E. DU PERRON

BRIEVEN

3575-4114

E. DU PERRON

BRIEVEN

VIII

E. DU PERRON

BRIEVEN

VIII

3 december 1938 – 9 mei 1940

1984

G. A. VAN OORSCHOT, AMSTERDAM

De uitgave van de brieven van E. du Perron wordt verzorgd door Piet Delen, Jaap Goedegebuure, H. A. Gomperts, J. H. W. Veenstra, terzijde gestaan door F. E. A. Batten†, C. Bittremieux, H. van Galen Last, G. A. van Oorschot, Paul van der Plank, Ronald Spoor, Louis Uding en Herman Verhaar. Dit deel is voorbewerkt door Jaap Goedegebuure en J. H. W. Veenstra en voltooid door Ronald Spoor en Louis Uding.

Copyright 1984 by Erven E. du Perron

INHOUD

Inleiding brieven 3 december 1938 – 9 mei 1940	7
Brieven 3 december 1938 – 9 mei 1940	9
Bijlagen: Documenten en vertaling van een Franse brief	599

INLEIDING
BRIEVEN 3 DECEMBER 1938–9 MEI 1940

Met gemengde gevoelens ging Du Perron het jaar 1939 in: de herinnering aan 'München' lag nog zo vers in zijn geheugen dat hij niet geloven kon dat oorlog in Europa lang uit zou blijven. En het idee dat de dreigende Japanse expansie Nederlands-Indië ongemoeid zou laten was voor hem al evenzeer een illusie. Bovendien had Du Perron na hernieuwde kennismaking met zijn geboorteland zonder moeite voor een bestaan in Europa gekozen. De onzekere politieke situatie in Europa, die hem een ogenblik deed overwegen zich—net als Greshoff—in Zuid-Afrika te vestigen, belette niet dat Du Perron gedurende het laatste jaar dat hij in Nederlands-Indië verbleef en ondanks zijn slechte gezondheid zeer veel werk verzet heeft. Nog voordat in februari 1939 zijn beredeneerde verzameling van schrijvers over Indië uit de Compagniestijd De muze van Jan Companjie *verschenen was, begon hij al met de samenstelling van het vervolg, het niet volledig uitgegeven 'Van Kraspoekol tot Saïdjah', waarvan het handschrift en het typoscript in het Letterkundig Museum berusten. Daarnaast schreef hij vele artikelen, die onder de titel 'Indies memorandum' in het mede door hem geredigeerde blad* Kritiek en opbouw *gepubliceerd werden. Ook zijn lange gedicht* De grijze dashond *kwam grotendeels in Indië tot stand. Aan het* Bataviaasch nieuwsblad *bleef Du Perron bijna wekelijks zijn literaire kronieken bijdragen, totdat in maart 1939 een conflict met de waarnemend hoofdredacteur over wijzigingen zonder overleg in Du Perrons kopij daaraan een voorlopig einde maakte. (Nagenoeg in dezelfde tijd vond in Nederland het ontslag plaats van Vestdijk als letterkundig redacteur van de* Nieuwe Rotterdamsche courant, *nauwelijks twee maanden later gevolgd door een conflict van Ter Braak met* Het Vaderland. *Du Perron toonde zijn solidariteit met deze vrienden in Europa.) Hij hervatte zijn medewerking aan het* Bataviaasch nieuwsblad *na de verzekering van de uit Europa teruggekeerde hoofdredacteur dat zijn stukken in het vervolg ongewijzigd zouden worden opgenomen.*

In april 1939 nam Du Perron het definitieve besluit naar Europa terug te keren en zich in Nederland te vestigen. Op 12 augustus 1939 vertrok hij met een Engelse vrachtboot naar Europa. Op doortocht door de Rode Zee brak de tweede wereldoorlog uit, toen Duitsland op 1 september Polen binnen viel. In Port Saïd moest hij overboeken op een Nederlands passagiersschip, dat in Het Kanaal echter door Engelse oorlogsschepen naar Engelse wateren werd

opgebracht, zodat Du Perron en zijn gezin tenslotte op 21 september 1939 met de veerboot uit Engeland in Vlissingen arriveerde.
Na enige tijd vestigde Du Perron zich voorlopig te Bergen (N.H.). Tijdens dit eerste en laatste langdurige verblijf in Nederland woonde hij beurtelings in Bergen en Den Haag. Tot een meer definitieve vestiging zou het niet komen. Al spoedig begon hij de door vrijwel iedereen veronachtzaamde documenten van het Multatuli-museum in Amsterdam te bestuderen, hetgeen tot de publikatie van De bewijzen uit het pak van Sjaalman *leidde. Van half november 1939 tot medio maart 1940 verbleef hij te Den Haag—net als in Indië en tevoren in Frankrijk door zijn hart geplaagd—om in het Rijksarchief de documenten van Dirk van Hogendorp te bestuderen voor zijn roman over hem; met de voorbereiding van dit tweede deel van zijn cyclus 'De onzekeren' was hij in Indië al begonnen. Meer dan twee hoofdstukken van 'Zich doen gelden' zou Du Perron echter niet voltooien, want twee maanden na zijn terugkeer naar Bergen overleed hij door een aanval van angina pectoris op 14 mei 1940.*

3575 (1101). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 3 december 1938*

3576. *Aan De Preanger post*[1]*: Bandoeng, 3 december 1938*

Geachte heer Redacteur,[2]

In het antwoord van Zentgraaff in uw blad van gisteren,[3] ziet deze courantier zich verplicht op het door u geciteerde stuk van dr. Menno ter Braak uit *Het Vaderland* van 25 Oktober op de hem eigene wijze te riposteeren. De poenigheid van deze argumentatie van 'Indische werkgever' spreekt rijkelijk voor zichzelf; hoe zou het stuk ook anders geuren dan naar de bron waar het uit voortkwam? Z. geeft ditmaal ook volmondig toe weinig te weten van het 'grasveldje van de hollandsche letteren', wat al even logisch is, gezien dat de achterbuurt van een zekere Indische journalistiek onherroepelijk *zijn* Arcadië zal moeten blijven. Ik wensch echter hier reeds en bij voorbaat te protesteren tegen 's mans bewering dat Ter Braak bij hem naar wat ook 'gesolliciteerd' zou hebben.

Indien dit zoo mocht zijn, dan zeker uitsluitend vanwege Ter Braak's volslagen onbekendheid met personage en achterbuurt in kwestie; maar het feit op zichzelf lijkt mij uiterst onwaarschijnlijk. Ter Braak is sedert jaren literair redacteur van *Het Vaderland* en hoefde dus zeker bij geen andere krant iets te verdienen (om bij de zaak te blijven die geest en ziel van een Zentgraaff niet loslaat). Ik heb mij tot hemzelf gewend om inlichting in dezen,[4] en kom hierop terug zoodra ik antwoord hebben zal. In afwachting daarvan lijkt mij slechts één ding uit Z.'s beweringen waar, maar dan ook op een wijze die 's mans bevattingsvermogen te boven gaat: dat de literatuur van Ter Braak allerminst in de *Java-Bode* thuishoort. Inderdaad,

1. Brief afgedrukt in *De Preanger post* van 6 december 1938; ook in J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier.* Amsterdam 1962, p. 158–159.
2. G. Seubring, redacteur van *De Preanger post*, een gratis verspreid advertentieblad in Bandoeng. Zie ook de uitvoerige brief 3575 (1101) aan Ter Braak van dezelfde dag (*Bw TB-DP* 4, p. 350–351) en 3573 n 3.
3. Zentgraaff had publicatie afgedwongen van zijn reactie op twee artikelen in *De Preanger post* van 22 en 29 november, waarin Ter Braaks stuk over het geval Zentgraaff was geciteerd.
4. Zie 3575 (1101). Ter Braak sprak in *Het vaderland* van 14 december 1938 (av.) tegen, dat hij ooit bij *De Java-bode* gesolliciteerd had: 'De heer Zentgraaff en de waarheid'.

men moet al zéér morszuchtig zijn aangelegd om likeur in een riool te gieten.

Met dank voor de verleende plaatsruimte,

E. du Perron.

3577. *Aan S. Vestdijk: Bandoeng, 3 december 1938*

Bandoeng, 3 Dec. 1938.

Beste Simon,

Dank voor je beide brieven, waarvan ik de eerste in 't ziekenhuis kreeg op te peuzelen. Het spreekt vanzelf dat ik erg benieuwd ben naar *Lier en Lancet*—een uitstekende titel, een van je beste!—en je heel hartelijk dank voor de opdracht. Doe je er ook dat vreemdverdwenen artikel in over *Het Land van Herkomst*?[1] Gegeven de opdracht zou dat wel toepasselijk zijn, en gegeven de strijd die ik juist op dit oogenblik hier lever tegen het ergste koloniale schorriemorrie—de alomgevreesde Zentgraaff van de *Java-Bode*, die overigens al verbluft schijnt te zijn van de striemen die ik hem toediende, maar die zich met de uiterste ploertigheid van *Het L. v. H.* bedient om mij 'aan de kaak te stellen', een 'obscene viezik', een 'exhibitionist' die ook 'zijn ouders uitkleedt', enz.—kortom, alles wat je zelf bedenken kunt als je dit boek zoo wilt aanpakken!—gegeven dat alles, zou het mij dubbel plezier doen als die bespreking er ook in stond. Maar gaat dat niet, dan ook goed! Je opdracht is mij meer waard dan deze oorlogsmanœuvre.

Mijn Van Haren-verhaal zal je, vrees ik, tegenvallen. Tenminste, wanneer je èrg naar duisternissen en grimmigheden hebt uitgezien. Ik heb het geval nogal 'normaal' behandeld en de kleuren eig. vrij licht gehouden. Dat kwam ook wel goed overeen met den titel, die ik nl. zóó bedoeld heb: 'ziehier wat Holland aan schandaal weet op te leveren; Italië bijv.—de Cenci's[2]—deden het ànders!' Maar het

1. S. Vestdijk, *Lier en lancet, Essays over Emily Dickinson* (enz.). Rotterdam: Nijgh & Van Ditmar 1939, p. 381–404. De opdracht luidt: 'Voor E. du Perron'. Het voorlaatste essay 'E. du Perron's groote anti-roman' is gedateerd 1935 (vgl. 2534 n 3). DP besprak deze bundel in *BN* van 11 november 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 432–435).

2. Stendhal schreef over deze Romeinse familie 'Les Cenci' in zijn *Chroniques italiennes* (1839), dat DP onlangs gelezen had, zie zijn lectuurlijst in *Bw TB-DP* 4, p. 436. Francesco Cenci (1549–1598) werd door zijn dochter Bea-

verschil tussen Willem en Onno heb ik, geloof ik, natuurlijkweg wel goed aangegeven. Het grappige is: dat dit heele verhaal mij te pakken heeft gekregen, terwijl ik 't aanvankelijk alleen zag als inleiding tot de historie van Dirk van Hogendorp—die in dit verhaal nu alleen maar *geboren* wordt. En van broers gesproken: er is hetzelfde verschil tusschen Dirk en Gijsbert Karel van Hogendorp als tusschen Willem en Onno van Haren. Gijsbert Karel is Onno, met dezelfde beheersching, maar zonder het ongeluk (het 'onzekere') dat hem uit de lijn van zijn eigen leven smijt; Dirk is spontaner en driftiger, als Willem, maar met heel wat meer pit en genialiteit, wat dan òf van pa òf toch van grootpa Onno komt. Ik ben benieuwd naar je oordeel. Greshoff is er zeer over te spreken, maar dit kan een veeg teeken zijn t.o.v. *ons*, als ik aan zijn dolle liefde voor *Greco* denk! Hoe dan ook, schrijf me *precies* wat je vindt, want ik heb een beroerde opinie van je te goed, voor 't evenwicht op deze aarde.

Ik las met plezier en zeer geboeid *De Spaansche Tragedie* van Jef Last, dat ik verreweg zijn beste boek vind, niet alleen zijn echtste, maar ook zijn best geschrevene (hoewel 't krioelt van de slordigheden en drukfouten).[3]

Met de necrologieën vrees ik dat ik je niet kan helpen.[4] Ten 1e vind ik het 'idee' bepaald onaangenaam; ten 2° beschik ik hier in Indië niet over het noodige materiaal om het goed te doen.—Over *Dichterschap en Werkelijkheid* daarentegen, waarvoor dank, hoop ik je spoedig een dragelijk artikel[5] te sturen. Buitengewoon goed voel ik me nog steeds niet, en vooral, een reisje 'ter herstelling', dat Bep en ik gedaan hebben, is hopeloos mislukt, vanwege het rotklimaat dat op 't oogenblik hier overal heerscht. Het regent nu dagelijks en ik ben overal door wind en kilte gepest en heb op die 'reis' zelfs nog 3 dagen in 't ziekenhuis in Buitenzorg moeten liggen om wat uit te rusten. Bestraling met hoogtezon en diathermie hebben me 'gered', geloof ik; anders had ik misschien nog een ongezouten herhaling gehad.

trice (1577–1599) met behulp van zijn tweede vrouw en zijn stiefzoon vermoord.

3. Zie 3554 n 3.

4. Vestdijk was redacteur kunst en letteren van de *Nieuwe Rotterdamsche courant* (1938–1939). Zie voor verloop en omstandigheden J. H. W. Veenstra, 'Vestdijk als journalist', in *Vestdijkkroniek* 37 (december 1982), p. 1–33.

5. Zie 3590 n 1.

Ik loop nu zoo'n beetje rond door Bandoeng als 't warm is, en vecht tegen Zentgraaff. Ik heb zelfs, zonder het te willen, een heele rel tegen hem ontketend; iets ongelooflijks, dat je later misschien nog eens in een dossier zien zult. Op het oogenblik hebben al een 10 à 12 menschen aan het gevecht deelgenomen, tot in de advertentieblaadjes toe. Volkomen onbekenden werpen zich in den strijd om te getuigen dat ze 't *L. v. H.* bewonderenswaardig vinden en dat Z. toch altijd een notore ploert was. (Het wordt niet altijd opgenomen!) In groote lijnen is de kleine pers pro du P., de groote pro Z., dwz. *zoogenaamd*, want in werkelijkheid haten ze deze terreur als de pest. Maar het vak van indisch journalist 'verbindt', en *mij* dragen ze ook niet in 't hart. Maar ieder pak ransel dat de oude krijgt, wekt groote vreugde onder zijn 'vrienden'.

Het is maar goed dat ik alweer herstellende was toen je over mijn ziekte hoorde; anders had je mijn necrologie misschien ook uitbesteed of zelf geschreven. Ik griezel ervan! Wat je zegt van die rust, is in principe zeer juist, maar voor mij is 't niet opgegaan door die Z.-affaire. Zijn eerste ploertenstuk over 't *L. v. H.* stond nl. in de krant toen ik 2 dagen in 't nonnetjeshospitaal lag, zoodat ik al dat moois eerst zag (dat + eenige verdedigingen) toen ik 'hersteld' heette. Daar die verdedigingen mij onvoldoend leken, dwz. te weinig tegenaanval, heb ik die zelf moeten leveren, zoodra ik een pen kon vasthouden, en terwijl ik om de haverklap nog in een zweetbad lag. En zoo ben ik niet aan 't 'ordenen' van allerlei ideeën kunnen gaan zooals ik me zelf had voorgesteld dat ik 't doen zou. Maar ik betreur niets: want deze terreur terug te kastijden werkt hier zoo zuiverend op de heele atmosfeer, dat het de moeite volstrekt loont. Het enthousiasme van allerlei menschen, die me brieven schreven, kan je je in Holland niet voorstellen; daarvoor moet je deze indische terreurs van revolverjournalisten kennen.

Tot zoover. Later meer en over wat anders. Schrijf weer eens. Hartelijke groeten ook van Bep en geloof me steeds je

E.

Bandoeng 5 Dec. '38.

Geachte Mevrouw de Voogt,[1]

Ik zou werkelijk niet weten op welke manier u aan de adressen of tips voor een parijsche perskaart te helpen. Wij zelf waren in Parijs correspondent van *Het Vaderland* en hebben toch nooit die perskaart gehad, omdat wij het lidmaatschap van die journalistenvereeniging èn de kaart te duur vonden. In Parijs zelf moet uw neef[2] toch kunnen hooren hoe eraan te komen?... Wat indische adressen betreft, ik heb zelf absoluut geen relaties, zelfs niet met het *Bat. Nwsblad*, sinds Ritman met verlof is. Zijn vervanger, de heer Versteeg, is mij onbekend. Ik ben... leverancier van speciale artikelen over literatuur; meer *wil* ik ook niet zijn. Was ik meer, en inniger, aan dat blad verbonden, dan hadden zij voor mij in de bres moeten springen toen Zentgraaff mij bezwadderde terwijl ik in 't ziekenhuis lag. Dat zij dat *niet* deden, bewijst genoeg in welke relatie of liever non-relatie ik tot de indische pers sta.

U vindt mijn antwoord tegen Z. niet zoo erg 'op peil'.[3] Het is jammer dat u zijn stuk niet las. Eén van de twee: òf je sluit je op als een gangster je beschiet òf je schiet terug, maar in dit laatste geval moet je 100% weten dat je met een gangster vecht en niet met een vicomte en cadet van St. Cyr. Ik ben bereid Z. te treffen waar ik kan en genadeloos te zijn tegenover deze schobbejak, waarvan zelfs Indië momenteel geen 2e ex. heeft. Het succes is trouwens zeer groot!

Een nr. van *K. en O.* van 16 Nov. heb ik niet meer. Wel zend ik u gelijk hiermee het volgende nr. (pas uit) waarin een stuk van Z. dat grootendeels herhaling is van dat uit de *Java-Bode*. Een antwoord van mij staat erachter, niet tot hem gericht overigens maar tot Menno ter Braak. Ik sluit in het nr. een knipsel uit de *Preanger Post* hier, van Seubring, waarin deze tevens het art. van Ter Braak in *Het Vaderland* voluit citeert. Zoo hebt u althans een deel van de rel. Maar er zijn, in Batavia en hier, en zelfs in Semarang, al ettelijke artikelen versche-

1. Mw. A. M. de Voogt-Blume maakte op de kweekschool in Soerabaja met DP's werk kennis. Eind 1937 ontmoette zij hem in Garoet, waar ze na haar huwelijk woonde. Zie ook 3462 n 7.

2. Niet achterhaald.

3. De reeks polemieken genoemd in deze en de volgende alinea is toegelicht in 3572 n 2.

nen; en het is nog lang niet uit. Het schijnt dat Z. er heelemaal verward van is, dat *hij* zoo wordt aangepakt.

Het beste lijkt mij dat u den heer D.[4] beide nrs. stuurt en ze hem terugvraagt. Of hebt u het andere al verscheurd? Geeft u mij dan zijn adres op, dan kan ik hem door de red. v. *K. en O.* misschien nog dat nr. laten zenden, bijwijze van 'proefnr.'

Die oude van Keulen is een bovenste beste, maar... een zendeling,[5] en bijgevolg van nature aan Mult. vijandig. Hij vond *Het L. v. H.* immers ook zoo gemeen? Het is op oude kinderen van zijn soort èn op hypocrieten dat Z. werkt.

Bep—en ik natuurlijk ook—danken u zeer voor orchideeën en zoute stokjes. Ik hoop opgeknapt te zijn als u hier komt. Op 't oogenblik is 't nog maar heel matig en eig. ben ik sinds Garoet in dit mijn 'land van herkomst' onklaar geraakt. Ik wil eerst mijn robber met Zentgraaff tot het eind toe uitvechten, daarna maar weer terug naar Europa. 'Van de pen leven' kan ik daar beter dan hier.

Met beste groeten, ook van Bep en Alijntje, voor ubeiden, teekent gaarne uw dw.

EduPerron

3579. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 7 december 1938*

Bandoeng, 7 Dec. '38.

Beste Jan,

Ik schrijf vandaag niet lang, maar wil probeeren op tijd te zijn voor 15 December![1] Héél veel hartelijks en alles goeds gewenscht, oude heer, ook namens Bep en aan de lieve Atie! Wat zal ik je *precies* toewenschen? In de eerste plaats meer tijd voor jezelf, en minder werk dat je niet persoonlijk aangaat. Maar bovenal moeten we elkaar misschien over en weer een andere wereld toewenschen; niet *de* andere wereld, maar een andere *hier* op aarde! Verder hoop ik je spoedig terug te zien en wensch ik mezelf toe dat ik nog heel wat aan je kan hebben. Wat zou het prettig zijn als we samen ergens oud konden worden, elkaar steunend over en weer, in dit opgewekte leven. Ik bedoel nu: *70 worden*!

4. Niet achterhaald.
5. J. van Keulen, eigenaar van het Boekendepot te Garoet.
1. Op die datum werd Greshoff vijftig jaar.

Zullen we probeeren allemaal ergens te gaan 'koloniseeren'? Jan v. Nijlen, Menno, jij, Henny misschien, en waarom niet Jany? Zullen we naar Z. Afrika gaan: Johannesburg of Pretoria, en verder in 't suid-afrikaans schrijven? Ik heb lust erheen te gaan, om het terrein te verkennen.

Ik moet je een bericht overbrengen, dat ik de vorige keer vergat: weet je wie de dokter is die me door mijn longontsteking heeft heengeholpen? Een kostschoolvriendje van jou, en zelfs je buurman in het slaaplokaal: 'Dicky' Wesenhagen.[2] Herinner je je hem nog? Hij zich jou zeer goed, en dat je al verzen schreef, en een vlinderdasje droeg, en vaak somber keek als jonge dichter. Hij is nu nogal zwaar zonder werkelijk dik te zijn, kaal, met een vriendelijk gezicht en een snorretje. Op 't oogenblik geniet hij van mijn rel met Zentgraaff! Ik gaf hem je gedichten en *Rebuten*. Moet ik hem iets van je zeggen?

Tot zoover. Nogmaals veel plezier en heb *een paar* goede, prettige dagen. Nogmaals veel liefs, voor Atie en de jongens ook, van ons 3en. 'Viva la joya!'

Als altijd je reeds 11-jarige vriend,

E.

3580 (1102). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 7 december 1938*

3581. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 7 december 1938*

Bandoeng, 7 Dec. '38.

Beste Hugo,

Je moet toch wel éénige satisfactie hebben van de wending die de strijd genomen heeft! Volgens berichten van hier denkt Z. aan niets anders meer en heeft op de *J.B.* van woede een stoel kapotgegooid. Wormser[1] heeft met Koch gesproken (uiterst vriendelijk, zijn spijt betuigd over 't óók plaatsen van die aantijging,[2] die inderdaad van

2. W. M. Wesenhagen, specialist voor inwendige en tropische ziekten te Bandoeng.

1. Zie 3573.

2. In 'Dingen die verdwijnen' (*De Java-bode* van 3 december 1938) uitte Zentgraaff de beschuldiging dat bij de bibliotheek van het departement van verkeer en waterstaat te Batavia, waar *K&O*-redacteur D. M. G. Koch van 1929–1938 bibliothecaris was, 'wellicht duizend' kostbare boeken waren zoekgeraakt (zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 352).

a tot z door Z. zelf is 'opgezameld', maar die zoo idioot zal blijken te zijn dat de smeerkees ook dààr geen plezier van zal beleven) en W. was van opinie dat mijn stukken 'erger' waren dan die van Z. zelf. Waarop Koch dit op zijn manier interpreteerde en antwoordde: 'Ja, er is geen sprake van dat Z. tegen du P. op kan'; wat W. beaamde! Is het niet heerlijk? Ik voel me als een spadassijn[3] van Toledo, speciaal ingevoerd om een befaamde spadassijn van Madrid zelf op zijn rug te krijgen door middel van een paar heel speciale 'geheime stooten'. Dan is er bericht gekomen dat Z. nu volstrekt niet meer zou reageeren, wàt we ook verder deden of schreven. We'll see. Ik heb al 2 artikelen klaarliggen voor het dier om het verder dol te maken.

Het stuk van hetzelve in *De Pr. Post* heb je nu ontvangen. Ik heb even gewacht om er ook mijn protest bij te doen; dat verscheen eerst gisteravond.

Koch heeft een onderzoek laten instellen; de uitslag daarvan wordt over een paar dagen ingestuurd (niet door Koch wschl., maar door 't Departement) naar 'de' bladen. Wormser—zegt Koch—doet allerlei om het goed te maken; heeft K. o.a. een vaste rubriek in 't *A.I.D.* over Britsch-Indië aangeboden. Hij zelf *geniet* van het pak dat Z. krijgt.

Het volgende nr. van *K. en O.* wordt ook best: met een groot stuk van Koets over de benoeming (*niet-b.*) van Romein[4] en een stuk van mij, getiteld 5 *Anekdoten en een Gesprek*, zijnde de '3e bijdrage t.k.v.d. provincie'. (Het gesprek gaat over Z.)[5]

Wat een pest dat je vertrek is uitgesteld.[6] Maar nu hebben we je

3. Huurmoordenaar.

4. Koets kritiseerde in 'Professorale stoelendans' (*K & O* 1 (1938–1939) 21–22 (24 december 1938) p. 323–326) het afwijzen door de gemeenteraad van Amsterdam van Jan Romeins benoeming tot hoogleraar algemene geschiedenis aan de gemeentelijke universiteit.

5. Niet gepubliceerd in *K & O* van 24 december wegens een verweerartikel van Zentgraaff, waarbij DP een 'Naschrift' schreef (*K & O* 1 (1938–1939) 21–22 (24 december 1938) resp. p. 334–336 en p. 336). DP bewerkte dit hier bedoelde artikel (zie o.a. 3592) tot: 'Sombere reeks (Enkele spoken uit de provincie)' in *K & O* 1 (1938–1939) 23 (12 januari 1939) p. 350–353, 'Ontmoeting met "Indonesiërs" (Zijlicht op de provincie)' in *K & O* 1 (1938–1939) 24 (1 februari 1939) p. 361–363 (*Indies memorandum, Vw* 7, p. 34–48) en 'Gesprek over een koloniaal verschijnsel' in *K & O* 2 (1939–1940) 2 (1 maart 1939) p. 27–28 (*Indies memorandum, Vw* 7, p. 56–59).

6. Samkaldens verlof was wegens zijn nieuwe functie als waarnemer bij de Volksraad uitgesteld.

langer. Werk ook weer frisch mee aan *K. en O.*! De verzen van Job[7] zijn amusant, maar niet zóó erg (voor 'buitenstaanders').

Houd je taai en tot spoedig,

Je E.

3582. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 7 december 1938*

Bandoeng, 7 Dec. '38.

Beste Hugo,

Ik schreef je net. Daarna kwam een brief van Ter Braak,[1] waarvan ik je een deel toch niet onthouden mag. Let eerst op de reacties van mijn 1e stuk tegen Z.

Hugo Sk.: niet geserreerd en niet scherp genoeg.

Leo Jansen: niet humoristisch genoeg; te 'kwaad'.

Verhoeven: doodsche stilte, dus wschl: niet hoog, sarkastisch, akademisch genoeg. (Zooals ZEd. 't tot het eind van zijn levensdagen niet zal kùnnen, vrees ik, maar 't zoo erg graag zou willen.)

Ter Braak schrijft nu (30 Nov.):

'Dank voor verschillende levensteekenen, de groene krantenstukken, en niet het minst het heden gearriveerde stuk in *K. en O.* over Zentgraaff. Ik heb er van genoten! Evenals van je sonnet trouwens. Het maximum aan genadeloosheid bereikt je polemiek toch in dat onschuldige nootje over het woord 'kanoniseeren'. Het stuk behoort tot je beste en ernstigste polemieken; bewaar het vooral voor een ev. bundel.'

En verderop, als hij 't heeft over mijn herstel: 'Uit je stuk aan het adres van Zentgraaff blijkt trouwens duidelijk genoeg, dat je hersens op volle kracht werken; want dit 'verzetje' is met kennelijke wellust van de hersens geschreven!'

Zet daarnaast het enthousiasme van Bram in het verre Makassar. Conclusie: zij die het verst af zitten, die niet meegenoten hebben van de hitte, zijn tevredener. Wschl. omdat er voor hen niet zooveel over gepraat en gecorrespondeerd is; zij krijgen het stuk ineens en af en ondergaan het zuiverder. Geloof je niet? Ik zou weer weg moeten gaan uit Indië om door Leo J., Job v. L., jou e.a. 'frisch gelezen' te worden. Op het oogenblik haal ik voor prestaties die heelemaal niet tot

7. Niet in *K & O* verschenen.

1. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 348–349 (1100).

mijn minste behooren bij jullie (althans een deel van jullie) onvermijdelijk ontevredenheidsbetuigingen!

Ik ben blij dat ik niks hoor van Koperberg[2] en smeer 'm, dat wordt me steeds duidelijker!

Ik voor mij vind stuk 2 veel minder dan stuk 1; jij niet; maar... over stuk 2 had je minder vooraf gehoord. Als jij, zonder mij te kennen, stuk 1 onverwachts aan een station gekocht had, zou je er wschl. 10 × meer plezier in gehad hebben dan nu; daar ben ik innig overtuigd van.

Maar wat zal ik eraan doen? Het eenige is: voortaan nooit meer vooraf waarschuwen of bekonkelen. Het wordt tijd dat ik ook 'koket' wordt als auteur,—net als Arth. v. Sch., die nooit een blzij van zijn boeken wil laten zien vóór alles *af* is. Dàt is je ware 'artiesten'-bezorgdheid en zorg voor 't totale 'effect'.

Voor Z.'s politieke interpretaties, event. aanklachten, maak ik me niet in het minst bezorgd. Integendeel: graag! Maar 't ziet ernaar uit dat hij vooreerst nog wat van zijn kantoormeubilair zal afbreken.—Dag! Steeds je

E.

P.S. Om één ding ben ik blij: dat ik niet meer op 't Landsarchief zit. Z. zou zeker dwang hebben uitgeoefend op Verhoeven, en dàt....

3583. *Briefkaart aan A. M. de Voogt-Blume: Bandoeng, 7 december 1938*

Bandoeng, 7 Dec. '38.

Geachte Mevrouw de Voogt,

Ik antwoord u inderhaast op een briefkaart. De kwestie is dat ik niet *weet* wat uw neef doen moet, ook om een indische perskaart te krijgen. Als *Actueel Wereldnieuws* er zoo gul mee is, laat hij daar dan wat copie heen zenden. Anders probeeren met andere bladen hier. Maar een kaart zenden zònder dat hij copie zendt, zal wel geen van deze bladen willen,—dus in ieder geval zal er tijd mee heen moeten gaan. Tenzij uw man inderdaad iemand kent, die om hèm plezier te doen ook zoomaar een kaart zenden wil. Tenslotte zal 't voor Parijs wel in orde zijn, als uw neef een indische buitenplaats opnoemt; werkelijk controleeren zullen ze dat wel niet.

2. Zie 3499 n 4.

Als Ritman hier nog was, zou ik hèm vragen. Maar 't ongeluk op 't oogenblik is dat ik niemand ken. (Ja, de heer Sluimers[1] hier in Bdg., maar dien vraag ik liever niet.)

Ja, Seubring is een reus en secretaris van de Loge. Ex-Afrika-reiziger etc. etc.

U hebt groot ongelijk met mij bij het 'hooge' in te deelen. Ik heb me nooit toegelegd op het 'hooge', eerder op het 'echte'. Anders had ik 't *L. v. H.* ook niet geschreven, dat immers wel degelijk vat geeft voor een interpretatie à la Z. Maar daarom ook spaar ik mezelf minder dan iemand die zichzelf 'hoogstaand' vindt; dit maakt dat ik een gevecht met Z. op *zijn* manier óók niet erg vind en reken bij de vele dingen die ik 'toch wel doen kan'. Hij is 'buiten zichzelf', zegt men—tant mieux.—Ik zal ook nog wel andere dingen doen, 'hoogere', zooniet nuttigere, dan deze.

Met beste groeten 2 × 2, uw

EdP.

P.S. Ik ga voort in *K. en O.* met Z. en andere Z-achtige zaken.

3584. *Aan P. H. Dubois: Bandoeng, 8 december 1938*

Bandoeng, 8 Dec. '38.

Waarde Heer Dubois,

Dank voor uw beide brieven. De eerste kreeg ik bij de nonnetjes in het hospitaal, net toen ik weer een beetje op asem begon te komen. Ik had dat papier een paar dagen op het tafeltje naast mijn bed, zoo ongeveer als een knoop in je zakdoek. Toen ik briefjes kon schrijven, vroeg ik Jan Greshoff[1] zich met u in verbinding te stellen, maar van hemzelf hoorde ik daarover niets meer. Ik was dus echt blij toen ik uit uw tweeden brief hoorde dat hij toch iets voor u heeft kunnen doen.[2] Moge deze relatie voor u prettig *blijven*.

Met mijn ziekte ging het eig. vlug en goed; met mijn herstel gaat het langzaam. Ik ben bovendien van een te ongeduldig naturel om echt te genieten van het herstellen. Daarbij heb ik nu het weer hier niet mee: het regenseizoen in Indië is iets waar men zich in Europa

1. Zie 3553 n 4.
1. 3548.
2. Zie 3548 n 5.

zelden een goede voorstelling van maakt; het is op het oogenblik wind of regen, en kilte in overvloed.

Ik werk alweer, maar bij kleine beetjes. Mijn 'bloemlezing' van Compagnies-letteren is nu af—om proeven te corrigeeren is de toestand van herstellende natuurlijk nog zoo kwaad niet—en in *Gr. Ned.* verschijnt vanaf 1 Januari mijn Van Haren-verhaal *Schandaal in Holland.* Om aan iets nieuws te beginnen, daarvoor voelde ik me niet fit genoeg; wschl. ook eerst na 't nieuwe jaar. Verder zijn en blijven onze plannen vaag. Er is sprake van een indisch cultureel tijdschrift, maar dat zal wel niet doorgaan, bij gebrek aan geld, en dan kan ik eig. met Maart a.s. of Mei uiterlijk wel naar Europa teruggaan. Ook Z. Afrika trekt me. En tenslotte kan mij plotseling iets 'toevallen', dat ik niet weigeren kan en dat me verplicht in Indië te blijven.

Ik wensch u het allerbeste met uw werk, zoowel in het literaire als in de meer praktische gebieden. Stuurt u mij ook eens wat, van wat u publiceert? *Gr. Ned.* krijg ik vanzelf, maar verder zie ik eig. niets hier wat me niet speciaal wordt toegezonden. Naar *Werk*[3] kijk ik met *groote*[4] belangstelling uit; het zou mij echt plezier doen als daar nu eens echt goede en nieuwe dingen uit voortkwamen.

Doet u mijn hartelijke groeten aan Aad. van der Veen en geloof me, met vriendschappelijke gevoelens voor uzelf, gaarne uw

EduP.

3585. *Aan H. Mayer: Bandoeng, 8 december 1938*

Bandoeng 8 Dec. '38.

Beste Henri,

Dank voor Dirk v. Hogendorp[1]—er was geen nota bij, is 't een cadeau?!—en voor de trouwfoto, die ik met veel vreugde bekeken heb. Het lijkt wel een stuk uit een film! Heel veel gelukwenschen voor jullie beiden, al komen deze natuurlijk veel en veel te laat.

Ik knap op, maar veel te langzaam naar mijn zin. Ik ben een geduldige *zieke*, maar een slecht *herstellende*; ik vermoei mij telkens met allerlei werkjes, omdat je je meer verveelt als je herstelt dan als je ziek

3. Zie 3493 n 5.

4. Dubbel onderstreept.

1. D. van Hogendorp, *Mémoires du général Dirk van Hogendorp, comte de l'empire*, (etc.). Publiés par son petit-fils M. le comte D. C. A. van Hogendorp. La Haye 1887. Zie 3545 naschrift.

bent, en dan zink ik weer in. Ook hebben we 't weer niet mee: regen, wind om er beroerd van te worden.

De heer Z. en ik bakkeleien lustig; tot dusver *heelemaal* niet in 't voordeel van den heer Z., volgens zijn eigen collega's! Maar hij zal wel zinnen op andere middelen dan de pen alleen.

Ik kreeg de verzen van Jan v. Nijlen waar ik dolgelukkig mee ben en waarover ik een echt mooi artikel hoop te kunnen schrijven voor 't *Bat. Nwsbl.*[2]

Plannen: vaag. Na 1 Maart zijn we vrij wat dit huis betreft. Zullen we dan naar Europa gaan? Wie weet?—Ik denk ook over Z. Afrika. Kan je me daar literatuur over opgeven? Zend me, als 't niet te duur is, *Dichters uit S. Afrika*, bloeml. door Pienaar.

Holkema en Warendorf geeft mijn Van Haren-verhaal uit (hoogstwschl), getiteld *Schandaal in Holland*. Komt eerst in *G.N.*

Multatuli 2e pleidooi (uitgave Nix) komt in Holland onder beheer van Templum Salomonis te Leiden, aangezien jij 't verdomde. Wil je daar wat exx. bestellen?

Er was nòg een boek dat ik bij je bestellen wou, maar ik ben 't finaal kwijt! Dat komt ervan, als je nog niet goed bent. Dank voor de foto's bij Alinari.[3]

Tot zoover voor heden. Nogmaals heel veel goeds gewenscht! Ik veronderstel dat jullie op reis zijn en dat je dit eerst bij terugkomst vindt, dat is dan nog vroeg genoeg.

Steeds je

E.

P.S.—O ja, ik weet al wat ik hebben wou: ingenaaid of 2e-handsch *Over Leven en Schoonheid* van Henr. Roland Holst.

3586. *Aan J. Last: Bandoeng, 10 december 1938*

Bandoeng, 10 Dec. '38.

Beste Last,

Met groote geboeidheid las ik je *Spaansche Tragedie*, dat ik opeens toch nog ontving. Ik heb aan 't *Bat. Nwsbl.* aangekondigd dat ik er

2. *Gedichten 1904–1938* door DP besproken in *BN* van 21 januari 1939 (av.) onder de kop 'Een dichter van eenvoud en stilte' (*Vw* 6, p. 349–354).
3. De verzameling Alinari bestaat uit foto's op glasplaten (vanaf 1852) van Italiaanse kunst en architectuur.

een 2 kolom-bespr. over wou schrijven,[1] hoe delikaat dit onderwerp in deze kolonie dan ook is. Ze hebben gezegd: goed. Ik vind 't tot dusver je beste boek, d.i. je boeiendste èn je echtste. Het is stukken beter dan reportages à la Ehrenburg, en het heeft met journalistiek ook niet veel te maken, het is daar te goed geschreven en te persoonlijk voor. (Hoe zijn de besprekingen in Holland?)

Verder las ik met belangstelling de spaansche gedichten[2] die je me zond (de verzen die in *De Sp. Tragedie* staan, vind ik mooier; ook dat van jezelf op den gevallen kameraad,[3] dat een van de beste gedichten is die je ooit schreef); en met walging die knipsels over jou als 'renegaat'. Vooral dat van Theun de Vries vond ik misselijk.[4] Ik ben zelf toch niet bepaald zachtzinnig in die dingen, maar wààr dit plezier vandaan te halen om zooveel gijn te spuiten tegen iemand die alleen tegenover de bende staat, blijft mij duister. Verondersteld zelfs dat ik, evenals deze Theun, tot de bende hoorde; dan nog... Dat hij je bestrijdt, daar kan ik in komen, maar deze toon en deze lùst daartoe, zijn alleen een schop waard.

Ik lees met genoegen dat je den moed niet opgeeft. Als ik nog geld had, zou ik zeggen: die ontbrekende f 150. hoef je niet meer te zoeken, die krijg je van mij. Nu zeg ik het je conditioneel. Dwz. ik ben nu bezig nog wat voor je te verzamelen—het gaat langzaam!—en hòòp je nog een f 50. te kunnen zenden. Zie dan hoe ver jij komt. Maar ik,—dwz. Bep,—enfin: *wij*, hebben nog een klein beetje geld; dus als je echt niet toekomt voor die f 200., schrijf het me dan. We spreken dan zoo af: ik 'leen' het je, in principe; kan je me terugbetalen als je eens een extra-goede verkoop hebt of zoo, dan doe je 't. Kan je niet, basta. Je weet dus dat, in principe, dat geld hier voor je ligt.

Ik heb er de pest over in, dat ik 't je zóó zeggen moet. Als wij niet, door die ziekte van mij, ons scheel hadden moeten betalen, van ons armoedje après tout, dan had ik 't je nu *zoo* gestuurd. Maar kan je nog wat van Gide of anderen krijgen, doe daar dan van jouw kant moeite voor, en schrijf me dan wat je nog mankeert.

Mijn herstel gaat verdomd langzaam—door het beroerde weer ook—en ergert me meer dan de ziekte zelf. Zoo hàlf invalide te zijn,

1. Zie 3554 n 3.
2. Mogelijk de Spaanse verzen in *Vrij Spanje*, gedichten uit de Spaanse loopgraven van Jef Last en van Spaans-Republikeinse dichters, Amsterdam 1946.
3. 'Aan een gevallen makker' in *De Spaansche tragedie*, p. 85 (vgl. *Vw* 6, p. 328).
4. Niet achterhaald.

en physiek gevoelig als een oud schoothondje, is toch geen grap. Ik lag nòg eens in 't ziekenhuis.

Ik vraag me af wanneer we elkaar terug zullen zien. Tot dusver bewonderde ik zeer je portret als *capitan.*[5] Heb je een snor laten staan, of is dat schaduw? In ieder geval schijn je (*lijk* je) door de militaire kraag of wat anders een dikke kop te hebben gekregen. Die teekeningetjes van jou zelf vind ik erg amusant. Wie maakte jou? Het is jammer dat het boek zoo vol drukfouten en andere slordigheden zit; mochten ze dat nog eens herstellen, dan zou ik erg blij zijn met een 'herzien' exemplaar. Het boek verdiènt het!

Ik laat je nu binnenkort *Multatuli ze pleidooi* sturen (het is maar een *supplement* op het andere, hoor! en veel kleiner) en over een maand *De Muze van Jan Compagnie.* Uiterst onthullend, dit laatste; je kunt er een sappig artikel over schrijven; doe dat ook maar, als je gelegenheid ertoe hebt. Ik las ook je verdediging van D.D. (*Gods Geboorte*).[6] Ik ben zeer bevriend met hem en zal de inleiding schrijven voor de herdruk van zijn *Siman de Javaan*; maar die *in*leiding moet 'academisch' zijn om geen *aan*leiding te geven dat het boek dààrom Indië niet in mag. Het boek zal bij 'De Ploeg' verschijnen, meen ik, directeur Tom Rot!

Als je van adres verandert, geef me dat dan op!—Onze plannen zijn vaag. Van dat tijdschrift hoor ik op 't oogenblik niets; misschien gaan we dus inderdaad in Maart of Mei terug. Maar ik wil ook nog naar Makassar (Celebes) en verder hebben Bep en ik allebei zoowat zin in Z. Afrika.—Komen we in Holland terug, dan benieuwt het me of jij en ik samen nog eens door 'links' of 'rechts' zullen worden gefusilleerd.

Houd je taai! Een hand van je

EduP.

3587. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 10 december 1938*

Bandoeng, 10 Dec. '38.

Beste Hugo,

Ingesloten nog een rekeningetje, dat eig. bij de andere auto-affaires hoort, volgens berekening van Bep.[1] Zou je dit dus ook nog wil-

5. Zie het getekende zelfportret van Last in *De Spaansche tragedie*, p. 142.
6. Bespreking niet achterhaald.
1. Zie 3573 en 3574.

len voldoen? Vergissen wij ons en hoort dit niet er bij, wil je 't dan voorschieten en mij schrijven?—Wanneer kom je hier?

Gisteravond hadden we een nogal opgewekte vergadering van *K. en O.*, met veel grapjes van Koets en van mij, maar de anderen niet tegendraads in het lachen. Z. lijkt voorloopig buiten gevecht geslagen, althans voor zoover het de schrijverij betreft, want andere smeerlapperij zal ZEd wel beoefenen. Men heeft hem uitgelegd, en hij heeft ingezien, dat hij 'reclame voor ons zat te maken'.

Intusschen *is* die nu gemaakt; laten wij nu vooral frisch voortgaan! Kunnen Job en jij nu eens niet den geest krijgen voor een met-plezier-geschreven kroniek binnenland; want op 't oogenblik is dat wel erg aan het versloffen. Laat zien dat je méédoet aan het opwerken van het peil: Koets en ik mógen toch werkelijk niet minder van je verwachten!

Een paar nette menschen hebben afgezegd vanwege de 'persoonlijke' toon; anderen zijn toegetreden. Verder hebben we abonnés à la Verhoeven, die niet betalen. Betalende abonnés zijn er zoowat 225. Maar nù moet het beter gaan!

Losse nrs. zijn er van de Zentgraviana vele besteld.

Tot zoover. Ik ben moe van allerlei correspondentie.

Tot spoedig ziens, hoop ik.

Je E.

3588. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 10 december 1938*

Bandoeng, 10 Dec. '38.

Beste Soejitno,

Heel hartelijk dank voor je 2 postbladen. Het was alleraardigst van je om het 2e ook te schrijven, maar werkelijk, ik had je niet misverstaan! In de vriendschap is het eerste-noodige dat men zijn vrienden niet wantrouwt, of verdenkt van onaangename bedoelingen; en bovendien, je had je al zeer precies uitgedrukt. Toch vind ik het bizonder aardig van je dat je dat gewetensbezwaar had.

De beteekenis van Z. voor—of liever: tegen—jullie Indonesiërs overschat ik niet. Hij is au fond tè grof om jullie serieus in den weg te staan of schade te berokkenen. Maar hij is toch óók een zeer compleet specimen, en op de brutaalste, 'indische' manier, van de koloniale mentaliteit; en als Europeaan juist hindert mij die ontzettend. En waar iedereen bang voor hem is (dit is géén illuzie!) werkt het

wel zuiverend voor 'iedereen', geloof ik, voor de 'sfeer' in deze kolonie, als eens wordt aangetoond dat hij zoo onoverwinnelijk niet is. Als polemist is 't toch eigenlijk een stoffel.

Ik heb dit en andere dingen probeeren aan te geven in mijn '3e bijdrage tot kennis van de provincie', die in 't volgend nr. van *K. en O.* komt.[1] De waarde van Z. vanuit indonesisch standpunt gezien heb ik in een denkbeeldig gesprek behandeld met een 'jong indonesisch intellectueel' (*niet* precies jij!).

Overigens: volgens 't oordeel van zijn eigen vriendjes, de journalisten, heeft hij 't wel van a tot z afgelegd. Met zijn deurwaardersexploten aan *K. en O.* en aan de *Preanger Post* heeft hij zich belachelijk gemaakt, en letterlijk iedereen is van gevoelen dat hij polemisch niet 'tegen mij op' kan. Dat zegt zelfs mr. Wormser van het *A.I.D.* hier, die overigens mijn stukken 'erger' (= vuiler, onfatsoenlijker) vindt dan die van Z. zelf. Dàt is nog eens een compliment! De heer Jonkman, officier van justitie in de zaak Margadant-Kuen,[2] las mijn 1e repliek in Makassar en zei: 'maar Z. is toch geen portuur; Du Perron speelt met hem'.—Toch ben ik het roerend met je eens dat hij wel naar andere middelen zal zoeken, als hij 't met de pen niet af kan. Hij is haatdragend, een satraap en ongehoord ijdel, dus... Om één ding ben ik blij: dat ik niet meer bij het Landsarchief ben. Hij zou druk op mijn 'chef' hebben uitgeoefend, daar kan je zeker van zijn, en voor diè zou het naar zijn geweest.

Nu schijnt hij te hebben aangekondigd dat hij niet meer reageeren zal, 'wat wij ook schrijven of doen'. Zijn vrienden hebben hem aan 't verstand gebracht dat hij op deze manier de mooiste reclame voor ons maakt (voor *K. en O.* en voor de *Pr. Post* en voor 't *L. v. H.*) en dat is een redeneering die 'pakt' bij deze mentaliteit. Stel je voor dat wij ook nog 'handiger' waren dan hij! dat wij hem niet alleen afstraften, maar ook nog 'gebruikten'!...

Mooi; zien wat er verder van komt. Hij is alvast begonnen met Koch te belasteren over zijn bibliotheekbeheer.

1. Zie 3581 n 5.

2. Mr. J. A. Jonkman (1891–1976) was van 1919–1939 rechterlijk ambtenaar op Java en Celebes en van 1939–1942 voorzitter van de Volksraad. In 1925 was H. E. J. Margadant, controleur bij het binnenlands bestuur op Celebes, wegens diefstal tot vier jaar veroordeeld, hoewel er sterke aanwijzingen in de richting van P. Kuen, zoon van zijn voorganger, waren (Zie W. J. Belonje, *Onschuldig veroordeeld, beschouwingen over de zaak-Margadant*. Batavia 1933). In 1941 leidden acties tenslotte tot posthuum rechtsherstel.

Iets anders nu: ik heb D.D. je kritiek op zijn stuk laten lezen, maar ook—opdat hij je beter zou begrijpen—je andere brieven. Met het gevolg dat wij 2 × een lang gesprek over je hebben gehad. D.D. was in deze gesprekken, ook over zichzelf, uiterst eerlijk, en jou vindt hij een fijne vent. Hij vindt dat je gauw over je twijfel en grübelerei-over-jezelf heen moet komen, want hij is ervan overtuigd dat jij iets zult presteeren van absolute beteekenis. Hij bewondert je eerlijkheid, die hij met die van je broer Tjipto vergelijkt, en hij zei: 'Hij is trouwens van een goed ras. Allemaal heldere koppen en eerlijke jongens; Goenawan[3] ook. Maar deze, de jongste, zal 't misschien nòg verder brengen.' Hij zegt alleen dat *hij* niet geven kan wat je vraagt[4]; dat dergelijke onthullingen te gevaarlijk zijn in de tegenwoordige phase. Misschien over 50 jaar, zegt hij, maar hij *vreest*: pas over 100. Bovendien, zegt hij, zou hij geen psychologisch compleet portret van Soetomo kunnen geven, zelfs als hij wilde, omdat hij hem dààrvoor niet goed genoeg heeft gekend. 'Wel van Tjipto, maar ik doè het niet!'

Je moet toch werkelijk met hem kennis maken. Als je hier komt, gaan we samen naar hem toe. (Zeg jij maar wanneer.) Ik màg hem echt,—afgescheiden van de waardering die ik heb voor zijn 'figuur'. Hij heeft in de intimiteit alleraardigste kanten en misschien is hij, qua rhythme en uitdrukkingswijs, van alle Europeanen hier (al wil hij dat dan niet zijn!) degene met wie ik mij het natuurlijkst en gemakkelijkst versta. Maar je moèt hem indeelen bij de politici.

Houd je goed, en kom als je tijd hebt. Met mijn physieke toestand gaat het al heel wat beter dan bij de Van Leurs. Hartelijke groeten, ook onder onze vrouwen; steeds

je E.

3589. *Aan J. van Nijlen: Bandoeng 11 december 1938*

Bandoeng, 11 Dec. '38.

Beste Jan,

Een paar dagen geleden kreeg ik je boek.[1] Hoe blij ik ermee was

3. Goenawan Mangoenkoesoemo (geb. 1889), arts te Bandoeng.

4. Soejitno Mangoenkoesoemo had kennelijk gevraagd of E. F. E. Douwes Dekker zijn ervaringen met vooraanstaande nationalistische leiders, zoals Soetomo (zie 3540 n 9) en Tjipto Mangoenkoesoemo (zie 3495 n 1), op schrift wilde stellen.

1. Jan van Nijlen, *Gedichten 1904–1938*. Maastricht & Brussel 1938.

kan ik je moeilijk zeggen,—vooral met het zeer mooie vers[2] dat je erin had geschreven. Ook Bep heeft me met nadruk opgedragen je te zeggen dat zij 't ook zoo prachtig vindt. Ik ga over je bundel schrijven in 't *Bat. Nwsblad* en stuur je die bespr. dan direct per vliegpost op, maar... toch zal je moeten wachten, want ik durf 't op 't oogenblik niet aan! Ik wil nl. een *uitstekende* bespreking ervan geven, zelfs in dit kader, en moet daarvoor even rustig alles nog eens proeven en mijn termen vinden.

Ik hoop dat deze bundel nu eens 'schitterend' gaat; dat er net als met dien van Jan, 3 herdrukken van komen. Doe er in dat geval dan *alsjeblieft* alle oude verzen bij, die je vrienden mooi vinden, dwz. die ik koos in *Heimwee naar het Zuiden* en Jan in die bloemlezing voor Enschedé. Je bent véél te bescheiden geweest, in die eerste afdeeling, en vooral uit *Naar het Geluk* nam je veel te weinig. Hoe meer ik erover nadenk, hoe zekerder ik word dat *Naar het Geluk* al een goede bundel van je is, jou vrijwel geheel waardig. Nu mis ik allerlei dingetjes in je eerste afdeeling, waar ik van houd! Breid het boek bij een eventueelen herdruk *alsjeblieft* met een vel uit, en neem er nog wat bij uit *Heimwee n/h Z.* Houd *jij* daar niet van, nu, neem dan voor jezelf deze 'I^e druk' als lijfexemplaar, en zeg tot jezelf dat je de herdrukken voor je vrienden heb ingericht.

De laatste afdeeling is zeer mooi; en noch Bep noch ik begrijpt, waarom je daar onzeker over bent! Sommige van je mooiste verzen staan erin, o.a. dat eersterangs-ding van die begravenis in Calevoet.[3] Deze heele bundel is er een om trotsch op te zijn, en wat je voornaamste kracht is, dat is en blijft dat je poëzie maakt zonder poëtische leugens, dat je èn compleet overal aanwezig bent èn alles verantwoorden kan, als mensch, wat je als dichter zegt. Ik geloof eigenlijk niet dat er één voorbeeld is van een zoo constante en waardige eerlijkheid in onze heele literatuur.

Ik hoop dit te kunnen doen uitkomen in 't stuk dat ik over je schrijven wil. Jan vroeg me of *ik* over jou schrijven wou in *Gr. Ned.* Natuurlijk wil ik dat! Maar in 't *Bat. Nwsbl.* is het moeilijker, en dat trekt me aan. In *Gr. Ned.* zijn we 'bij onszelf thuis'.

Verder weet je van Jan Gr. natuurlijk wat me in hoofdzaak overkomen is. Ik verliet Batavia voor dit oord, omdat ik 't daar aflegde

2. 'Aan E. du Perron'. In: Jan van Nijlen, *Verzamelde gedichten 1903–1964*. Amsterdam z.j., p. 391.

3. 'Doodendag te Calevoet'. In: *Gedichten 1904–1938*, p. 195–196.

tegen de hitte, en nog geen maand was ik hier of ik liep die long-ontsteking op. Denk je eens in: al jaren heb ik bij je aangedrongen, met Jan, Sander en iedereen, dat je je verzen verzameld zou uitgeven, en nu dit gebeurt... was *ik* haast de eenige geweest die 't niet meer gezien had! Ik begin nu te begrijpen, waarom ik toch maar gespaard ben.

Onze plannen zijn en blijven vaag. Terug? niet terug? Het hangt niet alleen van onszelf af. Daar schrijf ik nu maar niet over; Jan Gr. houdt je wel op de hoogte van die schommelende aardigheden, en als we werkelijk teruggaan hoor je 't natuurlijk. Met mijn herstel gaat het langzaam: het seizoen is op 't oogenblik allerellendigst voor zooiets en heusch, naar *dit* Zuiden hoef je geen heimwee te hebben.—Maar och, als je hier wàs, zou ik toch wel aardige wandelingen met je doen. 's Morgens is het meestal best.

Ook ik denk soms aan Gistoux,[4] al heb ik 't ook daar vaak genoeg beroerd gehad. Maar zoo'n wandeling als wij eens samen deden naar Bonlez, weet je wel? toen we even voorbij 't kerkje op een bank bier hebben gedronken en toen 't landschap vóór ons me juist zoo aan Indië herinnerde—dat blijft onder mijn liefste herinneringen.

Tot later eens. Maar schrijf me weer: hoe jullie 't maken en alles! Ik heb toch op je laatsten brief, uit Batavia nog, geantwoord. Heel veel hartelijks van ons aan jullie en geloof ook mij in trouwe—en reeds oude!—vriendschap

je E.

3590. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 15 december 1938*

Bandoeng, 15 Dec. '38.

Beste Hugo,

Daarnet je brief. Ik had net een stuk voor 't *Bat. Nwsbl.* klaar over die literatuurgesch. van Van Leeuwen, waarvan ik een ex. aan Job gaf. Nu nog dat ex.—dat speciale, ja!—bespreken voor de *N.R.C.* Die 2 besprekingen[1] samen zijn eig. nog te weinig!

4. Van Nijlens eerste regel van 'Aan E. du Perron' luidt: 'Ik denk zo vaak nog aan Gistoux'. DP's herinnering in deze alinea is anders verwoord in zijn recensie (zie 3585 n 2 en *Vw* 6, p. 353).

1. *Dichterschap en werkelijkheid*, geïllustreerde literatuurgeschiedenis van Noord- en Zuid-Nederland en Zuid-Afrika, onder red. van W. L. M. E. van

Wat je me vertelt van die fatsoenlijkheidsklanten bedroeft me niet eens meer. Leo Jansen schreef ook zoo, citeerde ook dien meneer Struycken[2] (die me geen aap interesseert) en andere 'geërgerden', en sloot zich er min of meer bij aan. Vooral 'kroegbaas' en 'bordeelhouder' vond hij 'te ver gaan'. Ik heb hem teruggeschreven dat ik niets te zeggen heb tegen iemand die al het scheldgebral van de Hitlers en Goerings blijkbaar 'voor het goede doel' voor lief neemt en nuffig doet bij die 2 woorden, en dat ik zijn nette menschen goddank sinds jaar en dag ken.

Wat zullen we er verder over praten? Ik heb inderdaad meer dan genoeg in mijn leven gezien van dit soort fatsoenslabbekakkigheid. Jammer dat ik Versteeg[3]—die mij geschreven had dat hij mij spoedig hoopte te ontmoeten—geschreven heb dat ik zijn stukken tegen de *neder*-Duitschers zoo goed vond; was je brief er even eerder geweest, dan had ik dat niet gedaan.

Er is maar één reactie mogelijk op; te zeggen: 'Kijk, U bent een net mensch en ik niet. Maar Zentgraaff is een *schavuit* en dat ben ik óók niet'. Basta.

Wanneer kom je hier?—Ja, ik schreef mijn panopticumpjes in Gistoux, in Brussel, in Spa, in Parijs. *Er gaat warmte van jezelf uit*, als je eenmaal goed begint; ik bedoel: een warmte die uit het ensemble (tijdschrift of andere beweging) naar jezelf teruggaat. Probeer het maar! Doè het eens 'met plezier'!

De Muze—neen, er is afgesproken dat Job het voor 't *Kol. Tijdschrift* zou doen; jij voor het B.N.[4] Tenzij jullie wilden ruilen misschien.

Hartelijk gegroet,

je E.

Leeuwen. (Utrecht 1938) werd door DP besproken onder de titel 'Dichterschap en werkelijkheid' in *BN* van 24 december 1938 (av.) (niet in *Vw*) en in de *NRC* van 10 januari 1939 (av.) onder de titel 'Revue der literatoren' (*Vw* 6, p. 333–338).

2. Mr. Pim Struycken, studievriend van Leo Jansen en eveneens werkzaam bij het departement van financiën.

3. Zie 3555 n 6.

4. J. C. van Leur besprak onder de titel 'De muze van Jan Compagnie' DP's bloemlezing in *BN* van 22 maart 1939 (av.); het *NDNI* van 25 maart 1939 plaatste de recensie van H. Samkalden als afkomstig 'Van een bizonderen medewerker'. Niet besproken in *Koloniaal tijdschrift*.

[5]Heb je Bram *Uren met C.* gezonden? Wil je mij Den-Shi-Chua[6] sturen, dat ik van Job leende en dat Bep op Tapos achterliet? Dank!

3591. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 17 december 1938*

Bandoeng, 17 Dec. '38.

Beste Jan,

Ik ben een beetje ontdaan van de treurige berichten. Ik zou anders vragen: hoe kom je zoo? maar nu—met dezen 'tijd' om je heen en met het werk dat je allemaal doet, is zoo'n vraag idioot. Ik zou in jouw plaats allang sikkeneurig zijn geworden. Je gevoel van door vijanden omringd te zijn, kan ik me levendig indenken: is dat niet uitwerking van dezen tijd van brallende collectiviteiten op menschen van ons soort? Verder ben je natuurlijk overwerkt en zou rust moeten nemen.

Ik hoop voorshands maar één ding: dat je *Holl. Weekblad* 'erin' zal gaan—ik zag met plezier nog een nr. dat je me zond en noemde het blad (nr. aanl. v/h art. van Van Leeuwen[1]) in 't *Bat. Nwsblad*—en dat je financiën erdoor vooruit zullen gaan. Dan kan je zoonoodig helpers betalen en zelf rust nemen. Wat betaalt het blad per kolom? De medewerkers zijn toch, lacy! zeer behoorlijk. Wie is G.H. Wallagh?[2] Jij zelf? Aad. v. der Veen? Als jij 't niet bent, is het toch iemand die van jou heeft geleerd.

De menschen van *K. en O.* zijn dolblij met je belofte iets te sturen. Je bent hier een beroemd man: in het blad van Vorkink (groote boekhandel hier) staat nu juist een groot stuk van je over boeken,[3] zéér amusant.

Hoe verliep je verjaardag en hoè trotsch ben je op de halve eeuw die je nu telt?

5. Tekst op de envelop.
6. Den Sji-Choea, *Een Chineesch testament.* Opgetekend door S. Tretjakov (vertaling uit het Russisch van S. van Praag). 's-Gravenhage (1936).
1. J. Greshoff, 'Dichterschap en werkelijkheid, een overdaad naast een tekort' in *Het Hollandsche weekblad* 6 (1938) 47 (19 november), p. 7.
2. Journalist bij *Het vaderland* en medewerker van *Het Hollandsche weekblad.*
3. De Bandoengse krant *Algemeen Indisch dagblad De Preangerbode* was zakelijk verbonden met en in hetzelfde pand gevestigd als de uitgeverij en boekhandel van de fa. Vorkink. Het bedoelde stuk van Greshoff is wellicht een anonieme recensie van *Karakter,* roman van F. Bordewijk, in genoemd blad van 15 december 1938.

De *Levets* zou je zien te verkoopen. Maar geef eerst *nieuwe* exx. (verbeterde!) aan de kameraden: dus jezelf, Henny, Jan v. Nijlen. Ik schreef je dat uitvoerig. De resteerende zien te verpatsen voor ± 25 frs. (of 30?) per ex. De *Pia's* geven aan: jezelf, Henny, J. v. Nijlen, de rest verkoopen, maar minstens 60 (of 75) frs. per ex.[4] Als je me de gelden dan opzendt, maak ik daar mijn kosten mee goed. Maar 't moet voor jou *makkelijk* gaan; je moet er geen gesjouw of last mee hebben. Kan Henri Mayer er niet een stuk of wat plaatsen?

Krit. en Opbouw zond ik je. Ik deed in een van de 2 nrs. het 'oorspronkelijke' stuk van Zentgraaff in de *Java-Bode*, de grootste krant hier, verkapt—o, nauwelijks verkapt—ennesbeïg, zeg de indische *Telegraaf*. Deze schoft is er onbeperkt heerscher van.

Ik zal met Nieuwenhuys alles bedisselen voor het Maurits (Daum)-nr. van *G.N.* in Juni. Maar schrijf wel even hoeveel blzn. de copy is die ik nu al zond.

Van H. en W. over *Schand. in Holland* geen nader bericht.[5]

Ik houd er voor heden mee op—moet artikelen schrijven, me laten bestralen met hoogtezon (vervloekt tijdroovend), enz. Houd je zoo taai mogelijk en denk: ook voor ons komt misschien gauwer dan we denken een betere tijd. Heel veel hartelijks van ons 2 aan jullie allen, een stevige hand van steeds je

E.

Wat heb je dien armen Van Leeuwen hard behandeld. Ik heb 't schappelijker gedaan. Over de keuze van bijfiguren kàn je 't immers nooit heelemaal eens worden? Ik vind dat boek ook niet zoo best, maar—als je in Indië zit bv.—zie je hoe'n goed werk daarmee toch wordt gedaan.

3592. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 18 december 1938*

Bandoeng, Zondag.

Beste Soejitno,

Ik was vandaag weer eens beroerd en heb in bed allerlei schrijverij

4. Zie 3490, 3514 en 3559.

5. Op 13 december 1938 schreef Van Holkema en Warendorf aan DP, dat men in grote trekken accoord ging met de voorstellen die DP op 30 november 1938 (3571) gedaan had, met dien verstande dat het voorschot slechts f. 100,– zou bedragen. Eind december 1938 kreeg DP van uitgeverij Leopold bericht, waarbij f. 400,– voorschot werd geboden, hetgeen door DP werd aangenomen.

afgedaan. Zoo kreeg ik de drukproeven van mijn a.s. artikel in *K. en O.* en vond bij 't herlezen dat dat gesprek met dien indonesischen intellectueel er erg aangeplakt bij hing. Ook had het een beetje het karakter van een uitstervend vuurtje op te willen rakelen. Ik begin liever heelemaal overnieuw!

Ik heb dat stuk er dus maar afgesneden. Maar het is gezet; en nu bedacht ik dat ik het kon plaatsen in of achter een stuk over indonesische jongeren, dat ik toch ook wou schrijven. Zoo heb ik eigenlijk den dag doorgebracht met dat nieuwe stuk te maken; en hoewel dat op zichzelf van veel meer belang is, lijkt mij, dan het gesprek over Z., ik geloof wel dat het nu een veel beter geheel vormt daarmee.

Ik ben benieuwd hoe je 't vinden zal,—het komt nu in het nr. voor 1 Januari.[1] 'Inspireert' het je, dan lijkt het me erg aardig als jij daarop zou willen ingaan, in een art. voor *K. en O.*[2] Je kunt mij aanvallen, op de vingers tikken, al wat je wilt; dat brengt leven in zoo'n blad en voor jou is 't op dit gebied een goede oefening. Van *mij* hoef je niet bang te zijn dat ik je iets kwalijk zal nemen,—wat bij D.D. niet heelemaal uitgesloten was.[3]

Maar vooral zou ik willen weten of je het stuk op zichzelf de moeite waard of kulkoek vindt. Schrijf me dat eerlijk. Er staan allerlei dingetjes in, die ik zoo heb zitten bedenken, lang niet alleen door mijn contact met jou, maar haast nog meer (jij bent tòch een beetje een uitzondering!) met Takdir c.s.[4]

Tot later. Hartelijk steeds je

E.

1. Zie 3581 n 5.

2. DP's artikel 'Ontmoeting met "Indonesiërs" (Zijlicht op de provincie)' lokte de volgende reacties uit: Soeroto, 'Wij Indonesiërs' in *K&O* 2 (1939–1940) 2 (1 maart 1939), p. 23–24 (zie voor een korte samenvatting DP, *Vw* 7, p. 517–518); Soegondo Djojopoespito, 'Soeroto's Indonesiër' en Soejitno Mangoenkoesoemo, 'Nog iets over "ons Indonesiërs"' in *K&O* 2 (1939–1940) 3 (16 maart 1939), resp. p. 38–39 en 39–42 (met een 'Woord vooraf bij de volgende stukken' van DP, p. 38; opgenomen in *Vw* 7, p. 484, onder de titel 'Aantekening bij discussie over "Ontmoeting met Indonesiërs"'). Op deze serie artikelen werd door Soeroto en DP geantwoord met resp. 'Rumoer rondom "de" Indonesiër' en 'Individueel' in *K&O* 2 (1939–1940) 4 (1 april 1939), p. 60–62 (zie voor een korte samenvatting DP, *Vw* 7, p. 519) en p. 62–63 (*Vw* 7, p. 347–348). Vgl. voor dit dispuut J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, p. 183–188.

3. Zie 3574 n 4.

4. De jonge Indonesische literatoren van het tijdschrift *Poedjangga baroe* o.l.v. Soetan Takdir Alisjahbana.

3593 (1104). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 19 en 20 december 1938*

3594. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 19 december 1938*

Bandoeng, 19 Dec. '38.

Beste Hugo,

Ik zou willen bezitten: een ex. van jouw dissertatie, van de diss. van Job, en van de diss. van Vermeulen.[1] Zou je daarvoor kunnen zorgen?

Schiet je op met je 'vergezichten'?[2] Ik vind je titel goed—als *onder*titel. Het hoofdopschrift moet 'pakkender' wezen.

Geloof je dat je nog ooit toe zult komen aan een *Gesch. van de Ned. Ind. Journalistiek*? Je zou daarmee een belangrijk werk doen, een nuttig werk en een werk dat éclat kan maken.

Ik kom hierop terug omdat ik gister bezoek kreeg van zekeren heer De Haas, momenteel nog redacteur a/h *A.I.D.* maar die binnenkort ontslagen zal zijn (ruzie met Wormser[3] of zooiets). Ik weet niet wat de man eig. doen kwam—behalve 'kennis maken',—ik ben er niet zeker van dat hij niet een beetje voor Z. kwam informeeren. Hij zei dat een strijd op Z.'s eigen terrein—dus nakijken wat *hij* alzoo op zijn kerfstok had—iets zeer goeds zou zijn niet alleen, maar zeer actueels en unerhörts in Indië; ik antwoordde dat mij dat in principe ook een heel nuttig werk leek, maar toch wel zóó vies, dat je er nu niet direct toe komen zou. In den loop van dit gesprek zei ik hem dat hij die gesch. v/d ned. ind. journalistiek maar eens moest schrijven, als hij nu vrijen tijd kreeg; hij antwoordde toen: is dat niet iets voor den heer Samkalden? Ik vraag me nu af: hoe weet hij dat? Ken je hem? De man maakt op mij een niet zeer gunstige indruk. Toch kàn het zijn dat hij bij mij kwam, gedreven door haat tegen W. en Z., en om 'aansluiting te zoeken'. Of: het mes snijdt aan twee kanten.

Schrijf eens of je iets van dezen man afweet.

1. Drie Leidse dissertaties: Hugo Samkalden, *Publieke meening, pers en staat.* Leiden (1932), Jacob Cornelis van Leur, *Eenige beschouwingen betreffende den ouden Aziatischen handel.* Middelburg 1934 en Johannes Theodorus Vermeulen, *De Chineezen te Batavia en de troebelen van 1740.* Leiden 1938.

2. Bundel artikelen, die niet tot stand kwam, zie ook 3531 n 1.

3. Zie 3573 n 2. Zeer bevriend met Zentgraaff nadat ze elkaar vroeger heftig bestreden hadden.

Mijn onderschrift tegen Z.[4] is door een advocaat—vriend van Koets—op alle 'persoonlijke termen: gispingen!'—nagelezen; Koets vindt het, zooals het is, 'misschien nog het beste van de 3', wat m.i. een illuzie is. Maar zooals de polemiek nu gevoerd moet worden, begint 't mij wel wat te vervelen. We moeten spoedig een andere methode zien te vinden. In geen geval—daar zijn we 't allen over eens, zelfs De la Court[5]—loslaten.

Heb je eenig bericht van Verhoeven? of is hij ongemerkt overleden? Na die ontmoeting met hem in Dibbett,[6] aan 't ontbijt, merkte ik *niets* meer van hem. Heeft Z. hem bezoeken gebracht en is hij in zijn ijver om mijn reputatie als daggelder op 's L.A. te verdedigen bij die gelegenheid opgegeten? Of is hij uit 'fatsoens'overwegingen stom als de visschen geworden? Als je, uit eigen bron of uit die van Vermeulen, hier iets van weet, meld me dat dan ook. Ik heb weinig lust hem nu eerder te schrijven; mij dunkt dat het aan hem was, na de 2 *K. en O.*'s die hij nu moet hebben gelezen.

Bedank Job voor zijn doctoralen brief over *Dichterschap en W.* en over *Barnabooth.* Als hij zich inzake Potgieter gesterkt voelt door de voorkeur van een gereformeerden schoolfrik als Staverman,[7] kan ik er ook niets aan doen. *Barnab.* is 'einmalig' en wat ik ermee wil? Wat wil hij (of jij of ik) met *Max H.* of *Adolphe*? óók 'einmalige' boeken. Wat hij verder eischt van verband tussen letteren en geschiedenis en zoo, bestàat; daarvoor moet je een literatuurgesch. koopen in 7 deelen; Te Winkel of Kalff. Dag! Het beste.

Je E.

Ter Braak's *In Gesprek met de Vorigen* is uit. Ik denk dat je 't erg goed zult vinden. Het zijn herziene stukken uit *Het Vad.*, dwz. dat er allerlei dingen bij geschreven werden, die in de krant 'niet thuishoorden'.

3595 (1105). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 21 en 22 december 1938*

4. In *K & O* van 24 december 1938 (zie 3581 n 5) werd onder de kop 'Voor het laatst de heer Zentgraaff' verplicht een tweede ingezonden brief van hem afgedrukt. DP's 'Naschrift' ook in *Indies memorandum*, *Vw* 7, p. 31–33. De advocaat is niet geïdentificeerd.

5. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 532.

6. Hotel in Buitenzorg.

7. W. H. Staverman droeg twee hoofdstukken bij aan *Dichterschap en werkelijkheid*; Staverman over Potgieter p. 172–179.

3596. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 24 december 1938*

Bandoeng, 24 Dec. '38.

Beste Soejitno, Veel dank weer voor je hartelijke brief. Als je hier bent, zullen we een en ander ampel bespreken. Ik zal je vóórdien ook wel schrijven, maar stuur je nu eerst dit artikel,[1] dan kan je me dààr vast in enkele regels je meening over zeggen. Ik vrees nl. dat je mijn inzichten sterk overschat: ik heb hier eig. *nog van alles te leeren.* Dit is dan ook maar een eerste poging—ook om 'wrijving', in den zin van 'contra-belichting', te verkrijgen. Ik reken op jou; en misschien komt er een ander; maar wat je me in de eerste plaats moet zeggen, is: lijkt deze eerste poging je juist? Ik zou voor niets ter wereld willen dat de 'indonesische jongere' die mij leest, hierbij zegt: 'O, hij wil ons eig. een zetje naar beneden geven'. Integendeel, ik wil prikkelen tot meer en beter.

Stuur me het stuk vrij spoedig terug. Ik antwoord van mijn kant spoedig ook beter. Ik zit nu tot over de ooren in het werk, schreef gisteren en eergisteren net 20 blzn. inleiding voor een herdruk van D.D.'s *Boek van Siman den Javaan*, die in Holland ter perse ligt.[2]

Hartelijk steeds je

E.

3597. *Aan H. Marsman: Bandoeng, 26 december 1938*

Bandoeng, 26 Dec. '38.

Beste Henny,

Dank voor je brief. Wat *mijn* berichten betreft, och, alles gaat weer. Ik ben nog niet heelemaal de oude, ben nog erg gevoelig voor kouvatten en een beetje rheumatisch en zoo, maar het erge is toch wel achter den rug. Mijn *2e pleidooi* voor Multatuli kòmt, misschien wel tegelijk met wat anders; ik kan op deze uitgevers etc. geen staat maken! Verder polemiseerde ik tegen een groote en algemeen gevreesde revolverjournalist hier, ex-sergeant, genaamd Zentgraaff. Een stroom van vuil is over me los gekomen terwijl ik bij de nonnetjes in 't ziekenhuis lag. Sindsdien heeft hij zoo ferme klappen terug gehad, dat hij er de kluts van kwijt is, maar hij 'zint op wraak'.

1. 'Gesprek over een koloniaal verschijnsel', zie 3581 n 5.
2. Zie 3378 n 1.

Wij hebben hier één onafhankelijk (democratisch) klein 14-daagsch blaadje, genaamd *Kritiek en Opbouw*, tegen de heele indische 'opportunistische groote pers', en we houden den strijd vol, hebben zelfs eenig succes. (Je geeft je geen rekenschap hoè pattriotterig en ennesbeërig de algemeene sfeer hier is.) Het blad is verwoed agressief geworden, sinds 2 nieuwe redactieleden erin kwamen; de eene ben ik, de andere is P.J. Koets, leeraar op het Lyceum hier, en een oude kennis van jou, naar het schijnt.[1] Hier in Indië is het een van de aardigste en betrouwbaarste (en onderhoudendste) menschen die je ontmoeten kunt; 100% een Hollander, maar in de edelste vorm, zuiver, levend, lang niet laf. Hij is overigens in Engeland opgevoed, misschien komt er engelsche sportiefheid bij. Hoe was hij vroeger? Vertel dat eens.

Interesseer je je voor mijn bloemlezing uit de Compagniesbelletrie, die ook spoedig klaar zal zijn? Hier in Indië lijkt zooiets belangrijk, omdat de collectie bepaald onthullend is voor een zekere mentaliteit ('aan de vaders zult ge de zoons kennen'), maar in Europa zal 't wel niks zijn. Ik hoop er nog wat aan te verdienen, en deed het werk met plezier; maar natuurlijk had ik ook wat anders kunnen doen, literair gesproken. Ik ben benieuwd hoe je mijn Van Harenverhaal zult vinden, dat Januari in *Gr. Ned.* begint af te draaien. De historie erin is maar bijzaak.

Pascoaes[2] zag ik hier in den winkel; maar het was duur, en het stuk dat Menno erover schreef,[3] gaf me heel geen lust om het te lezen. En jij bent ook allesbehalve overtuigd!

Onze plannen zijn vaag. Wij weten gewoon niet meer wat we doen zullen, en zelfs niet wat we willen. We hebben over Z. Afrika gedacht, maar dat is ook al vol nazidom en Jodenhaat. Naar Amerika? maar wat moet ik daar *doen*? Bep weet het ook niet, en wil wel graag uit Indië, maar voelt zich *niets* aangetrokken tot Europa. We zullen ons dus door de omstandigheden moeten laten leiden—'practische', zooals dat heet. Dat is ook hier een uiterst onzeker

1. Koets werd in Macon (Georgia) in de Verenigde Staten geboren; in 1909 kwam hij naar Nederland, waar hij het gymnasium bezocht. In 1919–1920 was hij een jaar in Engeland, het studiejaar 1920–1921 woonde hij in Zeist, waar hij Marsman leerde kennen.

2. Teixeira de Pascoaes, *Paulus, de dichter gods*, uit het Portugeesch vertaald door A. V. Thelen en H. Marsman. Amsterdam (1937).

3. M. ter Braak, 'Logos en mythos' in: *Het vaderland* van 12 december 1937 (av.).

geval. Aan den eenen kant ben ik hier plotseling 'beroemd' geworden als de man-die-Zentgraaff-aan-kan, aan den anderen zijn alle bangerts en fatsoenlijkerts ook 3 × zoo bang geworden om iets met mij 'te beginnen'. Als ik hier bleef, zou ik wschl. ook eindigen als redacteur van een advertentieblaadje met opstandige artikelen, en wonen in een wat mooier kamponghuis (zooals een oude Jood, Weeber,[4], hier, die de eenige is die precies alles durft zeggen wat hij van de nazi's denkt.)

Indië heeft gekke kanten, maar als je de europeesche samenleving niet compleet loslaat—en dat kàn je haast niet, als Europeaan!—dan blijft alles toch wel ontzettend 3e-rangsch. Ik word voortdurend geslingerd tusschen het gevoel dat ik hier tòch mijn tijd verdoe en het idee dat ik hier tòch nog het meest nuttig ben, gezien ook de tegenwoordige toestand in Europa.

Dus, wie weet? misschien zien we elkaar gauw terug, misschien niet,—misschien zelfs nooit. Dat zijn de geneugten van 'het gevaarlijke leven' dat Nietzsche voorschreef en dat ons nu door de moderne europeesche (en andere) staatkunde opgedrongen wordt.

Tot zoover voor heden. Ik heb hoopen werk in te halen. Hartelijke groeten ook van Bep en aan Rien; een hartelijke hand van steeds je

E.

P.S.[5] Wat is Mornex[6] voor een plaatsje? waar ligt 't precies? hoe is het klimaat daar? en van hoeveel leven jullie er?

3598. *Aan S. Vestdijk: Bandoeng, 26 december 1938*

Bandoeng, 26 Dec. '38.

Beste Simon,

Net had ik je de bespr. van *Dichterschap en Werkelijkheid* gestuurd, toen je brief kwam. Dit is wel één kolom of meer, niet? Ik schreef je al of je er niet een 'feuilleton' van kon maken met wat foto's erbij.[1]

4. A. Weeber was hoofdredacteur van het weekblad *De heraut*, dat in Bandoeng verscheen.
5. Dubbel onderstreept.
6. Marsman verbleef in Mont Gosse bij Mornex in Hoog Savoie.
1. Brief van DP niet teruggevonden. Zie voor het artikel 3590 n 1.

We zijn hier allemaal—Menno, jij, ik, Henny—uitgescholden in een gratis-verspreid N.S.B.-blaadje dat zich *Het Licht* noemt en dat volgeschreven wordt door familie (schoonzoon) en personeel (bandoengsch correspondent) van den heer Zentgraaff.[2] *Alle* citaten en bewijzen voor onze verdorvenheid komen uit de brochure *Sluipend Gif* van zekere Wutse, in Holland in N.S.B.-kringen zeer verspreid; misschien zag je het? Voorts werd geprotesteerd tegen het feit dat de groote bandoengsche krant—'in alle onwetendheid, daarvan zijn we overtuigd'*—jouw portret had afgedrukt,[3] met daaronder 'een der steeds meer op den voorgrond tredende literatoren', wat niet te pas komt, want 'deze Vestdijk komt voor in het (communistische) Comité van Waakzaamheid, naast zijn literatorischen vriend E. du Perron'.

Ik zal hierop misschien met een sneer antwoorden in het blaadje van 'ons': *Kritiek en Opbouw*.[4] Maar in Holland antwoord je toch ook niet op '*Vova*'[5] en dergelijk lorrigs.

Het doet me echt genoegen dat je in *Lier en Lancet* dat stuk[6] nog opneemt. Maar laat in je voetnoot het 'regenachtig najaar' weg, want elk najaar is hier zoo regenachtig, en zet er liever iets bij van 'echte indische rel'. Want dàt is het op en top; mijn map met artikelen erover is al vol en zwelt gedurig. Z. heeft al een 2e artikel per deurwaardersexploit aangeboden; ik antwoordde er weer op. En ik zal voortgaan hem te sarren tot hij een hartaderbreuk krijgt. De N.S.B.-ers zijn niks, deze schoft is hier een 'macht'.

Tot nader. Hartelijke groeten, ook van Bep, steeds je

E.

* Zentgraaff is nl. momenteel geen vijand (meer) van den hoofdredacteur van die krant, dus...

2. N.S.B.-weekblad in Nederlands-Indië, dat onder redactie stond van Zentgraaffs schoonzoon H. Brinkman. In het nummer van 24 december 1938 stond een artikel tegen DP c.s., waarin de zedelijkheidsargumenten van Wutse en Zentgraaff nog eens werden herhaald.
3. In *Algemeen Indisch dagblad De Preangerbode*, 21 december 1938, vierde blad.
4. Niet gebeurd.
5. Het N.S.B.-weekblad *Volk en vaderland*.
6. Zie 3577 n 1. In een voetnoot op p. 399 bij zijn essay over *Het land van herkomst* verwijst Vestdijk naar de affaire-Zentgraaff.

Belangrijk!—Wil je alsjeblieft aan de administratie van de N.R.C. vragen hoeveel wij in 1938 verdiend hebben en ons dat OMGAAND laten opgeven? Het is voor de belasting en zéér noodig!

3599. *Aan A. C. Willink: Bandoeng, 27 december 1938*

Bandoeng, 27 Dec. '38.
(Wajanglaan 25.)

Beste Carel,

Hartelijk dank voor je brief. Ik ben alweer opgeknapt en werk hard; de echte beroerdigheid is dus wel achter den rug. Met plezier las ik in verschillende kranten besprekingen over je laatste tentoonstelling,[1] meestal toch wel erg lovend en altijd deferent. Jammer alleen dat het voor jou zelf geen 'vruchten' afwerpt. Sommige foto's vond ik prachtig.

Ik dacht den laatsten tijd ook vaak aan onze 'eerste wapenen'—in den tijd dat jij net uit Duitschland kwam en dat ik *Het Overzicht* gevonden had in Antwerpen. Wat een wonderlijke tijd! Als ik Antwerpen in gedachten terugzie, is het als een 'constructivistisch' schilderij, bestaande uit een kruisnet van straten en lampen als bollen. Dat wij meegewerkt hebben aan de geboorte van het dier Hitler weiger ik vooralsnog toch aan te nemen!

Beroerd nieuws eig. over Cola.[2] En je zwijgt heelemaal over Estelle. Waar zit die nu? Bep en ik vonden ook haar erg aardig, en we weten niet eens of zij nog 'met Cola is' en in Holland woont of wat ook. Schrijf eens over haar.

Troost je, wat je beroerde gevoelens betreft: hier is iedereen bang voor Japan en het uitmoorden van de Chineezen eig. onze beste garantie! De Indonesiërs winnen weer aan zelfvertrouwen en doen ook al faxistisch, met Hitlergroet en groene uniformpjes. Ook wij willen weg, denken aan 'andere landen', maar kunnen niet beslissen en vragen ons af: naar waar? Zuid-Afrik. trok ons eerst nogal aan,—maar ook daar schijnt het nazidom met de jodenhaat veld te winnen, al is 't overigens een nazidom dat van Duitschland niks mot

1. Bij kunsthandel Carel van Lier te Amsterdam exposeerde Willink van 15 oktober tot 3 november tien schilderijen.
2. Slaat waarschijnlijk op financiële problemen, waarin Debrot, student medicijnen en getrouwd met de Amerikaanse Estelle Reed, verkeerde.

hebben. Amerika? daar denken we nu aan. 't Zal wel bij denken blijven.

Ik ben sinds mijn genezing hevig in gevecht met den meest gevreesden revolverjournalist hier, een ex-sergeant, genaamd Zentgraaff. De laatste der Mohikanen van de oude scheldschool. Hij heeft *Het Land v. Herkomst* in de *Javabode* 'geanalyseerd', je kunt je voorstellen welk vuil over me losgekomen is, in deze 'onverdorven indische samenleving'—waar overigens op 't oogenblik een verwoede razzia op homosexueelen plaatsheeft. (De resident van Batavia, hoofdambtenaren, hoogleeraren, alles wordt bedreigd, ondervraagd, gearresteerd of ontslagen, en er heeft zelfs al een zelfmoord plaatsgehad.) Ik heb den heer Z., hoewel in een klein blaadje—het eenige onafhankelijke in deze heele kolonie—zulke klappen teruggegeven, dat de man, volgens getuigenis van zijn eigen collega's, de kop ervan kwijt is. Hij zint op wraak; en de strijd wordt voortgezet.

Soms zou ik willen probeeren met alle vrienden ergens te koloniseeren: met schrijvers, schilders enz.—in Amerika of Australië, waarom niet? Jij bent op dat gebied minder begrensd dan ik; waarom zou je geen succes hebben in Amerika? Misschien word je er schatrijk. Als ik denk aan het succes dat Walter Spies[3] in Amerika heeft, lijkt me dat volstrekt niet uitgesloten; integendeel.

Een teekenaar van hier—zoon van mijn uitgever Nix—Thomas Nix[4] genaamd, ingenieur en katholiek, maar een heel aardige vent, gaat vandaag naar Holland. Ik gaf hem je adres. Hij is blakend van lust voor nieuwe schilderkunst en heeft veel bewondering voor je. Zijn eigen schilderwerk vind ik zeer matig: erg decoratief in het grove genre (een beetje à la Filarski)[5] en leelijk van kleur; verder kan hij geen indische kali met een bootje van hier erop schilderen, of hij maakt er een amsterdamsche gracht met platboômsche vaartuigen van! Vermoedelijk uit 'vlucht voor Indië'; hij is voor een groot deel in Holland opgevoed, spreekt absoluut zonder indisch accent, maar ziet eruit als een Alf.[6] Maar zijn teekeningen zijn héél aardig,—licht,

3. Walter Spies (1896–1942), geboren in Moskou, kwam in 1923 in Nederlands-Indië aan, waar hij zich op Bali vestigde. Als schilder beïnvloed door Rousseau le douanier. In 1939 exposeerde hij voor de laatste maal in de grote steden van Java.

4. Zie 3504 n 6.

5. Dirk Herman Willem Filarski (1885–1964), schilder en graficus, werkzaam in Amsterdam, Bergen en Parijs.

6. Zie 3512 (DP, *Brieven* VII, p. 449).

gracieus en toch niet zwak, charmant. Verder is het als kameraad een echt aardige vent, vooral als hij zijn eerste reserve verloren heeft. Van zijn katholicisme merk je niet veel; hij is heel vroom, maar niet hinderlijker dan bv. Engelman of de jongelui uit die groep.

Zoo. Ik houd er weer mee op. Wie weet wanneer we elkaar terugzien—'peut-être demain—peut-être jamais!' als in *Carmen.*[7] Houd je taai, succes, en veel hartelijks onder ons vieren.

Als altijd je

E.

3600 (1106). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 28 december 1938*

3601 (1107). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 28 december 1938*

3602. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 29 december 1938*

Bandoeng, 29 Dec. '38.

Beste Hugo,

Voel je er niet voor om oudejaarsavond + nieuwjaar etc. hier te komen? Wij herhalen van harte de uitnoodiging.

Bep en Eddy

Belonje[1] heeft een lang onderhoud gehad met Koch en was 'heel aardig'. Koch is weifelend, wil dan dit en dan dat, in verband met ontmoetingen met zijn abonnés.[2] *De* democratische houding. Een beste, eerlijke vent, maar zoowel Koets als ik vinden dit irriteerend. Ik snak naar een bestuursvergadering om de puntjes op de i's te zetten, en als 'ze' werkelijk met de ergste o.h.'s van hun lezers rekening willen houden, zal ik met alle liefde aantoonen dat ik er niet bijhoor.

Maar er zijn belangrijker dingen te bespreken. Kom maar gauw hier!

7. 'Quand je vous aimerai? Ma foi, je ne sais pas! Peut-être jamais! Peut-être demain! Mais pas aujourd'hui, c'est certain', eerste woorden van Carmen in de tweede scène (eerste acte) van de opera *Carmen* (1875) van Bizet.

1. Willem J. Belonje (1887–1968), directeur-hoofdredacteur van *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië.*

2. Van *Kritiek en opbouw.*

Bandoeng, 29 Dec.

Beste Soejitno,

Dank voor je goede opinie. Ik heb toch wel het gevoel dat dit nog erg summier is; over een tijdje ben ik misschien 'knapper'. Tenzij ik wegga natuurlijk.—Wat je zegt van dien 'gestyleerden' Indonesiër is zeker juist, want ik dacht aan niemand in het bizonder, zoodat dit denkbeeldige gesprek,[1] vanzelf iets onwaars kreeg. Wat mij betreft, mag het ook worden weggelaten. *K. en O.* wil nu eenmaal liever niet Z. *direct* meer aanvallen, vanwege de ingezonden stukken, die inderdaad het blad stomvervelend kunnen maken. De laatste ronde zond ik je. Mijn naschrift[2] is door een advocaat erop nagelezen, opdat er geen 'directe gisping'[3] meer in zou voorkomen. Dit sluit hatelijkheid, zooals je ziet, nog volstrekt niet uit! De red. van *K. en O.* kan nu dus een 3e ingezonden stuk van Z. weigeren. Of ze het doen zullen? Ik ben, eerlijk gezegd, een beetje sceptisch gestemd als het de vechtlust betreft van 'democraten'.

In een bandoengsch N.S.B.-blaadje, door familie (schoonzoon) en personeel (correspondent) van Z. volgeschreven, zijn wij—d.i. de heele redactie v. *K. en O.* en alle nederl. letterkundigen die in het boekje van 'Wutse' staan!—op de grofste en ploertigste manier uitgescholden. Er staat bv. rustig dat ik *Atjeh* 'kraakte' (1 Oct.!) als *represaille* op het stuk waarin Z. mij 'kraakte' (15 Oct.!), plus nog een hoop andere leugens. Nu hebben wij het rècht om met 8 kolom van desnoods de fatsoenlijkste logenstraffing die rekels in hun eigen blad te antwoorden (hun stuk was 4 kolom). Eerst vond ieder het een prachtidee. Ik schreef het stuk. Nu begint men terug te krabbelen, te vinden dat het misschien toch 'geen reclame' voor ons is enz. En zoo zullen de brutalen, de schoften altijd het laatste woord hebben, uit zg. fatsoen = valsche schaamte van de democraten. *Begin* dan niets, en laat je dan *altijd* uitschelden.

Koets en ik willen heel eerstdaags (vmdl. 2 of 3 Januari) een bestuursvergadering en daar de puntjes op de i's zetten. Blijkt dan dat wij (of ik alleen) er eig. niet bij hooren, dan gaan we eruit. Ik wil best

1. 'Gesprek over een koloniaal verschijnsel', zie 3581 n 5.
2. Zie 3581 n 5.
3. Directe gisping, gebaseerd op het recht van antwoord, gaf volgens het Drukpersreglement van Nederlands-Indië recht op een tegenartikel van dubbele lengte.

vechten, maar dan ook de koppigste, de energiekste zijn van de vechtenden en niet door mijn eigen kameraden verlamd worden. Want van die argumenten van 'hoogheid' en 'fatsoen' ben ik zoo vrij geen bal te gelooven. Die argumenten hebben meestal de heeren niet belet vervloekt veel ònfatsoenlijks en ònhoogs te doen voor een goede carrière.

Het is altijd hetzelfde: je begint samen, en als je volhoudt, eindig je met alleen te moeten doorloopen. Maar dan had ik mijn tijd inderdaad beter kunnen gebruiken en Stendhal of Gide lezen, die ik voor al dit gedoe heb verwaarloosd. Dan had ik ook beter op mijn herstel kunnen letten.

Men verwacht nu veel van Belonje. Ik matig. Maar wie weet? Het is een fatsoenlijk man en hij *moet* tegen Z. concurreeren.[4]

Schrijf me gauw over wat joù bezighoudt. Steeds hartelijk je

E.

3604 (1108). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 30 december 1938*

3605. *Aan Van Holkema & Warendorf: Bandoeng, 31 december 1938*

Zeer geachte Heeren,

In dank ontving ik uw brief. Tegelijkertijd ontving ik echter van een ander uitgever,[1] aan wien mijn vriend Ter Braak het ms. gezonden had nog vóór u mij erover schreef, en van wien ik eig. geen bericht meer verwachtte, een zooveel beter aanbod, dat ik niet anders heb kunnen doen dan erop ingaan. Ik heb hier maar meteen toe besloten, omdat het mij geen methode lijkt om den eenen uitgever tegen den anderen uit te spelen en u dus voor te stellen dat andere aanbod te evenaren of te overtreffen. Ik veronderstel dat u mijn houding billijken kunt en betuig u hierbij verder mijn spijt, dat het tusschen u en mij dus niet door is kunnen gaan.

Met vriendelijke groeten, hoogachtend,

EduPerron

Bandoeng, 31 Dec. '38.

4. Belonje zou over Zentgraaff zwijgen; na DP's vertrek uit Nederlands-Indië ging hij DP aanvallen, zie 3924 n 5.

1. Zie 3591 n 5.

Bandoeng, 2 Januari '38.

Beste Last, (jij hebt een naam die *niet* stijf is!),

Dank voor je lange brief, waarop ik spoedig goed hoop te antwoorden. Allerlei dingen trekken me op het oogenblik van links naar rechts, en ik *moet* binnenkort weten wat we gaan doen—hier blijven of weggaan; en waarheen? Ik wil doorgaan met wat geld voor je te verzamelen, die ontbrekende f 65. althans, om de f 200. vol te krijgen.[1] Het zal ook wel lukken; het *was* al gelukt, als de menschen hier niet zoover uit elkaar woonden!

Hierbij, en attendant, mijn stuk.[2] Voor deze kolonie is dit een maximum, werkelijk, en ik ben zelf een beetje verbaasd dat de redacteur, die liberaal is mààr V.C.-er ('patriot' dus!) het gedrukt heeft zonder er iets aan te veranderen. (Alleen Tolstoï en Apollinaire kregen verminkte namen, zonder eenige politieke bijbeteekenis, goddank!) Uitvoeriger ingaan op allerlei details, dit speciale boek betreffend, kon ik niet, en ik heb expres ook geen uitzondering gemaakt op de manier waarop ik anders deze kroniek schrijf: overzichtelijke artikelen over schrijvers die immers eig. altijd onbekenden zijn, kortom: geleeraar.

Ik ben benieuwd of in diverse openlijke en verkapte N.S.B.-blaadjes die deze provincie rijk is, nog een weerklank zal komen. Indien ja, reken erop dat die 'frisch' zal zijn!—Ik schrijf je dat nog wel + allerlei andere dingen in mijn 'echte' antwoord. Misschien al gauw.

Houd je taai, neem dit nu voor lief en geloof me hartelijk je

EduP.

P.S. Welke je plannen ook moge zijn, en hoe idioot het ook is om iemand juist met dit jaar nog individueel 'het beste' te wenschen, ik doe het toch zóó. (Schrijf me later toch je adres eens!)

1. DP organiseerde een geldinzameling om Last opnieuw aan het bewijs van Nederlanderschap te helpen (kosten f. 200,–), dat hem was ontnomen door zijn intreden in vreemde (Spaanse) krijgsdienst.
2. Zie 3554 n 3.

Bandoeng, 3 Jan. '39.

Beste Freddy,

Het weer is weer eens zoo beroerd hier dat ik opnieuw flink verkouden ben en de litteekens in mijn long, of wat het zijn mag, doen me dan pijn. Ik ben dan moe en in een rothumeur;—zoo'n gevoel van invalide zijn is pestilent. Maar je brief deed me gróót genoegen; ik heb weer eens echt van allerlei gehoord door je, en het was een uur lang of ik toch niet uit Europa weg was. Dat tijdschrift hier,[1] waarvan sprake was, schijnt eenigszins 'gecompromitteerd' te zijn door mijn strijd met Zentgraaff, maar eerlijk gezegd geloof ik dat dit een uitvlucht is en dat het geld ervoor toch nooit gevonden zou zijn. Dit maakt me dus vrij—vanaf 1 Maart a.s. (dan kunnen we van ons huurcontract af). Het beroerde is alleen dat noch Bep noch ik werkelijk weet waarheen wij willen.

Met *De Muze* ben ik klaar. Ik bedankte ook jou in het nawoord en niet wetende of je 'drs.' was noemde ik je 'litt. stud.' wat óók heel mooi klinkt. Het volgende deel, daar begin ik niet echt aan vóór ik weet dat dit eerste 'gaat'; bovendien kan ik dat uit Holland ook doen, als Stapel en zoo mij een beetje ter wille zijn. Ik hoop nu eerstdaags naar Batavia te gaan om op het Landsarchief allerlei gegevens te verzamelen over Dirk v. Hogendorp. *Schandaal in Holland* draait eerst af in *Gr. Ned.* (Jan. t/m Mei—het eerste brok zul je nu al hebben gezien)[2] en verschijnt daarna in boekvorm bij Leopold, dank zij de bemoeienis van Ter Braak.

Dat die Kierdorff zoo'n beroerling was, hoor ik met genoegen. Hij was tegen mij akelig beleefd, en verder vond ik het vooral een kloot. Zijn vrouw, die in Batavia doorgaat voor een schoonheid 'waar de frischheid al wat af is', zag ik nooit.

Ik zond *Krit. en Opb.* met 1^{e} en 2^{e} ingezonden stuk van Z. naar Ter Braak. Van deze nrs. had ik er niet genoeg om jou ook te bedeelen. Vraag die van Ter Braak; wil hij ze niet afstaan, dan zend ik je tòch nog een ex. Als je geld hebt, abonneer je dan op dit tijdschrift, maar *alleen* als je geld hebt! Wij zijn voor overmorgen opgeroepen door

1. *Noesantara.*
2. Zie 3282 n 11.

de politie hier, hoogstwschl. in verband met een klacht van den duitschen consul-generaal over mijn stuk *Gorilla of Mensch.*[3]

Die stukken over De Haan uit *Het Vad.* zond ik je terug[4]; heb je die nu nog niet? Dat zou vreemd zijn.

Dat opruimen van mijn boek over Coster is toch eenvoudig genoeg. Ik vind dat het als actualiteit *zijn werk gedaan heeft*, dat men het nu alleen maar 'historisch' moet lezen. Zoolang men het nog in den winkel krijgen kan, gebeurt dat niet. Is dit zoo gek?—Zou ik mijn verzameld kritisch proza heruitgeven, dan zou ik het daarin herdrukken (tenminste: in de bekorte lezing die ik er in Bretagne indertijd van maakte.)[5]

Dat jullie nu al boos zijn op de redactie van *Werk* is zeer mooi. Dat houdt er het leven in! Ik kijk toch met belangstelling ernaar uit. Zeg Aad v.d. Veen dat ik hem schrijven zal, tegelijk met de bespreking die ik over nr 1 in het *Bat. Nwsbl.*[6] schrijven zal en die ik hem dan per gelijke post opzend. Het lijkt mij overigens ook nogal gek dat ze Rudie niet over dien Rougemont lieten schrijven. Overigens hoor ik van verschillende kanten dat Hoornik zoo'n aardige vent is. Is dat dan niet zoo?

Het boek van Arthur ontving ik nog niet. Wèl *Nachtgedaanten*; nièt het *Dansfeest*, waarvan de vorm mij hevig interesseert. Géén tijdschrift van Gans[7]; rijmprent van Greshoff en jullie 'boekje'[8] ook niet. Ik ben dus niet in staat op dit alles te reageeren. Ter Braak's bundel[9] las ik met verrukking: wat een eersterangs-werk, qua stijl, intelligentie, alles.

Rudie's nicht[10] zal ik opbellen. Over allerlei dus later meer. Stel je nu met deze knullige bladzijdjes van den armen verkoudene

3. In *K & O* 1 (1938–1939) 19 (16 nov. 1938), p. 289 (niet in *Vw*, zie echter J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, p. 143).
4. Zie 3543 n 6.
5. Deze lezing in *Vw* 2, p. 309–391 (zie 'Verantwoording' in *Vw* 2, p. 749).
6. Zie 3493 n 5.
7. *Ce vice impuni, la lecture* (zie 2775 n 1 en *Bw TB-DP* 4, p. 533).
8. *1888–15 December–1938. Aan Jan Greshoff van zijn vrienden*; de illustratie is van M. C. Escher, en *De jongste generatie over J. Greshoff*. Den Haag: Leopold 1938.
9. *In gesprek met de vorigen*. Rotterdam 1938.
10. Héloise (Wies) P. de Neef (geb. 1906), toen onderwijzeres te Bandoeng, een nicht van R. A. J. van Lier.

tevreden. Ik moet Rudie ook nog antwoorden en sluit dat antwoord maar hierin; jullie hebt tòch geen geheimen voor malcander.

Hartelijk steeds je

E.

P.S.—Ik schreef een groote inleiding voor DD.'s *Siman de Javaan*, die eerlang bij 'De Ploeg' wordt herdrukt.[11] In die inleiding komt je vader voor als controleur, nl. als zoodanig belast met een onderzoek naar de door DD. gesignaleerde particuliere landen Kandanghaoer en Indramajoe-West.

3608. *Aan R. A. J. van Lier: Bandoeng, 3 januari 1939*

Bandoeng, 3 Jan. '38.

Beste Rudie,

Dank voor je brief en de verzen.[1] Ik heb ze allemaal gelezen en Bep ook, maar om je de waarheid te zeggen: we kunnen ze niet bewonderen. Ik begrijp trouwens niets van die rare draai om fransche en duitsche verzen te schrijven, als het in het Hollandsch al zoo zelden lukt. Die jeugd-fransche verzen van Slauerhoff bv.—die nu ook uitgegeven moeten worden, vrees ik—zijn *om je te bedoen*; en zijn latere (*Fleurs de M.*) zijn goed nagekeken. Overigens lijken mij ook de beste: degene die jij voor den bundel hebt gekozen. Maar als je mijn raad gevraagd had, zou die geweest zijn: er niet één op te nemen. Er staan hier en daar wel aardige regels en natuurlijk, les sentiments sont 'jolis', maar als gedichten zijn ze allemaal toch nogal poover, brokkelig en voortdurend meer of min ernaast.

Het spijt me dat ik je niets beters erover vertellen kan. Naar je bundel kijk ik natuurlijk met groote belangstelling uit; ik zal er zelfs over schrijven in 't *Bat. Nwsbl.*—in verband met andere jongere dichters, denk ik.

Mijn *Sprookje v. d. Misdaad* is 'niet onaardig', geloof ik, maar toch 6e rangs-werk. Soms heb ik het gevoel dat àlles, wat ik hier in Indië

11. *Vw* 7, p. 146–168 (Battens vader op p. 166); vgl. 3378.

1. R. van Lier, *Praehistorie, gedichten*. Den Haag 1939, (schrift 2 (februari) van *DVB* 16 (1939)), door DP besproken onder de kop 'Van goede en slechte bloemlezingen, Van Lier een betere gids voor poëzie der jongeren' in *BN* van 22 juli 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 407–411). Enkele verzen waren eerder al in *Forum* verschenen. (Zie ook 1157 en vgl. ook 3672 n 1).

deed, op z'n best 2e-rangs-werk is. Maar van *De Man v. Lebak* houd ik toch echt, en van *Mult. 2e pleidooi* ook wel, al is 't eig. niet meer dan een aanhangsel van het vorige.

Ik scheid er nu al mee uit; voor de redenen: zie brief aan Freddy. Ik ga probeeren door slapen de verkoudheid wat te doen smelten. Alijntje zingt zonder ophouden 'Zie de maan schijnt', maar de *ware* poëzie steekt voor hem in den regel 'wie de koek krijgt, wie de gard'. Toen ik bij het 2e couplet zong: 'maar o wee, wat bittre smart, kregen wij voor koek een gard', draaide hij rond van woede en riep: 'Néé! wie de koek krijgt! wie de koek krijgt!'

Later meer en hopelijk beter; steeds van harte je

E.

3609. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 4 januari 1939*

Bandoeng, 4 Jan. '38.

Beste Hugo,

Ik ga Zondagmorgen naar Soekaboemi met den trein die van hier om 7 uur weggaat; 9 uur daar. Misschien ga ik denzelfden avond door naar Batavia, misschien kom ik in Buitenzorg, maar alleen als ik inderdaad in dat andere paviljoen van v. der Veer[1] terecht kan.

Ik wil niet bij Van Leur logeeren, omdat ik zijn houding inzake die informaties naar 'Adoel'[2] verdomd onkameraadschappelijk vind. Ik heb hem daarover geschreven.[3] Tegen dit soort failures in de kameraadschap kan ik bizonder slecht; dat zal dan een karakterfout zijn in mij, maar hoe dan ook: een geestelijke voogdij van Job v. Leur over mij is mij wat al te paskwillerig. Als hij zich niet met de zaak wilde inlaten kon hij mij dat toch per keerende post schrijven; dan had ik zelf andere maatregelen kunnen nemen. Nu heb ik op hem *vertrouwd*, met het gevolg dat ik te laat ben voor *K. en O.* en die inlichtingen daar nu niet in kan zetten. Tegen de redactie van *K. en O.* zelf vechten en dan nog zulke labbekakkige bijstand als ik nu van v. L. krijg, dat maakt me tureluursch. Ik geloof niet aan eenige behoorlijke actie, op deze manier. Ieder schettert alleen voor zich dat er niet genoeg gedaan wordt; als een ander wat doen wil, dan acht

1. Hotel Van der Veer te Buitenzorg.
2. Mogelijk Javaans voor: (ver)klikken, roddelen.
3. Brief niet teruggevonden.

degeen die zooveel gedaan wilde hebben het al voldoende wanneer hij zelf van andere opinie is om te saboteeren.

Met *Noesantara* zou het precies zoo gaan. Ik zal Koperberg zeggen of schrijven dat hij maar geen moeite meer doet; ik heb geen lust en geen tijd om op deze manier aan het lijntje gehouden te worden en bovendien geloof ik aan *uitvluchten.*

Ik ga nu naar Batavia om zoo spoedig mogelijk allerlei wetenswaardigs over Dirk v. H. te verzamelen, dan heb ik dàt er tenminste niet bij ingeschoten. In Maart of April denk ik Indië dan te verlaten, tenzij... ja, wat?

Schrijf me of je vindt dat ik nog in B. zorg moet komen. Anders blijf ik misschien Zondagavond in Soekaboemi en ga Maandag door. Van Verhoeven ontving ik gisteren net een uitnoodiging om te logeeren; persoonlijk zou ik liever bij de Pringgodigdo's 'afstappen', maar Bep is op comfort gesteld en misschien zou V. het me kwalijk nemen, dus hoogstwschl. ben ik van 9 dezer t/m 15 (?) bij V. gelogeerd.

Graag dus nog even antwoord. Vind je 't prettig om me nog in B. zorg te zien, dan kom ik bv. met den trein die om 3.21 uit S. gaat en die om 4.31 in B. zorg is.

Tot ziens dus misschien.

Je E.

De heele redactie van *K. en O.* is bij de P.I.D.[4] hier opgeroepen, vermoedelijk om een waarschuwing te krijgen voor mijn stuk *Gorilla of Mensch.*

3610. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 4 januari 1939*

Bandoeng, 4 Jan. '39.

Beste Bob en Ellen,

Dank voor briefje en beste wenschen, en natuurlijk het allerbeste terug-toegewenscht (mooie vorm!) met dit Nieuwe Jaar (hoofdletters). Dat wij allen ongegast, ongebombardeerd, onafgeslacht, onverjapanscht en onvermoft althans nog 1940 halen, nietwaar? Dixi.

Ik dacht 9 Jan. a.s., d.i. Maandag, in Batavia te komen wschl. eerst

4. Politieke Inlichtingendienst in Nederlands-Indië.

alleen. Bep komt na, zonder Alijntje. Kan je mij dus vanaf Maandag bergen? Maar ik moet erbij zeggen dat ik wschl. vreeselijk ongezellig zal zijn, omdat ik 1° zoo weinig mogelijk menschen zou willen ontmoeten, 2° zoo hard mogelijk zou willen werken: 's morgens op het Bat. Genootschap, 's midd. en 's avonds op het Landsarchief. Ik heb nl. plannen om weg te gaan en wilde daarvóór zooveel mogelijk nog verzamelen voor het 2e deel Compagniesbelletrie èn voor Dirk v. Hogendorp.

Willen jullie den armen werkezel dus helpen en niet 'van de wijs brengen'?

Met hartelijke groeten, ook van Bep,

t.a.v. Eddy

Zou Vermeulen[1] me niet willen helpen met v. H. 's avonds? Natuurlijk niet voortdurend, maar een enkele keer?

3611. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 5 januari 1939*

Bandoeng 5 Jan. '39.

Beste Soejitno,

Ik heb tot vanavond gewacht omdat ik je het resultaat wou vertellen van een uitnoodiging van de P.I.D. hier aan de gezamenlijke redactie van *K. en O.* om te verschijnen. We hebben gezellig met ons vijven bij den commissaris-tevens-hulpoff. van justitie gezeten, die alleen maar mond was van den P.G. en ons namens Denzelven 'een waarschuwing moest toedienen' om ons 'te matigen'. Het was weer een stuk van mij dat aanstoot gegeven had, nl. *Gorilla of Mens*, en wel de zin over 'de gorilla-gemeenschap van het Derde Rijk'; terwijl de P.G. volgens dezen commissaris ook over 'het versje, dat ik onderaan gezet had, gevallen was'. Op mijn vraag of het over een bepaalde regel was, werd mij geantwoord: 'over het heele versje.' De heer in kwestie was overigens erg geschikt en scheen zelf niet ongevoelig voor het humoristische in de situatie. Het ging nl. alweer om mogelijke 'beleediging van een bevolkingsgroep',—blijkbaar de nazimofsche.

1. Dr. Johannes Th. Vermeulen was sinds 1 januari 1939 adjunct-landsarchivaris; hij had toegang tot de stukken betrekking hebbend op Dirk van Hogendorp.

Gisteravond hadden we nogal een stormachtige vergadering van *K. en O.*, waarbij ik me nogal nijdig heb gemaakt omdat allerlei kritiek over de Z.-affaire werd voorgebracht, komende van allerlei 'fatsoenlijke menschen'*. Ik heb gezegd dat ik nooit met die menschen rekening wenschte te houden; dat ik altijd lak aan ze gehad had en zou hebben; en dat ik, wàt ze ook voorstelden, altijd tégen zou zijn, zoodat men mij in dit opzicht niets meer hoefde te vragen. Bijgevolg versleet de helft van de vergadering mij voor een typischen 'artiest' met bourgeois-vreters-instincten. Dat het niet precies zóó zit, doet er niet toe; maar ik heb aangeboden weg te gaan zoodra zij dat in 't belang van het blad zouden achten, en toen bleek dat ik nog 'alle vrijheid' heb (prettig, hè?) en dat ze voorloopig mijn aanblijven van méér belang achten. Het is nl. niet te verhelen dat *K. en O.* door *mijn* onfatsoenlijk geschrijf bekend is geworden, zelfs in Holland.

Dat is dus dat. Erg veel beteekenis kan ik toch niet aan deze activiteit hechten, dat is het ongelukkige. Maar de kastanjes uit het vuur halen èn eig. 'bekritiseerd' worden, dat verdom ik. Let wel dat Koets hierin 100% naast mij staat en Koch bijna 100%.

Je hebt Koets en mij erg geamuseerd met je veronderstelling dat S.D. een jonge Indonesiër zou zijn. Het is nl. Koch in persoon en S.D. = Sociaal-Democraat. Maar je karakteristiek van het stuk[1] was verder zóó juist, dat Koets ervan straalde. Ik zei tegen hem: 'Soejitno heeft je beter gewroken dan je zelf ooit zou kunnen'. Die schoolmeesterige kant, die uiteenzetterij op Volksuniversiteitspeil, is nl. *de* zwakke kant van Koch, die een bovenste-beste is, maar het type van den naïeven marxistischen 'onderwijzer', als het op dit chapiter komt.

Ik ga zondag over Soekaboemi (waar ik even uitstap) naar Batavia—voor een dag of 8, 10—en kom *misschien* ook in B.zorg. In dat geval kom ik je Maandagmorgen wschl. even opzoeken, voor ik naar Bat. doorga. Kom anders een avond over naar Bat. zelf. Ik logeer daar bij Verhoeven, Laan Trivelli 34.

* onder de lezers vnl.

1. Koch had in *K & O* 1 (1938–1939) 15–16 (1 oktober 1938), p. 245–246 zijn artikel 'Reactie', een marxistische analyse van de buitenlandse politiek, met S.D. ondertekend. In *K & O* 1 (1938–1939) 20 (1 december 1938), p. 306–308 bestreed Koets diens visie: 'Roodkapje en Sneeuwwitje of de eenzijdigheid der marxistische geschiedbeschouwing'.

Koets heeft alweer geantwoord; niet kwaad, maar m.i. onnoodig.[2] Je verandert deze mentaliteit toch niet.

Beste kerel, *doe niets voor je je mr.-titel in de zak hebt*! Beschouw het als 'reclame', maar háál dat. Daarna gaan we verder zien.—Tot nader! Steeds hartelijk je

E.

3612. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 6 januari 1939*

Bandoeng, 6 Jan. '39.

Beste Jan,

Ik schreef je zoowat een week geleden naar dat andere hotel, rue Blomet.[1] Vraag dien brief dus op, als ze verzuimd hebben hem door te sturen. Het eenige praktische erin was, meen ik, dat ik je vroeg het honorarium voor *Schand. in H.* naar Jean de Sturler te laten sturen, voor 'de kas'. Maar dat deed je misschien al vanzelf. Verder schreef ik je dat, door Menno's bemoeienis, Leopold *Sch. in H.* heeft genomen, voor f 400. voorschot, terwijl H. en W. f 100. boden. Ik ben hier dus in alle opzichten beter af, en dank den hemel dat ik met H. en W. nog niet had 'beklonken'.

Holl. Weekblad komt geregeld en baart ons veel vermaak. Het is een niet hoogvliegend maar bepaald gezellig blad; zéker even aardig als *De Groene* en wschl. eerlang beter. Moge dit blad je nog eens rijk maken!

Wesenhagen droeg me op je te feliciteeren met je officierschap in Oranje-Nassau. Hij begon er direct over en straalde van vreugde. Ik feliciteer je ook, eenmaal wetend hoezeer je op deze dingen bent gesteld. Overigens bedenk ik dat *ik* zelfs op mijn 60e geen lintje zal krijgen, omdat ik van de nederlandsche ordes alleen maar de Militaire Willemsorde ambieer, en die niet aan schrijverds wordt uitgereikt, zelfs niet voor het vermoorden van sergeanten als Zentgraaff. Dus soedah! voor de andere pas ik.

Van Fred Batten hoorde ik dat je bijna al het geld, dat men voor je zomerreis bijeen had gebracht, hebt gegeven aan een fonds voor

2. Kochs repliek in *K & O* 1 (1938–1939) 21–22 (24 december 1938), p. 326–330 luidde: 'Anti-marxistisch dogmatisme'. Koets' dupliek in *K & O* 1 (1938–1939) 23 (12 januari 1939), p. 353–355 was getiteld: 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet. Kleine bijdrage tot de psychologie van het dogmatisch denken'.

1. In Parijs; brief niet teruggevonden.

emigranten. Je weet niet hoèzeer me dit heeft gesticht! Wetend hoe gelukkig je bent met zomerreizen, en hoezeer je 't noodig hebt en verdient, vind ik deze geste van je bepaald prachtig, en ik was er heelemaal door verwarmd, met zoo'n gevoel van 'je-toch-niet-te-hebben-vergist-in-je-vrienden'. Freddy en de andere jongeren zijn er ook erg door getroffen.

Ik hoop nu maar dat je verblijf in Parijs veel van wat je jezelf ontzegd hebt, goedmaakt. Het kàn er misschien nog wel gezellig zijn, voor een maand, ondanks deze vervloekte tijd. Hier gelooft iedereen dat in 1939 de oorlog komen zal; en dat Japan (als het de handen vrij krijgt met China) dan ook *hier* kapen komt, is dan uiterst waarschijnlijk. Alleen een totale verplettering van Duitschland en Japan kan de wereld weer wat rust geven, zou je zoo zeggen; maar misschien is dit ook zeer verkeerd gezien omdat in politicis de smeerlapperij *nooit* van de lucht is.

Wij durven geen plannen maken. Dat tijdschrift (*Noesantara*) gaat bijna zeker niet door. Met 1 Maart as. kùnnen we dus weg. Maar waarheen? Ik ga overmorgen naar Batavia voor een dag of 10 om er alle gegevens die ik in 't Landsarchief vinden kan, te verzamelen over Dirk v. Hogendorp; dan is dàt tenminste *gedaan*. Of ik doorga met het '2e deel' van de Ned. Ind. belletrie zal van het succes van 'deel 1' afhangen. Gaat àlles beroerd, dan vertrekken we wschl. met Maart naar Makasser, waar Bram Jansen, verreweg onze aardigste vriend hier, al maanden met verlangen op ons wacht. (Tusschen haakjes, ik schreef je vaak over dezen B. Jansen, maar blijkbaar ben je dat vergeten, want je beantwoordde zijn opzenden van een deel opstellen van Saks met een nogal boos briefje. En hij is *dol* op je; verslindt *ieder* boek of geschrift van je dat hij maar in handen krijgen kan!) Is Makasser geschikt, dan blijven we daar een paar maanden, en dan zou ik dààr D. v. H. kunnen schrijven, of misschien zelfs kunnen beginnen met mijn boek over Indië. Maar hoe kan men plannen maken in dezen rotsten van alle tijden?

Waarom is *De Spaansche Tragedie* van Jef Last in Holland toch overal zoo beroerd ontvangen? niet alleen door communisten en partij-idioten maar door de vrije pers? Waarom schrijft *Gr. Ned.* er niet over? Ik vind het een uitstekend boek, verreweg het beste en echtste wat Last ooit 'van zich gaf'. Ik heb er een groote bespreking over geschreven in 't *Bat. Nwsblad*, en ze hebben er wonder boven wonder niets in geschrapt. In een of ander verkapt N.S.B.-blaadje zal 't wel echo's wekken, vooral waar hier nu toch een razzia wordt

gehouden onder de homosexueelen, zoodat Last een dankbaar onderwerp wordt voor *dubbele* verdachtmaking (ikzelf 'communist' en 'homo', minder doen ze 't niet). De redactie van *K. en O.* is gister en bloc bij de indische Gepeoe geroepen (dat heet hier: Politieke Inlichten-Dienst; Intelligence Service, quoi?) om een vermaning aan te hooren van den Procureur Generaal over mijn artikel *Gorilla of Mensch*, in het nr. dat ik je zond. Niet alleen 'de gorilla-gemeenschap van het Derde Rijk', maar ook mijn heele 'versje' leek den P.G.—die het overigens persoonlijk roerend met me eens is, hoor ik van elders!—gevaarlijk, want 'beleedigend voor een bepaalde bevolkingsgroep' hier, d.i. de nazi-mofsche. Wij zaten met ons 5en deze waarschuwing aan te hooren, die overigens niet zonder humor werd 'toegediend'. Schrijf je *alsjeblieft* nog iets voor het blad? Ik moet vèchten met de redactie, ik heb me laatst pisnijdig gemaakt over hun rekening-houden met allerlei 'fatsoenlijke' ouwehoeren, maar... ik ben dan ook nog 'vrij', en ze zijn erg op me gesteld, en tenslotte is dit blaadje een zegen hier in Indië. Er is nu trouwens nog een (iets moediger) behoorlijk mensch in de pers hier gekomen, aan een krant in Batavia: W. Belonje. Maar hij kan niet zoo ver gaan als *K. en O.*, hoewel hij het blaadje steunen wil. Ik ga hem in Bat. spreken, denk ik, en wie weet wat daaruit voortspruit (vermoedelijk bitter weinig).

Kortom, ik zit vast met allerlei kleine bandjes: kroniek voor een krant, redacteurschap van *K. en O.*, event. een 2e deel indische belletrie voor Nix, maar niets van dit alles is vast of ernstig genoeg om me hier te houden,—en die kroniek letteren voor de krant en dat 2e deel zou ik event. zelfs uit Holland kunnen doen. Soms heb ik een gevoel dat ik hier mijn tijd verlummel met niets dan 3e-rangs-werkjes, en toch ben ik doorloopend in de weer. Iets 'gedaan', in de indische verhoudingen gezien, heb ik toch wèl, in de 2 jaar dat ik nu hier ben. Maar ik wil òf *meer* kunnen doen, òf *weg*.

Schrijf eens gezellig uit Parijs! Veel liefs onder ons allen, steeds je

E.

3613. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 6 januari 1939*

Bandoeng, 6 Jan. '39.

Beste Hugo,

Ik kreeg 2 briefjes van Job, zelfs met inlichtingen[1], die nu wschl.

1. Zie 3609.

toch te laat zijn. Dwz. ik schrapte die zinnetjes uit mijn antwoord, en heb geen lust om nu weer naar Koch te loopen, die bovendien het stuk al naar de drukkerij gezonden zal hebben enz. Dus in zooverre is het toch misgegaan.—Overigens heeft de uitleg van Job me alweer verzoend; ik heb hem teruggeschreven. De algemeene sfeer van 'halfheid' zal me wel meer parten spelen in dezen tijd. Daarover mondeling meer. Hoe je mijn ongeloof aan *Noesantara* 'onzinnig' kunt noemen is me een raadsel; wat wed je met me dat K. deze zaak 'met eere' omzeilen zal? En in ieder geval als dàt blaadje ook voor de fatsoenlijkerds geschreven moet worden, dan verdom ik het bij voorbaat. En jij die aan een Indisch *Forum* dacht! Mijn 'praktijk' in *K. en O.*—en de Z.-rel—heeft me een verdomd goed idee gegeven van de realiteit. Ik ben niet voorzichtig en niet knap genoeg om goed werk te leveren op de manier die hier past.

Nu, tot Zondag half 5! Je

E.

P.S. Ik zal Last die f 15. voorschieten, omdat hij anders misschien al weg is.

3614 (1110). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 17 januari 1939*

3615. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 17 januari 1939*

Bandoeng, 17 Jan. '39.

Beste Hugo,

Moe maar niet ontevreden uit Bat. hier weergekeerd, vond ik bijgaande krabbel van Koperberg op mijn schrijftafel. Geef mij eens raad: wat moet ik hiervan denken? Verneukt hij zichzelf, of wat is het? Wat *is* dat voor een circulaire[1] die hij nu wil? Ik begrijp deze menschen gewoon niet meer.—

Hoewel Bep het stuk tegen *Het Licht*[2] voor Koch heeft getikt en hij er dus zoowat niets meer aan te doen had, ligt het hier nog! Met veel vriendelijkheid vertelde hij mij zooeven door de telefoon dat hij er eigenlijk steeds minder voor voelde (dat had hij mij ook al naar

1. Voor *Noesantara*.
2. Zie 3598 n 2.

Bat. geschreven), maar het toch zeker nog zou zenden. Als dit geen saboteeren is, dan is het er een zusje van. Ik geef het op; van vandaag af is mijn belangstelling voor *K. en O.* nul. Ik zal nog wel wat voortgaan om niet direct spelbreker te zijn, maar mijn plezier is weg. De kwestie is, geloof ik, dat Koch angst heeft omdat zijn vrouw telkens hartkloppingen en hoofdpijnen krijgt van 'aanvallen' en de zaak liever laat doodbloeden. Hij wil wel vechten, zegt hij, maar voor zijn *overtuiging*. Misschien heeft hij gelijk, en *is* dit het verstandigste. Het zou inderdaad—ook voor mij!—afschuwelijk zijn als Mevrouw Koch het gelag moest betalen. Ik ben dus bereid om deze vervelende aan-het-lijntje-houderij als beleid te slikken en niet nòg eens mij kwaad te maken, enz. Maar het is niet te verwonderen als ik er dan zelf ook maar bij inslaap.

Of liever, ik heb een geweldige lust om Spinoza te lezen[3] en over Dirk v. H. te schrijven en me om dit heele mediocre gedoe geen bal meer te bekommeren. Op deze manier heb ik gewoon het gevoel dat ik me inspan voor niks.—Ik zal er nog eens met Koets over spreken; is *hij* nog enthousiast, misschien krijgt hij me dan nog een eind mee...

Stuur me liefst omgaand, den brief van Koperberg terug met je opmerkingen. Ik ben van tevoren ziek van aan-de-lijn-houderij, dus als je dit volkomen kul vindt, zeg me dat dan ronduit, dan schrijf ik hem dat ik niet meer beschikbaar ben.

Kom je nog eens hier? Je idee om bij de Van Leurs in te trekken is uitstekend; waarom doe je het niet vóór 1 Februari? Groet Job en Peu van me, tot nader; hartelijk je

E.

Ik had uiterst leerzame—voor *mij* leerzame—gesprekken met Vermeulen. De jeugd, de academisch-afgeleverde, zit boordevol intellectueele (en wschl. andere) vooroordeelen. V. is erg aardig, maar 100% afgeleverd specimen van Leiden: Huizinga *de* cultuurdrager van Holland, Ter Braak eig. een grappenmaker en een journalist, een zekere heer Kamp(?) om je te bedoen zoo geestig (ik las zelden iets zouteloozers, maar het is ijsbaarlijk leidsch), enz.[4] En alles zit goed in

3. Op DP's lectuurlijst 1939 (*Bw TB-DP* 4, p. 436) staat vermeld: J. Colerus, *The life of Benedict de Spinosa* [eerste Engelse vertaling uit het Nederlands: Londen 1706].

4. Mr. A. F. Kamp, auteur van o.a. *Leidsche notities*. Leiden 1930.

de kastjes. Deze jongelieden moesten in hun kamer deze spreuk hangen van Stendhal: *Rien ne me semble bête au monde comme la gravité.*[5] Maar ach, ze zouden denken dat dat 'ook maar een grapje' is. Voor den intellectueelen en acad.-gevormden Hollander zal Fruin altijd een orakel zijn en Multatuli een pias. Als ze 18 zijn lééren ze dat, als ze 28 zijn wéten ze 't voorgoed!

3616. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 17 januari 1939*

Bandoeng, 17-1-39.

Beste Bob en Ellen,

Nogmaals veel dank voor het prettige onderdak (tafel en kout inbegrepen). We hebben werkelijk prettige dagen bij jullie gehad. Ik schrijf dit zoo gauw, juist omdat de banden nog niet verbroken zijn, en wel hierom:

1. ommezijds en op het andere pampier de lijst van fransche boeken;

2. ik zend je gelijk hiermee 2 exx. *Uren met Coster*, 1 voor jou en 1 voor Van Heuven[1];

3. ik doe daarin: een blad over fransche boeken dat in Parijs wordt uitgegeven (nogal aardig)[2];

4. en hierbij: een bede aan het Archief om die 28 blzn. Van Braam.[3]

Zorg jij voor opzending van *De Stem* aan Hugo?

Later meer. Hartelijke groeten 2 × 2,

E.

5. Citaat niet achterhaald; door DP in 1927 aangehaald in *Cahiers van een lezer* (*Vw* 2, p. 46). Ook bij Ter Braak in *Démasqué der schoonheid* (*Vw* 2, p. 612–613 en 639), waar het ontbreken van 'gravité' het bepalend criterium voor goede stijl is.

1. W. A. van Heuven, redacteur van *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië*.

2. Zie 3607 n 7.

3. Een in het Landsarchief aanwezig rapport van admiraal J. P. van Braam over de verovering van twee forten op de Boeginezen in Straat Malakka in 1784. DP had deze tekst nodig voor zijn beschrijving van het leven van Dirk van Hogendorp in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah' (*Vw* 7, p. 227).

verzen: Verlaine (Choix).
Rimbaud (Poésies, 1 deel).
Tristan Corbière, Les Amours Jaunes.
Baudelaire, Les Fleurs du Mal.
–, Le Spleen de Paris (Petits poëmes en prose).
–, Journaux Intimes.
–, La Fanfarlo (novelle).
Lautréamont, Les Chants de Maldoror.
Laurent Tailhade, Poèmes aristophanesques.
Georges Fourest, La Négresse Blonde.
Stéphane Mallarmé, Poésies (1 deel).
Laforgue, Moralités légendaires (verhalen).
–, Poésies (2 dln.)
Jarry, Ubu-Roi (klucht).
–, Le Surmâle (roman).
–, L'Amour en Visites.
Toulet, Les Contrerimes (verzen).
Tristan Derème, Le Poème des Chimères Etranglées
Jean Pellerin, Poésies (vooral: La Romance du Retour)
× Guillaume Apollinaire, Alcools.
–, Calligrammes.
–, Le Bestiaire.
–, Le Poète Assassiné (verhalen).
–, L'Hérésiarque et Cie (id).
Blaise Cendrars, Du Monde Entier (gedichten).

Voltaire: Romans et Contes.
Diderot: Le Neveu de Rameau.—La Religieuse.
Stendhal: Le Rouge et le Noir
La Chartreuse de Parme
Lucien Leuwen
Chroniques Italiennes
Armance.—Nouvelles.
Vie de Henri Brulard
Souvenir d'Egotisme
Journal
Lamiel.
Rome, Naples et Florence
Promenades dans Rome
Mémoires d'un Touriste.

Balzac: Eugénie Grandet
Le Père Goriot
Les Illusions Perdues
Splendeurs et Misères des Courtisanes
Le Cousin Pons
La Cousine Bette
La Maison Nucingen.
César Birotteau
La Rabouilleuse.
Mérimée: Carmen.—La Double Méprise—Arsène Guillot.
Chronique du Règne de Charles IX.
Thierry: Récits des Temps Mérovingiens.
Renan: Souvenirs d'Enfance et de Jeunesse.
A. France: La Rôtisserie de la Reine Pédauque.
Les Dieux ont soif
La Révolte des Anges.
R. Boylesve: La Leçon d'Amour dans un Parc.
P. Loti: La Mariage de Loti
Aziyadé
Fantôme d'Orient.
J.-K. Huysmans, À Rebours.
André Gide, liefst alles.
voornaamste werken: Amyntas
Nourritures Terrestres
L'Immoraliste
La Porte Etroite
Isabelle
Les Caves du Vatican
Les Faux-Monnayeurs.
Valery Larbaud: A.O. Barnabooth.
Fermina Marquez
Amants, heureux amants
Roger Martin du Gard: Jean Barois
Les Thibault.
Marcel Proust: alles van À la Recherche du Temps Perdu
Henri de Montherlant: Les Jeunes Filles
Pitié pour les Femmes
en de volgende 2 dln.
Jean Schlumberger: Un Homme Heureux.
J. en J. Tharaud: La Maîtresse Servante.

Pierre Benoit: Mademoiselle de la Ferté.
Jean de Tinan: Penses-tu réussir
Aimienne.
Paul Léautaud: Le petit Ami
Passe-temps.
Alain Fournier: Le Grand Meaulnes.
Malraux: La Condition Humaine
Louis Guilloux: Le Sang Noir.

3617. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 18 januari 1939*

Band. 18 Jan. '39.

Beste Hugo,

Dank voor je vlugge brief. Ik heb Koperb. nu meteen geschreven, in jouw geest. Heb ik 15 Febr. as. geen zekerheid, dan smeer ik hem, en dat zweer ik!

Ik sprak gisteren Koets, die mij bekende ook meer dan genoeg te hebben van *K. en O.* en de allerbeminnelijkste wijze waarop Koch alles wegdrukt wat hem zelf niet bevalt. Ook hij vindt hem, als ik, een bovenste-beste, maar deze manier van samenwerken hangt hem ook den keel uit. En daar Koets een rustig iemand is, geeft dit me zoo'n idee dat het niet alleeen *mijn* beroerde aard is. K. zei letterlijk: 'Ik heb groote lust om ze nu maar weer over te laten aan de oude grijsheid'. Toch hebben we samen afgemaakt dat het onsportief zou zijn *nu* al weg te loopen en dat we moesten 'aanzien' hoe het verder zal gaan, nog een tijdje tenminste.—Ik maak me op te werken aan *D.v.H.*, de paperassen liggen al op tafel. Verm. zal wschl. nooit onuitstaanbaar zijn, altijd aardig en geschikt, maar...onherroepelijk *gevormd*, daarginds! Ik zie de jeugd liever onuitstaanbaar *eigen*-wijs dan zoo braaf traditioneel wijs...*gemaakt*. Maar daarom is hij tòch een beste vent! Hartelijk je

E.

3618. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 19 januari 1939*

Bandoeng, 19 Jan. '39.

Geachte Heer de Vries,

Mag ik ook nog hebben—aangenomen dat de Bibl. deze werken

bezit—de *Bijdr. en Meded. Hist. Gen. deel 27*,* waarin moet voorkomen een *Journal de G.K. van Hogendorp pendant les troubles de 1787* en Byvanck's *Vaderl. Figuren op den overgang der 18e Eeuw*, waarin een stuk over *Hogendorp en Yorck*.

Dat zouden dus nr. 8 en 9 worden, na de 7 boeken die ik u gisteren vroeg.[1] Mijn pen doet raar, dwz. spuugt wat te rijkelijk. Tot zoover dus. Nogmaals dank bij voorbaat; steeds gaarne uw

EduP.

Mag ik ook nog hebben Brieven en Gedenkschr. v. G.K. v. Hogend. dl. I. (In haast)

3619. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 20 januari 1939*

Bandoeng, 20 Januari '39.

Beste Freddy,

Dit wordt weer een zakelijke brief! Tenzij de oorlog er tusschen komt, wilde ik je nl. vragen mij nu wat te helpen met het 2e deel (1780–1860): *Van Kraspoekol tot Saïdjah*. Deel I is af, en zelfs ongeveer afgedrukt.** Nix is vol moed, hoewel Zentgraaff al zijn invloed in pers en boekhandel hier aanwendt—Vorkink in Bdg. bv. heeft verbod om 1 ex. in te slaan, maar doet het lekker tòch, hoewel in 't geniep!—om mijn boeken op *zijn* manier te 'drukken'. Hij is trouwens bezig overal informaties omtrent mij in te winnen: bij Nix, bij 't Landsarchief etc., en wil vooral weten 'of ik geld heb of niet'. Maar ter zake, zooals onze vaderen riepen.

Ik was laatst in Batavia en keek het terrein af: *Biang-Lala, Warnasarie, Tijdschr. v. N.I.* enz.[1] Het is nogal een aardige collectie, ondanks de ongelooflijke hoop rotzooi. Maar nu ontbreken weer eenige dingen, die hier niet en wsch. in de holl. bibl. wèl te vinden zijn. Chronologisch aldus:

* Amsterdam 1906.

** Alleen de platen hors-texte zijn nog niet klaar.

1. Geen brief of kaart van die datum bekend.

1. *Biang-lala* (1852–1855), het literaire jaarboekje *Warnasarie* (1848–1858) en *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* (1838–1902), alle drie Nederlands-Indische periodieken. (Zie het hoofdstuk 'L. J. A. Tollens' in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah', *Vw* 7, p. 290–295).

1. Vóór alles: Bruno Daalberg; *Sinjo Monjet.*[2] Daar moèt ik uitsluitsel over hebben. Het is niet noodig die 4 dln. te *lezen*: een intelligent mensch kan ze in 4 avonden doorkijken en den sinjo Monjet in zijn beste verschijningen eruit halen. Kan jij of kan Rudie dat niet?

2. In *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1818. 2. 523. (volgens Repertorium Hooykaas)[3] komt voor een 'romance': *Jan Pietersz. Coen* door S. Rondeau Jr. Kan je die lezen, en als het niet te lang is, voor mij (laten) overtikken?—Dit is wel van eenig belang, zelfs als het prullig is, door het jaartal. Vmdl. imitatie van Helmers. In dat geval alleen als het kort is. Of een fragment.

3. In *De Recensent, ook der Recensenten* 1832 (Jrg.? XXV). Meng. 442. komt een gedicht (?) voor van P. P. Roorda van Eysinga: *De Cholera Morbus te Batavia*, van 1821. Dit lijkt me wel grappig, als het tenminste een gedicht is.

4. In dezelfde *R.o.d.R.* XXVI. 1833. Meng. 420 komt van denzelfden P.P.R. v. E. voor: *Bevel van Satrijo* (naar 't javaansch). Gedicht? Zie wat het is. *Lijkt* ook wel aardig.

5. In dezelfde *R.o.d.R.* XIII 1820. een fragment uit de 4e zang van *Nederlands Roem in Oost Indiën*, gedicht van altijd weer denzelfden P.P.R.v.E. [dit is de *vader* van Multatuli's vriend Sicco, van den *Vloekzang*,[4] en een verschrikkelijke o.h.]. Kijk dit even in, maar dit zal wel niets zijn. Schrijf anders een 'staaltje' over: een regel of 20 bv.

6. In *Wespen* (een tijdschrift) II (?) 1848.–69. [wat deze cijfers precies beteekenen moet je ter plaatse maar nagaan, de *blzn.* misschien?] komt voor: *De Baudiade*, vrij gevolgd naar Helmers' *Holl. Natie*. Dit zal wel kul zijn; maar wil je 't even doorzien en me er een idee van geven?

Dat is alles. Op *Sinjo Monjet* na, is de zaak, dunkt me, als je met Rudie samen gaat, in één middag doorgekeken. *Iets* van P.P. Roorda v. Eysinga zou ik wel willen hebben. O ja, wacht:

2. Zie 3468 n 4.

3. J. C. Hooykaas, *Repertorium op de koloniale literatuur (...) van 1595 tot 1865 uitgegeven in Nederland en zijne overzeesche bezittingen*; ter perse bezorgd door W. N. du Rieu. 3 delen. Amsterdam 1874–1880.

4. Philippus Pieter Roorda van Eysinga (1796–1856) was een halfbroer van S. E. W. Roorda van Eysinga (1825–1887). Deze laatste schreef onder het pseudoniem Sentot 'De laatste dag der Hollanders op Java', bekend onder de naam 'Vloekzang', zie Multatuli, *Volledige werken* I, p. 310–314.

7. Er staan 'vele verzen' van dezen man in *Astrea*[5] V. Kies daar wat uit: het minst rhetorische of meest indische of zoo. Maar die *Cholera*-historie interesseert me ook erg, dus die maar eerst.

Tot zoover, voor vandaag. *De Muze* gaat naar je toe zoodra ze 'uit' is. Veel dank!

Hartelijk je

E.

P.S.—Ik stuurde je weer wat *Bat. Nwsbladen.*

3620. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 20 januari 1939*

Bandoeng, 20 Jan. '39.

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je beide brieven uit Parijs! Van Jean de Sturler kreeg ik bericht dat er 840 frs. te weinig in kas is; ik hoop van harte dat de 1e portie voor Van Haren dat nu heeft aangevuld! Van hieruit zend ik het hem *liever* niet, want dat zou dan weer van Bep moeten komen, en we hebben al zoo'n hoop uitgegeven met die ziekte en nabehandeling (bestraling met hoogtezon) van me!

Ik ben nu weer zoowat in orde, maar 'Dicky' Wesenhagen vindt dat ik eigenlijk nog net zoo 'overwerkt' ben als vóór de longontsteking. Qu'y faire? ik kan me niet rot zitten vervelen, juist in dit land. Ik ben nu—met Bep—een goede week in Batavia geweest, heb daar gegevens opgediept over Dirk v. H. en ben sinds gisteren begonnen met schrijven, dwz. met de 23 blzn. bij te werken die in Garoet door die amoeben-historie werden afgebroken. Ik zal het nu langzaam aan doen: Leopold geeft *Schandaal* pas dit najaar uit en wil niet meer dan één verhaal per jaar, waarin hij natuurlijk groot gelijk heeft. Als Dirk lukt, kan ik je de copy wschl. vóór October zenden.

Simon schreef me ook zeer waardeerend over *Schandaal*; toch kent hij blijkbaar alleen het 1e stuk, dat lang niet het beste is. Wil je V. H. en W. vragen of ze mij reeds een complete revisie zonden, mèt de eerste proef, en zooniet, laat ze *jou* dan zenden en zend *jij* het heele zwikkie door naar mij: want nu ik niet bij hen uitgeef maar bij Leopold is hun belangstelling voor die copy misschien tot nul gezakt.

5. *Astrea*, maandschrift voor schone kunst, wetenschap en letteren. Utrecht (1851–1858).

Je zou mij een groot plezier doen als je mij zoo spoedig mogelijk één complete tekst kon (laten) zenden; want ik heb geen enkele copie hier, en met den oorlog die dreigt, verlies ik dit opus anders misschien voorgoed. Het is een zonderlinge gedachte, die oorlog! dat vervloekte voortdurende gedreig van die ploerten van moffen, nu weer om windbukskogeltjes.[1] Het is duidelijk dat dit ras niet ophouden zal heel Europa te kwellen, tot het zelf compleet uitgeroeid is. Maar met-dat-al, mijn vrienden zitten in Holland of op niet minder bedreigde plaatsen, en ik zit hier, en het is een *verlammend* gevoel dat ieder oogenblik de band afgesneden kan worden—God weet voor hoe lang, in het gunstigste geval zelfs.

Bram Jansen (adres: Generaal Van Daalenweg 46, Makasser, Celebes) komt wschl. spoedig hier om onze samenwonerij of wat het worden zal persoonlijk te bedisselen. Ik ben alleen bang voor het klimaat, want nu weer in Batavia merkten we, Bep en ik, dat we er allerberoerdst tegen kunnen; tegen de warmte, bedoel ik. Dat is lam. Verder zijn er nog allerlei plannetjes die me hier houden: een boekententoonstelling voor de komende Jaarbeurs,[2] die ik event. zou in-elkaar-zetten, en dat 'cultureele tijdschrift' dat nog altijd *niet* van de baan is... Enfin, voorloopig wil ik aan niets dan aan de Dirk-vertelling denken! Doen alsof er inderdaad niets op aarde bestaat, behalve een paar menschen die mij lief zijn en voor wie ik *dus* schrijf, en de rest wegdenken.

Ik dacht dat die Zuid-Afrik. 'fascisten' althans ferm anti-duitsch waren, en las in het *Holl. Weekbl.* met belangstelling het interview met prof. Van den Heever.[3] Maar dat zei me toch niet veel en nu schrijf jij van synagoge-verbranding[4] en van een walgenden Maurits

1. Door kiezelstenen of windbukskogeltjes veroorzaakte gaatjes die werden aangetroffen in een bijgebouw van het Duitse gezantschap te Den Haag en het woonhuis van de kanselier van het Duitse consulaat in Amsterdam, gaven de Duitse pers en overheid aanleiding tot verdachtmakingen en dreigementen aan het adres van het 'wereldjodendom'.

2. Zie 3652, 22 februari 1939.

3. Emmy Mulder, 'De Afrikaansche taalbeweging' in *Het Hollandsche weekblad* 6 (1938) 51 (17 december), p. 8. Van den Heever deed geen politieke uitspraken.

4. Op de in 3561 n 8 vermelde aanslag te Parijs en de daarop gevolgde pogroms (de Kristallnacht) reageerde Maurits Dekker in november 1938 met de brochure *Een schot viel in Parijs..., Een protest tegen de pogroms in Duitschland.* Amsterdam (1938).

Dekker. Dus óók afschrijven! We zullen òf naar Amerika—of Australië—motten,—maar om wat te doen?—òf naar Europa terug om er ons te laten gassen—Alain incluis—als Makasser en Indië 'opgebruikt' zijn. *Alleen* mijn vrienden trekken me in Europa aan; van de rest spuug ik van hier al.

Detective-verhalen en *Mult. II* zijn nu heusch, in één pak, al een week onderweg naar je. Over een maand heb je ze. Kan je er in het *Holl. Weekbl.* iets van (laten) zeggen?[5] Dat komt prompt hier terug.—Van de *Detect.-verh.* heeft Kolff, geloof ik, niet één recensie-ex. gestuurd, althans ik las er niet één. Na mijn strijd met Zentgraaff hebben verschillende bladen hier order om mijn boeken te boycotten; zelfs sommige boekhandels durven ze niet etaleeren, uit angst voor Zentgraaff. Daartegenover staat dat deze terreur volgens opinie van *iedereen*—dat merkte ik nu in Batavia—in zijn polemiek met mij het pak slaag van zijn leven heeft gehad. Hij zint dan ook op wraak, en zal wel probeeren van zijn 'macht' gebruik te maken om me een loer te draaien. Hij informeert overal naar me, en wil vooral weten 'of ik geld heb' en 'waarvan ik besta'. Prachtig, zoo'n eerste vereischte voor een 'dossier'!

Als je die mr. Verspyck[6] nog schrijft: zeg hem dan dat in het Museum een portret van zijn (en mijn) overgrootpa den kolonel Menu hangt, geschilderd door Raden Saleh.[7] Mocht het hem interesseeren, laat hij mij dan schrijven; dan wil ik wel probeeren een goede foto ervan voor hem te bemachtigen.

Je had gróót gelijk dat je 'lekker niks' deed in Parijs.[8] Ik wensch je toe dat je dat nog een paar maal doen kan. Als ik er zat, deed ik ook niks. Maar hier *verveel* je je dan te stierlijk.

Kom maar naar Makassar! Neem Menno, Henny en J. v. N. mee, en Jany ook, als hij het geen zelfmoord vindt, die Noorderling.

Dat fransche boek over Dirk v. H.[9] is een summier stukje lapwerk.

5. Niet verwezenlijkt.
6. Jhr. mr. Henri Huibert Gerard Verspyk (geb. 1900).
7. Raden Saleh Sjarief Basteman (1814–1880), Javaans schilder en bewonderaar van Delacroix. Zie voor een afbeelding van het portret: V. I. van de Wall, *Indische landhuizen en hun geschiedenis*. Eerste deel. Batavia 1932, pl. 40.
8. Greshoff bezocht de Salon d'Automne 1938 in het Grand Palais en schreef daarover 'De Parijsche Herfstsalon' in *Het Hollandsche weekblad* 6 (1938) 49 (3 december) p. 12–13.
9. Zie 3479 n 1.

Alla Baud[10] is een russische jodin of zooiets, zonder leeftijd (30 of 50) getrouwd met een zijïge jhr. Baud van de Algemeene Secretarie, die bepaald géén familie van me is. Ze schijnt nogal gek te zijn, voor beperkt gebruik niet onaardig, maar 't genre malloot. Ik heb verzuimd met haar kennis te maken. Haar versjes zijn pierewietig onnoozel.

Zietdaar, mijn vriend! Hartelijk steeds je.

E.

P.S.—Binnerts, die net terug is, was zéér uit over jou en Menno. Hij vond jou grijzend van haar, maar overigens zeer jong en levend en enthousiast!

P.P.S.—Bep zegt dat ze wel een groot stuk over Indië in *Kunst en Kultuur*[11] kreeg, maar er tot dusver geen cent honorarium voor kreeg. Wil je die heeren vragen dat ook nog even te regelen? En wààr blijft toch dat nr. met auteursteekeningen, waarvoor ik 2 proeven leverde?[12]

3621. *Aan J. van Nijlen: Bandoeng, 22 januari 1939*

Bandoeng, 22 Jan. '39.

Beste Jan,

Hierbij dan het artikel.[1] Ik schreef het gehaaster dan ik gewild had, hier en daar is het slordig van stijl, maar ik hoop dat er toch genoeg in gekomen is van mijn *gevoel* voor je werk. Ergens (na die aanhaling van 'Borghese's tuin') staat een opmerking die niet duidelijk is, vrees ik: 'want in het *onbekende* van deze traditioneele kleur'... Dat moet zooiets zijn als 'want in het onbekende van wat in deze traditioneele kleur geschilderd werd' als ik me niet vergis.

Wat je zegt van de 'onnoozelheid' van je eerste gedichten is werkelijk erg overdreven. Of liever, het is waar voor de twee eerste bun-

10. Zie 3569 n 14.

11. In *Kroniek van hedendaagsche kunst en kultuur* 3 (1938) 12 (okt.) p. 321–323 publiceerde Elisabeth de Roos onder de titel 'Java' een bespreking van de Nederlandse bewerking door C. P. Gunning van H. W. Ponder, *Java's pracht en praal.* (Amsterdam 1937).

12. Zie 3952 n 1.

1. Zie 3585 n 2. Vgl. voor de volgende passage *Vw* 6, p. 352.

dels,[2] maar zéker niet voor *Naar het geluk.* Zoo'n[3] vers als dat wat eindigt met 'Het regent, hoor, het regent zacht, de duiven // roekoeren in hun til'[4] behoort tot het allermooiste wat je ooit maakte; ik heb die verzen vaak voor mezelf opgezegd en nooit verliezen ze hun bekoring voor me. En de sonnetten die ik in *Heimwee n/h. Z.* zette (uit *Naar het Geluk*) zijn al op-en-top 'volwaardig'. Ik hóóp dat je mijn raad nog opvolgt![5]

Bep en ik waren nu onlangs weer een week in Batavia, in verband met paperassen-nazoekerij voor dat verhaal van me over Dirk v. Hogendorp. We waren soms wee van de warmte, maar soms regende het ook, wat in Batavia altijd zalig is, dus alles bij elkaar zijn we wel moe maar niet afgemat teruggekeerd. Alleen ben ik nog steeds niet goed: dwz. wel geheel van die longontsteking bijgekomen, maar nu ook weer in het typische stadium van *half*-overwerktheid waarin ik verkeerde vóór die longontsteking me kwam verrassen. De dokter zou willen dat ik *nu* nog een maand niks deed, maar dat houd ik in dit land niet uit: dat zou tè vervelend zijn. De echte kou mag ik nog niet in, tenminste in dit seizoen niet.

Plannen?—we weten om zoo te zeggen niet wat we morgen doen zullen. Als we weggaan, hoor je 't natuurlijk. *Mult. II* is onderweg naar je; bloemlezing over de Compagnie volgt, wschl. over 3 weken. Het volgend deel over Indische belletrie, daar begin ik pas aan als ik merk dat dit eerste gaat.

Neem dit voor heden voor lief. Ik schrijf later meer en beter. Houd je ferm, veel hartelijks van ons 3 voor jullie 4. Steeds je

E.

3622. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Bandoeng, 22 januari 1939*

Bandoeng, 22 Jan. '39.

Beste Sander,

Dank voor de copie-Nerval,[1] die ik terugkreeg. Heb je mijn lange brief niet ontvangen die ik na mijn ziekte, ongeveer begin November,[2] schreef? Ik zou graag weer eens wat van je hooren. De ged. van

2. *Verzen* (1906) en *Het licht* (1909).
3. De Z is dubbel onderstreept.
4. 'Herfst in het dorp' in *Naar 't geluk* (1911) p. 32–33 (*Gedichten 1903–1964*, p. 53).
5. Over het toevoegen van jeugdgedichten, zie *Vw* 6, p. 353.
1. G. de Nerval, *Poésies.* À l'imprimerie javanaise en 50 exemplaires. [1939].
2. Niet teruggevonden.

J. v. N. kreeg ik en besprak ik; de krant zal je een ex. v/h nr. zenden waarin de bespr. voorkomt, ikzelf stuurde een knipsel (per brief) aan J.v.N.—Met ons gaat het nogal goed, tegenwoordig, maar van werkelijke verdiensten geen sprake, zoodat wij eig. net zoo goed nr Europa terug kunnen, als het zoo doorgaat. Helaas is Europa ook allesbehalve aantrekkelijk. Op 't oogenblik hebben we gewoon geen plannen, dwz. te vele en tegenstrijdige door elkaar; we moeten zelf maar zien wat het wordt! Misschien gaan we naar Makasser.

Wil je me intusschen hierheen nog wat boeken zenden? Tot 1 April zit ik hier nog (Wajanglaan 25, Bandoeng). Ik zou bv. die *Drie op één Perron* willen hebben; verder *Don Segundo Sombra*, als je er nog een ex. van hebt, en graag nog een ex. *Anecdotes it. et fr.* van Stendhal. Over de *Drie* en *Don S.* zal ik nog eens in 't *Bat. N.* schrijven[3] (voor *Don S.* 'schep' ik wel een aanleiding!)—Ik stuurde je een Levet, òf vroeg Jan je een ex. te sturen; kreeg je er dus geen van mij, reclameer dan bij Jan, die nog exx. heeft. Natuurlijk moet je 't *niet* koopen; dat ontbrak er nog maar aan!

O ja, zend me—VOORAL—een ex. *Schichtige Pegasus*! Dank!

Hartelijke groeten van je

E.

HET BESTE MET 1939.

3623. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 22 januari 1939*

Bandoeng, 22 Jan. '39.

Geachte Heer De Vries,

Veel dank voor de 2 pakken boeken. Jammer alleen dat Byvanck schijnt te ontbreken. Uitgeleend? of niet aanwezig? Ik ben druk bezig me 'in te lezen', maar zooals altijd, je merkt telkens dat je ook wat anders erbij moet bestudeeren. Zou u mij nog Colenbrander's *Patriottentijd* willen sturen?

Kent u, van een mij totaal onbekende heer Rispens, een lijvig boek, genaamd *Richtingen en Figuren in de Ned. Letterk. na 1880*? Ik kreeg het op zicht. Het is een nogal gek boek, dat op een 'philoso-

3. *Drie op één perron* kreeg geen afzonderlijke bespreking (maar vgl. *Vw* 6, p. 536–537 en p. 541–545). R. Güiraldes, *Don Segundo Sombra* bleef onvermeld (zie ook 3337 n 6).

fische' manier de literatuur tracht te begrijpen, wat soms aardige resultaten heeft, maar ook vele nogal domme vergissingen oplevert. Het is het héél-serieuze soort, maar het wil dan ook alleen verstaan, niet richten (in den zin v. veroordeelen). Kijkt u het toch eens in. Veel eenvoudiger opgezet en aardiger is m.i. een dikke bundel kritieken van Kelk: *Rondom tien gestalten*. Dit wil vnl. een literaire gids zijn in de romanproductie van de laatste 5 jaar, maar als zoodanig gezien is het nogal ruim genomen. Het is gezond en eerlijk, maar niet dom, en vaak goed geschreven.

Ik ben erg verlangend naar uw artikel,[1] juist omdàt dit terrein zoo glibberig is. Komt u het zelf brengen?

Met hartelijke groeten, uw

EdP.

3624. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 23 januari 1939*

Bandoeng, 23 Jan. '39.

Beste Freddy,

Gisteravond verscheen 'Wies' de Neef ten ontzent, en zooeven kreeg ik je brief, vol wrange oprispingen—geen rancune maar onvergeten onverteerdheden, of althans de gassen ervan.* Je hebt blijkbaar gevonden dat je nu al te lang gezellig was geweest, en daar je nu toch net een oogenblik doormaakte waarin Greshoff weer eens 'gewogen en te licht bevonden' werd, heb je blijkbaar bedacht dat *ik* overigens ook weleens een fenomenale rotvent kon zijn, alwaarvan bericht. Welnu, je hebt gelijk. Ik wéét dat ik een rotvent kan zijn, als ik ertoe gebracht word. En jij was fenomenaal irriteerend,[1]—wat

* Weet je nog, die mooie formule van Tzara: 'Le réalisme, c'est de la merdre; le surréalisme, c'est l'odeur de la merdre'?[2] Er *is* een verschil.

1. D. de Vries, 'De zedenmisdrijven en de wet' in *K&O* 1 (1938–1939) 2 (1 maart 1939), p. 20–22. Reactie op het zgn. zedenschandaal. De Nederlands-Indische justitie had op last van de nieuwe gouverneur-generaal Tjarda van Starkenborgh Stachouwer een vervolging van homoseksuelen ingesteld.

1. Volgens mededeling van R. van Lier leidde een dispuut van enige jaren daarvoor tussen DP en Batten in een Haags café over de kwaliteit van de poëzie van Verwey en Van Eyck tot een hevige botsing.

2. Niet achterhaald.

je blijkbaar nog steeds niet, of niet genoeg, weet. Maar natuurlijk, ik had dat moeten begrijpen en met den glimlach van den oudere + de hoogere rust van den waarlijk edelen mensch dienen te riposteeren. Edoch, ik bezat, blijkbaar alweer, glimlach noch hoogere rust, en ging je als een despoot alias donderaar te lijf—op papier dan altijd—zoodat je (met je blikken althans) uit je raam ging hangen en nog maar net door de—altijd aanwezige!—hoogere rust van Rudie weer kon worden binnengehaald... Ja, het was een sombere historie, en naar ook. Ik vond het óók niet zoo lollig, ik had je óók liever briefjes geschreven in den toon van 'wat onze zielen weten', hetgeen zooals je weet de toon was tusschen Gezelle en Eugene van Oyen. Maar...als ik *niet* gehandeld had, zooals ik het deed, dan had bijv. Rudie geen gelegenheid gehad *zijn* hoogere rust te demonstreeren; en dan had, misschien, *jij* mij nog altijd perroniaansche irriteerende briefjes geschreven; en bovenal, dan *was* ik een in hoogere-rust glimlachende Edeling geweest, inplaats van een rotvent. Après tout geloof ik dat we die rotzooi maar, als behoorend tot ons wezen en *dus* tot onze geschiedenis moeten aanvaarden. Is dàt geen wijsheid?

Dit onaangename gedeelte afgedaan zijnde—natuurlijk niet voorgoed, want de menschelijke gesteldheid *is* gebonden en onderhevig aan oprispingen, zooals ik zelf maar al te goed weet—ga ik over tot de oorzaak van je misnoegdheid: het niet-reageeren van Greshoff. En nu kan ik me je teleurstelling wel voorstellen, maar heelemaal begrijpen doe ik het toch niet. Jijzelf schreef mij hoe ontroerd Gr. Aad v/d Veen 's morgens opbelde om te zeggen hoè dit getuigenis[3] hem getroffen had; mij schreef hij er 2 × over. Wat is dus zijn groot vergrijp in dezen? Dat hij niet aan ieder van de 10 'getuigers' een particulieren bedankbrief heeft geschreven? Vind je dat zóó erg? Ik geef toe: het zou aardiger, liever zijn geweest dat wèl te doen. Maar gegeven de vermoeidheid van Gr.—je moet even goed weten als ik (al was 't maar via Aad) *hoe* uitgeput, angstig, ellendig hij zich den laatsten tijd voelde,—is het zóó gek dat hij verondersteld heeft dat Aad zijn telefoontje wel zou 'doorgeven'? Kijk, als ik me éven in jullie plaats stel, dan zou ik zeggen: 'de vreugde zich ter gelegenheid van dezen dag over Gr. uit te mogen laten', dat is *waar*, dat betaalt *dus* zichzelf, en ik zou mijn behoefte aan een bedankbriefje dan maar weggepurgeerd hebben. Als over een paar jaar Arthur 70 wordt—dit 'een paar' niet àl te letterlijk op te vat-

3. *De jongste generatie over J. Greshoff* (zie 3607 n 8).

ten—en ik misschien tot de 10 behoor, die over hem een boekje mogen volschrijven, ik verzeker je dat ik op geen part. bedankbriefje zal rekenen en dat de vreugde mij op dien dag over hem te mogen uitlaten mij wèrkelijk voldoende zal zijn.

Dit bovenstaande doet je overigens weten dat het boekje me bereikt heeft.** Het is een alleraardigst boekje, het ziet er 'jong en frisch' uit, zooals het behoort. Rudie's aphorismen[4] zijn niet ongeschikt, maar door den gekozen vorm wel wat pretentieus (*schijn*baar) voor de nogal banale waarheden die ze bevatten. In een langer betoog zouden deze waarheden *minder*—en dus *beter*—zijn uitgekomen. Ik hoop dat je me deze kritiek op Rudie's wijsheid zult vergeven. Ik schrijf dit omdat je me eenigszins ontstemd schijnt te vragen of het zóó vreemd is dat iemand verzen schrijft in een taal die hij dagelijks spreekt? Neen, heelemaal niet, maar nog minder vreemd is het dat die verzen beroerd uitvallen, wanneer die iemand die taal wel voldoende beheerscht om er dagelijks in te spreken maar niet om er (poëtisch) in te schrijven. En als hij ze dan alleen maar gaf aan degene voor wie ze geschreven werden en er dan nog een copie van voor zich zelf behield, dan zou er niets over gezegd hoeven te worden. En om alweer het 'begrijpen' van dit en andere dingen aan mezelf te toetsen: ik heb toevallig deze zelfde taal een jaar of 14 dagelijks gesproken, en niettemin zoowat ieder van die dagen ingezien dat ik er niet in kon dichten. Dit is gebrek aan élan, aan eenvoud, aan genialiteit, al wat je wil, maar daarom kan ik *dit* geversifieer in een vreemde taal wel 'niet-zoo-vreemd' vinden, maar zie je, toch niet zoo echt 'begrijpen'.

(Als Alijntje van zijn moeder een sermoen krijgt over wangedrag met de vraag daarachter of hij 't begrepen heeft, zegt hij: 'Ik kan nog niet helemààl begrijpen, nòg niet, ja?')

Van Rudie's verzen gesproken, ik schort mijn oordeel op tot ik ze gelezen zal hebben. Maar in ieder geval: de keurmeester of redactie die *Mientje Maanster*[5] wegliet, is er een om er een op toe te geven!

** (*Het Leven een Dansfeest* ook; nu net;—nog niet gelezen, hoewel het me alleszins aantrekt. Bep begint er nu aan. Ik word geremd door allerlei werkjes als voor *K. en O.* en zoo.)

4. 'Notities over J. Greshoff' in *De jongste generatie over J. Greshoff*, p. 15.
5. 'De ballade van Mientje Maanster', gepubliceerd in *Forum* 1 (1932) 5 (mei), p. 314–315, onder het pseudoniem R. van Aart, werd niet opgenomen in de bundel *Praehistorie, gedichten.*

In godsnaam, laat Rudie dat vers er nog in doen, als het kan, desnoods overdwars gedrukt bovenop die fransche verzen!

Die meneer Lekkerkerker is braaf maar een o.h. van 't zuiverste water, lijkt me. En heeft hij—in dezen staat!—*Java* van Veth overvleugeld?[6] De wonderen zijn de wereld nog niet uit.—Overigens is dat 'Dagboek' van Verbeet, waarover hij schrijft, een *gefingeerd* dagboek, door Huet gemaakt,[7] naar die *O.I. Uitsp.* en die *Memorie.* Er staan inderdaad wat versjes in, maar niet het poeëm op de slachting.

Gr. Ned.—Je zal wel gelijk hebben, wat die 'aanhef' van mijn Van Haren-verhaal betreft; vooral 'niet genoeg van de bronnen losgeschreven' lijkt mij raak. Maar dat wordt verderop wel weer opgehaald, wil ik hopen.*** Wat je verder zegt van mijn beginnen met Huizinga en mijn houterig algemeen betoog over de regenten, lijkt mij echter onjuist. Die houterigheid is gewild, omdat ik dit verhaal een beetje ouderwetsch als 'tractaat' beginnen wou (ik zal 't verderop, dwz. in de verdere verhalen, hoogstwschl. niet meer doen), en 'de geleerde Huizinga', o Freddy! als *ik* zoo begin, moest *jij* toch denken aan een zeker quantum ironie! Om deze ironie nog wat te bewijzen: ik schreef deze Van Haren-historie onmiddellijk na *De Man van Lebak*, waar ik met Huizinga geëindigd was; en om nu weer met hem te beginnen, leek me kostelijk. Interne pretjes blijkbaar, die

*** (Persoonlijk vind ik die lezerij van vervolgstukken in tijdschriften *altijd* vervalschend. *Else Böhler* is 't verhaal dat ik zoo las; ik doe 't niet meer. Je zult zien dat dit Van Haren-verhaal verderop nog totaal verandert. Dat is m.i. ook niet kwaad, mits achter elkaar gelezen.)

6. C. Lekkerkerker, *Land en volk van Java.* Groningen 1938, waarvan alleen het eerste deel 'Inleiding en algemeene beschrijving' is verschenen, en P. J. Veth, *Java, geographisch, ethnologisch, historisch.* 2e druk bewerkt door Joh. F. Snelleman en J. F. Niermeijer. Haarlem 1895–1907, 4 delen.

7. 'Dagboek van Gerrit Verbeet' (enz.) door Cd. Busken Huet gepubliceerd in *Litterarische fantasien en kritieken*, deel 5, p. 82–168, was o.a. gebaseerd op *Oost-Indische uitspanningen, bestaande in mengeldichten en gezangen* (Leiden 1752) door Gerardus Verbeet en diens *Memorie(...) van alle de moeilijkheden (...) Ger. Verbeet (...) aangedaan.* Delft 1762. Het bedoelde gedicht is de 'Zeege-Zang over de behaalde overwinning teegen de Chineesen op 't eiland Groot Java, in October 1740', opgenomen in de tweede druk van *De muze van Jan Companjie*, p. 172–173 (vgl. ook 3569 n 7).

door buitenstaanders noodzakelijk moeten worden misverstaan. Maar jij, Freddy, jij! sinds wanneer lees *jij* mij als buitenstaander?

Dat 'donderaar'schap van me wreekt zich, merk ik, wreekt zich als seriawan[8] in het indisch ingewand; wat zeg ik? heeft een verlate maar des te moorddadiger uitwerking als het nonchalante opslokken van bamboehaartjes.[9]

Er zijn in 't geheel *drie* stukken van me verschenen tegen Z. Het 3e zal je misschien beter bevallen dan het 2e. Ik zond het ook aan Ter Braak.

Welke stukken van je heeft hij weggemaakt? Als je ze me omgaand opgeeft, zal ik je een duplicaat bezorgen. Een stuk van me over de gedichten van Jan v. Nijlen verscheen eergisteren en zal je eerstdaags worden gezonden. *Werk* is er nog niet. Als het eerstdaags komt, wordt dat mijn volgend art. in 't *B.N.* Het is goed dat je me gewaarschuwd hebt dat Aad Schelling[10] er 'Selten' heet. Maar als Aad v.d. V. nu ook al warm loopt op dat proza, wordt het een boeiend geval. Zou *hij* dien Stillebroer[11] niet kunnen désarçonneeren? Mevrouw Van der Veen is toch heel wat mooier dan mevrouw Stillebroer; van 'talent' nog gezwegen. Maar juist die stillebroers, hoor ik al zeggen, hebben talenten...

Je misnoegdheid over Ter Braak—waar ik nu aan toe ben —vormt zoozeer drieluik met de vorige over Greshoff en DuPerron, dat ik er maar niet op in zal gaan. Wacht tot je ouder bent en je zult ziên: het wàs een treurig trióótje!

Het blad van Gans kreeg ik. Aardig. Maar hoe hij zooiets moet volhouden, en voor wiè eigenlijk, ontgaat me. Zelfs dit eerste nr. lijkt me al een 'klein wonder'.—De rijmprent van Gr. kreeg ik.—Van dat profielportret[12] van me bezit ik geen cliché. De heer Greebe Jr. vroeg me al om een portret— en ook al om een cliché!—en noemde jou, inderdaad. Ik zal hem de eenige foto zenden die ik heb, maar zonder cliché. Ik mag deze verlangens naar portretten niet wraken, gegeven mijn eigen ongezonde lusten voor zulke dingen, maar toch, per-

8. Zie 3356 n 18.

9. Het laten slikken van bamboehaartjes was een niet ongebruikelijke wijze van vergiftigen in Nederlands-Indië.

10. Zie 3569 n 8.

11. C. Stillebroer, later gehuwd met Aad Schelling.

12. Zie *E. du Perron*. 's-Gravenhage 1969, Schrijversprentenboek 13, p. 34, nr. 96; zie 3630.

soonlijk voel ik me een beetje als een prima-donna, nu jonge lieden *mijn* smoelement begeeren. Als dat zoo doorgaat zal ik inderdaad nog eens de clichés van mijn portretten moeten opkoopen!

Over je vader staat in die inleiding voor *Siman* maar heel weinig, maar dat weinigje is 'niets dan goeds'.[13]

Hoe kom je erbij, en wie vertelde je, dat ik bij den duitschen consul geroepen zou zijn?! Als die man dat deed, schreef ik hem per keerende post dat hij, tot aan onzen Anschlusz, kan doodvallen. Neen, de gansche redactie van *K. en O.* werd besteld bij een politiecommissaris tevens hulpofficier van justitie alhier (raszuiver Nederlandsch godlof, ik meen dat hij Drost[14] heette, en deze heer bracht ons een waarschuwing over—met veel tact en humor—van den Procureur-Generaal—óók onverdacht nederl.-indisch hoofdambtenaar, genaamd Marcella[15]—om 'ons te matigen', vanwege de *te* scherpheid van die uitlating en dat vers, en de ongenoegens die zooiets zou kunnen geven met een 'bevolkingsgroep' in Indië. Alles bij elkaar was het nogal kluchtig.

Tot slot dan: Héloise, die gisteravond hier was. Ze maakte geen geschrokken indruk, ze was zelfs nogal opgewekt en praatte 'geanimeerd', vertelde o.a. een paar spinverhalen uit de West. Ik heb met plezier naar haar *gekeken*. Ze vertelde dat jij in Den Haag 'eigenlijk haar vriendje' was; je begrijpt dat ik daarbij *tactvol* heb gekeken. Hoe oud is deze jongedame? We hopen haar meer te zien; ze lijkt ons erg aardig; ze bestuurt zeer sportief een eigen autootje en ik ben bepaald al dol op haar glimlach en haar breede schouders.

Dank voor de foto's. Jouw ernstig fronsen is een beetje beangstigend, maar ik kan er wel aan zien dat je ook wat ouder bent geworden. Aan mij is dat heel wat erger te zien, vrees ik, of neen, dat is de juiste formule niet: wat je te zien krijgt is erger. Je broer had ik me heel anders voorgesteld; veel somberder, niet als zoo'n gemoedelijke geleerde. Maar hij heeft dan ook een leerstof tegenover hem zitten die tot gemoedelijke gelukkigheid aanleiding geeft. Intusschen: hij

13. Zie 3607 n 11.

14. J. L. Drost, commissaris van politie 1e klasse te Garoet, residentie Priangan (Bandoeng).

15. Mr. H. Marcella (geb. 1913), procureur-generaal bij het Hooggerechtshof van Nederlands-Indië te Batavia en waarnemend voorzitter van het Centraal college voor de reclassering van het departement van justitie.

schijnt op Sumatra ontscheept te zijn—aldus Héloïse—en dus zal dit portretje voorloopig wel alles zijn wat ik van hem te zien krijg.

Houd je goed, en risp nog maar eens op als het je goed doet! Steeds je

E.

3625. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 24 januari 1939*

Geachte Heer De Vries,

Gelijk hiermee zend ik u een boekje van de jongeren over Greshoff. Werkelijk nogal aardig, in dit soort dat altijd een beetje *niet* aardig is. Wat ik bepaald apprecieer in deze jongeren is dat de een voor, de ander na, wenscht af te rekenen met de vizie van Gr. als 'grappemaker' en boutadist (of is 't boutadeur)? Wilt u, als u 't doorgezien heeft, dit boekje doorsturen naar Samkalden (Alg. Secret.), B. zorg?

Dank. Tot nader en steeds uw

EdP.

Bdg. 24 Jan. '39.

3626. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 26 januari 1939*

Bandoeng, 26 Jan. '39

Geachte Heer de Vries,

Ik antwoord op briefkaart omdat ik weer eens een 'inzinking' heb (en toch allerlei kleine corveetjes moet opknappen), maar ik ben u *zeer* dankbaar voor het gezonden deel Byvanck. *Bijna* had die man me het werk uit de hand genomen!—Uw copy is ook gekomen en 'bereids' door mij doorgegeven aan Koch. Uw stuk is zeer serieus en doorwrocht, maar het lijkt mij erg nuttig dit alles zóó voor je te zien, en naar 2 en 3 kijk ik met belangstelling uit. In het e.v. nr. zal 't wel niet meer kunnen: die copie moet eerst nog rondgaan en we zijn met ons 7en, wat eig. erg remmend en vervelend is. En dit is een stuk, dat iedereen natuurlijk zien wil alvorens er zijn portietje verantwoordelijkheid aan te hechten. Koets en ik hebben voorgesteld de redactie wat in te krimpen, maar dat lijkt op wegduwen van anderen tenzij je er zelf uitgaat, en dat lijkt dan weer op spelbreken. Hoe 't zij, de bestaande toestand bevalt ons niet erg. Daarover mondeling meer, misschien zelfs op een vergadering, als u hier bent.—

Nogmaals werkelijk véél dank voor al de moeite die u zich geeft; ik hoop dat N. in Semarang ook zoo doet, dan heb ik Colenbrander uiterlijk overmorgen.

Steeds gaarne uw

EdP.

Groeten 2 × 2.

3627. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 27 januari 1939*

Bandoeng 27 Jan. '39.

Beste Jan,

Gelijk hiermee zend ik je de inleiding van Nieuwenhuys[1] voor het Daum-nr.,—met biografie, bibliografie, woordenlijstje enz. Als je nu precies na hebt laten rekenen hoeveel blzn. *Gr. Ned.* dit alles beslaat (m.i. kan de inleiding etc. in de kleinere letter, die je voor Romein gebruikt), geef me dan op of er nog een stuk van 'Maurits' zelf bij kan, en zoo ja, hoeveel blzn. ongeveer.

Vreemd dat H. en W. zoo 'woest' werden! Ik kon toch niet tegen ze zeggen: 'Leopold biedt 4 × zooveel, kunt u nu misschien tot $4\frac{1}{2}$ × gaan?' Je antwoord was bèst!

Wat je voor Dubois doet,[2] is *alleraardigst*, en méér dan ik verwacht had. Ik hoop dat je iets aan hem hebt. Zijn stuk over jou in dat boekje[3] en over Henri Bruning[4] in *Holl. Weekbl.* vond ik zéér behoorlijk; zijn brieven zijn ook goed geschreven, dus er is wel kans op. Als de jongen zelf nu maar geen nieuwe Varangot, maar eerder een nieuwe Aad. v.d. Veen blijkt te zijn. Ik zag hem nooit, dus moet *jij* mij inlichten wat de 'eerste indruk' is!

Mult. II en *Sprookje v.d. Misdaad* zijn bij Nix zoo ellendig lang blijven liggen, maar nu al 14 dagen op reis naar je toe. Laat je ze ook bespreken in *Holl. W.*? Ook graag *Jan Comp.*, dat binnenkort gaat.[5] Ik zal je een paar clichés laten sturen, om erbij af te drukken, goed?—Het laatste briefje dat ik van je heb, is uit Parijs, maar nu zit

1. Zie 3548 n 5.
2. Zie 3489 n 6.
3. 'J. Greshoff en de poëzie' in *De jongste generatie over J. Greshoff*, p. 19–22.
4. 'Een persoonlijk denker' in *Het Hollandsche weekblad* 6 (1938) 52 (24 dec.) p. 9.
5. Niet verwezenlijkt.

je allang weer in Brussel. Laat gauw wat hooren, hoe 't daar nu is, enz.

Ik ben dezer dagen moe,—heb te hard gewerkt, te veel menschen gezien enz. en daar kan ik toch nog niet al te best tegen. Wesenhagen wil dat ik minstens een week volledige rust neem. Maar dat kan ik niet, ik word daar nog het beroerdst van. Ik kan soms ernaar snakken om me weer eens prettig te voelen, dwz. vrij en opgeruimd. Enfin...

Hartelijk je

E.

Dat boekje van de jongeren over jou heeft me veel plezier gedaan. Het is in dit soort een zeer geslaagd en verkwikkelijk boekje.

3628. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 28 januari 1939*

Bandoeng, 28 Jan. '39.

Beste Henri,

Allereerst, en zoo ik het nog niet deed: alles goeds met 1939! (Al vreezen we dan 't ergste.)

Daarna: heel veel dank voor Dirk v. Hogendorp en het Zuid Afr. Jaarboek,[1] dat me eergister bereikte.

Dan: *Mult. 2e Pleidooi* is op reis naar Templum Salomonis en *De Muze v. Jan Compagnie* volgt. (is nog niet 'van de pers').

Zend me Pienaar, Zuid-Afr. dichters, maar niet; wèl daarentegen het boek van Henr. R. Holst dat ik bestelde. En tot slot: wil je vooral me zien te bezorgen: de 2 dln. *Cartons voor de Gesch. v/d Nederl. Vrijheidsoorlog* van Bakhuizen van den Brink, uitgeg. 1891 en 1898 bij Nijhoff. Het mag niet tè duur worden, maar als je een antiquariaats-ex. vindt tegen redelijken prijs, dan graag. Ook zou ik het ten zeerste apprecieeren als je dit werk *spoedig* vond.

Van hier weinig nieuws. Ik knap op; ben niet echt goed, maar dat kan ook nog niet. Goed genoeg althans om te doen alsof ik het wèl was. Plannen vaag. We willen nr Euroop terug en we willen niet. Makasser (plan van ons) is van de baan, althans hoogstwschl., als zijnde te duur. Zoodra ik zelf weet wat we doen gaan, hoor je 't natuurlijk.

Nogmaals het beste, en steeds je

E.

1. Dit had Mayer aan DP toegestuurd, nadat hij in 3585 had meegedeeld te overwegen om naar Zuid-Afrika te verhuizen.

3629. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 30 januari 1939*

Band., 30 Jan. '39.

Beste Bob,

In haast deze kaart, 1° om je nog hartelijk dank te zeggen voor het rapport-Van Braam,[1] 2° om je te vragen 2 dingetjes voor me te doen, nl.:

Wies Perelaer vragen of ze het postblad heeft gekregen waarin ik *haar* voor 't rapp.-V.B. bedankte.[2] Ik zond dat naar 't Landsarchief en omdat daar sommige missives onderschept worden, ben ik hier benieuwd naar.

Van Heuven opbellen (Kantoor v. Arbeid) en hem vragen of hij werkelijk dat 2e stuk over mijn *Mult. II* heeft geschreven. In het *Nieuws* verscheen het nl. niet,[3] na 3 weken. Laat hij—als hij 't wèl schreef—bij de krant informeeren waarom 't niet verscheen.

Dank voor de moeite en tot spoedig. Hart. groeten ook van Bep en aan Ellen, en aan de Vermeulens en Wies, steeds je

E.

3630. *Aan A. Greebe: Bandoeng, 2 februari 1939*

Bandoeng, 2 Febr. '39.

Geachte Heer Greebe,[1]

Ik ben zelf een zoo groote maniak op het gebied van portretten, dat ik u werkelijk uw zin moet geven, voor zoover althans mij mogelijk is. Ik beschik nl. niet over clichés van portretten. De foto die ik u hierbij zend, werd 2 jaar geleden, kort na mijn terugkomst in Indië, genomen door den fotograaf van een geïll. weekblad hier, en de somberheid die mij hier eig. voortdurend bekruipt is er nogal goed op vastgelegd. Vindt u niet dat ik kijk als een kat(er) in een vreemd pakhuis, zooeen die tegen zichzelf zegt: 'Het is hier toch niet

1. Zie 3616 n 3.
2. Brief niet teruggevonden.
3. 'E. du Perron' in *NDNI* van 7 januari 1939 (av.) (niet ondertekend, maar geschreven door W.A. van Heuven) ging voornamelijk over de schrijver DP en besluit: 'Tot zoover over den schrijver, in een volgend artikel hoofdzakelijk over het boek.' Het tweede stuk werd niet geplaatst: zie 3636 n 2.

1. A. Greebe (geb. 1915) kwam via Fred Batten met DP in schriftelijk contact. Na DP's aankomst in Nederland bezocht hij Greebe enkele malen.

het goede luchtje, ik geloof niet dat ik me hier thuis voelen zal'. Maar de gelijkenis moet sprekend zijn. De stoep waarop deze verouderende Ducroo zit, is overigens die van zijn ouden vriend Eelco Odinga.[2]

De heer Zentgraaff, die volgens de opinie van zijn beste medejournalisten in dit land, het in de polemiek erbarmelijk heeft afgelegd, zint nu op wraak. Hij zou mij graag het land willen doen uitzetten als 'zonder middelen van bestaan' bv.—maar ik ben hier geboren en heb nog wel van die 'middelen'; of mij in 't gevang zien te krijgen, hetzij als communist hetzij als homosexueel, maar voor beide zou hij op zijn minst valsche getuigen moeten drillen. Ietwat ontmoedigd omdat hij zoo weinig tegen me kan vinden (hij informeert werkelijk ijverig genoeg), bestudeert hij, naar ik hoor, ditmaal ernstig en voor het eerst, het *L. v. H.* Men heeft een ex. bij hem waargenomen, vol roode strepen en uitroepteekens. Wie weet wat voor boeiends uit dit alles nog voortkomt.

Tot zoover. Ik wensch u een goede studie en ben gaarne uw dw.

EduPerron

3631. *Aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 4 februari 1939*

Bandoeng, 4 Febr. '39.

Beste Nieuwenhuys,

Met plezier las ik je stukje en gaf het door aan Koch met mijn *pro* eronder.[1] Je bent wel wat bits tegen den braven Kelk, maar gelijk heb je. Alleen op één punt val ik je af, ik vind *Spelevaart*[2] een alleraardigste bundel: zwak, groen, jong, maar daarom ook authentieke jeugdpoëzie, misschien de meest authentieke verschijning als zoodanig onder de holl. 'jongeren'. Hij was 18 of 19 toen de meeste van deze verzen ontstonden en later heeft de gave hem verlaten. Slauerhoff, met wien hij erg bevriend was, hield ook veel van deze versjes en betreurde het dat Kelk verder geen dichter meer bleek te zijn. Maar

2. Zie *E. du Perron*. 's-Gravenhage 1969. Schrijversprentenboek 13, p. 42, nr. 112 (vgl. 3624 n 12). Alwaar ook op p. 42 (nr. 111) een facsimile van deze alinea. Voor Eelco Odinga, zie 2939 n 1.

1. 'De lof der middelmatigheid' over C. J. Kelks *Rondom tien gestalten* in *K&O* 2 (1939–1940) 1 (16 februari 1939), p. 7–8.

2. Door DP in 1930 samengestelde bloemlezing uit het dichtwerk van Kelk, zie 598.

natuurlijk, je moet ze niet met Bloem, Holst of Slauerhoff zelf vergelijken.

Veel dank voor de *Patriottentijd.* Als ik geweten had dat het zóó'n kluif was, had ik eerst maar het 1e deel gevraagd. Wil je nu mijn excuses maken aan je vrouw dat ik oorzaak ben geweest dat ze zoo'n pak heeft moeten versjouwen?[3] Hoe gaat het haar overigens? Kan ze goed (beter dan jij) tegen Semarang?

Mijn physieke toestand is nog steeds allerbelabberdst. Moe, overslaand hart, nu al 5 dagen lang, enz.—ik spaar je dat. Ik zou hard willen werken aan Dirk v. H.* en kan niet; dat zit me dan ook weer dwars.—Met Bruning[4] heb ik dan ook volstrekt geen haast, stuur me dat *liever* maar over een tijdje. Wel zou ik graag dat boekje van De la Court[5] eens inkijken. Ik durf het hem niet te vragen, omdat hij dan wel denken moet dat ik hem verneuk (of verneuken *ga*). Kan jij 't me niet eens toesturen? Wat je me ervan zegt verwondert me allerminst; verbeeld-je dat hij *niet* lullificaties van zich had gegeven over de 'modernen'! Waar moest het dan naar toe, en vooral: wat zou er van *Krit. en Opb.* overblijven?

Hoe 't met de Slauerhoff-uitgave staat weet ik niet *precies*, maar ik geloof: nogal hoopvol. Ik las laatst iets van dat er nu toch werkelijk wat van komen zou.

Ik las—verrukt en ontroerd—*De Wereld een Dansfeest* van V. Schendel. Het is eersterangsch en een prachtexempel voor Huizinga's theorie van het spelelement in de kunst (cultuur, soit). Lees het als de bliksem, als je 't nog niet kent. Zag je ook al 't boek van Rispens over de Nederl. Letterk. na '80? Wordt overal delireerend geloofd; ik vond het nogal harkerig geschreven (maar dat schijnt invloed van den Bijbel te zijn) en dikdoenerig,—maar het schijnt

* Dat is: het 2e deeltje van *De Onzekeren* dat over Dirk v. Hogendorp's jeugd en indischen tijd gaat; dat vertelde ik je toch al eens? Ik zet dit erbij omdat je schrijft dat je weten wil waar ik 'aan bezig' ben. *Was* ik 't maar!

3. Zie 3626, laatste zin.
4. Henri Bruning, *Verworpen christendom.* Amsterdam (1938).
5. J. F. H. Alb. de la Court, *Inleiding tot de Nederlandse letterkunde*, waarvan tussen 1932 en 1940 vier drukken verschenen. Zie over De la Court: *Bw TB-DP* 4, p. 532.

onmisbaar te zijn voor alle vakmenschen, etc., dus... Vertel me bij gelegenheid eens hoe jij het vindt.

Tot zoover. Hartelijke gegroet door je

EduP.

3632. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 4 februari 1939*

Bandoeng, 4 Febr. '39.

Beste Soejitno,

Het is te hopen dat je die narigheid nu maar gauw te boven bent, anders krijgt de arme Bep er nog blijvende gewetenswroeging van. Ze was dien heelen dag ook al een beetje uit haar doen en zelf 'maloe'[1] van je abstinenties, vandaar die wonderlijke uitval. Maar ze draagt me op je nog eens erg goed te zeggen hoezeer ze je appreciëert en hoeveel spijt ze zelf heeft van het gebeurde. Toch *moet* jij van jouw kant een zoo groote gevoeligheid zien te overwinnen, want werkelijk, anders word je door de beesten opgegeten vóór je 't zelf weet.

Als dit intusschen aanleiding wordt voor je 'mémoires'—dan tant mieux! Ik zie er met belangstelling naar uit. Schrijf op, zend me wat je wilt, en als ik wat lang achtereen zwijg, versta dat niet verkeerd. Het is dan zooiets van: dat ik je liever niet in de rede val terwijl je vertelt.

Sinds je vertrek gaat het met mij allerbelabberdst. Vijf dagen achtereen heb ik nu al een 'hart dat overslaat'; gevaarlijk schijnt het niet te zijn, maar vermoeiend en benauwend is het wèl. En vooral, het houdt me van het werk af, wat mij dan weer prikkelt in de gedwongen rust. Ik hoop na 15 Febr. toch werkelijk *echt* aan 't werk te kunnen slaan.

Schrijf me ook eens uitgebreid wat je vindt van mijn stukje in *K. en O.*,[2] of wat anderen ervan vinden. Kan je Takdir of Sanoesi P. er niet toe brengen om me 'van repliek te dienen'? Daarvoor bestaat zoo'n suf groen blaadje toch! Anders komt er nooit wat schot in.

Ga af en toe Samkalden eens opzoeken en *praat* met hem. Hij is heusch je vertrouwen en de moeite waard en heeft veel sympathie

1. Verlegen, beschaamd.

2. 'Ontmoeting met "Indonesiërs"', zie 3581 n 5. Er is geen repliek in *K & O* verschenen van Soetan Takdir Alisjahbana of Sanoesi Pané.

en waardeering voor je. Hij woont nu in het palviljoen bij Van Leur. Zoo noodig maak je eerst een afspraak.

Ben je al begonnen je oogen naar de huizen te laten gaan? Als we niet weggaan, voel ik nu werkelijk het meest voor Buitenzorg. Met 1 April zouden we van hier weg kunnen.

Dank bij voorbaat voor alle dodol, lemper en andere 'inheemsche' versnaperingen[3] die je me toedenkt. Maar vergeet niet: ik bèn al een ijselijke dikkert en moet liefst nog een paar jaartjes een *schijn* van vorm behouden. Als ik er zelf ga uitzien als een dodol, interesseert misschien niemand zich meer voor het vervolg van het *L.v.H.*

Tot spoedig, hoop ik. Hartelijke groeten, ook van Bep en aan je vrouw; steeds je

E.

3633. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 6 februari 1939*

Bandoeng, 6 Febr. ('s avonds).

Beste Hugo,

Zooeven kreeg ik ingesloten brief van Romein. Daar jij en Job je voor hem interesseeren, zend ik hem je meteen door. Het is mij onverklaarbaar, dat hij over dat stuk zoo schrijft, ik moet 'intuïtief' (meer gelukkig dan wijs!) een paar punten geraakt hebben die hem ter harte gingen; maar ook zoo begrijp ik het niet. Aan den anderen kant is het van iemand als hij niet aan te nemen, dat hij aan complimenteus gelieg zou doen. In ieder geval ben ik erg blij met deze uiting, niet alleen terwille van de gevleide ijdelheid, maar—hoe te zeggen?—vanuit 'ons kamp', meer voor ons dan voor mij. En ook omdat dit me werkelijk aanmoedigt; dat zoo'n stuk in het *Bat. Nwsblad*[1] ook bij iemand als hij nog zooveel weerklank wekken kan.

Helaas zal Annie Romein binnenkort *Mult. II* onder de oogen krijgen. ('O, o!' zegt Bep, 'o-o-o! o-oo-o!'...)

Stuur me den brief gauw terug, met nieuws van jezelf. Ik heb R. uitvoerig teruggeschreven[2] en hem verteld hoe hij hier in Indië

3. Dodol is een zoete Indische lekkernij in de vorm van een donkerbruine lange rol, gewikkeld in gedroogd maïsblad. Lemper is een kleine rol van kleefrijst gevuld met kippevlees en gewikkeld in jong banaanblad.

1. DP's recensie van Jan en Annie Romein, *Erflaters van onze beschaving*, deel 2, in *BN* van 14 januari 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 342–349).

2. Niet teruggevonden.

trouw gevolgd en gewaardeerd werd door een groep 'jongere ambtenaren' enz. Ik heb hem ook verteld van je à faire nemen van 'den Landsarchivaris' n.a.l. van een heel zwakke sneer die hij zich veroorloofd had.[3] Ik ben benieuwd of hij uitvoerig antwoordt.

Verder geen nieuws, na mijn brief[4] van vanmorgen aan Jobus. Ik *snak* ernaar Dirk te lijf te gaan (in den edelen zin des woords nu), maar de krachten ontbreken nog. Morgen, overmorgen? En dan —voor hoe lang? Goddómy!

Wanneer denk je te verschijnen? Hartelijk gegroet en het beste voor je eigen werk.

Steeds je

E.

Ik heb Romein gevraagd mij te signaleeren welke kinderachtige of onjuiste historische plekken hij nog ontdekken zou in mijn Van Haren-verhaal. Ik heb hem erbij geschreven dat ik mij dan veilig zou voelen, maar eigenlijk bedoelde ik dat Job zich dan veilig zou voelen, zou kùnnen voelen, voor 't geval hij het later niet meer zoo verkeerd-historisch zou vinden als eerst. Het 1e stuk heb ik nu hier; ik heb er nog allerlei stijlslordigheden uit gehaald, maar de historische ring van zandgebak viel me nogal mee. Koets zal ook nog scherpkijken. Maar Job zal tenslotte met rood aanstrepen wat echt is en met blauw wat valsch. Voor iedere fout die hij maakt zal hij een dubbeltje boete betalen. Als we dan een beetje geluk hebben, betaalt hij een complete saté-maaltijd bij Foeks voor ons vijven. Jammer dat het stuk pas over 5 maanden compleet hier kan zijn—o, neen! ik krijg het eerder, ik heb Greshoff een complete revisie gevraagd. Anders zit jij al in Holland en ik in Kaapstad vóór Jobus het probleem heeft opgelost.

P.S. Greshoff verraste me plotseling met zijn besluit naar Z.-Afrika te gaan. Hij wil er in Mei of Juni zijn. Prof. C.M. van den Heever, auteur ook, die laatst in Holland was, heeft hem *erg*[5] aangemoedigd. Van nazisme van eenige beteekenis geen sprake, zegt die, en nog van alles te doen. (Voor mij ook?)

3. Samkalden had in *BN* Verhoeven gekritiseerd, omdat deze in een artikel in *Koloniale studiën* van 1937 Romein had verweten in zijn geschiedschrijving te weinig aandacht te hebben gehad voor de koloniale aspecten (zie 3263 n 2).
4. Niet teruggevonden.
5. Dubbel onderstreept.

Wat een lief klein handje schrijft die Romein. En zoo zoet op papier met lijntjes!

[6]De Vries—van 't B.G.—zal je een boekje doorsturen van de jongste generatie over Greshoff.[7] Het aardige ervan is, dat deze jongeren, bijna stuk voor stuk, en onafhankelijk van elkaar, verdomd goed door hebben dat Gr. *niet* alleen een grappemaker is. Dit in tegenstelling met de door Huizinga-ernst gevormde jongeren als Vermeulen blijkbaar, die Gr. en Ter Br. ook wel niet *alleen*, maar dan toch *voornamelijk* grappemakers vindt.—Stuur me 't boekje terug, 'na gemaakt gebruik'.

3634. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 6 februari 1939*

Geachte Heer De Vries,

Zou u voor mij na willen zien in S. Kalff's *Indisch Landjuweel*,[1] in dat vers van N. van Helmond (dat ook in Valentijn[2] staat), of in de 17e regel staat: *immers*[3] of *immer* (van zijn kracht beroofd). In de *Muze* staat nu nl. *immers*, en ik ben bang dat de een of andere corrector die s erbij heeft gezet. Zoo ja, dan moet ik dat nog even op het lijstje errata aanteekenen.

Het boek is begin volgende week klaar, zegt Nix. Dat kan ook wel, want overmogen zijn de buitentekstplaten gedrukt.

Dank voor de moeite en steeds uw

EdP.

Bdg. 6 Febr. '39.

6. Tekst op de envelop.

7. *De jongste generatie over J. Greshoff.*

1. *Oost-Indisch landjuweel*, verzameld door S. Kalff. (Haarlem 1902); 'Lofdicht op den Raad van Justitie te Batavia' van N. van Helmond op p. 297–299.

2. François Valentijn, *Beschrijving van Groot Djava* (enz.), deel 4 van *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (enz.). Dordrecht 1724–1726. Het gedicht van N. van Helmond zonder titel op p. 353–354.

3. De hiervoor in n 1 en n 2 genoemde uitgaven geven 'immers'. *De muze van Jan Companjie* heeft eveneens 'immers' (1e dr. p. 75, 2e dr. p. 106; dus niet in errata-lijst).

3635. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 7 februari 1939*

Beste Henri,

Kan je me bezorgen, van R.L. Stevenson: *New Arabian Nights* en *The Dynamiter* (more New Arab. N.) in de editie van Eveleigh Nash & Grayson, Londen?

Dank.

In haast, je

E.

Kun je die heeren ook vragen in welk deel van hun uitgave voorkomen, de korte verhalen *The Body-Snatcher* en *Markheim*? Graag.

Bdg. 7 Febr. '39.

3636. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 8 en 10 februari 1939*

Bandoeng, 8 Febr. '39.

Beste Jan, en Atie,

Daar sta ik van te kijken! In iedere brief dien je me schreef, raadde je me Z. Afrika af—en nu ga je opeens zelf! Bep zegt: 'Ik geloof het nog zoo gauw niet; Jan zal nog wel nader schrijven, en wie weet hoeveel bezwaren er dan nog opduiken'. Ook vragen we ons af: ben je er zeker van, dat je, als het oorlog wordt, daar veilig zit? De 'dominions' doen mee, en Z. Afr. zit vlak bij de duitsche koloniën die die rotkerels terug willen. Heb je dat allemaal goed 'bestudeerd'?

Ik vraag 't je min of meer voor ons-zelf, want als je daar werkelijk gaat zitten, gaan wij er misschien ook heen. Waarom niet? Liever met jullie in Kaapstad, of Johannesburg en Pretoria, dan hier rond te blijven hangen en misschien door Japan te worden opgegeten. Maar we moeten dan toch nader bericht van jullie hebben. Is 't gevaar in Z. Afr. groot, komen jullie dan liever *hier*; van hieruit kan je ook je 'afzetgebied' in Holland aanhouden en de luchtpost duurt maar een week. *Is er een luchtpost tuss. Holland en Kaapstad?*

Daarnet krijg ik de brief van Atie. Ik ken Belonje niet; en sterker, ik heb expres niet met hem kennisgemaakt, omdat hij mij erg tegen is gevallen. Het is een dominee, volgens zijn stukken, hoewel fatsoenlijk. Maar... er was hier rondverteld dat hij geheel onafhankelijk zou zijn, als redacteur, en dat is toch *niet* het geval, want hij zit—als

red.r v/h *Nieuws*—in de zg. kongsie Zentgraaff. D.i. Wormser-Zentgraaff-De Keizer,[1] drie *notore schoeljes* van de indische pers. Hij (Belonje) is bv. persoonlijk geabonneerd op *Krit. en Opbouw*, maar iedere verwijzing naar dat blad wordt door hem persoonlijk in het *Nieuws* geschrapt. Ça en dit long, voor een onafhankelijk iemand! Een zekere Van Heuven schreef 2 stukken over *Mult. 2e pleidooi*, stuk 1 werd (per ongeluk) geplaatst,[2] stuk 2 bleef uit, door Belonje geweigerd—waarom? naar alle waarschijnlijkheid omdat de 'kongsie Z.' mijn boeken verder boycotten wil. Je begrijpt dat het voor mij moeilijk is daarnaar te informeeren en dat ik geen lust heb met dezen man kennis te maken, die tenslotte ook maar een karakterlooze krantenluis is. Maar als ik via een ander iets voor je doen kan, zal ik 't natuurlijk doen. Het bovenstaande is alleen maar om je *mijn* kijk te geven op den man.

Koch zegt dat hij tòch braaf is. Dat afschaffen van 'Rosine'[3] heeft zeker niets hièrmee te maken; het *Nieuws* is ontzettend achteruit gegaan, door Van Goudoever,[4] die nu red. is v/d *Locomotief*, met moeite levend gehouden, en nu moet Belonje alles reorganiseeren en zoo goedkoop mogelijk. Hij wil nu de 'krant voor de werknemers' probeeren te zijn. Vermoedelijk tracht hij op alles te bezuinigen, en hebben de werknemers geen dames die 'Rosine' hoeven te lezen, of is er een dame-werknemer die het voor de helft doet in een meer 'geeigenden' toon. Kende ik den man, dan zou ik er persoonlijk naar informeeren, maar de zaak is lastig, omdat iedere stap die *ik* in die richting doe, en zeker een gesprek met Belonje, aan Wormser-Zentgraaff zal worden overgebriefd. En dan lukt niks meer.

Vóór ik dus iets doe, schrijf me even: wat heeft *De Locomotief* gedaan? Ook bedankt? Die brieven van 'Rosine' hebben inderdaad nogal succes, zoo onder de lezeressen; vandaar dat ik denk dat Belonje het echt niet meer betalen kan.—Ritman is in Holland; zijn ouders wonen in Schiedam; kan je je niet tot hem wenden? Hij is wèl geschikt; hem ken ik wel persoonlijk; en hij behoort *niet* tot deze kongsie. Misschien neemt hij met graagte 'Rosine' over, als hij ten-

1. W. G. N. de Keizer (1900–1974), directeur-hoofdredacteur van *De locomotief*, Nieuws-, handels- en advertentieblad te Semarang.
2. Zie 3629 n 3.
3. 'Brieven uit Brussel' door Rosine (ps. van Atie Greshoff-Brunt), zie 3096 n 3 en 3147 n 5. Met ingang van 11 maart 1939 werden deze brieven gestaakt.
4. W. A. van Goudoever, hoofdredacteur van *De locomotief*, na het vertrek van De Keizer in 1938 naar Europa.

minste niet een ander broodeloos moet maken daarvoor.—Laat Atie nu, pour acquit de conscience, naar Belonje zelf schrijven; après tout, het is een 'gristen'. Ik zal Ritman aanporren, zoodra hij terug is: het wordt dan toch een *nieuwe* rubriek, vermoedelijk, over *Z. Afrika*. Ik zal bij Versteeg (Ritman's vervanger b/h *Bat. Nwsbl.*) informeeren wat het juiste adres van R. is: probeer hem persoonlijk tot iets te verbinden; dat is, lijkt mij, beter dan alles, als dat lukt.

Tot zoover, voor vandaag. Ik ben al 5 dagen behept met een hart dat telkens overslaat. Geen pretje. Niet gevaarlijk, zegt Wesenhagen, maar benauwend (physiek ook). Misschien dat Z. Afr. daar ook goed voor is?

Ik zal nu met Koch beraadslagen over die Belonje-kwestie; maar het zal zéker wel zijn: omdat hij geen geld heeft. Laat Atie hem, als ze schrijft, zeggen dat ze van de reorganisatie v.h. *Nieuws* door hem gehoord heeft, en dat *dus*... Als hij heusch zoo'n brave man is, gaat hij misschien op *nieuwe* voorstellen in.

Ik had nog van allerlei willen schrijven over *Gr. Ned.*, maar doe dat dan maar de volgende keer. Schrijf me véél over *Z. Afr.*! Blijf je red. v. *Gr. Ned.*, in Kaapstad, of moet je vervangen worden? Door wie, in godsnaam? En wie leidt dan verder het *Holl. Weekblad*?

Hartelijk steeds je

E.

10 Februari.

Ik heb even gewacht op antwoord van Versteeg. Ritman zit momenteel in Bivio[5] (Italië of Italj. Zwitserland), maar al zijn correspondentie gaat: p/a Wayemberg, Kornoeljestraat 42, Den Haag. —Schrijf hem daarheen.

Koch—met wien ik over Belonje sprak—meent dat het geldgebrek is, niets anders. Hij raadt mij af, mij direct met B. over deze zaak in verbinding te stellen, want de kongsie is nu eenmaal geladen tegen me en ik kan eig. alleen alles voor jullie bederven. Maar misschien kan Koch wel eens met B. praten, als je dat wilt. Hij kent hem sinds jaren en is goed met hem, hoewel hij ook alleen in diep geheim meewerken mag! (Ook al vanwege de ongenade van de andere kongsiegenooten!) Het is hier heerlijk provinciaal, ook wat betreft de rancunes en 'haat'. Als Ritman hier was, zou ik ook Belonje door Ritman laten bepraten, als dat gaat. Nu R. in Europa is, beschik ik eig.

5. Dorpje in de omgeving van St. Moritz.

over niemand die echt in die kringen thuis is. *Misschien* kan Samkalden iets probeeren, maar reken op niets. Ik zal er in ieder geval naar informeeren.

3637. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 8 februari 1939*

Bandoeng, 8 Febr. '39.

Geachte Heer De Vries,

Veel dank voor de moeite die u weer deed (ook om het nog in Valentijn zelf op te zoeken). Maar uw verdere mededeelingen hebben me wat ontsteld. Ik hoop van harte dat dit toch geen ernst is en dat u ons niet werkelijk den rug toedraait. Ik schrijf dit persoonlijk, niet als redacteur van *K. en O.*, want het zou me persoonlijk spijten!

Het blaadje zelf, onder ons gezegd: ik heb er niet veel plezier van. Om *ieder* stuk dat ik schrijf wordt min of meer gevochten; en toen ik dan ook uw radikale reactie las, begon ik een gevleid gevoel over me te krijgen van 'wat ben *ik* dan toch maar een geduldige jongen'... Als 't niet was om dan toch iets van deze richting in Indië te behouden, ik was er al 2 × uitgeloopen, en Koets ook. Maar wij hebben echt tegen *elkaar* gezegd dat dat flauw zou zijn, dat we 't nog maar moesten probeeren en zoo, en ditzelfde zou ik—en zou zeker Koets ook—tegen u willen zeggen.

U moet nl. weten dat aan die redactie-noot niemand schuldig is behalve Koch alleen[1]. Misschien heeft zelfs niemand van de andere redactieleden precies beseft, hoe onaangenaam dat naschriftje voor u kon zijn. Koch zette op 't laatste moment dat stukje erbij, met die noot. Vanmorgen was ik bij hem en sprak hij mij even van uw brief en van een briefwisseling tusschen u en hem, die eraan vooraf was gegaan (en waar ik niets van afwist), maar zijn vrouw had net weer een hartaanval, dus ik ben maar kort gebleven. Hij heeft zoo van die eigengereidheden, die Koets ook danig kunnen hinderen, maar er *is* een excuus: hij doet inderdaad nagenoeg alles voor het blad, de heele proef kijkt hij door, de opmaak doet hij, de heele correspondentie,

1. De Vries had in de rubriek 'Boekaankondiging' in *K & O* 1 (1938–1939) 24 (1 februari 1939) p. 372 positief geschreven over het tegelijk met *K & O* uitgekomen Soerabajase maandblad *Sin tit po* (de Nederlandse editie van het gelijknamige Bataviase dagblad) onder redactie van Liem Koen Hian. Een redactionele noot prees de keuze van artikelen uit de Nederlandse tijdschriften. Deze zouden zonder bronvermelding overgenomen zijn.

alle relaties met den drukker (wij gaan nu over naar Nix, maar met den chineeschen drukker die we tot nu toe hadden is dat op zichzelf een karwei!) enz.—en hij krijgt er geen cent vergoeding voor, terwijl hij hard voor andere kranten en een secretarisschap van de V.V.O.[2] moet werken en het geld echt noodig heeft. Dit maakt dat wij allen hem ook niet echt hard durven vallen.

Verder is die heele zwik van 7 redactieleden m.i. hoogst ondoeltreffend. Er zijn er 4, die nagenoeg voor spek en boonen meedoen, en die op de redactievergaderingen eig. alleen degenen remmen,[3] die er wèl wat voor doen (hoezeer dan ook weer met de loffelijkste bedoelingen). Ik schreef u dat al, geloof ik, maar houd dit onder ons. Daarom moedigde ik u zoo aan om over te komen en de redactie maar eens met warmte de les te lezen. Doet u dàt, heusch, inplaats van ophouden met meewerken.

Koch wil *niet* alleen-redacteur zijn. Daar heeft hij bij nadere beschouwing ook volkomen gelijk in: hij zegt dat hij te veel als 'rood' is gesignaleerd en dat het blad dan meteen kelderen zou. Maar 3 redactieleden inpl. van 7 zou alles aanmerkelijk doen opschieten. Bv. De la Court, Koch en nog één (liever niet ik).

Hoe kort ik vanmorgen ook bij Koch was, ik kon toch merken dat hij het gevalletje erg onaangenaam vond. Ik heb hem gezegd dat die noot inderdaad eruit zag als een straal spuug in een kommetje pap dat u voor *Sin Tit Po* had klaargemaakt, wat èn voor u èn voor *Sin Tit Po* beleedigend was, maar hij zei—ik meen: in alle oprechtheid—het niet zoo te hebben bedoeld en dat het meer kwam door de kortheid waarmee hij, inderhaast, die opmerking geformuleerd had. Hier kwam dan de mededeeling over die voorafgaande correspondentie, die ik niet goed begrepen heb. Kan het zijn dat hij u eerst gezegd had: 'prachtig' en achteraf eerst zijn bezwaren had te kennen gegeven? Hij had achteraf pas bedacht dat hij die artikelen elders had gelezen, zei hij, en zou dat nog opzoeken.

Koch is een *bovenste beste*. Ik weet niet of u hem kent, maar zoo niet, dan zult u het, àls u hem kent, hierin wel met me eens zijn. Het is een socialist van de oude soort + 30 jaar Indië natuurlijk, maar eig. een echte ouwe jongen. Maar je moet zijn eigenaardigheden kennen.

2. Verbond van verenigingen van overheidsdienaren. Koch was secretaris-administrateur.

3. De redactie bestond uit: J. F. A. H. de la Court, A. M. Harthoorn, Th. Karsten, D. M. G. Koch, P. J. Koets, E. du Perron en R. Roosseno Soerjohadikoesoemo.

Hij begint met ieder artikel dat ermee door kan 'uitstekend' of 'prachtig' te vinden; achteraf komen dan de bezwaren (soms 'van buiten' aangebracht, door abonnés die hij dan spreekt en zoo).

Ik schrijf u dit, omdat hij zei er u nog over te willen schrijven, en omdat deze heele zaak in feite tusschen u en hem alleen gaat. Was ik minder op u gesteld, dan zou ik met een zekere Schadenfreude dit geval 'bekijken'.* Nu wil ik toch echt persoonlijk moeite doen om u—als 't kan door een beter inzicht—tot 'betere gevoelens' terug te brengen.

Met dat al: hoe *zit* het eig. met die *Sin Tit Po*? Zijn het echte medewerkers van dat blad, die u citeert (dit komt mij onwaarschijnlijk voor, nu ik erover nadenk), of zijn die artikelen overgenomen? In dit laatste geval zou ik het inderdaad gewenscht vinden dat er iets van werd gezegd—ook al omdat het dan weer een typische methode van koloniale journalistiek zou zijn,—maar dit neemt niet weg dat ik me levendig kan voorstellen dat u nijdig werd toen u de laatdunkende regeltjes zag, waarin de 'Red. K. en O.' gemeend had het te moeten doen.

Ik hoop nader van u over deze zaak te hooren, en kan 't zijn, uit een 'verzacht gemoed'. Gaarne uw

EduP.

3638. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 10 februari 1939*

Bdg., Vrijdagav.

Beste Hugo,

Dank voor de f 15. Ik heb L. nu opnieuw f 40. kunnen sturen. Meer zal er wel niet komen.

Stuur je me den brief van Romein terug? En wil je me ook zenden: *Oostwaarts* van Willem Brandt? Hij zond me nu zelf het bundeltje *Tropen*, verwees naar een mededeeling van jou dat ik zijn werk niet onsympathiek vond,—kortom, ik ben nu met Versteeg overeengekomen dat ik de bespreking toch maar op me neem.[1] Dan zàl

* (Ik heb alwel 3 stukken geschreven, die Koch net zoo lang heeft uitgesteld, tot ik hem wel moest vragen het maar af te stellen, vandaar dit onedele gevoel!)

1. Zie 3675 n 1.

hij ook weten—zij 't in alle vriendelijkheid—wat ik van zijn dichterschap denk.

Maar daarvoor had ik graag den ouderen bundel erbij; dat staat serieuzer!

Laat wat hooren.

Hart. groeten, ook aan de Jobussen,

je E.

3639. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 11 februari 1939*

Bandoeng, 11 Feb, '39.

Geachte Heer De Vries,

Mag ik nog van u hebben: dat boek van Naber over de Prinsessen van ons Vorstenhuis (ik moet wat persoonlijk nieuws hebben van de gemalin van Willem V), en de deelen van de mémoires van Van Hardenbroek, die gaan over de periode 1762–1780?[1] Daar staat, geloof ik, veel wat nogal aardig is; zoo over den dikken hertog en freule Dankelmann.[2] Colenbrander is op dit gebied akelig serieus.

Bij voorbaat dank. Ik schiet nu tenminste wel op wat het lezen betreft! Overigens ben ik, vooral 's avonds, verre van fit; gisteravond voelde ik me zelfs zoo mooi afgetakeld dat ik de vergad. v. *K. en O.* maar de vergadering gelaten heb. Zoo weet ik dus niets van wat daar besproken is, maar van Koch moet u nu zeer spoedig wel iets vernemen, als dat nog niet plaats had.

Met vriendelijke groeten en u bij voorbaat dankend, gaarne uw

EdP.

Byvanck geeft nog een schat van details uit het huisarchief v.d. Hogendorpen. Ik wou dat *ik* die tot mijn beschikking had!

1. Johanna W. A. Naber, *Onze vorstinnen uit het huis van Oranje-Nassau in het stadhouderlijk tijdperk.* Haarlem 1911, 2e druk, 2 delen. Over prinses Frederika Sophia Wilhelmina van Pruisen (Prinses Willemijn) deel II, p. 62–164; Gijsbert Jan van Hardenbroek, *Gedenkschriften (1747–1787).* Uitgegeven en toegelicht door F. J. L. Krämer (Amsterdam 1901–1918, 6 delen). De jaren 1762–1780 in delen 1 en 2.

2. De veldmaarschalk hertog Lodewijk Ernst van Brunswijk-Wolfenbüttel en de hofdame van prinses Wilhelmina, barones Sophia von Danckelmann (vgl. *Schandaal in Holland*, hoofdstuk 4, 'Tegen de dikke hertog', p. 68–87 (*Vw* 3, p. 588–600) en het verhaal 'Zich doen gelden' in *Vw* 5, p. 511–552).

3640. *Aan A. van der Veen: Bandoeng, 12 februari 1939*

Bandoeng, 12 Febr. 1939.
Wajanglaan 25.

Beste Adriaan,

Ik heb gewacht met je te antwoorden tot ik *Werk* ontvangen en besproken zou hebben. Gisteravond stond de bespreking in de krant.[1] Je ziet: ik heb mijn best gedaan en er een bespr. van geflikt, zooals het dikste boek er maar een gekregen zou hebben. Moge het resultaat jullie bevredigen! Dat ik *Werk* nog meer succes toewensch dan 'officieel', geloof je zeker wel.

Van Ter Braak hoorde ik dat je op *Het Vad.* uitstekend voldoet[2] en ook dat deed mij groot genoegen. Ik vroeg hem[3] en liet hem, zoonoodig, via jou vragen om de jongere dichters aan te porren mij hun oudere bundels te zenden. Ik wil nl. zeer graag stukken schrijven over Van Hattum, Den Brabander, Hoornik, Mok, Van der Steen, maar bezit van elk maar een toevallige bundel, en ik schrijf liever iets degelijkers, dus telkens over 'de heele figuur'. Van Van Hattum heb ik niet: *De Pothoofdplant*; alléén *Frisia non Cantat.* Van Den Brabander zou ik nog willen hebben: *Gebroken Lier, Vaart, Cynische Portretten* en misschien nog wat anders, want ik heb alleen: *Drie op één Perron*, dwz. dat *krijg* ik van Stols. Van Eric v.d. Steen heb ik alleen: *Controversen.* Van Mok alleen: *Kaas-en-Brood-spel.* Van Hoornik alleen: *Geboorte.* Kun je voor aanvulling zorgen? Het is op zichzelf misschien al grappig, dat men in Indië ook over deze nieuwere beroemdheden gaat vernemen. En waar blijven jouw *Vingeroefeningen* (zoo heet het boekje toch?) En kan Daisne me zijn *Kernamout* sturen, dat misschien wel iets substantieeler is dan de versjes die ik nu van hem las in *Werk*?[4] Kortom, laat mij 'verzorgen'! Als M. Vasalis een bundeltje uitgeeft, ben ik daar nog het meest benieuwd naar. Van Lehmann zou ik ook heel wat meer willen lezen.

Kan je me af en toe nog eens een nr. zenden van *Werk*? Als 't kan—misschien na een halfjaar—maak ik er weer eens een stuk van. Of ik vertel er wat over in *Kritiek en Opbouw*, dat een vervloekt saai blaadje is, maar voor de kolonieën o zoo fesoendlijk.

1. Zie 3493 n 5.
2. Zie brief nr. 1109 van 4 januari 1939 (*Bw TB-DP* 4, p. 368).
3. Zie 3614 (1110). (*Bw TB-DP* 4, p. 369).
4. In *Werk* 1 (1939) 1 (jan. 1939), p. 21–26 publiceerde Johan Daisne 'Engelinnenwijn', 'Gezichten die verschuiven...', 'Stilleven' en 'Roos ter vaart'.

Mijn gezondheidstoestand is uiterst 'matig'. Dus *beneden* maat. Ik zou moeten rusten en kan niet. Maar ik hoop dat het toch nog wel terechtkomt, ook zóó.

Schrijf me gerust van alles wat je wilt. Misschien inspireer je me nog eens tot lange contra-epistels, maar zoo niet, vergeef me dat dan, want dan beteekent het dat ik het druk heb. Greshoff gaat nu opeens naar Z. Afrika, hoor ik, en als dat doorgaat en hij daar zit, zou het wel kunnen zijn dat wij ook maar daarheen gingen inpl. v. naar het moordlustige en bralzieke Europa. Maar misschien ook niet; het kan zijn dat we toch maar op de boot stappen naar Marseille, al weet ik eig. niet wat ik in Holland doen kan. 'Praktische mogelijkheden' bedoel ik nu. Enfin, dàt is hier nu ook niet zoo schitterend geweest.

Voor alles wat 'geestelijk' is, interesseert de zoo 'vooruitgegane' indische samenleving zich heel hard... in *praatjes*. Zoodra er wat geld voor uitgegeven moet worden, overweegt een ieder dat hij dat toch liever aan andere zaken besteedde. Liever mensendiecken of boksen (physical culture!) dan lessen in fransch, literatuur of wat ook. Dat 'cultureel tijdschrift' dat ze hier op wilden richten met mij als 'hoofdleider', en waarvoor de heele redactie al gevonden was, 2 Indonesiërs incluis, is nu ook wel van de baan. Ik kan nu nog wel een boek of zoo maken voor den uitgever Nix, maar eig. kan dat vanuit Holland ook. En met dat al, hebben wij geen plannen en wachten maar weer af—God weet wat.

De *Muze van Jan Companjie* is uit. Ik laat een ex. sturen naar Fred Batten en naar Beb Vuyk (op Boeroe); dit laatste voor een 'recensie' (die natuurlijk best een zeer boeiend, onafhankelijk essay kan worden) in *Werk*.[5] Het boek komt in Holland bij 'Templum Salomonis', Leiden, het is 160 blzn. kwarto geworden, met een 20-tal teekeningetjes, alleraardigste, van Thomas Nix en 34 reproducties van platen en portretten uit oude boeken. Ik denk dat men 't wel 'smakelijk' vinden zal.

Wil je Fred zeggen dat ik eindelijk een ex. ontdekte van Van de Wall's *Oude Landhuizen* en dat dit nu al een week naar hem onderweg is? Groeten aan de bekenden, vooral Hein 's Gravesande. Houd je taai en tot nader. Steeds gaarne je

EduP.

Daar ik niet weet of je nog wel in die Bazarstraat zit, stuur ik dit maar naar Fred.

5. In *Werk* werd *De muze van Jan Companjie* niet besproken.

3641. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 14 februari 1939*

Bdg., Dinsdag.

Beste Hugo,

Nauwelijks was je weg of ik kreeg van Tjeenk Willink bericht dat de 1e editie van *Homo Ludens* zoo goed als op was, zoodat ze me hiervan geen recensie-ex. meer konden sturen, maar dat ze me genoteerd hadden voor de 2e druk. Hè! dàt is nog eens verkocht worden!

Ik legde vanmorgen voor jou en Job exx. klaar bij Nix. Ik *hoop* dat hij ze vandaag nog verzendt, anders morgen. Vanavond 'vieren' we de uitgave van dit boek—Nix en ik—met een gemeenschappelijke maaltijd bij den Chinees. Dan zal ik het hem nog eens op 't hart drukken.

Iets anders is: als Job en jij nu weten in welk blad ieder van jullie schrijft,[1] vraag Nix dan (Landraadweg 3, Bdg.) om ieder van jullie 2 of 3 clichés te zenden, als illustratie bij het artikel. Van de 11 afgekeurde nl., die voor het boek te klein waren, zijn de meeste nog zeer goed te gebruiken. Hij kan ze ook direct naar de krant zenden waar 't artikel in komt, als jullie zelf dat eenmaal weet. Maar schrijf hem zelf even een briefkaart erover, dat vindt hij veel mooier dan als ik het hem zeg.

Bep heeft aangenomen om weer in de eindexamencommissie te zitten in Juni. Nu zitten we dus vast tot 1 Juli. Loont het de moeite naar Bzorg te gaan? Neen toch. Hier kan ik DvH. schrijven en daarna die mooie historie van Nji Anna.[2] En eventueel het vervolgdeel voor Nix; maar dan gaan we nòg langer blijven, vrees ik!

Tot ziens. Hartelijke groeten.

E.

3642. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 14 februari 1939*

Bandoeng, 14 Febr. '39.

Beste Soejitno,

Gisteravond kreeg ik een briefkaart van Soeroto uit Tjilatjap dat hij mijn artikel (over 'Indonesiërs') met belangstelling gelezen had maar het er niet, althans niet geheel, mee eens was. Hij wil er graag in *K. en O.* zijn meening over zeggen, wat ik natuurlijk heb aange-

1. Zie 3590 n 4.
2. Niet achterhaald, vgl. 3688.

moedigd. Mocht je van plan zijn er ook iets over te zeggen, laat je hierdoor dan vooral niet weerhouden, maar zend je 'antwoord' ook in. Dan plaatsen we allebeide stukken en ik antwoord weer op jullie beiden, wat nogal een aardige 'band' creëeren kan tusschen jou en Soeroto. *Juist* als jullie nogal flink verschillen![1]

De Muze is uit. Ik liet vandaag een ex. naar je verzenden. Misschien blijft dat nog wat bij Nix hangen, maar zeer eerstdaags heb je 't toch. Ik ben erg benieuwd naar wat je ervan vindt,—niet alleen van het boek als object, als 'indische uitgave', maar ook van den inhoud.

De Djojopoespito's en de Pringgo's voorzag ik ook. De D's waren onlangs hier; maar ik vind werkelijk mijn gepraat over kunst en literatuur overbodig. De volgende keer laat ik Soegondo vertellen over jullie (dwz. jouw) proefneming van cultuur brengen in de desa, dat is belangrijker. Vertel jij er me vooral ook alles van. Weet je dat *daar* stof in steekt voor een *zeer* goede indonesische roman? Maar dan moet men ook alles zien en kennen: den djago en den kiai[2] en alle notabelen van de kampoenggemeenschap. En de strijd met arabische citaten uit den Korân moet ook zeer *levend* verteld worden. Ik zou zoo'n boek verslinden, als ik 't in het hollandsch voor me had.

Wat is dat voor een lang stuk van Soetan Sjahrir(?) in *Poedjangga Baroe*,[3] waarin allerlei moderne schrijvers worden genoemd: Malraux en Plivier, en zelfs 'du Perron dan Ter Braak'? Kan je me daar geen vertaling of résumé van geven? Zulke stukken zouden eig. in *K. en O.* moeten worden overgenomen, eventueel met een repliek van mij. Dat brengt wat wind in de stoffige winkel.

Nining vertelde dat ze eens door de Djojopoespito's werd terechtgewezen omdat ze 't over Carry van Bruggen en zoo had, want ze had *Faust* nog niet gelezen, en dùs mocht ze niet meepraten, want de holl. literatuur was een kleinburgerlijke literatuur enz. Daar is veel waars in! *Faust* IS natuurlijk belangrijker dan Carry v. Br. en de holl.

1. Zie voor de bedoelde artikelen 3592 n 2.
2. De jonge lawaaischopper en de wijze grijsaard.
3. De nationalistische leider Soetan Sjahrir (1909–1966) had in een herdenkingsnummer van *Poedjangga baroe* betoogd, dat voor de zich vernieuwende Indonesische cultuur westerse maatstaven zouden moeten gelden en dat voor jonge schrijvers het modern gerichte socialisme als voorbeeld gold. Het artikel werd, in de Nederlandse vertaling van Alwi, onder de titel 'Literatuur en volk I en II' gepubliceerd in *K&O* 2 (1939–1940) 6 (1 mei 1939), p. 92–94 en 7 (16 mei 1939), p. 108–109 (zie voor de tekst van dit artikel DP, *Vw* 7, p. 485–499).

literatuur IS een burgerlijke, ietwat provinciale literatuur, vergeleken met de groote europeesche. Maar... Van Schendel en Couperus zijn groote europeesche schijvers, al schrijven ze in 't hollandsch en onvergelijkelijk grootere kunstenaars dan sovjet-auteurs als Gladkov en Ehrenburg. En dàt moet je er ook bij zeggen!—Maar waarvoor? Eigenlijk heeft men geen behoefte daaraan, en men zal ook wel gelijk hebben. Als ze Ehrenburg hier nu meer *noodig* hebben dan Couperus, wat ik graag direct aanneem, waarvoor dan de superioriteit van C. te prediken?

Laat weer eens wat hooren. Samkalden was eergisteren hier en zei dat hij je zou opzoeken. Tot gauw.

Je E.

3643. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 14 februari 1939*

Bandoeng, 14 Febr. '39

Geachte Heer De Vries,

Dank voor 't nieuwe pak boeken. Nix gaat wschl. dezen Vrijdag naar Batavia en houdt dan een heele distributie van *De Muze* op 't Bat. Gen., nl: ex. voor de Bibliotheek, voor Bernet Kempers, voor u, voor Patah, voor Van der Hoop en voor Poerba.[1] En nu hij tòch al zoo beladen is, heb ik hem nog wat boeken meegegeven die terug kunnen naar de Bibl., o.a. de door mijn vrouw uit Holland geleende boeken over Mme de Charrière (Belle v. Zuylen) en een paar Wijbrandsen die ik zelf van u kreeg; ook Rieder.[2]—Denkt u erom dat u Nix een ex. voor u vraagt, van *De Muze*, als hij 't soms vergeet? Hij is 1° vergeetachtig, 2° geneigd om boekwinkels te laten voorgaan. Een garantie zou zijn, dat ik er iets voor u inschreef, maar ik weet niet of u dat wel wenscht en liet het dus na. Wilt u het, meld het mij dan omgaand even.

Ik maak mij verder wat ongerust over uw zwijgen. Misschien viel mijn lange missive[3] bij u niet in goede aarde. Over die 'Schaden-

1. Mas Patah en prof. dr. Raden Mas Ngabèhi Poerbatjaraka (zie 3494 n 2), resp. Javaans assistent en hoofd van de handschriftenafdeling bij de bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap.

2. Bedoeld zijn waarschijnlijk de publikaties van Karel Wybrands, en die van Johann Gerard Friedrich Riedel over talen en volken van Celebes en Nieuw-Guinea.

3. 3637.

freude' nl. ben ik misschien niet duidelijk geweest: ik bedoelde nl. allerminst Sch.fr. tegen ù, maar tegen Koch, omdat hij met zijn eigengereidheidjes nu medewerkers verliest waar hij zelf op gesteld is. Hij zei mij dat hij u had geschreven; ik hoop nu maar dat hij het aardig heeft gedaan.

Overigens, me dunkt dat u het recht hebt om op die zaak terug te komen, als u dat wenscht. Waarom zou u niet een kort stukje schrijven dat de 'Red. K. en O.' zich in dat onhebbelijke naschriftje heeft vergist en dat *Sin Tit Po* die stukken nièt overnam, als dat zoo is. En wilt u per se de boel laten loopen, in Godsnaam; wat mij betreft: even goede vrienden. Ik zou 't persoonlijk jammer vinden, want met een beetje geregelde medewerking van Nieuwenhuys en u kan het blaadje misschien eens wat minder droog en saai worden; maar beschouwt u mij niet als een vervelende aanhouder, als u er tòch genoeg van hebt.

Ik ben benieuwd te hooren of *De Muze* u aanstaat. Schrijft u me dat? Ik heb in het resultaat van dit boek—het boek als object, met de plaatjes en zoo—echt plezier; heel wat meer dan in een boek dat 100% van mezelf is, en dat na 2 revisies altijd morsdood is. Hier zit ik met naief genoegen nog graag in te bladeren en ik heb ook een kinderlijke trots, als ik het zoo bekijk, dat men zoo'n werk in Bandoeng klaar kan spelen tegenwoordig. Maar Nix is nòg trotscher!

Tot nader dus, hoop ik. Steeds gaarne uw

EduP.

P.S.—Dit lag al klaar om naar de bus te gaan, toen uw briefje kwam. Eig. heb ik daar nu al op geantwoord! Ik zal Koch eerstdaags zeggen dat hij u nog eens redactioneel schrijft, maar dat kàn hij eig. niet, want hij is en blijft eenig-schuldige!

3644. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 15 februari 1939*

Bandoeng, 15 Febr, '39

Beste Fred,

Ik zond je een dag of 10 geleden een ex. van v.d. Wall's *Indische Landhuizen*, dat ik eindelijk vond, en gister 1 ex. *Muze v. J. Companjie*. Ik hoop dat je tevreden zult zijn. Dit laatste boek schijnt heel goed te zullen gaan; Nix is vol moed en zou zóó met het volgend deel willen beginnen. Daar heb ik geen bezwaar tegen, maar een vereischte

is dat iemand—jij!—mij in Holland *goed* helpt. Ik heb dat résumé—*kort*, hoor!—van *De Steenbergsche Familie* nu hoog noodig, verder een fragment (liefst niet langer dan een blzij of 7, 8) van Sinjo Monjet[1] (liefst ook het 1e optreden van dezen heer, of althans daar waar hij 't meest 'vertoond' wordt); tenslotte die gedichtjes waar ik je om vroeg. Misschien ben je er al lang mee bezig geweest, vergeef in dat geval deze aansporing. Maar heusch, ik kan er wel mee uitscheiden als ik deze en andere copy uit Holland niet krijg. Ik laat Nix nu beetje bij beetje werken, telkens een plukje—en Sinjo Monjet is al erg in het begin.

Later meer. Dit gaat in haast. Dank.

Hartelijk steeds je

E.

3645. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 15 februari 1939*

Geachte Heer De Vries,

Zeer tot mijn teleurstelling is de Bibliotheek van Verkeer en Waterstaat hier niet in het bezit van het *Nieuw Ned. Biogr. Wdbk.*, waaruit ik nogal vaak wat noodig heb. Zou u mij een getikt afschrift kunnen bezorgen van wat daarin staat over ds. Josua van Iperen (in deel IV)?[1] Bij voorbaat hartelijk dank.

Uw EduP.

Bdg., 15 Febr. '39.

3646. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 17 februari 1939*

Bandoeng, 17 Febr. '39.

Geachte Heer De Vries,

Dank voor Van Iperen. Ik schreef iets in uw ex. van *De Muze*, kort maar volkomen gemeend. Maar Nix gaat nu pas Zondag naar Batavia, hoor ik, zoodat u uw ex. dan pas Maandag hebben zult.

1. 'Bruno Daalberg' ('Van Kraspoekol tot Saïdjah' in *Vw* 7, p. 235–236).

1. DP had informatie nodig over dr. Josua van Iperen (1726–1780), domineedichter en kenner van de Javaanse taal en letterkunde, voor zijn artikel 'Eerste dagen van het Bataviaasch Genootschap' in *BN* van 5 augustus 1939 (av.) ('Van Kraspoekol tot Saïdjah', *Vw* 7, p. 179–187, met een korte toevoeging op p. 181–182).

Als u *Tweede Pleidooi* bespreekt, doet u het dan vooral als supplement van *De Man v. Lebak*,[1] zoodat de beide boeken een beetje één worden. Ik voor mij vind sommige betoogen in *Tw.P.* veel 'loopender' geschreven en dus meer 'mezelf', maar natuurlijk is 'als boek' *De M.v.L.* veel belangrijker, en tot dusver werd daar inderdaad in het *Tijds. B.G.* niets over gezegd.

Koch sprak ik gisteravond. Hij had uw briefkaart ontvangen en was van plan u te schrijven dat de redactie 'betreurde', 'zich excuseerde' enz. Ik heb hem gezegd dat hij een paar regels moest schrijven in den geest dien u aangaf, hij heeft beloofd dat hij het zou doen. Anders doe ik het wel; ik zal ervoor zorgen dat op de volgende redactievergadering, d.i. vóór de verschijning van het volgend nr., dat entrefiletje er is.[2]

Ik vind het echt aardig dat u zich op *Werk* geabonneerd hebt, en hoop dat u er geen spijt van zult hebben.

Tusschen ander werk (lezen en inwerken in D.v.H. door) ben ik begonnen met stukjes te redigeeren voor den bundel *Van Kraspoekol tot Saïdjah*. Maar het materiaal is nu enorm; het gaat nu niet alleen meer om verzamelen—als bij *De Muze*—maar om schiften, tegen elkaar afwegen enz. en ik zie niet goed hoe ik dat op zoo'n afstand van de Bibliotheek klaar moet spelen. De Bibl. hier bezit het *Tijdschr. N.I.* van Van Hoëvell, maar ook niet veel meer, en voor mij is dat van maar ondergeschikt belang. Ik moet krachtige medewerking hebben uit Holland, en u af en toe danig lastig vallen, vrees ik, anders komt van dezen tweeden bundel niets terecht. (Ik zit op 't oogenblik al vast met Bruno Daalberg's *Steenbergsche Familie*, dat ik in Holland door een ander moet laten lezen, omdat de Bibl. het boek niet naar Indië zenden wil—Bernet Kempers vroeg het aan.)

Kunt u in Troostenburg de Bruyn's boek over Ind. predikanten nog iets aardigs vinden over dien ds. Josua van Iperen?[3] Niet biografische gegevens, maar alleen iets levends of pittoresks. Wilt u mij in dat geval die 'trekjes' even schrijven?

1. D. de Vries besprak DP's *De man van Lebak* en *Multatuli, tweede pleidooi* in: *Tijdschrift voor Indische taal-, land-, en volkenkunde* 79 (1939) afl. 3, p. 465–468.
2. In *K&O* 2 (1939) 2 (1 maart) p. 32 verscheen DP's 'Rectificatie' ondertekend door 'Red. K. en O.', waarin het redactioneel naschrift van Koch bij De Vries' stuk (zie 3637 n 1) een misverstand werd genoemd (niet in *Vw*; vgl. 3662 en zie voor de tekst bijlage 1). Voor DP's auteursschap zie 3662 n 4.
3. C. A. L. van Troostenburg de Bruyn, *Biographisch woordenboek van Oost-Indische predikanten*. (1893); p. 206–212 over Van Iperen.

Het Van Haren-verhaal in *Gr. Ned.* heb ik nog krachtig herzien. Er wordt nog van allerlei in den stijl gewijzigd, nieuwe details worden eraan toegevoegd, enz.—het beste zou zijn dat u met lezen wachtte tot het boek uitkomt. (Het gaat verschijnen bij Leopold.)

Tot nader dan. Met hart. groeten, uw

EduP.

P.S. Met de plaatsing van uw stukken over het Zedenschandaal wilde de redactie K. en O.—de werkelijke nu—liever wachten tot ook de ontwikkeling en conclusie er zouden zijn. Gaat u daar dus nog mee voort? Hoe gauwer we 't hebben, hoe beter, dan kan stuk 1 al in 't volgend nr.[4]

3647. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 18 februari 1939*

Bandoeng, 18 Febr. '39.

Beste Soejitno,

Van harte, ook namens Bep, gecondoleerd met dit nieuwe verlies.[1] Ik kan alleen herhalen wat ik bij een vorige gelegenheid zei, en laat dat liever.

Dank voor de moeite die je deed, maar doe er maar verder niets aan. Wij zijn nu zoowat zeker dat wij in Juli weggaan; Bep moet voor dat eindexamen toch een maand in Bandoeng zijn en kan Alijntje nu gewoon thuis laten, terwijl hij anders weer ergens zou moeten worden 'uitbesteed'; kortom, we hebben nu maar besloten die laatste 4 maanden hier te blijven vóór de afreis. Veranderen onze vooruitzichten toch nog, dan waarschuw ik je wel.

Je schreef me over een postblad, maar ik schreef er je *twee*[2] sinds je laatste brief: een als antwoord daarop en een over het plan van Soeroto om op mijn stuk in *K. en O.* te antwoorden, over mijn gesprekken met de Djojopoespito's over literatuur, enz. Kreeg je die ook? Je antwoordt daar nl. absoluut niet op, zoodat ik bang ben dat die 'verdween'.

Soeroto schreef me zeer aardig uit Tjilatjap, ook over *Bangoen*.[3]

4. Zie 3623 n 1.

1. Voor de derde maal sinds oktober 1938 was een broer van Soejitno overleden.

2. 3632 en 3642.

3. Indonesisch nationalistisch tijdschrift.

Wil je me vertellen wat dat stuk in *Poedjangga Baroe* met al die namen van schrijvers (van Soetan Sjahrir (?)—of Sjihrar (?))—inhoudt? Graag! Ook dit stond in dat postblad.

Met hartelijke groeten, ook van Bep,

je E.

3648. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 18 februari 1939*

Bandoeng, Zaterdag.

Geachte Heer De Vries,

Zou u willen nazien in *Gedenkboek 1813* dl. I, in het opstel over G.K. van Hogendorp, van wie het portret is van den vader, Willem van Hogendorp, dat daarin voorkomt?[1] Ik meen dat het er niet bij staat, maar wilt u mij dan opgeven wat er wèl van wordt verteld?

Verder zou ik het citaat van Agon dat in *De Muze* op blz. 144 voorkomt eventueel bij herdruk willen uitbreiden met de 8 regels die erboven staan. Zou u de oudste druk van *Agon* weer voor u willen nemen en mij die 8 regels opzenden in de juiste spelling? Hier zijn ze in de spelling van Van Vloten:

> Zeg hem, dat ik, als hij, ben vluchtende geweest;
> Maar dan nog evenwel, bij mijn vijand gevreesd;
> Dat hij, gelijk als ik, weer tot den Throon verheven,
> Het voorbeeld volgen durf, dat ik hem heb gegeven.
> Dat ik alleen in 't Oost, altijd heb vrij geleefd,
> En voor Batavia en haar raad niet gevreesd,
> Die Raad, die dertig jaar, inspannend hare zinnen,
> Mij door een vadermoord alleen kon overwinnen![2]

Het moet voorkomen op een van de laatste blzn.

1. Mr. W. H. de Beaufort, 'Gijsbert Karel van Hogendorp' in *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*, uitgegeven (...) onder leiding van G. J. W. Koolemans Beynen. Haarlem 1912, deel I, p. 233–272. Daarin de bedoelde afbeelding met als onderschrijft: 'Mr. Willem van Hogendorp, vader van Gijsbert Karel. Naar een geschilderd portret in het bezit van Mr. H. Graaf van Hogendorp te 's-Gravenhage'.
2. Deze regels werden toegevoegd in de tweede druk van *De muze van Jan Companjie*, p. 200.

Dank voor deze beide dingen. Mocht u zelf mij op fouten betrappen in *De Muze* of op onvolledigheden, of mij iets nieuws kunnen 'aanbrengen', doet u dat dan vooral? Bij voorbaat heel hartelijk dank voor 'al zulks'.

Gaarne uw

EduP.

3649. *Aan S. Vestdijk: Bandoeng, 20 februari 1939*

Bandoeng, 20 Febr. '39.

Beste Simon,

Ingesloten poeëm[1] kocht ik hier op straat van een indische dame, die zei: 'Origineele gedichten van een arme—u koopt niets dan goeds—wilt u iets lolligs?' en nog zoo wat. Het kostte een kwartje. Of zij zelf dichteres van deze gedichten is of voor haar bedgenoot leurt, heb ik niet durven vragen. Maar toen ik het poeëm las, ontdekte ik zoowaar een epigoon van jou, zij 't dan een hier en daar wat onhandige. Dat 'voorttuitende' vooral van die tranenbron lijkt zoowel Bep als mij een zeer vestdijkiaansche duisterheid. Voeg dit gedicht bij je collectie curiosa of publiceer het met commentaar van je.—

Verder geen nieuws. Wij blijven, in verband met eenige verdiensten die zich voordoen, zoowel voor Bep als voor mij, zeker nog tot Juli hier. Daarna?... Daarna wachten we vnl. op berichten die ons zullen geworden van Jan Greshoff in Kaapstad.

Bep vraagt: ons vooral wat 'intellectueele' boeken te zenden; liefst fransch. *Bankoville* ontving ik, maar Bep zal het bespreken[2]; ikzelf ploeter op 't oogenblik aan te veel dingen tegelijk; bovendien lijkt het niet veel zaaks. Schrijf eens hoe 't je gaat—wanneer je verhuist—enz. Ik brak gister weer eens een lans voor je tegen Kelk (*Rondom tien gestalten*) en schreef dat hij recht had op antipathie tegen je, maar niet om zulke oliedomme dingen te zeggen over je romanprestaties. Het stuk moet nog verschijnen[3]; ik zend het je dan wel.

1. Niet teruggevonden.
2. Bespreking niet achterhaald.
3. 'Kelk als dichter en kritikus' in *BN* van 25 februari 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 366–371; over Vestdijk p. 371).

Overigens mag ik den goeden Kelk graag. Maar jou 'begrijpen' is wel een héél zware opgaaf voor hem!

Hartelijk gegroet van ons 2,—steeds je

E.

P.S.—Ik zend je een pakje uitgaven van me, als 'verrassing', maar met gewone mail.

3650. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 20 februari 1939*

Bdg. 20 Febr. '39

Geachte Heer De Vries,

Dank voor het stuk uit Troost de Br., dat ik inderdaad best gebruiken kan. Neen, die preeken maar niet; daar kan ik toch niet uit citeeren. Ik heb nu meer dan genoeg over v. Iperen, gegeven 'het kader van mijn werk'.

Sch. in Holland wordt gaandeweg beter, geloof ik, vooral 'levender'. Lezen in afleveringen vervalscht altijd, heb ik aan mezelf gemerkt, daarom is 't beter als u 't boek in zijn geheel leest. Ik peuter er nog steeds aan.

Ik zal zelf zorgen voor dat entrefilet als K. 't laat sloffen. Tot spoedig. Steeds uw

EdP.

3651. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Bandoeng, 21 februari 1939*

Bandoeng, 21 Febr. '39.

Beste Sander, Gelijk hiermee, maar per gewone mail, zend ik je 3 boekjes.[1] Je brief van 3 Jan. kreeg ik, maar *Drie op één P.* nog niet, andere boeken ook niet. Dat is niets gek, want sinds de uitvinding van de luchtpost doet de gewone mail raar. Vergeet je niet de *Pegasus* v. Donker? en o ja, wil je me niet voor Alijntje dat kleurige prentenboek zenden, zoo'n fransch- of russisch-achtig ding?[2] De boek-

1. Mogelijk betreft het hier Gérard de Nerval, *Poésies*; Guillaume Apollinaire, *Cortège priapique*; en Frédéric Paulhan, *Réflexions*, alle drie voor DP op Java gedrukt in beperkte oplagen.

2. Waarschijnlijk C. F. Ramuz, *De geschiedenis van den soldaat*, Gelezen-gespeeld-gedanst-geteekend, vertaling M. Nijhoff, tekeningen Edgard Tijtgat. Maastricht (enz.): Stols, 1930 (beperkte oplage).

handelaar hier zei dat de kinderen er bang van werden. Maar ik wil Alijntje nu al trainen op Vestdijk.—Als Jan in Kaapstad zit en van daar goede berichten zendt, gaan we ook daarheen; anders tòch maar nr Europa. Ik wil mijn gedichten wel eens herdrukken, maar wacht liever tot een lang verhaal-in-verzen klaar is, waar ik tusschen de bedrijven door soms aan werk en dat *De Grijze Dashond*[3] heet. Dat wou ik aanbieden aan de Kleine Beer,[4] en daarna alles herdrukken in den bundel dien je bedoelt.[5] Misschien is er dan ook nog wat meer kleiner werk bij.—Ik hoop van harte dat je nu doorgaat met wat 'betere zaken' en dat ondanks, natuurlijk de immer 'slechte tijden'. Hard times, yet great expectations. Wij blijven nu zeker tot Juli hier, want èn Bep èn ik hebben tijdelijk weer wat gevonden. Na Juli belooft Gr. ons misschien het Paradijs, onder de Tafelberg. Houd je goed; hartelijke groeten, ook aan Greet, van ons twee. Steeds je

E.

3652. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 21 en 22 februari 1939*

Bandoeng, 21 Febr. '39.

Geachte Heer De Vries,

Het is altijd hetzelfde: nauwelijks is mijn boek uit, of ik ontdek hier bij een Bandoenger het boekje *Lusthof der Huwelijken* van Pieter de Neyn, dat ik niet in handen kon krijgen en Fred Batten in Holland ook niet; en ik vind er een lang maar heel curieus Companjiesvers in, dat ik nu voor den problematischen 2en druk bewaren moet! (Overgeschreven en ingeplakt in mijn 'werkexemplaar' heb ik het al.)[1] In verband hiermee wou ik u vragen voor mij op te zoeken, in de *Rijmwerken* van Aernout van Overbeke, een kort gedichtje met een langen titel zoo in den trant van 'Op het Hondje van mejuffrouw N.N. dat een wind liet terwijl ik haar op straat begroette', of misschien was het hondje van hèm. Graag in de juiste spelling en met de juiste hoofdletters, en ook *hoeveel regels* het vers groot is. Het vers

3. Zie 3101 n 5.

4. 'Ursa minor', een door Stols uitgegeven serie.

5. *Parlando, Verzamelde gedichten*, met een inleiding door S. Vestdijk. Rijswijk: Stols, 1941 (*Vw* 1, p. 5–162).

1. 'Aan de Heer ende Meester Johan Deramout, Advocaat' (enz.) in *De muze van Jan Companjie*, tweede druk, p. 92–96.

zelf hoeft niet. Het is alleen maar om een verband te leggen tusschen de boert van Overbeke en die van De Neyn, want de laatste wijdt 12 rijmende regels aan een ontmoeting met een Juffrouw waarbij hij 'onverhoets van achter een springen liet'. Een kleine opfrissching van dat *soort* grapjes maakt de prozatekst minder droog (c'est le cas de le dire!).[2]

Morgen vroeg ga ik den directeur van de Jaarbeurs spreken over die boekententoonstelling. Het ziet er nu opeens naar uit of het zal lukken, maar dat kan ik u pas zeggen als ik een 'ampel onderhoud' met ZEd. gehad heb. Ik wacht daarop alvorens dit te verzenden.

22 Febr.

Zoonet bij dien heer geweest. Het ziet er op het oogenblik een beetje poover uit: ze kunnen nl. en tout et pour tout f 1000 eraan besteden. Daar zou dus ook mijn salaris of honorarium of hoe dat heet af moeten, en ik heb er 5 maanden werk aan, nl. tot eind Juli. De Jaarbeurs is van 28 Juni tot 15 Juli, maar dan komt het netjes terugbezorgen, na-correspondentie etc. *Wat denkt u ervan?*—Ze hebben 8 vitrines tot hun beschikking (ik heb ze nog niet gezien en weet dus niet hoe ruim ze zijn). Ze wilden een 'tentoonstelling v/h indisch boek; een beetje historisch'—dus niet belletrie alleen. Ik had gedacht: 1 vitrine, liefst in Indië gedrukte, boeken over oudheidkunde (plaatwerken als over de Tjandi Singosari v. Brandes,[3] oudheidk. Rapporten (foto's) etc.; 1 vitrine Compagnies-boeken; 1 vitrine hollandsche plaatwerken over Indië, als Rappard, Hardouin,[4] dat Java-album dat u me liet zien, etc.; 3 vitrines belletrie, waarbij inbegrepen reisverhalen en dgl.; 2 vitrines indische drukwerken over 'allerlei'. Anders moeten er nog een paar vitrines bij.—Maar hoe krijg je dat alles gedaan voor

2. De bedoelde passage luidt: 'Men weet hoe argeloos vrolik zulke verzen kunnen zijn: achtte Van Overbeke het nodig om acht rijmende regels te wijden aan "Fijtje die schoon was, maer Duyvels uyt haer hals stonk", De Neyn rijmt er twaalf op het feit "als ick in Compagnie van Juffrouw E.V.S. een onverhoets van achteren springen liet"' (*De muze van Jan Companjie*, tweede druk, p. 91).

3. *Beschrijving van Tjandi Singasari en de wolkentooneelen van Panataran*, samengesteld onder leiding van J. L. A. Brandes. 's-Gravenhage/Batavia 1909.

4. W. A. van Rees, *Neerlandsch Indië*, teekeningen van jhr. J. C. Rappard. (Leiden 1880, 4 delen) en *Java, tooneelen uit het leven*, Karakterschetsen en kleederdragten van Java's bewoners in afbeeldingen naar de natuur geteekend door E. Hardouin met tekst van W. L. Ritter. ('s-Gravenhage 1855).

± f 500?—want een f 500. moet ik er zelf toch aan verdienen, als ik alles doen moet.

Wilt u uw gedachten hierover laten gaan, er met Bernet Kempers over spreken, en mij dan antwoorden? Ik moet over 3 dagen zeggen wat *ik* hebben moet, en dat hangt wel erg van de verdere berekening af. Iets anders: zou de Bibl. B.G.—mijn allervoornaamste 'bron' natuurlijk—er in principe voor voelen om al die boeken voor 1 maand ongeveer af te staan? Als alles voor elkaar komt, kom ik daar natuurlijk officieel over praten, meteen de boeken zien, daarna nog mooie brieven erover schrijven, enz. Maar ik had toch graag eerst een idee van wat u en B.K. hierover denken. Tot nader! Uw

EdP.

3653. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 22 en 25 februari 1939*

Bandoeng, 22 Febr.'39.

Beste Jan, Ingesloten een mooi bericht over je vriend De Keizer en het drama van Clarens—dat lieve plaatsje, waar eens Sicco Roorda v. Eysinga zat en correspondeerde met Multatuli! Het stuk is van Veersema van *De Ochtendpost*.[1] Aardig van hem dat hij mij gegevens wil verstrekken, maar voorloopig voel ik me door ploert DeKeizer evenmin als door smeerkanes Berretty geïnspireerd. Kan nog komen—als ik maar lang genoeg hier blijf.

Ik zond je *De Muze v. J. Comp.* (graag een 'pakkende' bespr. in *Holl. Weekbl.*)[2] en verder een allerliefst boekje *Réflexions* van Paulhan père, met een portret erin van *Levet*, om in je eigen ex. van diens vaarzen te doen.

Hoe staan de Z.Afr.plannen? Schrijf nog even over Belonje. Als je de kans riskeeren wilt, ben ik natuurlijk bereid naar Batavia te gaan (d.i. nog 3 uur per trein van hier) en met hem te praten. Alléén praten kan helpen. Voor mezelf zou ik er niet over denken; maar als Aty en jij er eenig heil in zien... In je vorige brief veronderstelde je dat

1. Op 20 februari 1939 berichtten de kranten, dat in het Zwitserse plaatsje Clarens de twee uit Nederlands-Indië afkomstige Nederlanders W. G. N. de Keizer en J. G. Veenenbos, directeur van het Semarangs stoombootveer, ruzie hadden gekregen, waarbij de eerste de tweede had gedood en vervolgens had getracht zelfmoord te plegen (zie J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, p. 182–183; vgl. ook *Vw* 7, p. 113).
2. Niet verwezenlijkt.

ik goed met hem was; ik zàg hem zelfs nog nooit. Het is... Dirk Coster in de ind. journalistiek. Natuurlijk wel 100 × beter dan Zentgraaff, maar toch... Enfin, ik wacht nog steeds op een brief van je, ook hierover.—Van Menno hoor ik ook opeens weer *niets*! Waarom? Drukte alleen kan het toch niet zijn; ik heb het óók verdomd druk! Bovendien hoeven 't geen brieven van 8 kantjes te zijn.

Het *Holl. Weekblad* verschijnt hier ook niet meer. Was die eerste reeks soms een proefzending? Eerst kregen we 't bijna 3 × in de week, toen pal: *stop*.

Werk las ik met plezier (nr.1). Ook dat boekje van de jongeren over jou was in het soort alleraardigst; precies goed. Daarna kreeg ik de 2 boekjes van Ad.v.d.Veen, die ik ook geboeid las. (Zal erover schrijven.)[3] Dat is dan zoowat alles wat uit Europa tot me kwam.—Wat Vestdijk in zijn inleiding van het *echte* van al die gekkigheden in v.d.Veen's *Oefeningen* zegt, is volkomen waar; en je merkt het als je dit 'surrealisme' vergelijkt met de verhalen van meneer Hendrik Cramer,[4] die *Le livre de Monelle* en de bloederigheid à la Ribemont-Dessaignes door elkaar heeft geklutst en soms wel een aardig effectje bereikt, maar 8 op de 10 keer voor mijn gevoel nu van een 'valschheid' is om van te janken. Vraag: hoe komt het dat Jan Greshoff, die *Celibaat* van Walschap zoo onecht vindt, deze verhalen (schijnbaar) zoo waardeert? Dat zijn nu de mysteriën des literairen levens.

Frans Bastiaanse[5] viel me waarachtig mee! Het stuk van Van Eckeren over Jany[6] daarentegen is ergerlijk van onbenulligheid. Wàt heeft de man eigenlijk te reageeren op Jany's uitingen? wat heeft hij erover te zeggen? Niks. Precies niks. Hij zingt op gewijden toon een beetje Jany na en geeft dan nog twee christelijke kuchjes. Het is een bovenste beste, maar als schrijver mag je hem wat mij betreft op sterk water zeggen. Ik zou hem de Pitlooze willen noemen, dat geeft wel goed aan, geloof ik, wat deze brave *is*. Hoe Jany dergelijke lullificaties over zijn proza 'waardeeren' kan is me een

3. DP besprak in *BN* van 15 juli 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 399–404) onder de titel 'Holland heeft een nieuw talent' *Oefeningen* en *Geld speelt de groote rol* van A. van der Veen.

4. 'Korte verhalen' (opgedragen aan Jan Greshoff, redacteur van *GN*) in *GN* 37 (1939) 1 (januari), p. 23–47.

5. 'Gedichten' in *GN* 37 (1939) 1 (januari), p. 5–22.

6. In de rubriek 'Nederlandsch proza' besprak Gerard van Eckeren *Uit zelfbehoud* van A. Roland Holst (*GN* 37 (1939) 1 (januari), p. 93–102).

raadsel. Niks zeggen en een zeker muziekje van zich geven, schijnt nog altijd genoeg te zijn voor sommige communies.

Neem me dit kritiekje niet kwalijk; ik heb me geërgerd aan den tijd dien ik verloren heb met het conscientieus lezen van die x bladzij's. Ik zal het voortaan niet meer doen.

25 Febr.

Daarnet krijg ik een catalogus van Sander. Ik verlang *zeer*[7] naar een ex. van je *Gedichten* 4e druk, uniform met die van J.v.N. Mijn *Schand. in Holland* bevalt me zelf nog maar zoozoo. Vooral 't eerste stuk is vol stroeve dingen. Ik werk er nog aan en schrijf ook nog van allerlei erbij. Met Dirk ben ik nu goed op dreef. Ach, ach, als we ongepest door ziekte en politiek nog wat door konden gaan—nù beginnen we wat te kunnen, geloof ik!

Maar als ik nu ook in Z.Afr. kom... dan moet je toch zien of 'ze' me daar net zoo lusten als jou. Jij bent tenslotte een gezonde bohémien-achtige kankeraar, maar mij konden ze weleens als perverse intellectueel conspueeren. Van hier gezien lijkt *Toon* van den Heever mij zeer sympathiek, maar als je daar eenmaal zit vind je 't misschien een rotvent, terwijl je Uys Kriege of den ouden Celliers om den hals valt! Ik ben *erg* benieuwd hoe je 't stel schrijverds en het land en alles vinden zult. De levensstandaard schijnt er vervloekt duur te zijn. En dat laat je achteloos verzwegen.

Ik schrijf je op deze stukjes papier, omdat ik geen ander dun papier heb, en dit zijn ook afvallertjes van dingen die Bep tikt (voor een vertaling van een boekje over 'mooi zijn!'—anoniem—waar ze wat aan verdienen wil; dwz. niet het boekje is anoniem: dat is van dr. Payot, maar de vertaling).[8]—Ik ben nu weer druk bezig aan Dirk v. H., vond vele zeer vermakelijke details—hof-geroddel over Willem V, prinses Willemijn en den dikken hertog—in de mémoires van Van Hardenbroek. Dat toontje is niet weer te geven: het is Pepys en Holland, en misschien soms nog meer Goeree d'Overflaqueé[9] dan Pepys, maar zoo mogelijk droger. Als Dirk groot wordt, verandert de sfeer, maar vnl. dank zij hem.

Ik ken v. *Sch. in Holl.* nog maar aflevering 1 in druk. Heb je aan V.H. & W. gevraagd mij een compleet stel revisie te zenden? Ik

7. Dubbel onderstreept.

8. N. G. Payot, *Être belle.* (Parijs 1933); Nederlandse vertaling niet gerealiseerd.

9. Johan Goerée d'Overflacquée (pseud. van S. F. van Oss), *Uit een geheim dagboek (1918–1919).* Den Haag 1932 (oorspr. verschenen in *De Haagsche post*).

vroeg je daar uitdrukkelijk om en je zei dat het gebeuren zou, maar tot dusver is er *niets*. Ik zou erg graag zoo spoedig mogelijk die complete revisie hebben; zorg je er dus voor? Het beste is *jou* die copy te laten zenden, anders zeggen ze ja-ja en doen niks. Zend jij me die door. Dank, dank.

Tot zoover, voor vandaag. Help me bidden dat ik een tijd ongestoord kan doorwerken. Ik word er telkens uit opgeschrikt, moet snertartikelen schrijven enz. Où sont les calmes jours d'antan?[10] (Gistoux soms). Dag dag! Je

E.

3654. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 22 februari 1939*

22 Febr. 's av.

Geachte Heer De Vries,

Dank voor de regels uit Van Haren en de stukjes uit de preek van Van Iperen. Van dezen laatste kan ik nu echt wel een aardig stukje maken (het mag maar kort zijn).

Kunt u mij opgeven, als u mij die fraaie titel uit Van Overbeke zendt, wat de Bibl. nog bezit van Dirk v. Hogendorp? Ik heb hier *Berigt* en *Stukken raakende den staat*,[1] enz.—het toneelstuk *Kraspoekol*, waarvan ik een getikte copie aan 't BG. gaf, heb ik niet noodig,—maar hebt u nòg wat? Ik meen dat ik eens een groot langwerpig rapport of zoo gezien heb, waarin ook wat stond over zijn ontvluchting. Mocht u nog iets anders vinden dan wat hierboven staat, wilt u mij dat dan zenden?

Heeft Nix het pak boeken netjes teruggebracht? Ik gaf hem Naber, Riedl, Wybrands en nog wat.

Met beste groeten uw

EdP.

10. Toespeling op de bekende regel van François Villon 'Où sont les neiges d'antan' uit de 'Ballade des dames du temps jadis', *Œuvres* (éd. André Mary). Parijs (1957), p. 31–32.

1. D. van Hogendorp, *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indiën en den handel op dezelve.* (Delft 1799) en als vervolg hierop de door hem uitgegeven *Stukken, raakende den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indiën en den handel op dezelve.* (den Haage/Delft 1801) (Vgl. *Vw* 7, p. 228–229).

P.S. Van Leur beweert dat op blz 100 van de *Muze* bovenaan, de 'vijf Koebeesten blij' moeten zijn 'bij'. Kunt u dit in de *O.I. Theeboom*[2] nazien. Als het ook daar een drukfout is, is het een mooie, die blijheid is wel aardig, vindt u niet?

3655. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 23 februari 1939*

Bandoeng, 23 Febr. '39

Beste Soejitno,

Met belangstelling je brief gelezen, waarin weer zeer verhelderende dingen stonden. Over 't algemeen ben je sceptischer over de vermogens van je landgenooten (de intellectueele althans) dan ik,—maar dit is volkomen verklaarbaar uit je *ongeduld*. Je gunt jezelf en hen den tijd niet om 'de nacht' te verlaten en van allerlei te veroveren (geestelijk bezit, bedoel ik).

Overigens is de opmerking van Soeprapto[1] over Gide weer teekenend,—dwz. representatief. Aangezien hij kennelijk niets van Gide weet, maar wel algemeene banaliteiten over 'den' Franschman gehoord heeft, redeneert hij zoo: 'Gide is een Franschman, *dus* een libertijn op 't gebied van sexueele dingen. En dat moeten *wij* niet overnemen.' (Want: wij Javanen zijn nu eenmaal anders—Soendanezen ook?—enz.)

1° Gide is—hoewel homosexueel, of juist daarom?—géén Franschman in dezen zin. Hij is integendeel een typische protestant, die in vele opzichten een Hollander, of een Engelschman had kunnen zijn (alleen is zijn *intelligentie* door-en-door fransch, en zijn *smaak* is dat ook). Lees maar eens *La Porte Etroite* (De Nauwe Poort, ook dàt boek is toevallig vertaald), dan zul je zien hoe hij worstelt met een religieus probleem. 't Is een Islamiet waardig!

2° Dat idee van *overnemen*, altijd weer. Als ik een mystieke Arabier lees, kan ik van hem genieten, zonder ook maar 't minste van hem te willen overnemen; om het plezier een ander juist te kennen; om het verschil;—in sommige gevallen om den *tegenstander* te begrijpen en te doorzien. Eenzijdig kan je pas zijn, als je wat je verwerpt ook

2. *De Oost-Indische Thee-Boom* (enz.), een laat 18e-eeuwse verzameling liedjes, waarvan vele uitgaven met verschillende samenstelling verschenen. De geraadpleegde edities hebben in het 'Bataviaas lied' op de bedoelde plaats 'bly' (zie ook *De muze van Jan Companjie*, tweede druk, p. 135).

1. Niet achterhaald.

kent, want dat is de *sterke* eenzijdigheid; de eenzijdigheid die aanblaft wat zij niet kent,—wat zij *voor 't moment* niet gebruiken kan,—is de *zwakke*.—

Een paar dagen geleden kwamen hier 2 jongelui van de Ahmadiah-beweging[2] en brachten me een dik boek dat ze me vroegen in *K. en O.* te bespreken: *De Religie van den Islam*. Dat werkelijk goed bespreken, gaat boven mijn vermogen, want daarvoor weet ik te weinig van de Islam af; een welwillend praatje erover schrijven kan ik natuurlijk wel;—maar hoe dan ook, ik ben dol gelukkig met dit boek, juist omdat het niet een studie van Snouck of zoo is, maar uit Islam-kringen voortkomt. En wees er toch zeker van, dat ik er niets van zal overnemen!

Utilitair zijn in 't intellectueele kan goed zijn, om 'economische' redenen al. Bijv. als Soegondo geen Couperus wil lezen, geef ik hem après tout gelijk; hij kan zijn tijd beter gebruiken (economie!). Maar kinderachtig utilitair zijn, is een gevaar.

Hoogstwschl. gaat die boekententoonstelling bij de Jaarbeurs hier door, en in dat geval *moet* ik in Bdg. blijven. Maar dan zitten we ook weer vast tot eind Juli. Ik sprak vanmorgen met den directeur v/de Jaarbeurs en moet erop terugkomen. Als het lukt—dat weet ik ± 5 Maart—schrijf ik je. Maar ook anders moeten we hier zijn, want Bep moet de heele maand Juni het eindexamen hier bijwonen.

Tot nader. Wacht af wat Soeroto schrijft,[3] misschien kan je *daarop* ingaan. Dat is zelfs aardiger, misschien. Hartelijke groeten voor jullie bei van ons 2, steeds je

E.

Ik stuur je binnenkort een studie van François Paulhan over *De leugen in het karakter*[4], die je wschl. erg boeien zal. Zeer psychologisch, ook wel sociaal.

Kan je me in korte trekken vertellen wat de Ahmadiah wil, en

2. Een moderne, onorthodoxe islamitische vernieuwings- en zendingsbeweging. Het moet hier gaan om aanhangers van een afscheidingsbeweging van de Ahmadia, oorspronkelijk in Lahore, waarvan de toenmalige voorzitter Muhammad Ali *The religion of Islam* schreef (Lahore 1936), in vertaling *De religie van den Islam*. (Batavia 1938).

3. 'Wij Indonesiërs', zie 3592 n 2.

4. Frédéric Paulhan, *Les mensonges du caractère*. Parijs 1905; de Nederlandse vertaling verscheen in 1919 en vermeldt als auteur Fr. Paulhan (vgl. ook 3726).

waarin ze zich onderscheidt van de Mohammadiah[5] en andere Islam-groepen?

3656 (IIII). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 25 februari 1939*

3657. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 26 februari 1939*

Bandoeng, Zondag.

Beste Bob,

Mijn koffertje was zoowat gepakt, toen ik een telefoon kreeg van Job van Leur dat ik *niet* naar Bat. moest, omdat ik voorloopig toch niet terecht kon.[1] Eerst moet er permissie komen van den P.G. of Off. v. Justitie. Ik vind dit wachten *zeer* naar.

Als Vermeulen Hugo ziet, laat hij hem dan vragen welk soort boeken hij zou willen hebben, of wat we verder voor hem doen kunnen. We = Koets, Koch en ik, dus hij kan althans beschikken over onze 3 bibliotheken. Laat hij maar iets absoluut *degelijks* aanpakken, een studie die hem totaal in beslag neemt. En liefst niets 'actueels'.

Ik wacht nu nadere berichten van Job, aan wien ik ook gevraagd heb mij te onthullen aan wèlken HoogEdelGestrenge en *hoe* ik moet schrijven om die permissie. Zoo gauw ik kan,* kom ik, dat spreekt vanzelf.

Ik hoop dat mijn niet komen dezen avond Ellen niet op te veel noodelooze moeite is komen te staan. Maar om 5 of 6 dagen in Bat. te zijn voor niets, kan 'Bruin' niet trekken, of lijden, of wat het dier dan (niet) doet. Het speet ons beiden echt dat Wies P. niet kwam, want wij hebben allebei toch al de smoor in, deze dagen, en het opgewekte gezicht van Wies is altijd prettig.

Wil je me die overgetikte stukken nu dan maar zenden? Bij voor-

* dwz. mag!

5. Machtige mohammedaanse vereniging in Nederlands-Indië voor verdieping van het godsdienstig leven: zending, onderwijs op islamitische grondslag, lectuur, maatschappelijk werk, geneeskundige verzorging en jeugdbeweging.

1. In de Bataviase strafgevangenis Struiswijk, waar Hugo Samkalden, beschuldigd van homoseksualiteit, gevangen zat.

baat veel dank. Ik ben nu echt bezig aan Dirk,—alleen heeft deze lamme historie met Hugo me daaruit opgeschrikt. Ik zal probeeren het contact te hervatten, in afwachting van mijn bezoek aan Bat.—Ik had een bezoek van Wies + Van Hoëvell 'klaargemaakt' bij Koets. Kan *ik* het nu misschien voor je doen? Stuur 't boekje dan ook, met je vragenlijst.[2]

Tot ziens. Hartelijke groeten, ook aan Ellen, de Vermeulens en Wies, en natuurlijk van Bep.—Steeds je

E.

3658. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 27 februari 1939*

Bdg., 27 Febr.'39.

Beste Henri,

Dank voor het gezonde 1e deel van Bakhuizen. Dat is altijd dat!—Die gratis Stevensonnetjes uit Taughnitz wil ik graag hebben, dwz: *Catriona, Master of B.* en *St. Ives* (2 dln). maar doe er dan voor mijn rekening nog bij een Taughn.-ex. van *Kidnapped.*

Jan heeft al met me afgesproken dat hij in Z.Afr. ook voor ons zou uitkijken. Als we niet oppassen wordt het daar een complete boerenkolonie. Misschien willen Menno, Vestdijk, Marsman er ook nog heen! Dan zou 't nog eens een intellectueel verkeer kunnen geven.

Hier gaat alles rustig. We blijven zeker tot eind Juli, want Bep gaat in Juni weer in de eindexamen-commissie en ik krijg hoogstwschl. een tentoonstelling van boeken te organiseeren voor de Jaarbeurs (als de centen er zijn). Tot later. Hartelijk gegroet door je

E.

P.S. Kan je me opgeven wat er nog meer in *Tales and Fantasies* staat? Je keek toch in die editie van Eveleigh Nash and Grayson, want een andere wil ik niet hebben. Soms deelen ze de verhalen anders in en ik wou weten waar de *Body-Snatcher* en *Markheim* in diè editie voorkomen.

Bij voorbaat veel dank voor de Stevensons.

2. Wies Perelaer zou in verband met een door Verhoeven te ondernemen studie over Van Hoëvell een boekje van hem met een vragenlijstje aan Koets voorleggen.

3659. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 27 februari 1939*

Bandoeng, Maandag.

B.DV.—Gisteravond heb ik me weer krachtig aan het werk gezet. De mémoires van Hardenbroek bleken voor mij vol details te zitten, het geroddel aan het hof enz.—om geen geschiedenis uit het gesch.boekje te schrijven kan men niet beter wenschen. Maar ik zie andere titels, die me misschien wat kunnen opleveren bv., de *Brieven van en aan Joan Derk van der Capellen* (1761–84) in 2 dln. Heb je die? (Uitgaven Hist. Genootsch.) Verder in Kronijk 3e serie jrg. 12 een *Autobiografie van Van der Parra*.[1] Dat kàn aardig zijn, maar ik denk van niet. Wil je 't even voor me inkijken? Is het droog en kort, dan maar niet zenden. In 5e serie jrg. 23. *Een bijdrage tot het leven van O.Z. van Haren*.[2] Ik meen dat ik dit al gehad heb en dat het brieven zijn van O.Z. aan zijn zoons, waarin vnl. gesproken wordt van den brand van zijn slot. Maar mocht het wat anders zijn, en lijkt het je iets, zend me dit deel dan wel. Ik heb nl. nog nergens kunnen ontdekken wat voor moordaanslag op hem gepleegd werd in Friesland, later. Als dàt erin staat, dan zou ik er zeer blij mee zijn. Als ik naar Bat. kom, kan ik wel weer wat boeken terugbrengen, geloof ik. Dat hangt alleen af van de datum waarop Van Leur mij 'oproept'. Als ik 5 dagen aan één stuk kan werken zooals gisteravond, dan ben ik een heel eind opgeschoten, maar telkens word ik eruit gehaald.

Hartelijk dank bij voorbaat, je

EdP.

3660. (1112). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 4 maart 1939*

3661. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 4 maart 1939*

Bdg., Zaterdag.

Beste Bob,

Eerstens: nogmaals dank voor het logies; natuurlijk ook, en zelfs in de eerste plaats, aan Ellen!

1. In: *Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* 12 (1856), 3e serie, deel II, p. 223–229, meegedeeld door jhr. C. A. Rethaan Macaré. Petrus Albertus van der Parra (1714–1775), van 1761–1775 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië.

2. In: *Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* 23 (1867), 5e serie, deel III, p. 533–585, meegedeeld door mr. J. I. D. Nepveu.

Dan: ik vond hier een brief van Stapel, die het plan om de D.v.H. dokumenten uit te geven, 'zeer toejuicht'. Ziehier wat hij precies schrijft: 'Nu uw plan-Van Hogendorp. Ik kan dit niet anders dan zeer toejuichen; vooral de Korte Levensschets van Dirk zelf interesseert mij. Dat het rapport van Van Braam als eens gepubliceerd is, hoeft m.i. geen enkel bezwaar te zijn. In de Koloniale Bibliotheek bezit ik een boekje, te Amsterdam verschenen in 1826 en geschreven door J.C. Baane. Het heet voluit: 'Reis door een gedeelte van de Nederlandsche Bezittingen in Oost Indië'. Waarbij gevoegd is een verslag van de Expeditie 'door 's Lands Eskader, onder bevel van den Kapitein [?] ter Zee J.P. van Braam, volvoerd tegen de Vorsten van Malakka, Salangoor en Riouw. Met platen en titelvignet.' [Ik heb dit boek bij het B.G. aangevraagd, misschien hebben ze 't daar ook.] Het is vrij zeldzaam en er zijn misschien geen vijf menschen die het kennen. Bovendien zal het toch wel niet uw bedoeling zijn het woordelijk over te nemen. [Wat anders?] De andere documenten zijn geheel nieuw. Dus: *doen*!'

Ik heb hem, Stapel, nu geschreven[1] of hij ook over mij wil praten op het *Algemeen* Rijksarchief, over die andere documenten. Vraag Wies dus om gauw te schrijven. Die met een – ervoor, daar zou ik wat meer van willen weten: of er veel of weinig is, of het er interessant of saai uitziet, of er veel indische bizonderheden in staan (vooral de verzen!) enz. Die met een + ervoor of erachter zou ik willen hebben (afschrift), altijd als het geen al te groote stukken zijn.

Me dunkt, als het R.A. meewerkt, kunnen we een zeer goed stuk historie uitgeven in deze collectie over D.v.H. in Indië. Wil je me ook zoo goed mogelijk helpen? Misschien zou een schrijven van jou zelf 'veel deugd' doen. Er is eenige haast mee, omdat ik eind Juli misschien al opkras.

O ja, wil je dan ook nog een lijstje opmaken van namen van menschen (historici en belangstellenden) en genootschappen hier in Indië, en in Holland (?), aan wie Nix een prospectus zou kunnen zenden? Niet alleen voor D.v.H., maar ook voor *De Muze*. Dus graag ook zoo spoedig mogelijk.

Stapel heeft het boekje van Verbeet gevonden, geheel bij toeval, door een gesprek met prof. Van Ronkel,[2] die hem meedeelde dat de

1. Brief niet teruggevonden.
2. Prof. Ph. S. van Ronkel (1870–1954), hoogleraar in het Maleis aan de universiteit van Leiden.

oude bibliotheek van mr. N.P. van den Berg compleet vermaakt is aan...het Rotterdamsche Leeskabinet. Noteer dat, want die bibl. was indertijd voor oude indische boeken uniek en misschien komt het jou zelf te pas voor je nasporingen. Koets spreek ik vandaag of morgen.

Vraag Vermeulen om vooràl nog te zoeken naar zijn notities over die bataviasche verzenmakers, waar hij mij over sprak. Die kan prachtig zijn voor de 2e druk van *De Muze*.

Hartelijke groeten voor jullie 2, de Vermeulens en Wies, een hand van steeds je

E.

[3]Koets belt daarnet op dat hij vanmiddag komt. Ik zal hem het boek dan meegeven en hij kan er je zelf over schrijven.

3662. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 4 maart 1939*

Bandoeng, Zaterdag.

Beste De Vries,

Ik zond je gisteren Freud's *Selbstdarstellung*. Hierbij de onderteekende bons terug. *K. en O.* heb je zeker al gezien. Buiten mijn weten en zonder dat ik het na heb kunnen zien, heeft Koch nog een oud stuk van mij erin gezet over den ouden heer.[1] Misschien bezorgt ons dit weer een repliek per deurwaarder...

Je stuk over de zedenmisdrijven[2] zit zéér goed in elkaar, en lijkt mij precies de goede manier om in de heerschende rotsfeer erover te schrijven. Laat het je aansporen om spoedig stuk II in te leveren.[3] Liever geen spacie tusschen de 2 stukken!

In de rectificatie[4] staat 'Daar naast'; dat is weer het drukfoutenduiveltje of de slechte blik van Koch. Ik had geschreven 'Door haast'! Enfin...het essentieele staat er.

Heb je in de Bibl. een boekje van J.C. Baane, genaamd *Reis door een gedeelte van de Nederl. bezittingen in Oost Indië* waaraan toegevoegd een rapport over de expeditie van Van Braam. Stapel signa-

3. Tekst op buitenzijde postblad.

1. 'Gesprek over een koloniaal verschijnsel', zie 3581 n 5.

2. Zie 3623 n 1.

3. 'Zedenmisdrijven en maatschappij'. In *K&O* 2 (1939–1940) 3 (16 maart 1939), p. 36–38.

4. Zie bijlage 1; DP's tekst is kennelijk nog stilistisch door Koch bewerkt.

leert het me. Het is van 1826. Als je 't hebt, wil je 't me dan zenden? Ik heb het rapport van V. Braam uit het Landsarchief, om het uit te geven, en wilde het dan wel even daarmee vergelijken! Misschien maakt het mijn uitgave overbodig.

Verder heeft Stapel het dichtbundeltje van Verbeet teruggevonden, mèt de Bibl. van wijlen N.P.van den Berg. Die Bibl. is nl. compleet vermaakt aan...het Rotterdamsche Leeskabinet, dat overigens (zegt Stapel) al in *Gerrit Witse* voorkomt. Je ziet dat de 2e druk van de *Muze* goed kan worden, als het zoo doorgaat...—Stapel heeft in zijn 3e deel *Gesch.v.N.I.*—dat door hemzelf geheel geschreven werd (je weet wel: O.I.C. 17e eeuw)—een hfdst. gewijd aan 'Wetenschap en Kunst' en een hfdst. aan 'De Comp. en de Inlander'. Hij moedigt me erg aan met Dirk v. H.

Tot zoover voor heden. Hartelijke groeten, ook aan je vrouw en van de mijne, steeds gaarne je

EdP.

P.S. Hierbij een brief van Van Leeuwen die je misschien interesseert. Ook dààr is de 2e druk dus de aangewezene! Verder een bespreking van *Mult.II* door Ter Braak.[5] Beide bij gelegenheid graag terug.

3663. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 5 maart 1939*

Bdg., Zondag
(5-3-'39)

Beste Soejitno,

Dank voor je lange brief, met de vele details over die islamitische verschillen. Jammer dat de heeren intellectueelen zoo weinig te antwoorden hebben op mijn stuk. Soeroto zegt een paar dingen die hun niet zullen bevallen.[1] Ik sprak er vanmorgen met de Dj.'s[2] over, die hier waren. Inspireert het stuk van S. je tot een repliek, stuur me die dan zoo gauw mogelijk; dan kan die in 't volgende nr. Heeft Alwi het stuk van Sjahrir al voor me vertaald? Ik kan nr aanl. *daarvan* een

5. In *Het vaderland* van 19 februari 1939 (ocht.) besprak Ter Braak onder de kop 'Du Perron als maniak' *Multatuli, tweede pleidooi* en *Het sprookje van de misdaad.*

1. Zie 3592 n 2.

2. Soegondo en Soewarsih Djojopoespito, zie ook 3592 n 2.

goed stuk voor *K. en O.* maken misschien.[3] Overigens hangt dit tijdschrift me nog steeds half en half den keel uit. Koets is nu redacteur-af, hij en Koch waren het toch te weinig met elkaar eens. Maar hij blijft meewerken.

Tot nader. Hart. gr. van

E.

3664. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 5 maart 1939*

Bandoeng, 5 Maart'39.

Beste Bob,

Dank voor je goede bedoelingen, maar ik zie van die stukken voorloopig af! De kwestie is dat ik zoonet een brief kreeg met een lijst van mej. Roelofs,[1] en dat alles er zóó aantrekkelijk uitziet, dat ik mijn Van Hogendorp-*verhaal* voorloopig opgeef. Dit moet ik werkelijk zelf in Holland bekijken; anders wordt er toch van alles vergeten. Er is te veel, en het is te interessant om het maar zoo'n beetje te probeeren. Ik zou het gevoel hebben—als ik er nu mee doorging—van iemand die op zijn duim zit te zuigen naast een gesloten provisiekamer vol heerlijkheden.

Laat Ellen dus vooral niets overtikken. Mej. Roelofs zond me een lijst vol bizonderheden, en die 2 suppl. van de Verslagen A.R.,[2] met nog een 3e, zijn onderweg naar me toe.

Wil je dit Wies Perelaer ook allemaal zeggen?

Stel je voor: er is een verhaal bij van Dirk's 'vervolgingen' van 154 blz.! Daar zijn al onze dokumenten niets bij!—Als ik in Holland ben, zal ik zien hoe ik dit aanpak; de indische afschriften die ik van hier meeneem, kunnen me dààr van groot nut zijn, en als ik in Holland zelf geen uitgever vind voor die dokumenten en Nix het toch moet doen, kan ik hem van daaruit ook de copy zenden.

Ik ben benieuwd wat in de verg. Hist. Afd. besloten wordt; schrijf je me erover?

3. Zie voor stuk van Sjahrir: 3642 n 3; de reactie van DP: 'Notities bij het artikel van Sjahrir' in *K&O* 2 (1939–1940) 9 (16 juni 1939) p. 138–140 en 10 (1 juli 1939) p. 154–156 (*Indies memorandum*, *Vw* 7, p. 96–108).

1. Mw. Marie A. P. Roelofsz (nu prof. dr. M. A. P. Meilink-Roelofsz), geboren in 1905, was van 1929–1970 verbonden aan het Algemeen Rijksarchief in 's-Gravenhage. Brieven van DP zijn niet bewaard.

2. *Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven.*

Toch wil ik wel eenige dokumenten uit die V.Hog.archieven hebben, en attendant. Een gedeelte—vnl. *verzen*—kan Fred Batten in Den Haag voor me overschrijven; het andere gedeelte—bv. Dirk's rapport over Riouw—zou ik misschien toch graag in fotostatischen toestand middels jou ontvangen. Maar daarover nader; ik moet nu eerst dit lijstje beter bestudeeren.

Dat 3e supplem. schijnt in Verslag 1927 voor te komen; een nadere aanwijzing geeft mej. Roelofs mij niet. Ik moet haar nu terugschrijven; wil je Wies vragen hoe haar naam precies gespeld wordt: ff,fs,fsz? Als ik haar handteekening goed gelezen heb heet ze 'Mad', dat zal wel Madeleine zijn, niet Mademoiselle?

We komen spoedig wel weer, als ik dat pak boeken terugbreng naar het B.G.—Ik ga nu maar werken aan *Van Kraspoekol tot Saïdjah.*

Hartelijk gegroet, 2 × 2,

je E.

P.S. Als ik al die dokumenten noodig had voor een wetenschappelijk doel, was het te probeeren geweest, nu het voor het grootste deel voor een 'roman' is, gaat dat toch niet op!—Ik stel mij veel voor van mijn werk op het A.R.!

3665. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 5 maart 1939*

Band., Zondag.

Beste Bob,

Vergeet je niet mij een ex. van die vergrooting v/h portret van De Haan[1] te zenden? Ik ben er werkelijk op gesteld.

Verder geen nieuws na wat ik laatst schreef. Deze 'aanmaning' gaat dus in haast.

Koets heeft het roode boekje[2] mee en zal je er persoonlijk over schrijven.

Tot nader. Vele groeten en hartelijk je

E.

1. Portret bij F. R. J. Verhoeven, 'Levensbericht van dr. F. de Haan 22 juli 1863–16 augustus 1938'. In *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde* 78 (1938) afl. 1, p. IX–XII.
2. Zie 3657 n 2.

3666. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 5 maart 1939*

Beste De Vries,

Ken jij literatuur over het matriarchaat in dit land van vóór de komst van de Hindoes? Een van mijn kennissen interesseert er zich voor en vroeg om literatuur erover. Weet van der Hoop die misschien aan te wijzen? Het mag bestaan uit *theorieën* over het onderwerp, mits die dan niet verouderd en voor 't moment tegengesproken zijn.

Hartelijk dank bij voorbaat voor de moeite. Van de Jaarb. hoorde ik nog niets; zal morgen opbellen.

Hart. groeten van je

EdP.

Bdg. Zondag.

3667. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 6 maart 1939*

Bandoeng, 6 Maart 1939,

Beste Jan,

Dank voor je briefkaart. Ik kom ook niet tot schrijven, door allerlei drukte. Mijn Van Hogendorp-verhaal heb ik moeten afbreken, omdat mij gebleken is, dat het Rijksarchief in Den Haag *een hoop* en *uiterst interessante* brieven en rapporten over deze familie (en Dirk) bezit. Ik kan niet op mijn duim zuigen, terwijl zóó'n schat van gegevens daar ligt. Ik zal dus eerst met dit verhaal doorgaan als ik dat alles doorgekeken heb.

Dit verandert een beetje onze plannen. Kijk zoo (altijd als Hitler of een andere gek niet Europa in brand steekt).

Ik ga nu werken aan mijn 2e deel Indische belletrie. Als dat ± klaar is, kunnen we weg. Dus bv. in Juli. Zijn we dan in Aug. in Holland, dan kan ik bv. in September die Hogendorp-papieren beginnen te onderzoeken. Misschien is mijn boek dan in December klaar, althans op een oor na gevild, en kan *Gr. Ned.* in Januari ermee beginnen. Houd dit open tot zoolang. Iets anders nemen kan je altijd nog.

Nu even andere zaken.

1. Het ms. Daum moet je naar Nieuwenhuys terugsturen (Soenarioweg 11a, Semarang–Java). *Niet* zijn stuk natuurlijk, maar de bloemlezing. De foto's óók—tenzij je die reproduceeren wilt.

2. Die revisie van mijn Van Haren-verhaal, waar ik wel 5 × om

geschreven heb, heb ik nog altijd *niet* ontvangen. Leopold van zijn kant vroeg de 1e helft van het ms. Ik heb hem dat nu eindelijk *moeten* zenden, met alle veranderingen erop, die ik nog aangebracht heb; en die zijn rijkelijk veel. En nu heb ik geen copy waarop ik al die veranderingen heb kunnen overnemen, dus als er oorlog komt of dat eene ex. door een andere reden wegraakt, dan kan ik alles overbeginnen; wat praktisch niet *kan*! In zooverre zou die H. & W. mij dus een loer hebben gedraaid. *Waarom* hebben die wezens niet even zoo'n revisie gestuurd, denk je? Om te pesten?

3. Op Atie's brief over Gille viel niet veel te antwoorden, behalve dat eene punt van voogdschap. Daar is geen haast mee. Blijkbaar laat mijn schoonzuster[1] tegenwoordig de rekening direct (compleet?) naar haar bank sturen. Als we in Europa terugzijn, zal ik *haar* vragen voogdes te zijn. Ik moet me toch persoonlijk met Gille gaan bezighouden, zóó gaat het niet, als het nog jaren duurt. Als we b.v. naar Z.Afr. gaan, neem ik hem mee daarheen.

4. Wat ben je toch geheimzinnig over dat 2e uitvoerige stuk dat over Daum in *G.N.* komt![2] Waarom schreef je er niet even bij van wie? Dat zou ik zonder verdere bedenking hebben gedaan. *Mij* kan 't niet schelen, maar Nieuwenhuys is er erg benieuwd naar. (Misschien schreef je 't intusschen al.)

5. Ik las van Van Eckeren nu 3 stukken: over Jany—dat vond ik onnoozele napraterij—; over Bierens de Haan—dat vond ik uiterst 'neutraal'; over Bordewijk[3]—dat vond ik genietbaar, tòt die opsomming van saillante punten, die mij totaal onjuist lijkt (behalve pedanterig). Maar jullie zullen wel gelijk hebben en ik ongelijk. Ik heb dat geschrijf van V.E. altijd nogal ouwehoerig gevonden, en toen het in *D.G.W.* gebeurde heb jij er je ook weleens zoo over uitgelaten. Nu schijnt dat dan verbeterd te zijn.

6. Naar je gedichten zie ik dus verlangende uit. Wesenhagen houdt angstig je *Rebuten* vast, en je gedichten ook. Maar hij zal er niet veel aan hebben, want de brave schijnt erg graag N.S.B.er te willen worden en wordt geweerd, zegt men, om zijn surinaamsche bloed.

1. Erna van Polanen Petel-Britt.

2. Zie 3489 n 6.

3. Zie voor het artikel over A. Roland Holst 3653 n 6. Gerard van Eckeren besprak in zijn rubriek 'Nederlandsch proza' vervolgens *Het rijk van den geest* door J. D. Bierens de Haan en *Karakter* door F. Bordewijk (*GN* 37 (1939) 2 (februari), p. 197–203 en 3 (maart), p. 290–295).

Hij heeft overigens een duitsche moeder en is, zonder het te weten, idioot produitsch. Bejubeling van de nazi's op 'objectieve' wijze!

7. Dat Binnerts erg schrok van je verdenking, schreef ik, meen ik, al. Als je zijn stukken[4] 'lullig' vond, zou hij er niets tegen hebben, zei hij, maar dat je hem nu direct van antisemitisme en ennesbejigheid verdacht, heeft hij zich bepaald aangetrokken. Hij vond jou zoo'n heerlijke vent! En nu voelt hij zich 'beleedigd'. (On le serait à moins.)

8. Rob. de Roos watertandt wel de richting van Amerika uit, maar durft niet te gaan.

Met ons gaat het vrij goed. We zullen tòch blij zijn als we van hier vertrekken. Misschien—wie weet?—komt er toch géén oorlog. Of een oorlog die in no time lijdt tot verplettering van het Hitler-spul, met vliegmachines en al. Wie kan daar iets van zeggen?—En anders, dan moeten we maar de aardbodem af, tant pis!

Het beste met de pakkerij! Ik schrijf verder ook niet veel, tot jij weer rustig zit, daarginds onder de schaduw van den Tafelberg. Zooals het nu gaat, is het voor ons ook onrustig.

Veel hartelijks van ons voor jullie, steeds je

E.

P.S. *De Muze v. Jan Comp.* zal je nu ontvangen hebben. Ik zond een apart ex. voor Dubois. Van *Mult. 2e pleidooi* heb ik niets van je gehoord. Laat met een paar woorden weten of je *De Muze* nogal gezellig vond of niet.

Waarom zie ik niets meer van het *Holl. Weekblad?*[5] *Heb je die 3 stukken van mij over oude stenen nog geplaatst?*[6] *Anders alsjeblieft terug.*

3668. *Aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 6 maart 1939*

Band. 6 Maart'39.

Beste Nieuwenhuys,

Een paar dagen geleden kreeg ik een uitnoodiging om voor de *Encycl. v. N.I.* een stuk te schrijven over ned.ind. letteren. Dit stuk moet een aanvulling zijn, maar mag—onder dat mom—de heele

4. C. Binnerts had aan Greshoff artikelen gestuurd voor *Groot-Nederland*, die werden geweigerd.
5. 'Heb t/m geplaatst' met rood potlood onderstreept.
6. Zie 3570 n 7.

zaak overdoen. Het stuk dat ze nu hebben is nl. een dorre opsomming van schrijvers en titels (hier en daar foutief zelfs), in 1921 ingeleverd. Ik heb aangenomen het te doen, en het stuk mag een kolom of 6, 7 worden; maar de betaling is ijselijk slecht en voor dit werk zou f 25. beschikbaar kunnen worden gesteld. Nu is het beroerde dat, als je weigert, de een of andere ezel—met eerzucht, dat is nòg erger!—het zaakje opknapt. Ik heb dus toch maar aangenomen, maar reken op jou om te helpen.

Ik zal het 1e deel nu doen, van de O.I.C. af t/m Multatuli; wil jij dan de rest doen? Ik zal je 't stuk sturen, jij schrijft de rest daarachter (van die rest heb jij meer gelezen of even veel en àndere dingen dan ik); daarna stuur je mij de complete copy terug en ik schaaf er nog wat aan. In mijn 1e deel mag jij ook werken, als je dingen ziet die je erbij wilt. Het stuk wordt niet geteekend, de opbrengst—die eerst uitbetaald wordt als het stuk *gedrukt* is!—deelen we gelijk op. Dus ieder ruim 10 pop of zooiets.[1]

Ik hoop dat je accoord gaat, want het stuk moet vóór Juni klaar zijn en alleen kan ik het in die tijd niet af. Ik werk veel aan D. v. Hogendorp, artikelen enz.—het eene houdt me toch al van het andere af. Als ik je mijn 1e deel stuur, doe ik er die lijst van de *Enc. N.I.*, die ik hier in duplo overgetypt bezit, bij. Daar kan je nog wat aan hebben, bijwijze van leidraad. Wij kunnen daar ook telkens naar verwijzen, want ònze opzet is nu juist om wat meer te vertellen van de betere dingen en de rotzooi onvermeld te laten.

Wat verder? Zag je het laatste nr. van *K. en O.* al? Laat Ferdy[2] mijn stuk over Erberveld - Ellendt - van de Wall[3] lezen, en vraag hem wanneer *hij* nu De Hoog[4] opvolgt.

Ik kom misschien al vrij gauw nr Semarang, als je mij wat moois

1. De *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*. 's-Gravenhage 1896–1905, 4 delen; 2e druk: 's-Gravenhage 1917–1939, 8 delen. Van de *Aanvullingen en wijzigingen* verschenen in 1939–1940 ('s-Gravenhage) slechts 2 afleveringen. Het artikel van DP en Nieuwenhuys kwam niet tot stand, zie ook 3727.

2. Drs. F. de Grave, lid van het I.E.V. en als leraar collega van Rob Nieuwenhuys in Semarang, waar hij wethouder en waarnemend burgemeester werd. Hij is De Hoog niet opgevolgd.

3. 'De poëzie van de onzin' in *K & O* 2 (1939–1940) 2 (1 maart 1939), p. 24–26 (*Indies memorandum, Vw* 7, p. 52–55).

4. F. H. de Hoog (1881–1939), voorzitter van het Indo-Europeesch Verbond; E. G. G. R. Ellendt was een prominent I.E.V.-er.

meedeelt van de boekerij(en) daar. Is daar ook de een of andere oude Indische uitgever, genre Führi of zoo?

Hartelijk gegroet door je

EdP.

Schrijf je nog eens wat over *K. en O?* al of niet over Koch ter Haghe.[5] De Vries wil je voetsporen drukken en voor ons een bespr. schrijven van Rispens, waar hij slecht over te spreken is. Las je mijn stuk over Kelk? (in B.N.)[6]

3669. *Aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 7 maart 1939*

Bandoeng, 7 Maart

Beste Nieuwenhuys,

Gister schreef ik je en daarnet komt je brief. Ik heb Sk. in Str. opgezocht. Zijn zaak is uiterst eenvoudig; van 'laster' geen sprake, al is het delict licht. Hij houdt zich goed, hoewel zoo'n geval natuurlijk, hoe dan ook, zenuwsloopend is. Zijn carrière is naar de maan en we zullen moeite moeten doen om hetzij hier (als hij blijven wil) hetzij in Europa (wat hij wschl. in ieder opzicht verkiezen zal) iets voor hem te vinden, in de journalistiek bv.

Ik verwacht veel van die bloemlezing van De Vries en jou.[1] Uit *Het L.v.H.* zou *ik* nemen: een stuk van de Zandbaai, dat over de dieren bv. Of is dat te 'akelig' voor het teere kindergemoed?

Met Marsman heb ik die heele *Korte Baan*-historie per correspon-

5. DP's jeugdvriend dr. Johann Anthon Koch (1900–1946), leraar in Soerabaja, publiceerde onder het pseudoniem Adolf ter Haghe *Iboe Indonesia* (1939), dat zeer gereserveerde sympathie voor de nationalistische beweging toonde. Koch werd tijdelijk geschorst, zijn boek verboden.

6. Zie 3649 n 3.

1. Door het uitbreken van de tweede wereldoorlog zou dit niet een nieuwe bloemlezing, maar een bewerking worden van een bestaande bloemlezing: W. L. M. E. van Leeuwen, *Epiek en lyriek, Indische uitgave.* (Batavia): J. B. Wolters uitgevers maatschappij 1941. De bewerkers, R. Nieuwenhuys en D. de Vries, in hun voorbericht: 'De bloemlezing-zelf is vrij ingrijpend gewijzigd. (...) Voor zover ons dit mogelijk was hebben wij Indische stukken gekozen (...)'. Van DP werd opgenomen 'Balekambang, Zandbaai', p. 42–49, d.w.z. het begin van het gelijknamige hoofdstuk 10, waarbij op p. 44 zonder overgang het fragment 'De dierenhistories' uit hoofdstuk 16 aansloot.

dentie geregeld. Maar dat was eenvoudiger dan wat jullie doen. Wij hadden minder keus, lazen wat ons gestuurd werd, waren 't al eens over de voornaamste stukken, etc.—en het ging maar om 16 verhalen, terwijl we met de 'lezers' geen rekening hoefden te houden.

Dat stuk over Koch ter Haghe maak je dus.[2] Maar zou je dan niet eerst bij de red. van de *Loc.* informeeren of *hij* mij inderdaad niet noemde. Van Goudoever moet een zeer geschikte vent zijn, bel hem even op en zeg waarvoor (dat je geen figuur wilt slaan of zoo).

Ik vind *Orpheus i/d Desa* ook nogal wee. Toch zou ik het in een bloemlezing opnemen onder het zeer behoorlijke. Maar het 'juweel' dat men erin wil zien is het zeker niet.

Réfl. sur le roman van Thibaudet ken ik niet. Er zullen wel goede dingen instaan. Het was geen idioot, en een hard werker; overigens ook geen buitengewoon licht.

Werk 1e nr heb ik (dwz. Koets heeft het op 't oogenblik); ik zal 't je sturen. Ik weet niets van Den Brabander af; vroeg zijn werk aan ter bespreking maar kreeg het nog niet. Kelk besprak ik inderdaad 'matig waardeerend' omdat ik 1° hem als complete figuur nogal mag, 2° het boek 'niet kwaad' vind voor wat het wil zijn (gids voor den gemiddelden lezer), hoewel ik zoowat al je bezwaren deel + nog een extra tegen dat verdomde navertellen. Maar ik heb iets meer de goede kanten doen uitkomen en meer excuseerend over de tekortkomingen geschreven. Verder gaan onze recensies een flink stuk zij aan zij. Mijn vrouw vindt dat joûw recensie[3] als geheel beter is, dwz. scherper weergeeft wat zij—en overigens ook ik!—van dat boek vindt.

Tot zoover dan voor heden. Hart. gr. van je

EdP.

P.S. Die vuurspuwende menschen[4] tegen mijn infame boek heb ik zelf ook nooit meegemaakt. Ik zou ze niet aan het woord laten komen. Ik heb een dergelijke verachting voor ze, dat ik, desgewenscht, hun bek zou dichtspuwen. Voilà.

2. Zie 3748 n 4.
3. R. Nieuwenhuys, 'De lof der middelmatigheid' (over Kelk's *Rondom tien gestalten*). In: *K&O* 2 (1939–1940) 1 (16 februari 1939) p. 7–8.
4. Personen uit Nieuwenhuys' leraarskring.

Bandoeng, 9 Maart.

Beste Soejitno,

Veel dank voor 't lange stuk,[1] dat al naar Koch toe is. Tegen het eind vooral is het heel goed. Je schrijft nog iets te omslachtig—de syntaxis—vermdl. omdat je het maken van 'kopy' nog te ernstig neemt; in je brieven nl. schrijf je veel lichter en directer. Maar dat went wel. Ik ben door dit stuk gesterkt in mijn opinie dat je kracht ligt in de dingen die je vanuit jezelf vertelt: alles wat je zelf bijdraagt, als eigen 'ondervinding', is nl. veel beter dan waar je mij verdedigt of Soeroto tegenspreekt. Maar daarom is dat stuk juist zoo goed. Koch is er zéér mee ingenomen!

Soeroto ken ik niet persoonlijk. Hij is een beetje jong en blazerig, maar in zijn brieven heelemaal niet onsympathiek. Hij is 25! kan dus nog alles worden. Parada Harahap[2] en die andere heeren ken ik heelemaal niet, zelfs niet van reputatie, maar een paar indonesische Zentgraven loopen er misschien wel tusschen. Tegen Soeroto kwam nl. nog een stuk binnen, van een onderwijzer hier: eigenlijk verdomd schunnig. Zoo in den toon van: 'nu zal *ik* eens vertellen wie dat heertje is' en dan met een complete verklikkershistorie erachter, ook over die ruzie n.a.v. de Islam enz. Hebben de Indonesiërs dergelijke rotmethodes van een bepaalde europeesche pers hier geleerd, denk je? En als 't dan nog was om iets heel ernstigs, maar dat je al zóó begint over een ideologisch stukje...

Dank Alwi hartelijk voor zijn vertaalwerk. Of is dat eene een tekst van Takdir zelf?[3] Ik keek beide stukken nog maar even in, maar zoo oppervlakkig gezien lijkt het stuk van S. mij zeer superieur aan dat van T. En als S. dat allemaal in zijn ballingschap[4] heeft bijgespijkerd, is het bewonderenswaardig. Het literatuurlijstje van T. (onderaan zijn arktikel) is om te huilen. Weet je wie in Europa—zelfs in Hol-

1. 'Nog iets over "ons Indonesiërs"', zie 3592 n 2.

2. Parada Harahap (1899–1959), journalist, begon als schrijver op een onderneming in Oost-Sumatra; werkte mee aan diverse, veelal door hem zelf gestichte bladen.

3. Mr. Soetan Takdir Alisjahbana, in 1933 medeoprichter van *Poedjangga baroe*, schreef in de vijfde jaargang een programmatisch artikel, waarin hij opnieuw voor een modernisering van de inheemse cultuur pleitte door de positieve elememten uit de cultuur van het Westen te verwerken.

4. Zie voor het stuk van Sjahrir 3642 n 3.

land—zoo'n literatuurlijstje als bronnen en gidsen zou opgeven. Een onderwijzer in de provincie van 15 jaar geleden. Op Henr. R. Holst na is het de eene mediocriteit na de andere die daar als autoriteit fungeert. Om het in indonesische termen te vertalen: de eene goeroe-kampoeng na de andere. Een paar panghoeloe's zijn er ook bij. Maar zelfs niet één werkelijke 'kijaï'.[5] Scharten, dat prul, dat nu bovendien Mussolinist is, als romancier de bederver van de boeken van zijn vrouw, als dichter ongeboren, als kritikus een lor. En diè zal vertellen wat de 'moderne dichter' is? En dàt moet door een indonesische *jongere* Godbetert als wijsheid nagepraat worden? O, Takdir, Takdir, als ik hem niet zoo aardig vond zou ik hem bijlichten!

Dat doe ik nu misschien toch—al is het dan 'vaderlijker'.

Ik zal zien over die beide stukken een behoorlijke 'weerklank' te doen hooren.[6] Over T.'s ideeën betr. Ehrenburg zal ik me ook definitiever uitspreken. Tenslotte mag hij E. boven Malraux stellen, maar dit *is* onzin, precies evenveel onzin als wanneer een bakvisch de boeken van Werner of Heimburg boven Goethe stelt, omdat *zij* daar meer aan heeft. Het is niet *mijn* wijsheid, maar die van ± ieder literatuurkenner, die hem hierin tegenspreekt.—Tot nader. Hartelijk gegroet door je

E.

3671. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 9 maart 1939*

Bandoeng, 9 Maart.

Beste De Vries,

Ik ben een vervelend iemand, maar màg ik even *Pilatus* terughebben? Ik gaf mijn ex. nl. aan Sk., in het idee dat ik er toch maar niet over zou schrijven voor 't *Nwsbl.*, maar après tout denk ik dat nu toch maar wèl te doen,[1] al was 't alleen maar om niet wat anders te moeten lezen; en dan wou ik het boek er nog wel even bij hebben. Ik word hier ook toe aangespoord door een bespr. van

5. Goeroe-kampoeng = dorpsonderwijzer, panghoeloe = hoofd van moskeepersoneel, kijaï = eerwaarde wijze man.

6. Zie 3663 n 3.

1. S. Vestdijk, *De nadagen van Pilatus.* (Rotterdam 1938) werd door DP besproken in *BN* van 18 maart 1939 (av.) onder de kop 'Een griezelverhaal van de oudheid' met als eerste ondertitel 'In Caligula leeft de "pestkop" Vestdijk' (*Vw* 6, p. 382–389).

Kelk's *10 Gestalten* door Ter Braak,[2] die ik gisteren kreeg, en waarin ik lees dat allerlei courantiers-promotors-van-de-moreele-herbewapening Vestdijk's verwijdering eischen uit de *N.R.Ct.* enz., alles om dit eene boek! Dit is overigens begrijpelijk, want net zoo'n pestkop als Caligula in dat boek is, net zoo geraffineerd pesterig is V. zelf geweest met het uitdenken van dit verhaal—als geheel en in details!—voor werkelijk vrome gemoederen. Het zal moeilijk zijn om er 'objectief' over te schrijven, maar dat trekt me nu wel aan.

Verder nog iets: als je den redacteur[3] van *Sin Tit Po* ziet, of een andere competente Chinees, wil je hem dan vragen wat er waar is van klachten over belemmeringen door de Indische Regeering van geldzendingen naar China. Ik geloof daar nl. niet veel van en wat ik er zoo links en rechts van hoorde uit niet-chineesche bron wijst daar ook allerminst op. Maar er zijn 'klachten' over ingekomen bij *Waakzaamheid*, en dr. Niermeyer[4] vroeg me of ik wou informeeren. Kan jij dus nog iets daarover hooren van een betrouwbaren Chinees, graag. Schrijf je brief dan zoo, dat ik hem naar Niermeyer kan doorzenden, wil je? dan hoef ik het niet 'in eigen woorden na te vertellen'. Dank.

Dank ook voor de foto, die vergroot nog meer sfeer heeft dan in het kleine formaat dat je voor jezelf had. Die verzameling,[5] van je kan héél goed worden en voor later—over 50 jaar misschien al—10 × zoo 'waardevol' zijn als voor nu. Ga er maar krachtig mee door!

Las je 't stuk van Soeroto in *K. en O.*?[6] Wij hebben daar antwoorden op binnengekregen van Indonesiërs, het eene nog feller en vinniger dan het andere. Eén met een complete 'ontmaskering', doopceellichterij enz.—compleet de oude heer Z.! 't Is schuw, dat deze lieden het van een bepaalde indische journalistiek zóó hebben geleerd. Dàt stuk plaatsen we in geen geval, maar de rest is nog scherp genoeg. Wat zijn deze menschen gebeten op elkaar!

2. M. ter Braak besprak in *Het vaderland* van 5 februari 1939 (ocht.) *Rondom tien gestalten* van C. J. Kelk. In dat artikel maakte hij gewag van de aanvallen op Vestdijk door Q. A. de Ridder in *De Nederlander* en door D. Hans in *De avondpost*.

3. Liem Koen Hian.

4. De mediaevist dr. Jan F. Niermeijer (1907–1965), bevriend met Jan Romein en sinds 1937 lid van het bestuur van het Comité van waakzaamheid, belast met de leiding over de perscommissie.

5. Mogelijk een verzameling portretten van Nederlands-Indische auteurs.

6. 'Wij Indonesiërs', zie 3592 n 2.

Dank ook voor Baane.—*Pilatus* krijg je binnen 3 dagen terug. Van de Jaarbeurs nòg geen beslissing; misschien straks nog? Tot nader; hartelijke groeten van je

EdP.

3672. *Briefkaart aan J. Greshoff: Bandoeng, 10 maart 1939*

Bdg., 10 maart '39.

Beste Jan, Het zal een groote teleurstelling zijn voor Nieuwenh., en dat is het voor mij ook wel, dat het Daum-nr. niet doorgaat. Hoe je begrepen kunt hebben dat het om inedita ging, is me een raadsel. Zóó onduidelijk schrijf ik toch niet. Maar enfin...

Die De K.—och, de man wiens hersens ingeramd werden is er toch altijd nog beroerder aan toe. Overigens, wat mij betreft vermoorden en zelfmoorden deze heeren elkaar tot er niet één overblijft. Bon débarras! en *ik* zal er geen korrel verdriet om hebben. Het is tuig, maar dat is zoo erg niet. Het is drek.

Ik ben erg benieuwd naar al je bundels. Wat is *Dichters in dezen Tijd*? Iets van jou? Toch niet hetzelfde als *Ken uw dichters* of *Lyriek*—?[1] Kan je me een ex. van je ged. 4e druk zenden, met iets erin geschreven, graag!

Ik heb niets tegen G.v.E., ik vind het een super-brave. Maar de geneugten van zijn 'degelijke artikelen'[2] laat ik dan maar graag aan J.v.N. en jou over. Ik vind het onnoozele zeurpieterij.

Wat Binnerts mankeert om je zoo'n stuk[3] te sturen weet ik niet. Ik zal 't hem vragen als ik hem weer zie; hij woont in Batavia, dus ik zie hem nu zoo goed als nooit meer. N.S.B.-er is hij niet, *was* hij althans zeker niet, zelfs geen V.C.-er. Misschien dat een Jood hem aan boord heeft opgelicht??

Klim niet meer op kasten en genees gauw. Ik schrijf spoedig beter; dit gaat in haast. Het beste met al jullie preparatieven, maar ik heb er toch wel eenig idee van, want wij zijn ook vertrokken, weet je?

1. In *BN* van 22 juli 1939 (av.) besprak DP onder de kop 'Van goede en slechte bloemlezingen, Greshoff verdient strafwerk voor gepruts' de door Greshoff bezorgde 13e druk van de bloemlezing *Dichters van dezen tijd* (*Vw* 6, p. 404–407). Zie voor de twee andere genoemde bloemlezingen resp. 1559 n 2 en 124 n 3.
2. Zie 3667 n 3.
3. Zie 3667 n 4.

Heel veel hartelijks, ook van Bep en aan Aty, een ferme hand van je

E.

Sterkte! Gelukkig dat het met Bel. in orde is!

[4]Heb je me al een volledige proef gestuurd van Sch. in H.? Vergeet het niet!

Houd maar een plaats in G.N. open voor Dirk. Ik schiet goed op.

3673. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 11 maart 1939*

Bdg., 11 Maart '39.

Beste Freddy,

Heel hartelijk dank voor Verbeet's poëmen. Ik tikte ze over —behalve het zeer leelijke voor Van Imhoff—en plakte ze in mijn waardeloos ex. van *De Muze*. Ik vond trouwens nog een ander gedicht, van De Neyn,[1] waarin over Bantam en Batavia gerijmd wordt.—Wil je ook je moeder erg veel dank overbrengen voor alle moeite die ze zich geeft? Kan ik haar weer met iets 'plezieren'? Jij wordt in zeker opzicht beloond door het resultaat in boekvorm, maar is zij dat ook?—In ieder geval ben ik erg blij dat we nu weer zoo goed opschieten. Ik werk op het moment aan Dirk v. H., maar zoodra de paperassen die je per gewone mail zond er zijn, kan ik weer wat aan Nix afleveren voor 'deel II'. Er is maar één naar ding, onze illustrator Thomas zit nu in Holland en komt pas in Sept. terug en Pa Nix heeft geen letters genoeg om het zetsel erg lang aan te houden. We moeten er iets op vinden, proeven per luchtpost nr Holl. en teekeningen idem terug of zoo. *De Muze* gààt, maar niet zoo schitterend als op 't eerste moment leek. Tenslotte, het zijn *verzen*, en daar schrikken de grootste Comp.-beminnaars soms voor terug. Verder eig. geen nieuws. Nu Greshoff nr Z.Afr. is, wachten we hier maar af tot we van hem berichten van dat land zelf hebben; Bep wil trouwens liever eerst Europa terugzien, als dat kan. Kortom, tot eind Juli zitten we hier in Bandoeng; daarna?... Schrijf me weer eens langer, dan antwoord ik naar beste kunnen.

4. De volgende tekst is in hoofdletters geschreven in de opengelaten ruimtes.

1. Zie 3652 n 1.

Hartelijke groeten, ook aan Rudie (de bundel is er nog niet!).
Steeds hartelijk jullie

E.

3674. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 11 maart 1939*

Bdg., Zaterdag.

B.d.V.—Je stuk[1] ontvangen en zoo net doorgezonden naar Koch. Ik ga met de strekking ervan geheel accoord, maar had sommige dingen wel een beetje anders gezegd willen hebben, vnl. met het oog op de dommere en venijnzuigende lezers. Maar als geheel is het best. Men voelt overigens duidelijk, aan den stijl, hoe glibberig jij zelf het terrein gevonden hebt.—Dat art. over Huizinga was inderdaad van S.[2]—Ik heb machtiging gevraagd om met mijn vrouw hem nogmaals te bezoeken tusschen 14 en 21 dezer; je ziet me dan wschl. wel weer even op de Bibl. Een paar boeken neem ik dan mee terug.—Koch zal je een paar exx sturen van no 2 en nat. ook van het komende nr.—Bij voorbaat dank voor de moeite die je doen wilt bij dien chineeschen heer, en voor de literatuuropgave v/h matriarchaat.—Het zal een rare red.verg. worden v. *K. en O.*, want Koets en Karsten zijn er uit, De la Court gaat weg en heeft het nu al 'druk', en Harthoorn en Roosseno tellen niet mee.[3]

Ik wil voorstellen een totaal nieuwe red. ineen te zetten, bestaande uit 3 Europeanen en 2 Indonesiërs, of 4 Eur. en 1 Ind., maar in ieder geval actiever dan nu. Op deze manier is Koch de eenige die er een persoonlijk pleziertje in heeft.

Tot nader! Dank voor *Pilatus*; ik begin straks nog aan dat art.[4]—en graag *De Openbare Les*.[5] Wat zijn dat voor 'colleges'? door Stuiveling zelf gegeven?

Hart. gr. van je

EdP.

1. Zie 3662 n 3.
2. In het *BN* van 9 maart 1939 (av.) besprak Samkalden *Homo ludens* van J. Huizinga onder de titel 'Huizinga's laatste werk'. Het artikel heette afkomstig 'Van een medewerker'.
3. Zie 3637 n 3.
4. Zie 3671 n 1.
5. Op 8 februari 1938 hield G. Stuiveling een openbare les *Het boek als vraagstuk*. (Groningen/Batavia 1939) als privaatdocent in de geschiedenis der Nederlandse letteren sedert 1880, aan de Rijks-universiteit te Utrecht.

3675. *Aan W. S. B. Klooster: Bandoeng, 15 maart 1939*

Band., 15 Maart '39.

Zeer geachte heer Klooster,[1]

Ik zond u nog een door mijzelf gerestaureerd artikel, omdat ik erop gesteld ben dat u precies leest wat ik geschreven had. Misschien zag ik nog een paar foutjes over het hoofd, want bij een zóó groote overdaad... ('Epigionisme' liet ik, meen ik, nog staan.) Nu, dat is trouwens het ergste niet. Maar uw vriend de heer V. en ik hebben wrijving gehad over dit stuk—*niet* over u, maar over die geschrapte zin—en het kan u misschien interesseeren te vernemen dat deze bespreking toch aanleiding is geweest tot mijn niet verder medewerken aan het *B.N.*

Met vriendelijken groet, hoogachtend,

EduP.

3676. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 15 maart 1939*

Bandoeng, Woensdag.

Beste De Vries,

Nog steeds geen machtiging,[1] dus ik schrijf nog maar even. *Veel* dank voor je 'chineesch rapport', dat ik illico aan Niermeyer doorgezonden heb.

Van de Jaarbeurs eindelijk bericht. Ze hebben vergaderd, en uitgemaakt dat het 'idee' heel aardig was, maar meer voor de kunstkring, want dat zoo'n boekenkamer op een Jaarbeurs maar noodelooze en onvruchtbare opstoppingen zou geven. Alzoo: voorstel van de baan. Wschl. hebben ze van hun standpunt uit wel gelijk. Dat had de Bond van Kunstkringen óók, toen ze daar besloten om geen geld te steken in een 'cultureel tijdschrift', omdat dat tòch geen

1. Willem Simon Brand Klooster (1905–1981) was hoofdredacteur van *De Deli-courant* in Medan. Zijn poëzie verscheen onder de naam Willem Brandt. In *BN* 54 (1939), 11 maart (av.) (*Vw* 6, p. 372–382) besprak DP zijn bundels *Oostwaarts* en *Tropen* onder de titel 'Een Indisch journalist als dichter'. De wnd. hoofdredacteur van het *BN* mr. C. J. J. Versteeg schrapte een zin in deze recensie. DP zei vervolgens zijn medewerking op. Enige brief van DP aan Klooster.

1. Om Hugo Samkalden in de gevangenis te bezoeken.

'levensvatbaarheid' zou blijken te hebben in... Indië, wat weer iets anders is dan de Bond v. K. natuurlijk.

Mijn 'financieele vooruitzichten' zijn dus sterk verminderd, en daarbij komt nu het opzeggen van mijn medewerking aan het *B.N.*—Ik zal me troosten door met dubbele kracht aan D. v. H. te werken. Jammer dat het weer hier de laatste dagen zoo miserabel is, dat het me in al mijn botten zit. Maar 'het zonnetje komt weer terug', zooals de schooljeugd zingt,—of althans had moèten zingen.

De krant bracht gisteravond nog niet eens de eisch voor Sk. Mijn vrouw en ik waren daar gisteren den heelen dag ook beroerd van: het idee dat de arme kerel daar zijn huid heeft moeten verdedigen, zonder eenige steun van buiten, terwijl wij hier dan toch maar rustig thuis zaten.

De bloemlezing van Daum in *G.N.* gaat niet door. Greshoff had op de een of andere manier verstaan (al begrijp ik niet hoè) dat het inedita zouden zijn. Reeds gedrukte teksten kàn hij niet opnemen, zegt hij. Maar wel neemt hij het groote stuk van Nieuwenhuys op, dat hij heel goed vindt. Met nog een stuk van 'een ander' (gek genoeg zegt hij er niet bij van wie).[2]

Ik ben klaar met den *Brief van D. v. H. uit Bombay (1798)*[3] en neem die mee terug als ik nog naar Batavia ga.

Dat is voor heden, geloof ik, wel alles. O neen, in je art. stond van de wet: 'inconsequent en onbillijk'. Om wrijving te voorkomen wilden we 'en onbillijk' schrappen, vooral omdat 'inconsequent' alleen eig. èn duidelijker en vaster is. Heb je daar vree mee? Zoo niet, antwoord dan spoorslags nog even.

Versteeg schrapte een heele zin van me, die ik hem *speciaal verzocht* had *niet* te schrappen. En dat zonder eenige waarschuwing, voorkennis of nader overleg (zooals dat heet). Bovendien kreeg ik mijn stuk vóór me met al die drukfouten en die compleet verhaspelde passage. Ik was zoo 'woest' als jij toen je het vaderlijke vermaninkje van Koch zag en heb V. onmiddelijk geschreven wat ik ervan dacht. We zijn nu over en weer zeer ontevreden over elkaar, en het muisje zal nog wel een staartje hebben. Zooals je weet: ik mag dit soort fatsoenlijke lieden eig. nauwelijks méér als de Z.'s.

Dag! Tot nader. Je

EdP.

2. Zie 3489 n 6.

3. D. van Hogendorp, *Brief aan alle vrijheid en vaderland lievende Bataaven in Nederlandsch Oost-Indien.* Bombay 1798.

3677. *Briefkaart aan J. Greshoff: Bandoeng, 16 maart 1939*

Bdg., 16 Maart '39.

Beste Jan,

Nieuwenhuys laat vragen of je hem (R.N. Soenarioweg 11[a], Semarang) de Daum-bloemlezing terug wilt sturen vóór je nr Z. Afr. afreist. Maak dààr maar geen uitgever warm voor; laat die uitgever liever de complete romans beginnen af te drukken, naarmate ze *vrij komen*. De data daarvan staan in een van de stukken v.N.—Wat doe je met de foto's? Plaats je die wèl? Anders ook *graag terug*.—Wat doe je met de biografie en bibliografie?—De woordenlijst vervalt natuurlijk, maar N. laat je waarschuwen dat er *in zijn stuk* ook een paar maleische woorden staan, die in de lijst verklaard werden. Misschien is het niet erg dat die dan maar ònverklaard blijven; anders moet iemand diè woorden in de lijst nog even opzoeken en bv. als voetnoot bij 't art. v. N. zetten.—Verder zegt N. dat er in het stuk verwijzingen en toespelingen zijn naar de bloemlezing; die moeten dan geschrapt worden.

Ik zie jou, eerlijk gezegd, niet in staat, met je vergeetachtigheid, slecht lezen, èn dan nog de verhuisdrukte, om dit werkje op te knappen. Weet je wat je doet? Zend deze briefk. door naar Hein 's Gravesande en vraag hèm, ook uit mijn naam, zich over deze Daum-affaire te ontfermen.

Schrijf me ook wie die *andere* art. schrijver over Daum is. Waarom eig. 2 artikelen, die altijd *minder* zeggen dan 1? Waarom niet alleen het stuk v. N., op een goede plaats? Maar dat moet jij weten.

Ik houd deze kaart nu maar speciaal over dit onderwerp, schrijf spoedig meer en beter. Menno schijnt te gelooven dat ik van de aardbodem ben weggevaagd. Schrijf jij mij nog eens? Heel veel goeds gewenscht met Aty door ons beiden voor jullie voorbereidselen tot afvaart. Heel veel hartelijke groeten ook onder ons allen.
Steeds je

E.

3678. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 16 maart 1939*

Bdg., 16 Maart '39.

Beste De Vries,

Dank voor je hartelijke brief! Het is ook alleraardigst van je dat je naar dien houten Klaas wil; maar neen, doe dat vooral niet. Hij zou

je trouwens niets anders kunnen zeggen dan dat het mijn eigen vrije wil is—want zelf vindt hij het wschl. vervelend genoeg, gegeven mijn goede verhouding tot Ritman. Wil je wel gelooven: ik zit er juist over te prakkezeeren hoe ik eruit *blijf*, want net gisteravond kreeg ik een allergeschikste brief van Ritman uit Bivio[1] (wat en waar dat is moet je me niet vragen!)—vnl. over het geval Sk., maar dan ook R. op zijn best. Als hij zich zoo gedraagt en me na zijn terugkeer vraagt of ik alsjeblieft weer mee wil werken om hèm genoegen te doen en zoo, zie ik niet goed in hoe te weigeren. En toch heb ik diep-in grondig de pest aan dit soort labbekakkig fatsoen van het *Bat. Nwsbl.* ook. Als R. me bv. schrijft dat hij het zoo phariseeïsch vindt om het te hebben over het 'reinigingsproces', denk ik: God ja, maar je zult wel niet telegrafeeren dat je dat hoofd uit je krant wilt hebben, en als je hier zat, stond het er misschien net zoo.—En zoo meer, en zoo meer. Ik *hoor* er niet bij, moet ik nu werkelijk om een beetje geld toch doen of het wel zoo is?

Versteeg en ik werken elkaar vmdl. sinds onze 3e brief al op de zenuwen,—want net zooals ik zoo'n houten klaas moet prikkelen, prikkelt zoo'n h. kl. mij. Dit is dan een perfecte oplossing van het geval. *Ik* heb 'congé gegeven' en *hij* zwijgt. Als je er nu over ging praten zou je deze perfectie misschien maar bederven. Zaterdag lees je wschl. mijn laatste kroniek over *Pilatus*, door hem met een h. kl.-gezicht erin gestopt. Ik heb hem nu 'uitdrukkelijk' gevraagd me ook dat stuk te retourneeren als het misschien ook aanleiding gaf tot 'inmenging van anderen' (er staat nl. nog al wat in over de herbewapenaars). Daar geeft zoo'n vent ook geen zucht op terug,—en vindt zich dan ferm. Nu—ik ook!

Bovendien, de zaak Sk. hindert me 10 × erger. Mijn vrouw en ik waren bleek van schrik toen we dien eisch[2] hoorden; we dachten eerst aan een vergissing van de krant. Ik heb Hugo van der Tas toen opgebeld—zijn verdediger—en die heeft me weer wel wat gerustgesteld. Volgens hem was die eisch 'omdat ze getikt waren', en hij was zoo goed als zeker dat het vonnis zóóveel lager zou zijn, dat de officier (de Bruïne, niet de la Parra) wel in hooger beroep zou gaan. Met dat al krijg ik de machtiging niet die ik van d.l.P. schriftelijk gevraagd heb.[3] Je weet niet wat het me kost iemand met zoo'n smoel en zoo'n houding een gunst te vragen, maar enfin...

1. Zie 3636 n 5.
2. Twee jaar.
3. Niet teruggevonden.

Tot zoover voor vandaag. Ik heb bovendien gisteren griep of zooiets opgedaan en moet nu eig. het bed houden, maar vanwege de broeierigheid schrijf ik je dit toch even aan mijn schrijftafel. Tot nader. Dank voor je spontane opwelling en steeds hartelijk je

EdP.

P.S. We gaan *K. en O.* 'reorganiseeren'. Soebardja komt in de red., een zéér intelligente vent. Koets blijft trouwens meewerken.

3679. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 17 maart 1939*

Bdg., 17 Maart '39.

Beste Freddy,

Nogmaals heel veel dank—bij voorbaat—voor alle gedane moeite. Dank ook Minny le Grom[1] en je moeder en zeg me gauw waar ik zoowel de Eene als de Andere een plezier mee kan doen. Wat de *Landhuizen* betreft, natuurlijk is het een cadeau! Dat ik zoo stom was dien prijs erin te laten moet je maar vergeven, ik had zóó'n haast het je meteen te sturen, dat ik het nauwelijks ingekeken heb. Let vooral op kolonel Menu (pl. 40) en vgl. dat met *L. v. Herk.* blz. 37, kolonel Lami aldaar; maar het portret dat *ik* van hem bezit stelde hem voor op veel ouderen leeftijd en heel wat gezwollener.* Ik hoop dat je nu *De Muze* gauw hebben zult om je wat te troosten voor alle gedane moeite. Ik stuurde je verder eenige nrs. *K. en O.*, met mijn artikelen *Bat. N.* erbij. Ik heb nu ruzie met Versteeg, wd. hoofdred. v/h *B.N.*, die in mijn copie meende te mogen schrappen zonder me erin te kennen, en heb de medewerking opgezegd. Eerstdaags zend ik je dus de 2 laatste bijdragen; daarna is het Schlusz, tenzij Ritman, bij terugkomst hier, me weer weet te lijmen, wat zeer de vraag is. Tot zoover voor heden. Hartelijk steeds je

E.

P.S.—Ik verlang zéér naar de brief van 34 pagina's!

* Nù bezit ik *dit* ook en zelfs een ander ex. *Landhuizen.*

1. Wilhelmina (Minny) Susanna Geertrude le Grom (geb. 1910 te Menado), die evenals Batten in Leiden Nederlands studeerde.

Bandoeng 17 Maart

Beste Soejitno,

Vandaag verscheen *K. en O.*, met je stuk erin. Je zult het nr. morgen wel hebben; als je nog een extra-nr. wilt, of een paar, schrijf dan. Koch vindt je stuk uitnemend en zoowat het beste van het heele nr. Ik zend een ex. van deze gedachtenwisseling over Indonesiërs (een 'polemiek' kan men 't niet noemen, ondanks de scherpte van Soegondo's artikel)[1] aan Jan Romein.[2] Ik denk dat het vooral voor Holland aardig leerzaam is.

Een paar dagen was ik weer eens beroerd,—door het weer. 's Avonds wat koorts en zoo, maar ik geloof dat het vanavond wat beter zal zijn. Wij gaan dan zeer eerstdaags naar Batavia om Sk. nog eens op te zoeken vóór de uitspraak, die op 21 Maart is. Zijn advokaat (Hugo van der Tas) vermoedt dat de uitspraak zóóveel lager zal zijn dan het vonnis, dat de Officier van Justitie (in dit geval de Bruïne, niet de la Parra) in hooger beroep zal gaan. Anders kan Sk. het zelf nog doen. De eisch is krankzinnig.

Wanneer schrijf je me nu de 'mémoires'? Of studeer je hard? Wat doe je?

Ik geloof niet dat ik op Takdir's stuk zal ingaan. Après tout, vind ik dàt nu toch 'niet de moeite waard om op te antwoorden', dwz. dat wij op dergelijke vertoogen in Europa, en dan 5 × zoo goed, al naar behooren geantwoord hebben. Ik zou dit artikel dus echt moeten releveeren om een aanleiding te hebben, en als ik het grondig deed, zou het al gauw den schijn hebben dat ik Takdir onaangenaam wil bejegenen,—wat toch bepaald niet het geval is. Bovendien: de lezing van het stuk van Sjahrir,[3] dat ten slotte precies hetzelfde predikt en wil, heeft mij met dit 'jong-indonesische' standpunt weer grootendeels verzoend, zooveel genuanceerder en subtieler is wat Sjahrir schrijft. (Men mèrkt, verdorie, dat Takdir Ehrenburg en Gládkov, Sjahrir Malraux, Guzman en Silone frequenteerde!) Enfin, ik heb er *dit* op gevonden. Ik heb het stuk van Alwi overgetikt, hier en daar de vertaling wat soepeler en correcter gemaakt, en er—aan jou denkend—voetnoten bij geschreven. Dit geheel wou ik dan

1. 3592 n 2.
2. Brief niet teruggevonden.
3. Zie 3642 n 3.

publiceeren in *K. en O.*; lijkt jou dat ook niet verreweg de beste oplossing? Voor wie de moeite nemen wil het stuk èn de voetnoten te lezen, kan het heusch wel aardig worden.[4]

Tot nader; het beste; steeds je

E.

P.S. Geloof je dat er nog een speciale 'vergunning' noodig is van Sjahrir zelf of *P. Baroe* om dat stuk, vertaald, in *K. en O.* te zetten? Me dunkt van niet; maar zoo ja, wil je me dan even waarschuwen? Vindt Alwi goed dat ik hem als vertaler noem?

3681 (1113). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bandoeng, 22 maart 1939*

3682. *Aan C. J. Kelk: Bandoeng, 23 maart 1939*

Bandoeng, 23 Maart '39.

Beste Kelk,

Met veel genoegen kreeg ik je brief. Ik heb indertijd niets erbij geschreven omdat ik niet zeker was dat Bruna je dat knipsel[1] zou doorsturen en omdat ik je adres niet wist. Daarna stuurde ik je—maar ook naar Bruna—een verzameling Compagniespoëzie die ik hier samenstelde, en die je nu zoowat moet hebben bereikt als Bruna ditmaal even goed zijn plicht deed. Ik stel me vooral wat voor van joûw contact met die zonderlinge en onthullende rijmelarij. Schrijf daar vooral een sappig vertoog[2] over, zul je?

Verder,—vóór ik het vergeet—moet je de groeten hebben van de Van Leurs (in 't bizonder van Peu), die nu in Buitenzorg wonen. Ik zie ze vrij dikwijls, hoewel wij hier in Bandoeng wonen, een van de meest quasi-hollandsche, provinciale, vervelende stadjes van de heele Oost. Het klimaat heet er gezond te zijn, omdat het er koel is, maar de doktoren tieren hier welig, en voor mijn eigen portie heb ik hier een maand na aankomst een longontsteking opgedaan die me bijna ad patres heeft gevoerd en waarvan ik nu nog dagelijks de gevolgen merk. Over het indische leven zooals het nu is—inderdaad

4. Zie 3663 n 3.

1. Zie 3649 n 3.

2. Bespreking door Kelk van *De muze van Jan Companjie* niet achterhaald.

zeer verschillend van wat het zelfs 20 jaar geleden nog was—vertel ik je niet. Ik maak aanteekeningen, mentaal meer dan grafisch, en hoop eens deze stof te openbaren in een soort vervolg van *Het L.v.H.*, dus zooiets als de 'nieuwe indische avonturen van den heer Arthur Ducroo'. En ik kan je bij voorbaat al de verzekering geven dat de edele heeren van de bataviaasche societeit *Harmonie* daar nòg ontstemder over zullen zijn dan nu over Ducroo deel I. Het is hier—de uitzonderingen natuurlijk niet te na gesproken—allerbedroevendst tuig, zoowel wat de onfatsoenlijke als de fatsoenlijke lieden betreft. Je moet in Indië op een zeer onfatsoenlijke wijze fatsoenlijk zijn (zooals Multatuli ook was, dien ik hier dagelijks meer leer bewonderen), anders ben je als fatsoenlijke fatsoenlijkerd doodgewoon een meeknoeier en een fluim naast het rapalje 'dat zich niet onbetuigd laat'. En denk niet dat ik overdrijf.

Mijn kroniek in het *Bat. Nwsbl.*—waarin ik nu ruim $1\frac{1}{2}$ jaar me beijverd heb om de nederl. letteren hier in te voeren, en met succes!—werd dezer dagen ook bruusk afgebroken om iets, behoorend tot deze zelfde logica. De hoofdred. vond mij onfatsoenlijk worden in zijn fatsoenlijke krant, omdat ik daarin iets gezegd had over een notoor onfatsoenlijk collega van ZEd., waarop ik ZEd. beduid heb dat ik hier evenmin een blackmailer voor een held wenschte aan te zien als een houten Klaas voor een model van fatsoen, en hem met zijn krant naar de pomp liet loopen. Op zichzelf is zooiets hoogstens normaal. Maar... ik ben even arm als jij, en de 60 à 70 pop per maand die me dit scheelt voel ik wèl, helaas.

Physiek zijn zoowel mijn vrouw als ik voortdurend ellendig hier. Blijkbaar ben ik te moeizaam en dus te degelijk in Europa geacclimatiseerd om hier óók nog thuis te hooren. We maken dan ook voortdurend plannen om terug te gaan, maar het een of ander kwam er tot dusver steeds tusschen en stelde het vertrek uit. Toch hopen we hier niet lang meer te blijven,—een halfjaar hoogstens, als de wereld voordien niet vergaat.

Zend me af en toe een boek van je, als je een ex. over heb. *De Dans v. j. v.* en *Variaties o. h. th. vr.*[3] vond ik de aardigste prozadingen die ik van je las, tot dusver. Maar ik bezit ze niet, keek ze in bij Sl. indertijd, in een tijd toen ik al geen geld meer had om ze te koopen. Inge-

3. *De dans van jonge voeten.* Amsterdam (1935) en *Variatie op het thema vrouw.* Amsterdam (1935).

sloten een kritiek over je *Rondom*[4] (in een nogal intellectueel en onafhankelijk blaadje, dat vnl. toch politiek georiënteerd is en vrij saai, *Kritiek en Opbouw* geheeten) van een leeraar M.O. nederlandsch, dus van 'onverdachte zijde'. Ik geloof dat mijn stuk vriendelijker was, maar ik màg je dan ook zoo graag, en je *Spelevaart* heeft nog altijd mijn volle liefde, dat heb je wel gemerkt. Bovendien kan ik me levendig voorstellen, dat je geen lust had om al die copie nog eens grondig om te werken! Ik geloof trouwens dat je al een heel eind gekomen zou zijn als je wat geschrapt had in de navertellerij. Maar basta daarover; het boek is tòch wel aardig.

Wat je van Holland zegt, vind ik prachtig en als formule *volstrekt juist*. Maar jij, die voor mij het heerenhuis-aan-de-amsterdamschegracht[5] belichaamt! Het kan raar loopen. Ik heb 't gevoel dat 'Kras' niet gaan kan zonder jou en dat jij niet eten kunt dan op z'n minst 'in de schaduw' van Kras.—Enfin, groet Parijs van me, en laten we hopen dat we elkaar daar nog eens terugzien, misschien als de Duitschers van den aardbodem zijn weggevaagd. Hartelijke groeten v.h.t.h. en een hand van steeds je

E.

3683. *Briefkaart aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 23 maart 1939*

Bdg. 23 Maart

Beste Soejitno,

Wil je met Alwi eenige haast maken t.o.v. het stuk van Sjahrir? Het is nl. toch wel de bedoeling om het zoo gauw mogelijk in *K. en O.* af te drukken; liefst al in het komende nr. Schrijf er even bij hoe jullie het zóó vinden?

Sk. hield zich uitstekend, zoowel dan dag vóór als vàn de uitspraak[1] (we waren daarbij). Verder geen nieuws. Ik was ook in Batavia hoestend en naar. Vandaag gaat het iets beter; maar ik snàk naar

4. Zie 3669 n 3.

5. Kelk woonde vanaf begin 1930 enige tijd aan de Herengracht te Amsterdam op een kamer die hij samen met DP had gevonden (Zie C. J. Kelk, *Ik keek alleen*. Brugge enz. (1968), p. 129). 'Kras' = hotel-restaurant Krasnapolsky te Amsterdam. De winter van 1938–1939 verbleef Kelk in Parijs (Zie *Ik keek alleen*, p. 68).

1. Op 21 maart 1939 werd mr. Hugo Samkalden tot een gevangenisstraf van acht maanden veroordeeld.

beter weer en om er eindelijk eens wat beter 'bovenop te komen'.
Schrijf je gauw? Hart. gr. oók van h. tot huis, van je

E.

P.S. Daarnet krijg ik het stuk terug, zonder aanteekeningen, behalve 'cursief' op 2 plaatsen. Het zal dus wel in orde zijn. Dank!
Tot nader.

3684. *Aan S. Vestdijk: Bandoeng, 23 maart 1939*

Bandoeng, 23 Maart '39.

Beste Simon,

Met oprecht veel genoegen—dat begrijp je!—las ik je brief. Op de 'fatsoensrakkers' heb ik je een klein beetje gewroken in bijgaande recensie.[1] Overigens is dit de *laatste* bijdrage die ik in 't *Bat. Nwsbl.* publiceerde, want—ook al om 'fatsoens'redenen—heb ik gebroken met den wd. hoofdredacteur. De andere, de echte, die ik persoonlijk ken en die zeer geschikte kanten heeft, hoewel 't per slot net zoo'n laffe drommel is als deze en misschien zelfs laffer, komt eerstdaags terug en zal misschien probeeren me weer te lijmen, want die kroniek van me, die nu ruim $1\frac{1}{2}$ jaar duurt, wàs een succes voor de krant. Alleen zullen ze goddeumi begrijpen dat ik E. du Perron ben, ook als ik schrijf in hun 'kunstrubriek', en niet dat ik een leverancier ben van copy over letterkunde, die toevallig E. du P. heet.

Met dat al, het verschil van 60 à 70 pop per maand, voèl ik. Maar zonder dat zou er ook niets aan zijn geweest om dat tuig naar de pomp te laten loopen, dat is ook weer waar...

Je stuk over *Mult. 2e pl.*[2] kreeg ik eergisteren door een vriendin van Bep per luchtpost toegestuurd. Het is opperbest, dunkt me, maar ik ben hierin natuurlijk niet objectief lezer genoeg voor een juist oordeel. Ik hoop toch van harte dat mevr. Romein, dr. Noordenbos en last not least de goede Vic van deze opinie van je kennis zullen nemen; waar ook wel veel kans op is.

Ik stuur deze nog naar de krant, omdat me steeds onduidelijker wordt waar je eig. zit. In Scheveningen of al verhuisd? Schrijf me dat nog eens precies. Ik voor mij zou heusch willen dat je Greco nog eens

1. Zie 3671 n 1.
2. 'Gestimuleerd door Saks'. In *NRC* van 11 maart 1939 (av.) (*Muiterij tegen het etmaal*, deel II, Poëzie en essay. 's-Gravenhage 1947, p. 159–165).

'terugbracht' tot een verhaal van 100 blzij en Pilatus tot 150 à 200 blzij, maar dat zal praktisch wel ondoenlijk zijn. Toch vind ik Pilatus veel boeiender—en ook 'belangrijker'—dan Greco, speciaal om Caligula, dien ik, apart genomen, stellen moet bij je 'opperste creaties'.—Als ik bedenkt wat *jij* van Onno van Haren gemaakt zou hebben, begrijp ik eig. niet hoe je nog een snars van waardeering hebben kunt voor dat verhaal van me.

Physiek gaat het den laatsten tijd weer beroerd met me. Hoesten, pijnen door mijn heele 'tors', kortom, alle beroerde gevolgen van een longontsteking, waarvoor ik geen tijd en rust heb kunnen vinden om behoorlijk 'uit te zieken'. Dit laatste erken ik graag, dus ik mag nu ook niet klagen. Maar deze toestand versterkt wèl mijn verlangen om van hier weg te gaan. Z. Afrika, daar hoor je hier ook alleen maar beroerds van: het moeten boeren èn kaffers zijn, wantrouwig, onhebbelijk, geborneerd,—zooiets als de tweelingen Burgeik, stel ik me voor, in *Karakter*. Ik had over dit laatste boek nog uitvoerig willen schrijven na *Pilatus*, maar de houding van die klooten op de krant maakte me wee, en dus heb ik er maar een eindje aan gedraaid. Dat *Karakter* 'loopt' wel meer dan *Pilatus* bv., maar de nasmaak is toch niet zóó dat je eraan blijft gelooven. Dreverhaven is toch wel tegelijk Black Jack, de waard uit de Arizona-bar en Javert uit *Les Misérables*. Jij ergerde je aan Julien Sorel, maar ik vind Katadreuffe toch een harkje bij Julien vergeleken en ik zou verdomd graag weten hoe 't nu verder met hem geloopen is, nu hij alleen maar *begon* als advokaat. En Dreverhaven is zóó gheweldigh, dat ik doorloopend lust had hem een trap onder z'n poepert te geven. Behalve op Black Jack en op Javert lijkt hij dan ook heel wat op een super-Zentgraaff!

Zoo, dat is dat voor vandaag. Als 'nasmaak' vind ik Caligula beter—beter 'houden'—dan Kat. of Dreev.

Kan je me niet wat hollandsche boeken zenden, bv. dingen als *Tim's Herinneringen* en die van Frank v.d. Goes, of andere boeken die je zelf niet doet? Nu ik van 't *B.N.* af ben, heb ik daar weer heel wat meer tijd voor en financieel kan ik het best gebruiken. Kortom, zend niet alleen engelsch of fransch, maar ook hollandsch of wat dan ook.

Tot nader. Ik ben erg benieuwd naar de wijze waarop je *De Oubliette* hebt omgewerkt[3]—als 'gegeven' is dat een van je beste ver-

3. *De oubliette, novelle* verscheen oorspr. als schrift II (november) van *DVB* 10 (1933), de gewijzigde versie in S. Vestdijk, *Stomme getuigen*. Amsterdam (1947), p. 5–49.

halen—en naar wat je verder publiceeren zult. Stuur me *Lier en Lancet* persoonlijk, nièt naar de krant. Ik kan erover schrijven in *Krit. en Opb.* of elders; waarom niet in de *N.R.C.*[4]

Hartelijk gegroet, ook door Bep,—steeds je

E.

3685. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 24 maart 1939*

Bdg., 24 Maart '39.

Beste Soejitno,

Gisteravond kwam je ietwat ontgoocheld briefje. Laat je niet direct ontmoedigen door zoo'n kleine tegenslag; vmdl. heb je over de Compagnie niets te zeggen, maar dat beteekent niet direct dat je geen 'schrijverstalent' hebt, hoogstens dat je je juiste draai niet gevonden hebt tot dit onderwerp. Schrijf mij bij gelegenheid maar eens persoonlijk welke indrukken het lezen van deze verzameling je gaf. Dat is dan 'oefening', al wordt 't niet gepubliceerd. Zóó oefende Multatuli zich, hier in Indië.

Overigens, als deze kleine inzinking je weer met kracht op de studie werpt, is dat opperbest. De studie gaat voor. Studeer eerst af; laat *alles* daar vooreerst voor schieten. Daar blijf ik bij.

Koch vroeg me om van de voetnoten toch maar een artikel te maken, omdat dit nu hinderlijk lezen is en zoowel Sjahrir's betoog als het mijne verbrokkelt. Hij kan best gelijk hebben. Ik zal er dus maar een geregeld betoog[1] van maken, als Sjahrir's stuk is afgedrukt.

Hartelijke groeten, ook onder de vrouwen;

je E.

3686. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 24 maart 1939*

Bdg., 24 Maart '39.

Beste De Vries,

Dank voor brief met het stuk v. B.[1] Dit laatste is oppervlakkig krantengepraat, maar als *zoodanig* nogal geschikt, leek me. Een paar

4. Zie 3577 n 1.

1. Zie 3663 n 3.

1. Waarschijnlijk C. Binnerts; artikel niet achterhaald.

onjuistheden, of onvolledigheden althans, zou hij moeten verbeteren.—Je brief over Caligula stuur ik door naar Vestdijk; dat zal hem plezier doen dat je zijn boek boven Couperus verkiest! Ik kies niet, tenminste niet buiten de vriendschap die me met V. verbindt terwijl ik C. nooit zag; eig. heb ik nooit echt contact met deze antieke verhalen, behalve wanneer ze door authentieke antiekelingen geschreven zijn. Ik weet wel dat je die dingen niet 'historisch' moet lezen, maar toch verliest zoo'n reconstructie voor mij direct een element (zelfs voor de belangstelling, stomweg) dat Tacitus of Suetonius wèl bezit. Dit zou ik nat. als 'kritikus' niet zeggen, maar beken ik jou als toevallige bizonderheid. Ik ben vandaag weer iets beter en begin morgen weer aan Dirk.—Gans zal blij zijn, de arme kerel, met je abonnement op *Ce vice impuni*.—Houd je taai verder! Ik ben benieuwd naar je bespr. van *De Muze*, ook om die aardige vondst van de 'eereschuld.'[2] Tot nader. Je

EdP.

P.S. Wat is dat voor een juffr. waar Nieuwenh. het over heeft, die een ongepubl. studie schreef over de indische roman?[3]

3687. *Aan R. A. J. van Lier: Bandoeng, 25 maart 1939*

Bandoeng, 25 Maart '39.

Beste Rudie,

Eindelijk je bundel gekregen en met geboeidheid gelezen. Ik had dit werk tegelijk met de 2 bundeltjes van Aad. van der Veen willen bespreken voor het *Bat. Nwsblad*, als 'werk van de echte jongeren', maar daar komt nu niets van,[1] want, zooals ik al aan Freddy schreef, mijn werkzaamheid daar is 'beëindigd'. De wd. hoofdredacteur,

2. De Vries recenseerde *De muze van Jan Companjie* in *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde* 79 (1939) afl. 2, p. 298–302. De laatste alinea van dit artikel luidt: 'Uit de Companjies-litteratuur spreekt (...) in het geheel niets van de wil, zich onbevangen open te stellen voor de cultuur van Indië. Het is bijna geoorloofd in dit verband de belofte van du Perron, een tweede deel: "Van Kraspoekol tot Saïdjah" samen te stellen, een vrijwillig op zich genomen ereschuld te noemen.'

3. Niet achterhaald.

1. Zie 3608 n 1.

Versteeg, meende te mogen doen wat de echte idem, Ritman (die nu in Europa zit) nooit deed: zonder verdere briefwisseling-erover schrappen in mijn copij. Hoewel dit me een f 60 à f 70 per maand scheelt, die ik best gebruiken kan, ben ik er ook wel blij om, want dat geschrijf—of liever, vooral dat *gelees*—voor die krant nam veel tijd weg, die ik aan andere dingen besteden kon.

Gisteren hadden we je nicht de Neef hier, die ook je bundel al had. Ze vond 'tante Lize'[2] een van de minste, wat Bep en ik niet met haar eens zijn; wij vinden het een van de aardigste. Maar we waren wèl met haar eens dat de keuze heel wat beter gekund had. Zij had allerlei verzen van je 'ontcijferd' en overgeschreven, zei ze, waaronder sommige veel beter waren dan verzen die je wèl opgenomen had. Dat *Mientje Maanster* ontbreekt, vind ik gewoon waanzin! En die fransche versjes kunnen me bij herlezing nog minder bekoren dan eerst, hoewel er een paar aardige regels tusschen staan.

Hier onder zonder kompelementen mijn bevinding gedetailleerd:

Terugkeer (wel aardig; had evengoed gemist kunnen worden).

De gestorven scholier (van het allerbeste).

Aldoor denken (onverschillig; de laatste regels zijn m.i. charabia[3]; wat is dat: 'iets wachtende is bereid je te ontvangen?')

Op een scheikundeleeraar (uitstekend en onmeedoogend scherp; ik herken alleen de 'Perron'-invloed).

Herfst (om niets van te zeggen—een kindje van Holst, après tout, met die 'ritseling' na dat 'donker' dat 'voorbij' gaat).

Vacantie (aardig, maar Slauerhoff).

Langs fonteinen (onverschillig).

M.L.N. (Wel lief; Slauerhoff-invloed bijna niet merkbaar).

Uit vrees (Gààt—het begin akelig Slauerhoff, tegen het eind wordt het persoonlijker).

Roodkapje (dat is èrg aardig, een van de meesterstukken van den bundel!)

St. Nikolaasavond (is objectief beschouwd niet zóó best, geloof ik, maar ik mag dit gedicht graag).

2. 'tante Lize' = 'Scherzo', oorspr. onder het pseud. R. van Aart gepubliceerd in *Forum* 3 (1934) 3 (maart), p. 234 en opgenomen in *Praehistorie*, p. 24 (zie ook 2097).

3. Brabbeltaal.

Scherzo (héél aardig; de slotregels het minst).

Brief aan een Andere (Corbière-Slauerhoff; zeer matig).

Aliquo Anno (Deze schertsende pot-pourri van Holst en Slauerhoff kan me ook niet erg imponeeren).

De Droom (Wel lief.)

De Seizoenen (Goed).

Het Landhuis (dit vind ik ook een heele aardige).

Winterzon (Goed).

Twee Fragmenten (Behoorlijk; niet méér).

Droom van Torcello (Dit is voor mij complete bladvulling).

Le Jardin—Le Moment—On ne saura jamais (Passons!).

Het Paradijs (Aardig.)

Unvollendete (Zeer behoorlijk, hoewel een beetje doordouwerig; waarom er opeens een boogje moet staan boven 'vergezicht'—bij iemand die zoo achteloos met het metrum omgaat als jij!—is me een klein raadsel, maar dan ook een héél klein).

Tot zoover. Je hebt meer aan deze lijst, geloof ik, dan aan lange lullificaties. Het geheel is best—jong, maar persoonlijk genoeg, met een smaakje van wrang en zoet tegelijk, iets rinsche-appel-achtigs.

Ik ben physiek weer eens in de put, dezer dagen, en laat het hierbij. Heel veel hartelijks van ons twee en een hand van steeds je

Eddy

P.S. Heloïse heeft ons omstandig uitgelegd hoe het omslag moest worden opgevat: de ietwat—o, èrg ietwat—schuingedrukte titel, de beteekenis van de handen, enz. We hebben met open monden geluisterd. Dat er zóóveel vast kon zitten aan een geïll. omslag![4]

Als je je 'oudere' Ter Braak ontmoet, vraag ZEd. dan waarom hij mij zoo op Niets-dan-Stilte vergast. Als ik geen stukken meer van hem ontving, zou ik denken dat hij nu aan den overkant van den Styx woonde. Of woont hij daar tòch, en is het zijn schim die genoemde stukken nog levert?

4. Het omslag van Helmut Salden: twee handen, één wit, één zwart, waarover schuingedrukt *praehistorie*, die verwijzen naar prehistorische handafdrukken. Het wit en zwart verwijst naar de Surinaamse afkomst van Van Lier.

Bandoeng, 25 Maart 1939
Wajanglaan 25.

Beste Henny,

Al wat je gevraagd hebt is naar je toe, en zelfs méér: nl. *Het Sprookje van de Misdaad* (mijn onleesbaar specialistenboekje, volgens Menno,[1] *Multatuli 2e pleidooi* (waar hij en Vestdijk beter over te spreken zijn) en tenslotte mijn verzameling Compagnies-rijmelaars en andere curiositeiten: *De Muze van Jan Compagnie*. Mocht dit of dat je inspireeren tot een stuk erover, graag.[2]

Ik weet niet wat ik je verder vertellen moet. Greshoff gaat nr Z. Afrika; Menno zwijgt me tegenwoordig gewoon dood. We zijn in het stadium geraakt waarin de banden met Europa los raken; inspireerend is dat niet! Daarbij ben ik physiek nog altijd allerbelabberdst en wacht eig. alleen op het terugkeeren van de mooie dagen om er eindelijk wat beter 'bovenop' te komen. ('t Is verdorie of je in Holland zit!) Wij hadden plannen nr Z. Afrika te gaan, maar wachten nu maar eerst af wat de Gr.'s daarover rapporteeren. Bep wil in ieder geval eerst Europa terugzien. Tot Juli zitten we zeker nog hier; en daarna? Ik durf aan niets meer te gelooven. Misschien gaan we pas in December! Dan zouden we ruim 3 jaar hier geweest zijn, dat is een mooie tijd.

Ja, we hadden gedacht wat bij jullie te gaan zitten, maar ook dat zijn maar plannetjes. Hoe 't loopen zal, als we eenmaal in Europa terug zijn weet natuurlijk geen mensch. Waar je nu zit, weet ik trouwens niet eens meer; ik stuur dit maar weer naar Schorer, waar ik ook de boeken heen zond.

Van werk gesproken: mijn Van Haren-verhaal draait nu in *Gr. Ned.* Maar er werd nog flink aan verder gewerkt, dat zal je zien als het in boekvorm uitkomt (bij Leopold). Ik schrijf nu het vervolg, dl. 2 van *De Onzekeren:* over Dirk van Hogendorp. Blijf ik dan hier nog wat, dan maak ik het 2e deel van de Ned. Indische belletrie; en dan heb ik nòg een mooi werkje: een sensationeele rechtszaak hier,[3] waarvan ik alle gegevens krijg door den procureur die het indertijd

1. Zie 3662 n 5.
2. De genoemde boeken werden door Marsman niet besproken.
3. Niet achterhaald, vgl. 3641.

gewonnen heeft. Behalve dat de zaak zelf vol curieuze details zit, geeft het een prachtige kijk op de mentaliteit van den inlander en op de koloniale gerechtigheid. En dan ga ik weg! Mijn 2e boek over Indië—de 'nieuwe avonturen van den heer Arthur Ducroo'—schrijf ik in Europa, hoewel ik aanteekeningen genoeg maakte daarvoor, brieven verzamelde, portretten enz.—en zelfs een paar fragmenten[4] in voorloopige lezing publiceerde in *Kritiek en Opbouw*. (Dat stuur ik je maar niet.)

Nu heb ik nog een boodschap voor je. Een van onze vrienden hier, dr. Hugo Samkalden, ambtenaar ter Algemeene Secretarie, is het slachtoffer geworden van de verwoede razzia tegen de homosexueelen en zit nu in de gevangenis. Onder de boeken die hij daar heeft, zijn je 3dln. verzamelde werken. Toen wij hem laatst opzochten, heeft hij mij uitdrukkelijk gevraagd je te zeggen hoeveel hij daaraan had. Het was zoo zuiver, zoo compleet, hij vond er telkens van alles in. Hij wil trouwens voor *Krit. en Opb.* een artikel[5] schrijven over '16 boeken in de eenzaamheid' of zoo: dat zijn de 16 boeken die op het tafeltje in zijn cel liggen en daar wil hij van nagaan hoe die stuk voor stuk smaken, in deze omstandigheden. Als het goed wordt, stuur ik je dat ook. Hij genoot ook zeer van de *Anecdotes italiennes et françaises* van Stendhal. Wij stuurden hem nu *Van oude menschen*, de brieven van Burckhardt en de mémoires van Heine (ken je die eigenlijk? Er staan prachtige stukken in, volkomen 'actueel').

Schrijf weer eens. Succes met je werk. Heel veel hartelijks, ook van Bep en aan Rien natuurlijk, en denk niet dat we jullie vergeten als we niet schrijven. We praten *vaak* over jullie, soms met Koets, maar ook met allerlei menschen die je alleen van het papier af kennen: dat is het voordeel van de beroemdheid!

Een hand van je

E.

4. 'Sombere reeks (Enkele spoken uit de provincie)' en 'Ontmoeting met "Indonesiërs" (Zijlicht op de provincie)', zie 3581 n 5.

5. 'Negentien boeken'. In *K & O* 2 (1939–1940) 5 (16 april 1939), p. 77–78 met ondertekening: '"Struiswijk", Maart 1939. Sk.' Hierin beschrijft en typeert Samkalden 19 boeken, van Joyce's *Ulysses* tot Benda's *Précisions*, die hij in zijn gevangeniscel op een wankele kast heeft staan.

3689. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 27 maart 1939.*

Bdg., 27 Maart '39.

Beste De Vries,

Vanmorgen las ik bij Nix in drukproef je bespreking van *De Muze*. In vind het de beste die tot dusver verschenen is, en eig. de eenige die compleet weergeeft èn wat het boek bevat èn wat het karakter van deze 'literatuur' (en dus ook van het boek) is. Behalve dit art. van jou, verscheen een niet onaardige bespreking van Walraven (= M.C.) in de *Ind. Crt.*[1] De bespr. van Van Leur in het *Bat. Nwsbl.* was opzichzelf wel leesbaar, geloof ik, maar zei van den inhoud van het boek eig. niets. In het *Nieuws v.d. Dag* van dezen Zaterdag stond een stuk van Hugo Sk.[2] erover; wel aardig voor den 'buitenstaander', geloof ik, maar toch veel minder precies over de zaken waar 't op aankomt dan in jouw stuk. Ik ben benieuwd hoe men in Holland op dit werk reageeren zal. Eig. vind ik den prijs voor Indië toch niet zoo hoog: een gewone roman (*Karakter* of *Pilatus*) kost hier gebonden *f* 5.40. Dan heb je hier de luxe-uitgaaf en al de plaatjes er nog bij. Maar voor studentenbeurzen e. dgl. is en blijft 't natuurlijk een bezwaar.

Hartelijk gegroet en tot nader.—

Je EdP.

P.S.—Denk ook eens aan de prijzen die Nijhoff durft vragen voor 'historisch werk'!

3690. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 28 maart 1939*

Bandoeng, 28 Maart '39.

Beste Soejitno,

Dank voor je uitvoerigen brief, waarin zeer goede opmerkingen staan, en die je—met maar eenige omwerking—zóó zou kunnen publiceeren als reactie op *De Muze*. Je hebt je vermogen dus alweer onderschat. Maar toch, beter is het voorloopig niet te doen; anders komt er misschien weer een heel gezwam over.

1. In *IC* van 23 februari 1939 in de rubriek 'Van onze boekenplank' met als ondertekening M.C.
2. Zie voor de besprekingen door Van Leur en Samkalden 3590 n 4.

Ik reken erop dat je nu voorloopig niet meer schrijft, maar dat papier verovert. Nièt om het weg te gooien overigens!

Vanavond is het redactieverg. v. *K. en O.* met een zoo goed als nieuwe redactie—als iedereen opkomt. Roosseno wordt hoogstwschl. vervangen door Soesilo; Soebardjo komt erin; De la Court, die binnenkort naar Europa gaat, wordt vervangen door een leeraar Tier of Thier (de juiste spelling van den naam is mij nog onbekend). Karsten staat nu nog op het omslag, maar is feitelijk eruit. Eigenlijk zou ik nu ook nog willen aftreden als redacteur en alleen maar medewerker zijn. Want de ware lust voor dit blad heb ik toch heelemaal niet.[1]

Nu vond De la Court dat stuk van Sjahrir[2] weer wel aardig, want komend van een Indonesiër, maar eig. verward, in zichzelf tegenstrijdig enz. Ja, zulke dingen kan ik ook wel beweren, en als dit stuk beoordeeld moest worden met de maatstaven van *Forum* of *Gr. Ned.* zou ik er misschien ook tegen zijn. Maar voor *K. en O.* is het toch zeker 10 × goed genoeg! Zulke kritische nuffigdoenerijen van menschen, die zelf zulke hoogst-middelmatige rommel schrijven als De la C., ergeren me en geven me lust eruit te loopen, omdat er van dit blaadje tòch nooit iets goeds te maken is. Daarvoor is het te schoolmeesterlijk opgezet.

Soeroto schreef ook nog een stuk,—nogal blazerig, maar zeer weinig ad rem, met maar heel weinig nieuwe dingen; kortom, voor $^{9}/_{10}$ ernaast. Ik zou lust hebben het te weigeren of er iets zeer scherps onder te zetten, maar dan zegt hij: zie je wel, zoo zijn die blanda's nu, als 't erop aankomt! Ik zal dus mijn best ervoor doen dat het stuk er wèl in komt.—Maar misschien schrijf ik er toch nog iets onder ook.[3]

Takdir schijnt het bepaald niet op me te hebben begrepen. Ik mag hem meer dan hij mij, deze zelfgenoegzame jongeman die het zoo heeft over de 'zelfgenoegzame individualisten'. Die zelfgenoegzaamheid is ongeveer even logisch als wanneer je iemand daarvan beschuldigen ging, die liever vleesch eet dan visch, omdat hij van

1. Per 1 april 1939 was de *K&O*-redactie als volgt samengesteld: J. F. H. A. de la Court, ir. A. M. Harthoorn, ir. Thomas Karsten, D. M. G. Koch, E. du Perron, mr. Achmad Soebardjo. Op 1 mei trad M. Soenilo toe. De la Court trad per 16 mei uit. H. B. M. Thier (zie ook 4095 n 6) werd toen geen redacteur.
2. Zie 3642 n 3.
3. Voor Soejitno's artikel gevolgd door DP's antwoord 'Individueel' zie 3592 n 2.

visch ziek wordt. Er zijn kunstenaars voor wie politiek visch is, ze worden er ziek van, uit. Als Poesjkin, die de eerste schrijver en dichter is van Rusland, de werken van meneer Ehrenburg—de visch van meneer E.—lezen moest, werd hij er hoogstwschl. beestachtig ziek van. Dit neemt niet weg dat zelfs de sovjet-schrijvers heel wat meer aan P. hebben dan aan E. Maar soedah! hoofdzaak is dat Takdir tenminste behoorlijk aan Ehrenburg-vereering laboreert en *dus* het recht heeft jou te verwijten dat je dergelijke gevoelens voor den heer du P. zou koesteren.

Tot later dan. Werk flink, het beste ermee, een hand van je

E.

P.S. Het art. van Sg.[4] was grappiger dan het jouwe, het jouwe veel meer lezenswaard voor den 'buitenstaander'. Wat zegt dit tégen jou? Misschien schuilt er in Sg. een pamflettist, een polemicus, in jou een essayist. Die heeren oordeelen allemaal, als 't erop aankomt, *erg*... individueel!

3691. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 29 maart 1939*

Bandoeng, 29 Maart '39.

Beste De Vries,

Veel dank voor het gedicht, maar ik kende het al; ik ben er door De Haan's *Oud-Batavia* aan gekomen. Zie maar *De Man v. Leb.* blz. 101.[1] Overigens: er schijnt een 'superprofessorale' bespr. van *De M.v.L.* te staan in *De Nieuwe Taalgids* van Maart '39—niet te vroeg dus!—van de hand van prof. De Vooys.[2] Zou de Bibl. dat nr. hebben? en zoo niet, weet jij waar het te krijgen is, hier in Indië?

Ingesloten een plaatje[3] voor je, voorstellende, v.l.n.r. Jan van Nij-

4. Zie voor 'Soeroto's Indonesiër' 3592 n 2.

1. Het kwatrijn van Multatuli, 'O, zoek gastvrijheid eer bij Turk en Arabier', niet op p. 101 maar op p. 108 (*De man van Lebak* in *Vw* 4, p. 106; zie ook Multatuli, *Volledige werken* VIII, p. 470).

2. In *De nieuwe taalgids* 33 (1939) afl. 3, p. 133–136 besprak C. G. N. de Vooys in één artikel *De man van Lebak* van DP en *Eduard Douwes Dekker, zijn jeugd en Indische jaren* van J. Saks (vgl. ook *Bw TB-DP* 4, p. 221).

3. Onder het opschrift 'Filmpjes I' verschenen in *DGW* 27 (1928) 5 (mei), p. 147.

len, Jan Greshoff en Albert Besnard, dezelfde die nu bij de *Sum. Post* hoofdredigeert, omstr. 1928 in Brussel. Misschien vind je 't aardig het te hebben.

Vestdijk, hoor ik nu net, is ontslagen, of heeft door pesterij zijn ontslag genomen, bij de *N.R.Ct.*—in verband met *Pilatus*![4] Als ik dat geweten had toen ik mijn laatste stuk voor 't *B.N.*[5] schreef, had ik nog wat meer tegen die 'lieden van fatsoen' gezegd. Een van de voornaamste hetze-makers schijnt het literaire prul Groenevelt te zijn, nu redacteur bij de *Avondpost*[6] of zoo, en volgens mijn berichtgever, zelf een journalist, 'iemand die voor homosexualiteit gezeten heeft'. Daar word je dus ook al niet minder hypokriet van. Ik hoop dat Greshoff over deze campagne iets zeggen zal in het *Holl. Weekblad.*[7]

Tot zoover voor vandaag. Gisteravond redactieverg. *K. en O.*, waar ik het weer eens aan den stok had met De la Court. Niet dat hij in principe ongelijk heeft, maar hij schijnt een ideaal-criterium voor 'het tijdschrift' erop na te houden, dat *ik* door niets bewaarheid kan zien, en dan vertel ik hem telkens maar weer hoe goddeloos grauw en saai $^{9}/_{10}$ van dit tijdschrift altijd was. Ik lees liever een minder verantwoord stuk van een Indonesiër, dat als uiting belangwekkend is—dat geeft hij zelf toe!—dan een zg. verantwoorde objectieve beschouwing, die òf stomweg van elders overgenomen is, òf hopeloos vervelend. Maar over de waardigheid van een tijdschrift tjotjokken[8] onze inzichten al evenmin. Toch is 't een beste vent! Ken jij Post,[9] die hem komt vervangen? Wat is dat voor iemand? Koch wil hem in de redactie; ik heb dingen over hem gehoord die me doen vreezen voor èrge schoolmeesterij.

Hartelijk gegroet,

EdP.

4. Zie 3693 n 1.

5. Zie 3671 n 1.

6. De dichter en schrijver Ernst Groenevelt (1887–1955), oprichter van *Het getij* in 1916, publiceerde in zijn rubriek 'Van boeken en schrijvers' in *De avondpost* van 12 februari 1939 een artikel van een zogenaamde jongere, Henri van Braekel, tegen Vestdijk.

7. Niet verwezenlijkt.

8. Overeenstemmen.

9. P. Post, opvolger van De la Court als directeur van een Hollands-Inlandse kweekschool te Bandoeng, werd geen redacteur van *Kritiek en opbouw.*

Bdg., 31 Maart '39.

Beste Bob,

Ingesloten 3 briefjes van Stapel,[1] waaruit je kunt zien hoe hij 'meedoet'. Maar het laatste bericht is een klap op m'n arme kop. f 93!—ik zal er geen kwart van kunnen betalen.

Zaak is nu dus: zoo goed mogelijk via de lijsten uit te zoeken wat *moet* en wat niet. Ik heb nu alleen nog maar het oog op die dokumenten-uitgave van me (speciaal boekje over Dirk's indischen tijd, waarvoor ook de stukken die ik van jou kreeg), + wat gedichten—van Willem dus en van C.S.W. v. Hogendorp—voor *Krasp. tot Saïdjah.* Alle nazoekerij voor mijn 'roman' moet ik uitstellen tot ik zelf in Holland ben. Als Europa heel blijft, is dat wschl. nog dit jaar.

Zou je mij die 2 supplem. op Verslagen Oude Archieven over die V. Hog.-paperassen niet kunnen leenen? Laten overtypen wat ik aangestreept heb, is ook goed. (Daar dit voor mij particulier is, wil ik dit graag betalen; het kan gebeuren buiten kantoortijd.) Van mej. Roelofs merkte ik nog niets, en als ik moet wachten tot *zij* mij die supplem. gezonden heeft, verlies ik een maand minstens.[2]

Heeft Van Leur je al gesproken over die mogelijkheid van 'uitgaven v/d Hist. Afd.' bij Nix.[3] Nix zou dan—hetzij door inteekening, hetzij op andere wijze—een aantal exx. gegarandeerd 'afgenomen' moeten hebben. Dan moet er een Redactie benoemd worden voor deze reeks speciaal; Van Leur had gedacht: hij, jij, Vermeulen en ik—maar ik hoef er eig. niet bij. Jullie 3en: voorzitter, secretaris en voornaamste hulp van den voorzitter als archivaris, lijkt me puik.

Als 1e nr. zouden we dan die Ind. docum. betr. D.v.H. kunnen geven.[4] Als 2e nr. het 'naspel van Lebak'—die verhooren daar, nà Multatuli's vertrek,—die Job nu verzameld heeft[5] en met toestemming van de Algem. Secretarie kan uitgeven. Als 3e nr. iets van jou

1. In het bezit van J. H. W. Veenstra. Stapel had Verhoeven op 24 maart 1939 medegedeeld, dat het fotograferen van de bewuste documenten over Dirk van Hogendorp (620 folio's), zelfs tegen het voor wetenschappelijke doeleinden geldende tarief, f. 93,– zou bedragen.
2. Zie 3664.
3. Reeks niet gerealiseerd.
4. Zie 3654 n 1; vgl. ook 'Het leven van Dirk van Hogendorp' in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah', *Vw* 7, p. 226–234.
5. Zie 3704.

of van Vermeulen, tenzij een ander lid al iets klaar heeft. Me dunkt dat het aardig kan worden, ook als contraprestatie van Indië op historisch gebied t.o.v. Holland.

Praat er eens met Van Leur en Vermeulen over en schrijf me dan.

Hoe gaat het jullie? Het speet me dat ik jou laatst niet zag, maar ik heb den avond hoestend 'thuis' doorgebracht, en verder was er maar heel weinig tijd. Na den uitspraak,[6] zijn we in Bat.-stad in den trein gestapt.

Dat is alles voor heden; behalve natuurlijk nogmaals veel dank voor het gezondene. Zeg Vermeulen dat ik niet vergeet dat hij nog een copy van Verbeet's 'Zeegezang na den moord der Chineezen' van me krijgt.

Hartelijke groeten, ook aan hem en Wies Perelaer, en natuurlijk thuis van gade tot gade, een hand van je

E.

(De brieven van Stapel graag terug.)

3693. *Aan S. Vestdijk: Bandoeng, 31 maart 1939*

Bandoeng, 31 Maart '39.

Beste Simon,

Wat een naar bericht![1] Ik had er al iets over gehoord, van Fred Batten en van Hein 's Gravesande (v/h *Vaderland*); maar mijn brief aan jou was toen net weg. Als ik geweten had dat die smakkers met hun 'hetze' zooveel succes zouden hebben, had ik mijn laatste stuk in 't *B.N.* nog wat hetzender geschreven!

Je hebt gelijk: voor jou is het wel vervelend, maar als man-alleen zal je er niet zóóveel schade van hebben. Vrijheid en tijd voor beter werk is ook een hoop waard. We zijn nu eenmaal schrijvers, geen journalisten; al is Holland dan een klein land, we moeten daar de consequenties maar van aanvaarden. Ik schrijf je dit met meer gewetensvrijheid omdat ik er zelf 'uit-lig', en al scheelt het mij dan maar een f 60 à f 70 per maand, dat geld konden wij hier ook best gebruiken. *Kritiek en Opbouw* levert mij geen cent op.

6. Zie 3683 n 1.

1. Per 1 juni 1939 werd S. Vestdijk ontslagen als redacteur letteren en kunst van de *NRC*, nadat er bezwaren waren gerezen tegen zijn roman *De nadagen van Pilatus*, die in sommige kringen pornografisch werd geacht. Zie ook 3577 n 4.

Je moet me bij gelegenheid van het 'symptoom' toch meer vertellen. Symptoom van wat? Groeiende N.S.B.-geest, of moreele herbewapening? En waarom zit Menno er ook zoo raar voor? Deze man schreef me gewoon in geen maanden meer![2] zou dat in verband zijn met die vervelende situatie? Van Fred Batten alweer hoorde ik dat zijn artikelen achteruit gezet zijn, terwijl de 'liberale fascist' die het buitenlandsch overzicht[3] schrijft in *Het Vad.* nu zijn oude plaats inneemt. Is dit ook in verband daarmee?

Ik ben benieuwd hoe dit alles voor ons verloopen zal. Wij moesten een eigen blad hebben—literair èn journalistiek—Greshoff, Menno, jij en ik—inpl. v. ons te laten koejeneeren, dan zouden we deze menschen kunnen mores leeren. Met een paar goede 'economische' krachten in onze eigen lijn zou het best gaan, dunkt me. *Het Holl. Weekblad* zou zooiets kunnen worden. Waarom doen we niet zooiets? als het werkelijk onmogelijk blijkt om er met boekenschrijven-alleen te komen?

Enfin, je bent in ieder geval nog redacteur van *Gr. Ned.*, en domheid van het zich fatsoenlijk noemende vee heeft altijd geheerscht en in alle maatschappijen. Is de verkoop van *Pilatus* er niet door bevorderd? Let wel ook: dit alles maakt je beroemd in den lande! Ik ben hier eerst echt beroemd geworden, sinds mijn bataille met Zentgraaff.

Dat ik je zou willen vervangen, in de gegeven situatie, is natuurlijk waanzin. Zelfs niet als ze me erom vroegen!

Maar dat je stuk over *Multatuli II*[4] hier iets beslist zou hebben, is toch zeer onwaarschijnlijk. Dat stuk was uiterst beredeneerd en gematigd geschreven, en zou hoogstens mevr. Romein of dr. Noordenbos onaangenaam kunnen zijn[5]. Er moet meer achter schuilen, en wat ik niet begrijp is: hebben ze je geen duidelijke redenen opgegeven? Heb je niet een gesprek gehad met Swart?[6] en wat gaf hij daarbij op, als bezwaren? Dat dit laffe zg. fatsoenstuig—dat hier precies zoo erg en erger is—zich liever met letterkundigdoende vakjournalisten afgeeft dan met werkelijke letterkundigen

2. Ter Braaks laatste brief dateerde van 4 januari 1939; vóór 4 april zou DP de volgende ontvangen, die niet is teruggevonden.

3. De nationaal-socialistische historicus dr. Hendrik Krekel was redacteur buitenland van *Het vaderland.*

4. 3684 n 2.

5. Vestdijk schreef dat DP alles voor een begaafd historicus in zich had.

6. Mr. P. C. Swart, hoofdredacteur *NRC* (zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 542–544).

is begrijpelijk; een oude knoeier, valsch als de pest, zoals de oude De Meester, was prachtig voor ze, maar met Hopman ging het al slecht. Maar zoo'n literaire heros als Campert, is dat niet wat voor ze? Die zal ze toch *nooit* compromitteeren: noch met zijn karakter, noch met zijn onvertogen boeken, noch zelfs met zijn talent.

Houd je taai, en maak er winst van. Jij bent S. Vestdijk: meneer Swart c.s., och, wat zijn het anders dan gérants en bediendes van een krantenzaak?

Een ferme hand, en veel hartelijks ook van Bep.

je E.

3694. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 1 april 1939*

Bandoeng, 1 April '39.

Beste Freddy,

Eerst het administratieve afdoen. Vandaag wordt naar je verzonden een ex. *Oud-Batavia.* Maak je over de betaling verder geen zorgen; ik verreken dit wel op de een of andere manier met Nix. Aanvaard het als kleine contraprestatie van me, na al de moeite die je deed.

Nu je verdere desiderata. Ingesloten de gevraagde foto + 2 andere uit mijn prilste jeugd, ook voor *Het L. v. H.* Die met mijn vader, moeder en de min Nia (niet Alima!) is blijkbaar denzelfden dag gemaakt als de foto van Gedong Menu, die ik je al eerder zond. Het nr. van *K. en O.* met de 3e ronde tegen Z. (degene die hem tot zwijgen bracht) gaat ook de deur uit. De bespr. van *Werk* en Jan v. Nijlen heb je wschl. ontvangen nàdat je me schreef, die bestel ik dus niet na vóór ik van je hoor dat ze weggeraakt zijn; ze zaten, meen ik, ook in nrs. van *K. en O.* De bespr. v. 'sociale poëzie'[1] moet weggeraakt zijn en bestel ik voor je; laten we hopen dat het *B.N.* er nog een ex. van heeft. Idem wat betreft dat Semarangsch huisvrouwenorgaan[2]; ik heb aan een kennis van me in Semarang geschreven[3] dat hij moest probeeren er nog een ex. van te bemachtigen,—ikzelf weet het heele adres niet meer.

*
* *

1. Zie 3554 n 2.
2. Zie 3514 n 14.
3. Brief niet teruggevonden.

Nu kom ik aan je aanbod om de Hogendorp-papieren voor me door te zien. Zóóveel durf ik niet van je vergen, maar je kunt—om te beginnen—één ding doen. Stapel heeft de brieven uit Indië van Willem van Hogendorp aan zijn vrouw, geb. Carolina van Haren, doorgezien. Deze Willem is de vader van Dirk en Gijsbert Karel en de schrijver van *Kraspoekol* (de novelle, niet het toneelstuk, dat Dirk er later naar maakte). Volgens Stapel bevat dat pak indische brieven ook *indische verzen*, die natuurlijk prachtig zijn om bij *Kraspoekol* te doen, dat ik in mijn 2e deel belletrie opneem. Wil je die verzen voor me overschrijven? Althans, als het er niet te veel zijn. Anders het beste, en altijd bij voorkeur het meest indische eruit.—Heb je nog tijd, kijk dan ook even de corresp. door en meld me of daar curieuze details in staan: 1° over zijn bestaan in Indië, 2° over Compagnieszaken en dgl., 3° over de verhouding tusschen hem en zijn vrouw.

Hiermee ben ik voorloopig zeer geholpen. Schrijf maar niets over uit de *correspondentie*, zeg alleen maar of die 'psychologisch' (dus voor 'romanpersonages') interessant is of niet. Als wij in Europa terugkomen, zal ik dan zelf wel die brieven lezen. Ik kan mijn verhaal over Dirk eig. toch niet publiceeren, zonder dit alles zelf althans gezien te hebben.

*
* *

Nu sla ik een flink stuk in je brief over.* Dat waarin Greshoff 'ongemanierd' heet en zoo'n mispunt schijnt te zijn omdat hij naar Z. Afr. gaat. Je schijnt iets tegen hem te hebben, soit. Ik denk er anders over: ik vind hem een van de aardigste menschen die ik ken, mèt zijn tekortkomingen. Je zegt dat Arthur op zijn 70e nog zou bedanken; omdat hij jou voor kleine diensten en je moeder voor sambals bedankt. Dat is totaal verkeerde psychologie. Het is makkelijker voor sambals te bedanken, dan voor huldeblijken; Greshoff is verlegen, en in de 'overvloedige belangstelling' die hij had voor je moeder, je studie enz. heeft hij *ongetwijfeld* datgene willen uitdrukken dat je van hem verwachtte. Je bent er niet tevreden mee geweest dat is joùw goed recht. Maar nu iets anders: Arthur heeft nooit gereageerd op één lovende kritiek, brief of wat ook die ik hem over zijn boeken

* Zooveel doenlijk tenminste. Als ik er *heelemaal* niet op inging, zou je wschl. weer niet tevreden zijn.

zond. Ik heb nooit een seconde gedacht dat dit ongemanierdheid was van 'de groote Arthur', maar het volkomen als vanzelfsprekend aanvaard, niet aan zijn menschelijkheid getwijfeld, enz. Blijkbaar ben ik in dit opzicht eenvoudiger of begrijpender of gauwer tevreden gesteld dan jij.

Dat ik je, in de opgewekte manier waarop ik je verwijtenbrief (wil je hem soms lezen?) heb meenen te moeten antwoorden, een poging tot *vernedering* ziet, is op het idiote af, maar *als* je 't zoo ziet, laten we er dan verder ook echt over zwijgen. Of mag ik geen grapjes meer maken met je, zonder voor donderaar door te gaan? Dat je mij nog steeds rancune toedraagt over je eigen 'bewondering' van mij, omdat jij zelf een soort Hitler-in-de-literatuur in me hebt willen zien, is toch *mijn* schuld niet? Het eenige wat ik wensch, is geapprecieerd te worden door mijn vrienden, oudere en jongere; van dergelijke bewonderingen moet ik een el of wat hebben, en ik geloof niet dat ik het ooit daarop heb aangelegd.

Ik ben *niet* 'zelfgenoegzaam verzekerd' dat ik zelf nooit irritant was, want als je mijn brief erop naleest, zal je zien dat ik schreef: 'goed, ik heb mijn gebreken, maar denk je dat *jij* nooit irritant was?' Je draait de frase om en maakt ervan dat jij 't wel wist, maar ik niet, Dit lijkt me onbillijk.

Die flesch seriawan is hier nooit bezorgd, en het is nu eerst dat ik van de idee van zoo'n flesch verneem.

Hierbij laat ik het, omdat ik liever niet op àl je nieuwe (of oude en hernieuwde) grieven inga, maar na dit globale bovenstaande, liever in details inga op de prettiger gedeelten van je brief. Als we elkaar terugzien, zal er misschien nog weleens gelegenheid zijn om over deze wrok van je te praten; dat is beter en *juister* dan 20 brieven erover. Misschien ook zal die wrok een blijvend bezit van je zijn en een soort peper over de smakelooze gedeelten van een vriendschap. Ik zie 't moment aankomen waarop we eens samen zullen wandelen, ik in de 60, en jij bijna 50; dan zal mijn oude en versleten endeldarm misschien een wind niet kunnen inhouden, dan zal ik me daarover misschien niet uitvoerig excuseeren maar stilletjes doen alsof je 't niet gehoord had, en dat zal jij, met een terugval op je haat van nu tegen je eigen bewondering van mijn Hitler-fantoom, bij jezelf razen:—Godverdomme, dat doet-ie nou weer om mij te *vernederen*!

*
* *

Nu Rudie's bundel. Een gedetailleerde lijst van hoe ik alles vond, stuurde ik hem al. Voor jullie beiden zal daar wel niet veel van deugen. Marsman's bespreking[4] vond ik volkomen nietszeggend en zonder eenig begrip van Rudie's soort talent; de bespr. van Ter Braak[5] was veel beter, hoewel die toch ook nog aan de oppervlakte bleef,—tenminste, goeddeels. Ik heb geen krant meer om erin te schrijven, en eig. ben ik er nu blij om, want jonge-jonge, wat zou me niet boven het hoofd hangen als ik het verkeerd gedaan had!... Ik pretendeer ook niet Rudie 'door te hebben', ik gaf maar mijn indrukken. De terechtwijzing dat losse notities geen aforismen zijn, heb ik geënpocheerd; ook mijn gelijkenis met den jongen van Krimpen in de stommiteit. Verder grijp ik natuurlijk met beide handen de uitgestoken stok aan in je zinnetje: 'Je zult drie Fransche verzen in den bundel zien, volgens Kees Greshoff onberispelijk van taal en misschien ook volgens jou'. Dàt zal uitkomen, als Kees Gr. het gezegd heeft, want Kees Gr. kent heel wat beter fransch dan ik. Dank voor de kans op revanche die je me bood om, na op Huib van Krimpen geleken te hebben, ook nog op Kees Greshoff te lijken.

Dit is geen verneukerij en geen poging tot vernedering, heusch niet—dit is een zwakke poging om me te verdedigen, nu ik zoo vriendschappelijk door je bestraft word.

De aardigste titel voor Rudie's verzen leek mij *Tusschen school- en bedtijd*, maar hij dekt den bundel wschl. niet geheel. In ieder geval hoop ik later nog eens den completen vorm van de verzameling te zien, door jullie zelf bezorgd.

Ik heb in die vervelende 'inleiding' tot de Van Harens (het gaat om ± 2 blzn., niet?) een paar zinnen geschrapt. Misschien dat het nu wat beter loopt. Maar vervelend zal het wel blijven, en trouwens, ikzelf vind andere passages ook verre van meeslepend. Maar ik zie dan geen kans die beter te maken. Toch zal je in de boekuitgave zien dat ik er nog flink aan heb gewerkt.

Mevr. Romein is begonnen aan een massacrante recensie van *Mult. II*, heeft toen ingezien dat ze eig. aan een 'brief' bezig was en mij de begonnen recensie als brief voltooid toegestuurd. De brief-als-brief was ook nog boos, maar toch veel aardiger. Ik heb haar

4. In *NRC* van 3 maart 1939 (av.) besprak Marsman *Praehistorie* en keerde zich tegen het egoïsme van Van Lier dat hij goedkoop vond.

5. *Praehistorie* werd met Eric van der Steens *Controversen* door Ter Braak besproken onder de kop 'De "cynici"' in *Het vaderland* van 5 maart 1939 (ocht.).

teruggeschreven, maar tot nu toe geen antwoord. Misschien schrijft ze tòch nog een recensie.[6] Ze heeft ongetwijfeld geschikte kanten, al schrijft ze vaak wat schoolmamzellig.

Die Mult.-dokumenten, die ik publiceerde, zijn door mijzelf gevonden in het Landsarchief. Wat Van Leur vond, wil hij zelf publiceeren en komt van het archief van de Algem. Secretarie: het is het 'naspel van Lebak', dwz. het complete onderzoek *na*dat Mult. vandaar vertrokken was.

Je portret van Lehmann is gewoon prachtig! jammer dat je 't niet zóó publiceeren kunt. Ik *zie* den jongeman voor me. Niet bepaald gezellige omgang voor Rudie inderdaad. Het 2e nr. van *Werk* vond ik ook minder dan het 1e, maar wees niet zóó pessimistisch: van nr. 4 t/m 12 kan er nog heel wat gebeuren. Schrijf jij er maar gauw iets goeds voor.

Morriën lijkt me sympathiek, maar in zijn werk 'zie' ik hem nog niet, tot dusver. Het stukje over *Mephistophelisch* is aardig,[7] maar toch ook niet méér; als geheel veel minder bv. dan indertijd dat stuk van Gomperts.[8] Maar het is dan ook maar voor dat 'gezellig' opgezette blad van *D.G.W.*—Het verhaal van Kees Greshoff vond ik, hoewel hier en daar nog wat Guilloux-achtig, toch heel persoonlijk en echt; ik zal het ook met plezier herlezen als het gedrukt wordt in *Werk*. (Maar waarom toch eig. niet in een fransch of belgisch tijdschrift?)[9]

Je ingezonden stuk als Sonneborn[10] was vermakelijk, dat over Ter Braak erg sympathiek,[11] hoewel niet precies erop berekend om het journaille vriendelijk te stemmen. Ik hoorde in geen tijden iets van Ter Braak en begin me ongerust te maken dat dit in verband staat met dezelfde rotzooi waar Vestdijk door gepest werd. De moreele herbewapening of God weet wat, zal wel moeten 'afrekenen' met deze 'cynici'. Als Rudie of jij Ter Braak spreekt, vraag hem dan

6. Brieven van Annie Romein-Verschoor en DP niet teruggevonden; Romein-Verschoor besprak *Multatuli, tweede pleidooi* in *CB* 10 (1939) 6 (juni) p. 169–171, samen met *De muze van Jan Companjie*.
7. 'Mephistopheles ter Braak'. In: *DGW* 37 (1938) 7/8 (juli-augustus) p. 8–9.
8. 'Uzzeltje'. In *Propria cures* 48 (1937) 35 (18 augustus).
9. Zie 3494 n 5.
10. In zijn ingezonden brief 'De melancholische blik en de leeuwenmanen van onze schrijvers' kwam J. Sonneborn in verzet tegen de mening dat genoemde karakteristieken niet meer zouden bestaan. In *Het vaderland* van 4 maart 1939 (ocht.).
11. Niet achterhaald.

waarom hij mij in zoolang niet schreef; dan kan een van jullie het mij melden, want ik begin het nu langzamerhand werkelijk ernstig te vinden. Vestdijk en ik uit de krant, eerlang misschien Ter Braak ook,—wordt het dan geen tijd voor ons om een eigen krant op te richten, een eigen weekblad althans? Misschien is daarvoor het moment goed, waarop in ik Holland terug zal komen,—als Holland dan nog geen Westmark geworden is.

'Mevrouw de Roos' heb ik iets hooren opperen van dat Rudie en jij als ferme jongens dien heer Groenevelt, die zoo tegen Vestdijk 'gehetzt' heeft, af moesten ranselen; ik voor mij houd niet van zulke erg-straffe middelen! Maar misschien is de bestiale knaap Lehmann hiervoor te huren? zegt mevrouw de Roos.

Je bezending is er nog niet, maar komt wel, en ik heb er je nu 3×, meen ik, voor bedankt. Toch zal ik er weer over schrijven, als het pak er is. Deze brief moet nu maar de deur uit.

De Muze heb je nu toch zeker! Waarom Hein 's Gravesande al een ex. had en jij niet, is me een raadsel; de boeken zijn van hier met dezelfde post weggegaan. Stapel moet zijn ex. nu ook hebben.

Hartelijk gegroet, ook van mevrouw de Roos; vergeef me nu eens definitief dat jij ééns een Hitler in me hebt bewonderd; bewonder me vooral niet meer; leef onvernederd door mij, mijn brieven en mijn fantoom; en geloof me als steeds je

E.

3695. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 4 april 1939*

Bandoeng, 4 April '39.

Beste Freddy, Daarnet je brief over *De Muze*. Prettig dat je haar zoo aardig vond. Ook Arthur stuurde ik een ex. Van Stapel al bericht; Nix zal je 100 prospecti bezorgen; je broer zal worden voorzien.—De bespr. van V. Sch.,[1] v. N. en *Werk* kreeg je dus. Je zegt dat je mijn bespr. v. *De Wereld een Dansfeest* aan Arthur liet lezen, maar ik zond hem een ex. per luchtpost, met een brief erbij,[2] zoodra het ding uit was (Leidsche Kade 69, Amsterdam) en kreeg er geen kik op. Dit herinnert me eraan dat ik hem in jouw plaats erg ongema-

1. 'Van Schendel's nieuwe verschijning'. In: *BN* van 18 februari 1939 (av.), (*Vw* 6, p. 361–366).
2. Brief niet teruggevonden.

nierd zou moeten vinden en, wanneer ik hem dit jaar nog ontmoet, alleen met hem zal kunnen praten door allerlei dingen 'te vergeten'. Ik ben er nu al doodsomber van.—De bespr. v. sociale poëzie heb ik nog gekregen en zend ik gelijk hiermee per gewone mail, met 2 nrs. van *K. en O.*, het laatste en dat met het 3e stuk tegen Z.—Dat fragment over Coen van Roorda père[3] zal ik zeker opnemen; ik verlang er nu al naar. (Het pak is er nog niet.)—Ik zal zoeken naar een ex. *Ups en Downs* voor je moeder, maar het ongeluk is dat die in Indië direct weg zijn en dat je daarvoor heel wat beter in Holland kunt slagen. Mocht jij dus een ex. zien, wil je erop afspringen en het je moeder uit mijn naam aanbieden? ik hoor dan wel van je wat je me voorgeschoten hebt. Welk 2e deel wil mej. LeGrom hebben? *Van Kras. tot Saïdjah*? Dan moet ze nog wel erg lang wachten. Mag ik haar niet wat anders geven?—Succes met je campagne tegen den heer Krekel[4]; moge Noordstar[5] voorgoed in zijn plaats komen schitteren. Ik kreeg eindelijk een brief van Ter Braak.[6]

Hartelijk gegroet, met je moeder, Rudie en eventueele anderen,—steeds je

E.

P.S. Het eenige wat je nu nog ontbreekt is die dialoog in 't Huisvrouwenblad.

3696. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 5 april 1939*

Bandoeng, 5 Maart.

Beste De Vries,

Dank voor je brief en bij voorbaat voor de overdruk. Nieuwenh. komt morgen hier.

3. S. E. W. Roorda van Eysinga's halfboer P. P. Roorda van Eysinga, beiden zonen van Sytze Roorda van Eysinga (1773–1829), behandelde in de vijfde zang van zijn *Nederlands roem in Oost-Indië*. In acht zangen. (Amsterdam 1831) het thema 'De Gouverneur-Generaal Koen overwint Jakatra', p. 93–130.

4. Batten meende zich te herinneren de redactie van *Het vaderland* een petitie te hebben aangeboden met het verzoek de nationaal-socialistische strekking van Krekels stukken achterwege te laten.

5. Mr. A. J. P. Tammes (geb. 1907) debuteerde in 1930 met *De zwanen en andere gedichten* onder het pseudoniem J. C. Noordstar en was redacteur buitenland van de *NRC*.

6. Brief niet teruggevonden.

Er is een groote wijziging gekomen in mijn plannen betreff. Dirk v. H. Ik kreeg vanmorgen nl. een lijst van de Van Hog. papieren in het Rijksarchief, en er is zóóveel en het ziet er zóó boeiend uit, dat ik alle moed verloren heb om hier verder te ploeteren en van allerlei uit mijn duim te zuigen voor ik dat alles zelf gezien en doorgekeken heb. Binnenkort, als ik Sk. weer ga opzoeken, kom ik dus een heel pak boeken terugbrengen; bijna alles.

Daarentegen ga ik me nu maar wijden aan die 'eereschuld'[1] en het 2e deel met kracht op touw zetten. Daarvoor is het wel heerlijk voor me dat jij in de Bibl. zit, want B.K. kan me niet voor $\frac{1}{4}$ zoo goed helpen als jij. Als ik die DvH.-stapel dus terugbreng, kunnen we misschien samen kijken hoeveel van die *Biang Lala's* en *Warnasarie's*[2] ik mee terug kan nemen. Ik beloof je dat ik daarmee heel vlug zal opschieten; daar is geen 'inspiratie' voor noodig,—lezen, kiezen en een tikjuffrouw brengen je een heel end.

Zaterdag as. gaan we naar B.zorg en van daar naar Giridjaja. *Misschien* dat ik nu al in Batavia kom, dwz. over Batavia naar Bzorg ga, maar het is niet waarschijnlijk. Dus vmdl. na Giridjaja,[3] d.i. na de 15e, denk ik.

Tot zoover voor heden. Hartelijke groeten van je

EdP.

Zend copie voor *K. en O.* dus direct naar Koch, met het oog op die afwezigheid van me.

3697. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 8 april 1939*

Bandoeng, 8 April, '39

Beste Jan,

Wat heb ik nu aan lange brieven over het voogdschap over Gille, wanneer het meest noodige—geld—zoo versloft wordt? Ik dacht sinds Januari dat mijn verdienste aan *Gr. Nederland* tenminste geregeld naar Jean de Sturler ging; dat ik op *dat* weinige tenminste ver-

1. Zie 3686 n 2.
2. Zie 3619 n 1.
3. Een bergoord op Java, waar de Pringgodigdo's een weekeindhuisje hadden.

trouwen kon! Daarnet krijgt Bep een brief van Pepi—niet alleen vol ergernis over Simone (die n.b. mij om meer geld vraagt!), maar ik moet bovendien hooren dat ik over de f 120. schuld heb aan de DeSturlers, omdat er *niets* van *Gr. Ned.* is binnengekomen.* En we schrijven 8 April, zoodat er 4, althans 3 porties Van Haren afbetaald hadden moeten zijn.

Rara, hoe zit dat? Willen die heeren v. H.&W., na mij mijn gevraagde revisie niet te hebben gezonden, nu misschien ook de v. H.'s in hun blad gratis hebben?

Waarom schrijf *jij* mij daar met geen kik over? Is dàt nu de toch al zoo ongelukkige kleine belangen behartigen van een vriend? Je kunt v.d.Veen, Dubois, iedereen helpen; Simon kreeg toch zeker prompt zijn copie in *Gr. Ned.* uitbetaald, de eene lange roman na de andere; waarom moet mij *dit* overkomen, de eerste keer dat ik er eens iets langers in krijg? Ik had zóó gehoopt op dit punt althans gerust te kunnen zijn.

We zullen nu van hieruit f 200. aan Jean en Pepi zien te zenden, maar werkelijk, ik vind dit beroerd! Ik zal naar Europa teruggaan en Gille bij mij nemen. Maar en attendant, waarom moeten zulke dingetjes spaak loopen?

Ik zond je 3 stukken voor *Holl. Weekbl.*[1]; je dankte ervoor en ik hoorde en zag niets meer. Zijn die stukken niet te gebruiken—ik zie met verbazing dat je anders al niet terugdeinst voor geregelde medewerking van Casimir, waaronder die *groteske* brief aan Hitler[2]—zend me die dan terug. Misschien kan ik er elders wat geld van maken. Ik kàn niet tegen een behandeling van: 'er wordt over je beslist in diepe stilzwijgendheid'. Waarom me niet even geschreven dat je die copy niet gebruiken kon of wat ook?

Stuur me die stukken nu alsjeblieft terug. En als H. en W. me een loer wil draaien met die copy in *Gr. Ned.* en jij, Jan v. N. of een ander kan dat niet beletten, neem dan alsjeblieft een advokaat die ze aanschrijft om dat geld naar Jean de St. te zenden en die er zoonoodig een zaak van maakt.

* Pepi schrijft: 'ondanks al de geruststellingen van Greshoff.'

1. Zie 3570 n 7.
2. Prof. R. Casimir, 'Open brief aan Zijne Excellentie Adolf Hitler, rijkskanselier en leider van het Duitsche rijk'. In: *Het Hollandsche weekblad* 7 (1939) 12 (25 maart 1939) p. 1–2.

Dit is een rotbrief, maar ik maak me hier ongerust, en dat komt omdat je, sinds Januari, me laat veronderstellen dat alles goed gaat en dit zoo laat loopen. Morgen ben je in Z.Afrika en de v.H.'s zijn afgedraaid en H. en W. zeggen verrek tegen me. En ik, die gedacht had althans dit beetje verdiend te hebben, na alles wat mijn longontsteking enz. ons gekost heeft.

Ik verdien op 't oogenblik zoo goed als niets, laat dan het weinigje *dat* ik verdien me geregeld worden uitbetaald.

Tot zoover. Later beter. Beste groeten van je

E.

3698. *Prentbriefkaart*[1] *aan E. H. Verhoeven-Mingram: Bandoeng, 8 april 1939*

Bdg. 8 April '39

Beste Ellen,[2] Veel dank voor de overgetypte lijst! Ik heb nog geprobeerd door een brief aan Bob[3] dit tegen te houden, maar zie!—en nu ik het hier heb, ben ik er toch erg blij mee.

Tot gauw. E.

3699. *Aan F. E. A. Batten: Giridjaja, 13 april 1939*

Giridjaja, 13 April 1939.

Beste Freddy,

Het pak is aangekomen. Sinjo Monjet (plaat) wordt gereproduceerd. Zoodra ik in Bandoeng terug ben stuur ik je het origineel aangeteekend terug. Ik schrijf je nu uit een dorpje op de Salak, waar wij geen kranten krijgen, in de hoop dat de europ. oorlog nog niet losgebroken is. Over 3 dagen zijn we in Band. terug.

Laat ik je nu eerst even opgeven wat je voor me zou kunnen doen

1. Afbeelding van een stenen reliëf aan een Hindoe-Javaans monument (Boroboedoer).
2. Eleanor Hedwig Mingram werd in 1908 in New York geboren, bracht haar jeugd afwisselend in de Verenigde Staten van Amerika, Canada, Engeland, Duitsland en Nederland door en trouwde in 1928 met F. R. J. Verhoeven. Het echtpaar vertrok in 1930 naar Nederlands-Indië (Buitenzorg).
3. Zie 3664.

a/h Rijksarchief. Stapel zit in Lugano, maar misschien heeft hij je al geïntroduceerd; anders deed ik het zelf al, per brief.[1] Je moet vragen naar juffrouw *Roelofsz*, die alles van de zaak weet, die de papieren al voor mij nazag en aan wie ik gevraagd heb je te helpen als je verschijnen zou.

Nu de desiderata.

Allereerst: afdruk v/e olieverfportret van *C.S.W. van Hogendorp*, in het Museum v. Oudheden te Rotterdam. Het schijnt dat je je hiervoor het best kunt wenden tot het Iconografisch Bureau, Korte Vijverberg 7, Den Haag. Een cliché 13 × 18 kost f 2.50 + 70 cts. voor de afdruk. Wil je me al deze kosten eerst voorschieten, ik verreken dat wel met Nix, dwz. dat hij ze met jou verrekent via mij.

Nu de paperassen v. Hogend. i/h Rijksarchief. Er zijn er zóóvele en ze zijn zoo interessant dat ik mijn heele boek over Dirk heb uitgesteld tot ik in Holland terug zal zijn en ze zelf zal hebben gezien. Dit werk door remplaçanten laten doen is *onmogelijk*. Je hoeft je dus voor niets te interesseeren dan voor wat ik gebruiken kan voor de 2e bundel Ind. belletrie (*Van Kr. tot S.*): gedichten, enz. Ik vind nu op mijn lijstje, door juffr. Roelofsz opgemaakt:

1° Een morgengroet door Willem v. H. voor zijn vrouw Caroline v. Haren gedicht op 22 Oct. 1774, in Indië. Dit vers[2] komt 5 × in de verzameling voor. Juffr. R. stuurde me een afschrift. Wil je die 5 lezingen vergelijken en *als ze verschillend zijn* mij de beste zenden, graag. Zijn ze gelijk, dan maar niet; want dan heb ik dit afschrift van juffr. R.

Jaar 1922 nr. 127 (deze cijfers[3] zal juffr. R. wel voor je 'waarmaken') komt voor: afschrift v/d 3e acte v/h tooneelstuk *Kraspoekol* (v. Dirk)—dat is juist de acte die ik nemen wil—met kantteekeningen in een onbekende hand.[4] Wil je die kantt. even doorzien en kijken of ze de moeite waard zijn? Zoo ja, neem dan de belangrijkste voor me over.

Jrg. 1922 nr. 4 is weer die Morgengroet. 4 bis daarentegen is een

1. Brief niet bewaard.

2. 'Morgengroet aan mijn vrouw' in *Een lettré uit de 18e eeuw: Willem van Hogendorp*, Brieven en verzen uit het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, gepubliceerd en toegelicht door E. du Perron. Den Haag 1940, p. 32 (Schrift 4 (april) van *DVB* 17 (1940)) (*Vw* 7, p. 224–225).

3. Zie 3664 n 2.

4. Vgl. 'Het leven van Dirk van Hogendorp', *Vw* 7, p. 233.

'vers à M. Bolomay'[5] over een portret van mevr. Caroline v. H.) in nr. 140 komt een gedicht voor van *Dirk* (de vorige zijn van zijn papa) aan zijn zoon C. S. W. genaamd *Le suicidé converti*[6]; dat zou ik graag hebben ('t is maar 2 blzn.)

Stapel schreef mij dat in de brieven van Willem v. H. aan zijn vrouw (Jrg. 1913 no. 8) vele gedichten[7] voorkomen (ook onder nr. 113 gecatalogiseerd), waarvan verschillende 'indisch'. Wil je de me alle *indische* daarvan sturen; ook als ze in 't fransch zijn. Anders niet. Met 'indisch' bedoel ik vooral de *inhoud*: er is bv. bij een brief uit Rembang aan zijn kinderen *in proza en poëzie* (2 blzn.) en een 'bezoek aan Buitenzorg' (3 blzn).

Verder zijn er gedichten[8] van Dirk's zoon C. S. W.; gedrukte en in ms.—onder 126[a] v. jrg. 1922. De meeste zijn wschl. zonder eenige beteekenis voor Indië en i/h fransch, want deze C. S. W. was eerst kavallerie-officier onder Napoleon en zoo goed als Franschman, eerst later gaat hij naar Java. Zijn *antwoord*[9] op 'le Suicidé converti' van zijn vader (4 blzn.) zou ik wel willen hebben. Onder 126[b] zijn meer 'familiegedichten', hieronder een gedicht 'Aan mijn zoon, bij de gedachte aan zijn voornemen het vaderland in deszelfs O. Ind. bezittingen te dienen',[10] daar staat althans de naam Java in, zegt juffr. Roelofsz. Als er verder *niets* bij is over Indië, schrijf me dan alleen maar hoe deze gedichten ongeveer zijn, want ik moet ze wel vermelden in mijn biograf. notitie. (De *verhalen*[11] die je me signaleerde, ken ik.)—Onder 127 komt een vers voor van Gijsbert Karel(!) ter verwelkoming van zijn 4-jarig neefje C. S. W., dat uit Indië komt,[12]—dat erg graag! Verder is er een gelegenheidsgedicht[13] bij een afscheidspartij a/h echtpaar C. S. W. aangeboden in de Harmonie te Bat., door eenige bataviaasche ingezetenen, misschien ook wel aardig, als curiosum. Enfin, zie zelf wat bij al dit 'letterkundigs' (er

5. *Een lettré* enz., p. 31–32 (*Vw* 7, p. 224).
6. Vgl. *Vw* 7, p. 233.
7. Vgl. *Een lettré* enz., p. 28–31 (*Vw* 7, p. 219–223).
8. Vgl. 'C. S. W. van Hogendorp', *Vw* 7, p. 244.
9. Vgl. *Vw* 7, p. 233.
10. Zie *Vw* 7, p. 244.
11. C. S. W. van Hogendorp, *Tafereelen van Javaansche zeden, Vier oorspronkelijke verhalen* (Amsterdam 1837). (vgl. *Vw* 7, p. 241).
12. Vgl. *Vw* 7, p. 239.
13. Niet achterhaald, ook geen vermelding gevonden in *Vw*.

zijn ook verhandelingen bij) de moeite van het *vermelden* waard is. Maar schrijf maar niets over dat niet indisch is, want dat geeft je maar veel moeite en opnemen kan ik het dan toch niet.—Heel veel dank bij voorbaat. Ik eindig nu, want ik schrijf dit alles op een dekstoel, wat niet bepaald bevorderlijk is voor het prettig verloop.

Schrijf je me gauw? Hartelijke groeten van Bep en van steeds je

E.

3700. *Aan D. de Vries: Giridjaja, 13 april 1939*

13 April '39.

Beste De Vries.

Wat een stilte opeens tusschen ons! Nieuwenhuys kwam en ging. Ik zit met mijn vrouw en zoontje in een landhuisje van de Pringgodigdo's op Giridjaja (helling van de Salak). Het is hier zeer landelijk en mooi. We gaan overmorgen naar Bandoeng terug. Daarna kom ik— ± 22, misschien eerder—in Batavia en breng je alle boeken terug die ik nu heb. Het gevraagde van Byvanck kreeg je natuurlijk al; dat verzond ik nog voor ik uit Bdg. vertrok.

Nu iets, waar je me erg mee helpen kan. Ik zou willen hebben: twee *goede* reproducties (clichés 9 × 12, afdruk 13 × 18, maar zoonoodig clichés 13 × 18) van de portretten in de Landsverzameling (Paleis Weltevreden) van *Camphuys* en van *Ryckloff van Goens*. Het is niet om ze te reproduceeren, dwz. niet nu, maar wel voor een event. 2e druk van *De Muze*; alleen zou ik ze nu al willen hebben. Je kan misschien dien 'bewaarder' opbellen, Mevr. de Loos[1] is nu weg. Van Camphuys heeft aleens een reproductie gestaan nl. in de catalogus van de Juliana-tentoonstelling[2] (die heeft het Bat. Gen. wschl. wel); van Van Goens zag ik er nog geen, maar—behalve voor mevr. de Loos die angstig hebberig is op dit gebied—zal dat wel voor niemand een bezwaar zijn. In het laatste Kerstnr. van de *Javabode* of zoo zag ik ook een heele rist van die portretten gereproduceerd, dus het is onzin dat wij geen afdruk zouden mogen hebben.

1. Zie 3550 n 3.

2. Portret van Johannes Camphuys door Gerrit van Goor, afgebeeld in de catalogus van de *Juliana-tentoonstelling*, die bij gelegenheid van het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernhard op 7 januari 1937 werd gehouden in de Bataviasche Kunstkring van 28 december 1936 t/m 5 januari 1937.

Ik wil nl. later de slechte portretten (gravures uit Valentijn) vervangen door deze 2, die veel beter zijn.[3] Wil je me daarmee helpen?

Tot zoover voor heden. Ik schrijf dit op mijn knieën en kan niet vlug opschieten; bovendien zie ik je gauw.

Hartelijke groeten van je

EdP.

3701. *Briefkaart aan J. van Nijlen: Bandoeng, 19 april 1939*

Bandoeng, 19 April '39.

Beste Jan,—Veel dank voor je brief. Ik schrijf deze kaart omdat ik het op 't oogenblik juist erg druk heb met het 2e deel Indische Belletrie (vervolg op *De Muze*), waarvoor ik weer naar Batavia moet. De zaak is, dat wij er hard aan werken om van hier weg te komen en daarvóór nog van allerlei willen afdoen. Als 't kan gaan wij in Juli al, anders hopen we in Augustus of September. Naar Europa, als de oorlog er dan nog niet is. Je ziet me dan zeker, want ik denk—als 't eenigszins kan—Gille dan op te halen om verder zelf voor hem te zorgen; zooals 't nu gaat, zal 't niet bestendigd kunnen worden. Hij is nu 12.

Met Bep en Alijntje gaat het goed; met mij beter, maar toch langzaam. Die longontsteking werkt lang na, en verder ben ik wschl. toch niet echt genezen van mijn dyssenterie; zooiets *blijft* eig., zoolang je in de tropen bent.

Wat je schrijft over Fr. Paulhan, voel ik precies zoo; ik zou het in dezelfde woorden kunnen zeggen. Ik zond je gisteren een ex. *Sprookje v/d Misdaad*, maar schreef bij ongeluk Rue Rodenbach 12 inpl. v. 112, dus je moet misschien daar maar eens informeeren, als 't je niet wordt bezorgd. Spreek er anders den facteur over. Het boekje moet ± half Mei bij je zijn.

Nu Jan, later beter. Ik verlang erg naar Europa—dwz. naar de vrienden—ondanks alle beroerdigheid. Hier is 't toch niets gedaan voor menschen als ik. Bep laat jou en de familie hartelijk groeten; een hand van steeds je

E.

3. In de tweede druk van *De muze van Jan Companjie* heeft de bedoelde vervanging plaats gevonden; de reproducties van de portretten staan resp. t.o.p. 33 en t.o.p. 54.

3702. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 26 april 1939*

Bandoeng, 26 April '39.

Beste Bob,

Met Ellen nog hartelijk bedankt voor het aangenaam logies. Ik heb Vorkink hier opgebeld om die brochure over Van Daalen—van Heutsz,[1] maar de voorraad was 'uitgeput'. Ze hebben nu een ex. nabesteld en zullen dat direct naar het L.A. zenden.

Ik ben moe uit B.zorg gekomen, daarom kort. Ingesloten een bespr. van Huizinga door een gedoctoreerden idioot[2]; als je 't nog niet zag interesseert het jou of den verstandigen jonkman Vermeulen wellicht. Het werd mij gezonden door iemand die als afzendersnaam 'Jan Lubbes' opgeeft.

Spreek niet te veel over 'ampelgebild', of je zou nog eens voor die heeren gesleept kunnen worden, wier macht en bekwaamheid in het fijnknijpen en tot-was-kneden zoo groot is. Job v. Leur werd ook al over dat onnoozele stukje van Hugo[3] gealarmeerd door Resink[4] in B.zorg, en begon het met ongerustheid te lezen, maar is geëindigd met *niets* te begrijpen van het alarm. Intusschen, dat de heeren van het Hof net zoo reageeren als Vermeulen en Resink is niet uitgesloten; er zijn nu eenmaal verschillende menschensoorten. Als ik weer in Batavia kom, hoop ik weer mijn voordeel te doen met de ampelgebilde vroedheid van je versch-leidschen adjunct.[5]

Hartelijke groeten, steeds je

E.

Bep dankt en groet natuurlijk van harte mee en vraagt me ingesloten postzegels mee te zenden voor Walter.

3703. *Briefkaart aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 27 april 1939*

Bnd., 27 April '39.

Beste Nieuwenhuys, Mag ik je vragen mij een pers. dienst te bewij-

1. Waarschijnlijk bedoelt DP de dissertatie van J. W. Naarding *Het conflict Snouck Hurgronje–Van Heutsz–Van Daalen*. Utrecht 1938.
2. Niet achterhaald.
3. Zie 3688 n 5.
4. Mr. G. J. Resink (geb. 1911), dichter en ambtenaar aan de algemene secretarie, later hoogleraar aan de universiteit van Indonesië.
5. J. T. Vermeulen.

zen? Een van mijn jav. vrienden, die in Semarang is schoolgegaan, moet de bewijzen daarvan overleggen, alvorens zijn eigen dochtertje op een gouvt^{s}. lagere school kan worden toegelaten. (Zonderling, maar zoo is het.) Hij heet Soejitno Mangoenkoesoemo—je weet wel, het is degeen wiens art.[1] jij zelf het beste vond— en hij woont *Tjiwaringinlaan 48bis, B.zorg.* Hij is op het punt mr. in de rechten te worden, maar dàt kan de school in kwestie niet schelen! Welnu, hij heeft de lagere school (1e school B, Karang Bidara) doorloopen, dwz. dat hij klaar was, in 1923; en eind-examen aan de H.B.S. te Semarang gedaan in Mei 1929. Hij is geboren te Semarang op 15 Aug. 1910. Hij heeft erover geschreven, maar zou jij een stoot willen geven in de goede richting? Op de H.B.S. kost het je nat. geen moeite, maar misschien moet je even naar die lagere school; of kan je opbellen? De bedoeling is dat ze zoo gauw mogelijk zoo'n verklaring van eindexamen en afloopen v/die 1^{e} lagere sch. naar hem toe zenden.

Wil je je ermee bemoeien? Dank. Dan gaat alles 3 × zoo vlug.

De schr. van dat andere art. over Daum in G.N. is: dr. J. P. van Praag. Gresh. vraagt of me dat iets zegt. Geen donder. Jou?

Later meer en beter. Ik ben net terug v. Bat. en heb het druk en roezemoezig.

Hartelijke groeten 2 × 2, steeds je

EdP.

3704. *Aan G. Stuiveling: Bandoeng, 27 april en 7 mei 1939*

Bandoeng, 27 April 1939.

Zeer geachte heer Stuiveling,[1]

Dank voor uw brief en uw opmerkingen.[2] Ik heb in mijn 'werkex.' van *De M.v.L.* uw beide verbeteringen van Guido D. Dekker's

1. Zie 3592 n 2.

1. DP trad met de literatuurhistoricus G. Stuiveling (geb. 1907) in contact door hem eind maart 1939 een exemplaar van *De muze van Jan Companjie*, voorzien van een geschreven opdracht, toe te zenden. In 'Herinneringen aan Du Perron' in G. Stuiveling, *Steekproeven.* Amsterdam 1950, p. 193–207, werden fragmenten uit DP's brieven aan Stuiveling gepubliceerd, o.a. het bijvoegsel van 7 mei bij deze brief.

2. In zijn brief van 4 april 1939 bedankte Stuiveling voor de toezending van *De muze van Jan Companjie* en vestigde DP's aandacht op enige onjuistheden in *De man van Lebak.*

vertolking aangebracht.[3] Wat Stern betreft, hebt u ook gelijk. Stom van me dat ik daar niet aan dacht, maar gelukkig dat de andere argumenten van kracht blijven. Ik schrapte dit zinnetje (blz. 194 bovenaan).[4]

Het zou uitstekend zijn als u een essay over de Havelaarzaak schreef.[5] Met het oog daarop zond ik u via *Gr. Ned.* mijn supplement—niet 'vervolg'—op *De M.v.Leb.: Multatuli, Tweede Pleidooi.* Ontving u dat niet?—u schrijft er niet van. Ik heb Greshoff uitdrukkelijk gevraagd de bespr. voor *Gr. Ned.*[6] aan u te vragen, juist omdat ik hoopte dat u met mijn 2 boeken naast u (*De M.v.L.* werd voor *G.N.* ook nog niet besproken) een voortreffelijk zelfstandig essay aan het geval zou wijden.

Maar nu wat anders, dat geheel aansluit bij uw vraag naar Carolus.[7] Sedert bijna een jaar is een van mijn vrienden hier, Dr. J.C. van Leur, ambtenaar ter Algemeene Secretarie te Buitenzorg, bezig met het verzamelen en overnemen van alle stukken die op de zaak v. Lebak betrekking hebben en die tot dusver niet werden uitgegeven (op de 2 docum. na door E.F.E. Douwes Dekker en later Hasselman gepubliceerd, die u bij mij vindt op blz. 315–320).[8] Het archief van de Algem. Secret. is *geheim*, en het heeft eenige moeite gekost eer Van Leur toestemming had de andere stukken ook te publiceeren. Dat zijn: complete verhooren (vaak i/h maleisch), staten, enz. Vmdl. zijn

3. De eerste correctie werd door DP aangehaald in een voetnoot: *De man van Lebak* (1949²), p. 360 (*Vw* 4, p. 364; vgl. ook Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 613). De tweede correctie betrof de afkorting 'OC[?]' op p. 285, waarvan Stuiveling suggereerde, dat er 'JC' zou staan. Deze suggestie werd door DP niet overgenomen, zie *De man van Lebak* (1949²), p. 360 (*Vw* 4, p. 364; vgl. ook Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 614).

4. De geschrapte passage uit *De man van Lebak* (1937) luidt: 'Men vergete niet dat bij de eerste druk van 1860 [van de *Havelaar*] ook de namen van de meeste andere personages niet de echte waren; dit is zo gebleven, maar de toevoeging van de echte namen in de noten zelf had eerst 15 jaar later plaats.'

5. 'Van Douwes Dekker tot Max Havelaar' in G. Stuiveling, *Rekenschap.* Amsterdam 1941, p. 97–133.

6. Zie 3559 n 2.

7. Stuiveling had gevraagd of er correspondentie bewaard was gebleven tussen Brest van Kempen en Carolus, de voorganger van Multatuli als assistent-resident van Lebak.

8. *De man van Lebak* (1937), p. 316–322 (*Vw* 4, p. 409–414; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 671–674 en XI, p. 401–403).

daar ook de notities van Carolus bij, of althans de stukken die Carolus als bewijsmateriaal wilde gebruiken. Ik heb dit niet onderzocht, omdat men 1° *mij* hoogstwschl. géén toestemming zou hebben gegeven, 2° Van Leur er nu tóch mee bezig is.

Het geheel zal zeker een 64 blzn. druks beslaan, hoor ik, en zijn plan is om het als brochure uit te geven onder een titel als *Het Naspel van Lebak*.[9] (Zie *Mult. 2e Pl.* blz. 100, waarop ik er al iets over zeg: Van Leur is het zichzelf, dwz. zijn positie en de hem verleende toestemming, verplicht om 'verzachtend' te schrijven en zoo mogelijk contra Dekker!)

Ik zend hem vandaag nog uw brief door, met verzoek om inlichtingen. Zijn antwoord sluit ik dan hierin. Mocht hij die briefwisseling tusschen Carolus en Brest v. K. en notities niet hebben, dan is er een kleine kans dat ze in het archief v. Rangkasbetoeng liggen, hoewel pater Jonckbloet ze dan toch wel zou hebben gebruikt.[10] Het archief v. R. zelf zal daar nu wel niet meer zijn, maar moet overgebracht zijn naar het Landsarchief te Batavia. Ik schrijf dit ook aan Van Leur, omdat *hij* zich nu eenmaal met dit—onder Pahud[11] gedane—onderzoek bezig houdt. Als hij dat heele dossier publiceert, kunnen u en ik er zeker nog wat aan hebben. Maar wanneer zal dat gebeuren? het duurt nu al zoo lang! Ik verlang er zeer naar, met het oog op een event. herdruk van *De M.v.L.*; waarin ik dan ook eenige stukken van *2e Pleidooi* en vooral de door *mij* gepubl. docum. uit Menado en Ambon verwerken wil.[12]

Hebt u die docum. niet gelezen?—Ik dacht vooral aan u en aan dat waarom u vroeg (zie *2e Pl.* blz. 94–95 tot bewijs!),[13] toen ik ze publiceerde. Daarin zie je de ambtenarij van die dagen wel van dichtbij, vindt u niet? Mocht *2e Pl.* u niet bereikt hebben, schrijf me dat en ik zend onmiddellijk een 2e ex.

Tot zoover voor heden. Beterschap en met vriendelijk groeten, gaarne uw

EduP.

9. Uitgave niet gerealiseerd.

10. G. Jonckbloet, *Multatuli*. Amsterdam 1894. Pater Jonckbloet S. J. (1848–1926) was pastoor te Batavia.

11. Charles Ferdinand Pahud (1803–1873) was van 1856 tot 1861 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië.

12. *Multatuli, tweede pleidooi*, p. 167–213 (gedeeltelijk in *Vw* 4, p. 157–191; vgl. ook Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 91 e.v.)

13. = *De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 484.

P.S. Ik heb echt plezier gehad van uw beide brieven-publicaties van Perk[14]; maar u hebt in mij voor dit soort dingen een dankbaar lezer; ik geef voor zulke lectuur vele romans en novellen cadeau. Bovendien heeft Jacques Perk altijd mijn sympathie behouden, sinds ik hem in 1917 ontdekte, in een klein Preanger-plaatsje, Tjitjalengka.

7 Mei '39.

Van Leur was gisteren hier en heeft alle paperassen meegenomen. Ik heb ze voor u nagezien; er is bij: een groot rapport (10 bladen) van Brest v. Kempen over het geval; een snertbriefje van Langeveld v. Hemert, dat hij eig. niets over den regent te vertellen heeft*; een aant. van Dekker zelf, onder een staat v. personen die in arrest zijn (nogal curieus: hij zegt dat hij den regent niet meer als rechter over deze beklaagden kan doen aanzitten, waar hij hem zelf aangeklaagd heeft en dat hij zelf het niet wil,** voordat vastgesteld is dat hij den regent niet lichtvaardig aanklaagde); een brief van Br. v. K. daarover weer: deze 'eigenaardige' opvatting v. Dekker is voor hem om tureluursch te worden; hij klaagt erover dat D. op deze manier al die berechtingen opgeschort heeft, en dat hij, Brest v. K., nu daarvoor in persoon uit Serang is moeten overkomen (het is wèl weer de heer Slijmering die klaagt dat hij in zijn drokken bezigheden gestoord wordt!)—Verder: een conduite van den regent en van den demang v.P.K., de 2 papieren die Hasselman publiceerde, en wel 40 blz. verhooren in 't maleisch van al de menschen die gekneveld zijn geworden. (Behalve de demang worden nog 2 lagere hoofden ontslagen.)—Geen snipper erbij van Carolus; maar Van Leur heeft nu de rest aangevraagd. Ik zal u op de hoogte houden van wat hij vindt of niet vindt; en in ieder geval zal ik u onmiddellijk een ex. zenden, als hij die brochure inderdaad uitgegeven krijgt. (Ik ben er nu een beetje bang voor dat dat niet makkelijk zal zijn, vanwege den overvloed van maleisch. V. Leur wil dat ook niet vertalen, 1° om het zoo zuiver

* behalve dat de reg. menschen geprest heeft om zijn erf in orde te maken

** dwz. die menschen berechten

14. Carel Vosmaer en Jacques Perk, *Briefwisseling*. Uitg., ingel. en geann. door G. Stuiveling. Amsterdam 1938. en *Een dichter verliefd*, Brieven van Jacques Perk aan Joanna C. Blancke. Uitg. en ingel. door Garmt Stuiveling. Den Haag 1939 (= *DVB* 16 (1939) schrift 1 (januari)).

mogelijk te geven, 2° omdat hij beweert dat menschen die zich met deze zaak bezighouden maar maleisch moeten kennen,—nogal amusant standpunt!

Ziedaar. Tot nader wellicht. Gaarne uw

EdP.

3705. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Bandoeng, 27 april 1939*

Beste De,

Wil je me omgaand sturen: mijn 2 fotoalbums en het ex. *Barrack Room Ballads* van Kipling? Dit laatste krijg je terug. Wanneer kom je weer in Bandoeng? Zie ik je dan? We zijn net uit Batavia en B.zorg terug en nogal moe, vandaar dit weinige. Ik had het razend druk, was Bas' adres vergeten en toen ik tijd vond, was het te laat om hem op kantoor op te bellen. (anders hadden we den laatsten avond kunnen gaan).

Hartelijk gegroet en tot ziens.

je E.

Bdg. 27 April '39.

3706. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 29 april 1939*

Bandg., Zaterdag.

Beste Bob,

Hoe is de foto bij Erberveldt[1] uitgevallen? Stuur je me gauw een afdruk? En mag ik je er dan ook aan herinneren dat ik nog dat portret van De Haan van je krijg? Dank, dank.

Ik word hier voortgeduwd van het eene bedrijfje naar 't andere, vond zelfs haast geen tijd om Hugo te schrijven.[2]

O ja, wil je Wies zeggen dat ik ook die eene blzij van D.v.H. (maar dan zwart op wit) met spanning tegemoet zie? Dat zijn dus altesaam 3 dingen.

1. Zie voor de foto van DP en Verhoeven vóór het monument van Pieter Erberveld in Batavia ('de drie kaalhoofdigen') J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, t.o.p. 144 (vgl. voor het monument DP, 'De poëzie van de onzin', zie 3668 n 3).
2. Brief niet teruggevonden.

Job v. Leur en Peu komen eerstdaags hier. Zouden jullie toch ook niet eens komen?

Meer praatjes heb ik niet. Groeten van Bep en ook voor de lieve Ellen, voor de goede Wies en desnoods—maar alleen als je ze niet vergeet—voor de frissche steunpilaar der mij V. (uit Leiden)

Een hand v.j

E.

3707. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 2 mei 1939*

Bdg., 2 Mei 1939.

Beste Freddy,

Kan je me een portret bezorgen van Bruno Daalberg? Laat maar fotografeeren, als dat makkelijker uitkomt. De plaat van 'Monjet' is allang naar je terug (gewone mail); hij is heel aardig geworden voor het boek.

Ik stik op 't oogenblik in de lectuur van *Warnasarie's* en *Biang-Lala's*, kilogrammen burgerlijke romantiek. Hoop over een maand aan beter werk toe te zijn. 't Is nu lezen, keuren, overtikken, collationeeren,—bah!

De beide Roorda's die je me opgaf (pa en grootpa van Sikko)[1] kan ik, wat hun proza betreft, hier vinden. Daar dus niets meer van!

Maar wel iets veel belangrijkers. De *Gedichten* van den zeeoff. H.A. Meijer—een Slauerhoff uit dien tijd!—die hier niet te vinden zijn. Uitgegeven 1860. Neem daarvan over wat je 't best lijkt, ook *De Boekanier* en *Vaarwel aan Java*. Zie bij Brom (Java in onze kunst) voor inlichtingen. Graag ook 's mans portret als dat te vinden is.

Daarmee ben ik voorloopig dan weer erg blij, als je dat allemaal voor me vindt. Ik schrijf binnenkort echt, zoodra ik wat uit deze rommel ben.

Hartelijk gegroet en veel dank bij voorbaat.

Steeds je

E.

P.S. Er schijnt een geïll. prachtuitg. te bestaan v. Helmers' *Hollandsche Natie*. Zou je een foto (9 × 12) willen laten maken van de plaat bij

1. Zie 3695 n 3 en 3619 n 4.

de 4e zang: de hollandsche 'bevrijders' of de episode van Adeka en Afron?[2]

3708. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 5 mei 1939*

Bdg., 5 Mei '39.

Beste Bob,

Veel dank voor de 2 citaten uit Romein en de foto van de 3 kaalhoofdigen.* Ellen moet inderdaad een compliment hebben, want een psychiater zou mij niet scherper aan mijzelf onthuld hebben: het is een synthese van alles wat mij antipathiek is,—van Daladier, inderdaad, tot de Rotary-leden van de Kali Besar[1] toe (als die Rotary-leden telt). Was ik in de stemming, ik zou je hupsch poëem beantwoorden, zoo ongeveer:

'De schalkschheid van een worst, mijn vrind,
'Is wat gij op mijn trekken vindt,
'Wat heb ik toch een vette kop,
'Met zoo geen haar erbovenop;
''t Wordt tijd dat ik mijzelf ontvette,
'Met kilo's van *Adiposette*...

enz. enz. Maar ik ben niet in de stemming. Het gelees in de 19e-eeuwsche bataviasche belletristen heeft me afgestompt en bovendien kan ik *Het Diner van den Heer Notenkraker*[2] niet meer vinden! Beklaag mij en zend mij gauw De Haan's slim notarissengezichtje. Groet Ellen hartelijk en heb zelf een hand van je dikke vrindje

E.

* Erberveld is het kaalst, maar ook het meest ontvleeschd!

2. De 2e–5e druk (1814–1821) van *De Hollandsche natie*, in zes zangen, bevatten behalve het frontispice zes kunstplaten, getekend door M. J. van Bree en gegraveerd door R. Vinkeles. Afron wordt op zijn huwelijksdag bij een inval van de Portugezen op Banda vermoord; zijn bruid Adeka valt later eveneens ten prooi aan de indringers, welke scène is afgebeeld bij de vierde zang.

1. Zakenwijk van Batavia.

2. 'Een ontbijt bij den heer Notenkraker, of het ongeluk van baar te zijn' door Moestaël, in: *Tijdschrift voor Neêrland's Indie* 3 (1840) deel 2, p. 396–448 (Moestaël is een pseudoniem van Salomon van Deventer, zie *Vw* 7, p. 272).

Bandoeng, Dinsdag

Beste Soejitno,

Door alle drukte heen—ik ben nu met alle krachten bezig aan het 2e deel indische letteren—schrijf ik even. Hoe gaat het met de studie? Las je mijn beschrijving van den *Sedar*-avond?[1] Kreeg je je verklaringen van H.B.S. en lagere school te Semarang? Nieuwenhuys heeft goed zijn best gedaan en, zegt hij, je die papieren eigenhandig gezonden. En wat is er verder voor nieuws?

De red. *K. en O.* kreeg een briefkaart van de red. van *P. Baroe*, blijkbaar bedoeld als protest tegen het overnemen v/h stuk v. Sjahrir.[2] Als wij het niet weten, wij hebben daarmee het auteursrecht geschonden. Alsjeblieft! en—nu moet je goed hooren—als wij expres voortgaan met *P. Baroe* als bron te vermelden(!)—Dat is eerste *plicht* bij overnemen v. stukken!—of expres voortgaan met geen toestemming te vragen, dan zullen zij de noodige maatregelen nemen. En of we dat dan ook maar aan Alwi willen zeggen.

Wij hebben Soebardjo gevraagd zich met dit malle geval bezig te houden. Onder ons gezegd: wàt een lichtgeraakte, potsierlijke vlerkjes! Tegen wien gaat het? tegen Alwi? Auteursrecht, dat gaat *Sjahrir* aan. Als er bovendien niet uitdrukkelijk bij staat dat ze copyright hebben, dan staat het een ander periodiek vrij stukken over te nemen. Stààt dat in dat herdenkingsnr. v. *P.B.*? Maar hoe dan ook, wat een optreden! Wij hebben gedacht dat, waar dit overnemen van een stuk, van *waardeering* getuigt, en Alwi bovendien een vriend is van Sjahrir, speciale permissie-vragerij onnoodig was. Maar zie, de heeren zijn blijkbaar 'beleedigd', voelen zich als *ambtenaren* 'gepasseerd'. Als ze per se ruzie willen hebben, kunnen ze 't krijgen; en ik zal dan zeggen dat ik nù, omdat talent van gretigheid op auteursrecht afhangt immers, alles terugtrek wat ik getwijfeld mocht hebben en diep overtuigd ben geraakt dat ze Kloos en Van Deyssel verre overtreffen,—want die hebben zeker nooit zoo'n

1. 'Drie dames en een dichter' ('Indies memorandum' X in *K&O* 2 (1939–1940) 6 (1 mei 1939) p. 85–87 (*Vw* 7, p. 74–81)). DP geeft hierin een verslag van een door de Indonesische vrouwenvereniging Istri Sedar (= de bewuste vrouw) georganiseerde avond, waar o.a. Soewarni Pringgodigdo en de Menadonese dichter en onderwijzer Marius Ramis Dajoh spraken.
2. Zie 3642 n 3.

briefkaart geschreven. Ik vrees dat ik nog niet klaar ben met mijn 'bijdragen tot betere kennis van de provincie'.[3]

Eén ding puzzelt me: misschien willen ze honorarium voor Sjahrir. Hoewel tot dusver géén medewerker of redacteur van *K. en O.* een cent kreeg, zou ik geneigd zijn in dit geval wat geld op te brengen voor Sjahrir. Maar ik vrees dat ze dààr niet aan gedacht hebben en alleen maar kleintjes in hun wiek zijn geschoten. Je moet Takdir toch eens vragen wat ik hier nu echt van denken moet. Of misschien kan Dajoh dat doen, bij gelegenheid.

Van Zahil[4] *niets* meer gehoord. Nix heeft nu een juffrouw aan het tikken gezet. Schrijf gauw eens. Groeten v.h.t.h.,

je E.

[5]Op dit eigen moment komt er een briefje van H. Ik zal hem schrijven. Zooals ik al dacht, kan hij moeilijk weg bij Berg.[6]

3710. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 10 mei 1939*

Bandoeng, 10 Mei 1939.

Beste Freddy,

Van Nijhoff ontving ik uit jouw naam de duitsche romantici[1] en een éd. critique v. Rimbaud.[2] Heel hartelijk dank! Ik ben er echt blij mee: die romantici verlokken me sindslang en deze editie v. Rimbaud komt me zeker nog van pas. Maar waarom doe je dat? Als 'contraprestatie' is 't heusch onnoodig; je doet meer dan genoeg voor me!

Ik ga voort met je iedere 14 dagen een nr. v. *K. en O.* te zenden; ik hoop dat je ze dan ook om de 14 dagen ontvangt.

Deze maand ben ik als een bezetene bezig met het 2e deel. Vandaar dat ik weinig schrijf, buiten het 'zakelijke' om. Volgende maand krijg

3. Vgl. *Vw* 7, p. 96 ('Notities bij het artikel van Sjahrir').
4. Waarschijnlijk verschrijving voor Hazil (= H. in de tekst op de envelop van deze brief).
5. Tekst op de envelop.
6. De Leidse hoogleraar C. C. Berg was tijdelijk gedetacheerd bij de Rechtshogeschool te Batavia.
1. Editie van de Duitse romantici niet achterhaald.
2. Arthur Rimbaud, *Poésies.* Edition critique, éd. H. de Bouillane de Lacoste. Parijs 1939.

je weer een lange brief van man tot man (man tegen man!). Ik ben nu werkelijk soms doodop van de pennerij.

Ziehier nu. Ik krijg van je, als alles goed gaat: ged. v. Willem v. Hogend., van C.S.W.v. Hogend., portret v. C.S.W.v. H., portret en ged. van H. Meyer. Nu de nieuwe verlangens.

Kan je me ± beschrijven wat *Bandong* is (1823) van *G.H. Nagel*? Staat er iets in het voorbericht dat je wat over den auteur zelf onthult? (Ik weet maar heel weinig van hem.) Is er een portret in? Wààr is 't uitgegeven? Holland of Indië? Is er ergens een aanwijzing of de auteur zelf al in Holl. was of nog in Ind. toen 't boekje verscheen? Staan er verzen in? Aardige anecdotes? Het is nogal een 'leukerd', deze Nagel!—(Het boekje is hier *nergens* te vinden.)

Kan je bij dat Iconogr. Bureau, waarvan ik je 't adres gaf voor 't portret v. C.S.W.v. Hog., te weten komen waar het portret door Raden Saleh is van dr. P.P. Roorda van Eysinga? Ik had daar graag een foto van. Is 't absoluut niet te vinden, dan moet er nog een prent of gravure of litho zijn door zekeren van de Weyer. Die is dan óók goed, maar *veel* liever heb ik het portret door Raden Saleh zelf.

Is dat portr. van C.S.W. v. Hog. ook door Raden Saleh?

Dat is alles. O ja, kan je me ook zeggen hoe ver het nu is met de verz. werken v. Slauerhoff? Waar zit Lekkerkerker tegenwoordig? Bemoeit hij er zich nog mee?

Tot zoover. Ik hoor niets van je en wacht. Doe mijn hartelijke groeten aan Rudie, je moeder en Stapel. Een poot van je

E.

P.S. Ter Braak en ik hebben er ditmaal, geloof ik, allebei het bijltje bij neergelegd. Dat van de correspondentie. Na nog geen 3 jaar!

3711. *Briefkaart aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 10 mei 1939*

Bdg., Woensdag.

B.R.—Dank voor alle moeite en de uitleg. Ja, we begrijpen elkaar best. Ook je bezwaren tegen den toon van die protestjes in de Marge[1] en zoo. Maar helaas, 'intenser' kàn niet; dan ben je zóó aan de 2e phase

1. Korte, kritische commentaren plaatste *Kritiek en opbouw* in de vaste rubriek 'In de marge'.

persbreidel[2] toe. DD. schreef een zeer 'intens' verneukeratief stukje, en we hebben 't moeten laten. Enfin, deze uiteenzetting is eig. klaar.

Ik werk nu met kracht aan het 2e deel Ind. Belletrie. De stof is zoo overvloedig dat ik, om compleet te zijn, ± 500 blzn. zou moeten vullen. Helaas—of misschien goddank—mag ik er maar 320 vullen. Het is nu een heel gelees, getik, nagelees, geschift, enz. Ik hoop dat ik er zelf niet van schift, maar hoe dan ook, deze schoone maand van Mei wil ik er doorheen (dwz. de navijlerij niet meegerekend).

Vandaar weer deze kaart. Begin aan jouw portie van dat enc. art. (na Multatuli) maar onafhankelijk van mij; ik pas me later dan wel bij jou aan, als je eerder klaar bent.

Ik denk dat jij je later wel amuseeren zult met mijn 2e deel, maar voor mij is de rommel wel erg! Ik benijd je je contact met de poëzie van mijn allerbesten Jan v. Nijlen, een van de edelste en eenvoudigste menschen die er op Gods wereldrond bestaan.

Hartelijk gegroet!

Je EdP.

PS. Schrijf gauw wat voor *K. en O.*—voor die Vahariatie!

3712. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 11 mei 1939*

Bandoeng, 11 Mei '39.

Beste Soejitno,

Tusschen het lees- en schrijfwerk door, even dit antwoord op je brief. Ik zal mij met die *P.B.*-zaak niet bemoeien; tenzij zij zelf *per se* ruzie willen hebben. Al wat je mij gezegd hebt, heb ik tegen mezelf ook gezegd. Inderdaad, ik kan me hun plezier voorstellen om zich tegen een 'blanda' die hen lomp behandelt, eens goed te laten gelden, maar hoè mal is dit dan niet! 1°. Mijn stuk over Dajoh, in *hetzelfde* nr. nota-bene, zou hen al van gedachten moeten doen veranderen; 2°. ik ben toch niet alléén redactie v. *K. en O.*, ook Soebardja is daar lid van en wij, d.i. Koch en ik, hebben dan ook hèm gevraagd zich met de booze jongelui te verstaan; 3°. Alwi, de vertaler, die er ook van langs schijnt te moeten krijgen, is Indonesiër èn vriend van

2. De Nederlands-Indische Persbreidelordonnantie kende bij overtreding een 1e fase, die een waarschuwing inhield en een 2e fase, die een verschijningsverbod tot gevolg had.

Sjahrir!; 4e. Sjahrir zelf is toch zeker de *auteur* in dezen, en moet er toch wel in gekend worden?; 5e op die briefkaart stond deze onzin: dat zij de noodige maatregelen zouden nemen als wij voort zouden gaan met *P.B.* als bron te vermelden!—terwijl dat nu juist eerste *plicht* is bij overnemen van stukken!; 6e, dat wij geen verlof vroegen is juist bewijs van kameraadschappelijkheid, dùs van 'ebenbürtigheid'; want als we iets overnamen uit een blad van 'minderen', zouden we zéker permissie (izin)[1] vragen! Kortom, vanuit heerschende intellectueele begrippen gezien (westersche dan, maar Sjahrir en Takdir zelf beroepen zich daarop!) is deze heele manifestatie ongerijmd. Wij westersche intellectueelen—neem Donker en mij—bestrijden elkaar fel, maar elkaar 'in rechten aanspreken' over een overgenomen artikel, is ondenkbaar! Vooral waar het art. 1o mèt duidelijke bronvermelding werd overgenomen, 2o mèt duidelijk uitgesproken waardeering.

En per slot: als ik Takdir en Armijn Pane[2] niet kende en hen juist wèl als 'ebenbürtigen' geklasseerd had, zou de zaak nog anders staan. Juist om mijn goede opinie over hen, leek mij die permissievragerij ònkameraadschappelijk. Maar soedah, laat ons rustig noteeren dat ik mij heb vergist.—

Ik schrijf je dit alles 'en marge' van de zaak zelf, waar Soebardja zich voor gespannen heeft. Ik voor mij zou het allerliefst honorarium aan Sjahrir op Banda zenden, maar als de autoriteiten van *P.B.* ons liever 'boete' willen laten betalen,—och, dat kan ook. Het is, wat mij betreft, zelfs geen beletsel om te hopen, dat zij zich eens even heroïsch zullen gedragen tegen 'blanda's' die anders gewapend tegenover hen staan.

Denk er nu maar verder niet over en vooral, zeg Takdir er maar niets van. Ze zien je toch al aan voor een serviele bewonderaar van mij, en ik zou 't bepaald persoonlijk zeer onaangenaam vinden als je er ruzie door kreeg. *Ik* zal me wel redden, of ze me als vriend aanzien of als 'spion'. Deze historie is voor mij weer leerzaam geweest; dat is altijd dat.—Succes met je studie in de desa,[3] en tot nader.

Steeds je E.

1. Javaans: toestemming.

2. Redacteuren van *Poedjangga baroe*, die voordien het initiatief hadden genomen DP te bezoeken.

3. Soejitno Mangoenkoesoemo trok zich van tijd tot tijd op het Nederlands-Indische platteland terug om in nauw contact met de inheemse zeden en tradities te zijn.

P.S. Hartelijke groeten ook van Bep natuurlijk, en aan Tis. Bep zegt dat wij Tis vooral niet moeten onderschatten; dat zij *het* type is van de kunstenaarsvrouw, de Gefährtin, en dat zij op haar stille manier een hoop doet. Maar ik ben daarvan overtuigd!

Groeten aan de kinderen ook en van Alanus.

3713. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 12 mei 1939*

Bdg., 12 Mei '39.

Beste Freddy,

Ik haast me je te schrijven dat ik het portret v. P.P. Roorda v. Eysinga hier gevonden heb: dat hoeft dus niet meer! Rest dus:

1. portret Bruno Daalberg.
2. „ C.S.W. v. Hogendorp.
3. „ H.A. Meyer

Deze H.A. Meyer interesseert me eig. erg, zijnde de eenige die tenminste wat op een dichter *lijkt*. In de 3e druk van *De Boekanier* staat een levensbericht, dat ik erg graag zou kennen. Kan je me zijn 2 dln. gedichten (na zijn dood uitgeg. in 1861) niet bezorgen? Hetzij door ze te leenen, hetzij door ze antiquariaats te koopen? Duur zullen ze wel niet zijn; ik verkoop ze desnoods weer hier aan 't Bat. Gen. Koop ze maar, als ze er zijn; wschl. zijn ze niet zóó moeilijk te vinden, want de man was vrij populair indertijd en zal nu wel door niemand meer gezocht worden.

Tot zoover voor heden. Ik zelf zoek *Bandong* v. Nagel ook, maar zal 't wel niet vinden.

Hartelijk gegroet en bij voorbaat bedankt door steeds je

E.

3714. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 13 mei 1939*

Bandoeng, 13 Mei '39

Beste Bob,

Ingesloten de 35 cts. (in postzegels) voor de foto, die zeer mooi is. Wil je ook Wies bedanken voor haar brief en alle moeite? Ik zie jullie gauw terug, vmdl. over een week. Dan denk ik klaar te zijn met het 'kleine grut' van mijn 2e deel, en daarna moet ik nog 5 à 6 'hoofdpersonen' doen, waaronder Van Hoëvell. Kan je me, omgaand liefst,

opgeven welke artikelen over hem de beste zijn, onder alles wat je nu las?[1] Ik hoef geen biografie in details te schrijven, dat begrijp je wel; een goed overzicht, met af en toe een sprekend trekje, en vooral alles zooveel mogelijk in verband met Indië. Bij voorbaat dank voor de inlichting.

Zijn geschiedenis v/h *Tijds. v. N.I.*, in de jrg. 1849[2] daarvan, las ik met veel interesse. Wat moesten die arme lui in die tijd zich toch laten koejeneeren! Maar dat was natuurlijk, als je 't maar *goed* opvat, opperbest, en als ik hierover nog in twijfel mocht verkeeren, zal ik nog eens mijn licht opsteken bij rustig-overwegende geesten als die van dr. J. Vermeulen.* Historische 'bezinning' is toch maar alles,—ook als veredeling van de labbekakkigheid.

Dat ik mevr. de Loos door haar dochter[3]—'voorshands'—liet aanschrijven, weet je. Ik ben ook erg benieuwd hoe ze dit opvatten zal, deze Dame.

Verder geen nieuws. Ik werk hard en ben er soms flink moe van. Maar tevreden ook, omdat het werk zoo opschiet. De Vries v/h B.G. helpt me schitterend; zonder hem deed ik er 3 × zoo lang over. Maar ik zal achteraf nog enorm moeten schiften, want ik heb nu al zoowat 3 × zooveel als voor *De Muze* en dat zou te gek worden voor deze 'literatuur', die toch meestal ook niet uitkomt boven het kransje, het leesgezelschap en soortgelijke dilettanterij. (Fiore della Neve, Hofdijk, Laurillard en de schrijvende dames van *Nederland*, dat is zoowat

* Ik hoorde dat hij niet kon nalaten Hugo in Str. ook van zijn angsten op de hoogte te stellen. Dit vind ik gewoon misselijk.

1. Verhoeven was bezig met studies over vier Nederlands-Indische geschiedschrijvers, over oude tijdschriften en over De Harmonie; zie zijn in 3537 n 2 genoemde artikel in *De fakkel, In handen van allen die deel hebben aan het Nederlandsche cultuur- en geestesleven*, en 'De jonge jaren van De Harmonie, Uit de geschiedenis eener Bataviasche sociëteit' in *Koloniale studiën* 23 (1939) afl. 6, p. 517–554 (ook in 1940 als jubileumgeschenk voor de leden van De Harmonie uitgegeven).
2. W. R. van Hoëvell, 'Het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, in zijnen oorsprong, lotgevallen en tegenwoordige strekking geschetst' in *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* 11 (1849) afl. 1, p. 1–65. Hij bracht, terug in Nederland, hierin verslag uit van de bemoeienissen van het Nederlandsch-Indische gouvernement met het tijdschrift (zie *Vw* 7, p. 84–87 en 245–262).
3. Via Jeanne (Peu) van Leur-de Loos (1910–1973) had DP aan de voormalige conservatrice (zie 3550 n 3) van 's Lands schilderijenverzameling afdrukken gevraagd van portretten van gouverneurs-generaal.

het mélange.) Alleen, met het oog op 'indische toestanden' en zoo, vind je telkens grappige dingen. Ook dat *Ontbijt van Notenkraker*, als literatuur 5-, is als 'zedenschildering' v/h bataviasche jongeluisleven uit dien tijd wel het opnemen waard. Jammer dat ik niet weet wie die meneer Moestael[4] (= och kom) is van z'n-eigen-zelvers-ik.*

Hartelijke groeten aan Ellen ook, en van Bep. Ik ga ditmaal bij Binnerts logeeren, omdat ik hem anders zou kunnen grieven, om een mooi woord te gebruiken. Maar natuurlijk hoop ik jullie uitvoerig te zien. Tot zoolang dus. Hartelijk steeds je

E.

3715 (1114). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bandoeng, 15 mei 1939*

3716. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 16 mei 1939*

Beste Freddy,

Ik begrijp niet waarom ik heelemaal niets van je hoor. Die Hogendorp-papieren kunnen toch niet zóóveel bevatten? Ook op andere missives geen antwoord. 't Is te hopen dat de post me gauw iets brengt.

Ik schiet goed op, maar allerlei kleine details zijn hier soms onvindbaar. Zoo is er bv. een indisch jaarboekje (soort muzenalmanak) *Lakschmi*, dat van 1840 t/m 1842 geleefd heeft (onder red. van Van Hoëvell en S.A. Buddingh). Dit is van belang omdat het een van de allereerste belletristische jaarboekjes is; ouder dan bv. *Warnasarie* (1848–1858). Het ongeluk wil, dat ik in Batavia en hier alleen jrg. 1842 kan vinden, 1840–1841 niet. Kan jij die in Holland vinden?

Zoo ja, zend me dan een inhoudsopgave van de 2 boekjes, met aangestreept wat 'indisch' is; ook of 't proza of poëzie is. En zou je dan voor me willen overschrijven het gedicht *West Mousson of Regentijd* door S.A. Buddingh, dat in jrg. 1841 moet staan?—Die Bud-

* Die schetsen over de Harmonie (in *de Kopiïst*[5]) kunnen heel best van E. de Waal zelf zijn.

4. Zie 3708 n 2.

5. 'Javasche schetsen' in *De kopiïst* 1 (1842) afl. 1, 3, 4 en 5, resp. p. 29–66, 315–333, 434–466 en 532–548 (vgl. DP, 'Oude Indische tijdschriften' in *Vw* 7, p. 88–89).

dingh is van zeker belang voor me, en ik vond zoo goed als geen *indische* belletrie van hem; wel hoopen stichtelijke rommel. Die 'Westmoeson' is dus misschien wel bruikbaar.

Kon je nog een illustratie voor Helmers' 4^e *Zang* vinden?

Verder verwijs ik naar vorige brieven en briefkaarten.

Hartelijk gegroet, en tot later meer en beter; steeds je

E.

Bandoeng, 16 Mei '39.

P.S.—Zoodra ik de Hogendorp-afschriften van je heb, kan Nix met drukken beginnen. Dat heeft vóór, dat ik zelf dan nog een heel stuk tekst in Indië kan nazien. Maak je dus haast?

B.F.—Deze brief is een dag blijven liggen, zoodat ik nog net je briefkaart kreeg. Een ellendige historie met Ter Braak[1]—ik zal hem zelf schrijven. Veel uit je briefkaart is me niet duidelijk: waarom ruzie tusschen Ter Braak en D. Hans? waarom ontslag bij Swart en niet bij Schilt? ik ben blijkbaar van *niets* meer op de hoogte. Ik stuur je 2 nrs. *K. en O.* waarin een kleine repliek die ik op Kettmann gaf; de inlandsche drukkers moesten er natuurlijk weer fouten in maken en daar het in-der-haast ter perse ging heb ik 't niet kunnen verbeteren (het was trouwens Koch, die 't nazag). Ingesloten 1 ex. alleen daarvan. Wil je 't Ter Braak, Rudie enz. laten kijken en, als het kàn, ergens in Holland nog eens laten drukken, want hier ziet niemand het.[2] Als je de 2 complete nrs. ontvangt die per gewone post gaan, stuur dan

1. Op 6 mei 1939 vroeg Ter Braak ontslag als redacteur letteren en kunst van *Het vaderland*. H. Nijgh, directeur *NRC*, E. de Lang, directeur van *Het vaderland*, en P. C. Swart, hoofdredacteur *NRC* en gedelegeerde voor perszaken van *Het vaderland*, hadden hem een dringende waarschuwing gegeven n.a.v. zijn polemiek met D. Hans, hoofdredacteur van *De avondpost*. De commissarissen van *Het vaderland* grepen in en gaven Ter Braak genoegdoening, waarop hij zijn ontslagaanvrage introk (Zie *Bw TB-DP* 4, 1115–1118 en p. 542–545).

2. 'Poezen en honden' in: *K&O* 2 (1939–1940) 7 (16 mei 1939) p. 110 (Antwoord aan George Kettmann jr. 'De wijze katers' in diens bundel *Het erf aan zee*; zie 3315 n 5), geciteerd door W. L. M. E. van Leeuwen in zijn kroniek 'Over litteratuur' CCCCV in *Twentsch dagblad Tubantia* van 19 augustus 1939. Ook in: *Het volk* van 5 juli 1939 (av.); *Kroniek van hedendaagsche kunst en kultuur* 4 (1939) 23 (oktober), p. 376; *Tijd en taak* 37 (1939) 40 (1 juli) p. 6 en *DGW* 38 (1939) p. 7–8 (juli-augustus) p. 19 (*Vw* 7, p. 349–351).

1 ex. naar dien Kettmann, daar reken ik op;—vooràl als je 't vers *niet* elders geplaatst krijgt.—Is het *Holl. Weekblad* niet iets voor Ter Braak?[3] Enfin, ik wil over die zaak niet praten zonder meer gegevens. Natuurlijk zal ik, zoodra ik die heb, hier ervoor doen wat ik kan,—bv. zeker een stuk erover in *K. en O.* zetten,[4] al is dat 'weinig'.

3717 (1115). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 18 mei 1939*

3718. *Aan W. Walraven*[1]*: Bandoeng, mei 1939*

[*Du Perron zou nu het liefst in Holland, samen met Ter Braak en Vestdijk, een weekblad oprichten tegen NSB en Moreele Herbewapening,*] tegen gif en tegengif; er moeten in Holland toch nog wel menschen genoeg zijn, die van allebei deze kolders niets moeten hebben. In ieder geval, je hebt daar weerklank, en je richt er iets uit, zooals we met *Forum* na vier jaar duidelijk gezien hebben. In déze [*de Indische bedoelt hij*] samenleving is het woord ten slotte altijd aan de meest 'praktische' lieden, en dat zijn lieden, die altijd 'iets grootsch' verrichten, met de duidelijke resultaten van er iets 'grootschers' mee te *verdienen*. Ik vrees, dat ik nooit zelfs iets kleins zal verdienen, en om in armoe van de pen te leven, daarvoor zit je in Europa beter. Je hebt het er mis-

3. Na het vertrek van Greshoff op 8 mei 1939 uit Brussel naar Zuid-Afrika was de post van hoofdredacteur vrij.

4. N.a.v. 'Schoonmaak' in *De Java-bode* van 24 mei 1939 reageerde DP met 'Schoonmaak en schoonmaak' dat pas werd gepubliceerd in *K&O* 2 (1939–1940) 11 (16 juli 1939) p. 170–172 (*Indies memorandum*, *Vw* 7, p. 109–113), omdat DP eerst de ontwikkelingen rond Ter Braaks ontslag wilde afwachten.

1. Willem Walraven (1888–1943) was als journalist werkzaam voor *De Indische courant* te Soerabaja en woonde in Blimbing (Malang, Oost-Java). DP zocht schriftelijk contact met hem na lezing van zijn stukken in *De Indische courant*, zij ontmoetten elkaar eerst eind juni, begin juli 1939. DP's brieven aan Walraven zijn verloren gegaan. Dit fragment uit een brief van DP tussen 7 en 20 mei 1939 aan Walraven, is ontleend aan een brief van Walraven aan zijn neef F. Schamhardt van 20 mei 1939 (zie W. Walraven, *Brieven*, Aan familie en vrienden 1919–1941. Amsterdam 1966, p. 436–438; hetzelfde fragment, iets bekort, ook geciteerd door Walraven in zijn in memoriam-artikel 'Du Perron overleden' in *De Indische courant* van 8 augustus 1940). Zie ook Ronald Spoor, 'Du Perron-Walraven: reconstructie van een verloren correspondentie' in: *Het oog in 't zeil* 1 (1983–1984) 3 (februari 1984), p. 25–29.

schien iets harder, maar je krijgt meer terug voor wat je doet, de 'uitwisseling' is grooter en je lééft meer—op het terrein 'van de geest' dan, dat het terrein is van de niet-verdieners. Als ik hier in Indië *moest* blijven, zou ik eindigen met me geheel aan te sluiten bij de Indonesiërs [*de Inlanders, bedoelt hij*]. En dat doe ik toch *liever* niet.

3719. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 25 mei 1939*

Bdg., 25 Mei '39

Beste Fred,

Nog een haastbriefkaart! Ik kom net uit Batavia terug, waar ik hoopen plaatjes vergaarde voor deel 2. Wij zijn nu aan drukken toe, en Nix wil best, maar we zitten direct vast met Van Hogendorp omdat ik niets van jou hoor en geen afschriften van die verzen heb. Denk erom, ik zit hier nog maar 3 mnd. maximum en moet woekeren met mijn tijd!

Plaat voor de *Holl. Natie* heb ik niet meer noodig; laat dat dus maar als je nog geen foto liet maken. Wèl zou ik willen hebben (zoo gauw mogelijk):

1. Portret C.S.W. van Hogendorp.
2. Portret H.A. Meyer.
3. Levensbericht H.A. Meyer + verzen.
4. Portret Bruno Daalberg.[1]
5. Portret W.L. Ritter.[2]

Voor H.A. Meyer en W.L. Ritter kan je je wenden tot dat Iconogr. Bureau, dat ik je al opgaf. Ik zou ze allebei *erg* graag hebben; wil je dus je best doen? Beide zijn voor de O. Ind. belletrie van groot belang. Over W.L. Ritter vind je maar heel weinig bizonderheden: zie Nieuw Nederl. Biogr. Wdbk. Misschien is hij de grootvader of overgrootvader v. P.H. Ritter Jr.?—zou in dat geval dr. Stapel hem erover willen schrijven? (liever niet jij, dunkt me, na voorgaande corresp.!) Mogelijk bezit P.H. Ritter dan een portret. Doe *vooral* moeite hiervoor! Ik zoek in Indië ook, maar tot dusver met geen resultaat. De man werd geboren 1799, en stierf 1862, in *Haarlem.*

Dank voor alles en tot nader. Je

E.

1. Geen portret achterhaald; DP over Bruno Daalberg in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah' (*Vw* 7, p. 235–236).
2. Geen portret achterhaald; DP over W. L. Ritter in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah' (*Vw* 7, p. 263–267).

Bandoeng 27 Mei

Beste Soejitno,

Ik was 2 dagen maar op Batavia, leed zeer van de warmte, sliep slecht, werkte hard, deed er een verkoudheid op en ben ziek en moe hier teruggekomen. En—er is nog hoopen te doen! Mijn hart 'spookt' weer; ik zou rust moeten nemen en kan er maar niet toe besluiten.

Hoe gaat het met je? Ben je nu weer in B.zorg terug? Ik vroeg Dajoh, aan wien ik toch iets vragen moest, of hij jou wilde waarschuwen dat ik die 2 dagen in de Bibl. B.G. zou zijn. Ik ontmoette alleen Alwi even; Hazil zag ik ook niet. Zonderling ook dat ik geen bericht van hem kreeg na mijn brief,[1] want ik zond hem een kiekje van Malraux met mij samen,[2] in de veronderstelling dat hij dat op prijs zou stellen. Ik kreeg zelfs geen bedankje, zoodat ik niet zeker ben of mijn brief hem wel heeft bereikt. *Wil je ernaar informeeren?*

Ook vroeg ik hem wat soort boeken Sjahrir[3] graag ontvangen zou. Ook daarop geen antwoord. Wacht hij misschien tot hij zelf eerst antw. heeft v. Sjahrir alvorens mij te schrijven? Zóó 'economisch' hoeft het toch niet?

Van *P. Baroe* geen bericht meer, voor zoover ik weet. Misschien kreeg Soebardja antwoord, of moet nù de klap, die op de bedreiging volgt, komen. Wij hebben dat stuk v. Sjahrir[4] toch maar compleet geplaatst, omdat het toch te dwaas zou zijn geweest om het af te breken. Overigens komen er brieven binnen van Europeesche lezers die protesteeren tegen 'het peil' van zulke stukken, die vinden dat hij maar 'wat daast' enz. De heer de la Court staat dus niet alleen in zijn opinie. Bep zegt: 'je moet zelf al ingewijd zijn en erg goed op de hoogte, om te zien *wat* de goede dingen in dat stuk zijn'. Dat is best mogelijk, maar het is toch raar.

Schrijf mij weer eens, al is 't kort, waar je zit, wat je doet, wat je plannen zijn,—nu je in Augustus pas klaar bent.[5]

1. Brief niet teruggevonden.
2. Zie *E. du Perron*. 's-Gravenhage 1969, Schrijversprentenboek 13, p. 31, nr. 87.
3. Sjahrir kreeg van 1936 tot de Japanse inval in voorjaar 1942 een gedwongen verblijfplaats in een verbanningsoord op het eiland Bandaneira toegewezen.
4. Zie 3642 n 3.
5. Soejitno Mangoenkoesoemo voltooide zijn rechtenstudie aan de Rechtshogeschool te Batavia, zie ook 3924.

Ik dacht ± 12, 15 Juni weer nr Batavia te gaan; als ik tenminste ± *klaar* ben met mijn werk hier, en dat is weer een kwestie die vnl. van mijn gezondheid afhangt. Dit keer kom ik dan wèl over B.zorg terug. Gaat Bep mee, dan logeeren we liever bij van Leur, omdat dat, met die paviljoen-kamer, in ieder opzicht makkelijker is. Ben ik alleen, dan kom ik graag bij jullie.* Goed?

De Van Leurs hebben ons uitgenoodigd om de laatste maand van ons verblijf in Indië bij hen te komen. Ik voel er wel voor, want ik houd van B.zorg, maar Bep is in *dat* klimaat altijd het ellendigst, heeft ze laatst weer gemerkt. Dus dat is ook nog onbeslist.

Hartelijke groeten van onsbeiden voor jullie twee, een hand van je

E.

3721. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 28 mei 1939*

Bdg., Zondag.

Beste Bob,

Dank voor het prospectus van *Het Overzigt.*[1] Ik kan er wel een paar woorden over zeggen in mijn tijdschriftenlijst[2] (ben trouwens nog een paar rare tijds. op het spoor), maar een uitvoerige publicatie zou toch niet in het boek passen, en zou mij zelf te ver voeren op het oogenblik. Waarom schrijf je zelf niet daarover? Het komt mooi bij je studie over v. H. en de A.S.[3] heeft allicht minder bezwaren tegen gebruik door jou dan door mij. Je kunt het dan apart publiceeren in *T.B.G.*, of *Kol. St.* of zoo, waar het onderwerp 'geknipt' voor is. Dat art. van mij in *K. en O.* belet niets, want is 90% uit belletristisch oogpunt bekeken. Een uitvoerige studie over ind. kranten en tijdschr. (de *Bat. Kol. Crt., Java Gov. Gaz., Java-Bode, Jav. Crt.* enz. waren ook maar weekbladen, goedbeschouwd—behalve de *J.B.* die 2× per week

* Ach, ik bedenk daar dat Bep natuurlijk toch niet weg kan vanwege die examen-commissie hier. Ik kom dus bij jullie, als het mag.

1. Titel van een niet-verschenen tijdschrift, waarvoor de latere minister E. de Waal (1821–1905) het prospectus schreef (zie *Vw* 7, p. 88).
2. 'Oude Indiese tijdschriften' in: *K&O* 2 (1939–1940) 7 (16 mei 1939) p. 105–107 en 8 (1 juni 1939) p. 124–126 (*Indies memorandum, Vw* 7, p. 82–95).
3. De Algemene secretarie te Buitenzorg had het toezicht op het Landsarchief.

verscheen) zou alleraardigst zijn en aanl. kunnen geven tot allerlei 'sociologische' wetenswaardigheden.[4] Doe het bij je st. over v. H. en over de Harmonie.[5]

Ik ben physiek weer wat rottig en laat het hierbij. Erg benieuwd of die 2e levensschets v. Dirk nog terecht komt. Wschl. is het dezelfde als die andere, misschien ook hetzelfde ex?

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Ellen en nogmaals dank,—t.t.

E.

P.S. Heb je iets over *W.L. Ritter* in het Archief? Dat grààg!

3722. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 29 mei 1939*

Bandoeng, 29 Mei '39.

Beste Freddy,

Dank voor je uitvoerige brief. Natuurlijk wil ik nog een hoop méér hooren. Zentgraaff heeft het geval óók 'behandeld'; uitknipsel gaat hierbij. Ik heb geantwoord, in *K. en O.*, dat pas 3 Juni uitkomt. Als ik gezond ben, stuur ik het je dadelijk. Laat ter Br. deze dingen maar zien, al zijn 't voor hem natuurlijk maar verre echo's. Terwijl ik je schrijf ben ik eig. niet best, heb licht koorts, ben al een dag of 5 verkouden enz.—en dan ben ik direct bang voor een terugkeer van die longontsteking.

Je verslag is zoo mooi en compleet, dat ik de hoop opgeef om er ook maar eenigszins behoorlijk op te kùnnen ingaan. Neem dit gekrabbel voor lief. Ik antwoord maar weer punt voor punt, dat is toch nog het minst onbevredigend.

Z. heeft het ook al over normaal en abnormaal,—hij insinueert overigens dat ter Br.— en ik natuurlijk ook—van de verkeerde richting zijn; zulke dingen zijn noodig *voor Indië*!—Maar laat t. Br. zich niets inbeelden: Z., in déze samenleving, is 50 × gevaarlijker en erger dan Swart; *iedereen is bang* voor hem, je krijgt dus niemand mee tegen hem, enz. Maar ja,... ik benijd t.Br. dat Nijgh een beroerte heeft gekregen, en Z. (nog) niet. Dààrin heeft hij mij glansrijk overtroffen.

4. G. H. von Faber, *A short history of journalism in the Dutch East-Indies.* Soerabaja (z.j.), biedt een oppervlakkig overzicht.
5. Zie 3714 n 1.

Woont Romein niet in Amsterdam? Hoe komt hij dan op de Cul-Club[1] in Den Haag? Enfin, dat is een detail. De houding van de laffen is overal op aarde dezelfde, maar Arthur[2]—gegeven *zijn* logica en qualiteit—is toch onbetaalbaar, en Hein Pannekoek en Huizinga vallen weer heerlijk mee. Overigens: overdrijf niet het nieuwe van dit geval en schrijf het vooral niet alleen toe aan 'onzen tijd', want dergelijke filister-bewegingen tegen een behoorlijk mensch hebben *altijd* plaats gehad en zijn altijd logisch geweest. Ik geloof dus niet zoo gauw als jij dat wij 'verloren' zijn, en in ieder geval wil ik daar zelf bij zijn. Wij denken nu in Augustus van hier te gaan, uiterlijk begin September. Wij zijn al bezig een boot te zoeken.

Ik heb van Bovene hier nog eens gezien. Hij protesteerde over mijn stukken tegen Z., hoewel hij Z. *haat*, en dus... uit journalistiek fatsoen. Een beste jongen, wat dom en wat slim, maar zeker niet beroerd; alleen: hij vindt er nu eenmaal een eer in, journalist te zijn. Dat zegt eig. alles.

Mijn neef (gezegd oom) George in Tjilatjap ken ik nu persoonlijk. Van dat portret bij jullie[3] herinner ik me *niets* meer, maar ik logeerde bij hem in Tjilatjap, nu bijna 2 jaar geleden. Zijn vrouw is niet ongeschikt, was er ook, zijn dochter 'Jetty' niet. Ik zal je later een prachtverhaal (genre poëtische kolder) over ze vertellen, nu geen tijd. Die oom George is een bèste man, en de bovenkant van zijn gezicht lijkt wel wat op mijn vader, de onderkant niet.

Waarom is het élan van *Het Holl. Weekbl.* 'voor altijd' gesmoord?[4] Kan ter Br. *daar* geen hoofdred. van worden? Of is 't blad zelf stervende?

Ik heb Gans niets te schrijven, zou te veel moeten 'aanknoopen'. Doe hem mijn hartelijke groeten en verzeker hem van mijn beste gevoelens. Ik kreeg nooit een Léautaud-nr. van *Ce vice*.[5]

Wie in godsnaam is Mies Jurriaanse, en hoe in drommelsnaam kan

1. 'Cultureele Club, Sociëteit voor Cultureele Samenwerking', opgericht in 1929 in Den Haag; bij een feestmaal op 6 mei 1939 ter gelegenheid van het tienjarig bestaan waren de Romeins aanwezig geweest.
2. Arthur van Schendel had bij Schilt geprotesteerd naar aanleiding van Ter Braaks ontslag (zie *Bw TB-DP* 4, p. 382).
3. Niet achterhaald.
4. Op 11 mei 1940 zou het laatste nummer verschijnen.
5. Van *Ce vice impuni, la lecture* 1 (1938–1939) 4 (1 april 1939) was p. 1 gewijd aan Paul Léautaud.

je haar vertellen dat men mij op 't Landsarchief met haar naam 'gepest' heeft, dien ik nu voor het eerst hoor!?? Deze heele dame is mij onbekend, zoo ook haar ceylonsche histories. Verklaar je nader. En waarom wordt de goede Verhoeven erin betrokken, die altijd even geschikt was (en is)? Je schijnt een wonderlijke roman gedroomd te hebben over die Archief-historie van me. Ik zal die nog weleens compleet opschrijven, maar wat zal *jij* dan teleurgesteld zijn, als je nu al zooveel mooiere dingen weet.[6]

Oud Batavia van Nix is in grooter formaat dan dat van Kolff (1e druk), maar... deze editie is in 1 deel (album niet meegerekend), die andere in 2; verder heeft De Haan deze op vele plaatsen herzien en verbeterd.

Die foto van mij op de stoep is van Nov.'36. Ik was toen nog geen maand in Indië.[7] Ik ben nu nog *veel* ouder geworden.

'Radjad-Jarang' is een fantazie van een redacteur v. *Holl. W.*—het is doodgewoon 'Padjadjaran'! Het 3e stuk is het beste, geloof ik; maar is dat al geplaatst? Ik zag maar 1 en 2, en heb die niet dubbel. Het kwam mij ook voor dat erin gesnoeid was, tenzij dat deel nog komt. Ik schreef deze dingen in Tjitjoeroeg, indertijd, en voor *Het Vaderl.* Men vond ze daar toen al 'te moeilijk'—stel je voor, *dit* gedaas!—en ter Br. kreeg ze er maar niet 'door'.

Je kunt het hier toch nog probeeren, als je toch leeraar moet spelen of zoo. Ik heb hier dan al een vriend voor je: R(obby) Nieuwenhuys, nu 'neerlandicus' te Semarang. Hij schreef een best stuk over Daum, dat in *Gr. Ned.* komt. Er *zijn* wel geschikte menschen hier; je moet het niet *te* erg zien; maar *begin* met je geen illuzies te maken! Misschien valt het jou weer mee...

Théâtre de M. Boissard heb ik. Tenminste het 1e deel dat ervan verscheen (er staat één sterretje bij). Is het 2e uit, dan wil ik dat graag hebben! Die dingen over de liefde staan, meen ik, in *Passe-temps.* Zooniet, dan wil ik ze ook maar al te graag.—Naar *Janneke de Pionierster* zal

6. Maria W. (Mies) Jurriaanse, verbonden aan het Algemeen Rijksarchief, kreeg de opdracht tot ordening van de V.O.C.-archieven op Ceylon, waartoe zij vanaf februari 1937 in Colombo woonde. Verhoeven heeft haar daar in 1937, terugkerend van een studiereis in Europa, bezocht. Het is hem niet bekend, wie het gerucht kan hebben verspreid en aan Batten doorverteld, dat DP enige relatie met haar zou hebben gehad.

7. Zie *E. du Perron.* 's-Gravenhage 1969, Schrijversprentenboek 13, p. 42, nr. 112. De foto werd voor het eerst gepubliceerd in het te Batavia uitgegeven weekblad *Wereldnieuws en sport in beeld* van 5 december 1936 (vgl. 3100 n 4).

ik uitzien. Maar er is even veel en meer kans het boekje in Holland te vinden. Koop het dan, geef het je moeder uit mijn naam, en laat mij het met jou verrekenen.

Wat Rudie van Minny le Grom zegt, is soldatentaal en vanzelfsprekend onjuist. Zij is een jong meisje, ik ben een verouderend, dik en kalend man, zonder eenige sex-appeal. Trek de conclusie!—Het proza van Arthur Ducroo is niet voldoende voor wat Rudie bedoelt, geloof ik, ook al zou Arthur zijn Jane willen verraden...

Met Jan en Annie Romein ben ik op 't oogenblik op de beste voet en ze behooren bepaald allebei tot de menschen die ik *verlang* in Holland terug te zien.

Bestel *Ups en Downs* bij 'Templum Salomonis', Leiden. Laatst stond het in een catalogus van hen voor f 2.50. Of f 4.50, maar in ieder geval goedkoop.

CSW. van Hogendorp begint me langzamerhand even hard te interesseeren als zijn vader Dirk. De vader was genialer en zeker een 'grootere vent', maar wat een romantische jeugd heeft deze C.S.W. gehad, en stom was hij zeker ook niet.—Maar doe je niet *te veel* daar op 't Rijksarchief? Ik ben al dolblij als je die verzen voor me overschrijft en die portretten zendt. Ik kan tòch niet veel gebruiken, want nu al is mijn 'copy' zóóveel grooter dan mijn plaatsruimte (320 blzn. als van *De Muze*), dat ik wel weer hoopen zal moeten schrappen.

Het stuk van Coster als 'buurtje'[8] was onverwacht aardig!

Ritter en Bloem zijn precies zooals ze moeten zijn. Daarover dus niks. Maar 'slijm op jenever' is een meesterlijke formule voor den laatste. Wat is de eerste, in dezen trant? Snor op kinderpoep?

Ik kòn me onmogelijk met die Slauerhoff-poëzie inlaten, omdat ik hier nòch manuscripten heb, nòch literaire tijdschriften, nòch ander controle-materiaal. In Holland zou ik het met toewijding gedaan hebben.

Bij voorbaat werkelijk alle dank voor je moeiten en zorgen. Hoe gauwer ik de boel hier heb, hoe gauwer Nix beginnen kan met drukken; en dan kan ik nog heel wat hier zelf nakijken. Al die proeven per luchtpost nr Holland, wordt een ramp, vrees ik.—En dan,

8. In *De stem* 19 (1939) 5 (mei), p. 484–485, schreef Coster in zijn 'Klein journaal' onder het kopje 'Wij zij niet bang...' over de enquête der Duitse regering, die na de annexatie van Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije aan de overige buurstaten de vraag stelde of ze zich bedreigd voelden. Coster stelde een antwoord op in de vorm van een briefkaart gericht aan de 'Buurman', dat even onzinnig was als de vraag en ondertekende met 'Uw buurtje'.

als jullie gelijk hebben, dan komt dit alles natuurlijk tòch niet af, omdat de afslachting al veel eerder zal plaats hebben! Het beste is, er niet aan te denken, zeg ik laf.

Enfin, tot zoover voor vandaag. Als je wist hoe moe en beroerd ik me voelde zou je deze onsamenhangende praat apprecieeren. Later beter, hoop ik.

Een hand van je

E.

3723. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 31 mei 1939*

Beste Soejitno,

Ingesloten alvast 1 foto; die met M.[1] wordt na-gemaakt. Déze werd gemaakt in Nov. '36 in Batavia,[2] toen ik nog maar een dag of 10 in Indië terug was. Vind-je niet dat ik erop kijk alsof ik bij mezelf zeg: 'Ik weet nog niet of ik hier wel betah[3] ben'?

Ik ga morgen voor een week bij die verpleegster aan den Lembangweg.[4]

Tot nader. Hartelijk steeds je

E.

Laad dat rekest niet te veel met inhoud—voor jezelf. Zeg dat het goed is voor Rajati[5] en beschouw het als een *formaliteit.*

Bdg, 31 Mei '39 's avonds.

3724. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 1 juni 1939*

Bandoeng, 1 Juni 1939.

Beste Freddy,

Ik schreef nu een *lang* stuk voor *K. en O.* over het ontslag van Ter Braak. Nemen ze dat niet op, dan heb ik ook met dit blad afgedaan.

1. Malraux.
2. Portret tegenover titelpagina van J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier.* Amsterdam 1962.
3. Maleis: 'het ergens kunnen uithouden'.
4. DP moest in verband met het gevaar voor een nieuwe longontsteking op doktersadvies rust nemen.
5. Dochtertje van Soejitno Mangoenkoesoemo; voor rekest zie 3703.

Ik heb dit Koch meegedeeld.—Komt het stuk erin, dan stuur ik onmiddellijk per luchtpost een ex. naar jou en naar Ter Braak (van wien ik overigens nog steeds geen scheet tot bescheid kreeg—spreek dat eens vlug 3 × achter elkaar uit)!

Nu je nieuwe brief. Het zou mij innig spijten als Ter Braak bleef, tenzij met *volledige* en *grondige* genoegdoening. Dat soort menschen héèft geen chic; ze doen alleen wat ze noodig vinden. Laat T.Br. dat in godsnaam niet vergeten! Dat Nijgh nu buiten gevecht is, is prachtig. Maar Swart is óók een fluim. En Schilt,—nu ja, die wordt door T.Br. zelf vaatdoek genoemd.

Van dat tooneelstuk van CSW. v. H. weet ik niets af. Maar als het in het fransch is, neem ik het zeker *niet* op. Schrijf het dus niet over; beschrijf alleen hoeveel het is, hoe 't eruitziet, wat het onderwerp is, en een paar details (v/h 'verhaal').[1]

Laat die *brieven* loopen, op die eene *berijmde* brief[2] na, die erbij moet zijn. Wat ik voor den roman noodig heb, hoop ik dit najaar zelf te lezen. Wij zijn bezig met booten nazien enz.; het wordt heusch ernst.

Zie ook in *Lakschmi* 1840 of 1841 een poëzie (elegie?) van J. van Deventer Jszn. op *Het Kerkhof te Batavia.*

Mayer schreef mij. Volgens hem is Meyer zeldzaam—dus niet koopen, liever leenen en mij zenden of het noodige eruit overnemen—en *Bandong* van Nagel vmdl. in ms. Dit laatste is onzin; het staat als *boek* in het *Nieuw Biogr. Wdbk.* vermeld, met jaar van uitgave. Misschien is het wel in die ex-bibl. van mr. N.P. v.d. Berg in het Rotterd. Leeskab. Potgieters art. over Meyer[3] ken ik en kan me verdomd weinig schelen; als nagenoeg alles wat des potgieters is. Alle boeken van Nagel die je me opgaf, ken ik; alléén *Bandong* niet. Portret van Daalberg is niet absoluut noodig; Meyer en Van Hogendorp wèl. En *W.L. Ritter*! Informeer eens naar dien man bij dat Iconogr. Bureau.

Plaat uit Helmers heb ik al—hoeft niet meer.

1. Zie 3750 n 2.

2. Een brief in proza en verzen van Willem van Hogendorp aan zijn zoons Dirk en Gijsbert Karel uit Rembang, 5 oktober 1774. Zie *Een lettré uit de 18e eeuw: Willem van Hogendorp*, p. 30–31 (*Vw* 7, p. 222–223).

3. 'Jacob van Heemskerck en vijf en twintig jaren Hollandsche poëzij' in E. J. Potgieter, *De werken*, deel XIV. Haarlem 1886, p. 220–330 (oorspr. gepubliceerd in *De gids* van 1849) òf de bespreking door Potgieter van H. A. Meijer, *De gedichten*, 2 delen. Amsterdam 1860–1861 in *De gids* 26 (1862) 1 (januari), p. 156–160.

Nieuwenhuys heet Robby, niet Rolf, is blond, en in Indië kind geweest. Een aardige vent, voor wie de literatuur *leeft*—Groet Hein 's Gravesande *heel hartelijk* van mij en zeg dat ik hem schrijven zal; had ik het niet zoo beestig druk, dan was het al lang gebeurd.—Ik ben nu zoo beroerd dat ik een week rust moet nemen (op last van den dokter) bij een verpleegster a/d Lembangweg. Toch zal ik ook daar—zij 't zachtjes—met werken doorgaan.—Zonderling dat Ter Braak, in de gegeven omstandigheden, nu hem 'schrijven over vriendjes' verweten wordt, *De Muze* aan een ander gaf,—die er dan ook een *snert*beschrijving over schreef.[4] Dat zou mij nooit gebeurd zijn; ik zou òf meteen geen regel meer geschreven hebben òf per eerstvolgende beurt een mooi stuk over 'mijn vriendje'. Enfin, ik ben Ter Braak niet. Dag! Je

E.

Ingesloten een briefk. aan Mayer.[5] Wil je eerst zelf op de Bibl. dat *Vergeten Proces*[6] zoeken en dan pas de bestelling doorgeven? Dank!

3725. *Aan J. van der Woude: Bandoeng, 2 juni 1939*

Geachte Heer Van der Woude,[1]

Ingevolge uw verzoek zend ik u hierbij een 'scheepsjournaal', dat geheel ongepubliceerd is. Mocht het niet groot genoeg zijn, dan kan ik u misschien nog wel wat artikelen, notities of zoo zenden, om de 8 vel vol te maken. Maar liefst zag ik dit apart en zonder meer uitgegeven; vooral met het oog op een nieuw boek over Indië,[2] waarvan dit dan de 'inleiding' zou zijn.

4. In *Het vaderland* van 14 mei 1939 (ocht.) onder de kop 'Oost-Indische Compagnie en dichtkunst, Haar "Muze" in het licht gezet door Du Perron', ondertekend met v. M.
5. Niet teruggevonden.
6. L. E. (Frauck J. G. W. C. Engelberts), *Een vergeten proces*. Utrecht 1925.

1. Deze eerste brief van DP aan de schrijver en criticus Johan van der Woude (1906–1979) is een antwoord op diens verzoek om kopij voor een boekje in de Prominentenreeks van L. J. Veen's uitgevers-maatschappij n.v. te Amsterdam, die door hem werd geredigeerd. *Het scheepsjournaal van Arthur Ducroo* (*Vw* 5, p. 287–369) dat DP op zijn reis naar Nederlands-Indië in het najaar van 1936 had geschreven, zou eerst in 1943 in deze serie worden gepubliceerd.
2. Het nooit geschreven 'Terug en terug' (zie 2986 n 5).

Ik moet u echter erbij zeggen dat ik het auteursrecht niet afsta. Ik neem dus aan dat de uitgever Veen mij fl. 15 per vel geeft voor één druk van 1000(?) exemplaren. Het aantal hebt u mij niet geschreven, maar het zal wel 1000 of 1200 zijn, niet?

Graag nog eenig bericht van u. Tot 1 Juli a.s. is mijn adres: Wajanglaan 25, Bandoeng. Daarna is het het best om corresp. weer naar den uitgever Nix te adresseeren (Landraadweg 3, Bandoeng). In Augustus, uiterlijk in September, hoop ik op de terugreis te zijn naar Europa.

Met hoogachting uw dw.

EduPerron

De 'copy' gaat per gewone mail.

Bandoeng, 2 Juni 1939.

3726. *Aan J. Paulhan: Bandoeng, 4 juni 1939*

Bandoung, le 4 juin 1939.

Cher ami,[1]

Je viens de recevoir les nouvelles réflexions de votre père. Merci; et merci aussi du très beau portrait que vous m'avez envoyé. J'ai déjà donné les nouvelles réflexions à l'imprimeur; voici ce que je me propose de faire. J'ai encore 14 exemplaires de la première plaquette ici; j'y ferai *ajouter* les nouvelles réflexions, 28 pages environ, et je ferai changer la page de titre, où il y aura Frédéric au lieu de François. (Ce François, je l'ai pris de la traduction hollandaise des *Mensonges du Caractère*,[2] où on l'a mis carrément comme ça.) Si tout est prêt, je vous enverrai 6 exemplaires *complets*, et 6 exemplaires des nouvelles ré-

1. Jean Paulhan (1884–1969), schrijver en hoofdredacteur van *La nouvelle revue française* had DP leren kennen via André Malraux in de tijd dat DP in Parijs woonde. Mogelijk hebben zij elkaar vaak ontmoet en is er in die periode gecorrespondeerd. Deze brief, geschreven in verband met de privé-uitgave van *Réflexions* van Paulhans vader Frédéric Paulhan (1856–1931), is de enige die werd teruggevonden (Zie voor nadere bibliografische details over *Réflexions*: *Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron*, Samengesteld door F. Batten en A. A. M. Stols, 's-Gravenhage 1948, nr. 98, p. 49–50). Al in 1932 had DP het plan om de *Réflexions* bij Stols uit te geven; zie 1357 en 1364, waar hij eveneens François met Frédéric verwart.
2. Zie 3655 n 4.

flexions à part, avec des nouvelles pages de titre.* Pour ces 6 derniers, à vous de faire la petite opération, avec un relieur. Ne croyez vous pas que c'est la meilleure chose ainsi? On aura une seule plaquette, d'une soixantaine de pages; ce qui vaut mieux, il me semble, que deux petites de 32 pages. Et chaque exemplaire aura un portrait. (Vous me voyez ravi!)

Je pense ne plus rester longtemps ici. Si tout va bien, nous partirons pour l'Europe en août ou en septembre. Je compte vous revoir à Paris et sans dégâts.

Merci encore; et croyez-moi cordialement à vous,

EduPerron

(Je ne vous demande pas de nouvelles de Pia, de Malraux, de Chevasson, parce que je compte revoir tout le monde en octobre au plus tard.)

3727. *Briefkaart aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 5 juni 1939*

Bdg., Maandag.

B.N.—Dank voor je briefkaart. Ik lig nu aan den Lembangweg op te knappen—zoo moe en beroerd was ik. Dit gebeurt dan nog op doktersvoorschrift. Dat encycl. art.[1] moet maar wachten; ik zelf heb er geen tijd en energie voor. Als ik van hier weer thuis wordt afgeleverd, ga ik door met mijn '2e deel', wat belangrijker is.—Je vraagt een lijstje van Z.'s artt. enz. Die heb ik niet hier, dus ik zal morgen deze briefk. aan Bep meegeven, die de rest dan wel invult. Houd je goed! Hart. groeten van je

EdP.

[2]1 Oct. '39	*K. en O.* duP. bespreekt *Atjeh.*
15 Oct.	Z. in *Javabode.*
18 Oct.	*OchtendPost*, Jordens J[r] over Z. als zedemeester
25 Oct.	*Vaderland* M.t.B. over Z.
1 Nov.	*K. en O.* art. van D. de Vries

* Je pense vous envoyer ce petit paquet, d'ici une quinzaine de jours.

1. Zie 3668 n 1.
2. In het handschrift van E. du Perron-de Roos.

16 Nov. *K. en O.* 1.e repliek EduP.: '*Van Oude Menschen*'.
22 Nov. *Preanger Post.* Seubring pro duP.
25 Nov. *A.I.D.* anoniem tegen Seubring e. 'andere kleine blaadjes'.
26 Nov. *JavaBode* over K. en O.
27 Nov. Antw. *Preanger Post* met overname art. Vaderland
1 Dec. *K. en O.* Z. per deurwaarder + naschrift EdP.
2 Dec. *Pr. Post.* „ „ „
6 Dec. „ „ ingezonden stukje EduP.
14 Dec. *Vaderland* M.t.B.
23 Dec. *Pr. Post* citeert Vaderland
24 Dec. *Het Licht* alg. schend-art.
24 Dec. *K. en O.* Z. per deurwaarder + naschrift EdP.
Kerkbode?? Ds Tichelaar over st: S'b.
Ochtendpost 8 Nov. 'Jordens' over Ds Tichelaar
OchtendPost 10 Nov. Dominee Tichelaar a.h. woord.

3728 (1117). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 6 juni 1939*

3729. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Bandoeng, 6 juni 1939*

Bdg., 6 Juni '39.

Waarde Heer Dubois,

Dank voor uw brief. Het gebeurde tusschen u en de *N.R.C.*[1] verwondert me niets: zóó zijn die lieden; en het geval Ter Braak werd me nu van alle zijden meegedeeld. Ik antwoord u kort, omdat ik het uiterst druk heb met mijn vervolg van *De Muze*, dat 2 × zoo dik wordt, en dat ik af wil hebben voor we van hier weggaan. We zijn nl. bezig de booten na te zien, die in aanmerking komen om ons van hier te voeren, en hopen het in Augustus zoo ver te brengen. Ik hoop u dus persoonlijk te ontmoeten in Sept. of October. Tot zoolang wensch ik u van harte het allerbeste toe met uw nieuwe lotgevallen in Holland. Wie weet hoe gauw alles zich nog ten goede keert. Waarom werkt u niet mee aan *Werk*?

Met hartelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

1. Na Greshoffs vertrek naar Zuid-Afrika zou Dubois hem als Brussels correspondent van de *NRC* opvolgen. Dit ging evenwel niet door.

3730. *Aan G. H. 's-Gravesande: Bandoeng, 7 juni 1939*

Bandoeng, 7 Juni '39.

Beste Hein,

Er ligt hier een brief van je van 17 Maart nog steeds onbeantwoord. Dat komt door mijn fysieke gammelheid èn mijn doorwerken, niettemin, aan het vervolg van *De Muze*, dat minstens 2 × zoo groot wordt. Eindelijk gaf de dokter me de kans tusschen rust nemen of een flinke inzinking. Bep heeft me nu zoover gekregen dat ik 10 dagen rust neem (een verdomd vermoeiende bezigheid!) bij een verpleegster aan den Lembangweg. En zoo vind ik tijd je te schrijven!—We zien elkaar overigens, naar ik hoop, spoedig terug, want met 1 Juli hebben we ons huis nu al opgezegd en met Augustus hopen we op de boot te zitten naar Europa. Vandaar ook dat ik zoo hard werk, want ik wil met dit boek klaar zijn vóór ik van hier opsjees.

De misère met Menno hoorde ik nu van verschillende kanten, en ook (van Fred Batten) hoe jij je daarbij gehouden hebt. Bravo, Hein! maar ik *wist* het: je bent een bovenste beste. Overigens zou ik het jammer vinden als de zaak werd bijgelegd en Menno bij de krant bleef; me dunkt, zulke dingen zijn heilzaam om je te laten zien dat je er *niet* bij hoort. Zou er geen blad op te richten zijn voor de lui die zich niet gelijk willen laten schakelen? desnoods als losse blaadjes, zooiets als de vroegere *Post van den Nederrhijn*? Het is nu in Holland een tijd geworden als de Patriottentijd, met 'keezen' (N.S.B.) en 'regenten' (reactionairen van alle richtingen) en 'Orangisten' (geestelijke en moreele herbewapening);—een paar Joan Derk van der Capellens worden onontbeerlijk! Hij was geboren op 2 November, krek als ikke-zelf; misschien kan ik hem wel vervangen, als Menno het niet doet!—In ieder geval, grapjes daargelaten, de tijd is rijp, lijkt me, *juist nu*, om iets te doen. Waarom is er niets op te vinden?

Het zal mij voor het landschap spijten dit land te verlaten; maar de indische samenleving is geen gevoelentje van spijt waard, ondanks de aardige menschen die hier natuurlijk ook zijn. Men vindt niets uit: het is hier eig. precies zooals je in Holland denkt dat het is;—als je hier 3 jaar gaat wonen, ontdek je alleen dat je een paar details meer aan de theorie kunt vastknoopen. Om hier iets belangrijks mee te leven, moet je carrément van ras veranderen en onder de Indonesiërs gaan leven. Maar dat kàn je niet (tenminste niet met vrouw en kind!).

Ja, die dr. de Haan, die door mij steeds geciteerd werd, is de schrijver van *Oud-Batavia*, en van de 4 dln. *Priangan*, die nog beter zijn. Een aardige oude zonderling, zelf zeer bekwaam, die *niets* goed vond wat van een ander kwam. Maar een opmerkelijke en authentieke persoonlijkheid, over wien grappige anecdoten in omloop zijn. Die vertel ik je nog weleens.

Ik hoop van harte dat wat je me schrijft, van je 'schuwheid', zich niet voortzet. Denk eraan: in tijden juist als déze, waaraan *iedereen* zich min of meer paranoïa-lijder gaat voelen, moet je extra aansluiting zoeken bij de enkele menschen van qualiteit en karakter die je kent. Je hebt trouwens instinctief gevoeld dat de Van Schendels je meer goed deden dan welke zenuwarts ook. Mij gaat het net zoo. Ik ga heusch naar Europa terug zonder veel illuzies; maar de aanwezigheid van enkele 'echte menschen'—voor òns dan—daar, is aantrekkelijker dan het vacuum hier. Om hier als Europeaan in je element te zijn, moet je technicus zijn: ingenieur, bedrijfsleider, botanicus of zooiets.

Nu, Hein, het beste,—ook met Nen. Als we in leven blijven—ik dan, want Bep is voortdurend 'verlamd', maar is nooit ziek, noch ziek geweest—dan zien we elkaar misschien al in September, uiterlijk October, terug. Het zal me goed doen je terug te zien, Bep ook. Ik moet wschl. den eersten tijd, misschien wel een maand of 2,3, in Den Haag zitten, om een geweldige hoop paperassen in het Rijksarchief te doorsnuffelen over de van Hogendorpen (misschien heeft Fred Batten je daarvan al verteld). Het is voor het vervolg van *Schandaal in Holland*, dat voor mijn gevoel maar een 'inleiding' is tot een figuur die mij 10 × meer inspireert: Dirk van Hogendorp. En dan komt het verhaal van die napoleontische officieren[2] daarachteraan, dat ik je eens deed bij *Riche*, en dat ik nog volstrekt niet 'kwijt' ben!

Houd je ferm, in de rotgeuren van het journalistiek bedrijf, en geloof me van harte steeds je

Eddy

1. Vgl. 3269, p. 105 en 3298, p. 140–141.

Bandoeng, 8 Juni '39.
(Ik ga straks voor een paar dagen –
voor gezondheid! – naar Buitenzorg.)

Beste Simon,

Ik ben je nog altijd een antwoord schuldig op je laatsten brief, maar dit zal kort zijn, omdat de gebeurtenissen den inhoud daarvan alweer 'achterhaald' hebben. Na jouw 'geval',[1] kregen we nu dat van Menno, dat nog niet eens uit is. (*Ik* wacht tenminste op het vervolg.) In *Krit. en Opb.* komt een stuk over je van een ouden journalist, Walraven,[2] die in den Oosthoek zit en nu al 27 jaar een avontuurlijk leven in Indië slijt (hij is als militair telegrafist begonnen). Ik zal een paar dagen wachten tot het nr. uit is en het art. hierin sluiten. Ik zelf heb een ander klaar over Menno, maar wacht tot hij mij permissie geeft om van wal te steken.

Ik schreef Menno al: is er geen kans om een eigen weekblad op te richten—tegen N.S.B. èn moreele herbewapening—met ons drieën in de redactie? Ik ben nl. bezig mijn matjes hier te rollen. Met 1 Juli gaan we uit Bandoeng, en zoo mogelijk in Augustus op de boot. Ik voel me voortdurend slap en beroerd in dit klimaat, tengevolge van die longontsteking, en reken eig. alleen nog maar op de zeereis om echt in orde te komen. Ik hoop van harte je in Sept. al terug te zien. Nu Greshoff weg is, hebben jullie mij misschien ook wel noodig, in zijn plaats. Hij is wel een héél beroemd man, over wien den laatsten tijd de eene knullige brochure na de andere 'in het licht' wordt gegeven (Schepens, 's Gravesande, Hoornik,[3] de vereenigde Jongeren—dit laatste vond ik *aardig*!) maar... ik zal mijn best doen. Après tout hebben de herbewapenden, geloof ik, liever met hem te doen dan met mij. Dien meneer Hans—mijn vingers jeuken nu al, om hem op zijn bliksem te komen. Misschien doe ik het al in *K. en O.*, maar dat is toch meer voor indische misdadigers bestemd,

1. Zie 3693 n 1.
2. Onder de titel 'Farizeïsme' publiceerde Walraven in *K & O* 2 (1939–1940) 8 (1 juni 1939) p. 122–123 over een verzoek om een verschijningsverbod van *De nadagen van Pilatus* door het blad *De rijkseenheid.*
3. Jan Schepens, *J. Greshoff, een studie.* Maastricht & Brussel 1938; G. H. 's-Gravesande, *Greshoff's Ikaros bekeerd, een proeve van exegese.* Maastricht & Brussel 1938; Ed. Hoornik, *J. Greshoff, dichter en moralist.* Amsterdam 1939.

de europeesche zullen het niet zien, als ze niet per se willen. En die meneer Swart heb ik ook op mijn swartenlijst gezet.

Ik schreef Menno al dat ik het eig. jammer zou vinden als het weer werd bijgelegd met hem. Dat ontneemt ons eenige argumenten. Vooral omdat hij daar echt 'in betrekking' zit.

Dat verhaal van Campert en het zilver van Ini Bloem, dat moet je me bij gelegenheid vertellen.[4] We weten van zulke boeiende gebeurtenissen *niets* af, in de tropen!—Houd die fl. 5. van *K. en K. en K.* nu maar voor ons, tot we elkaar ontmoeten. Het beste, tot zoolang! Hartelijke groeten van ons 2, een hand van je

E.

P.S.—Ik heb nog een ex. *Muze v. J. Comp.* naar de *N.R.C.* laten zenden, zoodat jij je ex. kunt houden. Kan je er ergens over schrijven?

3732. *Aan G. Stuiveling: Bandoeng, 9 juni 1939*

Bandoeng, 9 Juni 1939.

Geachte Heer Stuiveling,

Als u mijn boekje *Blocnote kl. formaat* (Boucher) kent of indertijd op *Den Gulden Winckel*[1] acht sloeg, kent u wschl. dat fransche 17e eeuwsche vers, dat zoo zonderling op de *Iris* van Perk lijkt. Zoekt u 't anders op in *Bl.kl.f.*, blz. 39.—Ik ben nu, al zoekend in mijn indische belletrie vóór Multatuli, een vers tegengekomen, dat erg aan *Drie Liedjes* van Perk[2] doet denken. Het komt voor in een bundeltje *Uit mijn Portefeuille* door E.W.A. Ludeking, uitgeg. te Batavia bij de Lange & Co in 1861. Ik schrijf het voor u over omdat het u misschien interesseert. (In dat bundeltje staat het op blz. 57–58).

Aan Betsy.

Altijd lacht gij mij zoo tegen,
Vriendlijk en aanvallig kind!
Voelt ge 't hoe 'k u ben genegen,
Hartlijk u heb lief gekregen,
En u lief en aardig vind?

4. Jan Campert had toen een relatie met de zuster van J. C. Bloem; zie Clara Eggink, *Leven met J. C. Bloem*. Amsterdam 1977, p. 124.

1. Zie 2855 n 4.

2. Jacques Perk, *Verzamelde gedichten*, (enz.). Amsterdam 1957, p. 8–10.

Zegen moge u verbeiden,
Rozen strooijen voor uw voet!
O! ik zal ten allen tijden,
U mijn vriendschapsbede wijden,
Dat u God bescherme en hoed!

Betsy! blijf steeds lief, aanminnig,
Vriendelijk en goed en zacht;
Word niet ijdel of veelzinnig,
Streef naar liefde, trouw en innig;
Liefde is 't zoetste wat u wacht.

En ontluik gelijk de bloemen,
Frissche knop, bemind, gevierd!
Zorg, dat men u nedrig noeme;
Nederigheid is meer te roemen,
Dan verbeelding die ontsiert.

Denk altijd in later dagen,
Wat gij eens van haar genoot,
Die aan 't hart u heeft gedragen,
Ach! haar zorg u toegedragen,
Vriendlijk kind! was eindloos groot!

Heb haar lief en leer haar achten,
Eeren voor haar moedertrouw!
Leer haar voorbeeld te betrachten,
Kind! dan zal u zegen wachten,
Als *gij* moeder zijt en vrouw!

Ik geef toe dat het versje van Perk mooier—want vooral korter—is. Maar dit soort album-poëzie hing toch wel erg in de lucht, ook vóór hij die liedjes schreef. Deze Lüdeking is maar een zondagsdichter; hij was vermoedelijk ambtenaar in Padang (Sumatra).

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

Als u mij nog terugschrijft, doet u het dan p/a A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng. Wij hebben met 1 Juli a.s. ons huis nl. opgezegd, en hopen in Augustus op de boot te zitten naar Europa.

Deze laatste tijd is ons adres in Indië dan wschl. zwevende, vandaar dat Nix het veiligste is.

Van Leur heeft nog steeds niets gevonden van Carolus.

3733. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Buitenzorg, 15 juni 1939*

Buitenzorg, 15 Juni '39.

Beste Freddy, Ik ben naar hier getrokken om me onder doktersbehandeling te stellen, en die heeft me nogal goed gedaan. Over een paar dagen ga ik nr Band. terug om mijn boeken in te pakken. Voor de maand Juli hebben we een klein huisje in B. zorg gehuurd: Schenk de Jongweg 8. Daarna? We hopen op de boot te kunnen; anders misschien nog wat logeeren en reizen.

Op deze kaart voorloopig heel veel dank voor je zending van Hogendorp-papieren. Mijn bedoeling was eerst ook, dat je dat archief voor mijn verhaal ook zou nazien, maar ik meen je *tijdig* te hebben geschreven dat dat niet meer hoefde. Wel mijn excuses als je nu noodeloos werk deed. Je bezending is curieus, maar veel heb ik er niet van kunnen gebruiken. Het gekste vind ik die *Vloekzang*,[1] maar CSW. kàn die niet geschreven hebben (in dat geval zou Sikko R. v. E. een leugenaar en plagiaris zijn geweest!—verder waren er vele kopieën van dat ding in omloop voor het gepubliceerd werd, en het kan zijn dat CSW. v. H. een kopie ervan kreeg of maakte. Hij stierf eerst in 1856. Ik zal nogeens nazien of die vloekzang toen al bestond, volgens Sikko!

Ik stuurde je 2 dln. van de Bibl. Javanica, die je kunt houden.

Later meer en beter. Maar pas weer goed na 1 Juli!

Je E.

Een veilig adres is altijd: p/a A.C. Nix, uitgeverij, Landraadweg 3, Bandoeng.

3734. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng 20 juni 1939*

Bandoeng, 20 Juni '39.

Beste Freddy,

Heel veel dank voor je tweede dikke bezending (waarin Bud-

1. Zie 3619 n 4.

dingh en Meyer). Ik schiet nu enorm op en kon Nix vandaag 160 blzn. copy afgeven. Morgen of overmorgen nòg wat! Maar het boek wordt zóó groot, dat ik—om het niet *te* oppervlakkig te maken wat biografietjes en dgl. werk betreft—moet splitsen. Dit 2e deel zal nu heeten: Van Krasp. *naar* Saïdjah (inpl. v. *tot*) omdat Multatuli pas in het 3e deel zal kunnen staan. Eig. heb ik nu dus deel 2 × de helft van deel 3 afgedaan (op een paar stukjes na). Ik wou Nix nu deel 2 geven bij mijn vertrek en deel 3 in Holland voltooien.[1]

Stapel is een bovenste geschikte en ik zie met belangstelling naar zijn *Protest*[2] uit. Wil je hem zeggen wat ik jou nu ook meedeel: onze passage is besproken, op het vrachtschip *Stentor* van de Blue Funnel Line—*zes* passagiers!—en we vertrekken 12 Aug. uit Priok. Vmdl. aankomst in Amsterdam: 12 Sept. Een Middell. Zee-haven wordt wschl. niet aangedaan, maar indien bij toeval wèl, dan gaan we daar eraf en reizen eerst naar Parijs.

Die brief van Annie v. Schendel over Koch-ter Haghe is kostelijk. De man is zeer gebeten op me en denkt aan een 'veete', hoewel ik hem duidelijk gezegd heb dat ik niets tegen hem had en alleen maar niet met hem om kon gaan, omdat de nederl. literatuur voor hem één schrijver telt: Ter Haghe en deze schrijver mij niet interesseert, zoodat we, als we elkaar zagen, niets dan ruzie zouden hebben. Hij heeft daarop een giftig briefje vol bedankjes toch teruggeschreven, en ik heb hem maar met rust gelaten, want het *is* een zielepoot. Moge *Iboe Indonesia*[3] hem 'roem' brengen, al was 't maar 14 dagen lang en al was 't alleen maar omdat de pelisie het boek alweer verboden heeft voor deze kolonie! Het *zijn* runderen.

Nu je vragen. Steven van der Hagen wschl. zeer interessant, maar geen belletrie; Wiselius ook niet. Evenzoo *De Koelie* van Noordziek, laat maar. Ik heb wel genoeg nu; hier ligt een stapel, ook van zùlke dingen: 'beschouwelijke' opstellen. Als *Bandong* er niet is, is 't ook al niet erg, hoewel ik wel even zou hebben willen vertellen quelle gueule ça a.—*Hoe hij Raad v.I. werd* heeft zeker niets te maken met den edeleer Pannekoek, wat zijn dat voor rare verzinsels? Misschien weet Nieuwenhuys je precies te vertellen wie dat boek voor model

1. Voor zijn vertrek naar Holland op 12 augustus 1939 leverde DP bij Nix het manuscript van deel 2 in. De drukproeven werden hem na gezonden en door DP nog voor 10 mei 1940 gecorrigeerd geretourneerd. De uitgave kwam niet tot stand.
2. Zie 3741 n 2.
3. Zie 3668 n 5 en 3748 n 4.

gehad heeft.[4] Zijn adres is: Soenarioweg 11[a], Semarang. Schrijf hem maar! Die portretten v. Daum zijn van hèm, niet van mij; nog een reden dus om te schrijven. Hij kent je al, persoonlijk en uit mijn verhalen.

Die W.L. Ritter, tracht eens te weten te komen *wanneer* hij redacteur van *De Delftsche Crt.* is geweest. Ik weet niets van zooiets! Hij is op zijn *16e* jaar nr Indië gegaan (in 1815) als chirurgijn 3eklas, daarna ambtenaar geweest op Borneo, ass. resident zelfs, heeft schulden gemaakt en niet terugbetaald (aan 't Goevernement), is daarvoor in hechtenis geweest, heeft een rare carrière gehad, is zelfs ontslagen (niet eervol); daarna red. van de *Java-Bode*, waarvan hij ook oprichter was. Tot 1860 is hij in Indië gebleven, toen pas teruggegaan; heeft daarna tot 1862 in Haarlem gewoond (zijn geboorteplaats) en is daar overleden. Dus: wanneer kan hij red. *D.C.* zijn geweest? Van 1860–1862? Informeer even, want misschien vergist Ritter Jr. zich en dan krijg je 't conterfeitsel van een heele andere 'voorvader'. Wat was hij van Ritter (P.H.) de Jr.? Oudoom?[5] Zijn schrijverij behoort i/h indisch kader tot het meest pittoreske.

Ik ben in B. zorg wat opgeknapt—vooral mijn hart doet veel minder raar. Na 1 Juli is mijn adres: Schenk de Jongweg 8, B. zorg.

Dank voor Léautaud! Ik zal *De l'Amour*[6] houden en *Maurice Boissard* naar 'Dick' zenden.

Mijn stuk over Ter Braak is nu onnoodig geworden.

Hartelijke groeten en tot nader. Steeds je

E.

P.S. Behalve portretten Meijer en Ritter, en dat red. schap van nr 2, hoef je me dus niets meer te sturen. O ja, bericht over Nagel's *Bandong*. Bruno Daalberg is niet onontbeerlijk (portret). Géén *Citadel* van Nagel: dat is toch ook niet indisch?

Heb je Van Bovene's *Hier is Indië* gelezen? Het is aan den G.-G. opgedragen, hoor ik; dat is altijd dàt!

4. Daum verklaarde uitdrukkelijk in de voorrede van *Hoe hij Raad van Indië werd* ('s-Gravenhage 1978, 2e druk) geen bepaalde personen op het oog te hebben. Toen het als feuilleton verscheen werd de hoofdpersoon door velen herkend, al was de enscenering anders, aldus R. Nieuwenhuys in 'Maurits, Romancier van Tempo Doeloe', *GN* 37 (1939) 9 (september), p. 226.

5. Familierelatie niet achterhaald.

6. Paul Léautaud, *Amour, Aphorismes.* Parijs (1939), dat DP eerst in Holland ontving: zie 3789 (vgl. DP's lectuurlijst 1939 in *Bw TB-DP* 4, p. 438).

3735 (1118). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bandoeng, 20 juni 1939*

3736. *Aan H. Marsman: Bandoeng, 23 juni 1939*

Bandoeng, 23 Juni '39.

Beste Henny,

Ik zit midden in de pakkerij. Zooals ik je al schreef, gaan we nu weg. De maand Juli zitten we nog in Buitenzorg, en 12 Aug. gaan we op de boot, het vrachtschip *Stentor.* Vmdl. doet die geen Middell. Zee-havens aan en in dat geval gaan we recht door naar Amsterdam (± 12 Sept. aan).

Je art. tegen v.D.[1] gaat hierbij terug. Ik las eerst je brief en—je weet hoe'n malle polemist ik zelf ben—ik kon me met je logica geheel vereenigen. Dat heb ik zelf altijd zoo gevoeld: wat duivel, als *ik* dingen zeggen wil op *mijn* verantwoording, wat moeten mijn vrienden dan voor voogd spelen?—Maar de lezing van je stuk deed mij van gevoelens veranderen. Het *is* geen stuk; je zou op die manier net zoo goed met een advertentie en een verwijzing naar 't art. van v. D. kunnen volstaan; dat is nog radikaler en hooghartiger dan die paar regels inleiding en dat ellenlange citeeren van 's mans stommiteiten. Ik weet wel dat dit stuk voor jou logisch is—voor ons ook!—maar *wij* hebben je verweer niet noodig en weten wel wat voor rund bolle Ton is; je verweer is dus toch een beroep op het publiek en voor het publiek is een advertentie beter.

'Ik, H.M. verklaar dat A.v.D., in zijn art. over mij van ————, zich laat kennen als een ignorant en een schoft.'

H.M.

Zou je 't zóó niet probeeren?

Ik hoop je dit jaar nog te zien, al zit je dan niet in Holland. Gelijk hiermee zend ik je een boekje dat ik hier liet drukken, zijnde een keus uit de Gedichten van Gérard de Nerval.

Tot gauw! Hart. groeten 2 × 2, steeds je

E.

1. Marsmans artikel tegen Anton van Duinkerken, 'Marsman over Ter Braak' in de rubriek 'Het boek van de week' in *De tijd* van 6 april 1939 (av.). Van Duinkerken besprak H. Marsman, *Menno ter Braak, een studie.* Amsterdam 1939. Marsmans artikel werd door Greshoff voor *Groot-Nederland* geweigerd.

3737. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 24 juni 1939*

Band., 24 Juni '39.

Beste Freddy,

Gelijk hiermee zend ik je een ex. Apollinaire (*alles* hierin is van Pia!), verder een ex. Nerval en een ex. Paulhan (vader v. Jean Paulhan v.d. *NRF*. Dan 2 vel réflexions inédites van Paulhan + een titelblad met den juisten voornaam (nl. *Frédéric*, niet *François*, zooals er eerst stond) en een portret. Dit alles is voor Ter Braak; wil je hem dat geven? Ik heb maar weinig exx. van dit alleraardigste boekje. Hij moet in het ex. dat hij heeft, deze veranderingen en toevoegsels dus laten aanbrengen. Het kost hem een kwartje bij een binder. Verder zend ik je nog een Nerval voor Rudie en nog een Nerval voor Ter Braak. En tenslotte nog een Apollinaire voor Rudie. Wil je dit alles uit elkaar houden? Daar reken ik op! Dag! Je

E.

(Die réflexions inédites heb ik van Jean Paulhan gekregen, getikt. Zeg dat ook aan Ter Braak)

3738. *Briefkaart aan J. van Nijlen: Bandoeng, 26 juni 1939*

Beste Jan,

We gaan—als de oorlog of iets dgls. het ons niet belet—12 Aug. as. op de boot en zijn dan half Sept. in Amsterdam. Tot gauw ziens dus!

Gelijk hiermee zend ik je een verbeterd en aangevuld ex. van Paulhan's *Réflexions*; ik kreeg nl. nog een stel *onuitgegeven* notities erbij van Jean Paulhan (van de N.R.F.); verder is de titelpagina veranderd, want de man heette Frédéric en niet François, en tenslotte is er een portret in, dat ik ook van J.P. kreeg.

Dag beste Jan! Steeds je

Eddy

Ik doe er een ex. Gedichten van Nerval bij, ook van hier.

Bandoeng, 26 Juni '39.

3739. *Briefkaart aan D. de Vries: Bandoeng, 27 juni 1939*

B.d.V.

In haast.

Heeft de Bibl. *Elsevier's Maandschrift* 1910? In deel I daarvan blz. 322 moet een art. staan over Multatuli met vele illustraties.[1] Wil je eens kijken en me schrijven? misschien interesseert 't jezelf ook.

Tot nader. Je

EdP.

Bdg., Dinsdag.

Wil je nog even voor me opzoeken van wie 'De Indische Karbauw' (of Buffel?) is in *De Indische Archipel*?[2] Litho van Mieling naar.....?

3740. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 30 juni 1939*

Bandoeng, 30 Juni '39.

Beste Freddy,

Ingesloten de ongepubliceerde gedichten van Cesar Bombay[1] + een gedicht op Gistoux geschreven[2] door een oplichter, zich noemende Paul Méral (in den tijd dat hij nog dacht geld uit me te zullen trekken). Je moet dit pakje zorgvuldig voor me bewaren, en het is *niet*[3] bestemd om aan iedereen vertoond te worden, gecopieerd, verspreid of anderszins 'gedivulgeerd'. Meld me de ontvangst ervan: Schenk de Jongweg 8, B. zorg. Wij gaan morgen uit dit zalige Bandoeng, dat ik nooit hoop terug te zien—als 'inwoner' althans. Ik stel

1. S. Kalff, 'Multatuli-herleving'. In *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 20 (1910) dl. 39 (mei), p. 320–331, met portretten van Douwes Dekker, zijn familie en kennissen; op p. 322 een tekening van C. J. Addicks 'Max Havelaar's toespraak tot de hoofden van Lebak'. Vgl. DP, 'Multatuli's portretten'. In *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) dl. 99 (april), p. 275 (*Vw* 4, p. 658).
2. 'De Javasche karbouw', chromolithographie van C. W. Mieling naar Frans Lebret in *De Indische archipel*, Tafereelen uit de natuur en het volksleven in Indië (enz.). 's-Gravenhage 1865.

1. Zie 596 n 4 en 3315 n 1. Volgens een aantekening van Batten in september 1940 op deze brief, werd het oorspronkelijke manuscript van deze verzen in mei 1940 door DP verbrand.
2. Niet achterhaald.
3. Dubbel onderstreept.

me veel voor van mijn laatste indische maand in B. zorg. De kisten zijn gepakt: 11 boekenkisten, 1 groote kist met schilderijen, Bali-platen, e.dgl.; nog wat breekbaar huisraad van Bep. Je vraagt je af: hoe komt dat alles op—en af—het vrachtschip *Stentor*?

Schrijf me nr. B. zorg; dan antwoord ik nog ééns! Het portret van C.S.W. van Hogendorp is aangekomen: een vriendelijke hollandsche jongen, niet al te intelligent, in kurassiersuniform—net als een dergelijk jeugdportret van Vigny. Verder bericht dat van H. Meijer en W.L. Ritter geen portretten bekend zijn. Buitengewoon veel moeite doen ze niet, op dat Icon. Bureau! Ze moesten er mij chef van maken; *ik* heb een authentieke hobby voor portretten.

Dag! Tot nader. Steeds je

E.

Er gaat ook nog een stelletje nederlandsche limericks bij![4]

3741. *Briefkaart aan D. de Vries: Buitenzorg, 2 juli 1939*

B. zorg, 2 Juli '39.

Beste De Vries,

Dank voor de inlichtingen. Ritman—met wien ik mij 'verzoenende'[1] ben—(dwz. met het *B.N.* dan)—zond mij ook zoo'n tiksel; maar bovendien had Stapel zelf het artikel al aangekondigd. Ik vind het niet juist en niet onjuist; jij? Alles is een kwestie van waar je 't accent op legt: *in het algemeen* (woorden v. Stapel) is de opinie van Sn. H. juist *wel* juist; het is in de details dat St. gelijk krijgt. Eén nette vent op de 1000 sloebers is geen argument voor St.'s waarheid; vooral niet wanneer die nette vent zoo grondig overstemd werd. Maar ik voor mij heb geen behoefte tot antwoorden, omdat St. mij zelf verwees naar zijn hfdst. over 'Jan Comp. en den inlander' (in het 3e deel dat nog niet in Indië is, wel?) en omdat ik zijn stukje[2] heele-

4. Niet teruggevonden.

1. Na terugkeer van Ritman, hoofdredacteur van *BN*, kon DP zijn medewerking aan de literaire rubriek van *BN* hervatten, die hij wegens een conflict met Versteeg, de plv. hoofdredacteur, van 18 maart tot 8 juli 1939 had opgeschort (zie 3675 n 1).

2. DP had in het voorwoord van *De muze van Jan Companjie*, Bandoeng 1939 (*Vw* 7, p. 179) met instemming uit Snouck Hurgronje's brochure *Colijn over Indië*. Amsterdam 1928, p. 33 o.a. geciteerd: 'Het (...) begon zóó, dat de bewo-

maal niet vijandig of onaangenaam gesteld vind. Persoonlijk zal ik hem wel schrijven, maar ik zie hem al zoo gauw!—Sinds gisteren zitten we in dit huisje, dat kleiner maar veel praktischer en gezelliger is dan onze bandoengsche woning. Ik màg B. zorg bepaald wel. Wanneer kom je eens hier? Ik heb zóóveel te doen, deze laatste maand, dat ik niet weet hoe ik het allemaal afkrijg. En dan het afscheid nemen! Tot spoedig ziens, denk ik.

Hart. groeten van je

EdP.

Groeten ook onder de vrouwen.

Misschien schrijf ik nog aan dien intendant[3]; maar ik denk van niet. Het wordt zoo gewichtig en komt zoo 'op ander terrein'.

3742. *Aan G. Stuiveling: Buitenzorg, 3 juli 1939*

Buitenzorg, 3 Juli '39

Zeer geachte heer Stuiveling,

Ik zend u dit per gewone mail, omdat er toch geen haast bij is. Tegen dat het u bereikt, zitten wij zoowat op de boot, en de rest zullen we nu maar, zooals uzelf suggereert, mondeling afdoen. Dank voor uw vriendelijke uitnoodiging, ook aan uw vrouw en namens de mijne; mochten wij in Hilversum komen—dat hollandsche Bandoeng!—dan zullen wij er graag gebruik van maken. Maar op het

ners van Indië in aanraking kwamen met het uitschot der Hollandsche natie, die hen met zooveel geringschatting behandelden als zij verdroegen (...). (...) De ambtenaren vertoonden een beeld van corruptie, dat het ergste, wat men Oosterschen volken aanwrijft, in de schaduw stelt.' F. W. Stapel, die in het derde deel van zijn *Geschiedenis van Nederlandsch Indië*. Amsterdam 1939, over de Compagniesliteratuur (p. 503–507) en over de Compagnie en de inlander (p. 509 e.v.) had geschreven en DP bij de verzameling van materiaal had geholpen, reageerde in *De Indische gids* 61 (1939), I, p. 524–527, met 'Een protest' tegen Snoucks generalisaties': 'Bij velen heeft deze felle veroordeeling, uitgesproken door een man van hoog wetenschappelijk gezag, verbazing gewekt, daar ze in haar algemeenheid onrechtvaardig was en niet gedekt werd door historisch onderzoek.' Hij betreurde het, dat zowel DP in diens 'alleraardigste boek' als D. de Vries (die DP ook aan materiaal had geholpen) in diens bespreking in het *Tijdschrift voor Indische taal, land- en volkenkunde* 79 (1939) afl. 2, p. 298–302, Snoucks diagnose hadden onderschreven.

3. Van de paleizen van de gouverneur-generaal.

moment weten wij volstrekt niet wat ons lot zal zijn, en van dat lot hangen onze eerstkomende verblijfplaatsen af. Ik dènk nu: een maand of 2 Den Haag, met het oog op het Rijksarchief, maar het kan heel anders loopen.

Van Leur woont hier vlakbij; ik heb hem uw nieuwe brief laten zien en weer geïnformeerd naar Carolus. Maar hij is soms door een soort lamheid tot nul gereduceerd en weet nog steeds niets, terwijl hij de dokumenten die nu al ruim een jaar bij hem thuis liggen, hopeloos versloft. Als hij 't nu morgen of zoo niet doet, zal ik zelf aan 't Landsarchief schrijven. Ik beloof u dat ik hem zal blijven aanporren en zooveel mogelijk dokumenten voor u zal meenemen naar Holland[1]; zelfs als u die niet zou mogen gebruiken! Als Van Leur zijn dokumenten (met of zonder die van Carolus dus) hier in Indië niet gepubliceerd krijgt, moeten wij samen maar probeeren het in Holland gedaan te krijgen. Wat hij persoonlijk over Multatuli en den regent—en den resident—te beweren heeft, interesseert mij bij voorbaat bitter weinig, maar de publikatie van die dokumenten is natuurlijk wèl van belang.

Ik zal ook zorgen voor hollandsche résumés van de tallooze maleische verhooren. Vertalingen zouden te lang zijn, want het is x maal hetzelfde. (Soms toch wel grappig!)

De door u gesignaleerde 'fouten' in de *Havelaar*[2] ziet natuurlijk niemand die er niet angstig op let; vooral niet nù, nu voor iedereen Multatuli, Stern, Havelaar, Sjaalman één is—en de 2 laatsten het ook werkelijk *zijn*. In de *Chartreuse de Parme* staan een paar dikke vergissingen van dat soort, die een matig geïnteresseerd lezer zien kan; ook dat boek werd in een paar weken geschreven!

Ik vond uw bespr. van Marsman's kritische vermogens[3] ook nogal 'rancuneus'. Als met dat woord tenminste bedoeld wordt, een 'felle behoefte tot afrekenen', want wat voor werkelijke rancune zou u tegen hem hebben? Ik—o ja—ben vaak rancuneus genoeg, dat mag ik niet ontkennen. In beide beteekenissen. Die 'rancuneusheid' van u op zichzelf hinderde mij dus niet; wèl zoo'n flauwigheidje van Gorter die Marsman en Donker samen in zijn broekzak-

1. DP heeft blijkens G. Stuiveling, 'Herinneringen aan Du Perron' in *Steekproeven*, p. 198, geen documenten mee naar Nederland gebracht.
2. In zijn brief van 26 juni 1939 signaleert Stuiveling dat Multatuli de 'ik' Stern een enkele keer ervaringen geeft, die deze 'ik' niet beleefd kan hebben. Vgl. ook zijn *Rekenschap*, p. 131–132.
3. 'Marsman als criticus'. In: *GN* 36 (1938) 7 (juli), p. 31–44.

ken zou stoppen 'tot hun oogen geen stréép licht meer zagen'—was 't niet zooiets? *Ik* ben er niet zeker van, moet u weten, dat Gorter, na dien tour de force, een paar stappen verder zijn broek niet verloren zou hebben. De 'rancune' heeft natuurlijk behoefte aan zulke beslissingen, maar iemand, zoo nauwgezet als ù verder nu juist wenscht te zijn, zou toch voor alles het onbillijke al moeten inzien om een dichter die zijn heele levenstijd doorgemaakt heeft, te vergelijken met dichters ongeveer op de helft van hun leven. En zelfs zonder dat: stopt Hugo (gróót dichter, van vele machtige werken) een Nerval (dichter van — 15 goede verzen) in zijn zak, tot hij geen streep enz.! Maar ik geef toe: als ik over Marsm. dacht als u, zou ik jubelen!

Tot ziens dus! Uw dw.

EduP.

P.S. Dank voor de moeite die u zich geeft voor mijn poezen en honden.[4] Wat u van die 'afleidingsstrategie' zegt,[5] inzake al het geschrijf *over* de *Havelaar* is mij natuurlijk uit het hart gegrepen.

3743. *Briefkaart aan D. de Vries: Buitenzorg, 5 juli 1939*

B. zorg, 5 Juli
's av.

Beste De Vries,

Kom Zondag bij ons lunchen. Dan kan je daarvoor of daarna (!) in den Plantentuin met dien anderen kennis wandelen. Als je me even vooruit schrijft, wanneer je komt, zorg ik *natuurlijk* dat ik thuis ben.

Dank voor de inlichtingen en het stukje uit Bleeker.[1] Neen, van

4. In *Tijd en taak*, zie 3716 n 2.

5. Stuiveling schreef in zijn brief: 'Toch blijft voor mij de sleutel tot de Havelaar liggen in de Havelaar zelf—en een groot deel van de totnutoe verschenen commentaren maken de vragen eerder ingewikkelder dan dat ze tot een oplossing leiden. Ik bedoel: ravijnkwesties en derg. zijn in mijn ogen kennelijk "afleidingstrategie" en als zodanig reeds verdacht genoeg.'

1. De officier van gezondheid Pieter Bleeker (1819–1878) was secretaris van het Bataviaasch Genootschap; hij publiceerde veel over tropische vissen en ook een reisverslag *Reis door de Minahassa en den Molukschen archipel* (...). Batavia 1856, 2 delen. Zie ook DP, 'Oude Indische tijdschriften' en 'J. F. G. Brumund' in *Vw* 7, resp. p. 86–89 en p. 299.

v. Hoëvell interesseert mij eig. alleen de datum van *Een Dorp en een Berg*.[2] Doe dus geen verdere moeite, in dat opzicht.

Het portret v. Duym. v. T. zal ik met vreugde en 'voor alle zekerheid' graag opbergen. Overigens heeft mevr. de Loos ja gezegd, wat betreft de uitgave van al die G.G.'s bij Nix; dus met de anderen heb ik nu geen haast meer! Schreef ik je dat nog niet? Dan hoorde ik het een uur na je geschreven te hebben.

Dank voor alles weer en tot ziens!

EduP.

3744 (1120). *Aan M. ter Braak: Buitenzorg, 6 juli 1939*

3745. *Aan F. E. A. Batten: Buitenzorg, 12 juli 1939*

B. zorg, 12 Juli '39.
Schenk de Jongweg 8.

Beste Freddy,

In haast uit B. zorg dit. Ik ben hier ook verre van 'lekker' en snak naar de boot, die 12 Aug. uit Priok gaat, dus nu precies over een maand. Bep is die boot vandaag gaan kijken en zegt dat het een shabby beweging is, maar soedah. Alijntje zal zich wel ferm verdommen daar, want er is niks, en hij zal wel eenig kind aan boord zijn. Behalve wij is er wschl. maar één passagier. Medio Sept. Amsterdam.

Ik wou bij voorbaat dit vragen: gesteld dat ik voor die Hogendorp-papieren of dgl. werk een maand of 2 in Den Haag moet zijn, en Bep liever ergens anders zit, zou ik bij je moeder een kamer kunnen krijgen? Maar dan als 'betalend commensaal', 'paying guest', of hoe dat heet. Anders doe ik het niet!

Nu nog wat—een vervelend werkje dat je weer voor me moet opknappen. Ik kreeg revisie van *Schandaal in Holland*, en laat me daar toch de een of andere betweter 'ingegrepen' hebben en overal aanhalingstekens erin gepoot! Je kent mijn hobby: *gedachten* tussen aan-

2. Dit verhaal met een Saïdjah en Adinda-motief verscheen oorspronkelijk in *De gids* 8 (1855) 10 (oktober), p. 468–469; opgenomen in W. R. van Hoëvell, *Uit het Indische leven*. Zaltbommel 1860, p. 158–188. Vgl. *Vw* 7, p. 261; zie ook *De man van Lebak*, p. 327, voetnoot (*Vw* 4, p. 433).

halingsteekens, *gesproken woorden* tusschen strepen. Dat scheen dien heer toch niet genoeg te zijn, althans hij zette overal aanh. teekens, *zonder* de strepen te schrappen. Je kunt je voorstellen hoe lief dat eruit ziet!

Ik heb Leopold geschreven om te protesteeren en te zeggen dat dat alles er weer uit moet. Maar je begrijpt dat met het opnieuw zetten van al die zinnetjes, ook allerlei nieuwe fouten gemaakt kunnen worden, en zelf kan ik die 2e revisie, die nu noodig geworden is, niet doen, omdat ik dan op de boot zit. Ik gaf hem dus jouw adres op. *Maar wil je, van jouw kant, hem opbellen en om die 2e revisie vragen?* Anders laat hij het misschien toch door een ander doen, die het maar half doet.

Ik zou dit boek nu juist, als eerste van een reeks, volkomen gaaf willen hebben! Help je me ermee? Schrijf omgaand hierheen, dan krijg ik je brief nog makkelijk. Hartelijk gegroet en weer dank!

Je E.

3746. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Buitenzorg, 15 juli 1939*

B. zorg, 15 Juli '39.

Beste Freddy,

Gelijk hiermee schrijf ik aan Koch, om je een *gaaf* nr. 8 van *K. en O.* te zenden.—Wil je èrg goed opletten als je revisie van Leopold krijgt? Je kent mijn tics: 'biblioteek', 'onmiddelik', 'dergelijk' (niet: dergelik); 'onloochenbaar' (2 o's voor *ch*!); etc. Niet te gauw denken dat iets fout is; alleen verbeteren als het duidelijk een drukfout is. Ik heb de proef trouwens voorzien van hoopen notities, zelfs overbodige. Dus die verd... aanhalingsteekens alleen als er *gedacht* wordt.

Ik heb hier de volledige proef gehad; en teruggezonden (per luchtpost); je kunt dus al heel gauw revisie verwachten.

Gek, ik ben nogal op dit boekje gesteld, al weet ik wel dat het niet zoo veel bizonders is. Misschien omdat het de eerste steen is van een misschien groot gebouw!

Ik wacht met spanning op je 'laatste brief'.

Hartelijk gegroet,

E.

Tot dusver vergeefs in alle 2e h. boekwinkels gespeurd naar *Janneke de Pionierster.*

B. zorg, 16 Juli '39.

Beste De Vries,

Ik wou dit postblad eerst aan Nieuwenhuys schrijven, toen ik bedacht dat ik hem een brief-in-enveloppe moest zenden, omdat er foto's van Daum in moesten. Nu gaat dit dan maar, met gehavend adres, naar jou.

Dank voor Sicco—werken en biografie[1]; alles kwam goed aan. Ik kreeg van het *Bat. Nwsbl.* een boek (dissertatie) van zekeren dr. Zwart over Duymaer van Twist,[2] waarin als frontispiece dat portret uit de Lands Verz. dat ik hebben wou. Zoo zie je dat ik nu de collectie eig. maar voor Nix neem!

Het stuk van Helman in *De Groene*[3] (die hierbij teruggaat) is echt Helman: quasi-diep en geleerd, in werkelijkheid uit den een of anderen psychiater gedistilleerd (in dit geval Reik) en opgeschreven in de vurige behoefte om met dikdoenerigheid 5 pop te verdienen. Dit would-be-ig gepraat is: toepassing van Reik op Van Dine, en dat dan zoo'n beetje slim vermomd. Als Helman 'knap' doet, is hij altijd een beetje de knappe neger, die het in Europa zoo goed geleerd heeft.

Wat hij over 'het sprookje van de misdaad' beweert is zonder zin; òf hij kent van dat boekje alleen de titel, òf hij heeft met zijn neus gelezen, want nergens heb ik 'de oorsprongen' van detect.-verh. en

1. S. E. W. Roorda van Eysinga, *Verzamelde stukken*. 's-Gravenhage 1889, afl. 1–8. De laatste aflevering bevat op p. 35–50 een biografische schets 'S. E. W. Roorda van Eysinga (8 Augustus 1825–23 Oktober 1887)' door F. Domela Nieuwenhuis, die de uitgave ook bezorgd had.

2. J. Zwart, *A. J. Duymaer van Twist, een historisch-liberaal staatsman, 1809–1887*. Utrecht 1939, ('Utrechtsche bijdragen tot de geschiedenis, het staatsrecht en de economie van Nederlandsch-Indië', deel 16) werd door DP besproken onder de titel 'Duymaer van Twist geeft Multatuli gelijk' in *GN* 38 (1940) 1 (januari), p. 71–85 (herdrukt in DP, *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 106–121, met het portret t.o.p. 112; zonder het portret in *De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 633–648).

3. 'Logica en misdaad' in *De groene Amsterdammer* van 3 juni 1939 handelt over de detective-auteur S. S. van Dine (= prof. Willard H. Wright). Helman schreef: 'Doch het geval van Mr. Wright brengt ons er weer toe te denken aan de oorsprongen van het "detective-verhaal" en van de "thriller", van datgene wat E. du Perron in de titel van een recent boekje ten onrechte "Het sprookje van de misdaad" heeft genoemd en wat veeleer zou moeten heten: de misdaad van de logica'.

thriller zoo genoemd, en mijn formule slaat alleen in den meest algemeenen zin op de beteekenis van *het* detective-verhaal (sprookjes over criminaliteit voor groote menschen) als zoodanig. Die freudiaansche drang naar 'oorsprongen' is dus geheel voor rekening van Helman; maar dan nog—en eig. hoè ook gelezen—begrijp ik niet waarom 'het sprookje van de misdaad' zou moeten zijn: 'de misdaad van de logica'. Dat is quasi-subtiel geleuter.

Natuurlijk is het als praatje in *De Groene* verder best genoeg, maar waarom moet het er zoo 'diep' uitzien? Het aardigste, eigenste, dat erin staat, is dat over Raskolnikov als detective tegen zichzelf. (Al reduceert hij daarmee de rol van Porphyrius tot nul,—maar soedah.)

Tot later! Dank alweer en hartelijk gegroet.

EduP.

3748. *Aan R. Nieuwenhuys: Buitenzorg, 16 juli 1939*

Buitenzorg, 16 Juli '39.

Beste Nieuwenhuys,

Hierbij dan de portretten van Daum. Dat bij Wisse houd ik dus, dat met den bolhoed is (voorloopig) in Europa gebleven. *Is* het nr. verschenen? Juni? Of Juli?[1] Ik zie *G.N.* niet meer, sinds *Schand. in Holland* afgedraaid is en Greshoff naar Kaapstad vertrokken.

Het hoofdart. in *Soer. Hdlsbl.*[2] werd mij door Van Leur bezorgd. Het is een plat N.S.B.-ers-stukje, door een 'fesoenlijke' botte V.C.-er geschreven. Versteeg,—dus in ieder opzicht begrijpelijk.

1. Het Daum-nr. van *GN* 37 (1939) 9 (september) opende met het portret van Daum met hoge hoed t.o.p. 201. Het portret van Daum met zijn vrouw en kinderen in de voorgalerij van Hotel Wisse te Batavia in 1894 is afgedrukt in E. Breton de Nijs, *Tempo doeloe*, fotografische documenten uit het oude Indië 1870–1914. Amsterdam 1973, p. 124.

2. In het *Soerabaiasch-handelsblad* van 12 juli 1939 werd in een hoofdartikel 'Nog een nationaal schandaal' kritiek uitgeoefend op de benoeming van de 'bolsjewiek' Romein tot hoogleraar vaderlandse geschiedenis aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam. Er werd zowel van het *BN*, dat van een 'blij einde' had gesproken, als van DP, die in zijn bespreking van *Erflaters van onze beschaving III*, 'Een historicus onder verdenking', *BN* van 8 juli 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 389–396) het voor Romein had opgenomen, gezegd, dat het libertaire nieuwlichterij was, waar 'wij' niet bij kunnen. Zie ook 3581 n 4. DP reageerde met 'Voetballerswijsheid' in *K&O* 2 (1939–1940) 12 (1 augustus 1939) p. 186–188, (*Indies memorandum*, *Vw* 7, p. 117–119).

Het fatsoenlijkste blad in Indië is wschl. *De Indische Courant*, waarin M.C. (Walraven) schrijft. Dat is ook W. in *K. en O.* (je weet wel, over Vestdijk[3] en 'Ter Haghe'[4]). Anders het *Bat. Nwsbl.* Maakt het voor Semarang nog verschil of je je krant uit Soerabaja of uit Batavia betrekt?

Wij zijn voortdurend min-of-meer afscheidnemende, wat niet zoo èrg leuk is. Hoogstwschl. gaan we tòch 12 Aug. op de boot—na eenig aarzelen van mijn vrouw toen ze de boot gezien had—en of we nog tijd zullen vinden om nr. Midden-Java te gaan, betwijfel ik.

Ik wacht met spanning op je artikel.

Hartelijke groeten van je

EdP.

Ik schrijf nog wel nader, misschien zelfs van boord.

We zagen Ferdy hier laatst even; ik hoop hem zelfs eerstdaags in Bandoeng terug te zien.

3749. *Aan P. J. Koets: Buitenzorg, 17 juli 1939*

Buitenzorg, 17 Juli '39.

Beste P.J.,

Dank voor je aardige brief. Wij willen jullie natuurlijk ook erg graag terugzien en voor ons zal Bandoeng ook wel vnl. jullie stempel dragen. Ik vind dit Buitenzorg zoo'n heerlijk plaatsje eig. en zoo vol indische ouderwetsche sfeer—en Bep ook—dat we telkens verzuchten waarom we zulke ezels geweest zijn om naar Bdg. te gaan inpl. v. hierheen. Hier zou ik wschl. ook die longontsteking niet opgedaan hebben, en dan had ik nog heel wat meer werk kunnen doen!

We zien hier op 't oogenblik veel te veel menschen (ook uit Batavia) en ik heb niet zoo goed kunnen werken als ik me voorgenomen had. Wandelen, dokter en visites, dan moet je staatsmanskunsten ontwikkelen voor een rustig uurtje schrijverij. Daarbij komt dat het werk voor Ritman[1] me nu natuurlijk ook weer afleidt.

3. Zie 3731 n 2.

4. Walraven publiceerde in *K & O* 2 (1939–1940) 10 (1 juli 1939) p. 152–153 'Het verboden boek' over de sleutelroman *Iboe Indonesia* van Adolf ter Haghe. Zie ook 3668 n 5. DP schreef over het verbod 'Aux armes, citoyens!' in *K & O* 2 (1939–1940) 11 (16 juli 1939) p. 170–172 (*Indies memorandum*, *Vw* 7, p. 113–115).

1. Zie 3741 n 1.

Over Romein's *Erflaters* III zijn jij en ik het blijkbaar roerend eens, want wat jij zegt van het veel meer *geboeid* zijn door deel III, afgescheiden nu nog van goed of niet goed, ondervond ik net zoo. Ja, dat stuk over Van der Veen is een echt kletspraatje,[2] en dat wat nu komt, over een poëziebloemlezing door Greshoff (pijnlijk knuddig) en het bundeltje van Rudie van Lier is nauwelijks beter,[3] hoewel misschien iets logischer van 'compositie'. Dat komt natuurlijk omdat je over Romein meteen wat te zeggen hebt, terwijl je over deze boekjes, die als symptoom toch wel van belang zijn, eigenlijk alleen maar de menschen kunt 'inlichten'. Ik merk het direct aan mijn stijl, die dan al gauw vanzelf het O.H. tempo aannemen wil.

Gelukkig dat je werk[4] je ligt. Ik zou je eig. ook nog wel op je 'kantoor' willen zien, vóór we weggaan. We weten nog niet zeker wat we gaan doen, maar 31 Juli moeten we hier het huis uit. Misschien blijven we dan nog een dag of drie vier bij de Van Leurs en logeeren daarna de laatste week in Batavia, bij Binnerts of bij Verhoeven. Maar zoodra we daar zitten, worden jullie opgebeld. Dezen Vrijdag gaan we naar Bandoeng, ook om Hugo te zien. Het is wèl een heel verschil met Struiswijk, dat Soekamiskin[5]: dààr eens om de 14 dagen precies 10 minuten bezoek, al was je met je zessen. En geen krantenknipsels meer. Brieven natuurlijk wel. Geen andere lectuur dan voor een bepaalde studie—ik weet niet precies waarin—die hem is toegestaan. Als mij ook nog eens zooiets overkomt, zou ik dan, door zelfstudie en in 't gevang, grieksch kunnen leeren?

Eigenlijk voelen we ons nauwelijks meer in Indië. Europa trekt toch wel erg—ondanks de kanonnen op Danzig—als je eenmaal besloten hebt. Bep heeft de boot gezien: nogal shabby en zonder eenig vermaak, maar dat laatste heeft z'n goede kanten. Alleen zal 't Alijntje ons wel erg op de huid zitten, want hij krijgt geen vriendjes of spelletjes op dat schip. We hebben met moeite gedaan dat er een zeebaboe mee mag—maar die moet dan ook slapen 'in de hut *der* marconist', schreef de Nitour[6] ons; vermoedelijk werd die marconist voor ons veiligheidsgevoel zoo man-af gemaakt.

2. Zie 3653 n 3.
3. Zie resp. 3672 n 1 en 3608 n 1.
4. Koets was sinds 8 mei 1939 verbonden aan het Nederlands-Indische departement van onderwijs en eredienst als hoofdambtenaar ter beschikking van de directeur (=hoofd van het departement).
5. Strafgevangenis van Bandoeng.
6. Netherlands-Indies Touring Office.

Nerval is wel aardig, hè? al zijn de eerste verzen eig. nog heelemaal jeugdwerk. Deze man had werkelijk een soort kapotte genialiteit—hij is trouwens 2 × in 't gekkenhuis geweest, later, en hing zichzelf op, in een macabere cul-de-sac, zooals je misschien weet. Je vindt in zijn werk allerlei kiemen die bij anderen zijn uitgebloeid: bij Baudelaire, bij Verlaine, bij Rimbaud (*Les Cydalises* hoeft alleen maar alleen criptisch te worden gemaakt om een Rimbaud te zijn) en de surrealisten hebben ook een begrijpelijk respect voor *Les Chimères*. Ook Mallarmé dankt wel iets aan die criptische poëzie. En *Madame et Souveraine*, met het *Epitaphe* dat erbij hoort, vind je—al is 't dan 10 × scherper en schorpioenachtiger—terug in Tristan Corbière. Ken je dien man eig., die zoo'n obsedeerend model is geweest voor Slauerhoff? Hij wordt nog steeds onderschat, omdat hij minder bezwering-achtig, cassanter is dan Rimbaud, maar ik geloof eig. dat hij een dichter is van minstens even groote oorspronkelijkheid en van niet geringer formaat. Hij was 28 toen hij aan tering doodging.

Nu, ik zwam maar wat voort. Tot betrekkelijk gauw dus. Ik zal je uit Europa eerst echt nieuws kunnen vertellen, misschien van de boot al. Veel hartelijke groeten tusschen ons 2 + 1 en jullie 2 + 5. Een hand van steeds je

E.

Zeg Adri voor de grap dat ik met 'etherische olie' word ingespoten en dat het me misschien wel goed houdt.

P.S. Wat zou je eig. denken van een film, waarin een boksmatch tusschen Idenburg en Victor Mc Laglen georganiseerd werd?[7]

3750. *Aan F. E. A. Batten: Buitenzorg, 20 juli 1939*

Buitenzorg, 20 Juli '39.

Beste Freddy,

Hartelijk dank voor je brief, en wil je ook je moeder namens Bep heel hartelijk danken? Grappig, dat ik je net een paar dagen eerder

7. Toespeling op het forse postuur van P. J. A. Idenburg (1896–1976), directeur van het departement van onderwijs en eredienst en chef van Koets, en dat van Victor McLaglen (1886–1959), Engels acteur, die veel gevechtsscènes speelde.

schreef of ik geen paying guest bij jullie zou kunnen zijn, als ik verplicht ben lang in Den Haag te blijven? *In ieder geval* blijven we eerst een paar dagen in Amsterdam bij de tante van Bep: mevr. Simons-Posthumus, Daniel Willinkplein 47. Ga daar *niet* heen, want die tante is ziek en kan er nerveus van worden, maar je kan me daar bereiken per brief.

Als jij en Rudie naar de boot komen—maar de datum van aankomst is onzeker, want 't is maar een vrachtboot—houd het dan daarbij. Ik wil rustig en stil aankomen, alleen vrienden zien en niet te veel tegelijk, want daar heb je ook niets aan.

Terwijl wij in Amsterdam logeeren, kunnen we met jou en je moeder dan beslissen—per brief, als het niet direct mondeling gaat—wat we doen. Laat je moeder dus *niet* direct die kamer in orde brengen of zich andere moeite geven. Van hier gezien, zou ik zeggen dat *ik* in ieder geval na ± een week bij jullie zou willen komen, en Bep moet dan maar zien of *zij* nog wat in Amsterdam nablijft, of ook in Den Haag komt, of naar Bergen gaat; dat zal ook van de (in)validiteit van de tante afhangen, die een uiterst lief mensch is, maar onlangs haar been gebroken heeft, wat niet niks is op haar leeftijd.

Correspondentie voor mij laat ik alvast naar je opsturen. Misschien zend ik je zelf een ms. van een indonesische vrouw,[1] dat je lezen moet en waarover je me je oordeel moet zeggen. Anders stuurt Nix dat pak misschien op, aan mij of aan jou geadresseerd. Ook *Bat. Nwsbl.* laat ik me naar jouw adres zenden. Maak maar vast ergens een plank vrij voor al dat heerlijks!

Bij voorbaat dank voor het résumé van *Avant et Après.*[2] Dat boek *Van Kraspoekol tot Saïdjah* is zóó geweldig geworden, dat het in 2 deelen gesplitst moet worden, elk 2 × 200 dik als *De Muze.* De copie van deel 1 laat ik bij Nix achter; met deel 2 ben ik ondanks alle werk niet klaargekomen, ik moet nog Multatuli en Sicco Roorda v.

1. Soewarsih Djojopoespito, *Buiten het gareel, Indonesische roman.* Met een inleiding van E. du Perron (vgl. *Bw TB-DP* 4, p. 539–540). Het boek zou in 1940 verschijnen bij uitgeversmaatschappij W. de Haan n.v. te Utrecht. Zie voor de inleiding ook *Vw* 7, p. 139–145.

2. In het Algemeen Rijksarchief in Den Haag berust een minuut en afschrift van een Frans toneelstuk van C. S. W. graaf van Hogendorp (1788–1856) 'Pièce de circonstance sur la conquête de Bali, 1846'. Titel op de minuut: 'Avant et après. Intermède en deux tableaux avec couplets. L'événement se passe en 1646' (zie ook *Vw* 7, p. 244).

Eysinga 'maken', en dat wordt dan mijn eerste werk in Holland! Verder moeten Conscience (*Batavia*) en Van Lennep (*Stichting van Batavia* en misschien een paar indische blzn. uit *Klaasje Zevenster*) er ook nog een plaatsje in vinden. Op dit weinige na, is ook deel 3 klaar. Als ik dus doodga of zoo, moeten Robbie Nieuwenhuys en jij dit deel maar samen bezorgen en afmaken, onder contrôle van Bep! Zal je dat doen?

Dank voor alle moeite die je je ook gaf voor de poezen en honden. Ik hoop dat de honden mij niet bijten zullen als ik van de boot kom.—De rest mondeling! Heel veel hartelijks vooruit, van Bep ook en van het Alijntje, dat je vast 'oom' zal moeten noemen; een hand van je

E.

P.S. Als je nà 1 Aug. nog schrijft, doe het dan p/a A. C. Nix, uitgeverij, Landraadweg 3, Bandoeng, want een eigen adres heb ik dan niet meer. Als Léautaud[3] nog niet gezonden is, bewaar hem dan liever voor me.

3751. *Briefkaart aan H. Marsman: Buitenzorg, 20 juli 1939*

Beste Henny,

Wij zijn, als alles goed gaat, medio Sept. in Holland. Geen vaag idee van plannen nog! Misschien vooreerst Den Haag, waar ik op 't Rijksarchief moet werken. Nu je vraag. Er is een verrukkelijk ouderwetsch fransch plaatsje—landelijk, met kasteel—en kasteelterreinen, oude muurtjes, enz.—zéér afgelegen en rustiek, op ± 1 uur v. Parijs: Marly-le Roi. Ga daar in elk geval kijken. Het was daar ook goedkoop, maar wij vonden het toen te ver van P. en kozen daarom Bellevue. En zegt Fontainebleau je niets? En ben je weleens in Chantilly geweest? In Senlis, of Ermenonville, waar 't graf v. Rousseau is. En pleine 'doulce France' en zoo landelijk dat *ik* er zou leeren tooveren. Charmant als omgeving; dit alles is zoo'n beetje de sfeer van *Sylvie* van Nerval. Bep zegt: kijk ook tusschen Parijs en Rouen: Vernon, Mantes-la-Jolie, (dit zijn heele kleine stadjes) en La Roche-Guyon (dorp)—aan de spoor, maar 2 à 3 uur v. Parijs. Wil je in P. iemand om je op weg te helpen, zoek dan den goeden Gino Antonini

3. Zie 3734 n 6.

op, 6 square Henry Paté (16e arr.), die je met open armen zal ontvangen en je graag en deskundig bijstaan.—Hoe komt R. bij die historie? Dat is 10 jaar te vroeg! het zal wel iets anders blijken te zijn.—Nu, misschien tot ziens tegen 20 of 30 Sept.

Heel veel hartelijks 2 × 2, een hand van je

Eddy

3752. *Aan D. de Vries: Buitenzorg, 24 juli 1939*

B. zorg, Maandagmiddag.

Beste De Vries,

Na 3 volmaakt afstompende dagen in Bandoeng, kwam ik vanmorgen in het Museum een pakje boeken brengen. Ik hoorde toen van Patah dat je er niet meer was, en vertrok maar gauw weer. (Ik moest toch nog naar den clichémaker.) Hier thuis komende, vond ik je brief.

Heel hartelijk dank voor Stutterheim,[1] waar ik echt blij mee ben, en dubbel nu het een 'aandenken' van jou wordt. Wat die G.G.-physelemieën aangaat, laat Frank[2] zich geen moeite geven, en *alles* laten afdrukken (ook de 2 die ik al eerder kreeg), aangezien Nix accoord gaat en ik dit dus toch maar voorschiet. (65 × 40 ct. zou nòg maar fl.26. zijn, en misschien is het 'en gros' en met degene die wèl kleiner zijn, nog iets minder.) Zal ik jou of Frank dat geld zenden? En waar? Als het naar jou is, gewoon naar den Garoetweg?

Het art. van Sk.[3]—dien ik nu in Soekamiskin zag*—las ik *niet*. Wèl jouw art. in *Tijds. B.G.*,[4] dat ik niet goed beoordeelen kan, maar dat als aankondiging, speciaal in dit tijdschrift, wel heel goed zal zijn. Als art. op zichzelf vond ik het wat droog; dat komt wschl. ook

* Daarover mondeling.

1. W. F. Stutterheim, *Cultuurgeschiedenis van Java in beeld*. Weltevreden 1926.
2. Jan Frank Niemantsverdriet, fotograaf, als schilder bekend onder het ps. Jan Frank.
3. Samkalden weerlegde in zijn niet ondertekend artikel 'Dr. Jan Romein als historicus' in *BN* van 16 juni 1939 (av.) de kritiek op diens benoeming en kwaliteit, die *BN* uit *De telegraaf* had overgenomen.
4. De Vries besprak in *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde* 79 (1939), afl. 3, p. 465–468 zowel DP's *De man van Lebak* en *Multatuli, tweede pleidooi* als Saks' *Eduard Douwes Dekker, zijn jeugd en Indische jaren*.

omdat je eig. 3 boeken in 4 blzn. moest behandelen. Voor het plezier van het lezen leken mij je stukjes in *K. en O.* heel wat meer geslaagd. Vooral het mopje van Atilla[5] heeft de aandacht getrokken! Dat over de algem. ontwikkeling[6] was ook best.

Tot spoedig ziens, hier dus—als je nog komt—of na 4 of 5 Aug. in Batavia. Vanaf 1 Aug. zitten we hier in B. zorg weer bij de Van Leurs, Parkweg 7, en één dag moeten we op stap nr. Soekaboemi en Tjitjoeroeg, voor afscheidsbezoeken. Die eene dag is dan tusschen 1 en 4 Aug.

Hartelijk gegroet en dank. Je

EduP.

O, ik lees dat je zegt dat B.K. me met die afdrukken wil helpen. Goed; kan jij hem—of Frank—er dan nog even over opbellen en zal ik het geld dan aan B.K. zenden? Schrijf dit nog even (briefkaart).

3753. *Briefkaart aan D. de Vries: Buitenzorg, 31 juli 1939*

B. zorg, 31 Juli '39

Beste De Vries,

Jammer dat je niet meer kwam. We verhuizen vandaag nr v. Leur, Parkweg 7, zijn 5 Aug. in Batavia. Mijn koffertje is zóó vol, dat ik me verplicht zie je van hieruit een boek te zenden dat ik je liefst persoonlijk gegeven zou hebben, nl. de 2 dln. *Indiana* van Brumund[1], die ik je geven wou als souvenir aan al je hulp bij dit speciale werk. Goed?

We zien elkaar dus tusschen den 6^{en} en den 11^{en}; dwz. we spreken dan nader af wanneer wij bij jullie afscheid mogen nemen.

Hartelijke groeten!

EdP.

5. Een ongetekend entrefilet in *K&O* 2 (1939–1940) 11 (16 juli 1939) p. 176, waarin onder de kop 'Atilla-Zentgraaf' een kromme stijlfiguur van Zentgraaff in *De Java-bode* werd gesignaleerd.

6. In hetzelfde nummer van *K&O* ironiseerde De Vries in zijn stukje 'Lof der algemeene ontwikkeling' op p. 167 de culturele radio-quiz en het kruiswoordraadsel.

1. Zie 'Van Kraspoekol tot Saïdjah', hoofdstuk 'J. F. G. Brumund' in *Vw* 7, p. 298.

Als 't nog kàn, vraag Frank dan om toch nog alle G.G.'s te laten afdrukken. Of is hij er niet?
Wschl. geeft een van mijn indones. vrienden hier morgen het boek af aan Patah.

3754. *Aan D. de Vries: Buitenzorg, 1 augustus 1939*

Dinsdagmiddag.

Beste de Vries,

Ik was vanmorgen op 't Bat. Gen. en gaf fl. 26. aan Bernet Kempers. Er waren *verscheidene* G.G.'s dubbel, 1 werkelijk (Reiniersz) en 4 of 5 van 'vóór en na de restauratie'; daartegenover staat dat er *6* ontbraken: 2 die ik al heb, maar die ik nu juist dubbel wilde hebben (Van Goens en Camphuys) en dan: Durven, De Eerens, De Graeff, De Jonge. Ik heb Frank opgebeld. Hij had influenza en zei dat hij de clichés niet had kunnen vinden; vmdl. gebroken; maar dat hij probeeren wou om nieuwe clichés te laten maken door het Dep. v. Onderwijs. Lukt dat niet, dan zal Nix zeker die 4 clichés willen betalen. Ik heb dit B.K. allemaal gezegd en hij heeft het genoteerd,—maar zou *jij* er nog even 'achter willen zitten'? (Als je toch op de Bibl. komt.) Laat me die 6 afdrukken dan naar Holland sturen: p/a fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag.—B.K. wist niet voor wiè die fl. 26. Voor jou? Voor Frank?

B.K. was zeer geschikt, wilde zelfs naar de boot, wat ik hem van harte heb ontraden. 1° omdat ik het *iedereen* ontraad, want het blijft een onbevredigend samenzijn, waarin je elkaar toch niets behoorlijks meer kunt zeggen; 2° omdat *hij* er toch wel erg raar zou staan, tusschen de Indonesiërs die mij wschl. wèl zullen 'wegbrengen'. —Dan nog dit staaltje van conversatie, dat je precies kan aangeven wat ik *steeds meer* heb tegen 'fatsoenlijke menschen'. Bij 't afscheidnemen zei Gilde[1] tegen me: 'Nou, en u reist Zentgraaff na'—waarop ik antwoordde: 'Och ja, misschien dat ik hem dààr in het graf krijg, wat me hier niet gelukt is'. Waarop B.K.[2] behoefte kreeg te vertellen, dat hij juist nu met zooveel plezier zat te lezen

1. Piet Gilde was administrateur van het Koninklijk Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen.
2. Dr. A. J. Bernet Kempers meent dat DP zich in de persoon vergist heeft; op die dag had hij Zentgraaff's *Atjeh* nog niet gelezen.

in *Sumatraantjes*, en toen ik gevraagd had: 'O ja, is dat nogal goed?'—toen moest hij ook nog zeggen dat hij trouwens *Atjeh* ook zeer geboeid had gelezen. Ik vroeg hem of hij 't misschien ook goed geschreven vond (je kan nooit weten, nietwaar), maar dàt deed hij toch niet. Ik zei daarop dat ik 't bovendien toch ook wel een oneerlijk boek vond, waarop hij zei: 'Dat zou ik niet durven beweren'.

Zie je, dàt hindert me nu, dat deze wetenschappelijke menschen zoo *verdomd* weinig durven! Waarom zou iemand, die in iedere levensuiting oneerlijk is, opeens een eerlijk boek schrijven—en dan over zooiets als Atjeh, voor een koloniaal publiek? Alle factoren zijn aanwezig om zelfs de meest angstige historicus te steunen in de opinie dat zoo'n boek oneerlijk *moet* zijn. En zooniet, dan alleen eerlijk op H.B.S.-ers-peil; zooals de boeken van Karl May ook niet oneerlijk zijn, of althans geen nadere beschouwing op dat punt vergen. Ik heb B.K. gezegd dat ik, geen H.B.S. er meer zijnde, mij met deze oneerlijke boeiendheid niet langer kon vergenoegen, en wilde toen nog wat staaltjes vertellen die dr. Van Leent, onverdacht oud-Atjeh-man uit de 'groote' periode van de maréchaussées (1895–1899), mij in B.zorg vertelde—over het karakter van Christoffel[3] o.a., een intrigant voor alle mede-officieren; maar toen bleek Gilde met v. Leent gewerkt te hebben en vertelde een paar zeer grappige anecdotes *over* v. Leent, en toen moest B.K. weer verdwijnen.

Ik onthoud uit deze heele passage één ding: dat een door en door fatsoenlijke vent als B.K., zelf wetenschappelijk hoogst eerlijk natuurlijk, opeens niet meer durft beweren dat zoo'n eenzijdig relaas, door een *journalist*, die altijd sergeant-schrijver[4] gebleven is, als 'stylist' èn als 'denker', oneerlijk is, omdat... ja, omdat wat eigenlijk? Het is deze afzijdigheid, deze wil tot toch-nog-waardeeren van zulke kerels, die zulke kerels—en daarmee de poep—in de indische samenleving houden. Ik kan dit, met al *mijn* eerlijkheid, en dus afstand doende van alle *persoonlijke* grieven tegen Z., niet anders voelen dan als: dun. Vind je dit onjuist van me?

Het is hiermee al net als met allerlei 'historische appreciaties', de Hollander denkt dat hij *juist* ziet, als hij de scherpe kantjes eraf heeft geslepen, als hij 'ieder het zijne' heeft gegeven (dwz. dènkt, dat te

3. H. Christoffel was o.a. commandant geweest van de in Atjeh opererende tijgercolonne van de marechaussee en was berucht om zijn wreedheid; zie ook *Vw* 7, p. 10.

4. Zentgraaff had als sergeant het Nederlands-Indische leger verlaten.

hebben gedaan). Ik sprak er zoonet met Verhoeven over, die zelf tot zulke conclusies kwam,—wat daarom nog niet zeggen wil dat hij met kracht en overtuiging anders zal doen,—en die deze aardige opmerking maakte: 'Ja, zulke bezonnen geesten willen zóó hun best doen om eerlijk te zijn, dat ze *daardoor* juist oneerlijk worden'. Ik vind dit een uitstekende formule, jij niet?

Enfin, als deze oordeelen juist zijn, ziehier de conclusie,—en dan *wil* ik ook geen andere, geen verzachterij, niks:

a. Zentgraaff heeft een bèst boek over *Atjeh* geschreven;

b. du P. heeft ongelijk gehad daar niet heelemaal lovend over te schrijven;

c. Z. heeft gelijk gehad du P. uit te moeren;

d. du P. heeft ongelijk gehad te riposteeren.

Halve goedpraterijen vind ik onzin. Het gaat tusschen wat ik ben en wat Z. is; als de menschen die ik voor eerlijk en fatsoenlijk houd, lust hebben te 'onderscheiden', maar met een conclusie die òf is zooals hierboven, *òf toch een flink eind die richting uitgaat*,—wat zouden we ons dan verwonderen als voor het patjepeeërdom Z. 'unbedingt' een groot man is?—Ik ben, vrees ik, ten eenenmale onbruikbaar voor *dit* soort eerlijkheid. Je weet dat ik niet eens dol ben op... laat ons zeggen Helman; maar als morgen Helman botste tegen... laat ons zeggen Veersema (die toch nog een stùk beter is dan Z. en die *mij* juist altijd nogal bijviel), dan zou ik toch werkelijk geen plezier erin vinden om nog uit te maken wie goed en wie verkeerd deed.

Ik ben, door deze Z.-historie, ook weer wijzer geworden. En een beetje bitterder ook. Het gevoel van 'reken alléén op jezelf', als je eens werkelijk wat 'durft', is overigens heel gezond natuurlijk, en zelfs met wijsgeerige argumenten te beantwoorden. 'Zóó is het goed, zóó moet het zijn', als in 't gedicht van Jan van Nijlen.[5]

Schrijf me nog eens naar Holland. En als je nu tòch Mult. uitgeeft, overweeg nr. aanl. van deze *kleinigheid* van mij, van zulke kleine dingetjes in *mijn* indische $2\frac{3}{4}$ jaar, hoe ongelooflijk zuur en ellendig het hèm gemaakt is, juist door allerlei brave en eerlijke menschen (denk eens aan: V. Twist, het 'braakmiddel', was heusch geen Zentgraaff!) en lees die passage over, die ik in *Tw. Pleidooi* citeerde over dat 'per-

5. Herhaalde regel uit de drie coupletten van 'Optimistisch lied' in Jan van Nijlen, *Geheimschrift, gedichten*. Haarlem 1934, p. 30.

soneel worden', en voel eens een halve minuut na wàt het beteekent als hij verzuchtte: 'O God, wat een menschen'![6]

Houd je taai, tusschen deze fatsoenlijken ook, in Indië, en geloof me, in Europa, hoogst onfatsoenlijk, je toegenegen

EduP.

3755. *Briefkaart aan Soeroto: Buitenzorg, 3 augustus 1939*

B. zorg, 3 Aug. '39.

Geachte Heer Soeroto,[1]

Al wat ik op 't oogenblik doen kan is: u hartelijk vaarwel toeroepen. Ik verga in de laatste bezoeken, formaliteiten enz. We gaan 12 Aug. uit Priok per vrachtschip *Stentor* (Blue Funnel). Uw copy[2] ligt bij D.M.G. Koch, Papandajanlaan 51, Bdg. Wend u tot hem, voor alle verdere kwesties van medewerking. Ik ben sinds begin Juli feitelijk redacteur-af en zal na 15 Aug. op 't omslag nog slechts voorkomen als 'redacteur in Holland'.

Het ga u wel! Hartelijke groeten van gaarne uw

EduP.

Mijn voorloopig adres in Holland is:
p/a fam. Batten
Sportlaan 125
Den Haag

6. In een brief van Douwes Dekker aan Tine van 14 november 1859 schreef hij: 'O God wat voor menschen!—', zie Multatuli, *Volledige werken* X, p. 109. Deze brief werd door DP uitvoerig geciteerd in *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 107–108 (*Multatuli's naleven* in *Vw* 4, p. 494–496).

1. Met de in Tjilatjap wonende onderwijzer drs. Soeroto (geb. 1912) kwam DP in contact na een recensie van *Multatuli, tweede pleidooi* door Soeroto in het te Bandoeng uitgegeven weekblad *Nationale commentaren* 1 (1938) 49 (16 december), p. 930–931. De eerdere brieven van DP aan Soeroto zijn niet teruggevonden.

2. 'Ervaringen met blanken'. In *K&O* 2 (1939–1940) 13 (16 augustus 1939), p. 205–207.

3756. *Briefkaart aan D. de Vries: Buitenzorg, 3 augustus 1939*

B. zorg, Donderdagmiddag

Beste DeVries,

Op deze half-verpeste briefkaart, de laatste die we in huis hebben, even dit.

Veel dank voor de GG.'s. Ik schreef BK. erover[1] en hij mij, onze brieven kruisten elkander.

Ik kom Zaterdag al op Batavia.

Zal je opbellen voor afspraak. Eten kàn, maar liefst *'s avonds*. Kan ik je op de PHS[2] opbellen? Ik zit bij Verhoeven, laan Trivelli 34.

Heb je Brumund al gekregen van Patah?

Tot ziens!

Hartelijk je

EduP.

3757. *Aan F. E. A. Batten: Buitenzorg, 4 augustus 1939*

B. zorg, 4 Aug. '39.

Beste Freddy,

In haast—we staan op 't punt nr Batavia te gaan—morgen—en gaan vandaag nog nr Plaboean Ratoe.[1]

Dank voor brief met stukje radiokolder van Ritter[2] en uittreksel *Avant et Après*. Ik heb geen tijd om dit laatste zelfs maar in te kijken en bewaar 't dus tot als ik de drukproef krijg. (In Den Haag?)

Ingesloten mijn stuk over Rudie.[3] Geef dit aan hèm. Joùw stuk gaat per gewone mail, in een nr. van *Kr. en Opb.* gelegd. Ik ben zoo stom geweest *Roodkapje*[4] te vergeten, terwijl ik het voor het laatst

1. Niet teruggevonden.
2. De Vries was als leraar Nederlands aan de h.b.s. Prins Hendrik School te Batavia verbonden.
1. Plaats aan de zuidkust van West-Java, dichtbij de Zandbaai, waar DP's vader vroeger een rijstpellerij had geëxploiteerd; zie ook het hoofdstuk 'Pelaboean Ratoe' in *Het land van herkomst*, p. 184–192 (*Vw* 3, p. 202–211).
2. Batten wist zich niet te herinneren om welke causerie van P. H. Ritter jr. het hier gaat.
3. 'Van goede en slechte bloemlezingen', zie 3608 n 1.
4. Uit Van Liers bundel *Praehistorie*, p. 13–22.

bewaard had, om er juist hoopen goeds van te zeggen!! Dat komt van dit gejachte werk, telkens onderbroken ook.

Ik zond je per gewone post het ms. (roman) van mevrouw Soewarsih (Djojopoespito): *Buiten het Gareel.* Er ontbreekt nog een slothfdst., dat ik nog zenden zal of dat me nagezonden wordt.

Ik schrijf met een rotpen en ben doodmoe; krijg dagelijks een prik v/d dokter. Als 't een beetje wil, word ik ook nog 'bewusteloos ingescheept op de boot nr Europa', als Mult. in Ambon.[5] Ik voel me soms erg die richting uitgaan!

Zal wel meevallen, zonder romantiek.

Tot nader, en anders: tot ziens! Lees Soewarsih en bewaar alles voor me.

Hartelijk gegroet,—je

E.

3758. *Aan D. de Vries: Batavia, 5 augustus 1939*

Beste de Vries,

Zoonet aangekomen en je brief gevonden. Het B.G. was natuurlijk potdicht! Zou 't jullie schikken als we vanavond kwamen? bv. tusschen half 8 en 8. Alleen boterhammen, hoor!

In haast.

Je EduP.

Excuseer het ontbreken van envelop.

3759. *Aan J. Greshoff: Batavia, 6 augustus 1939*

Batavia, 6 Aug. '37.

Beste Jan,

Dank voor je brief van de boot,—die jammer genoeg nog niet van Kaapstad was. Ik had graag je indrukken van de menschen daar gehad!

Wij zitten nog maar 5 dagen in Indie: 12 dezer gaan we op de boot—een ècht vrachtschip met de mooie naam van de *Stentor.* (Is het een omen voor mijn verdere leven in Europa?)

5. Volgens mededeling van Multatuli in zijn 'Brief aan den Gouverneur-Generaal in ruste'. In: Multatuli, *Volledige werken* I, p. 402 (ook aangehaald door DP in *De man van Lebak*, p. 161; niet in *Vw*).

Grappig dat je vindt dat ik het vaderschap 'romantiseer'. Een beetje loyaalheid tegenover een kind dat je zelf een 'misdeeld kind' genoemd hebt, heet dus zoo? Soit. Wij *zijn* eig. ook romantici. Romantiseeren we ook niet onze verhouding tot de dictatuur, tot de vrijheid v/h woord, tot onze vrienden? Het is zooveel gemakkelijker dat alles ook maar blauw-blauw te laten. Waarom doen we dat niet?

Bovendien, ik ben niet van plan om t.o.v. Gille 'ijzer met handen te breken'. Ik wil alleen loyaal geprobeerd hebben, want ik voel me verantwoordelijk. Ik ga eerst alles uitvoerig met Jean de St. bekijken en daarna *rustig* met Simone praten.

Van hier valt weinig—of te veel—te vertellen. We zitten nu natuurlijk in de roezemoezigheid. *Als* de boot in Genua stopt, gaan we wschl. naar de Van Schendels; is het Marseille (dit alles is niet zeker) dan reizen we eerst naar Parijs. Doet hij geen middell. zee-haven aan, dan gaan we door nr Amsterdam, blijven daar een week—en gaan dan misschien naar Bergen, naar Den Haag, of zelfs weer buiten Holland. Dat hangt af van klimaat, werk, enz. en... mijn physieke toestand. Ik ben op 't oogenblik ± uitgeput en reken alleen nog maar op de zeereis om weer 'de oude' te worden.—Schrijf me gauw. Een veilig adres, de eerste tijd, is: F. Batten, Sportlaan 125, Den Haag. Misschien trek ik ook een tijdje daar in, als ik op 't Rijksarchief moet werken (voor Dirk v. H.).

Tot nader. Het beste en heel veel hartelijks voor jullie allen van ons 2.

Je E.

3760. *Aan D. de Vries: Batavia, 6 augustus 1939*

Bat., 6 Aug. '39.

Beste De Vries,

Misschien heb ik je gisteravond niet hartelijk genoeg gezegd dat ik er bepaald op reken nog wat van je te hooren, en je terug te zien als jullie weer in Europa zijn (en wij, mèt Europa, dan nog bestaan). Maar wees ervan overtuigd dat het zoo *is*.

Vanmorgen genoot ik bij de koffie in het voorgalerijtje van ons paviljoen van het album-Stutterheim.[1] Ik zal er in Europa juist nog veel plezier van hebben.

1. Zie 3752 n 1.

Kan je B.K. vragen nog een afdruk van dat portret van je voor me te maken? en wil je me dat dan nog hierheen zenden vóór Zaterdag? Liefst niet zoo groot als het jouwe; ± de helft lijkt mij beter. Ik zie je een beetje anders: 'lichter gekleurd', en breeder en zachter van mond en kin, maar de blik is erg goed, en natuurlijk lijkt het toch wèl. Je zou me er een groot genoegen mee doen.

Ik ga uit Indië weg, niet met het gevoel hier belangrijke dingen gedaan te hebben: al wat ik schreef is toch eig. curieus 2e-rangswerk—maar wel met een soort voldoening van hard te hebben gewerkt, vooral mijn debiele staat in aanmerking genomen. Als ik niet in Bandoeng was gaan wonen en die longontsteking niet had opgedaan, had ik nog wel meer kunnen doen. En dan: ik heb afgerekend met de vizie 'land van herkomst'.

Het beste, nogmaals, met jullie 3en hier in Indië.

Een hand van je

EduP.

Ingesloten 60 ct.—de geleende 50 voor de taxi + een duppie voor de postzegel v/die luchtpostbriefkaart. Die heb je toch?

P.S. Ik moet toch nog eens op papier uiteenzetten hoe ik sta tegenover die vizie van jou, Koets e.a. op mijn 'menschelijke ònwaardigheid' inzake Z. Ik heb, geloof ik, een vrij zuiver gevoel voor de verkeerde dingetjes die ik doe, en nu is die Z.-affaire juist het eenige dat me bijna physiek voldoening geeft, als ik eraan terugdenk. Zou ik me zóó vergissen?

3761. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 7 augustus 1939*

Batavia, 7 Aug. '39.

Beste Freddy,

Gisteren nog een brief van je (die over Cesar Bombay). Goed, we zullen dit heerlijks uitgeven, maar waar? In Frankrijk?—Jammer dat je Léautaud zond, natuurlijk komt dat boek te laat en moet dan nr Europa terug. Waarom 't niet doodgewoon voor me bewaard? Lezen kan ik toch niet meer!—Die stukkies[1] over Romein en Van

1. 'De "plebejische gedachte"' en '"Hier is Indië!"'. In *K&O* 2 (1939–1940) 9 (16 juni 1939), p. 131.

Bovene 'in de marge' waren *niet* van mij (weet je nòg niet dat ik nooit ongeteekend spul publiceer?) maar—als trouwens de heele 'marge' altijd—van D.M.G. Koch.—Ik las dien meneer Bousquet van je: 't is een idioot van een croix-de-feu! Toch wel zielig dat we, àls we in Indië, op fransch enthousiasme getrakteerd worden, het op zùlk enth. moet zijn! Ik zal erover schrijven[2] in *K. en O.*—Tot slot dit: je mag me gerust van de boot halen, graag zelfs! Maar... je zult niet veel aan me hebben, vanwege dat logeeren bij die tante. Maar kom, als je met weinig tevreden bent, bij die 1e ontmoeting. We doen 't dan beter over in Den Haag.

Tot ziens. Je

E.

3762. *Briefkaart aan P. J. Koets: Batavia, 9 augustus 1939*

Bat. Woensdag.

Beste P.J. en Adri! Het was gisteravond allergezelligst bij jullie en ik was blijkbaar zóó op mijn gemak dat Bep beweert dat ik rustig mijn mes aan het tafellaken heb afgeveegd. If so, dan is 't een compliment, want dàt doe ik zelfs thuis niet!—Hieronder iets dat ik vergat je te vertellen. In de brieven aan Sk. die door de p.[1] onderstreept werden, deze zinnetjes.

Toen we nr Bali zouden gaan:

'Ik zal je lieve foto's zenden en 'schoonzichten'[2].' Streep onder l.f. en s. Is dàt dan ook niet gemeen?

Maar nu nog mooier; na een tuinbijeenkomst 's av. bij Hein Groenevelt[3]:

'Wat de nasmaak v/h avondje bij Groenevelt betreft, ziehier:

2. 'Het boek van Prof. Bousquet' (over G. H. Bousquet, *La politique musulmane et coloniale des Pays-Bas*. Parijs 1939) als 'Brief uit Holland III' in *K & O* 2 (1939–1940) 23 (16 januari 1940), p. 356–360, 24 (1 februari 1940), p. 373–376 en *K & O* 3 (1940–1941) 1 (16 februari 1940), p. 6–8; ook onder de titel 'Een Frans geleerde over Holland's koloniale politiek' in *De nieuwe kern* 6 (1939–1940) 5 (februari 1940), p. 150–157 en 6 (maart 1940), p. 177–185 (*Vw* 7, p. 412–439 als 'Vierde brief (8 Dec. '39)' van 'Brieven uit Holland').

1. Politie.

2. Deze brief van voor 3 mei 1937 niet teruggevonden.

3. Het tuinfeest bij Hein Groeneveldt vond op 29 april 1937 te Grogol bij Batavia plaats, zie *Bw TB-DP* 4, p. 133. Brief niet teruggevonden.

Idenburgh verreweg het meest compacte personage. Daarna Mansvelt.[4] De 2 anderen....'

Daar een roode accolade bij. Ja, denk je eens even in hoè gek deze moreele waardebepaling wordt voor een p. man[5] op zoek naar... Wie noemt zooiets nu ook 'nasmaak'!

En die arme Idenburgh; ik moet er niet aan denken! Als hij erom lachen kan, vertel het hem dan eens.

Tot Zaterdag dus. Ik hoop in volle ernst jullie later in Europa rustig en veel terug te zien. Aai Oditje[6] voor me, die ik zoo graag zie en die gister nu júist aan mijn blikken onttrokken werd.

Je E.

3763. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. van der Woude: Tandjong Priok, 12 augustus 1939*

Tandj. Priok 12 Aug. '39.

Geachte Heer v.d. W.,

Mijn boot ligt klaar, vertrekt over een uur. Ik ben ± 12 Sept. in Holland. Zend u de drukproeven[2] naar: fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag; een ander adres heb ik niet.—Ik heb inderdaad bezwaar tegen het schrappen van dat motto, en nog meer dat de uitgever dat wil. Moet ù daar nu werkelijk rekening mee houden?

Met vr. groeten,

EduPerron

4. Dr. W. M. F. Mansvelt (1891–1945), directeur van het centraal kantoor van de statistiek, van 1939–1940 lid van de Volksraad voor de Vaderlandsche Club. Uit de V.C. gezet wegens een te pro-Indonesische houding. Lid van de redactie van *De fakkel*.

5. Politieman op zoek naar voor Samkalden compromitterende brieven wegens zijn homoseksualiteit.

6. Troetelnaampje voor Koets' jongste dochter Johanna Margot (geb. 1934).

1. Foto van het heilig kanon te Batavia.

2. Zie 3725 n 1. Het motto, waarvan de tekst niet werd teruggevonden, kwam in de uitgave toch te vervallen.

3764. *Aan P. J. Koets: Straat Malakka, 14 augustus 1939*

Stentor
14 Augustus.

Beste P.J. en Adri,

Vandaag zijn we den heelen dag door straat Malakka gevaren. Morgen vroeg Belawan (we willen nog probeeren naar Brastagi[1] te gaan), dan Port-Soedan (13 dagen zee!), dan Suez, dan Port Saïd, dan—Amsterdam (10 dagen). Ik vind alles best, want het is heerlijk hier aan boord; de menschen zijn allergeschiktst, kinderlijke zielen, maar eenvoudig en zonder een zweem van 'poerummakerij'. Waarom gaan niet alle 'calenders' en 'fijne zielen' op vrachtbooten?

Ook het eten is best; eenvoudig maar goed. De fans werken prachtig; de zee is als een meer—tot dusver!—; als 't zoo doorgaat, zou 't, wat mij betreft, 3 maanden aan één stuk mogen duren. Het is ook zoo verrukkelijk om, in dezen tijd, nergens anders te zijn dan ... ergens op blauw water.

Ik wou mezelf na morgen (Medan) complete schrijfrust geven,—tenzij ik uit verveling nog eens een stukkie maak voor de krant. Vandaar dat ik nù de post afdoe, en pas in Holland weer aanknoop. Dan *is* er ook 'nieuws'!

P.J., jij bent een gaaf en sterk karakter, een van de meest *gevormde* menschen, zooniet *de* meest gevormde, die ik in Indië ontmoette. Je zult in Indië, vooràl misschien in je tegenwoordige werkkring, voortreffelijk werk doen. Maar 't zou me toch spijten—uit egoïsme vooral?—als ik je niet eens een heelen tijd achter elkaar in Europa meemaakte. Ik zou je willen zien 'tusschen de Terbraken en de Romeinen'.

In ieder geval: denk eraan dat we voor jullie klaar staan in Europa, zoowel als jullie in Indië blijft, als wanneer jullie nog eens komen. Houd ons op de hoogte van wat jullie doen in Indië. Zoodra ik weer 'bij' ben met mijn europ. indrukken, zal ik je uitvoerig daarover schrijven.

Nu, nogmaals dank voor alle vriendschap en hartelijkheid en voor de prettige uren die we samen hadden. Veel liefs van Bep en Alijn, ook voor de kinderen; aai de niet teruggeziene Odi nog eens voor me.

Een hand van jullie

E.

1. Bergoord in Noordoost-Sumatra, niet ver van Medan.

14 Aug. '39.

Beste Jit,

Ingesloten een foto van ons,[1] door Nining op Giridjaja gemaakt. Door het geroezemoes en de hitte vergat ik je dit te geven. We varen rustig én ongelooflijk vast; je moet al naar het water kijken om te voelen dat we varen. Ik ben dolgelukkig dat we deze boot namen: geen praatjesmakers en -makeressen, geen importante personaadjes of interessante indischgasten, niets dan doodeenvoudige, geschikte zeelieden en wij. Op het dekje zijn we 'lordly' alleen. Alijntje is al groote vrienden met den kapitein; Bep vertelt daar wel verder over. Nogmaals dank voor al jullie vriendschap en hartelijkheid, en tot later—uit Europa.

Steeds je Eddy.

Stentor 14–VIII–'39

Lieve Tis,

Ik hoop zoo dat we in Medan nog iets over Tatie kunnen hooren, maar 't zal wel niet; de luchtpost was net weg. Ik had zoo'n medelijden met haar; ze keek zoo moe en ziek in die felle zon. We hingen nog tot zes uur aan de kade; goed dat jullie maar niet gebleven zijn. 't Was erg vermoeiend voor onze bezoekers, maar voor ons natuurlijk erg gezellig en prettig. De Pringgo's bleven tot het laatst. Ik wil je nog erg bedanken voor al de verwennerij; al die gezellige kleine dingetjes vond ik pas toen we al voeren. En Alijntje is met hartstocht aan 't verven. Hij vraagt aldoor naar alle kinderen; hij zal zijn vriendjes niet gauw vergeten, en wij evenmin. Ik geloof dat brieven per luchtpost (a/b Stentor, Blue Funnel Line,) Port Soedan is. Daarna Port Saïd. Deze boot valt inderdaad enorm mee. Jammer alleen dat er geen zwembad aan boord is. Alijntje heeft al een schommel gekregen van den Kapitein, en leert al een paar woorden engelsch.

Hij zegt af en toe dat hij naar Indië terug wil, en als ik hem dan zeg: in Europa zul je 't ook leuk vinden; daar zul je veel nieuwe dingen zien, antwoordt hij: 'ach, ik wil liever oude dingen zien'.

Wel Tis, ik heb nog een hoop te schrijven; maar stuur ons vooral

1. Niet achterhaald.

bericht onderweg. Het allerbeste met Tatie, en met jullie allemaal, veel hartelijke groeten aan den Alwi's.

je Bep

[2]Bep heeft dit ding gesloten zonder de kiek erin, *dus* de envelop!

3766. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Straat Malakka, 14 augustus 1939*

Straat Malakka, 14 Aug. '39.

Beste Bob en Ellen,

Nogmaals veel dank voor de roezemoezige en toch prettige dagen die we bij jullie doorbrachten.[1] Zonder al onze kinderen was alles *iets* minder roezemoezig geweest, maar ook zoo was het tòch wel aardig! Ik hoop alleen dat jullie er geen al te beroerde nasmaak van hebben.—Deze boot is heerlijk. Geen Hollanders, Harmoniewezens en soortgelijken; niets dan kinderlijke maar geschikte zeelieden (2 Welshmen en 2 Schotten) en we raken al best op dreef. Deze heele dag dóór: straat Malakka. De zee is een meer, schommelingen nihil. ('t Can verkeeren.) Wij doen maar 4 havens aan na Belawan: Port Soedan, Suez, Port Said, Amsterdam. Daar is dus een trek bij van 13 en een van 10 dagen. Wat mij betreft, als het zóó doorging, kon 't 3 maanden duren!

Schrijf eens een lange brief, Bob, als je me mijn 'certifikaat'[2] opzendt. Als je erbij zet dat ik wel aanleg heb voor geschiedenis zou dat bepaald grappig zijn; zoo kreeg ik eens een certifikaat v. Gedikíng[3] dat ik 'neiging vertoonde tot eigen beoefening der letteren'. Lààt het dus niet, als je 't schrijven wilt!

Tot nader en beter uit Holland. Na morgen (Medan) ga ik schrijfrust nemen.—Voor de zooveelste maal dank en veel hartelijks van ons drie. Jullie

E.

2. Tekst op adreszijde postblad.

1. De familie DP logeerde van 5 tot 12 augustus 1939 bij Verhoeven, Laan Trivelli 34, Batavia.

2. Getuigschrift van DP's werkzaamheden bij het Landsarchief.

3. Bibliothecaris van het Bataviaasch Genootschap, wiens assistent DP in 1920 was geweest.

14 Augustus '39.
(Straat Malakka)

Beste Kriek en Joke,[1]

De blauwe jurk van Joke was een herkenningspunt, toen we zoo klein voor elkaar werden, maar het laatst wat stand hield waren toch witte jassen. We waren minder weemoedig gestemd t.o.v. jullie en de v. Leurs dan v. de Pringgo's, want als alles een beetje normaal blijft, zien *wij* elkaar toch vast terug, niet? Ik hoop jullie te 'piloteeren', zooals dat heet, als jullie komen. En als ik dan nog tant soit peu 'vrij' ben; er is altijd een *kleine* kans op niet. In ieder geval zullen we ons best doen.

Hier aan boord is 't op 't oogenblik heerlijk. Alles even gemoedelijk en eenvoudig; geen Jan Lubbes met Wijf, niets dan kinderlijke zielen van Welshmen en Schotten. We schieten al best op, en dit blauwe zoutwater mag een zee zijn, tot dusver is een meer niet zoeter. Dat kan nog veranderen, want tuss. Medan en Port Soedan is 't nog 13 dagen in één trek! Dan Suez, dan Port-Saïd, dan—Amsterdam (10 dagen). Gekke proporties, hè?

Schrijf jullie gauw eens naar Holland? Nogmaals dank voor 't wegbrengen, voor alle hartelijkheid. Schrijf vooral ook, als er iets is dat we in Eur. voor jullie doen kunnen.

Veel 'amitiés' van ons voor jullie, een hand van je

E.

Ik schrijf nu niet meer vóór Europa. Na Medan wil ik me schrijfrust geven![2]

1. Met Josine (Joke) Bijl (geb. 1910) had DP in 1938 kennis gemaakt toen beiden als daggelders op het Landsarchief te Batavia werkten (zie 3429). In datzelfde jaar trouwde zij met mr. Louis Joseph Welter (1910–1943, roepnaam Kriek, afgeleid van het maleise djankrik = krekel), een zoon van Ch. J. J. M. Welter. Hij was als adjunct-referendaris verbonden aan de algemene secretarie in Buitenzorg.

2. DP schreef ook uit Straat Malakka aan Walraven. Zie voor de inhoud W. Walraven, *Brieven* (enz.), p. 469–471.

3768. *Prentbriefkaart*[1] *aan F. E. A. Batten: Port Said, 3 september 1939*

Port Saïd, 3 Sept '39

Beste Freddy, Sinds 3 dagen liggen we hier en niemand weet wanneer we verder kunnen.[2] Misschien moeten wij, als Hollanders, van dit schip af (dat engelsch is) en overgaan op een holl. boot, maar er *is* op 't oogenblik geen holl. boot hier. Misschien gaan we rond de Kaap,—en blijven dan eerst wat bij de Gr's. hangen. Ik hoop door te kunnen. Van afhalen is nu wel geen sprake meer. Wacht dus op nader bericht. Als we in Amsterdam aankomen, hoor je nat. dadelijk van me. Houd je goed! Je

E.

3769. *Prentbriefkaart*[1] *aan F. E. A. Batten: Port Said, 6 september 1939*

Port-Saïd, 6 Sept. '39.

Beste Freddy,

Als deze kaart vóór ons aankomt (wat ik betwijfel), dan diene ze om je te melden dat we Zaterdag 9 Sept. a.s. doorgaan met de *Indrapoera*. Gaat alles goed, dan is dat schip ± 18 Sept. in Rotterdam. Je ziet me dan opdagen, om mijn barang in jullie goedang[2] op te slaan! Tot ziens, hoop ik. Je

E.

Waarschuw Ter Braak.

3770. *Prentbriefkaart*[1] *aan L. J. Welter: Port Said, 6 september 1939*

Pt. Saïd, 6 Sept. '39.

Beste Kriek, Als er niets tusschen komt, gaan we Zaterd. a.s. = 9 Sept. door nr. Rotterdam met de *Indrapoera*. Komt die boot behouden aan,

1. Foto van jongen met kameel in Port Soedan.
2. Op 1 september 1939 begon de tweede wereldoorlog.
1. Foto van een Egyptisch beeld uit het museum te Cairo.
2. Barang = spullen, bagage; goedang = berghok, magazijn.
1. Foto van ingang van het Suez-kanaal bij Port-Saïd.

dan zijn we 18 à 20 Sept. in Holland. Hier kwamen we 1 Sept. aan, juist toen Egypte 'in staat v. beleg' werd verklaard, en de eng. boot wou ons niet verder vervoeren. Die ligt hier trouwens nog en moet met een convooi verder. Wil je Ben waarschuwen, de v. Leurs enz? Tot nader!

Je E.

Gr. v. Bep en aan Joke. Cheerio.

3771. *Aan G. O. Tissing: Port Said, 7 september 1939*

Port Saïd, 7 Sept. '39.

Beste Adé,

Allereerst: de reis op zoo'n vrachtboot is allerprettigst: eten goed, omgang met 'crew' uiterst geschikt. Het zijn eenvoudige, aardige lieden: er is geen zweem van humbug aan boord.

Alijntje werd flink verwend; allen speelden met hem.

Tot Belawan was 't een uitstapje gelijk. Daarna kregen we ± 13 dagen lang de Ind. Oceaan, met flinke deining en 'monsoon'-winden. Bep en ik waren nogal zeeziek, zonder onbehoorlijk te worden, Alijntje daarentegen was frisch als een hoentje en klom alle ladders op en af.

Na Aden weer rustige zee, maar toen begon het gedonder van de oorlogsgeruchten. Toen we de Roode Zee ingingen, kwam order v/de Britsche Admiraliteit om de lichten uit te doen. Het was volle maan van heb-ik-jou-daar, maar de lichten werden uitgemaakt of het glas blauw beschilderd, vnl. met het oog op Massawa, Ital. haven die we voorbij moesten.[1]

Bij aank. in Pt. Saïd op 1 Sept. was Egypte juist in staat van beleg verklaard. De boot mocht ons niet verder brengen, moet zelf met een convooi verder. We hebben hier dus tot op heden vastgezeten en kunnen nu hoogstwschl. Zaterdag as. pas door, met de *Indrapoera*. Als dat lukt, en als die boot behouden aankomt, dan zijn we ± 18 of 20 Sept. in Rotterdam.

Ik heb jou opgegeven als een van de 4 personen die in aanmerking komen voor voogd van Gille, als ons iets overkomt. De andere zijn:

1. Massawa (ook Massaoea) aan de Rode Zee in de toenmalige Italiaanse kolonie Eritrea.

Erna, ter Braak en Jean de Sturler, mijn neef in Brussel. Ik weet nat. niet wie weigeren zal en wie niet.

Het beste in Indië. Heel veel hartelijks van ons 3, een hand van je

E.

Adres v. Jean de Sturler is: 92 avenue de la Floride, Ukkel-Brussel. Hij leest en spreekt hollandsch.

3772. *Telegram aan F. E. A. Batten: ms Indrapoera, 17 september 1939*

Komen Indrapoera Rotterdam[1] informeer datum.

Eddy.

3773. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 23 september 1939*

Zaterdag

B.F.—Ik verkeer in pijnlijke onzekerheid over eenige financieele aangelegenheden. 1°. Heb ik jou of je moeder geld voor die kisten achtergelaten? Ik herinner 't me *niet*, maar in mijn portemonnaie is een tekort dat ik anders niet oplossen kan. Schrijf even, want als dat tekort een andere oorzaak heeft, moet ik jou haastiglijk geld zenden. 2° Wil je aan Rudie vragen of hij in de wachtkamer der 2e klasse onze roode port en boeljon nog heeft betaald? Anders durf ik me daar nooit meer vertoonen.—Ziedaar. Ter Br. komt morgen hier, Dinsdag ga ik misschien nr. Bergen, Woensdag kom ik in Den Haag terug (nog niet logeeren), tenzij ik voor Gille dan al door nr. Brussel moet. Tot ziens in ieder geval.

Je E.

3774. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 30 september 1939*

Amst. Zaterdag.

Beste Freddy,

Ik vergat nog te zeggen dat op de Indrapoera zelf—dus nu nog in Engeland—onze stoelen zijn, dwz. één bank, 2 stoelen (alle met bruine kussens bekleed) plus 1 rotanstoel + 2 kleine tafeltjes + een

1. DP en zijn gezin zouden op 21 september 1939 in Vlissingen aankomen, zie ook de Inleiding.

kinderfiets van Alijntje, en dat je kans hebt dat alles ook op een goeden dag afgeleverd te krijgen. Houd je daar dus op voorbereid! Plaats ervoor in de wagenkamer is er wel, meen ik.

Wij gaan eerst 'logeeren' in Bergen, bij de hospita[1] van Holst. Misschien ga ik eerst nr Br. en Parijs (dat hangt van het visum af dat ik vandaag vragen zal)—misschien later.

Nogmaals dank, aan je moeder ook, voor de gastvrijheid en alle moeite, en tot ziens.

Je E.

Daarnet bericht v Leopold dat de atlas[2] je werd gezonden.

3775. *Briefkaart aan C. de Hart: Amsterdam, 30 september 1939*

Amsterdam, Zaterdag.

Zeer geachte heer De Hart,

Heel veel dank voor het afschrift van dien brief van Hoogeveen,[1] waarvan ik voor een event. herdruk van *De M.v.Leb.* een dankbaar gebruik hoop te maken. Ik ben 21 dezer in Holland aangekomen en thans voor een paar dagen in Amsterdam: p/a fam. Simons, Daniel Willinkplein 47, tel. 97976. Zoudt u mij willen schrijven of opbellen waar ik u ontmoeten kan? Ik zou graag eenige dingen met u bespreken, en zoo mogelijk een bezoek brengen a/h Mult.-museum. Geloof mij gaarne uw dw.,

EduPerron

3776. *Briefkaart aan H. Marsman: Amsterdam, 30 september 1939*

Amst., 30 Sept. '39.

Beste Henny,

Dank voor je kaart. We zijn in Holland—kwamen na een onderbroken reis (2 × van boot overstappen, 8 dagen Pt Saïd en dergelijke

1. Het gezin DP ging enige tijd inwonen in het huisje van mw. Meuter op de Nesdijk.

2. *Leopold's wereldatlas.* 's-Gravenhage 1939.

1. De brief van H. J. C. Hoogeveen, adjunct-secretaris van Duymaer van Twist, aan Douwes Dekker dd. 26 maart 1856 werd door DP opgenomen in *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, (enz.), Rijswijk (1940), p. 61 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 337; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 581).

grapjes) den 21en aan in Vlissingen—maar voelen ons nog zeer onwennig en kunnen door allerlei omstandigheden nog niet besluiten waar ons te 'vestigen'. We gaan eerstdaags een dag of tien nr Bergen, daarna zullen we moeten kiezen. Amsterdam vrijwel zeker *niet*; *misschien* Den Haag. Moet ik je *Schand. in Holland* sturen, of geloof je 't wel? Schrijf eens wat over hoe jullie zijn en wat je doet. Ik ga wschl. spoedig nr Brussel en zelfs Parijs, als ik een visum krijg, maar tot St. Romain[1] breng ik 't vast niet. Komen jullie niet in Holland? Nooit meer? nooit, nooit?

Heel veel hartelijks van ons 2 voor jullie 2 en toch tot ziens, hoop ik. Een hand van op korter afstand van je

E.

Mijn veiligste adres is: p/a fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag.

3777. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Amsterdam, 30 september 1939*

Amsterdam, 30 Sept.
(de 21e kwamen we in Vlissingen aan).

Beste Jit,

Nu, we *zijn* er! Na 2 × van boot veranderen: eens in Pt. Saïd en eens in Londen. We voelen ons hier in Holland bizonder onwennig, door de koû, al die baksteenen gevaarten en dan de hoogst onzekere toestand. Wij hebben van allerlei te doen, en kunnen niet besluiten ons te 'vestigen'. Zoodra ik een vaster adres heb, schrijf ik je nader en beter; nu gaat alles tusschen de bezoekjes, boodschappen enz. door. Schrijf jij me maar gauw een uitvoerig rapport, over jezelf, de vrienden, Indië. Denk niet dat mijn belangstelling ook maar even verminderd is; ik heb al veel over jullie gepraat met de massen en zussen[1] hier, jullie foto's laten zien. Alleen de *tijd* ontbreekt me voor-eerst.—Wil je aan Gondo of Tjitjih schrijven, dat de laatste hfdstn. van de roman[2] gister gearriveerd zijn. Men wil fragmenten eruit voor *Werk*[3]; ik heb gezegd dat ze Tj. zelf moesten schrijven om het 2e ex. v/h ms., want het ex. dat ik heb, wil ik nu geven aan Annie

1. St. Romain (Côte d'Or) in Bourgondië was sinds begin september 1939 Marsmans laatste vaste verblijfplaats in Frankrijk.
1. Populaire Indische uitdrukking voor getrouwde mannen en vrouwen.
2. *Buiten het gareel.*
3. Geen fragmenten in *Werk*.

Romein. Stuur je de foto's v. Priok?[4]—liefst wat *vergroot*! Heel veel hartelijks voor jullie allen van ons 2, een hand van je

Eddy.

3778. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Amsterdam, 30 september 1939*

Amsterdam, 30 Sept. '39.

Beste Bob, We zijn, niet zonder moeite en na allerlei zee-avonturen, den 21[en] in Vlissingen aangeland. Alles is onzeker hier, en wij zelf voelen ons zeer onwennig; we hebben v. allerlei te doen en kunnen nog niet besluiten waar te wonen. Dank voor je certificaat[1], dat ik in Den Haag vond. Zeg Wies[2] dat ik juffr. Roelofs sprak, haar *heel* aardig vind en haar het pakje (dus) niet onthield. Verder belde ik prof. Posthumus[3] op, maar als die juffr. Stolk of Stolp[4] hem geschreven heeft, moet ze dat bij vergissing in het arabisch hebben gedaan, althans de man wist van nix of liever, deed of hij van nix wist. (Hoewel hij mij wel vroeg 'of ik aan een boek bezig was'). Wij maakten toen een afspraak voor 3 uur; ik was precies op tijd, maar om kwart over 3 moest ik nog wachten. Daar ik me voorgenomen heb voor dit soort poerummakerij nooit meer dan een kwartier beschikbaar te stellen, ben ik toen weggegaan. Ik heb deze comedies ook in Indië nu wel leeren kennen, en als de prof. mij *niet* heeft willen zien is hij een goed psycholoog. Zeg dat aan juffr. Stolp.

Later meer en beter, als er iets vast staat. Dag! Je

E.

4. Zie *E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, 's-Gravenhage 1969, p. 43, nr. 113, voor één van de bedoelde foto's.

1. Zie 3766 n 2.

2. Wies Perelaer had een pakje meegegeven voor mw. M. A. P. Roelofsz, archivist op de koloniale afdeling van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

3. Dr. N. W. Posthumus (1880–1960), hoogleraar economische en sociale geschiedenis aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam, directeur van de Economisch-historische bibliotheek en het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis te Amsterdam.

4. Mw. A. Stolp, een kennis van Wies Perelaer, was voor haar vertrek naar Nederlands-Indië bibliothecaresse van de Economisch-historische bibliotheek.

3779. *Briefkaart aan L. J. Welter: Amsterdam, 30 september 1939*

Amsterd. 30 Sept. '39.

Beste menschen,

Na allerlei zee-avonturen zijn we den 21^en^ in Vlissingen beland, op onze *derde* boot. Hier is alles erg onzeker; bovendien voelen we ons zeer onwennig in de kou en in al die baksteenen forten die hier steden heeten. We moeten in alle richtingen dingetjes doen—zoo moet ik eerstd. nr. Brussel en ga dan maar door nr Parijs—en door allerlei omstandigh. kunnen we nog maar niet besluiten waar te wonen. (Misschien besluiten de omstandigheden binnenkort voor ons, op een ver van leuke manier.) Ik hoop toch over een dag of 10—in Bergen wschl.—rust te vinden voor de noodige schrijverij en voor langere brieven nr. Indië. Schrijf ons ook eens. Hoe is de stemming daar? Hier *nu* eig. wel rustig, gegeven de situatie. Is er nog wat schot gekomen in die grondenzaak?[1] Ik hoor dat het testament je gezonden is.—*The captain hates the sea*[2] viel aan boord (1^e^ boot) erg in de smaak van den chief steward, die het 'a very good yarn, eh?' vond. Ik was meer v/h oordeel van den kapitein over zijn passagiers.

Hartelijke groeten van ons voor jullie, steeds je

E.

3780. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 1 oktober 1939*

Amsterdam, Zondag.

B.F.—Ik heb Arthur van Rantwijk[1] gevraagd mij een ex. *Gr. Ned.* te sturen met de stukken over Daum[2] erin, en hem jouw adres opgegeven. Als dat ex. komt, wil je het dan voor jezelf nemen, in ruil voor het ex. dat je me meegaf? Anders reclameeren: hij heeft een telefoon.

Ik ga morgen een visum vragen voor Parijs. Zoodra ik dat heb,

1. In verband met een onverdeeld gebleven nalatenschap, die uit een stuk grond aan Gang Crone in het centrum van Buitenzorg bestond, was de familie Crone geld schuldig aan DP's moeder en na haar dood aan haar erfgenamen, onder wie DP. DP had aan Welter gevraagd zijn belangen te behartigen, waarvoor deze het testament van DP's moeder nodig had.
2. Roman van Wallace Smith uit 1933, die mw. Welter aan DP ter lezing aan boord had meegegeven.

1. Zie 3886 n 1.
2. Zie 3489 n 6.

ga ik nr Brussel en vandaar door nr Parijs. Terug nr Bergen; daarna wschl. Den Haag.

Wil je me schrijven waar het *Journal* v. Gide ophoudt in het 14e deel v.d. *Œuvr. Compl.* die je hebt en waar het begint in het 15e deel?—Dank. (De datum en eerste woorden.)

Is mijn interview nog verschenen[3] en zoo ja, heeft Ad. die 8 exx. misschien nr jou gestuurd? Zoo ja, wil je ze me doorsturen? Ook graag de nrs. van *Krit. en Opb.* die ik nog verwacht, maar houd daar 1 ex. uit voor jezelf.

Groeten aan je moeder en voor jezelf.

E.

3781. *Briefkaart aan M. ter Braak: Amsterdam, 1 oktober 1939*[1]

Amsterdam, 1 Oct. '39.

Beste Menno,

Ik lees het boek van Rauschning,[2] dat onaangenaam duitsch-droog is van stijl, maar verder natuurlijk zeer onthullend. (Ben blij dat ik het in je vertaling lezen kan en niet in de oorspr. Sprache). Maar ... wat blijft er van Denis de Rougemont's *Journal d'Allemagne* over, na *dit*? Als Rauschning gelijk heeft, dan is de Rougemont niet alleen een middelmatig journalist, maar een stommeling, met zijn 'geloof' en zijn 'extatische' Hitler![3] Op zijn allerbest iemand die, door zijn eigen praedispositie van geloovige, de buitenkant van het duitsche geloof van de *massa* voor zoete koek opgevreten heeft.—Ik moet nog altijd die chômeerende intellectueel[4] lezen, die ook wel *iets* aardigs hebben zal, maar *mijn* geloof in mijnheer de Rougemont slinkt met den dag.[5]

3. 'E. du Perron terug in Nederland'. In: *Het vaderland* van 1 oktober 1939 (ocht.); opgenomen in G.H. 's-Gravesande, *E. du Perron, herinneringen en bescheiden*, 's-Gravenhage 1947, p. 141–149, alwaar Inlander in Indonesiër is verbeterd.

1. Deze briefkaart komt in *Bw TB-DP* 4 na nr. 1120.

2. Hermann Rauschning, *De nihilistische revolutie, Schijn en werkelijkheid in het Derde Rijk*, bewerkt en ingeleid door Menno ter Braak. 's-Gravenhage 1939.

3. Denis de Rougemont bracht in zijn *Journal d'Allemagne* (Parijs 1938) verslag uit van een verblijf in het Derde Rijk als universitair docent Frans.

4. Denis de Rougemont, *Journal d'un intellectuel en chômage*. Parijs 1937.

5. Ter Braaks antwoord in 1121, *Bw TB-DP* 4, p. 388–389.

Ik heb een visum gevraagd voor Parijs, zoodra ik dat heb ga ik nr Brussel en door nr P. Dan weer Bergen, als alles dan nog normaal gaat. Dag.

Je E.

3782. *Aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 3 oktober 1939*

Amsterdam, Dinsdag.

Beste Freddy,

Hierbij Willem v. H.[1] terug. Waren daar geen *drie* exx. van? Dat had toch gemoeten.

Vraag Ad. v.d. V. mij die 8 exx. interview toch te sturen. Ik kreeg nog steeds niets, en de post van vanmorgen is ook al geweest.

Het fransche consulaat maakt moeilijkheden. Vrienden opzoeken is geen 'raison majeure'—wèl familie! Die heb ik niet in Parijs. Ik zal me nu een 'zakenbrief' moeten laten sturen uit P., maar daar gaat tijd mee heen. Wschl. ga ik dus tòch eerst naar België.

Vrijdagmorgen gaan we nr Bergen. Adres wordt dan: c/o den Heer A. Roland Holst, Nesdijk, Bergen-binnen (N.H.)

Dank voor de inlichting omtrent Gide's Journal. Ik kan hier in Amsterdam wschl. in dat eene winkeltje nog dat ex. koopen. Wil je dat? Schrijf dit even omgaand. Het zal ± fl. 6.50 kosten. *Misschien* duurder (fl. 7.15), als ze den prijs daar verhoogd hebben.

Verander op de proeven[2] zelf Fred in Freddy, als je het nog niet deed. Maar is Fred niet veel 'flinker'?

Bep ziet er erg tegen op je moeder te laten 'sjouwen' voor drie (lastige, zij zegt: bewerkelijke) menschen. Maar als we in Den Haag komen na Bergen, moeten we toch gaan *wonen*: huis of pension. Anders komt er voor mij niets van werken, en dat wordt dan toch weer noodig.

Er bestaat geen ed. originale van Larbaud's poëzie, anders gedrukt dan het ex. dat jij bezit.[3] Dan moet je de 'œuvres complètes' van Bar-

1. Deze tekst van of over Willem van Hogendorp is niet achterhaald.
2. Van de herziene tweede druk van *De muze van Jan Companjie*, die eerst in 1948 zou verschijnen. De eerste druk vermeldt 'mijn vriend F. Batten' (p. 159), de tweede 'mijn vriend Fred Batten' (p. 217).
3. V. Larbaud, *Les poésies de A. O. Barnabooth*. Parijs 1923.

nabooth hebben: Pauvre chemisier, poésies èn Journal bijeen,[4] maar die uitgave is zeer zeldzaam en doet minstens 300 francs.

Tot zoover voor heden. Groeten, ook van Bep en aan je moeder, hand van je

E.

3783 (1122). *Aan M. ter Braak: Amsterdam, 3 oktober 1939*

3784. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 4 oktober 1939*

Amsterdam, Woensdag.

Beste Freddy,

De 8 exx. *Vad.* zijn vanmorgen gekomen. Maar ik heb een ingezonden stuk moeten na-leggen, vanwege dat onhebbelijke woord 'Inlanders'.[1] Als dat geplaatst wordt, wil je Ad. dan vragen mij daar ook 8 exx. van te zenden en wil je die—als er voor betaald moet worden—voorschieten (de prijs ervoor dan). (Ik schrijf dit al pratend met iemand aan de ontbijttafel.)

Zoo dadelijk ga ik nr Doorn om Vestdijk te zien.

Morgen Multatuli-museum, waarvan de conservator, de heer C. de Hart, een alleraardigste baas is (oud-zeeman).

Overmorgen Bergen.

Hartelijke groeten,

E.

3785 (1123). *Briefkaart aan M. ter Braak: Amsterdam, 5 oktober 1939*

3786. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Amsterdam, 5 oktober 1939*

Amsterdam, 5 Oct. '39.

Geachte Heer Stuiveling (ik heb uw hilversumsch adres op 't oogen-

4. V. Larbaud, *A. O. Barnabooth, ses œuvres complètes, c'est-à-dire un conte, ses poésies et son journal intime.* Parijs 1913.

1. '"Inlander" of "Indonesiër"'. In: *Het vaderland* van 5 oktober 1939 (ocht.); ook in *K & O* 2 (1939–1940) 18 (1 november 1939), p. 277 (niet in *Vw*). De redactie van *Het vaderland* had eigenmachtig het door DP gebruikte woord Indonesiër in Inlander gewijzigd.

blik niet, vandaar deze weg[1]),—sinds 21 Sept. ben ik in 't land; morgen ga ik nr België, Maandag a.s. hoop ik in Bergen te zijn: p/a A. Rol. Holst, Nesdijk. Schrijft u mij eens daarheen.—Ik kom nl. op onze Mult.-belangstelling terug. Van Leur heeft in Indië v. Carolus niets kunnen vinden, behalve zijn 'stamboek', waaruit blijkt dat hij een Belg was. Het archief v. Rankasbetoeng schijnt zoek; op 't Landsarchief hebben ze vrijwel niets. De dokum. die van Leur uit de Alg. Secretarie haalde, wil hij in Indië publiceeren; die kreeg ik dus niet mee. (Hij zal ze me zenden als de uitg. daar niet doorgaat.)—Daarentegen bezocht ik vandaag het Mult.-museum hier en zie, daar liggen—in een dossier door Mult. zelf aangelegd—allerlei papieren v. Carolus,* óók een corresp. met Brest v. K. Verder heel wat in het maleisch, óók v. Carolus. Klachten, etc. Dan een briefje v/d controleur aan Mult. om te waarschuwen tegen den regent, terwijl deze in M.'s voorgalerij zit te praten,—erg angstig, met een noot v. Mult. op de achterzijde. Dan 3 brieven v/d contr. aan M., als deze al v. Leb. weg is, ook al erg angstig en vol 'sfeer v. Lebak' (M. is dan in Batavia). Dan uitnood. v. Br. v. K. aan M. om te logeeren—*na* ontslagaanvrage—en antw. v. M. daarop: over 'Pitt en Fox buiten 't parlement'! Dan de *maleische* lezing v/h lied v. Saidjah, met vert. in proza eronder.[2]—Is het niet iets voor een cahier van de *V. Bl.*?[3] Wilt u het doen of laat u het mij over? Ik blijf wschl. een goede week in Bergen, laat eens hooren wat u van dit alles denkt. Met beste groeten, gaarne uw dw.

EduPerron

* Copieën.

1. De briefkaart is geadresseerd: p/a Uitgeverij Leopold, Noordeinde 23, Den Haag (Leopold was de uitgever van *De vrije bladen*, waarvan Stuiveling één der redacteuren was).
2. 'Multatuli's Saïdjah-lied in het maleis' in: *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde* 80 (1940) afl. 1, p. 110–117, gewijzigd en zonder de vertaling van Wiersma als bijlage II in *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 125–130 (als 'Saïdjah's lied in het maleis' in *Vw* 4, p. 649–655, waar de laatste alinea ontbreekt; Multatuli, *Volledige werken* IX, 'Twee maleise gedichten', p. 679–688).
3. De andere genoemde documenten werden gepubliceerd in *De bewijzen uit het pak van Sjaalman, Nieuwe dokumenten betreffende de Havelaarzaak en Lebak*, uitgegeven door E. du Perron. Rijswijk: Stols (1940), 133 p. (Verwerkt in *De man van Lebak*. Amsterdam (1949), passim; *Vw* 4, p. 5–449).

3787. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 6 oktober 1939*

Amsterd. 6 Oct. '39

Beste Freddy, Ik ga straks nr Brussel. Gisteravond i/h Mult. museum nog heel belangrijke dingen gezien; ik schreef Stuiveling en Ter Braak[1] over een event. cahier van de *V. Bl.* Mijn 'ingezonden' schijnt door Schilt ingeslikt.

Maandag denk ik terug te zijn—ga dan direct door nr Bergen; misschien wel met Gille.

Nu iets huiselijkers nog. Zou je willen zien of in de zak van mijn regenjas, die ik bij je liet, een sleutel (niet klein niet groot) drijft? Zoo ja, zou je die haastiglijk willen sturen aan: fam. D. Simons, D. Will.pl. 47, want dan is dat de sleutel tot ons appartement.

Anders graag even een kaart aan mevr. Simons dat de zelve niet aanwezig.

Dank!

Tot ziens. Hart. gr., ook aan je moeder,

E.

3788. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 9 oktober 1939*

Bergen, Maandag 10 Oct.'39.

Beste Freddy,

Dank voor briefkaart. Ik hoop dat je nu al weer 'op stem' bent. Alle exx. interview en naschrift *zijn* er; ik zwem er nu in! De *Indrapoera* is uit de britsche gevangenschap verlost en in de haven van herkomst terug, wschl. zal je nu wel gauw de meubels krijgen + een kinderfietsje (rood en 3 wielig) van het Alijntje. Bep vraagt of je dat hierheen kunt sturen: gewoon een ander pampier erop. Ons adres is: bij juffrouw Meuter, Nesdijk 19, Bergen-binnen (N.H.). We blijven hier nog wel een dag of tien; het bevalt Bep hier nl. bizonder. De Ter Braken komen Vrijdag a.s. hier—dit voor 't geval je iets wilt meegeven (dat fietsje *liever* eerder, als het er al is!).—Ik zal *Die Waarheid over Mult.*[1] behandelen op de wijze die het verdient; kun je me

1. Ter Braak was evenals Stuiveling vanaf mei 1938 (schrift 15 van jaargang 16) redacteur van *De vrije bladen.*

1. *De waarheid over Multatuli en zijn gezin,* Een antwoord aan Julius Pée, Menno ter Braak e.a. van de schoondochter (Annetta Gerharda Douwes Dekker-Post van Leggeloo). 's-Gravenhage 1939. DP zou daarop in januari

dat werkje bezorgen—ingenaaid!—zoo gauw je het ziet? Et v'la pour le moment.

Hartelijke groeten aan je moeder en van Bep, een poot van je

E.

3789. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 10 oktober 1939*

Bergen, Dinsdag 11 Oct.

Beste Freddy,

Vanmorgen schreef ik je een andere briefkaart; thuiskomende vond ik je pakje, waarin Léautaud's *Amour*. Ik heb 't al gelezen; het is nogal een onbeduidende reeks, maar toch wel aardig om te hebben, bijwijze v. supplement van *Passe-temps*. Gek genoeg staat voorin dit boekje dat het *Théatre de Maurice Boissard* uit 2 dln. bestaat (N.R.F.) en daarvan heb ik alleen deel 1. Als Mayer deel 2 heeft, wil ik dat heel graag hebben. Verder staat *Le Petit Ami* er niet als 'épuisé' in vermeld,[1] en andere boeken wel; zou dit beteekenen dat de lang-aangekondigde omgewerkte *Petit Ami* eindelijk uit is? Misschien kan Mayer ook dat te weten komen. Wil je 't hem vragen?

Tot zoover. Hart. groeten.

E.

3790. *Aan E. Gobée: Bergen, 10 oktober 1939*

Bergen-binnen (N.H.), 10 Oct. '39.
Nesdijk 19.

Zeer geachte Heer Gobée,[1]

Ik heb het in Indië altijd als een gemis gevoeld dat ik u—op die

1940 reageren met *Multatuli en de luizen*, Aantekeningen bij een nieuw waarheidsboek over Multatuli. Amsterdam 1940 (*Vw* 5, p. 541–628).

1. Léautaud heeft een herdruk van *Le petit ami* altijd tegengehouden. De oorspronkelijke uitgave van 1903 in 1100 exemplaren was in 1922 uitverkocht. De eerste herdruk verscheen clandestien in Amsterdam bij 'La bête noire' (A. A. Balkema, F. E. A. Batten en A. Morriën, 1943).

1. De gepensioneerde taalambtenaar Emile Gobée (1881–1954) was van 1926 tot 1937 adviseur voor inlandse en arabische zaken van de Nederlands-Indische regering geweest. Tussen de regering en de Indonesische nationalisten vervulde hij een bemiddelende rol (zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 549–550). De bedoelde ontmoeting bij E. F. E. Douwes Dekker vond waarschijnlijk plaats in 1937.

eene ontmoeting na bij D.D.—niet heb kunnen spreken en raadplegen. Dit gevoel van gemis werd versterkt door al het goeds dat de Pringgo's eenerzijds, de Van Leurs anderzijds—en vele andere Indonesiërs* al niet minder—van u spraken. Ik heb iedereen moeten beloven u in Holland op te zoeken, maar dit was eigenlijk geheel overbodig, gegeven mijn eigen behoefte met u te praten. U weet niet hoè velen u daar missen.

Voor het oogenblik zit ik hier vast, maar over een dag of 14 zal ik wel naar Den Haag moeten. Zou ik u dan in Leiden mogen opzoeken?

'Bij voorbaat' stuur ik u 2 stukken uit *Het Vaderland*,[2] die ik wel zonder commentaar mag laten.

Geloof mij met veel respect (een woord dat mij zelden uit de pen komt) de uwe,

EduPerron

3791. *Aan J. van Nijlen: Bergen, 10 oktober 1939*

Bergen-binnen, 10 Oct. '39
Nesdijk 19.

Beste Jan,

Nu, daar zit ik dan ook in Bergen. Het is hier mooi en flink koud. Bep *begint* op te knappen. Jany is zoowat onze buurman en komt ons braaf de post brengen. Van Jan uit Z.Afrika komen 'zwart-pessimistische' brieven binnen, volgens Menno, die er net weer een ontvangen moet hebben.—Overigens: wat doen *wij* anders dan leven in-afwachting van wat opeens loskomen kan, over ons armen altesaam?—

Ingesloten een interview—met een naschrift dat mij noodig leek—en dat je misschien interesseert, al was 't maar om die stukjes als efemeeren in *De Muze van Jan Compagnie* of zoo te leggen. Over een jaar (als we dan nog bestaan) komt Jan misschien een heel wat mooier praatje afgeven over Kaapstad en de 'cultuur' aldaar. Ik sluit

* Dit slaat natuurlijk niet op de laatstgenoemden; maar de lof van de eersten overweegt voor mij dan ook.

2. Zie 3780 n 3 en 3784 n 1.

ook een stuk van Menno[1] in over die Afrikaanders. Ze lijken me ongeveer even ver gekomen als de Indonesiërs die aan nederl. letteren doen; die hebben ook zoowat tachtig ontdekt.

Dat boekje van Carco over Verlaine[2] is groote snert. Zijn houding tegenover Verlaine is volkomen sympathiek, maar het geheel is goedkoop, slordig, vaak verward journalistiek gedaas, met citaten 'en dépit du bon sens' en feitelijk *niets* nieuws. (Dit laatste zou niet zoo erg zijn, als 't boek een prachtige samenvatting was van al wat men tot dusver over V. geschreven heeft, maar als zoodanig is 't óók een lor.)

Ik las met veel plezier het ietwat dronkemansachtige stuk van Speenhoff[3] in *Gr. Ned.* Menno was ook best.[4] Van Eckeren[5]—neen, ik kàn dat christelijk-fijn-nuanceeren niet verdragen; ik vind het een ouwehoer van wien men alleen apprecieeren kan dat hij zoo zijn bèst doet om de nieuwe dingen te verstaan. Maar 't zal zeker wel een brave man zijn.

Tot later. Ik hoop je toch binnen niet al te langen tijd terug te zien,—als alles op z'n plaats blijft.

Heel veel hartelijks, ook van Bep, en voor Griet en de kinders, een hand van je

E.

3792. *Aan C. de Hart: Bergen, 11 oktober 1939*

Bergen-binnen, 11 Oct.'39.
Nesdijk 19.

Geachte Heer De Hart,

Ik heb over de Multatuli-papieren gecorrespondeerd met dr. G. Stuiveling. Hij ligt op 't oogenblik in bed na een blindedarm-ope-

1. In 'Problemen van Afrika' (*Het vaderland* van 8 oktober 1939 (ocht.)) besprak Ter Braak de essaybundel *Berigte te velde* (1939) van N. P. van Wijk Louw.
2. Francis Carco, *Verlaine*, Parijs 1939.
3. J. H. Speenhoff, 'Herinneringen (Kees van Dongen)'. In: *GN* 37 (1939) 10 (oktober) p. 333–344.
4. De 'Kroniek van Menno ter Braak IX' in *GN* 37 (1939) 10 (oktober) p. 399–405 bevatte 'Uittreksels uit een geheim dagboek', fragmenten uit *Journaal 1939*; Menno ter Braak, *Verzameld werk* 4, Nagelaten werk, p. 855–886.
5. Van Eckeren schreef o.a. over *De nieuwe elite* van Ter Braak in de rubriek 'Nederlandsch proza' (p. 406–412).

ratie; het beste is dus dat ik zelf mij zoo spoedig mogelijk met het onderzoek van die papieren bezighoud.

Zou het u dus schikken als ik Maandag as. (= 16 dezer) begon? Ik zou dan een dag of 4, 5 zoowel 's morgens als 's avonds in dat zaaltje willen werken. Misschien schiet het werk vlugger op, maar ik reken op 4 of 5 dagen.

Wilt u mij even schrijven of dit goed is? Schrijft u mij dan ook waar ik u Maandag kan vinden (hetzij vóór hetzij na 12 uur), danwel of ik mij tot den heer van der Bijll in de U.B. moet wenden, wanneer u daar niet bent.

Wat ik zou willen inzien is: dat pak betreffende Lebak, dat u mij dien avond toonde.

U bij voorbaat dankend, steeds gaarne uw

EduPerron

P.S. U weet natuurlijk dat de 'weduwe van Edu' deze herfst een boek bij van Stockum laat verschijnen, getiteld *De Waarheid betreffende Multatuli's Gezin* of zooiets. Het is duidelijk een 'antwoord' op het boek van Pée,[1] en men ziet al precies vooruit, hoe die 'waarheid' eruit zal komen te zien in dat 'antwoord'. Nòg een sloot die zich baan moet breken!

3793. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bergen, 11 oktober 1939*

Bergen-binnen, 11 October '39.

Beste Jit,

We zijn op 't oogenblik in Bergen, maar ook maar voorloopig. Waar we zullen gaan wonen weten we nog steeds niet. Ik ben zoo'n beetje Holland doorgetrokken, terwijl Bep bij haar tante in Amsterdam zat; ik kom nu ook uit Brussel terug, maar nr Parijs kon ik niet, want daarvoor moet je een speciaal visum hebben. Ik hoorde—maar van terzijde—dat Malraux op de 'oorlogsschool' is om officier te worden bij de tanks.[1]—Hier in Holland is men zeer rustig, gegeven de onzekerheid en dat iedere verrassing nu mogelijk is. Wat er te gebeuren staat, weet niemand meer; of beter, en gekker: niemand verbeeldt zich meer, dat te weten.

1. *Multatuli en de zijnen.*

1. Malraux was ingedeeld bij tankeenheid DC 41 in Provins van 15 oktober 1939 tot 15 mei 1940.

Je zult me moeten toegeven dat mijn antipathie tegen de Stalinisten gelijk heeft gekregen: er *is* geen werkelijke oppositie fascisme-communisme meer; de wereld is—onder welke etiketten dan ook—nog maar verdeeld in 'totalitairen' en 'liberalen'. Men vecht niet voor Engeland of Frankrijk of wat ook: men vecht tegen het *knechtschap*, met alleen die ook nog daartegen vechten. Dat *achter* deze oorlog groote maatschappelijke hervormingen zich voorbereiden, is wel duidelijk. Maar welke?

Greshoff vindt het afschuwelijk in Z.Afrika en voelt zich volkomen geïsoleerd. Ik ben dus blij dat wíj niet daarheen trokken!

Ingesloten een interview met naschrift. Commentaar onnoodig, dunkt me.

Heb je nog wat van mas Nes[2] gehoord?

Ik zal Nining-Karim en Tjitjih-Gondo spoedig schrijven; misschien kan Bep het ook wel doen.—Later, als we echt geïnstalleerd zijn, schrijf ik langer en beter. Ik moet dan ook weer wat van jou hooren!

Alijntje is verkouden maar verder best en weet nog alles van zijn indonesische vriendjes. Bep *begint* op te knappen. Ik voel me stukken beter. Heel veel liefs, voor Tis en de anderen ook, van ons 3; een hand van

je E.

Beste Tis en Swiet, Ik schrijf dan een volgende keer. Maar ik wil even Tis bedanken voor haar brief naar Port Saïd en de kiekjes. Gelukkig dat Tatie *niet* lang ziek is geweest. Wij missen jullie ook, en zullen het meer doen naar mate er meer tijd voorbij gaat.

Schrijf alsjeblieft veel en van allerlei over jullie zelf. Heel veel liefs, groeten aan de Alwi's,

je Bep

3794. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 11 oktober 1939*

Bergen-binnen, Nesdijk 19,
11 Oct.'39.

Geachte Heer Stuiveling,

In de eerste plaats: hartelijk gelukgewenscht met de blijkbaar

2. Dr. E(rnest) F. E. Douwes Dekker, door intimi Nes genoemd, die later de Indonesische nationaliteit aannam (zie verder 3185 n 1).

geslaagde operatie. Om u in bed op een praatje te vergasten, dat u misschien interesseert (al is het uiteraard niet méér dan een praatje), zend ik u ingesloten interview—met naschrift. Ik las in *Gr. Ned.* uw besprekingen van *Tweede Pleidooi* en *De Muze v. J.C.*,[1] waarvoor dank.

Die Multatuli-affaire zal ik nu zoo gauw mogelijk opknappen. Er *is* eenige haast bij, want de conservator sprak mij van een heer Ett (meen ik) die ook al in die papieren zat te studeeren. Verder is op komst, bij Van Stockum, het boek van Mult.'s schoondochter, vrouw van Edu, over 'de Waarheid' in zijn gezin;—u ziet van uw bed uit, vrij precies, dunkt me, hoe die 'Waarheid' eruit zal zien.

Was u op het oogenblik fit, dan zou ik u schrijven: laten wij elkaar over een dag of 5 in Amsterdam ontmoeten. Nu zal dat wel niet gaan. Ik zal dus beginnen met lezen en overschrijven. Hebben we de documenten in afschrift, dan kijken we verder. Die maleische stukken zal ik niet overschrijven—op een enkele misschien na—omdat de nederl. lezer daar toch niets aan heeft en omdat men op die manier al heel gauw een moeilijk uit te geven, dik boek zou krijgen. Maar ik zal er résumé's van maken.

Daarna hoop ik dat u voldoende hersteld zult zijn en dat wij elkaar wèl in dat zaaltje[2] kunnen ontmoeten. Of ik kom bij u in Hilversum.

Ik vind het van betrekkelijk gering belang wie van ons beiden deze documenten uitgeeft. Zoolang Van Leur *zijn* dossier niet gepubliceerd heeft, is er tòch nog altijd wat 'geheim'; dus eigenlijk is dit alles niet méér dan 'voorwerk'; nuttig maar niet werkelijk bevredigend. Eerst wanneer *alles* daar zal zijn, begint het werk dat de moeite waard is, vind ik: ù schrijft dan een groot essay over Multatuli (en Lebak),[3] waarin u alle documenten plus de *Havelaar* aan een nieuw onderzoek onderwerpt, ik ga werken voor een eventueele nieuwe druk van *De Man van Lebak.*

Tusschen haakjes: las u de dissertatie van J. Zwart over Duymaer van Twist? (Utrechtsche Bijdragen.) Daar is ook heel aardig materiaal bij. Ik wil daarover een stuk schrijven voor *Gr. Ned.*[4]

1. In de rubriek 'Kritische aanteekeningen' in *GN* 37 (1939) 9 (september), p. 323–324 en 10 (oktober), p. 423–424.
2. Van het Multatuli-museum in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam.
3. 'Van Douwes Dekker tot Max Havelaar' in G. Stuiveling, *Rekenschap.* Amsterdam 1941, p. 97–133.
4. Zie 3747 n 2.

Ik ben zeer benieuwd naar uw verdere Vosmaer-publicaties, in 't bizonder naar de briefwisseling met Kloos.[5] Dit genre is in Nederland veel te weinig beoefend en de resultaten kunnen toch, behalve belangwekkend, zoo boeiend zijn!—Zag u het Van Deyssel-nr. van *De Nieuwe Gids*,[6] met een eindeloos stuk van dien idioot van een Haighton, volgepropt met hoofdletters, waarin u o.a. bestreden wordt en waarin Van Deyssel wordt voorgesteld als sociaal minstens de gelijke van Van der Goes wat kennis betreft, maar verder natuurlijk in het veel knappere aangezien hij prae-fascist is, en dus ook heelemaal geen 'individualist' maar een 'personalist'—om dat nieuwe kunstje ook nog toe te passen. Het is een zielig herdenkingsnr., waarvan de goede Van Deyssel zich overigens geen rekenschap zal geven, zijnde hij door drank en jaren ver verheven boven distinguo's inzake de 'namen van het oogenblik'. In gewoner hollandsch gezegd: tot zijn geluk zal hij niet merken door welke troep onbenullen zijn herdenkingsnr. werd volgeschreven.—Maar u moet het fraais toch even zien, geloof ik. Ik zelf bezit het niet, maar zag het bij A. Roland Holst liggen en besnuffelde het gedurende 10 minuten.

Tenslotte moet ik antwoorden op het laatste deel van uw brief[7]: Stern-Havelaar-Sjaalman etc. Neen, ik hecht wel degelijk ook waarde aan die onderscheiding, en wat u zegt, onderschrijf ik gaarne.* Om te beginnen heb ik zelf immers betoogd dat Havelaar *niet* 100% Multatuli (d.i. Douwes Dekker) is, n'en déplaise sommige uitlatingen van den lateren Multatuli. Maar Havelaar-en-Sjaalman *is* natuurlijk één, als men den roman au sérieux moet nemen. Om

* Vooral wat u zegt over de 'kleur' door Stern aangebracht, is subtiel en zeer juist.

5. *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*, uitg. en ing. door G. Stuiveling, Groningen (enz.) 1939.

6. Alfred A. Haighton, 'Dukdalf der persoonlijkheidsidee' in *De nieuwe gids* 54 (1939) 10 (oktober, Van Deysselnr.), p. 429–553.

7. Andermaal had Stuiveling in zijn brief van 10 oktober 1939 aan DP gewezen op Multatuli's fouten en o.m. geschreven: 'Voor U zijn toch Douwes Dekker, Sjaalman, Havelaar, Multatuli en Stern één.—Ik geloof, dat U hier twee onjuistheden begaat.(...) Ik ontken nl. ten stelligste dat Stern = D.D. zou zijn. Als dàt zo was, verloor de Havelaar een groot stuk van zijn eerlijkheid.(...) De "foutjes" nu kunnen als bewijs gelden, dat er toch telkens weer een vereenzelviging van Stern en DD plaats vond, maar in principe zijn ze twéé.' (Vgl. 3742 n 5).

dezelfde reden *is* Stern natuurlijk onbetwijfelbaar een ander.—Dàt bedoelde ik dus niet, toen ik over die 'foutjes' wat achteloos schreef (zooals u zegt, zelf weet ik absoluut niet meer wat ik u toen geschreven heb); ik denk dat ik die verschrijvingen van Mult. *literair* niet 'erg' vind, vond, in mijn brief[8] aan u heb gevonden. Ik bedoel dit: Mult. laat den roman door Stern schrijven, maar met alle gegevens uit het pak van Sjaalman. Beschrijft Stern dus Lebak, dan benut hij een beschrijving van Havelaar-Sjaalman. Maar zegt hij 'ik', als het een passage betreft waarbij hij in Lebak aanwezig zou moeten zijn geweest, dan *is* er natuurlijk een fout (verschrijving, foutje). U hecht daar wschl. meer waarde aan dan ik, maar zeggen dat dit *zonder* beteekenis is doe ik niet, vóór ik u gelezen heb. Misschien is er wèl een bizondere beteekenis in, die mij voor 't oogenblik ontsnapt.

(Ik denk nu zoo: als Stern 'ik' schrijft, waar alleen Havelaar dat had mogen doen, dan zijn er 2 interpretaties. 1° Multatuli vergeet dat Stern de pen vasthoudt en zegt 'ik', uit naam van den echten schrijver, dus Mult. zelf. 2°. Hoewel dit vorige natuurlijk het geval moet zijn geweest, zou men als 'advokaat' mogen zeggen: Neen, *Stern* heeft de fout begaan, want hij heeft daar kennelijk een papier van Havelaar-Sjaalman gebruikt, en vergeten *diens* 'ik' om te werken.)

Deze en dergelijke gevalletjes bepraten we beter samen, als we elkaar zien; in brieven wordt het zoo lang en gewichtig. Ik verwacht veel van uw 'definitief essay' over Lebak. Schrijft u mij naar: 125 Sportlaan, Den Haag, bij mevrouw Batten;—in afwachting van een eigen adres, is dat mijn meest 'vaste'. Van mijn kant zal ik u op de hoogte houden van mijn gepruts in het museum.

Nogmaals het beste met uw toestand, gaarne uw

EduP.

P.S.—Nogmaals dank voor de uitnoodiging. Voorloopig zal ik 't bij Amsterdam-Den Haag moeten laten (na Bergen), maar misschien kom ik u toch even in H. *opzoeken*, zonder te logeeren. Dit schrijven we elkaar dan nog. Op 't oogenblik moet ik me 'ernstig bezighouden' met zoo gauw mogelijk een eigen adres te vinden.

P.P.S. Het stuk van Haighton over van D. heet: *Dukdalf der Persoonlijkheidsidee.* (What's in a title!)

8. 3742.

11 oct '39
Bijvoegsel

Wat een grappig schema levert de *Havelaar* op, als men nauwgezet onderscheiden gaat.

I. *Droogstoppel* schrijft over zichzelf en Sjaalman.

II. *Stern* schrijft over Havelaar (= het verleden v. Sjaalman) met gegevens uit het pak van Sjaalman. Er is hier dus *samenwerking tusschen Stern en Havelaar.*

III. Droogstoppel onderbreekt hem soms, maar het boek blijft verdeeld tusschen deze 2 vertellers: Dr. en Stern, *tot*:

IV. Multatuli in persoon optreedt voor den 'staart' van den *Havelaar.* (Hij is dan geen 3e verteller, maar een soort God die alles opeischt.)

Ga je dit 'subtiel' na, dan moet je natuurlijk toch weer terugkomen tot het idee dat Multatuli niettemin *alles* geschreven heeft, dat Droogstoppel èn Stern ook maar creaties van Mult. zijn, zooals trouwens uitdrukkelijk gezegd wordt aan het eind,—d.i. *in het boek zelf.**

Dus: Droogstoppel en Stern—de eerste ook—vertegenwoordigen ook nog maar 'kanten' van Mult. (Hij zegt immers ergens dat er meer van Droogstoppel in hem is dan men weet,—in een brief, meen ik.)

Niettemin: als men alles *zoo maar* tot Mult. herleidt, wordt het een soep. Uw opvatting dat Stern dus een heel eigen 'kleur' aan de Havelaar-historie geeft, is bewijsbaar juist. Niets minder dan de 'kleur' die Droogstoppel geeft aan de Sjaalman-historie.

En dit is dan nòg een bewijs voor *mijn* opvatting dat Havelaar (voor Mult. zelf, toen hij 't boek schreef) de geidealiseerde, geromantiseerde ass.-res. Douwes Dekker is, want: Havelaar is—zooals *u* zegt—die ass. res. D.D. gezien door den jongen duitschen romanticus Stern.

U ziet hoè wij het eens zijn!

* Ik zeg dit erbij omdat men zich een dgl. boek zou kunnen voorstellen, dat de illuzie Droogst.-Stern volhield en voor de opperheerschappij van Mult. alleen een beroep deed op het gezond verstand van wie *buiten* het boek staat.

Bergen-binnen, 12 Oct.'39.

Beste Freddy,

Al je zendingen zijn prachtig aangekomen. Bep zegt: stuur het fietsje maar niet meer, want Alijntje is wel zoet zonder. (Hij is hier opeens weer erg zoet.) De Ter Braaks komen niet Vrijdag, maar pas Maandag—en daarna gaan wij zoowat weg van hier. Ik ga Maandag nr Amst. om wat te werken in het Mult. Museum.

Die brieven in het pakket Léautaud kwamen ook.

Ik schreef Koch over die nrs. *K. en O.*—Komen nog wel.

Van het interview heb ik geen exx. meer over. Zend jij dus zelf maar die 2 nrs. (1 en 5 Oct.) naar Robbie N., als je vindt dat hij ze moet zien.—Ik stuur vandaag 3 boeken naar Sjahrir. Heb jij niets?

Die meneer Mok ziet er zie—lig uit en als moqueerde hij zich over niets en niemand, als leed hij verbijsterd en als zou hij verbijsterd zijn ook zònder lijden. Op *dit* kiekje[1] lijkt hij overigens op een kruising tusschen Campert en Greshoff, die toch beiden arisch zijn overigens.

Ik heb eindelijk weer een art. voor 't *Bat. Nwsbl.*[2] gelegd.

Verder geen nieuws dan dat het hier steeds maar rustig, lief en koud is. Veel groeten aan je moeder, ook van Bep, een hand van je

E.

Overdrijf mijn 'afschuw' voor dien goeden Mock niet, misschien word ik nog een groot bejubelaar van zijn talenten.

Ingesloten een stuk in *Cassandre* over J. v. Nijlen[3] dat je misschien wilt bewaren en dat ik heel goed vind. Het schijnt dat de heer Varangot[4] zich overigens in datzelfde blad wreekt wat hij kan op alle onwaardige Greshoven, duPerrons en TerBraken. Honni soit...

1. De foto bij de 'Letterkundige kroniek' in het *AH* van 10 september 1939 (ocht.), waarin Maurits Uyldert Moks *Verloren droomen* en *Exodus* besprak en ook bij zijn kroniek van 8 oktober 1939 (ocht.), waarin hij *De tweede jeugd* van Mok besprak.

2. In *BN* van 11 november 1939 (av.) besprak DP onder de kop 'Over Menno ter Braak en S. Vestdijk' *In gesprek met de vorigen* van Ter Braak en *Lier en lancet* van Vestdijk (*Vw* 6, p. 426–435). Het artikel is gedateerd: 'Bergen-binnen, 12 Oct. '39'.

3. R. F. Lissens, 'M. Jan van Nijlen'. In: *Cassandre* 6 (1939) 40 (7 oktober) p. 8.

4. Victor Varangot besprak in de rubriek 'Lettres néerlandaises' in *Cassandre* 6 (1939) 33 (19 augustus) p. 9 onder de titel 'Quelques livres de second plan'

3796 (1125). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 12 oktober 1939*

3797. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 12 oktober 1939*

Geachte Heer de Hart,

In aansluiting op mijn brief moet ik u meedeelen dat ik wschl. pas vrij laat Maandagavond in Amsterdam kan zijn. Laten we dus voor alle zekerheid afspreken dat ik Dinsdagmorgen (± 9 of 10 uur?) in de U.B. kom. Moet ik dan naar den heer Van der Bijll vragen?

Gaarne uw

EduPerron

Bergen, 12 Oct.'39.

3798. *Briefkaart aan H. Mayer: Bergen, 12 oktober 1939*

Bergen, 12 Oct. '39.

Beste Henri,

We blijven hier tot Maandag a.s.—als wanneer Menno hier komt en ik 's avonds met hem terugga, maar alleen tot Amsterdam, want ik moet daar een dag of 4 in het Multatuli-museum werken. —Daarna kom ik in Den Haag, althans dat is het meest waarschijnlijke. Dan zie je me wel gauw opdagen, ook om de rekening te voldoen. (Je weet hoe burgerlijk eerlijk ik in die dingen ben!) En dan gaan we een kop koffie drinken bij Riche. Goed?

Wil je me bezorgen: het nr. van 17 Febr. '39 (no. 16) van het *Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur* (uitgever mij onbekend), waarin een stuk moet staan over *De Man v. Leb.*[1] Haast is er niet bij; bewaar 't voor me, als 't te laat is om 't hierheen te zenden. Maar Bep blijft hier nog een paar dagen langer, vmdl. tot ik nr Den Haag ga (dus ± 20 dezer).

Tot ziens! Je

E.

Menno ter Braak, een studie (Amsterdam 1939) van Marsman, *J. Greshoff, dichter en moralist* (Amsterdam 1939) van Hoornik en *Op de valreep (Variaties op Vaarwel)* (Amsterdam 1939) van Greshoff. Varangot vindt Greshoff te journalistiek, een publicatie van DP wordt niet genoemd.

1. B. H. Erné besprak in het *Algemeen weekblad voor christendom en cultuur* 15 (1938–1939) 16 (17 februari 1939) p. 186–187, onder het kopje 'Literatuur over Multatuli' o.a. DP's *De man van Lebak*.

3799 (1126). *Aan M. ter Braak: Bergen, 13 oktober 1939*

3800. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 14 oktober 1939*

Bergen, Zaterdag.

Beste Freddy, Dank voor 't opbergen van de nieuwe bezending. Bep heeft aan Ruys & Co geschreven om de fiets; die komt dus nog, of komt niet, dat zullen we wel zien. De fl. 4.50 verzond ik gisteren direct. Nu moet ik je waarschuwen dat ik Maandag vrij vroeg al van hier wegga (Ter Braak komt nl. *niet*, verhinderd door de acteursactiviteit[1]). Zend dus geen post meer hierheen, behalve voor Bep. Mijn post dan graag weer nr Dan.Willinkplein 47, bij Simons, Amst. Daar logeer ik dan wschl. van Maandag tot Donderdag of zoo. Daarna kom ik in Den Haag, alleen of met Bep, dat weet ik nog niet en zij ook niet. Bep dacht met Alain bij Ter Braak te logeeren, misschien ik ook, maar het kan zijn dat we ons moeten splitsen en dan komt een deel bij jullie! We zullen overigens toch zoo gauw mogelijk een pension in Den Haag zoeken, als we daar blijven, want dit rondhannesen wordt erg vervelend.—Dus daarover nader bericht uit Amsterdam.

Hartelijke groeten, ook aan je moeder en van Bep,—je

E.

3801 (1127). *Aan M. ter Braak: Bergen, 14 oktober 1939*

3802. *Aan F. E. A. Batten: Amsterdam, 19 oktober 1939*

Amsterdam, Donderdagavond.

Beste Freddy,

Ik ben klaar i/h Mult. museum en ga morgen nr Bergen terug, omdat Bep daar liever nog wat blijft. (Ze ziet erg tegen de stad op.)

Tom Rot woont hier in A'dam. Adres weet ik niet. Schrijf hem eens—hij is de uitgever van 'De Ploeg'—hoe ver 't staat met dat boek van DD.[1] Ik wil ook graag die inl. van me zien,—in proef!

1. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 391–392 (1125).

1. Zie 3185 n 1; het door DP bewerkte exemplaar ging in de tweede wereldoorlog bij Rot verloren. Zie voor DP's inleiding *Vw* 7, p. 146–148.

Stuur geen post meer hierheen en voortaan alles weer p/a Roland Holst, Nesdijk, Bergen-b.—tot ik je een nieuw adres opgeef, want wij veranderen Zaterdag van pension.

Tot nader! Je

E.

Ik logeerde hier 2 avonden i/h pension van de v. Schendels.[2]

3803. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 20 oktober 1939*

Bergen, Vrijdag.

Beste Freddy,

Ons adres blijft onveranderd: we kunnen dit huisje huren, wat we dan vooreerst doen (per week).

Bep zegt: als je 't fietsje nu sturen kùnt, zou 't prettig zijn. Maar erg noodig is het niet. Zie maar.

Wel graag alle post. Informeer eens bij Henri Mayer naar 't adres van dien Tom Rot—zoo *heet* die man van de Ploeg. Dan zal ik hem ook schrijven.

Ik ben verkleumd en zonder stem nr hier teruggegaan na 3 dagen pennen in die koude kamer die Mult. museum heet. Ingesloten de maleische versie van Saïdjah's liedjes, die Mimi niet dorst publiceeren omdat toch niemand 't begrijpen zou. Ik wil 't publ.[1] in een indonesisch tijdschrift. Maar daarvoor moet 't overgetypt worden.

Zou je moeder of iemand anders dat willen doen? Bep wil ook wel, maar heeft geen machine hier; die zit in een van de kisten bij jou, maar 't is moeilijk die er uit te breken en dan nog hierheen te zenden.

Alleen de 2 versies in Mult.'s eigen hand zou ik getypt willen hebben, dat andere ding, dat duidelijk het klad is van een van de 2 liedjes, maar niet. Ook de woordjes opzij en mijn aanteekeningen vooral niet. Alléén de liedjes zelf. Ik kan er dan nog wat bijpennen.

Ik zou heel blij zijn als dit kon. Stuur 't me dan maar weer hierheen. Misschien kom ik tòch vrij gauw in Den Haag, of ga ik naar

2. De Van Schendels waren op 31 augustus 1939 vanwege de oorlogsdreiging overhaast uit Sestri Levante vertrokken en op 5 oktober in Vlissingen aangekomen. Zij verbleven in pension Baanders, Leidsekade 69 in Amsterdam.
1. Zie 3786 n 2.

Parijs—er *is* nu weer een kans—maar 't kan ook dat ik nu 3 weken achtereen hier blijf werken.

Wil je me svp. omgaand een ex. *Max Havelaar* zenden en een ex. *Minnebrieven*?—Dat heb ik noodig voor 't bewerken van de documenten—een stapel!—die ik overschreef. Daarover later meer.

Liefst zou ik willen dat je die exx. kòcht (2e-handsch, je hebt soms losse deeltjes, dit wat *Minnebr.* betreft), maar leen me anders maar jouw exx. Als je me geld wilt voorschieten, stuur ik je dat dadelijk op, zoodra ik weet hoeveel (± fl. 1 stuk?). Dag! Dank en hartelijke groeten—je

E.

3804 (1129). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 20 oktober 1939*

3805. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Bergen, 20 oktober 1939*

Bergen, 20 Oct. '39.

Waarde Heer Dubois,

Tot mijn spijt kon ik geen moment vrij maken in Amst. om u te zien. Ik heb als een razende zitten pennen in 't Multatuli-museum, waar zeer curieuze 'nieuwe dokum.' zijn, en waar ik zoo'n haast had door de kou. Ik ben dan ook snipverkouden en stemloos naar hier teruggevlucht, maar met een zwaar pak overschrijfsel.—Nu blijf ik hier zeker een dag of 14 werken, tenzij ik opeens autorisatie krijg om nr Parijs te gaan. Ik kan dus voorloopig geen behoorlijke afspraak met u maken, *tenzij* u hier wilt komen. Maar dan nog zou ik maar een halve dag voor u hebben, vanwege het 'achterstallige werk'. Is u dat voldoende en *wilt* u komen, graag.

Schrijf mij in dat geval wanneer precies, dan maak ik me vrij. (*Niet* deze Dinsdag, dan komen er al menschen.)

Zoo niet, dan tot later. We zullen wel eindigen met in Den Haag te wonen, maar nog niet zoo gauw, denk ik.

Het beste en met hart. gr. uw dw.

EduP.

3806. *Aan C. de Hart: Bergen, 20 oktober 1939*

Bergen-binnen, 20 Oct. '39,

Zeer geachte heer De Hart,

Ik was 3 dagen in het Mult. museum en werkte bijna aan één stuk 's morgens en 's avonds. Gisteravond was ik klaar—voorloopig althans—en vanmorgen keerde ik naar Bergen terug. Het speet mij dat ik den heer Van der Bijll gisteravond niet zag om hem te danken. U dank ik hierbij voor de 'gastvrijheid'. Ik heb veel overgeschreven en hoewel er niets ècht nieuws bij was, dat op zichzelf van veel beteekenis is, het geheel is een aardige reeks curiosa en als *completeering* zeer de moeite waard. In 't bizonder een vriendschapp. briefwisseling tuss. Mult. en Brest v. Kempen[1] op den dag zelf waarop Mult. ontslag vraagt in Lebak,—iets dat zich al heel slecht laat rijmen met de klassieke lezing van 't geval, maar de data (27, 29, 30 Maart 1856) zijn onverbiddelijk!

Ik zin op de juiste vorm om dit gepubliceerd te krijgen. Het zal niet makkelijk zijn.

Hoorde u nog wat van die zg. Nieuwe Gidsers? Ze hebben juist Van Deyssel geeërd... als fascist of daaromtrent. Die mijnheer Haighton, iemand die even erbarmelijk denkt als schrijft, en die facist is, zwaait daar nu de scepter. Hoe heeft hij u gelezen, deze prulscribent?

Ik hoop u later nog te zien, misschien gauwer dan ik nu denk. Ik *blijf* nu een tijdje hier in Bergen (Nesdijk 19) om wat te werken.

Met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

3807. *Briefkaart aan H. Mayer: Bergen, 20 oktober 1939*

Beste Henri,

We blijven zeker nog wel een 14 dagen hier. Misschien ga ik één dag heen-en-terug naar Den Haag, maar het is niet zeker. Zou je me nu dan maar dat christelijk blad hierheen willen zenden? Dank.

1. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 57–59 en 63–67 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 332–335 en 340–345; Multatuli, *Volledige werken* IX. p. 573, 578 en 591–595).

Stuur me dan ook de nota; mooi woord! Ik zal probeeren de firma van hier uit te voldoen. 't Geweten knaagt.

En tot later ziens!

Hartelijk je

E.

Bergen 20 Oct. '39.

3808. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 20 october 1939*

Bergen-binnen, 20 Oct. '39
Nesdijk 19.

Geachte Heer Stuiveling,

Ik ben verkleumd en zonder stem uit Amsterdam hierheen teruggeijld, na 3 dagen—en nachten—pennen in die koude kamer die Mult. museum heet. Ik heb hoopen overgeschreven, geresumeerd, etc. Op zichzelf is er niets werkelijk belangrijks bij, maar als aaneenschakeling van kleine toelichtingen, als aanvulling op mijn verhaal van wat er alzoo gebeurde in Lebak (zooals ik dat in *De M.v.L.* deed) is het toch zéér de moeite waard.

Zoo is bv. allergekst dat Br. v. Kempen en Dekker een soort hoffelijk-vriendschappelijke briefwisseling met elkaar hebben op den dag zelf waarop Dekker zijn ontslag vraagt. Dit smijt de brievenavond van Saks[1] in gruzelementen, maar dat niet alleen: ook een beetje het verslag daarvan in de *Havelaar.* Het is haast al te gek, vooral omdat in deze brieven bijna langs het essentieele heengepraat wordt: er is wel sprake van verschil van meening, maar niet van ontslag. Dit is maar op één manier te verklaren: Dekker heeft dien dag (29 Maart) *2 maal* post uit Serang gehad: de 1e maal het Gouvts. Besluit van de overplaatsing naar Ngawi, met een officieel—en bekend—en een onoff. en onbekend epistel van B.v.K.; de 2e maal de Kabinetsmissive van den G.G. en dien brief van Hoogeveen (niet De Waal) waar ik al over schreef.[2] Die brief van den G.G. was de doodsteek voor hem,

1. J. Saks betoogt in *Eduard Douwes Dekker, zijn jeugd en Indische jaren.* Rotterdam 1937, op p. 314–315 dat Dekker meer post op 29 maart kreeg dan in *Max Havelaar* genoemd wordt, nl. vier brieven. DP toont aan dat Dekker vijf brieven in twee bestellingen kreeg. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 56–62; (*De man van Lebak, Vw* 4, p. 329–338).

2. Saks vermoedde dat een particuliere brief, die Dekker ook op 29 maart ontvangen had, door E. de Waal, een aangetrouwde neef van Dekker, was geschreven. De auteur was echter H. J. C. Hoogeveen, zie 3775 n 1.

daarna vroeg hij ontslag. Maar daarvóór—toen hij nog pas het G.B. gelezen had, schreef hij heel civiel terug aan B.v.K.,—die *daarop* nog eens antwoordt en bijna leutig wordt. Dit is ondenkbaar met het ontslag erbij. B.v.K. kreeg dus op *zijn* beurt een 2e post, met die ontslagaanvraag en off. verzoek aan hèm om die door te zenden. Hij schrikt dan erg en schrijft een nieuwe brief om Dekker van dat plan af te brengen.[3] Ook daarop antwoordt D. weer: nu pathetisch en in de 'ware' Mult.-toon, maar dat antw. heeft hij doorgeschrapt en niet verzonden. (Het is er daarom wèl, tenminste voor een groot deel.) Inpl. daarvan teekent hij dan aan: kortaf bedankt en verzocht rekest (dat is die ontslagaanvraag) door te zenden. Dat korte briefje is er *niet*.

Zoo zijn er andere dingen, o.a. verschillende maleische brieven van den regent, waarvan 1 (het antw. aan den controleur of hij iets tegen den ass. res. had) een heerlijk staal van omslachtige sluwe 'oostersche' diplomatie. Suikerzoet en vol rancune, als van een hospita die je haat maar die je niet kwijt kan. *Dit* stuk heb ik compleet gecopieerd, ik zal probeeren het met behoud van stijl en toon te vertalen[4]; de andere brieven heb ik geresumeerd. Die zijn ook veel vlakker en officieeler geschreven,—maar 1 ervan is een uitnoodiging om op het feest te komen dat gegeven wordt voor dien regent v. Tjiandjoer (u weet wel) op 29 Febr., d.i. 3 dagen nadat Br. v. K. den regent 'gewaarschuwd' had. De regent, die gehoord heeft dat Dekker ziek is en de kamer houdt, vraagt of mevrouw dan niet komen wil. Gezellig idee moet dat geweest zijn voor D. en Tine, gegeven hun angst voor vergif! Zonder datum was deze brief doodbanaal.[5]

Zulke trekjes zijn er wel meer. Ik was van plan uit Amsterdam naar u toe te gaan, maar mijn stemloosheid deed me dit uitstellen. Bovendien: kunt ù me nu al hebben?

Schrijft u mij eens hierheen—wij blijven hier zeker nog wel 14 dagen—hoe 't nu met u is. Laten we over een tijdje iets afmaken, bv. dat ik bij u kom, of dat we ergens samenkomen, om ons een paar momenten met deze paperassen te amuseeren.

Het beste! Met vriendelijke groeten uw

EduP.

3. Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 593; Dekkers niet verzonden antwoord op p. 594–595.

4. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* p. 36–37 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 295–297); vertaling van DP op p. 123–124 (niet in *Vw*). Deze brief uitsluitend in vertaling in Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 595–597.

5. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 34–35; *De man van Lebak*, *Vw*4, p. 303 (Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 522–523).

P.S.—Er is in dat 'museum' nog hoopen, denk ik, over Multatuli,—alleen niet meer over Lebak. De rest zàg ik niet eens. Van Carolus wel belangrijke *brieven*, maar als *nota's* niets van beteekenis.

Daarnet krijg ik uw briefkaart doorgezonden uit Den Haag. Mag ik u nader schrijven over die afspraak.[6] U moet nu toch maar eerst zien wat ik al overnam, alvorens naar het Mult. Mus. te gaan.

3809. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 21 oktober 1939*

Bergen, 21 Oct. '39.

Geachte Heer De Hart,

Zoudt u mij omgaand even willen schrijven of u die documenten van mevr. DD.-H.S. kreeg, of eerst na haar dood? Indien van haar zelf: wanneer? De bedoeling is: sinds wanneer waren al deze stukken i/h Mult.mus. te consulteeren?[1]

Bij voorbaat dank. Uw

EduPerron

3810. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 22 oktober 1939*

Bergen, Zondag

Geachte Heer Stuiveling,

Ik ben krachtig doende met die overschrijfselen te arrangééren. Zoodra ik ermee klaar ben, zal ik u schrijven wanneer ik naar u toe kan, of beter nog is het misschien dat ik u het pak opzend; dan kunt u dit alles eerst op uw gemak lezen en—wil ik hopen—geboeid. Kijkt u dan wat u ertegen kunt aanvoeren; dan kunnen we op diè punten later kijken in het Mult. Mus. Of u gaat er met mijn papieren zelf heen, dat is rustiger. Ik ben op 't oogenblik niet erg verlangend om weer naar Amst. te gaan; ik heb ook hoopen 'achterstallig werk'.

6. Stuiveling stelde in zijn briefkaart van 19 oktober 1939 een ontmoeting in het Multatuli-museum voor op 25 of 28 oktober.

1. Alle stukken betreffende Lebak die aan Multatuli toebehoord hadden, werden in september 1932 door mw. A. C. Everts uit de nalatenschap van Mimi Douwes Dekker-Hamminck Schepel aan het Multatuli-museum te Amsterdam in bruikleen afgestaan (zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 6 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 15)).

Maar voor de *V. Bl.* komen deze stukken zeker niet in aanmerking, want ik schat alles op een 65 blzn. folio, tegen dat het klaar is! Weet u dààr afzetgebied voor?

Toch heb ik hoopen geresumeerd, zooals u zien zult, eerder te veel dan te weinig.—Tot nader. Uw

EdP.

3811. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 24 oktober 1939*

Bergen, 24 Oct. '39

Beste Freddy,

Dank voor brief, knipsels etc. Menno's stuk[1] ontvangen en met groot plezier gelezen. Van Vestdijk moet eerstdaags ook een stuk erover komen, in de *N.R.C.*[2]—wil je me dat ook sturen als je 't ziet. De vert. v. Kees[3] zal ik met Bep nazien en Vrijdag, alswanneer Menno hier komt, dezelve weer aan hem meegeven. Dank voor *Minnebrieven*, dat ook vanavond kwam, met de vertaling en de knipsels, een sinterklaaspakket gelijk zoo alles tesaam. Wat Tom Rot betreft zal ik nu dus maar wachten tot ik chabar[4] van joù heb.—Dat boek *Halima*[5] zal wel fraai zijn. Zoo zijn er helaas wel 3 à 400, als je goed zoekt! Maar dank de lieve Minny als je haar ziet en zeg dat ik zeer hoop haar nog eens persoonlijk te mogen bedanken.—Het adres van W. Walraven is: Blimbing bij Malang (Java).—Ik schreef vandaag mijn 1e stuk voor *K. en O.*,[6] gaat morgen nr de post.—Van Mayer hoorde ik niets over Léautaud; wil je hem eens telefonisch aanporren?—Waar woont die Tjasam?[7]—Wij wandelen hier vrij

1. Ter Braak besprak *Schandaal in Holland* onder de kop 'Regententragedie' in *Het vaderland* van 22 oktober 1939 (ocht.).
2. 'Moraal en moralisme' in *NRC* van 25 oktober 1939 (av.) (onder de titel 'Het Ik in roman en kroniek' in *Muiterij tegen het etmaal.* Deel I, proza. 's-Gravenhage 1942, p. 53–58).
3. Zie 3494 n 5.
4. Bericht, tijding.
5. J. B. Neumann, *Halima, Hartstocht en ijdelheid in de Lampongsche wereld.* Amsterdam (1913).
6. 'Brieven uit Holland I' in *K&O* 2 (1939–1940) 19 (16 november 1939) p. 298–300, en 20 (1 december 1939) p. 318–320 (*Vw* 7, p. 361–374; het tweede stuk begint op p. 370 bij 'Blijft het betoog van De Kadt').
7. Sjahsam, broer van Soetan Sjahrir en gehuwd met Maria (Mies) Duchâteau (eerder getrouwd met Sal Tas en Soetan Sjahrir).

veel, ook met den dichter van Bergen. Morgen komen de Willinks ons hier bezoeken. Wanneer komen jij en Rudie eens?—Bep zegt: stop de driewieler maar weg. Bedank je moeder bij voorbaat voor al het werk. Hartelijke groeten voor HEd. en jou en Rudie.—Je

E.

Denis de R.[8] zend ik je terug. Sympathiek, mààr een leeraar.

3812 (1131). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 24 oktober 1939*

3813. *Aan E. Gobée: Bergen, 24 oktober 1939*

Bergen-binnen, 24 Oct. '39.

Zeer geachte Heer Gobée,

Dank voor uw schrijven. Ik zal tot mijn spijt mijn bezoek bij u nog wat moeten uitstellen. Wij hebben hier nl. nog voor 14 dagen bijgehuurd, omdat deze rust mijn vrouw zooveel goed doet—zij knapt *eindelijk* wat op, na 3 jaar tropen!—en ik zit er hier dan ook maar bij, en knap wat 'achterstallig werk' op, voor *Batav. Nwsbl., Krit. en Opb.* etc. Wschl. zullen we nu tegen 10 November in Den Haag komen. Ik hoop u dàn te zien, en schrijf u dan natuurlijk behoorlijk vooruit wanneer het u schikken zou mij te ontvangen.

Mag ik nu alvast iets vragen? Kent u in Amsterdam een student (indonesisch of europeesch) die mij zou kunnen helpen met het lezen van een maleische tekst in arab. karakters—een rapport, denk ik—van een blzij of 8, in het Multatuli-museum in Amsterdam? Ik werkte daar nu net 3 dagen, vond er verschillende ongepubliceerde dokumenten, die werkelijk nog een paar nieuwe lichtjes werpen op de 'Lebak-zaak', en las vele maleische stukken in lat. letters, maar dit eene in arab. schrift was mij te machtig.[1] Merkwaardig overigens hoe vulgair en grof het maleisch toen was; ik, die tegenover goed-litterair maleisch zeer slecht opgewassen ben, kon dit bijna woord voor woord verstaan.

8. *Penser avec les mains* òf *Journal d'un intellectuel en chômage*. In zijn in n 6 genoemde artikel had DP hierover geschreven.

1. 'Kapada Adinda'; op hetzelfde vel ook een transscriptie door Multatuli in Latijns schrift. Zie 'Multatuli's Saïdjah-lied in het maleis' (3786 n 2). Gobée ontcijferde zelf op 3 november 1939 het Arabisch schrift.

Mocht u dus zoo'n student kennen, zoudt u mij dan zijn adres willen opgeven? Ik vraag hem dan zelf wel of hij mij wil helpen.

Bij voorbaat dank. De Van Leurs heb ik nu allang geschreven, Nining en Karim ook, ze weten nu dus dat we terecht zijn.

Ik blijf met verlangen naar de ontmoeting met u uitzien. Gaarne uw dw.

EduPerron

3814. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 24 oktober 1939*

Geachte Heer De Hart,

Veel dank voor de inlichting.

Ik schrijf u deze briefkaart in een café hier, in haast. Dr. G. Stuiveling en ik zouden nog eens een keer samen die papieren willen doorzien, zou dat gaan? Verder zou ik nog terug willen komen met iemand die arabische karakters leest, voor dat eene rapport in arab.k., dat erbij ligt en dat ik niet lezen kan.

Mijn uitgave is in grote trekken klaar[1]: 70 folio blzn. ms. Nu een uitgever daarvoor te vinden,—dat zal zoo makkelijk nog niet zijn!

Tot ziens en gaarne uw

EduPerron

Bergen, 24 Oct. '39.

3815. *Briefkaart aan L. P. J. Braat: Bergen, 25 oktober 1939*

Bergen-binnen
25 Oct. '39.

Geachte Heer Braat,

Zooals u misschien weet ben ik sinds ongeveer een maand in Holland terug. Ik kom u nu vragen naar een kwestie van niet zóóveel belang, maar waarover ik toch graag iets naders zou vernemen. Nu bijna 3 jaar geleden vroeg Greshoff mij u teekeningen te sturen voor een nr. van *K.K.K.* dat aan auteursteekeningen gewijd zou zijn. Ik stuurde u 2 teekeningen (1 door tusschenkomst van den heer F. Batten, Den Haag). Daarna vernam ik er niets meer van.

1. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* is opgedragen: 'Aan C. de Hart' en het dankwoord is gedateerd: 'Den Haag, November 1939'.

Zoudt u mij dus even willen schrijven hoe het met de plannen voor dat speciale nr. staat; en indien men ervan heeft afgezien, zoudt u mij die 2 teekeningen dan willen retourneeren?[1]

U bij voorbaat dankend en met vriendelijke groeten,

EduPerron

3816. *Aan P. N. van Eyck: Bergen, 25 oktober 1939*

Bergen-binnen, 25 Oct. '39
Nesdijk 19.

Zeer geachte Heer Van Eyck,[1]

Sedert een maand ben ik in Holland terug. Ik hoop zeer u nog eens te zullen ontmoeten, en als u daar niets tegen hebt zouden wij misschien iets kunnen afspreken wanneer ik in Den Haag zal zijn. Op 't oogenblik zitten wij hier in Bergen, bij mej. Meuter (die u misschien wel kent), iets verder dan Jany op de Nesdijk. Ik denk dat we hier nog een dag of 14 blijven; tegen 10, 15 November denk ik in Den Haag te zijn. *Misschien* gaan we daar zelfs wonen, in de buurt van de duinen of zoo.

Dit alles als inleiding, om u het volgende te vragen. Ik heb op 't oogenblik een literaire kroniek in het *Bataviaasch Nieuwsblad*, een van de 3 of 4 'groote kranten' van Indië. Die kronieken vullen per keer 3 à 5 kolom. Nu zag ik bij Jany een paar boeken liggen van de reeks nederlandsche 'klassieken' die u mee helpt uitgeven, bij Elsevier. Zoudt u den uitgever willen vragen mij een recensie-ex. van elk boek van die reeks te zenden? Dat er al een paar uit zijn, is voor Indië niet erg. Ik dacht ze te behandelen—óók de reeds verschenene—in die kroniek van me, die in Indië tot mijn eigen verwondering veel gelezen wordt; soms 1 boek, soms 2 boeken per kroniek.

Als 'vast adres' voor den uitgever kan ik vooreerst slechts opgeven: bij mevrouw Batten, Sportlaan 125, Den Haag. Dat verandert later dan wel.

1. Zie 3952 n 1.

1. Mr. P. N. van Eyck (1887–1954), dichter-essayist, van 1935 tot 1954 hoogleraar Nederlandse taal- en letterkunde te Leiden, was mederedacteur van de Bibliotheek der Nederlandse letteren; DP besprak de eerste vijf delen daarvan in *BN* van 13 en 27 januari 1940 (av.) onder de titel 'Onze letteren in honderd deelen' (*Vw* 6, p. 488–500).

Ik dank u bij voorbaat en blijf, na vriendelijke groeten, ook aan uw vrouw, gaarne uw dw.

EduPerron

3817. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 26 oktober 1939*

Bergen, 26 Oct. '39.

Beste Freddy,

Daarnet kreeg ik de overgetypte Multatuliana terug. Wil je je moeder heel hartelijk bedanken voor al de moeite die ze zich weer gaf. Ik wou dat ik iets wist om haar plezier mee te doen; kan jij niet iets verraden?—Bep komt misschien Maandag of Dinsdag in Den Haag en zou bij jullie dan een kist willen openmaken waarin haar schrijfmachine zit.—Mijn Multatuli-uitgave is klaar: ± 70 folio blzn. Waar een uitgever voor zooiets te vinden?—Zou jij in een boekwinkel voor me willen koopen: *Het Schiereiland* van Clara Eggink[1]; bij den uitgever (Boucher) is het uitverkocht! Bij Dop Bles[2] of Mayer dan?—Ik stuur je dat geld dan terug met de 50 cent voor het fietsje.—Heb je Mayer al opgebeld over Léautaud? Vraag hem dan ook eens waarom hij de rekening niet zendt, waarom ik hem nu al een 10 dagen geleden vroeg.—Ik schreef voor 't *B.N.* over Beb Vuyk, Walschap, Ter Braak en Vestdijk en voor *K. en O.* over Denis de Rougemont, De Kadt en Rauschning; nu komt Arthur aan de beurt.[3] Soeda banjak,[4] ja? Hartelijk gegroet alle twee door je

E.

1. DP besprak deze bundel samen met haar *Schaduw en water* onder de kop 'De poëzie van Clara Eggink' in *BN* van 16 december 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 461–468).
2. De schrijver en dichter Dop (Arnold) Bles (1883–1940) was werkzaam bij n.v. Boekhandel M. Dijkhoffz te 's-Gravenhage.
3. In *BN* van 28 oktober 1939 (av.) besprak DP *Het laatste huis van de wereld* door Beb Vuyk (*Vw* 6, p. 419–424) en *Het kind* door Gerard Walschap (*Vw* 6, p. 424–426); zie voor het artikel over Ter Braak en Vestdijk 3795 n 2; zie voor de bijdrage aan *K & O* 3811 n 6; in *BN* van 25 november 1939 (av.) besprak DP *De zeven tuinen* en *Anders en eender* van Arthur van Schendel (*Vw* 6, p. 439–447).
4. Dat is al veel.

3818. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 26 oktober 1939.*

Bergen, 26 Oct. '39.

Zeer geachte heer De Hart,

Zou 't u schikken als ik Vrijdag 3 November die Mult. papieren nog eens doornam? De heer Gobée, oud-adviseur van inlandsche zaken, is dan in Amsterdam en wil mij helpen dat eene dokument (in arab. karakters) te ontcijferen. Beter kan al niet.

Wilt u mij omgaand even melden of dat kan? Dan schrijf ik het hem weer,—hij wacht op antwoord.

Zou u den heer Van der Bijll dan ook willen vragen of tegen dien dag die 2 portretten[1] klaar kunnen zijn? Hij zei mij laatst dat over 14 dagen ruim voldoende was en van verleden Dinsdag tot 3 Nov. is wel ruim 14 dagen.

Bij voorbaat dank en tot ziens! Gaarne uw

EduPerron

(Wij komen dan Vrijdag*morgen* of -*middag*, denk ik.)

3819. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 26 oktober 1939*

Bergen, 26 Oct. '39.

Geachte Heer Stuiveling,

Ik ben zoowat klaar met mijn Multatuliana. Op 3 Nov. a.s. moet ik in Amsterdam den heer Gobée* ontmoeten, die mij helpen wil met het ontcijferen van één dokument dat ik zelf niet aan kan, omdat het in arabische karakters geschreven is. Ik zou u willen voorstellen om dan ook in Amst. te komen. Zou dat gaan? Zoo ja, schrijf 't mij omgaand. Ik zend u dan per keerende post mijn dokumenten op; u leest ze door (dat brengt u er middenin) en brengt het pak die 3e Nov. mee naar Amsterdam. Dan weten we waarover we praten kunnen; wat er verder gedaan moet, enz. Kunt u die *Vrijdag* (3 Nov.) niet, dan moeten we er iets anders op vinden, maar dat komt voor mij dan altijd weer duurder uit. (Heen en weer reizen, misschien verblijf in

* oud-regeeringsadviseur voor inlandsche zaken

1. Twee van de 12 portretten door DP gepubliceerd bij zijn artikel 'Multatuli's portretten' in *Elsevier's maandschift* 50 (1940) dl. 99 (april), p. 273–290 (*Vw* 4, p. 656–678). Portretten niet geïdentificeerd.

Amst. en zoo.)—Kent u dien heer Gobée? Hij is een van de perfekste menschen (Europeanen) die er ooit in Indië waren, tot op zijn ouden dag voor de ware officieelen een 'don Quichote'. Misschien vindt u 't aardig hem ook te ontmoeten.

Graag omgaand antwoord. Uw dw.

EdP.

3820. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 27 oktober 1939*

Bergen, 27 Oct. '39

Beste Freddy, Dank weer voor al 't doorgezondene: foto's enz. Om je de waarde van zooiets zeldzaams als een 'foto tot aandenken' diep te doen beseffen, zal ik je één (zegge 1) foto zenden uit de hoop, tenzij je er ook nog 1 (één) met snor wenscht,[1] in welk geval je 1 + 1 = 2 krijgt. Niet *alle*, jonkman! Niet zóó vraatzuchtig!

Tom Rot zal ik schrijven.[2] Dank voor de moeite. Blijkbaar is hij niet aan de proeven toe.

De W.B. zal ik schrijven.[3] Hoe zonderling! Wil je me even 't adres van die menschen opgeven? Ik kan hier niets nakijken.—Ik heb sinds jaren een compleet herzien ex., dat nu in een kist bij jou ligt (vmdl. nr. 8!)

Groet Greebe Jr. terug en nogmaals de—steeds lievere, Minny. Heel veel groeten en dank aan je schandaallezende Mama. Wil HEd. ook een portret van mij? bv. aan de schrijftafel van Tuli, zooals Alijntje, van Mul, zooals Mina Kruseman zegt. Dan gaan er 1 + 1 + 1 = 3 naar de Sportlaan. Maar eerst moet ik 'nabestellen'.

Misschien wil de lieve Minny een foto met snor en hoed, als Nick Winter oftewel un monsieur de la rue Jérusalem?[4] En wat wil Rudie? En wil Aad. v.d. Veen ook wat? Nù opgeven, please!

1. Zie voor alle in deze brief genoemde foto's de noten bij 3821.
2. Mogelijk 3887, eerdere brieven niet teruggevonden.
3. 3835.
4. Zie voor de foto 3821 n 3. Nick Winter (pseud. van Painvert, overl. 1946) speelde sinds 1907 in stomme films de figuur van de flegmatieke rechercheur met bolhoed en pijp. De Rue de Jérusalem in Parijs op het Ile de la Cité was een straatje dat uitkwam op de Quai des Orfèvres. In de Napoleontische tijd was daar het hoofdbureau van politie gevestigd. In 1907 moest dit straatje wijken voor een uitbreiding van het paleis van justitie.

Tot nader en hartelijk gegroet. Let niet op mijn poot, het *vriest* hier nu en dat is direct in mijn schrift te merken. Je

E.

P.S. Dank voor art. van Vestdijk,[5] dat toch zeer 'inlichtend' is.—

3821. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 27 oktober 1939*

Bergen-binnen, 27 Oct. 39.
Nesdijk 19.

Beste Van Moerkerken,

(hoewel ik op dit gebied weinig hollandsch-aanpapperig ben, weinig tutoyeur à l''Américain', is het nu misschien toch wel tijd om onze meneerschappen te deponeeren)—

Dank voor de foto's. Ik zou erg graag 12 willen hebben van 977,[1] waarvan je zelf zegt dat het 't beste lijkt. Dat vindt men hier ook vrij algemeen. Ik zal Ter Braak voorstellen dat zachte profielportret[2] in *Het Vad.* en de *N.R.C.* nu maar eens door dit te vervangen.

Verder graag 12 van die met snor *zonder* hoed
en 6 of 8 van die met snor *en* hoed.[3]

Dan graag 6 van die a/d tafel van Mult. nr 971
en ook 6 (neen, 3 of 4) van nr. 973.[4]

5. Zie 3811 n 2.

1. Van Moerkerken had op 19 oktober 1939 in zijn huis, Nieuwezijds Voorburgwal 256[II] in Amsterdam, een serie portretfoto's van DP gemaakt. Over deze opnamen en zijn betrekkingen met DP, zie E. van Moerkerken, 'Een duik in het verleden' in: *Tirade* 21 (1977) 230 (november) p. 587–594. Van Moerkerken heeft zijn oude systeem van nummeren vervangen door de nummering op de negatieve film. Foto 977 (is (37)) o.a. afgedrukt in G. H. 's-Gravesande, *E. du Perron*, 's-Gravenhage 1947, tegenover de titelpagina.

2. Zie voor het 'Parijse portret': *E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, p. 34, nr 96 (Vgl. ook *Bw TB-DP* 4, p. 397–400).

3. Portret met aangeplakte snor (33) en idem met hoed (34); de laatste foto in: *Forum. Brieven, citaten, dokumenten en knipsels.* Verzameld door Willem Mooijman, p. 78.

4. Van Moerkerken had op 18 oktober 1939 in het Multatuli-museum drie foto's van DP bij het schrijfbureau van Multatuli gemaakt: 971 (30) DP *en face* zittend (W. F. Hermans, *De raadselachtige Multatuli*, Amsterdam 1976, p. 173), 972 (31) *en profil* zittend (*E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, p. 45, nr. 119) en 973 (32) staande (niet gepubliceerd).

De rest niet. Of ja, zend nog 1 van nr 979.[5]

Dat is alles bijeen een 30 afdrukken, geloof ik. De grootte die je zelf al maakte is precies goed. (Is dit 9 bij 12?)

Dan wilde ik je voorstellen om een dag hier te komen en nog wat kiekjes te maken in de openlucht, niet zoozeer van mij overigens als van vrouw en zoon. Het is hier op 't oogenblik heerlijk. Blijf dan koffiedrinken of eten of beide, zooals 't uitkomt. Neem je die andere afdrukjes dan mee?

Ook graag 1 van elk van die 4 Multatuli-foto's,[6] maar dan ±2 × zoo groot als die je nu maakte. Kan dat?

Ik ben erop *gesteld* je alle afdrukken en de clichés die je voor mij maakte te vergoeden. Het is al mooi genoeg dat je kosteloos voor mij werkt, het moet je niet ook nog geld kosten.

Tot ziens hier, hoop ik. Je moet naar Alkmaar en van daar op een tram naar Bergen. Als je me opgeeft met welke trein je komt, haal ik je hier van het 'station' en beginnen we met een kop koffie in de *Oude Prins* te drinken, het stamcafé van A. Roland Holst.

Doe de groeten aan Van Geel en zeg dat ik hem ook nog eens hoop terug te zien.

Groeten voor UEd. zelf van

EduP.

We blijven hier nog wel tien dagen.

3822. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 28 oktober 1939*

Bergen, Zaterdag.

Beste Freddy,

Dit in haast, anders krijg je 't misschien te laat. De brief van Nieuwenhuys is alleraardigst; doe hem vast mijn hartelijke groeten, zeg dat ik hem van boord geschreven zou hebben zonder al dat gedonder van 'noodhavens', overstappen etc. en dat ik van hier hem nog wel schrijven zal. Laat hem dat stuk encyclop. artikel[1] naar jou sturen. Vraag naar zijn gezondheid, want die was niet 'bi' den laatsten tijd.

Waarom schrijf je zoo onaardig over zijn vrouw. Ik zag haar 2 × maar vond haar heel sympathiek; Bep ook, die anders nogal een fijne

5. Portret van DP (39) in: *E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, p. 47 nr. 126.
6. Van Moerkerken heeft geen negatieven van foto's naar foto's in zijn archief.
1. Zie 3668 n 1.

neus heeft voor domme vrouwen. Soms groeit zoo'n meisje nog heel aardig op, moet je maar denken.

Ingesloten art. v. Vestdijk en brief v. N. terug. Ik doe er andere 'kritieken' bij, die je mag houden of wegwerpen.

Voor je moeder zal ik toch nog weleens iets verzinnen, als ik in Den Haag ben.

Dank voor *Het Schiereiland*, dat dan zeker ook op de rekening komt.

Ik ben benieuwd naar je bezoek bij die dochter van Daum.[2] Ach, had ik de oude dame D.D.-Hamminck Schepel nog maar eens kunnen opzoeken. Ik ben te laat begonnen met mijn Mult.-verdediging. Ook dààr was Indië voor noodig!

Bep zal de vert. van Kees zelf naar Den Haag meenemen. Ze is er nog niet mee klaar. Er is heel wat en ze kijkt iedere zin na. Ik gaf de *juiste* nederlandsche tekst van een paar studentikoosheden die met ontlasting uitstaande hadden, Bep zijnde daar niet *zoo* precies in tehuis.

Tot zoover voor vandaag. Hartelijke groeten,

E.

Bep komt òf Maandag*avond* òf Dinsdag*ochtend*. Het tweede is waarschijnlijker.

3823. *Briefkaart aan W. L. M. E. van Leeuwen: Bergen, 28 oktober 1939*

Bergen, 28 Oct. '39.

Zeer geachte heer Van Leeuwen,

Sinds een maand ongeveer ben ik in Holland terug. Ik hoop u nu eindelijk eens te ontmoeten, maar waar? Voor 't oogenblik zitten we hier in Bergen, vlakbij Jany Holst, en we denken hier nog wel een dag of 14 te blijven; daarna Den Haag. Vaste plannen om ergens te wonen hebben we eig. nog heelemaal niet. Komt u weleens in Amsterdam of Den Haag?—Ik vroeg eenige dagen geleden aan den uitg. De Haan een recensie-ex. aan van uw *Schrijvers en Schilders*[1]

2. Mw. M. Koopman-Daum.

1. DP besprak de door W. L. M. E. van Leeuwen en J. A. Goris samengestelde bloemlezing *Schrijvers en schilders* (enz.). Utrecht 1939, in *BN* van 9 december 1939 (av.) onder de kop 'Een kunstbijbel voor de huiskamer' (*Vw* 6, p. 454–459).

voor een kroniek in *'t Bataviaasch Nieuwsblad*. Tot dusver geen antwoord. Zijn ze onwillig? Misschien wilt u hen dan wel even een teeken geven. Ik zal 't boek netjes behandelen in een art. van 2 à 3 kolom en hier in Bergen heb ik er net prettig tijd voor, vandaar mijn haast.—Hebt u mijn *Muze van Jan Comp.ie* ontvangen, en zoo ja, nog ergens besproken?[2] In dat geval zou ik graag een ex. van uw bespreking ontvangen.—Wat doet u op het oogenblik? Geloof mij met vriendelijke groeten steeds gaarne uw

EduPerron

3824. *Aan A. F. E. van Schendel: Bergen, 28 oktober 1939*

Bergen, 28 Oct. '39.

Beste Sjeu,[1]

Daarnet kreeg ik je *Breitner*. Ingesloten een art. in de *N.R.C.* (hetzelfde nr. waarin Vestdijk mijn *Schandaal* besprak) waarin een korte bespreking ervan.[2] Ik dank je er hartelijk voor. Jany gaf ik een ander ex., waar hij tevreden mee was aangezien hij èn zeer van Breitner houdt èn zeer van jou.

Ik ben erg benieuwd naar den tekst en ga dien vanavond lezen; voor zoover ik dien hier en daar inzag leek hij me zeer goed geschreven.

Hoe is dat boekje van Van Gelder over Matthijs Maris?[3] Goed? Dan koop ik dat ook.

We praten er nog over als ik in Amsterdam ben. Bep komt Maandag al. Ik later. Tot ziens!

Hartelijk je

Eddy

2. W. L. M. E. van Leeuwen besprak in zijn rubriek 'Over litteratuur' (nr. CCCCI) in *Twentsch dagblad Tubantia* van 24 juni 1939 onder de titel 'Lezende in Du Perron' *Multatuli, tweede pleidooi* en *De muze van Jan Companjie*.

1. DP kende dr. A. F. E. (Sjeu) van Schendel (1910–1979), sinds 1933 verbonden aan het Rijksmuseum te Amsterdam, via diens vader. Mogelijke eerdere brieven zijn niet teruggevonden.

2. A. van Schendel, *Breitner*. Amsterdam (1939, Palet serie) werd onder de kop 'Hollandsche en Vlaamsche schilders' besproken door A. G[lavimans] in *NRC* van 25 oktober 1939 (av.).

3. H. E. van Gelder, *Matthijs Maris*. Amsterdam (1939, Palet serie).

Groeten aan den grooten tuinder[4] en zijn lieve gade. Aan het lieve meisje Corinna evenzeer.

Is er een of ander geschrift van mij waar *jij* prijs op stelt, zoo zeg het wat ik u bidden mag.

3825. *Aan A. A. M. Stols: Bergen, 28 oktober 1939*

Bergen, 28 Oct. '39.

Beste Sander,

Sinds een maand zitten we hier en ik zou je al eerder geschreven hebben, als iemand me niet gezegd had dat je voor officier speelt en dus ergens anders was dan thuis.[1] Nu waag ik het er maar op, want misschien krijg je deze post toch doorgestuurd.

We zitten hier nu 14 dagen in Bergen, daarna wordt het wschl. Den Haag. Bep knapt eindelijk wat op; met mij gaat het ook best. Ik zocht het Multatuli-museum af en vond er... nog hoogst merkwaardige, nooit gepubliceerde dokumenten over de Lebak-zaak. Ik kom je nu vragen: wil je die uitgeven? Het is ± 70 blzn. folio ms., dus ik denk 5 of 6 vel druks. Alleen, er is *haast* bij! Zou je me dus omgaand kunnen antwoorden en, als je ervoor voelt, wanneer je ermee klaar kunt zijn? Honorarium vooruit hoef ik niet te hebben, niets dan 12% op 't verkocht ex., achteraf te verrekenen.

Het is een gek geval met die Multatuliana. Querido heeft *geen* strop met *De Man v. Lebak*, hoewel hij 't boek veel te duur heeft gemaakt (niet *omdat*, o nee!)—en Nix is lang niet ontevreden over *Mult. tweede Pleidooi*. Maar de 1e, daar ben ik van af, en de 2e zit te ver. Mijn tekst is klaar; ik zou 't boek nog dezen winter willen uitgeven. Kan dat niet?

Hartelijke groeten en ik hoop: tot ziens. Waar? Een vast adres hebben we nog niet. Schrijf tot ± 10 Nov. naar Nesdijk 19, Bergenbinnen (N.H.),—verder is een veilig adres: bij de fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag. Ik hoop gauw wat te hooren. Steeds je

Eddy

4. Toespeling op Arthur van Schendel, *De zeven tuinen* (Amsterdam 1939) (zie ook 3817 n 3).

1. Stols was gemobiliseerd.

Bergen, Zondag 29 Oct. '39
(Nesdijk 19)

Geachte Heer Stuiveling,

Met ongeduld heb ik zitten wachten op uw antwoord.[1] Nu maak ik mij ongerust dat u misschien bent 'ingestort' en dat dàt de reden is van uw zwijgen. Moge het *niet* zoo zijn! Afgescheiden van het onaangename dat dat hebben zou voor uzelf, blijf ik toch zeer verlangend u spoedig eens te ontmoeten. Wij hèbben werkelijk nog wat samen te bepraten, ook zonder die Multatuli-kwestie, lijkt mij. —Had u mij dadelijk geschreven dat u alleen deze Zaterdag kon (gisteren) dan had ik u nog kunnen telegrafeeren dat het goed was en *speciaal daarvoor* naar Amsterdam kunnen gaan. Maar ik had den indruk dat uzelf dit naar Amsterdam gaan zoo vroeg stelde om *mij* een plezier te doen. Voor mij zit de zaak doodgewoon zóó: ik ben naar Amsterdam gegaan, diè dagen, niet alleen om gauw met die Mult.-dokumenten klaar te zijn, die zich weer als een hors d'œuvre aan *mij* kwamen opdringen maar ook omdat ik toen nog net logeeren kon bij menschen[2] die daarna een zoon uit Zwitserland thuis kregen.* Het is vervelend voor mij dat ik tegenwoordig met zulke dingen rekening moet houden, maar het gaat niet anders. Zoo heb ik dan ook snipverkouden in die koude kamer 's morgens en 's avonds zitten pennen, terwijl ik liever hier bij de kachel had gezeten,—al was 't dan aan Multatuli's tafel en al geeft je dat Havelaarachtige sentimenten!—Om deze zelfde redenen, stom geldelijke, kan ik niet te veel heen-en-weer naar Amsterdam en moet ik dus zien te combineeren met andere dingen die ik daar te doen heb. Ziedaar de ware reden van mijn niet-goed-kunnen; tenslotte is het onzin u dat niet precies te zeggen. En verder heb ik hier, behalve dat 'klaarmaken' van die Mult.-stukken, ook nog als een razende zitten pennen aan mijn literaire kroniek voor het *Bataviaasch Nieuwsblad*, die ik door de reis en het eerste hervinden van Europa verwaarloosd had, en die—altijd weer om dezelfde stomme redenen—hoognoodig moest worden bijgespijkerd.

* In de eenige 'logeerkamer', wel te verstaan.

1. Stuivelings brief van 28 oktober 1939, waarin hij de afspraak voor 3 november bevestigde, had DP op dit moment kennelijk nog niet bereikt.
2. Waarschijnlijk de familie Simons.

Ziedaar waarom 3 November mij beter 'lag'. Bovendien, die heer Gobée is een oud man, die daarom alleen al égards zou verdienen. Hij heeft mij nu bevestigd dat hij 3 Nov. in Amsterdam komt; de conservator v/h Mult. mus. heeft geschreven dat hij dan zorgen zou dat de papieren er lagen (er wordt nl. een klein beetje gedreigd met 'naar de kelders brengen' en trouwens, hoopen andere stukken, de mss. bijv., liggen daar al,—de vitrines in het eig. Mult. mus. zijn triest en leeg). Alleen van u kreeg ik geen bericht; anders was alles nu geregeld.

Het is vandaag Zondag, deze brief zal morgen dus eerst vertrekken. Verondersteld dat u hem morgenavond (30) of overmorgen vroeg (31) hebt, en dat u *niet* ziek bent, wilt u mij dan direct schrijven?

Kunt u Vrijdag 3 Nov. niet, laten we dan voor Zaterdag 4 afspreken. Ik zie dan wel dat ik ergens voor dien eenen nacht onderkomen vind in Amsterdam. Maar dan wou ik wel niet al te laat dienzelfden Zaterdag naar hier terug,—ik heb hier nog altijd werk. Dus dan liever 's morgens of vroeg in den namiddag.

Vrijdag wilde ik zelf dan nog eenige dingen in het Mult. mus. nazien, dingen die ik op mijn papieren nog moet bijschrijven of veranderen. Geef ik u *daarna*—hetzij Vrijdagavond hetzij Zaterdag —mijn ms., dan hebt u dat vrijwel af,—wat voor u veel prettiger lezen is dan in losse velletjes. Ik zal er dan nog dingetjes bijdoen die ik *niet* heb overgenomen. Of wacht, dat is zoo goed als niets: hierbij bv. *compleet* één van de 2 blaadjes notities van Carolus, die Mult. zegt op zijn tafel te hebben gevonden.[3] Ik heb opzij aangeteekend, voor u, wat ik ermee deed. Het andere blaadje: een lijst van onderwerpen die hij (Carolus) met den resident wilde bespreken (veronderstelling van Mult.), heb ik compleet overgenomen, die vindt u dan wel in mijn 'pak', op de juiste plaats.

Ik zou 't prettig vinden als u wèl Vrijdag kon. Ter Braak is dan wschl. ook in Amsterdam. Overigens, voor de *Vr. Bl.* is deze uitgave ongeschikt, lijkt mij, zelfs voor een dubbelnr., zooals Ter Br. overwoog. Het wordt toch zéker meer dan 80 blzn. gedrukt. Wat mij betreft: graag, maar ik denk niet dat het kan. Dat moeten Ter Br. en u dan maar beslissen, als u het 'pak' gezien hebt. *Misschien* kan ik het ook in *Gr. Ned.* publiceeren.

3. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 14–15 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 254–256; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 464–465; vgl. ook *Max Havelaar* (enz.) in Multatuli, *Volledige werken* I, p. 118–119 en 257). De tekst van de eerste notitie volgt na de ondertekening van deze brief.

Ik las het stuk van Haighton in de *Nwe Gids* over den 'dukdalf'.[4] Wat een sinistere vertooning, deze annexatie van dien armen Van Deyssel, en door wie? Het is of je een partijtje ratten ziet sollen met een oude kaas, die nog altijd het 'interessantste' blijft. De vervalsching van Van Deyssel's theorieën tot prae-nazisme is ook beneden alles. Maar het ergste is de superlatieven-stijl, quasi-deftigheid (à la Van D. zelf) en het gedonder met hoofdletters waarmee deze piedplat van een Haighton den arme heelemaal wezenloos maakt. Ligt het niet op ùw weg om deze vervalsching aan te toonen, ook op politiek-ideologische gronden? Die idioot doet overigens nogal beschermend over u. Enfin, dat hoor ik dan ook nog wel als we elkaar zien.

Het beste, en met vr. groeten uw dw.

EduP.

Kladnota van Carolus, potlood.
Heeft Dekker dit 'op zijn tafel gevonden'? Naar alle wsch. h.

Nota

[5]door mij geciteerd:

> Van Waroeng Goen[g] zijn 62 man van de 85 dessas die aandeel hebben in de sawas van de Regent als sawas—Tjilangkap & Sampaij cc. 40 bouws. R Betoeng 25 bouws tipar velden.

[5]door Mult. in de Havelaar geciteerd, door mij ook:

> D. Sadjira krijgt alle jaren p.m. 40 tjaengs padie. Paroeng Koedyang de verloop van volk is alleen toeteschrijven aan de verre gaande misbruiken die van de bevolking worden gemaakt.

[5]onbelangrijk, vooral in vgl. met de *brieven* van Carolus:

> Ka Patingan Dyayakersa.

4. Zie 3794 n 6.
5. Regels door DP in de kantlijn geschreven. Dubbele punten door de redactie toegevoegd.

Radyak darie dessa
Dyawi Tjilamir soeda di kassie oewang
boewat belie padie—*katiga*—

WaroGoenong *Kendaga*, wordt de tas (bas)?
van 12 in steede van 6 kattjyen (katti's) gemaakt.

Ayip—7 tyams (?) sanga besar
Kommissie poenja timbangan(g) koerang betoel.

3827. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 30 oktober 1939*

Bergen, Maandag.

Beste Freddy,

Ingesloten de brief over Sjahsam[1] terug. Ik zal nog wat wachten alvorens met hem kennis te maken,—ook tot ik weer een brief van Sjahrir heb. 's Mans stijl en eischen zijn mij niet àl te sympathiek; dat gezwam over boeken die aan 'socialistische en humanistische' doeleinden moeten voldoen ken ik nu al te goed, ook uit Indonesia (met a!). Overigens, begrijpelijk is 't.

Maar *De Nieuwe Kern* moet je helpen, dat is een prachtblad.[2] Wil je mij het adres opgeven van de redactie daarvan? Dan abonneer ik mij ook. Staat het adres van De Kadt erbij?*

Ingesloten de briefkaarten terug met een stuk van den revolverjournalist Veersema,[3] die—God weet waarom—mij altijd is bijgevallen toen ik in Indië zat en die nu boos op me schijnt te zijn. Misschien omdat ik nooit bij hem kwam, misschien om mijn opmerkingen over de Indische revolverjournalistiek, misschien uit idealisme (weet men ooit?) en omdat hij vindt dat ik krabben had moeten eten op een verlaten eiland.

Stuur me dit moois terug; zulke dingen zijn allemaal 'gegevens'

* Vergeet je ook niet mij het adres van de W.B. even te melden?

1. Niet teruggevonden.
2. Socialistisch maandblad voor politiek, cultuur en wetenschap, van 1 oktober 1934 tot mei 1940 verschenen onder redactie van J. de Kadt en S. Tas. Het was zowel anti-fascistisch als anti-stalinistisch.
3. In *De ochtendpost* van 17 oktober 1939. Het artikel was een reactie op het vraaggesprek met DP in *Het vaderland* van 10 oktober (zie ook 3856 n 7).

voor mijn volgend boek,—dat dezen heer ook wel krachtig mishagen zal.

Houd je goed. Hartelijke groeten van je

E.

Ik kreeg een prachtige brief van Soejitno, dien ik je zal laten lezen als ik weer in Den Haag ben.

3828. *Aan Soegondo Djojopoespito: Bergen, 30 oktober 1939*

Bergen, 30 Oct. '39

Beste Gondo,[1]

Daarnet schreef ik een lang antwoord aan Jit,[2] van wien ik vanmorgen een groot epistel kreeg. Vandaar iets korter aan jou. Vraag hem je mijn brief op te zenden, omdat daarin ook dingen voor jou staan (vanzelfsprekend). Zend jij hem dan dit.

Ik raadde hem aan het redacteurschap van *K. en O.* op zich te nemen; hij is daarvoor geknipt. Jij ook, doen jullie het maar samen.

1. Het echtpaar Soegondo en Soewarsih (Tjitjih) Djojopoespito was, toen zij DP leerden kennen, al vijf jaar verbonden aan een zgn. Vrije school, de Tarman Siswa-school in Bandoeng, een door Indonesiërs beheerde en bemande lagere en mulo-school, die een moeizaam financieel bestaan leidde. Soewarsih Djojopoespito heeft dit beschreven in haar door DP ingeleide roman *Buiten het gareel.* In 'Ontmoeting met E. du Perron' in *Vrij Nederland* van 14 december 1946 vertelt zij, dat het echtpaar DP hen in Bandoeng onverwacht bezocht in 1938, nadat haar zuster, Soewarni Pringgodigdo, haar al eens vergeefs ertoe had trachten te bewegen DP op te gaan zoeken. Er ontstond een spontane vriendschap, die nog werd versterkt door DP's bemoeiingen met het ms. van *Buiten het gareel.* In het Du Perron-nummer van *Tirade* 17 (1973) nr. 184–185 (februari-maart 1973), p. 68–75, publiceerde Soewarsih D. 'Eddy du Perron, de vriend, die nooit gestorven is'. Soegondo D. verliet na de oorlog het onderwijs; hij was o.a. van 1950 tot 1951 minister in het kabinet-Halim van de Republiek Indonesië. Soewarsih D. bleef tot 1944 in het onderwijs werkzaam. Van 1945 tot 1950 waren beiden lid van het Centrale Nationale Comité van de Indonesische republiek. DP's brieven aan Djojopoespito's werden door hen verbrand na de inval van de Japanners op Java in maart 1942. Deze ene brief is door uitwisseling in de collectie brieven aan Soejitno Mangoenkoesoemo terecht gekomen. Daarom is DP's brief aan Soejitno M. van 30 oktober 1939 verloren gegaan.
2. Niet bewaard.

Daar heeft Koch meer aan dan aan befaamde maar nietsdoende Soerbardja's, en Soesilo gaat weg, schreef K. mij.[3] Van Jit hoorde ik dat het stuk van Soeroto[4] niet doorgaat, vmdl. omdat jij aan Koch gezegd hebt dat het gebral is. Het zou mij spijten als dat nu weggewerkt werd. Hier onder de studenten vond men het zeer lezenswaard, ook Ter Braak heeft er met plezier kennis van genomen, en al zijn niet alle blanda's onderwijzers, wij kunnen er ons voordeel mee doen. Ik vind dat Soeroto eerlijk opteekent wat *hij* van blanda's weet en laat die blanda's dan maar eens lezen hoe sommige Indonesiërs hen zien. Vraag Koch vooral het vervolg te geven. Als jullie dat noodig vinden, kan je er immers nog iets achter zetten? Maar laat Soeroto de vrijheid van *zijn* woord!

'Blanda *blijft* blanda',—dat schreef Jit me net weer eens. Natuurlijk, dat is ook volkomen *waar*. Als 't maar niet *per se* beteekent: 'blanda blijft smeerlap' of zoo. Dan is 't niet meer *altijd* waar; zelfs *lang* niet altijd, al gaat 't dan hier om de blanda's in-den-Oost. Maar een blanda die Indonesiër wordt, is m.i. iemand die òf jullie òf zichzelf bedriegt. En zoo er zulke *zijn*, dan 1 op de 100.000, neen op 't miljoen! Jij zag, zeg je, dat zelfs D.D. het niet is. Ga eens met ir.Th. Karsten[5] spreken, die zich verbeeldt het ± te zijn. Ik denk dat je hem óók nog krachtig 'blanda' zou bevinden. Zij, die ècht Indonesiër kùnnen worden, zijn sommige Indo's in de binnenlanden en zoo,—die *zijn* het misschien, maar die zijn zoo idioot, die hebben de idiotie van den blanda, dat ze 't niet *willen* zijn!

Neem jullie verhouding met mij. Als blanda ben ik echt, kan je wat aan me hebben. Beweer ik een Indonesiër te zijn, dan zou ik het gevoel hebben te huichelen, en dat gevoel alleen al zou alles bederven wat eerlijk tusschen vrienden mogelijk is.—Ik kreeg hier inzage van een brief van een broer van Sjahrir, genaamd Sjahsam, die o.a. over mijn corresp. met Sjahrir schreef. Als ik zoo'n brief bekijk, krijg ik déze indruk: Sjahrir, die zoo goed weet hoe de stand van de europ. literatuur is, vindt het wel leuk om daarover met du P. te correspondeeren, aan wien hij overigens natuurlijk niets heeft;—wat die du P. zoo hier en daar vertelt over de Indonesiërs is 'niet onsympathiek'

3. Vgl. 3690 n 1.

4. Onder het artikel van Soeroto 'Ervaringen met blanken' (zie 3755 n 2) stond vermeld '(Slot volgt)'. Het in deze brief bedoelde slot werd nooit gepubliceerd.

5. Thomas Karsten (1884–1945), architect-stedebouwkundige, was één van de redacteuren van *Kritiek en opbouw*.

(let wel: nog niet eens positief sympathiek!) maar hij heeft dan ook nog nooit duidelijk verteld hoe hij eig. tegenover ons staat;—tenslotte: laat die man nu maar gauw zijn nieuwe boek over Indië schrijven, dan zullen *wij* wel kijken of het niet, 'uit socialistisch en humanistisch oogpunt', tegenvalt.—Als ik zooiets lees, wordt ik 'ketjoet'[6] en weerbarstig. Dan denk ik alleen nog maar: 'bàrst met je socialistisch en humanistisch oogpunt', terwijl ik, als ik even nadenk, me met dat 'oogpunt' toch wonderwel verzoenen kan. Maar het zijn die eischen *bij voorbaat*, dat partij-programma-achtige, die een eerlijk man zoo tegen de borst stuiten. Kan je dat meevoelen? Ik denk toch wel. Jij beter dan 1000 andere Indonesiërs.

Maar als ik lees hoe Tjitjih nu optreedt, dan voel ik me werkelijk verantwoordelijk. Ik zou toch wel eens kunnen blijken te zijn: een soort van 'djien',[7] die jullie niets gebracht heeft dan extra-beroerdigheid. Lees maar wat ik Jit hierover schreef. Ik *meen* dat, *woord* voor *woord*. Ikzelf zit hier prettiger dan jullie, op dat gebied. Tenminste, zoolang het nog duurt! Komen de nazi's aan het bewind, dan hebben jullie het heilig, vergeleken met mij!

Schandaal in Holland is al krachtig uitgevloekt en verdacht gemaakt in de N.S.B.-pers. Daaronder hooren ook vele 'nationalisten' die niet openlijk N.S.B.-er zijn. Een reactie daarop kan je lezen van Vestdijk in het Nov.nr. van *G. Ned.*[8] (dat hier eerstdaags uitkomt—heeft Jit dat nog altijd?)

Wij knappen hier goed op; zelfs Bep nu, eindelijk! Tegen 15 November denken we naar Den Haag te gaan. Van den oorlog merken we niets,—maar pas op! Dat is eig. 'verdacht'.

Heeft Tjitjih haar andere ms. nu aan Van der Veen gezonden?[9] Mevr. Romein zit nog altijd op het ms. dat ik heb; ik schreef haar van hier maar kreeg tot dusver geen antwoord. Ik zag de Romeinen nu 2×: allebei *erg* aardig; vooral *zij* is mij nog erg meegevallen, zij is veel *liever* nu (ouder ook) dan 4 jaar terug. *Hij* ziet eruit als een aardige, intelligente hond; hij heeft een hondengezicht met hondenoogen, maar zeer intellectueel, professoraal bedachtzaam, toch abso-

6. Verschrikt.

7. Arabisch: geesten.

8. In zijn stuk 'De fatsoensrakker' in *GN* 37 (1939) 11 (november), p. 451–458, viel Vestdijk J. W. F. Werumeus Buning aan, die in *De telegraaf* van 4 oktober 1939 *Schandaal in Holland* op morele gronden had verworpen, omdat hij het te zinnenprikkelend vond (zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 551).

9. Zie 3777 n 2.

luut van qualiteit. Behalve het ms. heb ik eenige foto's bij hen achtergelaten, o.a. van jullie,[10] die van Digoel met Maskoen, Sjahrir en Hatta[11] erop, en een kiek van Djoehariah,[12] die ik van Nining gekregen heb, ik bedoel van de booze Marti.

Schrijf mij wat Tjitjih en jij nu verder doen en wees niet *te* koppig, waar 't niet absoluut *moet*. Dat idee van een nationale hoogeschool is zeker niet zoo gek, maar in de realiteit zal 't wel nergens goede aarde vinden; wie heeft het geld? Wie zullen de (erkende!) hoogleeraren zijn? en tenslotte: zou de regeering toestemming geven? Ik sprak aan boord van de *Indrapoera* met dr. I.J. Brugmans,[13] die in Calcutta, meen ik, aan boord gekomen was, en die de Britsch-Indische universiteiten bestudeerd had, met het oog op de litt. faculteit v/d Hoogeschool te Batavia. Hij vond het peil daar maar zéér matig en zegt dat de (Br.) Indiërs zelf dat toegeven. Die Brugmans is een aardige, fijne man, maar blanda 105%. Toch van het zeer goede soort, als je hem in Indië zet. *Hij* heeft den tijd met jullie zelfbestuur! Hij wil het degelijk aanpakken om jullie te vormen; dat duurt zéker nog wel 150 jaar. Dit wil niet zeggen dat hij 'oneerlijk' is. Hij staat waar hij staat, en hij staat, als goed ambtenaar, rechts.

Is er van Parindra[14] niet iets te maken, dat meer jouw kant uit gaat? Ik had den indruk dat de Par.-leden zelf nogal verdeeld zijn.

Nu, later meer. Ik moet nu het dorp in, dit wegbrengen. Bep is

10. Foto niet achterhaald.

11. Foto niet achterhaald. De Indonesische nationalisten Sjahrir en Hatta werden in 1934 als bestuursleden van de P.N.I. (Pendidikan Nasional Indonesia) gevangen genomen en na elf maanden voorarrest zonder proces verbannen naar het concentratiekamp Boven-Digoel in Nieuw-Guinea. Daar verbleef toen al Maskoen, die in 1930 als bestuurslid van de Partai Nasionalis Indonesia in het zgn. proces-Soekarno tot twee jaar gevangenisstraf was veroordeeld. Als intellectuelen kregen Sjahrir en Hatta in 1936 Bandaneira op Banda als interneringsoord aangewezen. Sjahrir beschreef onder het pseudoniem Sjahrazad zijn ervaringen uit deze periode in zijn in 1940 verschenen *Indonesische overpeinzingen*.

12. Foto niet achterhaald. In *Buiten het gareel* figureren de vrouw van Maskoen, Djoeheeni, als Djoehariah en Soewarni Pringgodigdo als Martilah (Marti) en zuster van de hoofdpersoon Soelastri.

13. Secretaris van het Nederlands-Indisch departement van onderwijs en eredienst.

14. De Partai Indonesia Raja (een samensmelting in 1935 van twee nationalistische groeperingen) had een gematigd coöperatief karakter en was in de Volksraad vertegenwoordigd.

naar Den Haag, maar zal Tjitjih zeker nog schrijven. Heel veel hartelijks van ons 2 voor jullie 2, en een hand van je

E.

3829. *Aan L. J. Welter: Bergen, 30 oktober 1939*

Bergen, 30 Oct. '39.

Beste Kriek,

Dank voor je hartelijke en gezellige brief die ons weer het eerste complete vleugje Indië bracht, dwz. met àlle geurtjes erin. Die historie van Ben en De Leau[1] (waarvan hij ons trouwens nog in Kotta Paris[2] het begin schetste) is weer het Morgenland ten-voeten-uit! Hier raak je geneigd dat te vergeten. Het is hier zoo heerlijk koud, en het bosch is zoo verrukkelijk met zijn herfst-rood en geel, dat je niet meer weet dat je ooit in de tropen geweest bent. Zoo rond te loopen over den Nesdijk, met den dichter Adriaan Roland Holst tot dagelijksch gezelschap, met een zware jas weer aan, langs slooten en door plassen,[3] en je toch zoo jong en gezond te voelen als je 't in geen jaren deed: Avoue qu'il y a de quoi être épaté! Ik zou mijn portret willen hebben, door Willink geschilderd, achter een nat tafeltje waarop de herfstblaren plakken, hier in den tuin van *de Oude Prins*,[4] en daaronder zou moeten staan, niet mijn naam, maar: *Terug uit Indië*.

Bep knapt eindelijk op. Ze wil dan ook niet weg uit Bergen. We hebben hier een goedkoop gemeubeld huisje gehuurd, per week. Tegen half November zal ik wel naar Den Haag moèten,* maar tot dusver gaat het hier best (bovendien, ik hèb, kort na aankomst, nu al half Holland doorgereisd om alles en iedereen op te zoeken). Ik schrijf hier knus mijn litt. kroniek voor 't *Bat. Nwsbl.*, waar jullie

* Voor die Van Hogendorp-papieren die gelukkig *niet* naar de kelders[5] gebracht zijn

1. De planter Ben Crone uit Soekaboemi, een zoon van DP's oom uit Tjitoeroeg, en J. F. de Leau, eigenaar van de onderneming Goenoeng Wangoen in Buitenzorg, een relatie van Crone. De historie is niet achterhaald.
2. Wijk van Buitenzorg.
3. DP is zo door E. van Moerkerken gefotografeerd (30), zie *E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, p. 46, nr. 124.
4. Café-restaurant in Bergen N.H.
5. Van het Algemeen Rijksarchief.

hopelijk op tijd van zullen genieten. Allerlei dingen die ik nog aan boord las, heb ik hier pas op papier kunnen 'verslaan'. Het wordt tijd de gaten, door die rare reis in onze beurs geslagen, wat aan te vullen.

Over die reis zelf schrijf ik niet meer, al is jouw brief pas daaraan toe. Bep schreef erover aan Joke; ik aan Van Leur,[6] meen ik, en hij zal je dien brief misschien óók vertoond hebben. Ik heb zooveel indische kennissen, dat ik niet goed meer weet wàt ik aan wiè schrijf, maar de reis zal toch wel afgedaan wezen!

Weet je al dat ik in 't Multatuli-museum in Amsterdam totaal nieuwe dokumenten vond? Ja, als om Job van Leur te beconcurreeren, want heel wat daarvan zijn in 't maleisch, en alle zijn ze uit Lebak.[7] Mijn arrangement ervan is klaar, nu nog een drukker vinden.*

Verder?—verder weet ik eig. niet wat te vertellen. Van den oorlog merken we *niets*; alleen dat hier een hoop soldaten rondloopen, die zich zichtbaar vervelen (en die zich dan ook in de duinen krachtig door de dienstmeisjes laten opeten), en dat we erg weinig suiker in onze koffie krijgen. Het is zóó rustig en knus, dat je er doodsbenauwd van zou worden. We hebben nu net leeren inzien dat de oorlog de eenige werkelijke ontspanning was, na al dat gedreig en geblaaskaak. En nu weer dit...

Van Deyssel, 75 jaar, laat zich per jubileum door de faxisten van het merk Haighton annexeeren,[9] als de Oude Loel die hij is. Merkt niets, ziet niets, laat het door iedereen merken. Hij wordt verpletterd onder hoofdletters: de Meester, de Denker, de Dukdalf der PersoonlijkheidsIdee; hij schrijft zelfs Opstellen met hoofdletter, die zich germaansch laten verbuigen: de HoofdGedachte des tweeden Opstels,—en Haighton legt hem, onder eerbetoon, uit wat hij eig. altijd gedacht heeft; en de arme protesteert niet, is als een eendenei, op het zout der Haightonnen gezet. Misschien is hij verrukt als een oud

* Als je maar niet denkt dat ik dit leuk vind. Ik begin nu zoo langzamerhand zelfs van dien meneer Multatuli genoeg te krijgen. En dit werkje stond niet op mijn programma! Wel schreef ik nog met plezier voor *G. Ned.* een stukkie over den G.-G. Duym. van Twist. (Utrechtsche dissertatie).[8]

6. Niet teruggevonden.
7. Zie 3786 n 3.
8. Zie 3747 n 2.
9. Zie 3794 n 6.

paard dat van stal is gehaald om nog eens de tribune om te gaan met lintjes om het oor; maar neen, het lijkt meer op een mooie oude kaas waar de ratten mee sollen.

(Ik wou dat ik er in *Gr. Ned.* zóó over schrijven kon, maar ach, de arme heeft óók 'bien mérité de la patrie', dus soedah!)

Denk niet dat wij hier in Holland meer gegevens hebben over 'de internationale situatie'. We hebben *misschien* een paar zwamneuzen meer die graag zouden willen doen of ze 't wisten, maar het ligt er dan zoo dik op, dat *willen*, dat niemand het au sérieux neemt. Vandaar ook dat ik weinig stof heb om aan Hugo[10] te schrijven, die natuurlijk denkt dat ik nu wel ingelicht moet zijn als Daladier in persoon. Wij weten *niks*, maar wij weten goddank dat we *dat* weten!

Je berichten over Hugo zijn nogal somber. Daarna kreeg ik van Koch weer iets gunstiger berichten. Is het uitgesloten dat hij weer in Gouvts. Dienst komt, wanneer ze een zoo notoire viezik als die 'Humphrey' (de Chauffepié)[11] nemen? Het zou voor hem, ondanks alles wat hij zich voorstelde, misschien toch verreweg de beste oplossing zijn. Heeft je vader[12] in dezen zijn invloed laten gelden? in dat herplaatsen, bedoel ik? Zoo ja, hulde; en n'en déplaise Koch's boosheden tegen ZEd.[13] (Ik zie *K. en O.* overigens nooit meer, hoewel ik nu eindelijk een 'brief uit Holland' voor ze leverde.)[14]—Ik zal Hugo eerstdaags weer schrijven.

Mijn moeders testament moet je hebben ontvangen, zelfs met andere papieren. Wat die grondenkwestie aangaat,[15] och, laat Ben nu maar eerst even op adem komen. Anderzijds: het zou toch te mal zijn om de kans te laten voorbijgaan. Ik wil die oude vrouw Crone, die werkelijk bloedig betaald heeft aan mijn moeder, toen ze 't zelf verdomd zuur had, niet plagen, ook al kon ik dat,—maar overigens kan je Ben misschien toch wel doen begrijpen dat de verkoop van deze

10. Nog steeds in de strafgevangenis te Soekamiskin.

11. Mr. H. J. de Dompierre de Chauffepié, ambtenaar van het departement van economische zaken.

12. C. J. I. M. Welter (1880–1972), katholiek politicus, in 1925 en 1937–1941 minister van koloniën.

13. In *K&O* 2 (1939–1940) 13 (16 augustus 1939) p. 193 schreef Koch in de rubriek 'In de marge' over het nieuwe kabinet van De Geer: 'De heer Welter is opnieuw belast met de portefeuille van Koloniën. Wij hadden dit niet verwacht en ook niet gehoopt.'

14. Zie 3811 n 6.

15. Zie 3779 n 1.

gronden niets met zijn moffen-bazen te maken heeft.[16] Entre nous: ik gun hem dit akkefietje, het eenige dat hem van zijn bewondering voor Duitschland kan afhelpen.

Enfin, zie 'ter plaatse' hoe de wind staat en handel daarnaar. Ik laat alles geheel aan jou over, omdat raad geven van hieruit toch dwaasheid zou zijn.

Jesses,—daar krijg ik, terwijl ik je schrijf, een post van jewelste (over afspraken in Amsterdam, een bezoek hier etc.) waar ik haastig op moet antwoorden. Ik neem dit dan ook mee naar de post, dus breek hier af.

Later meer en beter. Heel veel hartelijks voor Joke en krauw 'de spreeuw'[17] voor me. Een ferme hand van je

E.

Neen, ik wil dit blaadje toch volmaken—na in de haast 3 briefkaarten[18] van me te hebben gegeven. Ik wil je dan m'n indrukken geven van Samkalden Sr. Dat was eerst, leek me, een sympathiek bewogen grijsaard, bedekte tranen, gebroken stem over zijn trots Hugo enz. En hij wou àlles voor hem doen en vroeg me of *ik* informeeren wou of het hem niet aan geld ontbrak. Ik ging en schreef hem[19] een paar dagen later: het beste wat we voor H. kunnen doen is hem boeken zenden. Koopt u voor hem *Het Fascisme en de Nieuwe Vrijheid* van J. de Kadt en *De Nihilistische Revolutie* van Rauschning, 2 boeken die hij moèt hebben. Veertien dagen later schrijft hij mij en vertelt... dat hij 1 van die boeken gekocht heeft, want 2 'kon Bruintje niet trekken'. Een affaire van 8 pop maximum voor de 2! Aan zulke trekjes leer je de tranen toch toetsen, ook die des bewogen grijsaards en vaders!—Ik heb Ter Braak gevraagd hem op te bellen en te vragen wàt hij gestuurd had, want dat T.B. of ik dan scheetsgewijs het andere nog zouden zenden.

Lees jij deze 2 dingen ook, vooral dat van De Kadt, dat voortreffelijk is van klaarheid en 'ideologisch' zoo sympathiek als 't maar kan.

Dag! Nogmaals veel prettigs samen.

16. Het Straits & Sunda Syndicaat, een Duitse maatschappij die cultuurland op West-Java bezat, had Crone's onderneming overgenomen of bezat er een financieel belang in.
17. A. G. H. (Trui) Welter (geb. 1939), oudste dochter van het echtpaar Welter.
18. Twee hiervan niet teruggevonden.
19. Niet teruggevonden.

Bergen-binnen, 31 Oct. '39.

Beste Jan,

Dank voor je brief en briefkaart. *K.K.K.* zie ik nooit, maar dat vers over poezen en honden stond in wel 8 bladen,[1] overgenomen uit dat indische blaadje *Kritiek en Opbouw*, waarvan ik nu 'hollandsch redacteur' ben. Werkelijk, zooiets zou doen denken dat ik ook nog eens een populair auteur zou kunnen worden! Waarom onthield God mij toch de ware gave?

Je oordeel over mijn Van Harens[2] kan ik zelf voor een flink stuk onderschrijven. Het ding komt inderdaad nogal moeilijk los. De volgende keer beter misschien; dit is nog maar een begin, vooral zoo met die historische 'achtergronden'.

Je groeten aan Jany heb ik overgebracht. Deze zonderlinge man heeft zich laten lijmen door een duitsch dichter, 'Schuler Stefan Georges', zelf genaamd Wolfgang Frommel,[3] om mee te gaan naar het kasteel Ommen bij Eerde (of is het Eerden bij Omme?) en daar verzen te gaan voorlezen voor de quakersecte, die aldaar Krisjna-Moertie-wat-ouwehoertie heeft verdrongen. Zonderling, niet? Hij doet of hij het vreeselijk vervelend vindt, en dat *moet* ook wel, want hij is toch verre van een idioot, maar ondertusschen doet-ie 't toch maar, of laat-ie 't zich aandoen, of laat-ie met zich doen tot dit toedoen gelukt waardoor hij aan het doen gebracht is geworden. Hij komt Woensdag pas weeromme.

Jan Greshoff blijft steeds maar sombere brieven schrijven. Ik zal hem toch eens probeeren te troosten, maar hoe geloof je daaraan, op zoo'n afstand?

Bep knapt flink op en is vandaag naar Amsterdam, logeert vannacht bij Menno en Ant in Den Haag en komt morgen met Menno terug, die hier voor de gemobiliseerde officieren komt lezen,[4] ik weet niet meer over wat. Ik schrijf je dit bij de warme kachel, geheel alleen thuis, met Alijntje boven mij alsnog, en in *mijn* bed slapende.

1. Zie 3716 n 2.
2. *Schandaal in Holland.*
3. De Duitse dichter en filosoof Wolfgang Frommel (geb. 1902) kwam in 1939 naar Nederland. Over George publiceerde hij *Templer und Rosenkreuz, Ein Traktat zum Werk Stefan Georges.* Amsterdam 1940.
4. Op 1 november 1939 hield Ter Braak in Bergen een lezing over Multatuli (zie *Bw TB-DP* 4, p. 399).

Dat mag hij soms, als één van het ouderpaar weg is, maar hij mag dan—wat hij hier door de kou nogal geneigd is te doen—volstrekt *niet* in bed piesen. (Van Deyssel zegt: piessen, meen ik.)

Van Deyssel is bezig zich te laten annexeeren door de fascisten merk Alfred Haighton. Het is sinister en koddig, als ratten die met een oude kaas spelen. Ze hebben hem gehuldigd in *De Nwe Gids*, voor de zooveelste keer, ze hebben hem onder hoofdletters verpletterd en hem daarna uitgelegd wàt hij eigenlijk altijd gedacht heeft en hoè men hem heeft te begroeten als de Meester onder Alle Prae-Fascisten. De heele literatuur is hier nu ook één verpolitiekte rotzooi.

Je vraagt wat *De Onzekeren* zijn? Nu, Willem is een onzekere, Onno een *schijn*zekere, die toch opeens wordt doorgebroken en verder een onzekere wordt met *schijn*zekerheden. De figuren van Van Schendel zijn, bij alle ongelukken die hun overkomen, vaak onveranderbaar zekeren, zoo Gerbrand in een *Holl. Drama*, Rossaart in *De Waterman*, Kasper in *De Grauwe Vogels*; zij kunnen wel twijfelen en 'niet weten', hun zekerheid zit in hun aard, hun 'wezen' zou Jany zeggen. Nu zullen mijn personages voortdurend onzekeren zijn; het zijn drama's van menschelijke onzekerheden uit den aard van 't beestje voortspruitend, en de heele reeks zal zoo'n beetje moeten bewijzen dat 'de vrije wil' iets zeer relatiefs is hier op aarde. Ce sera toujours çà.

Hoe gaat het verder daar? Hier, voor 't oogenblik, heerlijk. Ik ben bang dat er al gauw iets heel ergs moèt komen, zoo angstig rustig is het hier nu, zoo blinkend en helder en gezond en mooi.

Het beste! Je

E.

P.S. Wij blijven hier nog tot ± half November. Dan zullen we wel naar Den Haag afzakken. Groet Greet[5] en Sophie alsmede Charles.

3831. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 31 oktober 1939*

Bergen, 31 Oct. '39.

Geachte Heer Stuiveling,

We schieten op, al gaat alles niet *precies* zooals 't zou moeten. De heer Gobeé komt nl. om half 10 's morgens al en zal dus om 12 uur

5. Verschrijving voor Griet.

uiterlijk wel verdwenen zijn.[1] Ik blijf dan misschien nog wat nawerken. Goed, laat ons elkaar dan tegen kwart voor 4 in 't Museum ontmoeten.[2] Ik hoop dan klaar te zijn, zoodat u mijn teksten meteen kunt meenemen.

Tegen 7 uur, half 8, dacht ik dan nr Bergen terug te gaan. Maar we kunnen dan toch nog even praten.—

Tot ziens! Uw dw.

EdP.

3832. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 1 november 1939*

Bergen, 1 Nov. '39.

Beste Freddy,

Hierbij de kiekjes: die aan tafel voor je moeder, 1 met en 1 zonder snor voor jou, 1 met en 1 zonder snor voor Rudie. Verdeel zelf!—Is die Adriaan zóó'n american prol geworden? Waarom in godsnaam? Hij leek mij juist zoo aardig.

Vestdijk vereffent een oude veete met Buning. En B. heeft het dubbel en dwars verdiend. Ik ben zéér benieuwd naar dat artikel.

Ik zag Marsman's stuk over Gomperts[1] niet. En Gomperts zelf ook niet.

Die 'golfjes' in dat ex. van *Sch. in Holl.* geven nauwkeurig aan alles wat 'verzonnen' is. Al de rest is historisch juist, of zoogenaamd, werd althans niet door mij verzonnen. Misschien vind-je 't grappig dat ex.[2] eens te bestudeeren.

Ik vier mijn 40e verjaardag zonder eenige feestelijkheid, stilletjes met Bep, zonder gedrukte huldebetuigingen goddank ook. Moge het over 10 jaar nog precies zoo zijn!

Dat is dat dan voor heden. Dank voor de adressen, een hand van je

E.

1. Zie 3819.

2. Over deze ontmoeting zie 'Herinneringen aan Du Perron', In: G. Stuiveling, *Steekproeven*. Amsterdam 1950, p. 200–202.

1. 'Beschikbaar door afstand' in *NRC* van 21 oktober 1939 (av.) over H. A. Gomperts, *Dingtaal, gedichten*. Den Haag 1939 (= *DVB* 16 (1939) schrift 8 (augustus)).

2. Verblijfplaats van dit onderstreepte exemplaar van *Schandaal in Holland* niet bekend.

P.S.—O ja, Van Moerkerken was gister hier en vertelde dat hij een spoedbestelling van je gekregen had, nog eer hij antwoord van mijzelf had, om je alle foto's te zenden. Ik heb met hem afgesproken dat hij aan niemand foto's geeft buiten mijn toestemming om. Maar hij was verwonderd hoe jij die foto's zoo gauw al gezien kon hebben: 'Maakt hij je brieven dan open?' vroeg hij. Hoewel ik daar niet op gelet had, moest ik erkennen dat zooiets toch wel het geval geweest moest zijn. Hij vond dat gek, en ik achteraf nu ook. Verder was hij erg bedroefd over een extra-fraai sluitzegel dat ik nu niet gezien had. Eigenlijk moet je me bij gelegenheid nu toch maar eens vertellen waaròm die brief open moest. Niet dat het me veel kan schelen, maar nu ik erover na kom te denken, lijkt mij toch ook niet dat het usance is.

3833 (1132). *Aan M. ter Braak: Bergen, 1 november 1939*

3834. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Bergen, 1 november 1939*

Bergen, 1 Nov. '39.

Beste Sander,

Dank voor je brief. Als je in Den Haag zit—zag je Menno nog niet?—zullen we elkaar nu toch wel gauw zien. Zoodra ik daar kom, waarschuw ik je; ik denk: uiterlijk over 14 dagen. Stuiveling gaat nu mijn ms.[1] lezen, ik hoop dat hij ermee klaar is als ik naar Den Haag ga. Ik hoop dat de bliksemoorlog[2] en de rest ons deze ontmoeting nog zullen gunnen.

Sch. in Holl. gaf ik aan Leopold, die er zelf om vroeg en me meteen een behoorlijke prijs bood. Ik mocht dus niet aarzelen. Van jou had ik in geen tijden gehoord, of liever, je had me zelf geschreven dat je eig. uitg.r af wilde zijn. Eerst hier van Jany hoorde ik dat je er weer met succes aan was begonnen. Enfin, daar praten we nog over.

Is Greet in Maastricht? Hoe lang blijf je in Den Haag? Ik durf niet zeggen: kom eens in Bergen, hoewel hier ook veel soldaten zijn,

1. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman.*
2. Op 1 september 1939 was Nazi-Duitsland de oorlog met Polen begonnen, op 3 september verklaarden Engeland en Frankrijk ieder afzonderlijk Duitsland de oorlog.

omdat ik vrees dat het dan niet goed zal gaan met de interneering. Kan ik misschien helpen daarmee? Maar ik wil majoor zijn, want Pom Nijhoff is kapitein.

Tot ziens! Je

E.

3835. *Aan De Wereldbibliotheek (N. van Suchtelen): Bergen, 1 november 1939*

Bergen, 1 Nov. '39

Zeer geachte Heer Van Suchtelen,

Zoudt u mij, voor een kroniek Ned. letteren die ik heb in het *Bataviaasch Nieuwsblad*, niet een recensie-ex. van het verzameld werk van Frank van der Goes willen zenden? Dat het al eenigen tijd uit is, is voor Batavia zoo erg niet. Het zijn kronieken van 3 à 4 kolom.[1]

Verder zag ik tot mijn spijt dat een zooveelste duizendtal van *Het Menschelijk Tekort* van Malraux in mijn vertaling verschenen is, zonder dat gebruik werd gemaakt van het herziene ex.[2] dat ik voor die gelegenheid bewaarde. Had men mij tijdig gewaarschuwd, dan had ik u dat gezonden. (Er is bijv. ergens nog een heele passage: een dialoog van een regel of 10, gewoon weggevallen.) Wilt u mij doen waarschuwen als er nog eens een herdruk komt? Ik zou u dit ex. ook nu al kunnen zenden, maar op het oogenblik zit het in een van de dichtgetimmerde kisten waarmee ik net uit Indië terugkwam. Mocht u erop gesteld zijn dit ex. zoo spoedig mogelijk te ontvangen, zegt u mij dat dan; ik stuur het u dan zoodra die kist open is.

Met vriendelijke groeten, hoogachtend, uw dw.

EduPerron

Nesdijk 19
Bergen-binnen (N.H.)

1. DP besprak *Uit het werk van Frank van der Goes*, uitgegeven voor de Commissie tot huldiging van Frank van der Goes op zijn 80sten verjaardag door de Wereldbibliotheek n.v.. Amsterdam 1939, in *BN* van 10 februari 1940 (av.) onder de kop 'Socialisme en kunstenaarschap' (*Vw* 7, p. 456–461).
2. De tekst voor de zesde druk (1948) werd in maart 1940 herzien door DP met medewerking van M. ter Braak en R. van Lier.

Bergen, 2 Nov. 1939.

Beste Freddy, geachte en lieve mevrouw Batten,

Heel veel dank voor de hartelijke gelukwenschen en de niet minder aardige-en-hartelijke brief van Freddy. Als het nog kan, bestel die lampekap dan af; waarom iets zoo duurs, waar ik met veel minder dure dingen 3 × zoo gelukkig zou zijn? *Als* die kap nu eenmaal besteld is, dan veel liever die Dickens-achtige diligence, of zelfs de visschen, dan ridders. Maar als het nog af te zeggen is, doe dat dan vooral; dan spreken we later nog wel af, Freddy, wat je me ervoor in de plaats geeft.

Mevrouw, nu kom ik alweer een beroep op u doen. Bijgaand stuk,[1] dat Freddy en u misschien zal amuseeren, moet *zoo gauw mogelijk* naar *Kritiek en Opbouw*. En hier in Bergen is geen schrijfmachine te krijgen. Ik ben bang dat Koch dit stuk liever niet plaatst en mij zou kunnen zeggen dat het weggeraakt is. Daarom graag een copy. Zou je die copy dan willen nazien, Freddy, en direct doorzenden: het adres is D.M.G. Koch, Papandajanlaan 51, Bandoeng (Java). Zend mij het oorspr. ms. dan terug. Heel veel dank hiervoor!

We hebben dezen dag doodrustig gevierd gelukkig. Een vriend uit Indië, Hein Groeneveldt, kwam, zonder er iets van te weten, uit Voorschoten over en bleef hier middagmalen; dat was alles, tot dusver.

Wil je me dat geld voor den *aangeteekenden* brief, *luchtpost*, naar Koch, voorschieten, Freddy? Daar komt dan nog de 50 ct. bij voor de fiets van Alijntje.

Tot zoover voor vandaag, anders haalt dit de post niet meer. Heel veel hartelijke groeten allebei van ons 3en—Alijntje heeft veel plezier van zijn treinensjokola,—een hand van uw

E.

1. 'Brieven uit Holland II', gedateerd: Bergen, 1 Nov. 1939. In: *K&O* 2 (1939–1940) 21–22 (16 december 1939–1 januari 1940) p. 335–338 (*Vw* 7, p. 382–392).

3837 (1133). *Aan M. ter Braak: Bergen, 2 november 1939*

3838. *Briefkaart aan R. A. J. van Lier: Bergen, 2 november 1939*

Beste Rudie,

Hartelijk dank voor de geluk- de gullúk-wenschen bij deze mijlpaaldag. Hij werd uiterst rustig en zonder eenige buitenissigheid gesleten, een gulluk, dat ik zeer hoop op mijn 50e verjaardag ook te mogen smaken, als ik die 50 haal.

Tot ziens in Den Haag.

Steeds je

Eddy

2 Nov. '39 ('s av.)

3839. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 3 november 1939*

Bergen, 3 Nov. '39.

Beste Freddy,

Ik heb gisteravond toch opeens nog allerlei dingen bedacht die ik nog aan dat stuk wil toevoegen of erin wil veranderen. Zou je 't mij dus maar terug willen sturen als het getypt is: ik bedoel èn het ms. èn de copie?

Bij voorbaat dank.

Je E.

Dit in haast, ik sta op 't punt nr Amsterdam te gaan. Ben vanavond weer terug.

3840. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Bergen, 3 november 1939*

Bergen, 3 Nov. '39.

Geachte Heer Dubois,

Het beste zou mij schikken als u Dinsdag kwam (dus 7 November). Ik meen dat er een treintje is dat 11.45 (het kan een minuut eerder of later zijn) hier aankomt. Als u uitgestapt bent in Bergen, gaat u dan naar de herberg *De Oude Prins*, daar vlakbij. Dan ziet u mij daar wel zitten, of ik kom er over een paar minuten (het zou kunnen zijn

dat ik nog even thuis iets af moest maken). U komt daarna dan bij mij koffiedrinken.[1] Goed?

Met hart. groeten uw dw.

EduPerron

Als ik niets meer van u hoor, houd ik het dus daarop.

3841 (1135). *Aan M. ter Braak: Bergen, 4 november 1939*

3842. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 4 november 1939*

Bergen, 4 Nov. '39

Beste Van Moerkerken,

Als je tòch aan 't photo's afdrukken gaat en de donkere kamer nu eenmaal verwarmd is, wil je dan *10* afdrukken maken van dat 'goedgekeurde' portret van me,[1] nog *2* van dat aan de tafel met de hand aan het hoofd,[2] en *4* van elk van de Mult. portr. 13 bij 18. Grooter is toch niet noodig, tenzij misschien nog 1 van het zittende (18 bij 24).

Bij voordaat dank.

Je EduP.

Hartelijke groeten aan Van Geel en Tilloesjka.[3]

3843. *Aan P. N. van Eyck: Bergen, 6 november 1939*

Bergen, 6 Nov. '39.

Zeer geachte heer Van Eyck,

Tot mijn spijt moet ik u lastig vallen om eenig 'uitsluitsel' betreffende het u door mij gedaan verzoek. Niet alleen hoorde ik nl. niets van den uitgever, maar evenmin van u, en ik moet *haast* maken als ik de eerste deelen van die serie nog behoorlijk recenseeren wil.

1. Zie voor een verslag van Dubois over deze ontmoeting: *Bw TB-DP* 4, p. 511–512.

1. Foto (37), zie 3821 n 1.

2. Zie 3821 n 5.

3. Mathilde (Tilly) Lowies (geb. 1922) was toentertijd de vriendin van E. van Moerkerken; een portret van haar in: E. van Moerkerken, *Reportages in licht en schaduw*, met een voorwoord van S. Carmiggelt. Amsterdam 1947, nr. 37.

Ik zou het dus ten zeerste in u apprecieeren indien u mij omgaand zoudt willen mededeelen—een briefkaart is desgewenscht voldoende—òf, en zoo ja wanneer, er kans op bestaat, dat ik die serie van Nederlandsche klassieken in recensie-exemplaren ontvang. Zoo niet, dan zal ik mij onverwijld abonneeren, hoewel mij dit onjuist lijkt, waar ik die boeken tòch bespreken ga,[1] en ongelegen komt, gezien de tegenwoordige staat van mijn financiën.

Met beleefden groet, hoogachtend, uw dw.

EduPerron

Tot ± 15 Nov:
Nesdijk 19,
Bergen-binnen (N.H.)

3844. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 6 november 1939*

Bergen, 6 Nov. '39.

Beste Van M.,

Ik heb een vrije avond verdaan met het *probeeren* te lezen in *De Kl. Rep.* Het is mij absoluut onmogelijk mij voor deze dingetjes te interesseeren, in dit taaltje, dat tegelijk van een ongemeene ouwehoerigheid en een onovertrefbare kwastelorummigheid is; ik bewonder je geduld, dat jij, die geen tijd vond voor zooveel andere boeken, dit volmaakt onbelangrijk geleuter hebt kunnen tot je nemen! Het boek heeft mij volkomen gestijfd in mijn opinie dat Van Deyssel *niets* heeft van een 'groot schrijver', behalve dan de taalvirtuositeit, waarvan hij in boeken als dit dan nog een zoo jammerlijk gebruik maakt. Om iets in *deze* stijl te kunnen lezen, zou de inhoud mij al bizonder moeten aantrekken, en die viezigheidjes van die jongentjes, och, daar ben ik bepaald niet genoeg op verlekkerd. Ik vind dat boekje van Adriaan,[1] waarvan ik het laatste hfdst. in den trein las, ook een naarderig, viezig boekje. Als deze verhaaltjes van elkaar-en-jezelf-aftrekken enzoomeer niet verteld worden 'en fonction' van iets anders, maar op en om zichzelf 'genoten' moeten worden, dan vraag ik bepaald toch andere koekjes bij de thee.

Maar... Adriaan is een fameus stylist, en een wonder van goede

1. Zie 3816 n 1.

1. A. van der Veen, *Tusschen kantoor en archief, De bevrijding.* Den Haag 1939 (= *DVB* 16 (1939) schrift 3 (maart)).

smaak als zoodanig, vergeleken bij den kwibus die *De Kl. Republiek* schreef. Met alle respect die ik verder 'de figuur van Van Deyssel' wel wil toedragen, moet ik het toch laten bij deze voor mij precies-billijke formuleering. Misschien moèst men toen zoo schrijven; maar, zooals het nu voor me ligt, vind ik dit boek een *idioot* geschreven boek. Vergeef me dat dan maar, zooals je me al mijn gebrek aan vertrouwen in den heer Stalin hebt vergeven. Ik zal nog wel erger tegenvallen.

Wanneer kom je hier om de foto's te brengen en het boek weg te halen?

Beste groeten, ook aan T. en V.G., je

EdP.

3845. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 7 november 1939*

Bergen, 7 Nov. '39

Beste Freddy,

Veel dank voor het overtiksel[1] en de verbetering van dien datum. Hierbij van allerlei terug, plus een stukkie van me over Daudet,[2] dat je misschien niet kent.

Nu kort antwoord (ik moet vlug naar de post).

Art. van Marsman over Gomperts vind ik zeer goed. Wat wekte je wrevel? Dat hij beter schreef over G. dan over Rudie?[3] Dat is toch maar een *bij*bedenking. Had je liever dat hij het over allebei slecht gedaan had?—Ik schreef gisteren over Gomperts.[4]

Het art. van 'Robby'[5] vind ik *niet* goed. Veel te omslachtig en te verschil-van-meening-achtig voor dit geval. Wie is nu meneer Van Praag? Als Nieuwenhuys hem op een paar feitelijke onjuistheden gesignaleerd had, zou het stuk veel beter en sterker zijn geweest.

1. Zie 3836.

2. In *NRC* van 14 augustus 1939 (av.) besprak DP Léon Daudet, *Mes idées esthétiques*. Parijs (1939) (*Vw* 6, p. 397–398).

3. Zie voor het artikel over Gomperts 3832 n 1 en voor dat over Van Lier 3694 n 4.

4. Onder de kop 'De "dingtaal" van een debutant' besprak DP in *BN* van 23 december 1939 (av.) Gomperts' *Dingtaal* (*Vw* 6, p. 468–474).

5. In de rubriek 'Commentaren' in *GN* 38 (1940) 1 (januari) p. 118–122, verscheen van R. Nieuwenhuys 'Oratio pro Daum' als reactie op Van Praags 'De steen in het water, studies over Paulus Adrianus Daum' (zie 3489 n 6).

Ik schrijf Koch opnieuw om meerdere ex. van die nrs. van 16 Aug. en 1 Sept. Die komen dus nog wel.

Ik ben méér dan tevreden met dien Gauguin,[6] die er weliswaar nog niet is, maar er vanavond wel zijn zal. Bestel de lampekap dus heusch af. Heel hartelijk dank voor dit 'souvenir': de man van Tahiti, meen ik.

Ik stelde me nu al in verbinding met De Kadt.[7] Als hij toch over *De M. v. Leb.* nog schrijven moet, laat hij er dan *Mult. 2e pl.* bij nemen, dat is beter en lijkt dan nog wat 'actueel'. Maar schrijf jij hem dat, als je wilt, ik doe 't niet.

Dus Ad. v.d. Veen is an american prol because of the tale of an unhappy friendship.

Doe hartelijke groeten terug aan Morriën en zeg hem dat hij *Sch. in Holl.* liever apart bespreekt,[8] omdat het zoo *niets* met *Scheepsj. v. A. D.* te maken heeft. Die 2 samen geeft gezochte verbanden, overwegingen enz.—ik ken dat. Bovendien houdt Veen de uitgave misschien nog een heele tijd binnen.

Tot zoover voor heden. Hartelijke groeten, ook voor je lieve en geachte mama, aan wie ik hierbij ook veel dank zeg,—een hand van je

E.

3846 (1137). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 7 november 1939*

3847 (1138). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 7 november 1939*

3848 (1139). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 7 november 1939*

6. Niet achterhaald.
7. In niet ondertekende recensies werden in *De nieuwe kern* besproken: *De man van Lebak* in 6 (1939–1940) 2 (november 1939), p. 59–61 en *Multatuli, tweede pleidooi* in 6 (1939–1940) 5 (februari 1940), p. 157–158.
8. Niet achterhaald.

3849. *Briefkaart aan A. F. E. van Schendel: Bergen, 7 november 1939*

Bergen, 7 Nov. '39.

Beste Sjeu,

Dank voor den brief en haast nog meer voor de beangstigende enveloppe. Ja, als 't eenigszins kan, kom dan Zondag vooral, met Kennie; wij stellen er ons veel van voor. Het kan hier heerlijk zijn, als er maar éven zon is.—Ik las je *Breitner*[1] nu, zeer geboeid; voor zoover ik erover oordeelen kan, is de tekst zeer levend, zonder het noodige quantum 'technische kijk' te missen. Ben benieuwd wat je van mij in de eerste plaats kiezen zult.

Hartelijke groeten van ons $2\frac{1}{2}$ aan jullie 4, je

E.

Ik wil met je praten over typische 'vooroordeelen' = voortdurend nagestreefde waarden, bij artiesten. Ik ben hier weer daarin geraakt, sinds ik Charley Toorop, Eddy Fernhout en zoo zie. Ik begrijp ze heel goed, *deel* ook hun nooden en behoeften voor een groot deel, maar vind ze tegelijk wat komisch. Mondeling meer. Jij moet dat ook vaak ontmoet hebben in je 'bedrijf'.

3850. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Bergen, 8 november 1939*

Bergen, 8 Nov. '39

Beste v. M.,

Wil je me—liefst omgaand—4 afdrukken van dat 'goedgekeurde' portret van me zenden op paspoort-formaat? Ze moeten naar Parijs en er is haast bij. Ik zou me hier in Bergen voor deze stomme formaliteit laten kieken als er een fotograaf was,—nu gaat dat niet.

Ik zond den jongen dichter Pierre H. Dubois naar je toe met een boodschap die ook met de kiekerij te maken heeft.[1] Hoe vond je 'm?

Dit in haast. Je

EdP.

1. Zie 3824 n 2.

1. Hoogstwaarschijnlijk het in 3871 bedoelde cliché.

3851. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Bergen, 9 november 1939*

Bergen, 9 Nov. '39

Waarde Heer Dubois,

Uw verzen gelezen[1] en de 2 art.[2] ook. Van de 2 gedichten vind ik het 2e qua 'inhoud' goed, maar ik zou daarom de 'vorm' wat vaster en treffender willen. Is het ding niet te verbeteren door wat enjambementen (vooral tusschen de verschillende strofen) te veranderen en het geheel iets korter te maken? Het slot is heel goed.—Het art. over Marsman goed, maar m.i. te 'streng' in uw afwijzing van de latere verzen; waarin *ik* overigens—maar dat is hier bijkomstig—heel wat méér te waardeeren vind dan u. Het art. over de zg. Amst. School is m.i. te kort en alleen goed over Hoornik, de rest komt er wat kaal van af, ook wat uw kritische inspanning betreft.—Ik zend u de 3 tijdschriftafl. terug en doe er een nr. van *Werk* bij dat ik hier terugvond en waarmee u misschien iemand een plezier kunt doen. Ik heb het land aan losse tijdschriftafleveringen.

Tot zoover en tot ziens. Uw

EduPerron

3852. *Aan J. Greshoff: Bergen, 9 november 1939*

Bergen, 9 Nov. '39.

Beste Jan,

Eindelijk kom ik ertoe je te schrijven. Je brief aan mij was al niet vroolijk, maar van Jany en Menno hoorde ik sindsdien dat je 'zwartpessimistische' brieven schreef, die ik echter niet te zien kreeg. Blijkbaar heeft de een of andere verschuiving plaatsgehad, waardoor ik meer in 't tweede gelid van deze vriendschapsbetrekkingen kwam te staan, hetgeen après tout ook weer niet zóó verwonderlijk, na 3 jaar afwezigheid. Met Jany en Menno zelf, die ik nu natuurlijk terugzag, gaat het weer als vanouds, maar met Henny bv.—die nog steeds

1. 'Schijn en wezen' en 'Herinnering' in *Helikon, tijdschrift voor poëzie* 9 (1939) afl. 3, p. 63–66.

2. 'Over Marsman' (*Verzameld werk*) en 'De Amsterdamsche School' (voornamelijk over *Drie op één perron* van Gerard den Brabander, Jac. van Hattum en Ed. Hoornik) in *Boekenschouw, geïllustreerd letterkundig tijdschrift* 32 (1938–1939) resp. afl. 4 (15 augustus 1938), p. 157–163 en afl. 12 (15 april 1939), p. 534–536.

in Frankrijk zit—voel ik ook den afstand. Je weet op 't laatst niet meer wèlke concrete dingen je elkaar moet schrijven, en met goede gevoelens alleen vul je alleen goed een *liefdes*brief.

Intusschen, ik vind het ellendig genoeg dat je daar zoo weinig gevonden hebt wat je zocht. Kwel je nu maar niet over Europa; praat met dien Van Wijk Louw,[1] als dat dan de eenige is, en aangezien je, zooals Jany me zei, 'alleen nog maar in je verleden leeft', profiteer van deze geestesgesteldheid èn je isolatie om je mémoires te schrijven, die je al aangekondigd hebt. Waarom kan dàt niet, als 't klimaat en de rest verder goed is? daar heb je niemand bij noodig. Die titel: *In den winkel van Sinkel* vond ik wat al te uïtg, of was 't ook als grap bedoeld? Ik las 't toen in de *Telegraaf*.[2] (Heb je 't hart van Buning willen stelen, dan had je inderdaad niet beter kunnen vinden, zoo volksch en nationaal!)

Je hàd ons bijna in Kaapstad zien verschijnen. Toen we in Port-Saïd van onze boot moesten, die engelsch was en in convooi doorging, zoodat wij als niet-Engelschen ongewenscht werden, hebben we er even over gedacht om naar Kaapstad te gaan. Maar de boot die dien kant uitging, deed er nog een maand over en had alleen nog maar plaats voor dekpassagiers. Bovendien was volstrekt niet zéker dat we in K. zouden mogen blijven, omdat we daarvoor een belangrijke som moesten storten bij den holl. consul in Port-Saïd en dat geld hadden we niet.—En daarbij, we dachten: kom, laat ons nu maar doorgaan en zien en meemaken wat ze in Europa gaan uitspoken. Die oorlog had de spanning er bij ons ook uitgehaald. Het is ongelooflijk, zoo rustig als de menschen geworden zijn, nu de oorlog er *is*. Weet je nog den raad van Stendhal: 'Et ne passez pas votre vie à avoir peur'.[3] Ik had in Indië al zeer duidelijk de wil om me in *niets* meer te laten beïnvloeden door wat die meneer Hitler ging doen of niet-doen; tenslotte zijn we dan ook blij dat we hier zijn.

Op het oogenblik is er weer dreiging aan de lucht. Tot op 3, 4 dagen geleden merkte je van den oorlog eig. *niets*, dan dat er wat boerejoeïen in uniform gestopt rondloopen, die zich duidelijk vervelen, en dat je af en toe wat minder suiker in je koffie kreeg. Nu vreest men weer 'voor den bliksemoorlog van Oldenzaal tot Vlissingen' en ieder heeft zoo zijn theorieën over wat Duitschland en

1. N. P. van Wijk Louw (1906–1970), dichter, dramaturg en essayist.
2. Niet achterhaald.
3. Niet achterhaald.

Engeland dan zullen doen, en of D. ons achter onze waterlinie verachtelijk links zal laten of toch platschieten, enz. Als deze brief je bereikt, ben je door de kranten alweer ingelicht, denk ik; dan is de dreiging alweer *van* de lucht,* of wij zijn, God weet, allemaal weggeboend en dood of mof. Het lijkt een slechte sfeer om in te werken; alles lijkt op deze manier onwezenlijk; maar toch, ik heb hier in Bergen stapels artikelen voor 't *Bataviaasch Nieuwsblad* en voor *Kritiek en Opbouw* gepend (om weer wat geld in 't laadje te brengen, wat nr 1 betreft) en vanavond gaan we—voor Bep en mij voor de éérste keer sinds we Europa weer betraden—met Jany in Alkmaar naar de bioskoop.[4]

Toen we hier pas waren (we zijn 21 Sept. in Vlissingen geland, ondanks alle overstapperij, opbrengerij en zoo toch maar 9 dagen te laat) heb ik het halve land doorgereisd, om iedereen op te zoeken, ook Vestdijk in Doorn, en ik was ook een paar dagen in Brussel voor Gille. Bep is toen naar Bergen gegaan; we zouden hier een weekje blijven, maar vonden het beiden hier zóó heerlijk, dat we er nu nog zitten. Bep knapt hier eindelijk op; ik was al een heel eind op dreef na de bootreis, en ofschoon ik een week geleden 40 ben geworden, voel ik me hier gewoon 20 jaar jonger dan in Indië. Als de moffen niet alles verpesten, gaan we tegen 18 dezer naar Den Haag, waar we dan eerst in pension gaan en waar ik dan op 't Rijksarchief ga beginnen met die paperassen over Dirk v. H. Werkelijke plannen hèbben we niet. Misschien blijven we in Den Haag (Wassenaar of bij Menno in de buurt, dat is eig. ook 'buiten'); misschien komen we hier terug. Dat hangt af van het soort werk dat ik doen moet; of ik in de stad veel *moet* zijn of niet. Ik heb een ongelooflijke werklust, tusschen nu en 50 zou ik heel wat kunnen doen. Jammer misschien dat ik niet 20 jaar eerder werd geboren.

Nu, Jan, schrijf mij ook eens, om te vertellen hoe 't jullie allen gaat—ook wat Atie, Jan en Kees doen—en waaraan je werkt. Laat Europa zijn strijd strijden en maak je niet, daarginds, beroerder crover dan wij 't ons *hier* doen. Heel veel hartelijks van ons voor jullie, een hand van je

E.

* Voor zoolang 't duurt.

4. In het Harmonie-theater werd 'Rue Michel no. 8' met Erich von Stroheim en Michel Simon vertoond, in het Victoria-theater 'Es war eine rauschende Ballnacht' met Zarah Leander en Marika Rökk.

Mijn adres is: òf bij Jany, òf bij Batten, Sportlaan 125, Den Haag—Menno is nat. ook goed. Zoodra we een vast adres hebben hoor je 't.

3853. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 9 november 1939*

Bergen, 9 Nov. '39.

Beste Aemilius,

Wat die schijnbaar 'perron-perron' juichende epheben bedoeld kunnen hebben, weet ik ook niet. Misschien waren het stedentjes die mij van de U.B. herkend hadden (de kans is niet uitgesloten) en waren ze bovendien grouwelijke faxisten. Hoe dan ook, toen bleek dat het geen vriendjes van jou waren, heb ik ze uit oog en oor gezet.[1] Maar je hèbt zoo van die dagen, en dat 'Barneboes' was natuurlijk het ontbrekende rijm hierop.

Wschl. zal Van der Veen's verhaal[2] over 30 jaar onleesbaar zijn, maar hoe jij ook maar veronderstellen kunt dat *De Kl. Republ.* leesbaar zou zijn is mij een raadsel. Je moet het nu toch ook nog eens probeeren met Arij Prins, straks wordt *De Heilige Tocht* je lievelingsboek. 'Prul' of niet, dàt is een vraag; maar 'leesbaar', dat zijn deze boeken voor mij nu juist precies *niet*! Ik vind het ook meer 'beeldend', die *Kl. R.*, dan intelligent of van ondervinding getuigend; het gebeurt maar zelden dat er iets in staat dat je 'fin' zou kunnen noemen, als mensch- of kind-kundige opmerking, en qua roman is het volkomen een bepaald soort fransch 'naturalistisch' boek van jongetjes-op-katholieke-kostscholen; lees maar *Charlot s'amuse* van Paul Bonnetain, als je dat nog krijgen kunt, of van Octave Mirbeau, *L'Abbé Jules*. Daar hoort het naar den inhoud volmaakt bij.

Wij hebben je liever Maandag hier, omdat er Zondag al een hoop menschen zijn. Zeggen die af, dan waarschuw ik je nog en kan je Zondag komen. Goed? Dus zonder verder bericht Maandag, met datzelfde trammetje dan van 11.44 hier aan. Ik zit dan in de *Oude Prins*, het schemerrijke koffijhuis.

Ik weet niet of Last gelijk heeft. *Ik* heb je niet van een onbe-

1. Du Perron, Chris van Geel en Van Moerkerken liepen in Amsterdam op de Nieuwezijds Voorburgwal richting Spui, toen ze een groepje jongens passeerden. Het leek of ze 'perron, perron' riepen.
2. 3844 n 1.

schaamd onbescheiden kant leeren kennen. Bovendien vraag ik me af of Last zelf wel beschaamd bescheiden genoeg is om hierin 'den staf over je te breken'.[3] Tot ziens!

EduP.

3854. *Aan N. E. van Eyck-Benjamins: Bergen, 9 november 1939*

Bergen, 9 Nov. '39.

Zeer geachte Mevrouw,[1]

Dank voor uw schrijven, waaruit ik echter tot mijn leedwezen moest vernemen dat uw man ongesteld is. De boodschap zal ik Jany overbrengen (hij is op het oogenblik in Amsterdam), en aan den uitgever heb ik nu geschreven.[2]

Gaarne zullen mijn vrouw en ik bij u komen, wanneer wij in Den Haag zijn; wij denken nu dat wij er tegen 20 dezer heengaan. Van harte hoop ik dan uw man hersteld te zullen vinden. Wilt u hem mijn beste wenschen voor die herstelling overbrengen?

Met vriendelijke groeten voor ubeiden, ook van mijn vrouw, gaarne uw dw.

EduPerron

3855. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Bergen, 9 november 1939*

B.v.M.

Daarnet bericht dat de lui niet komen. Je bent dus *Zondag* welkom. Zelfde uur?

Beste groeten,

EdP.

Bergen, 9 Nov. '39.

3. Jef Last had in het ex. van *Flirt met den duivel* (1936) voor E. van Moerkerken geschreven: 'Voor de alleronbeschaamdste van al mijn vrienden', omdat Van Moerkerken Last gesuggereerd had financiële ondersteuning aan Gide te vragen.

1. Nelly E. Benjamins (1891–1971), was sinds 1914 met P. N. van Eyck getrouwd.

2. Brief niet teruggevonden.

Bergen-binnen, 9 Nov.'39.
(adres gewoon: bij Batten,
Sportlaan 125, Den Haag)

Beste Bob & Ellen,

Sinds een maand zitten we nu in Bergen. Bep knapt hier zóó goed op en vindt het hier zóó heerlijk (ik trouwens niet minder), dat we 't hier maar flink lang gemaakt hebben. Het zou eerst maar voor een week geweest zijn, maar we blijven hier nu nòg 2 weken. Dan gaan we naar Den Haag, waar ik die papieren van 't R.A. dan ga besnuffelen.

Intusschen heb ik hier hoopen artikelen voor *Bat. Nwsbl.* en *K. en O.* geschreven, over allerlei gedrukten ook die ik aan boord gelezen heb, tusschen de moessonwinden en overstapperijen en opbrengerijen door, die ons alles bij elkaar toch maar 8 dagen vertraging bezorgd hebben.—Verder vond ik in het Multatuli-museum in Amsterdam een stapel ongepubliceerde dokumenten, Lebak betreffend, die door niemand zelfs nog maar 'bestudeerd' werden, hoewel ze daar vanaf Sept. 1932 liggen. Ja, door den conservator, een aardige oud-zeeman; maar die schijnt er niets mee te hebben kunnen doen. Tant mieux voor mij; ik heb ze al van kommentaar voorzien en persklaar gemaakt,—zoodra ik er een uitgever voor heb, worden ze in drukletters omgezet en dat is dan het 'tweede supplement op *De M. v. Leb.*', in afwachting van de definitieve herdruk daarvan, waarvoor ik nu in ieder geval ook op Job's uitgave wil wachten.[1]

Hoe gaat het met de historische afdeeling B.G.?[2] Welke publikaties staan op het programma? Schreef ik je al dat ik Brugmans op de *Indrapoera* ontmoette? Hij was beminnelijk, als altijd, zag er engelscher uit dan immer, en liet niet af van die lauwe welwillendheid, die den Hollander-en-ambtenaar siert. Hij hield overigens, in de ure des gevaars, een lezing aan boord over zijn India-sche bevindingen, die hij een causerie noemde, en die, ook met een minder bescheiden titel, heel bevredigend zou zijn geweest. Moge hij in Nederland waardige lieden voor de Bataviasche litt. faculteit werven!

1. Zie 3704 n 9.

2. Op 17 maart 1938 was door het Bataviaasch Genootschap de Afdeling Geschiedenis opgericht, waarvan Verhoeven voorzitter en I. J. Brugmans ondervoorzitter was.

Zie je Wies Perelaer nog weleens, of zij is geheel door het Onderwijs bezeten? Doe haar, indien je haar ziet, iedere keer onze hartelijke groeten. Zeg haar dat juffrouw Roelofs heel aardig was—o, dat meldde ik je al—en dat ik op de Univ. Bibl. Amsterdam ook juffr. Kluit[3] even ontmoette.

Schandaal in Holland is verschenen, geprezen en uitgescholden. Alles wat tot de Nationalistische-Slagers-Bond behoort, scheldt; comme de juste, zoodat ik geen reden heb van klagen. De rest spint nogal van genoegen en 'de Witte'[4]—o, Bob, 'de *Witte*'!—heeft haar exemplaar stukgelezen. Ik hoorde dit van mijn ex-uitgever A.A.M. Stols, die thans kapitein-adjudant is bij generaal X.[5] van den Interneeringsdienst in Den Haag, nu meer dan ooit op prins Bernard moet lijken en daar dus vaak komt; hij vergeeft het me nu nooit meer dat ik hèm dat boek niet heb gegeven!

Ik hoor dat Veersema mij nu ook aan het bekladden is gegaan.[6] Daar was het wachten op. Ik zal hem eens—och, misschien ook wel twee keer—antwoorden in *K. en O.*[7] Geloof me dat ik het laten zou als het niet was dat ik er, zooals dat heet ook bij pianospelende dames en tandartsen, 'mijn hand niet voor omdraaide'. Ik heb daarnaast genoeg te doen; maar... dat doè ik dan ook, zonder mankeeren.

Romein en zijn vrouw heb ik nu 2 × teruggezien en heel aardig bevonden. Vooral *zij* is mij erg meegevallen; veel liever en minder pootig dan ik me haar van vroeger herinnerde. Het ouder worden is voor deze soort vrouwen vaak een engelachtige bezigheid.

Verder zagen we Hein Groeneveldt terug, zelfs hier in Bergen. Hij is amusant en onderhoudend als altijd, en opgewekt ondanks alle tegenslagen.

Tot zoover. Nu wacht ik weer eens tot ik wat van jullie zal hebben vernomen. Waar werk je aan? Is van Hoëvell[8] doende geboren te worden?

3. Mw. dr. M. E. Kluit (1903–1977), hoofd van de handschriftenafdeling van de universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

4. Nieuwe of littéraire sociëteit De Witte te 's-Gravenhage, opgericht in 1802.

5. Generaal-majoor J. C. J. Kempees.

6. Zie 3827 n 3.

7. 'Brieven uit Holland II' (zie 3836 n 1), waarin Veersema voorkomt als Tante Bettekee.

8. Zie 3537 n 2.

Hartelijke groeten, ook van Bep, die gauw aan Ellen zal schrijven.—Je

E.

P.S. Lees vooral in het Nov. nr. van *Gr. Ned.*, dat je op de Harmonie wel kunt inzien, Vestdijk's artikel *De Fatsoensrakker.*[9] Dat is als voor Indië geschreven en zal je amuseeren, Povell[10] misschien ook. En...waar blijft mijn foto van de Harmoniakale feestvreugde, die je me beloofde?

Ik zal je een ex. v/h *Schandaal* sturen, koop het dus niet. Het is in aantocht!

3857 (1140). *Aan M. ter Braak: Bergen, 10 november 1939*

3858. *Aan P. J. Koets: Bergen, 10 november 1939*

Bergen, 10 Nov. '39.
Nesdijk 19.

Beste P.J. en Adri,

Wij zijn nu zoowat 1½ maand in Holland terug en het grootste deel hebben we *hier* doorgebracht, waar Bep nu eindelijk weer opknapt. Hoewel ik 'knauwen' heb gehad in Indië en zij niet, gaat het herstel bij haar eig. veel langzamer. Ze vindt het hier zalig, en dat *is* het dan ook. Niet alleen is het prachtig voor het oog, al deze najaarskleuren, maar het klimaat is, ondanks wat wind soms, precies wat wij allebei noodig schijnen te hebben. Ik voel me bizonder opgekalefaterd—en 'opgejongd'—en trotseer storm en koude, zooals ik in Bandoeng nooit meer dacht te zullen durven. Dat was aan boord al zoo, met de passaatwind.

Op het oogenblik worden we weer eens bedreigd en zegt ieder dat het er leelijk uitziet. Och, vandaag of morgen kan er natuurlijk altijd wat gebeuren. Wie zal zeggen wat al die 'politieke krachten' in het schild voeren? Die bomaanslag van gisteren[1] ziet er zóó gear-

9. Zie 3828 n 8.

10. Henri J. M. Povel (overl. 1944), secretaris van de Bataviase sociëteit De Harmonie (zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 303).

1. Op 8 november 1939 vond in de Bürgerbräukeller in München een mislukte bomaanslag op Hitler plaats.

rangeerd uit, dat het wel de onmisbare aanleiding zal moeten worden voor een nieuwe bandietenstreek. En wij hier wachten maar af: wat onze waterlinie doen zal, en of we daarachter verachtelijk ongemoeid gelaten zullen worden of toch maar radikaal platgeschoten. De echte spanning is *uit* de menschen, sinds de oorlog er *is*.

Onder de gemobiliseerden hier in Bergen zelf ontmoetten we je vriend Paul Storm (van 's Gravesande),[2] een heel geschikte vent, lijkt me, hoewel intellectueel soms wat hulpbehoevend, zooals trouwens alle acteurs. Hij zei dat hij graag eens Indië terug zou zien, waar hij na zijn 8e jaar niet meer was; ik heb hem aangeraden lezingen te geven voor kunstkringen—alléén, niet met een troep—en dan wat bij menschen te logeeren; daaronder zou jij dan al gauw behooren. Maar wie denkt nu eig. serieus aan plannen maken?

We wachten af of we weggeboend zullen worden of niet, en ondertusschen trachten we te werken, zooals dat in het gewone leven gebruikelijk is. Vanmorgen kreeg ik een briefje van Brugmans (die in Den Haag zit) en daarin stond een woord van Ritman geciteerd, dat het erop lijkt of de huisbaas met storm om 't huis heen, zit te keuvelen over de sanitaire inrichting. Dat is wel zoowat zoo, maar er *is* niet veel anders te doen, en in deze situatie is de rust van het holl. volk mij bepaald sympathiek. Ik geniet nu trouwens van dit land zooals ik het nooit eerder gedaan heb. Dit gevaar is après tout menschwaardig, en ik kan me voorstellen dat Greshoff zich veel ellendiger voelt in Kaapstad dan wij hier. Hij schrijft de eene 'zwarte' brief op de ander; vindt de Afrikaanders ellendige lieden met wie niet te praten valt en kwelt zich voortdurend met het idee dat hij zoo ver zit van zijn werkelijke vrienden. Prettige veiligheid!

Las je van J. de Kadt *Het fascisme en de nieuwe vrijheid*? Doe dat; het is werkelijk even sympathiek als verhelderend. Deze De Kadt is, lijkt mij, *de* politicus van alle behoorlijke lieden, vooral intellectueelen.[3] Hij woont in Haarlem, waar hij redacteur is van een eigen blaadje, *De Nieuwe Kern*. Het is zoo'n beetje de holl. Georges Sorel, de man die alles bestudeerd en bekeken heeft; zijn boekje over Sorel[4] moet trouwens heel goed zijn. Ik wou dat ik met Menno en dezen man

2. Paul Storm (Paul Lodewijk Storm van 's-Gravesande) in 1900 te Bonthain (Celebes) geboren, (film)acteur en regisseur.

3. DP over De Kadt in 'Brieven uit Holland I', in *K & O* 2 (1939–1940) 19 (16 november 1939), p. 298–300 (*Vw* 7, p. 368–373).

4. *Georges Sorel, Het einde van een mythe*. Amsterdam 1938.

een tijdschrift kon uitgeven, juist in dezen tijd![5] We zullen over een paar dagen bijeen komen, op voorstel van De Kadt: Menno en ik eenerzijds—afdeeling 'luxe', noemt hij dat—en hij en zijn vriend Tas anderzijds—afdeeling 'groven',—maar gesteld zelfs dat we uitstekend overeenstemmen, waar worden de vervloekte duiten gevonden om zoo'n blad mogelijk te maken? (Ik zie onze buitenzorgsche conferentie nog!)[6]

Schandaal in Holland is uit; in de *Telegraaf* door Buning, en elders door andere nazi's, uitgescholden; door anderen weer zeer—ik geloof zelfs te veel—geprezen.[7] Vestdijk, die allang op de gelegenheid wachtte, heeft over Buning's jacht op het 'vieze' een voortreffelijk stuk geschreven in *Gr. Ned.* van November, dat alle Zentgraven zich ook ter harte kunnen nemen. Lees het maar eens. Het heet *De Fatsoensrakker.*

Van Deyssel is volmaakt geannexeerd door de bende van Haighton in de door dezen loterijman opgekochte *Nieuwe Gids.* Het is een sinistere komedie: Van D., verpletterd onder superlatieven met hoofdletters door zijn bewonderaar Haighton, die per zelfde gelegenheid verkondigt wàt Van D. eig. precies en altijd bedoeld heeft, en dan verschijnt deze tachtiger als prae-faxist. Het is een farce die het jarenlange mummelen van Kloos nog overtreft. En niemand doet er wat aan, 1° omdat men Haighton té verachtelijk vindt als 'letterkundige', 2° omdat men Van Deyssel en zelfs de weduwe van Kloos niet te lijf wil, uit wat je noemen kunt 'valsch respekt'.

Ik schrijf je maar zoo'n beetje van alles omdat er, op de mysterieuze oorlog na, niets speciaals te vertellen valt. Alijntje is best en begint al een noordhollandsch accent op te doen. De vrienden die we hier terugvonden—Jany Holst, die hier in Bergen woont en die we dus dagelijks zien, Menno en Vestdijk, zijn onveranderd. Henny Marsman zit in Frankrijk, in St. Romain, niet ver van Dijon; dus daar is de 'afstand' nog altijd een beetje bewaard. Je vader[8] staat nog steeds

5. Hierover J. de Kadt, 'Herinneringen aan een nooit verschenen tijdschrift' in: *Tirade* 18 (1974) 193–194 (januari-februari), p. 90–103.

6. Voor de oprichting van het niet tot stand gekomen tijdschrift 'Noesantara' vonden twee bijeenkomsten plaats; één te Bandoeng op 10 september 1938 (zie 3519 en 3521) en één op 24 september te Buitenzorg (zie 3528 en 3537); vgl. ook *Bw TB-DP* 4, p. 331 en 338.

7. Er verschenen in 1939 tenminste 33 recensies in Nederlandse en Nederlands-Indische bladen, waaronder *Het nationale dagblad.*

8. Daniël Koets (1867–1956), leraar Engels. DP had Koets zijn adres gevraagd om hem te bezoeken. Dit bezoek heeft niet plaats gevonden.

op 't programma, en we *willen* ook graag eens naar Nijmegen, maar zal 't ooit zoo ver komen? Het is een raar idee, te bedenken dat wij zelf weggevaagd kunnen zijn als deze brief jullie bereikt. But we hope *not.*

Groet de kinderen hartelijk van ons. Schrijf eens, om te vertellen hoe 't in Indië gaat, met en rond jullie, etc. etc. Schikt het werk op O. en E. nog altijd? Als er iets is dat ik hier in Holland voor je doen kan, graag.

Hartelijke groeten van ons 3 voor jullie 7,

Bep en Eddy.

3859. *Aan W. L. M. E. van Leeuwen: Bergen, 10 november 1939*

Bergen, 10 Nov.'39.

Geachte Heer Van Leeuwen,

Dank voor de vele dingen; die ik u gelijk hiermee grootendeels terugzend. Over *Schilders en Schrijvers* schreef ik 6 van deze blzn vol en het artikel is de deur uit.[1] Ik antwoord nu, vrij kort, nu we 't later mondeling toch nog eens over gaan doen, op een paar punten. Maar allereerst hier is Henny's adres: St. Romain, (par Meursault) Côte d'Or, Frankrijk.

Over Vestdijk raken we 't nooit eens, omdat bij u inderdaad allerlei bezwaren gelden—ook 'complexen' dan!—die mij koud laten. Uw aparte artikelen over hem zijn trouwens veel genuanceerder dan de karakteristiek die u van hem gaf in *Dichterschap en Werkelijkheid*[2]; dat kàn natuurlijk niet anders maar ik bedoel: uw korte karakteristiek 'dekt' niet het beeld dat men zich van V. vormen kan uit de lezing van uw diverse artikelen. V. met Den Doolaard vergelijken is voor mij onzin, omdat de 1e een 'eersterangsschrijver' is en de tweede allerminst. *Ik* houd niet van Boutens, maar het zou toch niet

1. Zie 3823 n 1.

2. *Dichterschap en werkelijkheid*, geïllustreerde literatuurgeschiedenis van Noord- en Zuid-Nederland en Zuid-Afrika; onder redactie van W. L. M. E. van Leeuwen. Utrecht (1939). Hierin van W. L. M. E. van Leeuwen 'De laatste vijftig jaar' (hoofdstuk VII, p. 190–283; over Vestdijk p. 268–269). Zie voor hun gesprek over Vestdijk, bij zijn enige ontmoeting met DP op 4 november 1939 in Bergen: W. L. M. E. van Leeuwen, *Drie vrienden* (enz.). Utrecht 1947, p. 212.

in me opkomen hem te vergelijken met Ella Wheeler Wilcox,[3] op wier peil Den Doolaard als romancier *precies* verkeert (Boutens' vers *Kussen*[4] maakt mij ziek met dat *burgerlijke* 'der zielen kus', dat toch zeer hoogdichterlijk bedoeld zal zijn,* terwijl de als zeer burgerlijk bedoelde vrijage met Else Böhler voor mij aan het burgerlijke ontheven wordt door een zekere 'poëzie' die in het satyrieke beschrijvingstalent van V. ligt, dus het is precies het omgekeerde als bij u, als we bij deze vergelijking blijven; die mij overigens noodeloos lijkt, omdat èn B. èn V. het goed konden doen.) Om Else B. te geven, en wat *zij* voor dien heer Roodenburgh, meen ik, was, moèsten haar zoenen wschl. 'zuigend' zijn, anders was het misschien Venus en Adonis geworden, maar niet Else B. en die R. Maar nogmaals, tegen persoonlijke aversie op dit terrein *is* niet te redeneeren.

V. legt in dat art. in *G. N.* niet dat verband tusschen Jany en die sexueele kwesties, dat u erin zoekt. Hij zegt gewoon dat Buning een vent is die 'gedisqualificeerd' moest worden en dat Jany de eenige was die dat tot dusver deed, in die blzn. over de 'volle levers',[5] die inderdààd tegen Buning gericht waren. Meer heb ik er niet in gelezen. In vind die literatuurkritiek van B. ook—als *literatuur*kritiek—beneden alles. Op die manier is Aristophanes een viezik en Rabelais een smeerkees, en blijven we alleen zitten met auteurs die de medalje van burgerdeugd verdienen. En als je dan weet hoè braaf Buning zelf geleefd heeft, dan is 't gewoon gemeen en hypokriet. Maar soit, hij heeft mooie verzen geschreven, van het gepatenteerd dichterlijke soort.

* De laatste strofe van dat *Kussen* ben ik geneigd mooi te vinden, als ik dan niet aan den mond van Boutens moet denken! Dat hij roode lippen heeft, of zelfs ooit had, betwijfel ik.

3. De Amerikaanse dichteres Ella Wheeler Wilcox (1850–1919) was de populairste dichteres van haar generatie, ondanks haar sentimentele filosofie.
4. P. C. Boutens, 'Kussen' in *Vergeten liedjes* (Brugge 1909), p. 32, waarvan de laatste strofe luidt: 'Toch, ons zielen konden nimmer / Tot elkaêr in oogen reiken, / Konden niet uw warme lippen / Mijne warme lippen kussen, / Hadden niet mijn roode lippen / Uwen rooden mond gekust.' Van Leeuwen meent zich te herinneren (*Avonden op Drienerwolde*, Amsterdam 1966, p. 293, waar deze alinea vanaf 'Boutens' vers' wordt geciteerd), dat hij dit gedicht bij zijn ontmoeting met DP ter sprake had gebracht.
5. 'De dichter en de volle levers', in A. Roland Holst, *Uit zelfbehoud*, Maastricht 1938², p. 107–108.

V. 'kinderachtig' en Den Doolaard alleen maar 'jongensachtige romantiek'. Kom kom, dat meent u niet!*

In uw art.[6] over de 'ruziepsychose' zegt u dat Marsman zich afzijdig houdt. Dit begrijp ik niet. Henny heeft zeer vaak en zeer heftig ruzie gemaakt, en dat weet u zoo goed als ik, want in een ander art.[7] hebt u het over zijn (ridderlijke) felheid, en dat hij altijd zijn opinie durft zeggen. Of bedoelt u speciaal de 'politieke' ruzie? Dan moet het u een teleurstelling zijn geweest te merken dat zelfs Jany zich niet meer afzijdig houdt. (Henny ook niet, lid van 'Waakzaamheid'.) Ik geloof dat over *dit* fatum: het partij moèten kiezen van kunstenaars en intellectueelen in dezen tijd, een zeer goed art. te schrijven zou zijn, maar dan vanuit een *ruzie*psychose alleen. En dat deze k. en int. het ellendig genoeg vinden, is ook een feit. Onder de bourgeoisie kon je op dit gebied zoo heerlijk onverschillig zijn. Nu gaat het op dood en leven, juìst voor dezen.

[8]Tenslotte, ik zou oneerlijk zijn als ik op me liet zitten dat ik 'heel goed besef dat mijn werk, evenmin als dat van 99% van andere auteurs, voor de eeuwigheid geschreven is'. Dàt 'heel goed beseffen' doen, geloof ik, alleen de Hans Martinnen, en Melis Stokes (wat hen overigens sympathiek maakt). De vraag wordt dan natuurlijk: wat

* Erotomanen, scatologen etc. kunnen 60 jaar oud zijn bovendien; als 't dus niet meer 'kinderachtig' is ben je even gauw klaar met 'seniel'. De kwestie *blijft* m.i. (inzake literatuurkritiek): heeft de man *talent* of niet? Ik vind bv. Angèle Degroux 'puberachtig'—Jany en mijn vrouw ook—en toch...vol talent! Dus wijs ik 't niet af.

6. W. L. M. E. van Leeuwen stelde in de eerste aflevering van het artikel 'Iets over kritiek, Greshoff, Rispens' litteratuurgeschiedenis en over ruzie-psychose I en II' (*Twentsch dagblad Tubantia* van 12 en 19 augustus 1939 in de rubriek 'Over litteratuur', nrs. CCCC en CCCCV) o.m. 'De weinigen, die zich afzijdig houden van de ruziepsychose, slinken zienderoogen in getal (ik noem A. Roland Holst en Marsman).' (In de tweede aflevering werd DP's 'Poezen en honden' overgenomen, zie 3716 n 2; fragment van deze artikelen in W. L. M. E. van Leeuwen, *Drie vrienden*, p. 213–214).

7. W. L. M. E. van Leeuwen besprak in de rubriek 'Over litteratuur' nr. CCCXCI in *Twentsch dagblad Tubantia* van 28 januari 1939 naast *Oorspronkelijk dichtwerk* van Albert Verwey en *De wereld een dansfeest* van Arthur van Schendel het *Verzameld werk* van H. Marsman, waarop DP vermoedelijk doelt.

8. Deze alinea werd eerder gepubliceerd in W. L. M. E. van Leeuwen, *Drie vrienden*, p. 215.

is precies deze eeuwigheid? De echte eeuwigheid, de éénige, haalt niet één auteur; daarop kan dus iedereen gerust slapen. Maar 'j'écris pour durer', ieder *behoorlijk* schrijver denkt toch dat hij dat doet, als hij *niet* toevallig aan zijn 'minco's' lijdt. Laat ons het dus zóó zeggen, om een sympathieke bescheidenheid te blijven bewaren: ik wil wel beseffen dat ik niet voor wat-men-noemt de eeuwigheid schrijf, maar als het toch wèl zoo zou blijken te zijn, och, dan zou 't me ook niet verwonderen...

Wat beteekent die opmerking, dat Ter Braak een 'mincotje' heeft, dat hem naar voren doet treden?[9] Is het geen tijd om dergelijke argumenten voorgoed uit ons vocabulaire te schrappen? Dat zegt toch nièts meer, en is àl te goedkoop. Multatuli zei al dat iedereen die 'optrad' vreeselijk ijdel moest zijn, anders hield hij zijn mond; nu zijn we zoo slim geworden dat we wat men vroeger ijdelheid noemde 'minco's' noemen. U en ik en iedereen lijdt aan 'minco's', anders hielden we onze mond en deden ons best om totaal onbekend te overlijden.—Bovendien, als ik nu *niet* op den voorgrond wil treden, bv. door in Enschedé te lezen,[10] zou u wschl. gauw klaar zijn en dat óók door een 'minco' verklaren. (Zoo wordt het een passe-partout dat eig. al niets meer wil zeggen dan dat X of Y iets gedaan heeft wat ònze goedkeuring niet wegdraagt.)

De rest dan inderdaad mondeling, later! Mijn vrouw is alweer opgeknapt. Voor Dé Essers[11] zullen we ditmaal wel geen tijd meer hebben maar we komen nog wel terug hier. Ik zend u *K. en O.* met dat stuk erin,[12]—graag terug.

Voor vandaag is dit, geloof ik, alles. Wilt u onze hartelijke groeten doen aan uw vrouw en ze zelf ook in ontvangst nemen? Het was prettig u gezien te hebben.

Gaarne uw

EduP.

9. In de tweede aflevering van het in n 6 genoemde artikel schreef Van Leeuwen: 'Zóó zal Du Perron (méér nog dan Ter Braak, die een minco'tje heeft en dus sterker naar voren treedt) stellig denken;'

10. Van Leeuwen had tevergeefs geprobeerd DP voor een lezing voor de Volksuniversiteit in Enschede uit te nodigen; vgl. 3857 (1140) in *Bw TB-DP* 4, p. 404.

11. Bernard (Dee) Essers (1893–1945), tekenaar en houtsnijder, illustreerde o.a. proza van A. Roland Holst en Van Schendel, woonde in Bergen en was bevriend met Van Leeuwen (zie over Essers: W. L. M. E. van Leeuwen, *Avonden op Drienerwolde*, p. 113–128).

12. Niet achterhaald welk artikel wordt bedoeld.

P.S. —Wij gaan wschl. 18 dezer uit Bergen. U kunt mij altijd bereiken p/a Batten, Sportlaan 125, Den Haag. En ik kom graag nog eens bij u logeeren maar mijn speciale 'minco' verbiedt mij *vast* openbare lezingen te houden. Ik heb zoo'n[...].[13]

3860. *Aan H. Marsman: Bergen, 10 november 1939*

Bergen, 10 Nov. '39.

Beste Henny, en Rina almede!

Gisteren heb ik Jan Greshoff geschreven: den eersten brief sinds we in Europa terug zijn. Vandaag jou, precies logisch—maar eig. heb ik weinig te zeggen. Je moet toch maar hier komen, vind ik. Ik geniet nu van dit land, zooals nooit tevoren. Bep knapt hier eindelijk op; ik voel me gewoon 20 jaar jonger; en dit Bergen vooral is heerlijk, al ontmoet je hier al wat tè veel artiesten. Jany is aardig als altijd. We zouden hier maar voor een weekje komen en het zal 6 weken geduurd hebben als we weggaan; en als 't kon, bleven we nòg wel 6 weken!

Tegen 20 dezer dachten we naar Den Haag te gaan. Het is wèl walgelijk dat je eig. bij al zulke plannetjes moet zetten: 'als die verdomde moffen ons met rust laten', maar dat is sous-entendu. Wat je van dat soldaatje spelen zegt, is eig. al te dwaas: ze zien je liever niet als wel, voorloopig, en àls ze je aannemen is 't om je latrines te laten poetsen of even belangrijk werk. Bovendien, jij en ik zijn nu aan den verkeerden kant van de 40.

Als *wij* wat willen doen, moet dat op ander gebied zijn. Menno en ik willen eens een samenkomst hebben met J. de Kadt, wiens boek, *Het fascisme en de nieuwe vrijheid* voortreffelijk is en op-en-top òns boek, politiek gesproken. Een tijdschrift samen oprichten zou het beste zijn. Onder den titel *De Nieuwe Vrijheid*. Enfin...waar zijn de *duiten*?

Ik ben doende te probeeren naar Frankrijk te komen. Maar aangenomen dat ik tot Parijs kom, dan zal ik de paar dagen die me misschien worden toegestaan, daar danig noodig hebben, dus zeker geen tijd overhebben voor uitstapjes naar Dijon en omstreken. Dat is dus een wensch die je moet schrappen. Ik wil trouwens zoo gauw mogelijk naar Holland terug, omdat je niet weet wat hier intusschen

13. Gedeelte van het papier ontbreekt.

kan gebeuren, en dan zou ik van Bep en Alain afgesneden zijn, goddomy! Daar moeten wij alle drie *niets* van hebben.

Literaire zaken: ik geloof niet dat ik ooit een uitgever voor mijn complete 'blocnotes', zelfs lichtelijk besnoeid, zal vinden. Maar als ik weer in de stad ben, wil ik het weleens probeeren. Met een voorrede van De Kadt misschien? En dan als titel: *In deze grootse Tijd.* Wie weet, misschien lukt het nog wel.—*E poi muori* wil ik verwerken in de reeks 'De Onzekeren', waarvan jij een van de mooiste deelen krijgt, zooals afgesproken.

Schandaal in Holland zal ik je uit Den Haag sturen, dan kan ik er nog wat in schrijven. Haast zal je er wel niet mee hebben. Het is ferm uitgescholden door Buning en andere nazi's. Ik ontmoette hier eindelijk Van Leeuwen—zeer geschikt, hoewel de geboren discipel en de 'literatuurkenner' die er altijd maar *de helft* van begrijpen zal, de 'móóiste' helft nl.—en Johan van der Woude, die uniform draagt en in Bergen-aan-zee vertoeft. Ook lang niet onaardig. Verder zien we Charley Toorop een enkele keer, en Eddy Fernhout met echtgenoote, uit Italië hierheen gevlucht, wat nog blijken kan een leelijke misrekening te zijn.

Ik vond in het Multatuli-museum een heel pak nooit gepubliceerde dokumenten over Lebak, door niemand zelfs ooit bestudeerd en toch van veel belang. Het is allerzonderlingst, dat al die heeren bij de laatste Mult.-herdenking weer aan 't pennen zijn gegaan, zonder eens in dit museum te kijken, waar deze papieren—niets meer of minder dan 'het pak van Sjaalman'!—sinds eind 1932 te consulteeren zijn. Ik heb de boel al persklaar gemaakt en zoek nu een uitgever ervoor. Leopold is weinig geschikt voor zulke zaken.

Lissabon leek me oer-vervelend, zooiets van Brussel in het nette. Ik had me die plaats heel en heel anders voorgesteld.

Als je hier komt, laten we dan niet ver van elkaar 'buiten' wonen; hier bijv. Tenzij ik in Den Haag moèt blijven. Als alles goed gaat, dacht ik daar vanaf 20 dezer $1\frac{1}{2}$ maand of 2 maanden te blijven voor die Van Hogendorp-papieren, daarna weer hier terug te komen of elders 'buiten' neer te strijken. Maar 't kàn zijn dat mijn eigen werk me dwingt om in de stad te blijven. Is Haarlem niks? Of Vogelenzang of Bennebroek? Daar zijn wel minder artiesten.

Helman[1] schrijft 'flinke' dingen over de 'bravehendrikachtigheid'

1. In *De groene Amsterdammer* van 28 oktober 1939 besprak Albert Helman *De zeven tuinen* van Arthur van Schendel onder de titel 'Anders schrijven en toch eender'.

van Van Schendel. Zoo weinig talent, zoo'n goedkope boekenfabrikant en toch zoo flink, zoo dapper non-conformistisch ook, al is 't dan in het collectieve. 't Is een nare kwibus.

Veel hartelijks ook onder de vrouwen,—een hand van je

E.

3861. *Briefkaart aan C. van Wessem: Bergen, 10 november 1939*

Bergen, 10 Nov. '39.

Beste Constant,

Sinds zoowat 1½ maand ben ik terug in Holland, maar we zaten vnl. hier in Bergen, Nesdijk 19, niet ver van Jany. Ik heb verscheidene keeren naar je geïnformeerd, maar niemand kende je juiste adres en iedereen waande je nog in het Bloemendaalsche. Tot vanmorgen, toevallig, Jany een papier kreeg van de Slauerhoff-commissie,[1] waarop je adres voorkwam. Ik schrijf nu meteen om je te zeggen dat ik tegen 20 dezer in Den Haag denk te zijn (we moeten nog een pension zoeken, maar je kunt me altijd bereiken bij Menno of bij de fam. Batten, Sportlaan 125) en dat ik je dan zoo gauw mogelijk hoop terug te zien. En waar is Kelk?[2] Nog steeds in Parijs of toch ook al naar dit land teruggekeerd? Als dit laatste 't geval is, wil je me dan eens zijn adres opgeven.

Hoe gaat het? Wat schreef je den laatsten tijd? Waar werk je nu aan?[3]

Hartelijke groeten van steeds je

Eddy

1. Zie 3117 n 6.

2. C. J. Kelk (1901–1981), die zich in 1934 in Zuid-Frankrijk (Cagnes) had gevestigd, keerde eind 1939 naar Nederland (Broek in Waterland) terug (zie C. J. Kelk, *Ik keek alleen*, p. 53 e.v. en vgl. ook 3682 n 5).

3. Tussen 1936 en 1940 publiceerde Van Wessem *Margreet vervult de wet* (Arnhem 1936), *De Ruyter* (Den Haag 1937), *Slauerhoff-herinneringen* (= *DVB* 15 (1938) schrift 10 (oktober)) *Koning-stadhouder Willem III* (Den Haag 1939) en de vertaling van *Infamous army* door Georgette Heyer onder de titel *Waterloo* (Den Haag 1939). In 1940 verscheen *Jacht op Bonaparte, een Talleyrand-roman*.

3862. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 11 november 1939*

Bergen, 11 Nov.'39

Beste Freddy,

Wij geven er ons hier heusch wel rekenschap van, wat er gaande is. Maar ik heb geen lust deze prettige streek voortijdig uit angst voor dien Hit te verlaten. Tegen dat ze de grens overtrekken, zullen we wel zien.

Dank voor de Gauguin, die zeer mooi is.

We zijn wschl. 20 dezer in Den Haag en gaan ditmaal (ook ik wschl.) bij Menno logeeren, voor 2 of 3 dagen, tot we een pension hebben gevonden.

Tot ziens dus!

Je E.

Henri Mayer zal je boeken laten brengen. Wil je die nu maar daar houden, anders moet ik hier een heele nieuwe kist inpakken!

3863. *Aan H. Mayer: Bergen, 11 november 1939*

Bergen, 11 Nov.'39.

Beste Henri,

Als de moffen ons vóórdien niet opslokken, zijn we ± 20 dezer in Den Haag.

Dank voor de nota. Er moet af: *Fantôme d'Orient* van Loti, dat door mij werd teruggezonden omdat het niet het ex. op goed papier was dat ik bestelde. Dus *f* 33.55 − 90 ct. = *f* 32.65.

Je moet nu even wachten, tot ik weer geld uit Indië krijg. Ik kom wel in de zaak zelf 'bij payementen' afrekenen. Iedere maand tien pop of zoo.

Wil je me bezorgen: een ex. van de reeks van Nederl. klassieken (Bibl. der N. Letteren heet dat, meen ik), die bij Elsevier verschijnt? Ik heb die lieden een recensie-ex. gevraagd voor mijn kroniek in het *Bat. Nwsblad* (N.B. stukken van 3 à 4 kolom!) en ontving een beleefde weigering met een pispraatje dat ze geen recensie-ex. meer beschikbaar hadden. Ik heb ze teruggeschreven[1] dat een nederl. uitgever die zijn 'cultuurtaak' zoo opvatte, blijk gaf van dien gruttersgeest die

1. Brief niet teruggevonden. Zie voor de recensie 3816 n 1.

Nederland overigens groot gemaakt heeft. Zooiets zou je nu toch bij een behoorlijk buitenlandsch uitgever *niet* overkomen.

Tot ziens dus. Laat die boeken maar bij Fred Batten bezorgen. Dank.

Je E.

3864. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 11 november 1939*

Bergen, 11 Nov.'39.

Waarde Heer Stuiveling,

Hoe ver is u met de 'bestudeering' van de multatuliana? Ik zou graag eenig bericht hebben, omdat de uitgever Veen (dwz. de directeur van die uitgeverij) hier over 5 dagen komt en er kans is dat *hij* het ding wil uitgeven. Maar dan moet ik hem het ms. laten zien.

Zou u het mij dus uiterlijk Dinsdag willen terugzenden? Als Veen het doet, wil ik als conditie stellen dat hij het ms. direct ter perse legt, wat de publicatie vlugger tot stand zou brengen dan zelfs in de *V.B.* Bovendien zou dit dan zeker zijn, en de *V.B.* is dat niet.

Met vriendelijke groeten uw dw.

EduP.

[1]Ook op Zondag bestellen

3865. *Aan G. O. Tissing: Bergen, 11 november 1939*

Bergen-binnen, 11 Nov.'39.

Beste Adé,

We zitten nu zowat $1\frac{1}{2}$ maand in Holland, waarvan 1 maand hier in Bergen. Op 21 Sept. 's middags kwamen we in Vlissingen aan, na van de *Indrapoera* weer te zijn overgezwaaid op een bootje van de overvaartdienst op Londen, een boot die veel te klein was, zoodat, als wij werkelijk op een mijn waren geloopen, gegarandeerd 2/3 van de opvarenden te water zou zijn geraakt. Na Port-Saïd zijn we nog 3 × door engelsche oorlogschepen opgebracht: eens in de haven van Gibraltar, eens in the Downs, eens in Tilbury (bij Londen). Met-dat-al waren we toch maar 9 dagen te laat, terwijl bv. de Van Schendels,

1. Deze tekst op de adreszijde in een kader en onderstreept.

die met de *Tabian* uit Genua naar Holland gingen, over dat snerteindje 6 weken hebben gedaan,—door alle aanhouderij. (Zoo hebben ze 18 dagen in Gibraltar gelegen, zelfs tegelijk met ons, zonder dat we 't van elkaar wisten, en de *Indrapoera* maar 1 dag.)

Enfin, hier zijn we nu. Toen we aankwamen, was de spanning in Holland net voorbij; sinds de oorlog er *is*, is iedereen rustiger geworden. Nu, sinds een paar dagen is er weer dreiging aan de lucht; de verloven van de gemobiliseerden zijn ingetrokken, overal worden militaire maatregelen getroffen (ook hier in Bergen, waar vlak voor ons een militair vliegveld is, en iets verder een post van luchtafweergeschut), kortom, men bereidt zich voor op gedonder. Inderdaad kàn dat moffentuig iedere dag de grens overtrekken voor die fameuze 'bliksemoorlog van Oldenzaal tot Vlissingen' die geregeld wordt aangekondigd. Men zit nu te overwegen in *hoever* we gemold zullen worden, dwz. of het moffentuig ons verachtelijk achter onze waterlinie zal laten liggen, als 't zoover is, of toch maar alles platschieten. Als deze brief je bereikt, is alles wschl. weer voorbij—in den goeden zin, wil ik hopen.

Nog steeds heb ik geen lust om anders dan bij werkelijke noodzaak mijn plannen door Schoft H. te laten beïnvloeden. Wij hebben het hier heerlijk, wij blijven hier dus nog een week. Tegen 20 dezer dachten we naar Den Haag te gaan—waar ik dan ook naar Feicko[1] zal gaan, als hij er nog zit—en dan begin ik daar aan die Van Hogendorp-papieren te werken. Bep knapt hier eindelijk op. Het ging bij haar heel wat langzamer dan bij mij, hoewel ik in Indië toch 'knauwen' heb gehad en zij er eig. nooit werkelijk *ziek* was. Alijntje loopt al vroolijk door de najaarsbosschen en door het duin, begint een noordhollandsch accent te krijgen, enz.—kortom, is even goed in zijn sas hier als in Indië.

Kreeg je mijn brief nog uit Port Saïd?[2] Wij hebben daar 8 dagen stilgelegen, 4 dagen op de *Stentor* nog, daarna waren we in 't hotel. Naar Brussel ben ik al geweest. Gille zit nu in de hoogste klas van de lagere school en Jean de Sturler heeft me erg afgeraden hem nù daarvan af te nemen. Het beste is dat hij kompleet de lagere school in België afloopt,—wil ik hem daarna meenemen naar Holland, om hem hier op de H.B.S. of Mulo te doen, dan is er tenminste één deel compleet afgedaan op dezelfde manier. Maar in ieder geval zou hij

1. Doede Feicko Tissing was met verlof in Europa.
2. 3771.

dan toch privaatlessen moeten krijgen in 't nederlandsch. Als ik nu in Den Haag ben zal ik bij den een of anderen betrouwbaren pedagoog naar alle mogelijkheden informeeren. Gevaar loopt hij in België niet méér dan hier, eerder minder.

Hij is heel geschikt, alleen ontzettend *dik* geworden; werkelijk ziekelijk. Ik ben met hem naar een dokter geweest, die hem pillen daartegen heeft gegeven en bij wien hij eens per maand gewogen moet worden.

Waar we gaan wonen, weten we nog niet. Dit gedreig uit den moffenhoek werkt daar ook niet verhelderend op. Ik zal in elk geval wel 1½ à 2 maanden in Den Haag moeten zijn; van mijn werk en wat er dan aan 'mogelijkheden' bestaan zal, laten we de rest dan afhangen. Hier in Bergen is het heerlijk rustig en goedkoop, maar we kunnen ook elders 'buiten' neerstrijken, bij Wassenaar of Vogelenzang of zoo. Daarover dan tezijnertijd, als we niet 'weggeboend' worden *eer* het zoover is.

Hoe gaat het jullie? Je moeder, Ira, jezelf? Merk *jij* nog iets van den oorlog, ook in 't bedrijf? Hoe is 't met Bas en Truus[3] in Batavia? Doe hun onze hartelijke groeten.

O ja, als er iets mocht gebeuren, wil je deze brief dan doorzenden aan mijn tante Lot (mejuffrouw Ch. Loonen, Groote Postweg 92, Soekaboemi)? Ik heb haar beloofd over Gille te schrijven, maar wacht daarvoor op een foto die ik aan Simone heb gevraagd en die ik haar (tante Lot) zenden wil. Die komt maar niet.—Weet je wat, stuur deze brief in ieder geval maar, dan hoeft ze er niet zoo lang op te wachten en weet ze in ieder geval weer iets, ook over ons.

Ik heb hier in Bergen stevig gewerkt: heele artikelen voor 't *Bat. Nwsblad* en *Krit. en Opbouw* geschreven en voor de *Nieuwe Rotterd. Crt.* en *Groot Nederland*. Dit is ook om 'vooruit te werken', dwz. om de handen vrij te hebben voor ander werk, als we in Den Haag zijn. Physiek voel ik me ongelooflijk opgeknapt; dat was ik aan boord al. Ik ben 20 jaar jonger geworden, sinds Indië, hoewel ik een goede week geleden 40 werd. De vrienden hier vonden me nauwelijks veranderd. Bep ziet er nog zwakjes uit, maar krijgt nù toch weer wat kleur en wangen.

Schrijf me eens. Mocht de boel hier misloopen, informeer dan naar Gille o.a. bij zijn grootouders: Mme Legai, 26 rue Estelle Chaudron, Montigny-le-Tilleul, want dàárheen moet hij in geval van

3. Bas Tissing (zie 3449 n 3) en Truus Tissing-de Vos.

oorlog 'vluchten'. Ook bij Dr. Jhr. J. de Sturler, 92 Avenue de la Floride, Brussel.

Nu, Dé, het allerbeste daarginds. Groet je moeder en Ira van ons en heb zelf een hartelijke hand van steeds je

E.

3866. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 12 november 1939*

Beste Freddy,

We kregen alarmeerende berichten ook uit België en van Menno.[1] Verder wordt het hier opeens zeer ongezellig door het versperren van allerlei wegen, o.a. onze Nesdijk, door militaire maatregelen die er pijnlijk dilettantisch uitzien. Bep en ik hebben gisteravond besloten nu toch maar naar Den Haag te gaan; wschl. zijn we dan Maandagavond of Dinsdagmorgen bij Menno. Beschouw dit dus *niet* als een afspraak, sta niet vroeg op om naar de trein te gaan, wacht niet op ons, niets; als ik er eenmaal ben, zie je me al gauw verschijnen en dan is er nog alle tijd om een heldencorps te vormen dat de Hitler-cohorten in 3 zetten verslaat.

Maar misschien beletten die cohorten ons al om in Den Haag te komen? Wij beleven rare tijden, zegt men.

Tot spoedig ziens, *hopen* we dus. Steeds je

E.

Zend dus geen post meer door, etc. Deze toevoeging, schoon hoogstwschl. overbodig, is van een zich geheel bij het bovenstaande aansluitende logica, dat zal je wel willen toegeven.

Bergen, Zondag
12 Nov.'39.

3867. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 12 november 1939*

Geachte Heer Stuiveling,

Wij gaan Maandag (dus morgen) al naar Den Haag,[1] plotseling

1. Over een op handen zijnde Duitse aanval op Nederland, zie *Bw TB-DP* 4, p. 404.

1. Het is niet zeker of de familie DP op 13 of 14 november 1939 naar Ter Braak ging; vgl. 3868, 3869, 3870 en 3871.

daarheen geroepen door Ter Braak. Dat onderhoud met dien uitgever hier zal dus wel niet doorgaan. Bovendien, op 't oogenblik spreekt niemand meer over iets anders dan den duitschen inval, slechte sfeer voor oude Lebak-zaken.

Wilt u mij die dokumenten dus, mèt uw opinie, naar Den Haag sturen? Het adres is: bij de fam. Batten, Sportlaan 125.

U bij voorbaat dankend,

EduPerron

Bergen, Zondag
12 Nov.'39.

3868. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 12 november 1939*

Bergen, 12 Nov.'39
's avonds.

Waarde Heer Stuiveling,

Hierbij een portret van Multatuli, van 1864, dat de jonge Van Moerkerken voor me overfotografeerde. Het stond altijd op de schrijftafel van Mimi, vermoedelijk omdat hij er ongeveer zóó uitzag toen zij hem leerde kennen. Het is vrij onbekend; ik ken er maar één (slechte) reproductie van, in een deel van de W.B. uitgave van de *Brieven*.[1]

Ik vertrek morgen 2 uur naar Den Haag.

Tot nader; gaarne uw

EduP.

3869. *Aan C. de Hart: Bergen, 13 november 1939*

Bergen, 13 Nov.'39
adres in Den Haag:
bij fam. Batten
Sportlaan 125.

Geachte Heer de Hart,

Gelijk hiermee zend ik u de bloemlezing van den heer Jaap Vogel

1. Foto door Séverin. Multatuli, *Brieven*, tweede herz. uitg., deel 5, Amsterdam 1912, t.o. titelpag.; afb. 5 bij DP 'Multatuli's portretten' in *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) dl. 99 (april), p. 280 (*Vw* 4, p. 666).

terug.[1] Ingesloten een nogal gek briefje dat hij mij schreef. Hij schijnt zeer overtuigd van de voortreffelijkheid van zijn bloemlezing. Welnu, ik heb dezelve doorgezien en vind haar beneden alles. Het is werkelijk de slechtste bloemlezing die ik van Multatuli ooit zag! Daarbij in gemoderniseerde spelling, wat ik op zichzelf ontoelaatbaar acht. Maar ook de keuze lijkt mij op het mallootige af; hoogst verbrokkeld, verward etc.

Het spijt mij werkelijk, maar ik kàn aan zooiets mijn naam niet verbinden. Daar u hem kent, is het beter dat u den heer Vogel zegt dat ik mij 'toch niet met zijn keuze kan vereenigen' of zoo, en dat ik mij 'terugtrek'. Ik kan natuurlijk uitvoerig verklaren waàrom deze keuze mij slecht lijkt, maar wat heeft hij daaraan? Het ding is m.i. 'beyond help'.

Multatuli is werkelijk met zulke bloemlezingen niet gediend, vind ik. Het is op zichzelf heel sympathiek dat er menschen zijn die hem op deze wijze naar hùn krachten willen dienen, maar dat lijkt mij toch geen reden om het resultaat goed te vinden. Ik zou werkelijk het gevoel hebben mij belachelijk te maken als ik *deze* bloemlezing van een inleiding voorzag. De bloemlezing van S. van Praag, ingeleid voor mevr. Van Gogh-Kaulbach,[2] is m.i. dan nog 3 × zoo goed. En diè was al slecht!

Ik blijf erbij: àls er weer een bloemlezing van M. moet verschijnen (maar waarom?) dan een herdruk van die van 'Héloise'.[3] Daar wil ik *graag* zoonoodig een inleiding voor schrijven.

Tot nader. Ik vertrek straks naar Den Haag. Gaarne uw

EduPerron

1. Bloemlezing niet gepubliceerd. DP had op 3 november aan De Hart toegezegd, dat hij wel een voorrede bij de bloemlezing van Vogel wilde schrijven, wanneer een uitgever was gevonden, hoewel hij in beginsel tegen bloemlezingen was. Op 11 november zond Vogel zijn manuscript met een begeleidende brief aan DP. Op 26 november bevestigde De Hart schriftelijk aan Vogel, dat DP zich niet met de keuze kon verenigen en zich terugtrok (zie ook 3884).

2. Zie 3135 n 2.

3. Multatuli, *Bloemlezing* door Heloïze (M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel). (Amsterdam 1876). Tot 1907 verschenen vijf drukken.

3870. *Aan W. L. M. E. van Leeuwen: Bergen, 13 november 1939*

Bergen, 13 Nov.'39

Geachte Heer van Leeuwen,

Hierbij het beloofde portret van Multatuli. Het is van 1864 (dus 44 jaar oud was hij toen) en het stond altijd op de schrijftafel bij Mimi, vermoedelijk omdat hij er ongeveer zoo uitzag toen zij hem leerde kennen. Het is vrij onbekend; ik ken er maar een—slechte—reproductie van, in een deel van de W.B. uitgave der *Brieven*.

Ik ga morgen van hier naar Den Haag, dus eerder dan aanv. mijn plan was. Dit in verband met de alarmeerende berichten die Ter Braak op *Het Vad.* ontving. Ik voel me hier te nutteloos en te opgesloten.

Voortaan is mijn adres dus: Sportlaan 125, Den Haag (bij mevr. Batten).

Tot nader. Steeds gaarne uw

EduP

3871. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 13 november 1939*

Beste Emil,

Zou je nog voor me willen maken:

2 van 18 × 24 van die zittende Multatuli;

2 van 13 × 18 van dezelfde;

2 van 13 × 18 van het *gebrachte* cliché[1] (zonder bijschrift);

1 van 9 × 12 van dat andere portret dat jij overkiekte;* ik hoop nl. dat dat scherper uitvalt, wat voor reproductie beter is. Kan het ook iets minder egaal grijs?

En zou je dan alles zoo gauw mogelijk willen sturen aan mijn adres: p/a Batten, Sportlaan 125, Den Haag?

Veel dank bij voorbaat! Ben je goed thuisgekomen?[2] Hoewel 'de

* van deze liefst ook wat meer schouders en jas, als je die op je negatief hebt tenminste;—als je denkt dat 9 × 12 te klein is, maak dan nog een 13 × 18 maar als 't kan met meer contrast en met *alles* erop, dus het gezicht toch kleiner.

1. Zie 3850 n 1.

2. Op 12 november 1939 had Van Moerkerken in Bergen foto's gemaakt van de familie DP, zie 3874.

oorlog' over schijnt te zijn,[3] ga ik straks toch maar naar Den Haag. Hier is 't nu voor me bedorven.

Je zou me een groot genoegen doen als je me werkelijk *gauw* die foto's zond. Kom ze me anders brengen in Den Haag, met Tilloesjka. Misschien is ze voor ½ dag toch te schaken.

Hartelijk gegroet.

EdP.

Bergen, 13 Nov.'39.

3872. *Aan W. Walraven: Bergen, november 1939*[1]

[*In Bergen (N.H.) vond hij het zoo prachtig, en de menschen in Holland waren allemaal zoo vriendelijk, dat hij er bijna niet over op kon houden.*] Het zou toch goddommy zonde zijn als die moffen dit land moesten komen schoffeeren [, *schrijft hij van Bergen.*]
[*Maar over Bergen is hij te spreken, want daar is het niet duur. En dan:*] een najaar zoo gezond en verrukkelijk als je maar wilt, het bosch met tunnels van goudgroene, roodgoude, felgele, bruingele, roodbruine en grijsbruine bladeren, op den grond, tegen de lucht en overal. Het is hier koud, blinkend en rustig.

3873. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Den Haag, 16 november 1939*

Waarde Heer Stuiveling,

Goed, laat ons zeggen precies half 2 in *Riche*. Ik heb een afspraak om half 3 die ik niet meer afzeggen kan en uw brief zegt niet tot hoe lang u hier blijft. Maar in ieder geval hebben we dan een uur.

Tot ziens. Gaarne uw

EduP.

Donderdag 16–11–39.

3. Op 13 november 1939 hield de minister-president D. J. de Geer een geruststellende radiotoespraak (zie *Bw TB-DP* 4, p. 552–553, zie ook *Vw* 7, p. 393).
1. In een brief aan F. Schamhardt van 30 november 1939 uit Blimbing in W. Walraven, *Brieven*, Aan familie en vrienden 1919–1941, Amsterdam 1966, geeft Walraven op p. 534–537 een uitvoerige samenvatting van een brief door DP uit Bergen (N.H.). Het eerste fragment citeert Walraven op p. 534, het tweede op p. 537. DP vertrok op 13 november naar Den Haag; gezien de overeenkomst tussen het tweede fragment en de eerste alinea van 3858 kan deze brief op 10 november geschreven zijn. DP stuurde kort na deze brief ook een briefkaart, zie voor de inhoud: W. Walraven, *Brieven*, p. 533–534.

3874. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 17 november 1939*

Den Haag, 17.–11.'39.

Beste v. M.,

Ik heb sinds vandaag een eigen adres: Laan v. Meerdervoort 835, alhier.—Dank voor de fraaie foto's. Ik ben geheél voldaan! Ter Braak ook, die de groote nu heeft; mijn ex. laat ik morgen inlijsten. Je lijstje bewaar ik, opdat je mij eens nog zegge wat ik je schuldig ben. Maar daar komt dan nog de volgende 'bestelling' bij:

van Al. met geit 2.[1]
„ Al. met papa a/z. schouders 3.[2]
„ Al. „ a/d hand 1.[3]
„ Al. met mama, v. alle drie 2.[4]

Dus tesamen 6 + 6 = 12, maar maak ze niet grooter dan 9 × 12, eerder kleiner.

Veel dank! Je schrijft niet wanneer je eens komt. Mijn werk op 't archief begint Maandag.

Tot ziens.

EduP.

3875. *Aan C. de Hart: Den Haag, 18 november 1939*

Geachte Heer De Hart,

Ik heb nu een adres in Den Haag, nl. Laan van Meerdervoort 835. Ik zal hier wel 1 of 2 maanden moeten zitten. Maar misschien kom ik toch nog eens in Amsterdam en hoop u dan te zien.

Ingesloten de Multatuli-portretten die ik liet maken. Deze 2 afdrukken zijn voor u bestemd, als u ze wilt. Anders maar voor 't museum, hoewel dat de origineelen heeft, dus dit niet *noodig* is daarvoor, dunkt me.

Ik heb nog steeds geen uitgever voor die multatuliana van me, maar hoop spoedig te slagen.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

1. Niet aanwezig in foto-archief van E. van Moerkerken.
2. (31), zie 's-Gravesande, *E. du Perron*, t.o.p. 193.
3. (30), zie *E. du Perron*. Schrijversprentenboek 13, p. 46, nr. 124.
4. (36) en (38), één niet teruggevonden in foto-archief Van Moerkerken.

Ik wilde ù die multatuliana opdragen; is dat goed?[1] De titel is: *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman* en het is nog een flink pak.

Den Haag, 18 Nov.'39.

3876. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 19 november 1939*

Beste Aemilius,

Kan je ingesloten photootje van mijn vrouw in de kinderjaren redden? Dus overkieken en daar een afdruk van.—Ook doe een photo van Multatuli erbij—zijnde een door jou gemaakte afdruk, door mij geretoucheerd. Denk je dat het iets zou opleveren als je dit ook overkiekte? Misschien krijg je dan een gaaf cliché. Levert het *nix* op, dan maar niet.

Dit gaat in haast. Ik heb hier gewoon geen tijd meer om iets behoorlijks te doen, er wordt veel gekletst, 'aangeloopen' enz.—ik moet daar een eind aan maken, maar deze eerste tijd gaat het slecht, vanwege al de lieden die al zoo lang op ontmoetingen wachten.

Ik kom volgende week in Amsterdam wschl., maar weet niet wanneer, en of ik tijd zal hebben om nog even bij je te komen.

Hartelijk gegroet en tot ziens, misschien hier.

EduP.

Den Haag, 19–11–'39.

3877. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 20 november 1939*

Den Haag, 20–11–'39.

Waarde Heer Stuiveling,

Dank voor het teruggezonden artikel.[1] Tot mijn verwondering hebt u geen protest aangeteekend bij mijn praatje over 't niet bij de hand hebben van die dissertatie van Ottow,[2] waarin Raffles een

1. De opdracht luidt: 'Aan C. de Hart'.

1. Tekst van DP's 'Duymaer van Twist geeft Multatuli gelijk', zie 3747 n 2.

2. Samuel Julius Ottow, *De oorsprong der conservatieve richting.* Het kolonisatierapport-Van der Capellen uitgegeven en toegelicht. Utrecht, 1937 ('Utrechtsche bijdragen tot de geschiedenis, het staatsrecht en de economie van Nederlandsch-Indië', deel 10). DP verwijst in de gedrukte tekst wèl naar een bladzij uit de dissertatie.

woordkramer wordt genoemd. Maar vanmorgen in de Bibl. Kon. Inst.[3] zijnde, heb ik dat ook nog opgezocht, zoodat ik nu zeer precies voor den dag zal komen. U zou nog eens een goed leerling aan me kunnen hebben in het 'wetenschappelijke', al weiger ik bepaald *ische* en *lijke* te schrijven, en al zal ik wel nooit echt-zuiver-nederlandsch van me kunnen geven! (Zelfs Jef Last die daarover klaagt.)

Ziehier wat ik nog meer vond:

Duym. v. Twist volgens de Reg. Almanak voor 1856, *gedrukt 1855*, 'ridder der Orde v.d. Ned. Leeuw en ridder met de star der Orde v.d. Eikenkroon', meer niet. Een beetje vervelend toch wel, hoewel 'geen ramp'. Maar ik zal verder zoeken.[4]

Pahud was inderdaad grootkruis leeuw.

De *Javasche Crt.*-kwestie komt prachtig uit! In dat regeeringsorgaan van 26 Maart 1856,[5] dus van denzelfden dag als de brief van Hoogeveen,[6] die in dien brief zegt dat het Gouvts.besluit en de Kabinetsmissive (hoewel die allebei van *23* Maart zijn) met dezelfde post uit Batavia gaan, staat op het 1e blad: de benoeming v/d heer J.H. de Senerpont Domis, ass. res. v. Ngawie tot ass. res. van Toeban; de benoeming v.d. kontroleur 1e klasse bij de landelijke inkomsten en kultures M.J. Pool tot ass. res. v. Lebak; en als 'voorlopig belast met de waarneming der betrekking v. ass. res. v. Ngawie, de gewezen ass.-res. v. Lebak E.D.D.' (afkortingen van mij!)—Dat is dus wel èrg bevredigend, bijna *onnoodig* bevredigend, voor de 'betrouwbaarheid' van den *Havelaar*!

Ik weet nu alleen nog maar niet waarom Dekker het Gouvts.-besluit met een vroegere post kreeg dan de Kab.missive, maar dat kan door een administratief detail in Serang gebeurd zijn en bovendien, misschien vergiste Hoogeveen zich en zijn die 2 stukken niet per *zelfde* post uit Batavia gegaan.

3. Het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde was toen te Den Haag in de Van Galenstraat gevestigd.

4. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 69–70, n 1 (*Vw* 4, p. 368–369; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 603–604).

5. Het citaat uit de *Javasche courant* in *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 62 (*Vw* 4, p. 338; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 582).

6. Zie 3775 n 1.

Bent u zonder teveel honger thuisgekomen? Nogmaals dank voor uw hulp en attentie, en tot ziens.

Uw dw.

EduPerron

3878. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 21 november 1939*

Den Haag, 21–11–'39.

Geachte Heer Stuiveling,

Ik moet uw en mijn ongerustheid zoo gauw mogelijk verdrijven: volgens het bekende boek van Van Rhede van der Kloot over de G.-G.'s,[1] werd Van Twist op 21 Nov. 1855 commandeur Nederl. Leeuw. Die Reg. Almanak werd dus gedrukt in 1855, maar nog vóór 21 Nov. ook. Het grootkruis (van de Eikenkroon) kreeg hij pas na zijn terugkeer in Holland, op 2 Oct. 1856, maar Dekker kan op 9 April '56 natuurlijk heel goed gehoord hebben dat er al sprake van was hem dat te geven en het met zijn commandeurschap hebben verward. Er ligt zoowat $4\frac{1}{2}$ maand tusschen de benoeming van Van Twist tot commandeur leeuw en Dekker's onverzonden brief.[2]

Dit is mij tòch een pak van het hart, al mag dat wat kinderachtig zijn. Maar zoo wòrd je, in dit spelletje van de tegenpartij alle troeven uit de handen te slaan.

Beste groeten, uw dw.

EduP.

U zou mij groot genoegen doen als u 's Gravesande dat recensie-ex. van uw Vosmaer-Kloos[3] kon bezorgen. Hij is dol op dit soort boeken, en heel arm, zoodat *f*4.50 (die prijs deelde hij mij mee) hem veel te zwaar is. Bovendien, op dit terrein is hij in staat een zeer behoorlijke, dwz. nauwkeurige, recensie te schrijven; u weet dat hij een vurig bibliograaf is! Ik ontmoette hem vanmorgen, voor de 2e keer sinds ik uit Indië terugkwam op *Het Vaderland*, en hij begon er direct over, terwijl hij niet eens wist dat ik u kende en nog minder dat ik net een brief voor u in mijn zak had.

1. Zie 3550 n 8.

2. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 69–70 (*Vw* 4, p. 369), vgl. Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 603.

3. Zie 3794 n 5; het boek werd niet door 's-Gravesande maar door Ter Braak besproken in *Het vaderland* van 3 en 7 januari 1940 (av.) onder de kop 'Voorganger en jongeren'.

Den Haag, 22–II–'39 ('s avonds).

Beste Jany,

Dank voor je aardige brief. Hier is het adres van Henny: St. Romain, par Meursault, (Côte d'Or). Ik kreeg vanmorgen weer een brief van hem, waarin hij zich zeer verwondert over het feit dat wij 't prettig vinden in Holland. Verder niets dan literaire kwesties van weinig belang.

Wat dat wonen in Bergen betreft—laten we aannemen dat alles goed gaat, dan zouden we bv. 16 Januari weer van hier gaan. Stel dus dat wij een maand in dat huis (Westdorp[1]) konden wonen om vandaaruit iets definitievers te zoeken. Misschien willen die menschen dàt wel. Maar ik vrees van niet, en in dat geval zouden we bij Meuter weer kunnen intrekken tot we iets anders hebben. Het huisje van Meuter is op den duur te klein voor ons, ik moet een werkkamer hebben met mijn boeken erin, 3 of 4 kasten, en een schrijftafel.

We zitten hier zéker tot ± 16 Januari, want die papieren vallen niet mee en dan al die ontmoetingen hier, die ook al noodig zijn! Claartje heb ik nog niet kunnen opzoeken. Morgen ga ik even heen en terug nr Amsterdam.

De grieksche Germaan is bij Menno geweest; ik ontmoette hem op een paar stappen van de huisdeur toen hij daar vandaan kwam; hij schreed klinkende door den nacht, het lokkig hoofd fier gedragen en den blik verloren ver over de daken der huizen; misschien ontmoette die blik ergens den koetsier van Goethe als Sterrenbeeld. Ik las dezer dagen voor het eerst, om een pendant te hebben van zijn juistverschenen boek over Van Eeden (dat ik bespreken moet),[2] Verwey's relaas over zijn verhouding tot George,[3] en ik moet zeggen dat ik het een stel onschadelijke dwazen vind. Literair en zelfs poëtisch talent is toch niet een vrijbrief voor zooveel georganiseerde kulkoek. Dit zijn nu voor *mij* de jongetjes die sigaretten rooken op

1. In 'Westdorp' woonde een tante van A. Roland Holst, mw. Van Schilveen Borgman, met haar man.

2. Albert Verwey, *Frederik van Eeden*, bezorgd door M. Mees-Verwey. Santpoort 1939, dat DP besprak als 'Verwey rekent af met Van Eeden' in *BN* van 17 februari 1940 (av.) (*Vw* 7, p. 461–465).

3. Albert Verwey, *Mijn verhouding tot Stefan George, herinneringen uit de jaren 1895–1928*. Santpoort 1934, zie hierover DP, *Vw* 7, p. 465–467.

de W.C. en waar je niet goed mee kunt omgaan, alleen barbaren met een achterlijke beschaving kunnen zoo voor 'god-dichter' spelen. Die mijnheer Wolfskehl[4] vooral lijkt me een engerd. En Verwey, ach, ach, die heeft zich een soort hollandsche timmermansnuchterheid aangemeten pour la forme, maar is in wezen net zoo naief en net zoo mallootig; anders had hij ook niet jaar-in jaar-uit al deze medicijnmannen-fratsen kunnen slikken. Ik ga er een paar notities over schrijven, over dit soort kunstenaarsmentaliteit; tant pis als ze me daarom weer 'klein en destructief' moeten vinden enz. Eén ding is zeker: ik ben nog liever een affreux bourgeois dan een god-dichter op deze manier, als ik 't voor het kiezen heb. Wat moeten die menschen toch griezelig gespeend zijn van alle humor, en hoe komt het toch dat ze 't met zichzelven uitgehouden hebben, als ze dachten aan andere, zooveel eenvoudiger, en werkelijker 'grooten'?

Het Quastelorumschap in de Groote Kunst, dat blijft toch werkelijk een eeuwig probleem. Wat al aanstellers, met en zonder talent, naast een Stendhal, een Gide, een Hardy en dergelijken, die gecompliceerd konden zijn maar toch zelden of nooit komedianten. Maar natuurlijk, als men elkaar in zoo'n clubje maar genoeg steunt, dan kan men van elke geestelijke kulkoek een religie maken. Vooral in Germanië, dat dan ook wel verdomd goed weet dat de genezing uit Griekenland moet komen!

Menno vond Frommel ook heel geschikt, maar ik betwijfel het dat ze elkaar werkelijk iets te zeggen zouden hebben. Wat Frommel wil dat een andere 'geest' of 'ziel' hem zegt, dat *bezit* Menno niet eens, maar deze tekortkoming is, geloof ik, een zegen. Zoo'n cynische aardworm als Menno kan om zoo'n engel als George eigenlijk alleen lachen. Dat komt dan niet te pas—hoewel, waarom? Omdat George toch mooie verzen schrijft? Maar is 't niet een kenmerk van werkelijke 'geest'—ook van 'hoogere geest'—dat men de mooie verzen *wantrouwt* van een individu dat erin slaagt op diè 'hoogere-kitsch'-manier met zichzelf te leven? (en er dan nog leerlingen bij kweekt die er allemaal naar streven op hem te lijken).

Er is één prachtig verhaal in die herinn. v. Verwey. De dichter Alex Gutteling heeft zich vermeten naast George te wandelen, in

4. De dichter Karl Wolfskehl (1869–1948), vriend en leerling van George, ook bevriend met Verwey, die over hem in *Mijn verhouding tot Stefan George* schreef. Zie ook *Wolfskehl und Verwey, Die Dokumente ihrer Freundschaft, 1897–1946*. Heidelberg 1968.

Noordwijk, en George 'bezwaart' zich daar dan over bij Verwey, omdat hij dat aanmatiging vindt. Is het niet om je te bedoen, van germaansche achterlijkheid? Ik geloof werkelijk dat ik naast zooiets tienmaal liever het afschuwelijke americanisme zou voorstaan; liever prol dan slaaf, is 't niet?

Enfin, het idee dat ik langer dan 3 dagen met zulke heeren zou kunnen verkeeren, is eigenlijk op zichzelf te dwaas om over te praten. God weet dat ik niet bepaald 'volksch' ben in mijn keuze van partners voor de conversatie, maar juffrouw Meuter en Guurtje[5] zouden me nog meer toelachen. Natuurlijk is conversatie buiten de 'communie' mogelijk met deze heeren, dank zij een zeker peil van algemeene ontwikkeling dat je als 20e-eeuwsche bourgeois nu eenmaal bereikt hebt, maar staat dat eig. niet gelijk met elkaar met open oogen te bedotten? Als Frommel Menno en Menno Frommel voor 'een geschikte kerel' verslijt, wat is er dan eig. meer gebeurd dan een uitwisseling van *praatjes*, met precies even weinig werkelijke uitwisseling als wanneer Joep Nicolas en ik elkaar een week lang in de Oude Prins op frivole mopjes zouden trakteeren?

Als je behoorlijke lieden bent, zou je toch moeten beginnen met zoo'n Schüler Georges à la Van Deyssel contra Van Sorgen[6] toe te spreken, zoo in den trant van: 'Kom kom, ik woujemaarzegge dat die müstiesj-griechiesj-doitsje wereldverovering van je cluppie me toch voorkomt een oedemetoetige boerevernachelarij te zijn, me waarde!' Maar daar ben je dan te 'mild' voor, om een woord van jou te gebruiken; en daarbij, waarom iemand in z'n *geloof* te kwetsen, en daarvoor nog ruzie te krijgen misschien op een prettig-koude herfstdag, enz. enz. enz.

Beschouw dit dan ook maar als vier velletjes praterij van mij met jou, omdat ik over Den Haag eig. niets heb te vertellen. Het is wel geschikt ook, in dit burgerlijk appartementje, maar Bergen is 1000 maal heerlijker. Als er dus niet een germaansche overstrooming tusschen komt of een mooie 'baan' voor mij hier, of iets in een van deze twee richtingen, dan zie je ons vàst terug tegen 16 Januari.

Bep laat je zeer groeten en Alijntje—die heel eerstdaags zijn ton-

5. Dochter van mw. Meuter.

6. Lodewijk van Deyssel, 'Porselein', *De nieuwe gids* 5 (1890) 4 (april), p. 87–90 (*Verzamelde opstellen*. Amsterdam 1894, p. 341–344) over de roman *Porcelein*, Utrecht 1890 van W. G. F. A. van Sorgen. Ook in: *De scheldkritieken*, Amsterdam (1979), p. 114–116.

cillen zal moeten kwijtraken, de arme—jubelt je toe, met alle lust van wie daar niets van beseft en alleen maar denkt over koekjes en spelletjes in Bergen. Ook hij vindt Bergen toch nog altijd heel wat mooier dan Den Haag, hoewel hij Guurtje al vergeten heeft voor een nieuwe vriendin genaamd Stieneke.

Hartelijke groeten ook van mij, je vriend in het 'lagere',

E.

3880. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 23 november 1939*

Den Haag, 23 Nov. '39.

Waarde Heer Stuiveling,

Ik heb het onderste stukje van uw brief geknipt om het aan 's Gr. door te zenden.[1] Het zal hem goed doen; en om zachtmoedig te zijn, heeft hij geen aansporing noodig; hij is het van nature—te zeer zelfs—èn bewondert Kloos. Het is een buitengewoon sympathieke goede kerel, die een hard leven heeft en vaak behandeld wordt op een manier waar hij 10 × te goed voor is.

Uw reconstructie van het effect dat de *Javasche Crt.* op Dekker had, bevredigt mij ten volle. Mag ik dit stukje overnemen en erbij zeggen dat het van u is?[2] 1° vind ik het aardig u in deze Multatuli-verdediging nu al te betrekken, 2° gebiedt de eerlijkheid het!

Maar nu die inl.klerk, dat is heel wat minder overtuigend dan u denkt; dwz. een tegenstander kan diè theorie zoo omwerpen. 1° Dat inl.-klerken-afschrift lag nl. *niet* bij de papieren van Dekker zelf, maar bij die van Guido Douwes Dekker in Bandoeng, die het van zijn vader had.* Die vader was zoon van broer Jan, bij wien Dekker logeerde nà Lebak, op die tabaksplantage bij Rembang (meen ik), enfin, in ieder geval op Java nog. Dekker verliet Java op 3 April 1857 en liet Tine toen bij Jan achter; op dat oogenblik had Van Twist sinds ± ½ jaar zijn grootste kruis en kon dat in Indië dus zoowat 5 maanden bekend zijn. Naar alle wschl.heid heeft *Jan* van Dekker's brief aan v.

* Wschl. tenminste, hij wist het mij niet meer *precies* te vertellen van wie hij het had.

1. Zie 3881.

2. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 62 (*De man van Lebak*, *Vw* 4, p. 338–339), waar Stuivelings brief van 22 november 1939 wordt geciteerd.

Tw. een afschrift laten maken door den een of anderen klerk van hèm, vandaar ook dat het stuk bij hèm lag (en zoo overging op zoon en kleinzoon). Had Dekker het stuk in R. Betoeng nog laten copieeren, zelf, dan had hij 't wschl. toch wel laten doen door den Indo Rhemrev, die alle andere stukken voor hem heeft gecopieerd, en niet door een Javaan die geen hollandsch verstond—of nauwelijks. Nu kan 't nog zijn dat hij speciaal *dit* stuk overgeschreven wilde hebben door iemand die het niet, of niet geheel, verstaan kon, maar dan: waarom het niet meegenomen,—in welk geval het nu in het 'pak v. Sjaalman' zou liggen bij de rest?

U ziet, uw oplossing is ook maar half. Onze 'tegenstander', die van Dekker's kwade trouw uitgaat, zou kunnen zeggen: Dekker schreef het stuk bij broer Jan *na* dat Van Tw. grootkruis geworden was; waarmee dan nog niet vervalt dat het lang vóór den *Havelaar* geschreven werd, maar wèl dat het in Lebak zelf ontstond, wat om vele redenen zooveel mooier voor ons is.

Als u nu weer contra-argumenten hebt, ik zal ze uiteraard met liefde tot me nemen.

Met vriendelijke groeten, ook van mijn vrouw,

EduPerron

3881. *Aan G. H. 's-Gravesande: Den Haag, 23 november 1939*

Beste Hein,

Hierbij een stuk uit het antw. v. Stuiveling,[1] dat ik je zonder commentaar doorzend. Bep zegt dat *morgen* theeuur het beste is. Blijf dan eten. *Tenzij* Bob de Roos met Menno voor dien dag heeft afgesproken, vraag dit even aan Menno. Het is erg lastig voor ons om zelf te weten waar we aan toe zijn, zoo zonder telefoon!

Ik ga nu nr Amst.dam.

Je E.

Donderdagmorgen.

1. Stuiveling schreef in de laatste alinea van zijn brief van 22 november 1939 aan DP 'zeer veel sympathie en bewondering voor 's-Gravesande' te hebben. Hij zou hem een recensie-ex. van *De briefwisseling Vosmaer-Kloos* zenden en verzocht hem in zijn bespreking consideratie met mw. Kloos te hebben.

3882. *Briefkaart*[1] *aan E. van Moerkerken: Den Haag, 24 november 1939*

Den Haag, Vrijdag

Beste v. M.,

Ter Braak verwacht je morgen *uiterlijk* 11 uur bij hem thuis[2] (Kraaienlaan 36, alhier). Hij blijft speciaal thuis voor je. Van hem kan je dan hier[3] komen, tuss. 11 en 1, waar je S.V. vindt.[4]

Dit in haast.

Tot ziens!

EdP.

3883. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Den Haag, 24 november 1939*

Den Haag, Vrijdag.

Waarde Heer Stuiveling,

Gisteren heb ik in Amsterdam die laatste dingetjes geverifieerd. Het zijn wel degelijk de mémoires van Nap. III, die Dekker in dat 'memoriaal' citeert, er is geen vergissing mogelijk. Er staat bij: librairie d'Amyot.[1] Ik heb in de U.B. naar die mémoires gezocht, maar

1. Expresse-briefkaart.

2. Van Moerkerken heeft negen portretfoto's van Ter Braak bij hem thuis gemaakt, waarvan twee met de zwarte Perzische kater Adriaan en een met Adriaan en de rode Perzische poes Jaffa (20) t/m (28). Hiervan zijn er tenminste 6 gepubliceerd: (20) tegenover de titelpagina van zijn *Verzameld werk* 4; (21) *Menno ter Braak*. 's-Gravenhage 1961, Schrijversprentenboek 5, p. 11 nr. 19; (22) idem, p. 1; (25) tegenover de titelpagina van *Verzameld werk* 5; (28) met Adriaan tegenover de titelpagina van *Verzameld werk* 7 en (27) in E. van Moerkerken, *Reportages in licht en schaduw*, nr. 5.

3. Op het balkon van de eerste etage aan de achterzijde van DP's pension, Laan van Meerdervoort 835, werden twee foto's van Ter Braak, Vestdijk en DP gemaakt (29) en (30). De eerste werd afgekeurd en is nooit gepubliceerd. Op de tweede staat op de voorgrond Alain du Perron. Deze foto is (steeds zonder Alain) gepubliceerd, zie bijv. S. Vestdijk, *Gestalten tegenover mij*. Den Haag 1961, p. 154. Vgl. E. van Moerkerken, 'Achtergronden van een trucfoto en een echte foto (25-11-1939)', in: *Vestdijk kroniek* 17 (september 1977) p. 20–23.

4. Van Moerkerken had op Laan van Meerdervoort 835 ook 5 portretfoto's van Vestdijk (31) t/m (35) gemaakt. Zie voor drie daarvan: *Uit de korf* 1 (1946) 1 (mei), p. 18: (31) en *S. Vestdijk*. 's-Gravenhage 1983, Schrijversprentenboek 2, p. 23, nr. 38 en 39: (34) en (35).

1. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 55, ook in: *Vw* 4, p. 326; de tekst in Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 477–479.

daar waren ze niet. Overigens heb ik wel opgezocht en gevonden dat Napoleon III sinds 2 Dec. 1852 keizer was, dus had hij in 1856 allang recht op die naam. Die mém. kunnen nat. zijn verleden behandeld hebben en door den uitgever toch mém. de N. III genoemd zijn. Ik zal nog eens in andere boekerijen speuren naar een exemplaar, maar van veel belang lijkt me dit nu niet meer.

Verder heb ik nog eens den brief van den regent v. 20 Febr. goed overgelezen—dat is die brief na de wrijving over de grassnijders—en daaruit nog wat overgeschreven dat wel aardig is, door de formuleering ervan.[2] De Vraagp. a/d Kontr. heb ik ook compleet overgepend.[3] Nu zijn we geloof ik wel klaar, tot de proeven er zijn.

Met vriendelijke groeten,

EduP.

3884. *Aan C. de Hart: Den Haag, 26 november 1939*

Den Haag, 26 Nov.'39.

Geachte Heer De Hart,

Waarom nog steeds geen antwoord op mijn vraag of u de opdracht van mijn boekje aanvaarden wilt?* Ik begin te gelooven dat u boos op mij bent, ook al omdat ik niets meer van u hoorde sinds ik u de Mult.-bloemlezing van J.Vogel terugzond. Kan dit in verband staan met het terugzenden van die bloemlezing?

Als u meent grieven tegen mij te hebben, zegt u mij die dan gerust. Ik ben me niet bewust verkeerd gehandeld te hebben, of het moest zijn dat ik u te eerlijk en op den man af gezegd heb wat ik van die bloemlezing dacht. Maar ik moest u toch zeggen *wat* ik ervan dacht, en vermoedde niet dat dat ù grieven zou. Ik heb integendeel gedacht ù alles te kunnen zeggen, waar ik den heer Vogel zou hebben moeten 'sparen'; en het was om *hem* niet te grieven, dat ik ù dat pak terug-

* 'In principe' dan,—want natuurlijk zend ik u de proeven toe voor u definitief ja zegt! (Dit ter voorkoming van een nieuw misverstand.)

2. Idem, p. 26. DP citeert het Maleise origineel in een noot, ook in: *Vw* 4, p. 268–269; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 496–497 (Nederlandse vertaling).

3. Idem, p. 22–29, ook in: *Vw* 4, p. 264–271; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 480–489.

zond. U kent hem, u had hem gesproken en kon hem mondeling zeggen dat ik mij 'met zijn keus niet vereenigen kon' of iets dergelijks. Het was mijn bedoeling nu juist precies *niet* iemand te grieven, noch den heer Vogel noch u.

Mocht ik mij hierin vergist hebben, dan spijt mij dat, maar dan ligt de reden van die vergissing eenvoudig in het feit dat ik meende ù onomwonden te kunnen zeggen welke indruk die bloemlezing op mij maakte. Nu nog zou ik niet goed begrijpen waarom u boos geworden zou zijn, omdat ik u dat precies geschreven heb; misschien bent u het trouwens niet,—maar waarom dan dit zwijgen?

Ik had haast, uit Bergen weg te komen en wilde u het pak van daaruit nog sturen. Ik ontving het om 9 uur en bracht 1½ uur door met het te bestudeeren. Toen schreef ik u dien brief en bracht het pak naar de post, want mijn trein ging omstreeks 1 uur, en mijn koffer was nog ongepakt.

Van het eerste oogenblik af was die bloemlezing mij onsympathiek. Allereerst de titel al: *Multatuli voor de 20e Eeuw*. Daar zit zooiets in van: '*Ik* heb hier uitgemaakt wat er van Multatuli *nog* goed is, en wel voor de 20e eeuw'. Me dunkt: die 20e eeuw kan zich dan vergissen ten opzichte van Multatuli; ofwel, waar nog méér kans op is, de heer Vogel, die *appart* met 2 p's schrijft, die nauwelijks zijn zinnen kan doen loopen, vergist zich èn ten opzichte van wat er nog goed is in Multatuli èn ten opz. v. de smaak van de 20e eeuw! Die titel leek me pretentieus.

Daarna sloeg ik den tekst op en zag dat de spelling van Mult. was vereenvoudigd. Men heeft dr. Donkersloot nu juist verwijten gemaakt dat *hij* dat deed in zijn (zeer eigengereide) uitgave van *Woutertje*,[1] en nu zou dit hier weer gebeuren. Na een pretentieuse titel, een vrijpostigheid—een onwetenschappelijke vrijpostigheid bovendien—tegenover Mult.'s spelling.

Dan de keuze zelf. Het eerste wat ik zag was: hfdst. 1 en 2 van de *Havelaar* aaneen en dan opeens:... de staart van de *Havelaar*; alsof Multatuli dààr opeens Droogstoppel had toegeroepen te zwijgen,—wat volkomen vervalschend is, en een onverantwoorde 'compositie' van den heer Vogel. Erger: niet de staart van de *Havelaar* volgde, maar... de *helft* daarvan!

Vindt u dit niet voldoende om die bloemlezing af te keuren? De

1. Multatuli, *De geschiedenis van Woutertje Pieterse*, opnieuw uit de Ideeën verzameld door N. A. Donkersloot. Amsterdam 1938.

rest was heelemaal door elkaar gesmeten: vrij onbelangrijke briefjes van en aan Fancy, en dan weer dingen uit andere bundels. Van chronologisch verband schijnt de heer Vogel niets te beseffen. Die bloemlezing van hem zag eruit als het werk van een jongen die een bouwdoos uit elkaar heeft genomen en er gezellig mee gespeeld heeft, maar er geen idee van heeft hoe de stukken weer in de doos moeten. Je kunt natuurlijk met fragmenten uit Multatuli altijd wel een boek maken. De vraag is alleen of dat boek, ook door zijn eigen verband, nog eenig verband houdt met het werk van Multatuli. Is een bloemlezing (op zichzelf tòch al hachelijk) niet een soort verkorte reproductie van het œuvre, dan is ze ook niet meer dan een knutselwerkje ten pleziere van den samensteller, en die indruk maakte déze bloemlezing van a tot z. Vandaar dat ik het werk 'beyond help' vond, zooals ik u schreef.

Het zou mij onaangenaam zijn als u mij mijn opinie kwalijk nam,—of dat ik u die precies kennen deed,—of dat ik geen lust had mijn naam te verbinden aan dit werk. U kunt toch moeilijk van mij vergen dat ik niet alleen mijn naam geef aan een werk dat ik slecht vind, maar ook dat ik dit slechte werk propageeren, aanbevelen zou, wat hier toch het geval zou zijn?

Ik hoop dan ook ten zeerste dat ik mij vergis en dat uw zwijgen een andere reden heeft. Werkelijk, ik ben u te vriendelijk gezind om u ook maar even te hebben willen grieven. Vandaar dat ik u hierbij al, ongevraagd, een uitleg geef, die ik u in Bergen niet meer schrijven kon, omdat ik haast had en weg moest.

Geloof mij, met vriendelijke groeten, steeds gaarne uw dw.

EduPerron

P.S.—Mocht u èn voor uzelf èn voor het Mult. mus. afdrukken willen hebben van de door den heer Van Moerkerken voor mij gemaakte foto's (van die twee portretten), dan kan ik hem natuurlijk vragen nòg een afdruk te maken en u die te bezorgen; hij woont in Amsterdam.

3885. *Aan C. de Hart: Den Haag, 27 november 1939*

Den Haag, 27.II.'39.

Geachte Heer De Hart,

Tot mijn groot genoegen kreeg ik vanmorgen uw brief, die dui-

delijk den mijne heeft gekruist. Blijkbaar hebben we allebei gisteren den Zondag besteed aan correspondentie.

Enfin, nu hebt u tenminste een omstandige uiteenzetting waaròm ik die bloemlezing slecht vond. En ik van mijn kant ben blij, dat nu onbetwijfelbaar geworden is dat u *niet* boos op mij was.

Die opdracht staat er nu in. De proeven stuur ik u natuurlijk toch. Dat is prettiger lezen voor u dan in manuskript.

De heer Uyldert staat in de heele nederl. literatuur bekend bij de eerste lettergreep van zijn naam, dus kritiek van hem komend is iets waar men zich makkelijk over troosten kan. Ik las dat stuk[1] overigens nog niet, maar misschien weet u dat van elders ook al kuischheidskreten tegen het boek zijn opgegaan. Als u het boek gelezen zult hebben, zult u versteld staan van zulke *kinderachtigheid*, neen, het juiste woord is: *schijnheiligheid*. Nu ben ik aan dit soort stormpjes over me gewend, sinds ik (omstreeks 1924) debuteerde; dus ik ben een 'oudgediende', wat dat betreft, bijna een 'veteraan'.

Over Multatuli-portretten moeten we nog eens praten. Misschien kunnen we samen nog eens de portretten in het museum op een bepaalde manier schikken of zoo. Wanneer ik mijn kisten opengebroken heb, krijgt u van mij nog die portretten van 'Indischmannen' die met M. in relatie hebben gestaan (Van der Hucht, Crone, Van Heeckeren van Waliën).

Ik ben zeer benieuwd naar de *Reisbrieven* die dr. Pée gaat uitgeven.[2] Zijn dat onbekende brieven?—Kunt u mij het adres van Pée niet opgeven? Ik wilde hem, en ook u, alvast een overdruk sturen van mijn stuk over Duymaer van Twist dat in *Groot Nederland* komt (vmdl. in Januari a.s.).

Hoe staat het met ùw artikel? Vraagt u het maar terug aan de *Nieuwe Gids*, want die Haighton daar is fascist en heeft onlangs een stuk geschreven waarin hij Van Deyssel tot prae-fascist maakte (zulke misselijke dingen gebeuren tegenwoordig in de literatuur) en hem dùs ver boven Multatuli stelde, met een sneer tegen het 'soort

1. Maurits Uyldert besprak *Schandaal in Holland* in zijn 'Letterkundige kroniek' in *AH* van 26 november 1939 (ocht.).

2. Multatuli, *Reisbrieven aan Mimi en andere bescheiden*, met aant. in het licht gegeven door dr. Julius Pée. Amsterdam 1941. Het voorwoord is gedateerd 'in de herfst van 1939'. Pée had het Multatuli-museum de originelen afgestaan.

lieden' dat Mult. bewondert enz.* Het zou me dus verwonderen als ze voor uw stuk voelden in dat blad. Maar je kan nooit weten,—dus schrijft u hun dan òf ze 't nog willen, en zoo niet, of ze 't u dan direct terugzenden. Ik kijk dan voor u uit naar een ander tijdschrift, bv. de *Kroniek voor Kunst en Kultuur*, waar uw artikel geïllustreerd zou kunnen verschijnen,[3] bv. met een portret van Mult. en van Duymaer v.Twist.

Tenslotte dank voor den teruggezonden brief.

Met vriendelijke groeten, uw

EduPerron

Ja, het boekje van Wienecke zag ik.[4] Niet onaardig, maar toch wel erg weinig, die 2 brieven, al waren ze dan in facsimile. Onder de brieven van Multatuli waren het ook geen 'kopstukken', vooral de eerste niet. In den tweede staat wel iets aardigs.

3886. *Aan A. E. van Rantwijk: Den Haag, 27 november 1939*

Geachte Heer Van Rantwijk,[1]

Ik zou graag *15* overdrukken hebben van mijn art. over Multatuli en Duymaer van Twist (in *Gr. Ned.* van Januari?)—kunt u dat voor mij in orde brengen? Bij voorbaat dank.

Komt u eens bij ons theedrinken met uw vrouw? Wij wonen nu Laan v. Meerdervoort 835. Wel graag even bericht, want vaak zijn wij geen van beiden thuis. De rest mondeling dan!

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

Den Haag, 27 Nov.'39.

* Om precies te zijn, dat staat in het Lod.v.Deysselnr., van October jl. (*afl. 10*).

3. C. de Hart, 'Mr. A. J. Duymaer van Twist – Ed. Douwes Dekker (Multatuli)' in *K&O* 3 (1940–1941) 2 en 3 (1 en 16 maart 1940), p. 22–24 en 44–46.
4. Eduard Douwes Dekker (Multatuli), *Een paar nog onuitgegeven brieven*, met aant. door C. A. Wienecke, afb. van de drie brieven en drie portr. Leiden 1939.
1. Arthur E. van Rantwijk (geb. 1910) studeerde rechten en was van 1935 tot 1937 journalist te Brussel, waar hij secretaris werd van J. Greshoff als opvolger van Victor Varangot. Hij publiceerde in *Groot-Nederland*, waarvan hij redactiesecretaris was.

3887. *Aan T. S. Rot: Den Haag, 27 november 1939*

Geachte Heer Rot,[1]

Gaarne zou ik van u vernemen hoe ver u nu bent met den herdruk van *Siman de Javaan.*[2] Dwz. wat mij het meest interesseert daarin, is mijn inleiding, die ik graag zelf zou corrigeeren. Kunt u mij die eerstdaags niet toezenden? Mijn adres is voor ± 2 maanden: Laan v. Meerdervoort 835, Den Haag.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

Laat u de kans niet voorbijgaan met *Siman?* Op 't oogenblik is er zeker belangstelling voor,—over een tijdje is dat misschien weer anders.

Den Haag, 27 Nov. '39.

3888. *Aan J. van der Woude: Den Haag, 27 november 1939*

Den Haag, 27 Nov.'39.

Beste Van der Woude,

Gelijk hiermee zend ik je aangeteekend het Multatuli-ms.[1] Want 1° heb ik *haast* ermee, 2° belde ik Stols nu al 2 × op en vond hem steeds uit. Ik zal me wel met hem verstaan—dwz. hem wat anders geven.

Graag dan wel zoo gauw mogelijk bericht van je wanneer Veen het definitief neemt, en zoo mogelijk wanneer het *uit* kan zijn. Wat mij betreft, hoeft het niet mooi te worden uitgegeven; wel graag zoo ongeveer in 't formaat van *De Man v. Lebak* (13 bij 21).

Moet er een portret bij? Als Veen wil, kan hij er 3 portretten bij krijgen: 1 van Multatuli, 1 van den regent (vrijwel onbekend) en 1 van Duymaer van Twist.

Hoe gaat het verder in Bergen?[2] Hier is het onbeschoft rotweer.

1. Thomas (Tom) Sijbrandt Rot (1909–1982) was toen directeur van uitgeverij De Ploeg te Amsterdam.
2. Zie 3185 n 1 en 3802 n 1.
1. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman.*
2. Van der Woude was sinds zomer 1939 lector van L. J. Veen's uitgeversmaatschappij n.v. te Amsterdam; vanaf augustus 1939 was hij gemobiliseerd

Ik kom niet hard genoeg aan 't werk, vanwege 't vele menschen zien.

J. de Kadt heeft een boek geschreven over Henriette Roland Holst,[3] dat Querido niet uit wil geven, omdat hij 't te 'oneerbiedig' vindt. Is dat misschien ook iets voor Veen?—Ik zou toch graag eens met hem praten; maar jij moet er bij zijn.

Hartelijk gegroet door

EduP.

3889. *Aan P. H. Dubois: Den Haag, 28 november 1939*

Den Haag, 28 Nov.'39.

Waarde Heer Dubois,

Uw brief is nu alweer een 10 dagen oud. Ik legde hem weg om erop te antwoorden, en jawel. Ik heb het dan ook werkelijk zeer druk; en ik ben zelfs bezig weer zoo'n surmenage voor te bereiden als die mij in Indië wschl. die longontsteking bezorgd heeft. Het menschen zien wat ik hier doe is ook allesbehalve een ontspanning, en toch kan ik me daar niet aan onttrekken. Ik schiet ook op 't archief lang niet zoo goed op als ik zou willen, omdat ik er zooveel schrijverij (en lezerij) bij moet doen voor Indië.

Dan had ik zeer het land over uw situatie. Ik zou u willen helpen en weet niet hoe of waar: ik kan niet eens voor mezelf wat vinden! Het is hier veel te duur voor ons, dat hindert me ook en daarom zou ik óók al vlug klaar willen zijn; maar als ik ziek word, ben ik nog verder van honk. Kan ik u met f 5. helpen? Ik wil het u niet *leenen*, want dat is toch nonsens; je hebt zulk geld niet noodig dan op één bepaald moment en als je 't missen kàn, kan je 't ook voorgoed. Ik denk nog altijd (ook bij boeken koopen) dat ik 't missen kan; dat geeft me in 't leven nog een zeker plezier voorloopig.

U bent toch nog niet verhuisd? Waar gaat u heen? Hebt u iets anders gevonden?

Wat die bibliografie betreft, weet ik niet wat u precies weten wilt. Allerlei uitgaafjes voor de aardigheid zijn toch niet van belang? wat er goeds in was, is wel herdrukt in de 'publieke' uitgaven. Rest dus wat nog 'verspreid' is. Daarvan signaleer ik u 2 korte verhalen in

in Bergen aan Zee. In *Bw TB-DP* 4, p. 404 schreef DP over zijn eerste ontmoeting met hem.

3. Het ms van dit boek ging tijdens de tweede wereldoorlog verloren.

Forum onder den titel *Bij wat Stendhal noemt energie* en 1 langer in *Gr. Ned.* genaamd *E poi muori.* In wèlke nrs. weet ik niet meer. Verder natuurlijk de heele reeks *Blocnote klein formaat* in *Gr. Ned.* (*behalve* het boekje van dien naam, bij Boucher verschenen, en *Graffiti*, dat een cahier was van de *V. Bl.*). Misschien is, als 'voorlichterswerk', van zeker belang, mijn kroniek letteren in het *Bataviaasch Nieuwsblad* en oude artikelen in de *N.R.C.*—deze laatste toch minder; Fred Batten bezit dat alles, veel meer dan ik zelf heb! Misschien kan u 't van hem leenen, als u 't noodig vindt. Wèl van belang lijkt mij de serie *Indisch Memorandum* die ik in *Kritiek en Opbouw* schreef, het eenige onafhankelijke Indische orgaan; dat is, als 'houding', in die omgeving, wel kenmerkend, geloof ik. Ik heb die serie wel, maar in kisten gepakt; ook dit moet u dus aan Batten vragen, als u er belang in stelt.

Meer is er niet; tenminste zeker niet van beteekenis.

Ik maakte onlangs kennis met Gomperts; een zeer aardige kerel. Hij was volstrekt niet te spreken over Hoornik, vond àl zijn poëzie belabberd enz. De jeugd is dus volstrekt niet 'vereend'. Dat is ook wel gezonder.

Tot zoover. Ik moet weer aan 't werk.

Geloof mij met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

3890. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 28 november 1939*

Geachte Heer Stuiveling,

Daarnet krijg ik uw 3 bundels poëzie: *Elementen*, *Tegen de Stroom* (tegen wèlke stroom eigenlijk? toch niet die van het fascisme?) en *Erasmus*. Ik hoop te gelegener tijd een rechtvaardig verslag[1] erover te kunnen uitbrengen voor Batavia's edelste gemeente.

Multatuli is naar Veen toe. Hij schijnt er voor te voelen en ik kreeg een brief om gauw te zenden, hoewel er nog niets definitiefs werd besloten.

1. DP besprak deze bundels onder de titel 'De poëzie van Garmt Stuiveling' in *BN* van 4 mei 1940 (av.) (*Vw* 6, p. 519–526). Stuiveling antwoordde DP op 3 december 1939: 'Tegen de Stroom is een titel die al sinds een jaar of vier vastlag (...) gold oorspronkelijk voornamelijk het fascisme. De titel (slaat) thans evenzeer op de heersende ideologie in het socialisme, als op de barbaren van Midden-Europa of de landverraders-in-spe van ons eigen vaderland.'

Ik ben niet dol op dat bloklettertje van de Arbeiderspers, maar wèl is het aardig dat die 3 bundels van u zoo uniform eruit zien,—ze zijn zelfs van ongeveer gelijke dikte. Vroeger was het ook een ideaal van mij om alles wat ik schreef in gelijke uitvoering te doen verschijnen, zoodat het bij je leven al lijken zou op 'verzamelde werken'. De ondervinding die ik met uitgevers opdeed, heeft van dit ideaal niet veel overgelaten, helaas!

Tot ziens, vroeger of later, en met vriendelijke groeten uw dw.
EduPerron

Den Haag, 28–II–'39.

P.S.—Ik heb er even over gedacht u, ter herinnering aan onze samenwerking, deze multatuliana op te dragen, maar het boekje lijkt mij—ook om het *voorloopige* karakter van de publicatie—u niet waardig. Liever later iets substantieelers. U staat wèl op de lijst van menschen die iets van me 'te goed hebben'!

3891. *Aan G. O. Tissing: Den Haag, 29 november 1939*

Den Haag, 29 Nov.'39.

Beste Adé,

Voor ik het vergeet: kan je me die f 15. weer sturen (p/a. Batten, Sportlaan 125, Den Haag)* die je me indertijd voor Jef Last[1] gaf en die ik je teruggaf omdat hij 'verdwenen' was? Hij zat toen bij de Lappen! Hij is nu terug en heeft f 200. neergelegd om zijn nederlanderschap terug te koopen, maar hij weet dan ook niet meer waar hij van eten moet. Hij komt soms bij mij aan en ik heb hem dezer dagen wat geld gegeven, maar dat gaat mij nu ook niet zóó makkelijk af, tegenwoordig! Het is hier duur in Den Haag, en ik ben eig. alweer bezig me te overwerken, omdat ik weg wil, terug naar het goedkoopere oord Bergen bv. Ik dacht er nu over om uit Indië wat geld voor Last te 'bestellen', maar bij wie? Jij bent de eenige; dus graag die f 15. dan, als je ze nog missen kunt.

* Dit voor alle zekerheid, omdat het een *vast* adres is.

1. Zie 3606 n 1.

Lees je *K. en O.* nog? Die stukken van Walraven[2] zijn toch alleraardigst, en Koch is ook heel vaak goed, zooals in dat stuk over de V.C.[3] Binnenkort zul je weer wat van mij erin lezen, hoewel ik er verdomd weinig tijd voor heb. Ik werk me nu blauw: Rijksarchief, lezen en schrijven voor *Bat. Nwsbl.*,* stukken voor 'mezelf' en voor *Gr. Ned.*, die nieuwontdekte multatuliana die nu eindelijk heelemaal klaar zijn (met verifieeren en vervolledigen ben je altijd veel meer tijd kwijt dan je aanvankelijk veronderstelt). En Bep is nòg altijd op halve kracht; hier in Den Haag heeft ze alweer verloren wat ze in Bergen gewonnen heeft.

Toen ik eindelijk dan hier kwam, heb ik direct Feicko opgezocht, maar... hij was precies een maand eerder vertrokken. Had ik dat geweten, dan was ik coûte que coûte toch naar hem toegereisd. Ik was tot dusver maar één keer hier en toen zeer gejacht. Enfin; nu nog zijn hier van allerlei menschen die ik geen tijd vond op te zoeken, sinds mijn terugkeer. Ik *moet* werken, om er wat bij te verdienen.

Schrijf eens—al is 't kort—hoe het in Indië gaat. Als je in Bandoeng komt, wil je dan ook eens bij Nix informeeren hoe 't met mijn uitgaven staat, en waarom ik nix meer van hem hoor of merk sinds ik Indië verliet? Vraag dit laatste vooral.

Hoe gaat het je moeder? Bas? Ira? Is Feicko tevreden over zijn europeesch verlof? En Olly,[4] hoe heeft diè het gevonden?

Kom je nog wel tot lezen? Of verslindt de administraasje al je arbeidskracht? Werk je nog zoo hard op *kantoor*?

Je zult gehoord hebben dat we hier spannende dagen hebben doorgemaakt. Bep en ik zijn zelfs een week eerder uit Bergen gegaan daarvoor, weggeroepen door nogal alarmeerende brieven van Ter Braak. Men sprak van een 'putsch' door de N.S.B. beraamd; prachtige verhalen zijn daarover in omloop, Mussert zou gearresteerd zijn, daarna was 't meer zijn broer, die officier was, enz.enz. Maar het ware weet niemand; tenminste, degenen die het weten, vertellen het niet.

* Het lezen is veel vervelender en tijdroovender dan het schrijven!

2. Walraven had o.a. gepubliceerd 'Europeesche vakbeweging I, II, III en IV, speciaal in de suikerindustrie', in *K&O* 2 (1939–1940) 16 (1 oktober 1939), p. 250–253, 17 (16 oktober 1939), p. 267–269, 18 (1 november 1939) p. 282–285 en 20 (1 december 1939), p. 316–318.

3. M.K. (= D. M. G. Koch), 'De Vaderlandsche Club tien jaar' in *K&O* 2 (1939–1940) 18 (1 november 1939), p. 280–282.

4. Olga, vrouw van Feicko Tissing.

Dat er iets gebeurd *is*, is duidelijk; ook dat men zeer bang is geweest voor een duitsche inval, want daarover zijn de verhalen van wat de gemobiliseerden hebben meegemaakt niet dubbelzinnig. Maar ditmaal is het dan overgewaaid;—voor hoe lang?

Over 't algemeen houdt men zich in dat land toch wel *zeer* rustig. Is 't uit gebrek aan voorstellingsvermogen of omdat dit toch nog het beste is? God weet, maar je kunt niet voortdurend in angst leven, dus zoo is het nog het aangenaamst voor iedereen; en verder Insj'Allah.[5]

Als ik hier klaar ben—misschien tegen half Januari, gaan we vmdl. naar Bergen terug.* Tot zoolang is ons adres Laan v. Meerdervoort 835 (dus schuin tegenover het adres waar Feicko gewoond heeft!) Deze buurt is niet ongeschikt, hoewel verdomd ver van 't centrum, waar ik eig. dagelijks wezen moet, en 2 × zoo ver nu 't zoo koud is.

Alijntje is sinds gisteren zijn toncillen kwijt en zit dus vandaag nog wat met koorts in bed en is wat jengelig. Verder geen nieuws wat onszelf betreft. Doe hartelijke groeten aan 'de jouwen' van ons drie, en heb zelf een stevige hand van steeds je

E.

3892. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 2 december 1939*

Den Haag, 2 Dec.

Beste Emilius,

Kan je Donderdag hier komen met *Le Petit Ami* (dat je nu natuurlijk allang uit hebt!) en dan met mij meegaan naar Batten. Neem van Geel mee, als hij wil.[1] Wij breken dan nog 2 kisten boeken open en gaan den middag wijden aan voorlezing[2] en bekijkerij van platen[3]

* Eig. moet je er iedere keer bij lachen, als je zulke plannen maakt in deze tijden.

5. Arabisch: als Allah het wil = misschien.

1. Van Geel kwam niet mee.

2. Voorlezing van *De grijze dashond.*

3. DP toonde ook het verzamelde werk van Gide; hij scheurde er als voorbereiding voor het binden de dagboekbladen uit, omdat deze inmiddels afzonderlijk verschenen waren.

etc. Laat ons afspreken dat je 2 uur bij Batten bent (Sportlaan 125, Den Haag); niet eerder en niet later. Schrijf me nog even of 't kan. En de foto's?

Hartelijke groeten, je

EduP.

3893. *Aan L. P. J. Braat: Den Haag, 3 december 1939*

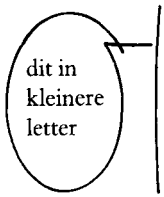
DE TWEE GEVANGENEN

Sinds zij zich afsloot voor de roes van 't dansen
tart Stella Holland met versteende blik,
rechtop in 't strak fluweel, waaruit als kransen
de mouwen storten, ruisend snik op snik.

Het mausoleum wekt makabre trancen.
'Juich niet voor muren, waar 'k mijn hart verstik!'
Grootmoeders jurk om zich in te verschansen,
maar 't hart danst woedend voort en zegt toch: ik.

Terwijl, gezeten, Wilma de hoogblonde
vergeten blijft dat zij is kind geweest,
zich kind toont van dit land en de gekooide
wat toelacht, dan weer ernstig een verstrooide
soort aandacht wijdt aan 't stromen van de weg.
Bevrijd, bevrijd,—met hollands overleg.

E. du Perron

NOOT

Dit is de Wilma van 't portret,
die ik in dit vers heb gezet.
De echte heeft nog wel iets anders:
meer schranders.

E.d.P.

Den Haag, 3 Dec. '39.

Geachte Heer Braat,

Hierbij dan vast het sonnet,[1] met een klein staartje. Maar een reproductie is nu ook echt onmisbaar. Ik zal probeeren spoedig die kist van mij, waarin de auteursteekeningen zitten, open te krijgen.

Met vr. gr. uw dw.

EduP.

3894. *Aan F. E. A. Batten: Den Haag, 5 december 1939*

Den Haag, Dinsdagmorgen.

Beste Freddy,

Leuk dat we nu al aan de correspondentie toe zijn binnen Den Haag! Ik heb toch telefoon tegenwoordig.

Overigens weet ik bij ondervinding dat nadruk op papier zeer verkeerd is voor zulke snertgevalletjes. En 1° wat ik Rudie over jou zeg, heeft niet de bedoeling oververteld te worden. Dat compliceert ook maar; te meer waar ik, als ik het noodig vind jou iets te zeggen, me nog wel zelf met de commissie kan belasten. Ten 2e. ik zou *serieus* aan een bepaalde hersenkronkel bij je gaan gelooven, als ik, waar het je vriend Rudie geldt, opeens van je lezen moet dat je 'belangrijke stukken liever niet *via derden* aan iemand overhandig(t)'. Dat de post je zooveel veiliger lijkt, is een illuzie die *ik* bepaald niet deel. Maar ja, het ding is terecht, en belangrijk was het niet; een doodgewoon drukwerk nl., zooals je zelf hebt kunnen zien, ondanks de vele postzegels, en het *is* nu aangekomen. Deze nakaarterij per soerat[1] is dus werkelijk overbodig.

Van meer belang is dat ik vanmorgen ook een brief van Van Moerkerken kreeg, dat hij Donderdag niet goed kan en liever Vrijdag komt. Dat komt voor mij ook beter uit, omdat ik vandaag naar Amsterdam moet, zoodat ik een dag verlies voor het werken aan Bousquet, dwz. aan de schrijverij *over* B.[2] Zou het jou dus schikken als we Vrijdag kwamen aanzetten inpl. van Donderdag, op hetzelfde uur, dus 2 uur—niet eerder—ik ben bang dat je je moeder anders

1. Zie voor een eerdere versie van dit sonnet 3503 (vgl. ook 3363 n 2). Zie voor een reproductie in kleur van 'Dubbel vrouwenportret' H. L. C. Jaffé, *Willink.* (Amsterdam 1979), p. 91.

1. Per brief.

2. Zie 3761 n 2.

aanspoort om eten voor ons te maken of zoo!—en zou jij dan Rudie willen waarschuwen? (hij heeft telefoon). Ik moet er nu nl. gezwind van door.

Met beste groeten, je

E.

3895. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 5 december 1939*

Den Haag, 5 Dec.'39.

Beste van Moerkerken,

Dank voor de foto, maar hoe is de andere, *zonder* Alijntje?[1] Ik weet niet of V. een ex. van *S. Sebastiaan* beschikbaar heeft, maar waarom zou je niet vragen?

Jammer dat je Léautaud door het optreden van Freud zoo onbelangrijk vindt. *Le Petit Ami* is van 1903, toen er van de Oedipoeserij goddank nog geen bal geadministreerd was; bovendien kan die wetenschappelijke bijdrage me niets schelen, en vind ik Léautaud's toon en stijl en vertelwijze uniek: wat hij vertelt van het kind dat hij was heeft diepe indruk op mij gemaakt; verder de dood van La Perruche; en tenslotte dat verlieven op zijn moeder die een vreemde vrouw voor hem was.* Dit alles om de bijna 18e-eeuwsche charme ervan, waarbij de wetenschap van Freud minder dan lucht voor me wordt. Ik stel *Si le grain*... èn Anton Wachter dan ook, qua toon, ver beneden *Le Petit Ami*.**

Maar zoo zie je... Jij vindt wèl *De Kl. Republiek* genietbaar, en dit niet. Benieuwd wat *Barnabooth* voor je wordt. Misschien ook kulkoek, dwz. op stukken na niet zoo belangrijk als *Enfantines*. Als je de literatuur gaat toetsen naar de al-of-niet belangrijkheid naast Freud, houd je misschien op het laatst alleen een stel boeken over als 'appendix van niet-bij-Freud-voorkomende-staaltjes' of zoo. Als ik kon *schrijven* als Léautaud, zoo precies en nonchalant tegelijk, zoo echt, dwz. zonder een zweem van humbug en toch zoo boeiend, dan had

* Let wel: niet alleen *dat*, maar *hoe*. Ik vind dat hfdst. als verhaal verrukkelijk, al zal dit wschl. dan ook wel weer om oedipusserij bij mijzelf zijn.

** Hoeveel 'belangrijker' ze verder dan ook mogen zijn.

1. Zie 3882 n 3.

ik schijt aan alle Van Deyssels. Niet dat ik dat nu niet heb, maar dàn had ik het met nog heel wat meer recht, zou ik meenen.

Goed, we houden het dus op Vrijdag: zelfde uur—2 uur—bij Batten.

Condoléances over de overleden Poes. Draag het.

Met beste groeten, je

EduP.

Rappel. Ik krijg dus nog van je:

2 exx. Roorda van Eysinga compleet (klein)[2]

1 ex. Van Deyssel met hoed (grooter).[3]

1 foto van de 3 op het balkon zonder kind.[4]

1 foto van Brumund (groot).[5]

Ik krabbel dit haastiglijk, want ik moet naar Amsterdam voor een ontmoeting met Querido, die opeens 'werk'[6] voor me schijnt te hebben. Maar ik ga meteen weer terug en moet verder nog iemand zien, zoodat ik wel geen tijd zal hebben om even bij je te komen. Anders had ik *Le Petit Ami* even opgehaald.

3896. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 5 december 1939*

Den Haag, 5 Dec. '39.

Waarde Heer Stuiveling,

Natuurlijk ben *ik* het graag met u eens over de verklaring die u geeft van dat afschrift. Maar het feit blijft bestaan dat Dekker dat stuk nog in Indië, en nàdat Van Twist zijn grootkruis had, geschreven *kan* hebben. Hij zou 't dan aan Jan hebben laten zien, die gezegd zou hebben: 'Jonge jonge, wat is dat mooi!' en die er door een van zijn magangs (inlandsche schrijvers, ook op een plantage) een afschrift van zou hebben laten maken; dat dan ook zóó 'in de familie' zou zijn gebleven.

Maar ik geef toe: onder behoorlijke menschen is de vergissing

2. Niet geïdentificeerd.

3. Zie E. van Moerkerken, *Reportages in licht en schaduw*, nr. 10.

4. Zie 3882 n 3.

5. Niet geïdentificeerd.

6. De vertaling van Boris Souvarine, *Stalin en het bolsjewisme*. Amsterdam 1940. Souvarine/Soewarin (ps. van Boris Lipschitz) was een Pools trotskist, die na zijn vlucht uit Rusland tot Fransman werd genaturaliseerd.

inzake het grootkruis heel wat waarschijnlijker te achten. Ik houd het daar dan ook op. Toch wil ik, ook voor de 'historische eerlijkheid' al, erbij zetten dat deze vergissing mijzelf niet ontgaan is; verder ook opdat later niet iemand met veel lawijd, als een catastrophale ontdekking van hèm, met die grootkruis-historie komt aanzetten. Heb ik het zelf meegedeeld, dan staan 'wij' toch sterker, ook als 'zij' er nader over praten willen. Aan ons dan, om te betoogen hoe gezocht hùn uitleggingen zijn. Het is misschien niet prettig, maar in ieder geval is dit mij liever dan bewust wegmoffelen.

Uw onderhoud met Van Suchtelen[1] lijkt, zoo gezien, niet onbelovend. Ik spreek eerstdaags wschl. den uitgever Veen, en zal hem in ieder geval, 'vrijblijvend', hetzelfde voorstellen. Van Suchtelen heeft dan de preferentie, maar mocht Veen er krachtiger voor voelen en er gauwer een begin mee willen maken, dan zou u Van S. kunnen vragen zich binnen een bepaalden tijd te decideeren, al of niet in collaboratie met 'Elsevier'. Zegt èn Veen èn Van S. tenslotte neen, dan is De Haan nog een mogelijkheid.

Met Pée samenwerken zou eventueel best gaan. Zijn stijl is nogal zakkig, maar hij is zeker een 'Multatuli-kenner' en lijkt me verder een alleraardigste man. Zijn leeftijd zal ook wel geen bezwaar zijn, behalve wanneer hij 'onder onze handen' sterft...

Iedere opdracht is natuurlijk vóór alles een 'gebaar'; zelfs die als teeken van vereering bedoeld zijn, dwz. die al niet minder dan de opdracht als teeken van gezellig verkeer. Maar dat 'de rest' u zoo koud laat, is toch wel wat gek. Ik herinner mij hoe blij ik was toen Malraux mij *La Condition Humaine* opdroeg, wat ik toch zeker heel wat minder zou zijn geweest als zijn 'gebaar' met een opstelletje in de N.R.F. was gepaard gegaan. Ik ieder geval, als het gebaar van mij komt, mag mij toch niet koud laten wat ik er *bij* doe; en dit voorloopige uitgaafje, bestemd om eens in de omgewerkte druk van *De Man v. Lebak* te worden verzwolgen, vind ik te weinig voor u.

Uw *Erasmus* bracht mijn vriend D.M.G. Koch mij in het roomsche ziekenhuis te Bandoeng, net toen ik weer tot de levenden terugkeerde; hij bracht het met een stapeltje andere boeken, gedichten van uw 'groote vriendin'[2] o.a., en het was niet precies de lectuur die ik toèn in staat was te apprecieeren, al was de wil goed;—zoodat

1. Op 2 december 1939 sprak Stuiveling met hem over de uitgave van het volledig werk van Multatuli.
2. Henriette Roland Holst.

ik alles meer door me heen heb laten glijden dan behoorlijk opgenomen. Ik hoop dit nu eerlang beter over te doen.

Voor vandaag is dit alles, geloof ik. Met vriendelijke groeten, mede van mijn vrouw, steeds uw dw.

EduPerron

3897. *Aan C. de Hart: Den Haag, 7 december 1939*

Geachte Heer De Hart,

Dank voor uw brief, die als antwoord nauwelijks noodig was. Ik zelf had natuurlijk een vaag gevoel van schuldbesef toen ik u mijn lange uitleg schreef, dwz. ik dacht: '*kan* ik, door de haast, misschien wat onaangenaam geschreven hebben, en is de heer De Hart misschien daarom boos?' Door die haast, waarin ik in Bergen u schrijven moest, wist ik nl. achteraf absoluut niet meer wat ik u precies geschreven had! Vandaar die twijfel, enz.

Vanmorgen kreeg ik het boek van Mult.'s schoondochter.[1] Het lijkt me méér dan vischwijfachtig, en het is een lijvig kreng! Ik zal er zeer eerstdaags mij mee bezighouden. Zoudt u mij, eventueel ter reproductie, die foto kunnen zenden van 'Edu' en zijn vrouw, als *jong* paar,[2]—dus niet dat oude, uit Nice of zoo, maar dat andere, waarop zij zit en hij staat?

Bij voorbaat dank. Ik schrijf u nader over eenigen tijd.
Steeds gaarne uw

EduPerron

In haast alweer, ik moet uit!

3898. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 7 december 1939*

Den Haag, 7 Dec.'39.

Beste van M.,

Op mijn gewone manier zal ik je met argumenten antwoorden als je begint met het soort opmerkingen dat Last dan wschl. je vlerkerigheid noemt.

1. Zie 3788 n 1.
2. Deze foto, voor zover bekend niet gepubliceerd, aanwezig in het Multatuli-museum.

Vanwaar die suppositie dat Fred Batten en zoo mij niet zouden mogen tegenspreken? Is dit een begin van den goeden invloed op je en van het literair initiatief van den zich noemenden heer van Wagenvoorde?[1]

Vanwaar die suppositie dat mijn 'toorn' zou losbreken als je mij tegensprak? Heb ik je in mijn brief soms uitgescholden? Ik leen je een boek dat ik zeer hoog stel. Je schrijft dat je 't niet erg belangrijk vindt. Ik verdedig het. Ik doe dit op een manier die mij eigen is en precies zooals ik het in een gesprek met je gedaan zou hebben. Waar is de toorn? Of mag *ik jou*, nu je je oordeel over het boek hebt uitgesproken, niet meer tegenspreken?

Dat Van Deyssel erbij te pas komt, is logisch. Ik ben nog altijd verbaasd dat je ook maar *iets* goed hebt kunnen vinden aan dat opus. Je onbelangrijk vinden van *Le Petit Ami* komt vanzelf naast die vorige opinie van je te staan. Niets is normaler. Dat jij deze 'rangen' van je appreciaties en depreciaties nu nader toelicht, is best, maar ik kan dat niet ruiken vóór de toelichting. Bovendien, waarom zou ik die 2 uitspraken van je niet bij elkaar mogen brengen?

En ja, natuurlijk kwam Freud er voor mij bij vanwege die oedipoezelarij. Je brief had—voor mij—een toon van: nu ja, wat die Leautaud daar vertelt, weten we nu toch al lang; vandaar 'onbelangrijk', en tenslotte: gelukkig dat we nog *Si le grain* en *Anton Wachter* hebben. Waar sloegen die 2 titels dan op, zooniet op grooter rijkheid aan onthullinkjes naast of na Freud? Op het literair talent? Dan hèb ik je daarop geantwoord.

Freud en Léautaud zijn 'onvergelijkbare grootheden', zeg je nu. Hè ja! Maar ik hèb ze dan ook niet *vergeleken*. Lees mijn brief over: je zult er niets anders in vinden dan dat *ik* geen bal geef om de ontdekkingen van Freud als ik geniet van *Le Petit Ami*.

Verder vind ik die verliefdheid van L. op zijn moeder, die eig. zijn moeder niet is maar een vrouw die hij op zijn 30e ontmoet, niet *grotesk*, maar *verrukkelijk*; een van de mooiste dingen die ik ooit vond, in alle 'bekentenisliteratuur' die ik ooit las. En ik noem dit inderdaad 18e eeuwsche charme, om de lichtheid van toets, de vriendelijke geamuseerdheid om de 'immoraliteit' van de situatie. Is dat zoo raar? Verder is L. *bijna* 18e eeuwsch, zei ik, omdat er ook nog wat

1. Ps. van Dick Riegen (geb. 1915), dichter en toneelspeler, die plannen had om met Dolf van Heusden en Pierre H. Dubois een nieuw literair blad 'Vlam '40' uit te geven.

fin-de-siècle (van de 19e) bijkomt, zijn Jean de Tinan-kant. Maar lees Jean de Tinan maar niet, want het is een jeugd die voorbij is, die je daarin vinden zou, een jeugd die niets heeft van de aftrekkerijtjes à deux van *Tusschen kantoor en archief.* Dus voor jou vermoedelijk 'onbelangrijk', zij 't dan relatief.

Deze opinies van mij geef ik je gewoon als opinies, zonder eenige toorn. Voor verder tegenspreken jouwerzijds (als je 't dan zoo noemen wilt) houd ik me met warmte aanbevolen, maar dat moet dan Vrijdag mondeling geschieden, want voor pen en papier is er dan geen tijd meer, denk ik. Als je 'Tilloesjka' meeneemt—wat ik natuurlijk uitstekend zou vinden—ga ik geen onvertogen verzen voorlezen, omdat *ik* dat lieve kind niet mee wil 'harden', en haar mee wil helpen vormen tot een stuk 'nieuwe jeugd'.

Tenslotte: Léautaud schrijft zoo prachtig natuurlijk (even goed en 'fransch' als Régnier of Anatole France maar met niets van de vervelende 'literatuur' van die heeren), dat het me niets verwondert als hij je 't idee geeft dat je 't zoo ook kan. Dat is zelfs het kenmerkende van dit soort goed schrijven. Maar het is een illuzie, vrees ik. Als je werkelijk zoo schrijven kon, in een brief aan een vriend of hoe ook—*ik* kan 't bijv. nièt!—maak je veel kans op slag de eerste prozaschrijver te zijn van Holland. Probeer het dus maar eens, ik zal er met spanning naar uitzien, en wat een aanwinst zou het zijn voor *Vlam '40.*[2]

Met hartelijke groeten en tot Vrijdag.

EduP.

3899. *Aan H. Mayer: Den Haag, 7 december 1939*

Den Haag, 7 Dec. 's avonds.

Beste Henri,

Ingesloten het stuk uit de *Spectator*[1] terug, met dank voor de inzage. Eenige van deze mededeelingen zijn wel aardig, maar het is tenslotte een oudejuffrouw die aan het woord is, en die er niet zelf

2. Van Moerkerken was om een verhaal voor 'Vlam '40' gevraagd.

1. H. E. Moltzer, 'Over O. Z. van Haren' in *De Nederlandsche spectator* 20 (1876) 39 (23 september), p. 310, waarin de door mw. Petit, wier vader een vriend van O. Z. van Haren was, opgetekende herinneringen werden gepubliceerd. DP heeft van dit artikel gebruik gemaakt voor de herziene druk van *Schandaal in Holland* (*Vw* 3, p. 685).

bij is geweest; dat verhaal van het 'pistool op de borst' klopt bv. absoluut niet met wat O.Z. *zelf* in zijn 'Deducties' over het onderteekenen van die schuldbekentenis meedeelt. Hij heeft die wel degelijk bij hemzelf thuis in 2 exemplaren, niet alleen *geteekend*, maar compleet en eigenhandig *overgeschreven*, wat nog iets anders is, en hij vertelt zelf hoe hij, onder dat overschrijven, wel een halfdozijn keer in de schoot van zijn vrouw is gaan huilen.[2]

Ik heb het voortdurend beestachtig druk—heb nu op me genomen om, voor Querido, Souwarine's *Stalin* te vertalen, wat me van mijn laatste vrije uren berooft; omdat ik daarnaast het werk op het Rijksarchief toch niet wil opgeven, nu ik speciaal in Den Haag zit daarvoor.

Over een tijdje kom ik wel plotseling opdagen.

Met beste groeten, je

E.

3900. *Aan G. H. 's-Gravesande: Den Haag, 9 december 1939*

Den Haag, Zaterdagavond.

Beste Hein,

Het is toch wonderlijk, zooals iets mis kan loopen. Je had me gezegd dat je niet voor 4 uur van *Het Vad.*[1] weg kon, dus, ook als je direct naar me toeging, zeker niet voor half 5 hier[2] zou zijn. De trams hier in dit stadje kennende, nam ik dat grif aan. Bep en ik hebben er, allebei apart, voor gezorgd dat wij vóór half vijf thuis waren,—en hoorden tot onze stomme verbazing dat je al geweest was en weer weggegaan.

Dat je er, door extra-gunstig tramverkeer of zoo, in slaagde 5 minuten voor ons hier te zijn, soit; maar in Godsnaam, waarom weer weggegaan? Waarom de juffrouw beneden niet gezegd dat je verwacht werd, dat je een vriend van ons was en dat je wenschte in onze zitkamer op ons te wachten? Doe dat voortaan, mocht zich ooit een herhaling van dit geval voordoen, in Godsnaam *altijd*.

Bep en ik hebben er nu een zeer onaangenaam gevoel van; en we hadden ons er zooveel van voorgesteld je nu eindelijk eens hier te

2. Zie *Schandaal in Holland*, p. 151–152 (*Vw* 3, p. 643).

1. Het redactiebureau was gevestigd in Parkstraat 25.

2. Laan van Meerdervoort 835.

hebben. Freddy Batten is op de fiets nog naar je toegegaan,[3] maar telefoneerde dat je niet meer komen kon, en zei zooiets van dat men je had 'weggestuurd'. Dit laatste is toch nonsens, wil ik hopen?

Enfin, het spijt ons beiden erg! Maandag moet ik naar Rotterdam, Dinsdag en Woensdag zijn we bezet, Donderdagmiddag of avond zou gaan. Wil je Maandag even opbellen en met Bep een afspraak maken?

Met hartelijke groeten, steeds je Eddy

3901. *Aan P. H. Dubois: Den Haag, 10 december 1939*

Den Haag, 10 Dec. '39.

Waarde Heer Dubois,

Ik kom Vrijdag as. (15 Dec.) in Amsterdam. Zou u dan bijv. om 3 uur in Hotel Parkzicht, of neen, het heet geloof ik Parkhotel, kunnen zijn? Er is een café onderin; ik bedoel dat hotel aan of bij de Vossiusstraat—of P.C. Hooftstraat, u zult wel weten hoe 't daar heet. Je zit daar rustiger dan in de 'artiestencafés'; ook voor de spijsvertering.

We zouden dan ook samen naar Willink kunnen gaan, als u er absoluut op gesteld bent die oude uitgaafjes van me te bekijken. Willink is mijn oudste 'kunstbroeder', zooals u misschien weet; en hij is dan ook de eenige die al die oude editietjes bezit, waarvoor hij vaak illustraties leverde. (Greshoff had ze ook, maar heeft ze misschien meegenomen naar Zuid-Afrika. Ik heb ze niet, want mijn exemplaren gaf ik in 1927 of '28 juist weg aan Greshoff.) Als de boel compleet is, moet er zijn:

* 2 *Het Roerend Bezit*, met ill. van O. Duboux (zelfs in 2 uitgaven)—ps. Duco Perkens

1 *Manuscrit trouvé dans une Poche*, par Bodor Guila, (i/h fransch, met portret door Creixams[1]—dit is zelfs het oudste, komt dus vóór het bovengenoemde).

3 *Kwartier per Dag*—moderne 'gedichten', op reis geschreven, ps. Duco Perkens, 'constructivistische' ill. van Jozef Peeters.

* (Ik heb geprobeerd met rood potlood de volgorde aan te geven. Die zal wel *zoowat* juist zijn!)

3. Irisstraat 68.

1. Zie Ronald Spoor en Louis Uding, 'Du Perron geportretteerd door Creixams' in *Het oog in 't zeil* 1 (1983–1984) 6 (augustus 1984) p. 14–16.

4 *Claudia*, ps. Duco Perkens, ill. van Creixams.

5 *Een tussen Vijf*, ps. Duco Perkens, ill. van Willink.

8 *Bij Gebrek aan Ernst*, zijnde de verzamelde werken van Duco Perkens†, met ill. van Willink. (Dit bevatte toen alles: proza en poëzie).

10 *Het Boozige Boekje*, uitg. in beperkte oplaag bij Stols gedrukt.

9 *Een Voorbereiding*, 1e druk, veel langer dan de latere lezing. Met een teekening van mijzelf.

7 *De Behouden Prullemand*. Oude versjes van mijn 14e tot mijn 22e, heel gek en leelijk, met een portret van mij door Creixams (In zeer weinig exx., maar in 2 uitgaven.)

11 *Alle de Rozen*, proza en verzen met teekening van Willink.

12 *Poging tot Afstand*, eigen uitgave, met teekening v. Willink. (Dit is ook niet de uitgave met geel omslag van Stols, die nu evenmin meer bestaat).

6 *Filter*, ps. Duco Perkens, met portret door Max Jacob.

Ik heb zoo'n idee dat dit wel alles is, maar het kan zijn dat nog iets mij is ontsnapt. Ik sta zelf altijd wat gek ertegenaan te kijken als ik die collectie terugzie. Wschl. heeft Willink ook niet alles. Fred Batten heeft van dit alles niets, voor zoover ik weet. Maar vindt u het werkelijk van eenig belang om hierover te schrijven,[2] zelfs als u het grappig zou vinden ze voor uzelf te bekijken? Er is een hoop prulligs bij, en wat het beste was staat nu in:

Mikrochaos (alles wat poëzie is);

Bij Gebrek aan Ernst (alles wat verhalen was);

Een Voorbereiding (2e, herziene druk).

Toen ik *Nutteloos Verzet* geschreven had, ben ik uitgescheden met al die rare partikuliere uitgaafjes. (Sommige van de bovenstaande waren trouwens *niet* partikulier—tenminste niet erg—want uitgegeven door de 'moderne centra' *De Driehoek* en *Het Overzicht* in Antwerpen,—vandaar dat Duco Perkens voor een Bels doorging).

Partikulier heb ik later alleen nog uitgegeven: 5 nrs. *Cahiers van een Lezer*, alle herdrukt in *Voor kleine parochie* en *Vriend of Vijand*.[3]

2. Een artikel van Dubois over DP is toen niet gerealiseerd.

3. D.w.z. gewijzigd en bekort; vgl. de 'Verantwoording' van Jaap Goedegebuure bij de herdruk van de *Cahiers van een lezer* 1 t/m 5. (Utrecht 1981), p. XXIV.

Verder stamt uit dien eersten tijd een reeks nrs. van *De Driehoek*, een klein 'modernistisch' blad, zoo'n beetje krantachtig, dat ik, in 1925, meen ik, uitgaf met den schilder Jozef Peeters in Antwerpen, en waaraan Willink ook meewerkte. *Misschien* heeft Willink daar de collectie ook nog van. Daar stonden mijn allereerste kritiekjes in, o.a. mijn eerste aanval op Dirk Coster (later herdrukt in *Voor kl. parochie.*)

De Driehoek gaf ook een reeks eigen cahiers uit. Daarvoor heeft Willink een verhaal geschreven, dat alleraardigst was voor die dagen: *Het weten komt langzaam.* De serie zag er zoo uit:

deel 1. *Claudia*, door Duco Perkens.
deel 2. *De trust der vaderlandsliefde*, door Paul v. Ostaijen.
deel 3. *Een tussen vijf*, door Duco Perkens.
deel 4. *Het weten komt langzaam*, door A.C. Willink.
deel 5. *Het bordeel van Ika Loch*, door P. van Ostaijen.
deel 6. *Om den dood*, door Roel Houwink.

Dat was allemaal hyper-'modern' proza! Anders werd het zelfs niet aangekeken, dat begrijpt u. Vooral Jozef Peeters was bizonder streng voor alles wat niet modern genoeg was.

Ik moet toch nog eens mijn herinneringen schrijven aan dien Antwerpschen tijd[4]; voor *Gr.Ned.* misschien, maar liever nog elders. Het was mooi dwaas soms, naar 't behoort!

Voor de juiste volgorde van deze reeks hierboven, en over 't algemeen voor de heele chronologie, sta ik allerminst in; ik denk zelfs dat ik de boel nogal door elkaar gesmeten heb. Maar na 1927, meen ik, gaf ik alleen nog maar de *Cahiers v.e. Lezer* in 'beperkte oplaag' uit. Het laatste wat ik zelf liet drukken was die 1e druk van *Poging tot Afstand*, die ik zelfs introk omdat Greshoff mij toen zei dat dit maar knoeien bleef, en omdat Stols toen kwam opdagen. Zijn uitgave, de 'officieele' 1e druk, verschilt dan ook maar weinig met de eigenlijke 1e.

Iets anders is natuurlijk dat ik voor een paar vrienden doorging die goedkoope drukker van me (Breuer, Chaussée d'Ixelles, Brussel) aan het werk te zetten: zoo drukte hij nog *Ketelmuziek* van Greshoff, met een portret door mij (zag u dat ooit?); en *Disjecta Membra* van A. Roland Holst, oude en latere verzen, die nog steeds niet gebundeld zijn; en *Archipel* van Slauerhoff, met een andere keuze dan in de uitg. van Van Kampen; en nog allerlei fransche dingen. Dat valt hier dus buiten.

4. 'Herinneringen aan "modern" Vlaanderen' in *Vw* 7, p. 500–502.

Komt u Vrijdag dus in dat Parkhotel, dan neem ik u mee naar Willink, die niet ver vandaar woont. Misschien wil hij u zijn collectietje wel voor een paar dagen afstaan. Maar hij zal er wel erg op gesteld zijn, vanwege de rariteit, en ook om de bijsmaak van 'jeugdherinnering' die er voor hem wschl. aan zit. Ces premières armes!

Ik woon nu tot 16 Januari hier, ja. Daarna?...

Werk is inderdaad niet ideaal, maar de ware redenen van het misnoegen ertegen ontgaan me toch. Dat komt natuurlijk omdat ik er persoonlijk niet bij betrokken ben. Ik hoorde echter dat de zg. Van Wagenvoorde—de man is immers acteur onder zijn eigen naam? zoodat hij dus zijn schijnvorm daarmee dekt en wat uit hemzelf komt onder schuilnaam aanbiedt—dat deze heer bezwaar had tegen invloed van 'Greshoff en Ter Braak en zoo' op de jongeren van *Werk*, die daarom geen 'echte' jongeren zouden zijn. Als dat zoo is, ziet hij ze vliegen. De invloed van Greshoff (die in Kaapstad zit) bepaalt zich wschl. tot het feit dat hij jongeren als Aad. v. der Veen en uzelf zoo'n beetje geholpen heeft, indertijd; en Ter Braak bemoeit zich geen snars met dit tijdschrift. Maar ja, als je een eigen tijdschrift[5] wilt oprichten, moet je natuurlijk bezwaren laten gelden; en bovendien, waarom zou er géén ander—en eventueel *beter*—tijdschrift bestaan, naast dit *Werk*? Ik wensch u alle goeds toe daarvoor, al is die meneer Hanno van Wagenvoorde met zijn spaansch kraagje, zooals hij in *In Aanbouw*[6] verschijnt, voor mijn smaak een te verkapt personage om veel vertrouwen in te boezemen. Van Dolf van Heusden[7] heb ik zelfs nog nooit gehoord. Maar dit alles wil niets zeggen. Ook in uw tijdschrift, hoe streng ook gezift, zullen prullen staan naast echte 'figuren', alleen de tijd zal dat uitmaken. En in *Werk* natuurlijk precies zoo. Maar dat is geen reden om elkaar niet te bekibbelen en zoonoodig hevig te verachten, als het hart daartoe dringt. Ook dàt is een van de illuzies die de letterkunde levend houden; deze van 'draken dooden', bedoel ik. En je kiest niet altijd je medestrijders, soms word je door hen gekozen.

Denkt u eens aan Ernst Groenevelt als 'leider' van *Het Getij*, naast

5. Zie 3898 n 1.

6. Zijn portret, als acteur met molensteenkraag, in *In aanbouw*, letterkundig werk van jongeren, samengesteld door K. Lekkerkerker. Brussel (1939), p. 62; zie hierover ook *Vw* 6, p. 485.

7. Niet geïdentificeerd.

Van Wessem, en quasi boven Slauerhoff en Hendrik de Vries. Misschien blijkt de heer Van Wagenvoorde later de Roeland van zijn generatie te zijn, als hij zijn spaansch kraagje heeft afgelegd; aanstellerij hoèft natuurlijk geen bewijs te zijn voor gebrek aan talent. En de ergste jongeren *zijn* natuurlijk de naloopers.

Ik denk dat we een nieuwe botsing tusschen 'hemelsch' en 'poëtisch' en 'echt kunstenaarschap' tegen 'aardsch' en 'intellectualistisch' en 'geestelijke naaktlooperij' zullen beleven in die bladen van de jongeren. Het zij zoo. Het eenige dat telt, is tòch het talent.—Ziedaar voor vandaag. Met hartelijke groeten, uw

EduP.

3902. *Aan E. Gobée: Den Haag, 10 december 1939*

Den Haag, 10 Dec. '39.

Geachte Heer Gobée,

Ja, onzerzijds blijft afgesproken dat wij Woensdag as. bij u komen. Wij nemen de blauwe tram naar Leiden en denken zoowat 4 uur bij u te zijn. Is dat goed?

Ik schreef dezer dagen voor *Kritiek en Opbouw* een groot stuk over het boek van dien franschen professor (uit Algiers) G.H. Bousquet, *La politique musulmane et coloniale des Pays-Bas.* Kent u dat? Ik zou er uw opinie wel over willen hooren. M.i. staat het vol met juiste dingen en is toch 's mans gepraat over fransch 'idealisme', dat hij tegenover de hollandsche 'nuchterheid' stelt, ergerlijk; niet zoozeer uit hypocrisie overigens, als door een gebrek aan denkmoed, aan consequent doordenken wat dit zg. idealisme, dat hij dan voorstaat, eigenlijk beteekent. De hollandsche nuchterheid, zelfs waar die cynisch wordt, is mij tenslotte liever dan dit 'idealisme' van zoo'n fransche V.C.-er. (Overigens bewondert hij ten zeerste Snouck —wiens leerling hij ook is—en veracht hij Multatuli op de misselijkste gronden, hoewel hij beweert de *Havelaar* gelezen te hebben, die hij dan ook mee opneemt in zijn generale verachting.)

Tot Woensdag dan, zonder tegenbericht.

Gaarne uw

EduPerron

P.S.—Kunt u mij eenige literatuur opgeven waarin ik de figuur van Snouck kan bestudeeren? (Ik bedoel zooiets als de publicatie van de

corresp. door Damsté in *Kol. Tijdschr.*,[1] als de dissertatie van Naarding[2] etc.) Hij boeit me steeds meer, omdat hier werkelijk iemand is die èn proper, 'ethisch', dacht èn een consequent kolonisator bleef.—Wat die diss. van Naarding betreft: niet zoo lang geleden was ik bij Jan Romein die zich afvroeg wat Gerretson zoo bewogen kon hebben om Van Heutsz af te breken,—want de diss. schijnt bijna geheel door Gerretson zelf geschreven te zijn, zooals de stijl al aanduidt. Ik veronderstelde toen: misschien omdat hij Van Daalen een nòg flinker soldaat vond. Maar een paar dagen geleden was ik hier bij den dichter J.C. Bloem, die een oud vriend van Gerretson is en van wien ik hoorde dat Van Daalen de schoonvader van Gerretson was. Grappig is dat! Multatuli heeft een schoondochter die hem juist uit alle macht bemoddert, Van Daalen een schoonzoon die hem verdedigt tot in de proefschriften van zijn 'kweekelingen'.

3903. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 11 december 1939*

Den Haag, 11 Dec.'39.

Zeer geachte heer Ett,[1]

In antwoord op uw schrijven het volgende:

Mijn werk betreft inderdaad uitsluitend de Lebak-zaak. Ik ben er mee klaar en het ms. is zelfs al in handen van een uitgever[2]; het komt dit voorjaar uit, als wij dan nog bestaan. U ziet dat ik inderdaad 'vaste vorm' aan mijn plannen gegeven heb.

1. In *Koloniaal tijdschrift* 25 (1936), 26 (1937) en 27 (1938) publiceerde H. T. Damsté een reeks artikelen getiteld 'Drie Atjeh-mannen: Snouck Hurgronje – Van Heutsz – Van Daalen'.

2. Zie 3702 n 1. In deze dissertatie werd Gerretsons ex-schoonvader generaal Van Daalen geprezen en Van Heutsz' optreden in Atjeh sterk gekritiseerd. Gerretson had in opzet en uitwerking van de dissertatie de hand gehad.

1. Henri A. Ett (1908–1982) zou zijn bevindingen over Multatuli in twee artikelen publiceren (zie 3946 n 2). Hij werkte mee aan de sinds 1950 verschijnende editie van Multatuli's *Volledige werken* en was van 1945 tot 1975 conservator van het Multatuli-museum te Amsterdam.

2. D.w.z. de eerste zes hoofdstukken van *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*. Op grond van de door Ett gevonden documenten, die hij aan DP ter beschikking stelde (zie *De bewijzen* enz. p. 84–87, niet in *Vw*), voegde deze een zevende hoofdstuk toe, getiteld 'Lebak na Dekker's vertrek' en als achtste hoofdstuk werd een herdruk van DP's artikel 'Duymaer van Twist geeft Multatuli gelijk' (zie 3747 n 2) opgenomen.

De vraag is dus: wat doet u nu? Waarom zou u uw werk niet, geheel onafhankelijk van mij, uitgeven? Was het uw bedoeling om *alle* stukken over de Havelaarzaak te publiceeren, ook de reeds door De Br. Prince gepubliceerde (in de 1e druk v/d *Off. Besch.*),[3] door Jonckbloet,[4] door mij nogmaals gegeven in *de M.v.Lebak?* Ik kan uit uw brief niet goed opmaken wat u zich precies heeft voorgesteld te publiceeren. Ook schrijft u over een *onuitgegeven* verzameling bescheiden van De Br. Pr. èn over een *boekje*, dat aan De Kock opgedragen is.[5] Ik dacht dat De Br. Prince een behoorlijk man was; hoe kan hij dan iets, wat dan ook, opgedragen hebben aan een idiote viezik als die De Kock?

Ik heb in 't Mult.mus. eenvoudig alles doorgewerkt wat de conservator tot mijn beschikking gesteld heeft. Ik schrijf hem nu gelijk hiermee welke andere stukken, ditzelfde onderwerp betreffend, het museum nog hebben kan, die hij mij dus *niet* zou hebben voorgelegd. Of is van al die Dokumenten achteraf één verzameling gemaakt, in 2 dossiers?

De heer De Hart heeft mij uw naam genoemd, zeggend dat u die dokumenten ter bestudeering had gevraagd. Daar u mij verder onbekend was en daar ik uit Indië gekomen was met het plan in Amsterdam zoo gauw mogelijk mijn Multatuli-studie (speciaal Lebak, en Indische tijd) voort te zetten, ben ik rustig mijn eigen gang gegaan. Wel heb ik den conservator gevraagd of u nog eenige papieren 'onder u' had, waarop mij gezegd werd dat alles in het museum terug was.

Ik begrijp dat mijn werkzaamheid voor u niet zoo prettig is. Maar dat is het risico van dit bedrijf. Ik heb 3 jaar in Indië gezeten en ben nu nog geen 3 maanden terug; u zat in Holland; was u klaar geweest en uw boek nu uitgegeven, dan zou ik er met belangstelling kennis

3. Zie 3395 n 9.

4. Zie 3704 n 10.

5. Het laatste reeds gedrukte gedeelte van de voorgenomen herziene uitgave van P. L. M. de Bruijn Prince, *Officiële bescheiden betreffende de dienst van Multatuli als O.I.-ambtenaar.* De auteur liet deze oplage vernietigen, omdat hij nieuwe documenten had ontvangen, die hij in 1910 in een tweede vermeerderde druk (dus eigenlijk de derde) het licht gaf. Op het schutblad van dit boekje van de herroepen uitgave plaatste de auteur een opdracht voor W. H. W. de Kock. Dit bracht DP er toe zijn mening over De Bruijn Prince volledig te herzien (zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 85–87, niet in *Vw*).

van hebben genomen en uw publikatie later hebben verwerkt in mijn herdruk van *De M.v.Lebak*.

Nu geef ik eenvoudig de dokumenten uit die ik vond, met mijn commentaar. Ik ben sinds bijna een maand klaar. De titel van dit boekje zal zijn: *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman*. Dat ik het nog zou intrekken is uitgesloten. De vraag is nu dus: wat u zelf wilt doen.

Misschien is inderdaad het beste dat wij er een keer over praten. Ik moet Vrijdag as. naar Amsterdam, maar ben bezet van 3 tot 5 en van half 8 tot verder. Ik zou dus bij u kunnen komen vóór 3en, of na 5en. Wat schikt u het best? Bent u 's morgens vrij, dan zou ik ook eerder kunnen komen, bv. tegen half 12 of 12 uur bij u.

Maar werkelijk, het zou mij onaangenaam zijn, als u zich door mij verplicht achtte iets, wat dan ook, te wijzigen aan uw arbeid. Waarom zou u mij niet eenvoudigweg negeeren? Evenmin als u mij kwalijk kunt nemen dat ik mijn eigen weg ga, zou ik u kwalijk nemen dat u uw ontdekkingen voor u hield. Deze Mult. affaire is in ieder geval hiermee ook niet afgeloopen; als ik u zie, zal ik u zeggen waarom.

Graag dus omgaand bericht, met het oog op Vrijdag.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

3904. *Aan C. de Hart: Den Haag, 11 december 1939*

Den Haag, 11 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

Ik ontvang daarjuist een schrijven van den heer Ett in verband met die dokumenten v/h Mult.Museum. Hij schrijft o.a.:

'Toevalligerwijze, vond ik bovendien, in het Mult.Museum, een onuitgegeven verzameling bescheiden, voornamelijk betrekking hebbende op Lebak en bijeengebracht door wijlen den heer De Bruyn Prince, die het boekje destijds opdroeg aan Jhr. W.H.W. de Kock en—gelijk U wellicht weten zult, deze laatste heer vermaakte zijn gansche Mult.bibliotheek—met inbegrip van het bewuste boekje—aan de Museum-vereeniging'.

Wat bedoelt hij daar precies mee? Waarom zou hij die verzameling bescheiden *toevalligerwijs* in het Mult.mus. ontdekt hebben? Waarom schrijft hij van een *onuitgegeven* verzameling èn van een *boekje*? Kunt u mij hier iets van zeggen? Ik begrijp er zóó niets van.

De 2 bundels (dossiers) die ik doorkeek, komen toch van Mimi, niet? Of was er nog iets bij van Hugo D.D.?[1] Of van iemand anders? Tot dusver heb ik gedacht dat alle door mij nageziene dokumenten uit Multatuli's nalatenschap kwamen, via Mimi dan. Is dat dan niet zoo?

Zou u mij even hierover willen schrijven? Er is nu haast bij, want ik zal dien heer Ett vermoedelijk moeten spreken. Heb ik die verzameling van De Br. Prince dus *niet* gezien? En waarom niet? Die zou toch bij de andere papieren betreffende Lebak moeten zijn?

Alvorens met den heer Ett hierover te spreken (ik ga Vrijdag as. even naar Amsterdam), zou ik graag iets van ù hierover vernemen. Bij voorbaat hartelijk dank en steeds gaarne uw

EduP.

P.S. Volgens den brief van den heer Ett zou deze collectie bescheiden, door De Br. Prince bijeengebracht, van het hoogste belang zijn. Is dat niet overdreven? Wat kan erbij zijn dat Multatuli niet zelf bezat, gezien de copieën die hij allemaal heeft laten maken etc.?

3905. *Aan A. A. M. Stols: Den Haag, 12 december 1939*

Den Haag, 12 Dec. '39.

Beste Sander,

Ik heb geprobeerd je aan de telefoon te krijgen, maar het ging niet. Dus ook maar per brief.

Neen, die herdruk van mijn gedichten, daar moet je nog wat op wachten. Eerst moet ik het lange gedicht afmaken waar ik nu mee bezig ben: *De Grijze Dashond.* Is dat klaar, dan wou ik daarvan een aparte editie laten maken, zooniet in 'Ursa Minor', dan elders, bijv. in een uitgave als *Een Winter aan Zee*; liefst bij jou zelf, omdat je dan ook vrij bent het ding in de verz. gedichten op te nemen, zoodra je dat zelf wilt. Tegen den titel *Gedichten* heb ik ook eenig bezwaar. Liefst *Parlando* ('volledige gedichten' eronder, als je dat wilt); maar daar praten we nog over.

Mijn Multatuli-editie is nog altijd niet klaar; ik heb nl. nieuwe dokumenten ontdekt—dwz. ben ze op het spoor. Veen heeft ook

1. Hugo Charles Douwes Dekker (1863–1940), zoon van Jan Douwes Dekker, de jongste broer van Eduard.

nog niet besloten; sinds ik het ms. zond aan Van der Woude hoorde ik niets meer.

Wil jij van mij uitgeven—ik zoek er een uitgever voor: *In deze grootse tijd*, zijnde de verzameling notities (gesprekken etc.) die ik maakte in Parijs en die in *Gr. Ned.* stonden? Er is kans op dat, met mijn tegenwoordige bekendheid, zoo'n boekje behoorlijk gaat, mits je 't niet tè duur maakt. Het moet niet duurder worden dan Jan's *In alle Ernst* of *Steenen voor brood*. Als je er wat huiverig voor bent, kunnen we afspreken dat je me niets ervoor geeft vóór je de drukkosten eruit hebt, en daarna (maar dàn 'terugwerkend', omdat het risico dan weg is) niet meer dan 10% per ex. Wil je dit, dan kan je den tekst eerstdaags krijgen.

Hoe staat het eigenlijk met het auteursrecht dat ik heb over *Een Voorbereiding*, *Bij Gebr. aan Ernst* en *Cahiers v/e lezer*? Gesteld dat een uitgever een van die dingen wil, zit ik dan vast? *Een Voorb.* betaalde ik, meen ik, zelf indertijd; bovendien heb *ik* toch niets te maken met dien heer Haantjes Dekker?[1] En de *Cahiers*, hoe staat het daar mee? Is daar nog veel van?

Ik wil vroeger of later een keuze uit mijn kritische geschriften maken in 3 of 4 dln., nl.

1. *Cahiers v/e Lezer* + *Uren met Coster* (keuze);
2. *De Smalle Mens* + oudste *Blocnote klein formaat* (chronologisch ertusschen gezet);
3. *In deze grootse Tijd*;
4. Een keuze uit mijn kritische artikelen voor 't 'Bat. Nwsbl.' (zooiets als Menno's *In Gespr. m.d. Vorigen*).

Is dit niet te realiseeren? Het 3e deel, dat ik je nu aanbied, kan definitief zoo blijven.

Jany vertelde me dat je een prachtuitgaaf had gedrukt van Patrice de la Tour du Pin, *La Quête de Joie*. Als ik dat geweten had, had ik erover gesproken in mijn bespr. van dien bundel in de *N.R.C.*[2] Ik hoor ook dat deze Patrice in den oorlog gewond is en krijgsgevangen gemaakt. Als je me tijdig een ex. stuurt en van die verwonding gegevens, kan ik misschien een stukje toevoegen aan mijn bespreking; dit is nu echt iets om het boek te laten 'gaan'! Korteweg, van

1. Zie 3517 n 3.
2. DP besprak *La quête de joie*. Parijs 1939 (eerder uitgegeven door Stols in 1933) in *NRC* van 14 december 1939 (av.). Aan de tekst voor de krant werden de hier bedoelde gegevens toegevoegd (*Vw* 6, p. 459–461).

de *N.R.C.*, komt vanavond hier; ik zal hem in ieder geval iets ervan zeggen.

Breng of zend je me dan:

La Quête de Joie en *Beatrijs*? En de *Gedichten* v. Hoornik? En Mok?[3]

Tot ziens. Hartelijke groeten van je

E.

3906. *Aan J. van der Woude: Den Haag, 12 december 1939*

Den Haag, 12 Dec. '39.

Beste Van der Woude,

Nog steeds zie ik uit naar bericht van je. Is het nu uitgemaakt, dat Veen de Multatuliana neemt? Ik vraag dit omdat gisteren een brief hier binnenkwam van dien heer Ett, die zich ook met deze dokumenten bezighield. Ik heb hem geschreven dat mijn ms. al naar den uitgever is (hij zelf zegt eind volgend jaar pas klaar te zullen zijn). Maar hij wees mij nog op andere dokumenten en zegt dat hij mij nu maar zijn gegevens zal afstaan—kortom, ik wil hem niet 'berooven', maar aangezien hij mij spreken wil, kan ik altijd gaan kijken wat soort man het is en wat hij precies wil.

Met het oog op dit alles had ik toch wel graag *zekerheid* en zoo spoedig mogelijk. Ik heb Stols nu eig. zoo'n beetje de bons gegeven voor Veen, dus Veen moet het nu maar echt doen. Zoodra ik dien Ett gesproken heb, zal ik je berichten hoe de zaak eruit ziet,—want vind ik, of krijg ik, door deze ontmoeting nog wat meer interessants (véél zal 't niet zijn), dan zou 't natuurlijk zonde zijn dat niet in het boek bij Veen op te nemen. Zou je me in dat geval willen helpen door me 't ms. nog even terug te sturen?

Ik kan Veen ook persoonlijk spreken als ik in Amsterdam ben. Of is hij bang, als jij er niet bij bent?

Enfin, ik hoor graag wat van je over deze uitgeversplannen. Stuiveling heeft de W.B. gepolst over de Multatuli-uitgave en meent dat

3. *Beatrijs, een middeleeuwsche legende*, met houtsneden van V. Stuijvaert. Maastricht (enz. 1937); Ed. Hoornik, *De erfgenaam, Een bundel gedichten.* (Maastricht:) De Halcyon pers, 1940; vermoedelijk M. Mok, *Figuren in het zand.* Maastricht (enz.): Stols, (1939). DP besprak Mok in *NRC* van 28 december 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 480).

Van Suchtelen wel graag wou, hoewel hij wat schuchter deed tegen de kosten.

Hoe gaat het nu in Bergen? Groeten, ook van vrouw tot vrouw, gaarne je

EdP.

3907. *Aan M. ter Braak: Den Haag, 13 december 1939*[1]

Beste Menno,

Ik ben nu al zoo ver met Drion dat ik naar Nelly Duys moet.[2] Kijken wat dat wordt!

Hierbij een brief van De Kadt en mijn stuk over jou en Vestd.[3] Kan je hèm dit doorsturen (na lezing); hij kent het nl. nog heelemaal niet en ik heb geen ander ex. over. Misschien kan jij 't nr. via de krant bemachtigen; weet Hein er niet iets op. Zooniet, dan zal ik nog een nr. uit Batavia voor je vragen, maar dat duurt dan nog wat.

In ieder geval reken ik er dus op dat je dit even aan V. doorstuurt. Ik moet vandaag naar Gobée in Leiden (vanavond weer thuis). Vrijdag heelen dag Amsterdam.

Tot ziens!

E.

Woensdag.

3908. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 13 december 1939*

Den Haag, 13 Dec.'39.

Zeer geachte heer Ett,

In antwoord op mijn vraag aan den heer De Hart betreffende de door u genoemde verzameling van De Br. Prince, krijg ik daarnet

1. Deze brief komt in *Bw TB-DP* 4 na 1142.
2. Het gewezen liberale kamerlid F. J. W. Drion (1874–1948) was voorzitter van de Haagse afdeling van het Comité van Waakzaamheid van Nederlandse intellectuelen. Nelly Duys (geb. 1874) was algemeen secretaresse van het Genootschap Nederland-Frankrijk. Mogelijk hadden deze contacten iets te maken met de na de vergadering van 9 december 1939 te Bentveld ontstane crisis in het Comité, waarbij Ter Braak nauw betrokken was. Op 15 december kwam het demissionaire bestuur te Amsterdam bijeen en schreef voor 19 december een nieuwe ledenvergadering uit (Vgl. *Bw TB-DP* 4, p. 554–555).
3. Zie 3795 n 2.

een briefkaart dat deze verzameling sinds Maart bij u is en nu werd teruggevraagd. Dit is een vervelend geval voor mij; temeer waar ù mij nu op deze bescheiden wees. Eenerzijds is het niet meer dan billijk dat ik ze *ook* inzie, waar ze tot het Mult.museum behooren, anderzijds wordt dit nu zoo'n beetje 'u van een ontdekking berooven,'—een ontdekking die ik overigens niet doen kòn, omdat u die papieren onder u had. Ik verklaar mij niet goed waarom u deze papieren mee naar huis kreeg, ter bestudeering en bewerking, waar ik *alles* in het museum-zelf heb moeten doen. Verder heeft noch de heer De Bijll noch de heer De Hart mij op deze verzameling attent gemaakt, terwijl zij toch wisten dat ik mij voor deze Lebak-zaak speciaal interesseerde, en dat het museum ook nog deze verzameling bezat. Wschl. is de aanwezigheid van die verzameling hun ontschoten, *omdat* die niet in het museum was. (Dit hoewel ik den heer De Hart toch gevraagd heb of er geen papieren ontbraken.)

Het lijkt mij nu wel noodzakelijk dat u en ik de zaak even bespreken. Zou u mij dus omgaand even kunnen opgeven wanneer ik u Vrijdag, en zoonoodig Zaterdagochtend (maar *liefst* Vrijdag), ontmoeten kan. Misschien hèbt u mij al geschreven en krijg ik uw brief morgen met de eerste post. In dat geval houd ik mij aan de afspraak die u in dien brief maakt.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

3909. *Aan C. de Hart: Den Haag, 13 december 1939*

Den Haag, 13 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

Dank voor uw expresse-brief. Ik ben Vrijdag*avond*, vanaf 8 uur juist, bezet. Eerder zou ik kunnen vóór 8 uur. Van den heer Ett heb ik geen antwoord nog over die ontmoeting, en hij zal ook wel weer erg geschrokken zijn nu u die bescheiden terugvroeg! Ook kan ik hem nu toch moeilijk deze door hem ontdekte bescheiden 'ontrooven'; hoewel hij het mij, door deze dokumenten (sinds Maart nogwel) 'onder hem' te houden, in zekeren zin onmogelijk maakte ze ook te ontdekken! Trouwens, ik begrijp eerlijk gezegd, niet waarom hem toegestaan werd dit alles thuis te bewerken, terwijl ik alles, bestudeering en overschrijving, toch in het museum zelf doen moest.

Het beste is nu dat ik met hem praat; anders wordt het een ein-

delooze correspondentie voor ik precies weet wat hij doen wil. Voor een publicatie met iemand anders *samen* voel ik bizonder weinig; tenminste waar die ander mij zoo onbekend is als de heer Ett. Maar misschien dat een onderhoud klaarheid brengt.

Zal ik probeeren tegen 7 uur even bij u te komen? Zou u een boodschap voor mij achter willen laten bij de fam. Simons, tel. 97976? Ik bel daar dan ook op, want ik zal wel geen tijd hebben erheen te gaan.

Met vriendelijke groeten en misschien tot ziens—uw

EduP

3910. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 13 december 1939*

Den Haag, 13 Dec.'39.

Beste van M.,

Ingesloten de foto terug; deze moet je nl. wèl maken. Degeen die *niet* hoeft, is een zittende kale heer met baard.[1]

Over stalinisten en andere schavuiten maar niet meer. Ik heb werkelijk deze Finsche historie[2] niet afgewacht om te beslissen dat ik niets van deze bende moet hebben, en jij weet niet waar je aan toe bent, vóór je bv. Soewarin's *Stalin* hebt gelezen, wat je niet deed. Als ik je au sérieux nam als stalinist, zou ik je niet zien. Maar als je vindt dat afkeer van de bourgeoisie met zich meebrengt dat je in dàt gezelschap gaat zitten, gun ik je dat, hoewel het natuurlijk ook zeer 'goedkoop' is.

Het kapitalisme moet worden opgeruimd, zeker, maar *niet* om er een totalitaire smeerlapperij voor in de plaats te krijgen. Dwz. ik verkies 85% vuiligheid om in te leven boven 100% vuiligheid. Ook goedkoop natuurlijk, maar hoe logisch!

Tot zoover voor heden, hoewel natuurlijk over dit onderwerp nog úren gezwamd zou kunnen worden.

Hartelijk gegroet,

EduP.

Die 85% vuiligheid inpl. v. 100% lijkt mij óók op te gaan voor de 'arrebeiers'. Zooniet, dan kan 't me niets schelen, omdat de wereld zich

1. Mogelijk is S. E. W. Roorda van Eysinga bedoeld.
2. Op 30 november 1939 was de onverhoedse Russische aanval op Finland begonnen.

niet hoeft te vormen naar het lot van die arrebeiers alleen. Genoeg van *dat* gezwets! Stirner blijkt meer en meer *niet* opgeruimd door Marx. (Bakoenin ook niet. Kropotkin ook niet. Proudhon ook niet. Enz.) Maar wat doen deze 'posities' ertoe? De politiek is altijd vuiligheid, zeker, maar een mensch voèlt waar hij staat, of liever, waar hij niet kàn staan. Als jij vindt dat menschen als De Leeuw[3] (heet-ie zoo?) een beter gezelschap zijn dan je vader—bij wien jij als 'bourgeois-zoontje' *niet* hoort—soit.

Màg jij eigenlijk wel omgaan met menschen die zich zóó over je partij uitlaten? Of moèt je deze brief eig. niet aan de partij—G.P.Oe doorgeven?

3911. *Aan A. C. Willink: Den Haag, 13 december 1939*

Den Haag, 13 Dec. '39 ('s avonds)

Beste Carel,

Ziehier de zaak. Braat verzekerde mij dien middag dat alles op een misverstand berustte en dat hij juist een artikel over jou wilde plaatsen met reproducties, welk artikel al klaar lag. Zoo kwam ik met hem te praten over dat dubbelportret en het sonnet. Hij dacht je een aangename verrassing te bezorgen op deze manier, en daar jij mij gezegd had dat je volstrekt niet boos op hem was, heb ik het prachtig gevonden en hem het sonnet[1] gestuurd. Ik veronderstelde dat ieder tijdschrift zonder meer reproducties kon plaatsen van schilderijen die ten toon gesteld zijn geweest; zoodat het jou 'niet aanging' of dit nu werd geplaatst of niet. Ik bedoel met 'niet aanging' inderdaad: dat het jou onverschillig kon zijn, ook als het in strijd was met die veete (?) K.K.K.—Schuhmacher-Hynckes-Willink enz., omdat je het toch niet verbieden kon en omdat *jij* er niet aan had meegewerkt. Ik bedoel: aangenomen dat Braat of een andere redacteur het recht heeft in Boymans een foto te koopen van een schilderij van je en die te reproduceeren, is het niet *jouw* schuld wanneer die man van *mij* een sonnet erbij krijgt.

Uit je brief blijkt echter dat de zaak anders staat, en bovendien, van een verrassing is nu geen sprake meer. Gelijk met jouw brief, dien

3. Mr. A. S. de Leeuw (1899–1942) was o.a. hoofdbestuurslid van de Communistische partij Holland en hoofdredacteur (1937–1938) van het communistische *Het volksdagblad* geweest.

1. Zie 3893.

ik nu naar Braat stuur, kwam ingesloten expresse-briefkaart van Braat. Het ziet er opeens nogal schrikwekkend uit! Ik kom Vrijdag tegen half 4 bij je (dan ben ik toch in Amsterdam) en als je 'onverzoenlijk' blijft, zal ik Braat dat meedeelen door de telefoon. Ik heb hem nu al geschreven dat mij voorkomt dat hij nu dat cliché niet plaatsen kan zonder jouw toestemming en dat ook mijn sonnet niet geplaatst moet worden zonder het dubbelportret.[2]

Wat *mij* betreft, hoef je je niet in 't minst te storen. Ik zou 't wel grappig vinden als dat sonnet erin kwam, maar alleen *met* het portret en als jij er après tout ook niets tegen had. Van 't oogenblik af dat deze zaak voor jou ernstig is, spreekt vanzelf dat ik aan jouw kant sta, dwz. dat ook ik mijn berijmd bijschriftje intrek.

Tot Vrijdag dus. Ik hoop dat je thuis bent!

Hartelijke groeten, ook van Bep, en aan Wilma, je

E.

3912. *Aan F. Schamhardt: Den Haag, 14 december 1939*

Den Haag, 14 Dec.'39.

Beste Frans,[1]

(ik noem je maar zoo, aangezien ik 2 × zoo oud ben en een vriend van je oom.)

Dank voor de foto. Heb je hier het cliché van? Zoo ja, zou je me dat dan niet willen zenden; dan kan ik 't laten vergrooten door iemand die dat heel goed doet. Je krijgt het na gemaakt gebruik terug.

Kom ons den volgenden keer als je hier bent opzoeken en blijf dan eten of koffiedrinken.

Tot ziens! Je

EduP.

E. du Perron
Laan v. Meerdervoort 835
Den Haag

2. Bij de publicatie van het sonnet in de *Kroniek van kunst en kultuur* werd een reproductie van Willinks schilderij 'Dubbelportret' geplaatst, bij die in *GN* niet (zie ook 3893 n 1).

1. Frans Schamhardt (1920–1984), neef van Walraven, was via hem (zie W. Walraven, *Brieven*, p. 545) met DP in contact gekomen. De foto is waarschijnlijk een portret van Walraven.

Den Haag, 15 Dec.'39.

Beste P.J.,

Waarom nog geen antwoord? Je hebt mijn brief uit Bergen toch ontvangen? We zitten nu in Den Haag en hebben het razend druk, ook omdat ik voor Querido het boek moet vertalen van Boris Souwarine—in werkelijkheid een fransche Jood genaamd Liepschitz —genaamd *Stalin*,[1] dat de gedocumenteerdste bestrijding is van het bolsjewisme. Het boek van Rauschning, door Ter Braak vertaald, wordt hier zoo 'gevreten', dat Q. nu probeeren wil een pendant te maken! Maar de Russen zitten iets verder van ons af dan de Duitschers, dus dat zou wel de helft kunnen schelen van de verkochte exemplaren.

Verder schreef ik voor *K. en O.* een ellenlange 'brief' over het boek van Bousquet, dat me met zijn kolonisators-idealisme toch wel flink geërgerd heeft, al staan er aardige en juiste dingen in. Een fransche V.C.-er if ever there was one, deze meneer. Gistermiddag[2] waren we in Leiden bij de Gobées; wat een alleraardigste baas is dàt! Zijn vrouw is trouwens ook erg aardig, leek ons. Ik had hèm al eerder teruggezien in Amsterdam, waar hij mij geholpen heeft met in het arabisch geschreven stukken in 't Multatuli-museum. Dat nieuwe boekje komt eerlang uit, wschl. bij Veen, onder den titel *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman*. Maar juist nu hoor ik dat er nòg meer dokumenten zijn, en die moet ik morgen in Amsterdam bekijken. Je weet niet wanneer het ophoudt, als je zoo'n akkefietje begint!

In verband hiermee: zou je vergunning voor mij willen vragen om het portret van Duymaer van Twist uit de Landsverzameling te reproduceeren in dat boekje?[3] Op de bonnefooi sluit ik een verzoek hierin, om door te geven aan wie dat moet (Van Diffelen?).[4] Dit om tijd te winnen. Is het niet noodig, dan gooi je 't maar weg.—Dank, en laat wat hooren; wij zijn jullie allerminst vergeten en zelfs niet dat we je vader moeten opzoeken in Nijmegen (dat staat nog op 't programma). Veel hartelijks van ons voor jullie,—je

E.

1. Zie 3895 n 6.
2. Blijkens 3902 en 3907 bedoelt DP eergistermiddag.
3. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* t.o.p. 112 (niet in *Vw*).
4. R. W. van Diffelen (geb. 1902), hoofdambtenaar ter beschikking bij het departement van onderwijs en eredienst te Batavia. Verzoek niet teruggevonden.

P.S. Wanneer je, als volwassen staatsburger, politiek behoorlijk ingelicht wilt worden, abonneer je dan voor f 3. per jaar op *De Nieuwe Kern*, het blad van J. de Kadt. Adres: Verspronckweg 21, Haarlem. Daardoor weet ik pas wat onlangs gebeurd is.

3914. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Den Haag, 16 december 1939*

Den Haag, 16 Dec.

Waarde Heer Dubois,

Uw verzen[1] vanmorgen gelezen—ik vind den bundel goed, zonder hem uitzonderlijk te vinden—en aan Ter Braak doorgegeven. Voor de *Vr. Bl.* dus. De vert. v. Verlaine vind ik slecht, het fransche versje ook; die 2 zou ik er zeker uitlaten. De rest voor een debuut meer dan behoorlijk. Gek, soms hebt u den toon van Bloem.

Mondeling meer. Ik heb het razend druk en moet er weer op uit.

Met hart. gr. uw

EduP.

Kijkt u nu maar hoe veel beter uw verzen zijn dan de mijne van toen *ik* 22 was!

3915. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 16 december 1939*

Den Haag, 16 Dec.

Geachte Heer Ett,

Ik heb het boekje van De Br. Prince in den trein doorgezien, uw hs. nog niet. Dit boekje is wel aardig maar niet zoo erg, omdat al het belangrijke hierin van *na* Dekker's vertrek uit Lebak is. Uw suppositie over de bedoeling van DD. om dat verzoek om ontslag door Tine te laten schrijven, vervalt m.i. omdat *ook het geleidebriefje aan Br.v.K.* 'in een dameshand' is, volgens de Br. Pr. Dit zou dus meer wijzen op mijn theorie dat hij Tine liet schrijven omdat hij zijn eigen hand op dat moment wantrouwde; dus schreef zij logischerwijs de beide briefjes[1] die dien avond weg moesten.

Woensdag meer.

Met vriendelijke groeten uw dw. EduP.

Ik laat u door Q. een *Sm. Mens* zenden.

1. Niet gepubliceerd, zie verder *Bw TB-DP* 4, p. 512.

1. Zie *De man van Lebak* in *Vw* 4, p. 339–340 (Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 584).

3916. *Briefkaart aan H. Marsman: Den Haag, 16 december 1939*

Den Haag, 16 Dec.

Beste Henny, Ik kom er niet toe lang te schrijven, heb het onrustbarend druk. Je verzen gelezen en het geheel zeer mooi bevonden. Ik ben vóór opname v. *D's Boot*[1] omdat de rest anders te veel in één toon doorgaat. De 1e en laatste reeks zend ik naar V. Rantwijk.[2] *Sch. in Holl.* is voor mijzelf maar een 'inleiding', omdat O.Z. de grootvader is van Dirk v. H., die mij wèl zeer 'inspireert'. Ook komt Willem v. Hogendorp weer, in de historie van zijn zoon dus, terug. Ik ben nog steeds doende nr Fr. te komen, maar o, o, wat maken ze 't je moeilijk. Misschien lukt het niet. Van gereduceerde prijzen breng ik op 't oogenblik niets terecht, dat begrijp je; ik zelf mis het laatste deel v. Gide's *Œuvres Complètes* en kocht het *Journal* hier in Holl. voor de volle prijs. Was ik in Parijs, dan had ik 't natuurlijk voor je klaargespeeld.

Het is beestachtig koud hier. Ik zie te veel menschen helaas! dat was in Bergen beter.

Werk goed en tot ziens—misschien. Steeds je

E.

Wat moet ik met de rest doen van je gedicht?[3]
Tot 16 Januari: Laan v. Meerdervoort 835, Den Haag.
Van de Morvan[4] weet ik niets practisch!

3917. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 16 december 1939*

Beste van M.,

Zou jij een goede afdruk van deze foto[1] kunnen maken—dit negatief, bedoel ik!—en zoowat 2 × zoo groot? Dank bij voorbaat.

1. 'De boot van Dionysus' werd door Marsman als tweede reeks in *Tempel en kruis* (1940) opgenomen.
2. De eerste reeks 'De dierenriem' en de laatste reeks 'De onvoltooide tempel' van *Tempel en kruis* werden in *GN* 38 (1940) 3 (maart) p. 272–284 en 4 (april) p. 365–375 gepubliceerd.
3. 'De wanhoop', derde reeks in *Tempel en kruis*.
4. Beboste streek in Bourgondië, waar DP in augustus 1935 bij André en Clara Malraux in Lévèque had gelogeerd (zie 2635 t/m 2651).
1. Niet achterhaald (zie 3821 n 6).

Wanneer denk je die Mult.-beeltenissen te kunnen sturen? Ik heb *weer* nieuwe dokumenten gekregen!

In haast, ik heb 't idioot druk.

Hart. gr.

EduP.

Ze willen me niet naar Parijs laten gaan bij 't fransche consulaat, omdat ze me voor een vuile communist houden. Grappig, hè?

Den Haag; 16 December '39.

3918. *Aan C. de Hart: Den Haag, 17 december 1939*

Den Haag, 17 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

In haast deze artikelen—een van Ter Braak en een van mij in de *N.R.C.* verschenen[1]—die u beide houden kunt.

Ik kreeg eindelijk een ex. te leen van het fraaie boek met 'de Waarheid', zal het nu dus eindelijk behoorlijk kunnen lezen. Ik zal probeeren het walgelijke toontje zooveel mogelijk te vergeten, om te zien wat het aan 'nieuw materiaal' aanbrengt.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

3919. *Aan J. Romein: Den Haag, 18 december 1939*

Den Haag, 18 Dec.'39.

Waarde Romein,[1]

Gelijk hiermee zend ik je de scriptie[2] terug. Ik heb die gisteren met

1. DP, 'Multatuli. Een paar nog onuitgegeven brieven' in de *NRC* van 15 december 1939 (av.) (*Vw* 4, p. 631–632) en Menno ter Braaks bespreking 'Multatuli en zijn zoon' van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* door de Schoondochter in *Het vaderland* van 14 december 1939 (av.).

1. DP kende de historicus dr. Jan M. Romein (1893–1962) al sinds DP's initiatief tot oprichting van het Comité van Waakzaamheid in 1936 (zie *Bw TB-DP* 3, p. 362). Eerdere brieven aan Romein zijn niet teruggevonden (vgl. 3633 n 2).

2. Auteur en titel niet achterhaald.

aandacht gelezen, maar durf je niet goed op je vraag antwoorden, uit vrees den jongen man in kwestie dan onbillijk te benadeelen. Natuurlijk is het gedeelte over Dirk's koloniaal beleid '2e-handsch', maar dat is dit heele opus, van den 1en regel tot den laatste. Je moet weten dat ik, met mijn akademische weltfremdheit, diep geïmponeerd door een pedel met witte das en zoo, bij het woord 'scriptie' toch nog aan iets zeer indrukwekkends denk. En dit heele ding is een opstel, in het kinderlijkste taaltje geformuleerd, over kinderlijk 'juiste' dingen die gebeurd zijn, zooveel mogelijk chronologisch gerangschikt. Het koloniaal beleid is daarvan een onderdeel, in geen enkel opzicht slechter dan de rest. Feitelijke onjuistheden heb ik niet gevonden; één titel is niet compleet opgegeven (van Nederburgh, maar daar staat een kruisje bij), verder staat er telkens 'Gijs*brecht*' voor Gijsbert Karel (maar is dat onjuist te noemen?) en misschien zijn niet àlle data goed (dat heb ik niet kunnen verifieeren). Maar de '2e-handsch-heid' is nergens en geen sekonde van de lucht. Ik sta eig. een beetje te kijken dat dit dan toch tot de wetenschap moet worden gerekend, terwijl iedere journalist van de *Indische Post*, die een beetje zijn best wil doen, iets even wetenschappelijks maken kan en dan heel wat grootemensch-achtiger geformuleerd.

Maar mijn vrouw zegt dat dit pure naïefheid van mij is; het is 'de Huroon'[3] die spreekt.

Misschien heeft déze opmerking voor je eenig belang: voor een mindere 2e-handsch-kijk op Dirk's koloniale ideeën in 1796 enz. had je leerling nog kunnen lezen wat Dr. F. de Haan ervan zegt in *Priangan*. Ik meen dat in alle deelen van dat boek over deze ideeën gesproken wordt, het meest in deel IV, 761 e.v. blzn., maar ook in het eigenlijke boek, dus deel I. Onjuist is, intusschen, wat de scriptie hierover zegt, allerminst, en gegeven de omvang van dit geschrift is het zelfs nogal aardig volledig.

Mijn hoofdbezwaar tegen dit werk zou zijn: zinnetjes als: 'in 1781 had Dirk weer eens een duel en hij kwam deze keer van de koude kermis thuis'; dat zou hij toch moeten afleeren, ook voor de wetenschappelijkheid van zijn toekomstige schrifturen! Maar jij zult hier wel om lachen.

Van Ter Braak hoorde ik een en ander over de onlusten in het

3. Lid van een indianenstam, bekend geworden door Voltaires *Le Huron ou l'ingénu* (1767). Het beeld dat Voltaire van de 'naieve' Huron gaf, droeg bij tot het ontstaan van het idee van de nobele wilde.

Comité van Waakzaamheid.[4] Ik zou de zaak graag eens van jou en je vrouw hooren, want ik heb in jullie een absoluut vertrouwen. Maar is het *noodig* om de stalinisten, zelfs min of meer, te vriend te houden? kan alles wat 'humanistisch', 'liberaal', 'democratisch' voelt, niet *nu* voor eens en voorgoed front maken tegen alles wat 'totalitair' is? Het georganiseerd conformisme, in naam van wat ook, is toch de dood van alles wat voor ons telt? De zaak *is* eigenlijk zoo eenvoudig; waarom wordt ze dan telkens met quasi-subtiele onderscheidingen vervalscht? Ik zou hier eens met jullie over willen praten, overtuigd als ik ben dat *jullie* toch geen 'slaafsche stalinisten' zijn; dat trouwens denkt noch Ter Braak noch wie ook (ik zat toevallig in den trein met den heer Proost[5] en mevrouw De Vries-Bruyns,[6] Vrijdagavond, toen ik uit Amsterdam kwam, waar ik bij den pedel had geïnformeerd en bij Hoetink[7] op bezoek was geweest,—ieder was nog geroerd door Pos!)[8]

Ik zelf word van communisme verdacht—nog steeds!—en kreeg dit nu weer te merken toen mij een visum voor Parijs geweigerd werd. Ik ben in Rotterdam zoo'n beetje politioneel ondervraagd, heb mij daarover beklaagd bij Asselin[9] hier in Den Haag, en ofschoon deze uiterst minzaam en beleefd was, kreeg ik den indruk dat mijn vriendschap met Malraux mij hier dwars zat. Ik kan ove-

4. Na het sluiten van het niet-aanvalsverdrag tussen Nazi-Duitsland en Sovjet-Rusland in augustus 1939 werd op 9 december 1939 een bestuursvoorstel afgewezen om het lidmaatschap van het Comité van Waakzaamheid onverenigbaar te verklaren met dat van de communistische partij (zie verder *Bw TB-DP* 4, p. 554–555).

5. De theoloog dr. K. F. Proost (1883–1962), directeur van 'Ons Huis' te Rotterdam, bestuurslid van het Comité van Waakzaamheid.

6. Mw. A. E. J. de Vries-Bruins (1874–1957), arts te Den Haag, lid van de Tweede Kamer voor de S.D.A.P. en bestuurslid van het Comité van Waakzaamheid.

7. Prof. dr. H. R. Hoetink (1900–1963), hoogleraar Romeins recht en rechtsgeschiedenis aan de universiteit van Amsterdam. DP zal hem om inlichtingen hebben gevraagd over zijn studiemogelijkheden.

8. Prof. dr. H. J. Pos (1898–1955), hoogleraar wijsbegeerte aan de universiteit van Amsterdam en voorzitter van het bestuur van het Comité van Waakzaamheid.

9. Henry Asselin (1884–1979), van 1916 tot 1940 hoofd van het Franse voorlichtingsbureau in Den Haag, auteur van o.a. *La Hollande dans le monde, L'âme et la vie d'un peuple*. Parijs 1921.

rigens niet anders zeggen dan dat ik het best begrijp en billijken kan, al heb ik nu een beetje de pest in.

Hartelijke groeten van onsbeiden voor julliebeiden,

EduP.

3920. *Aan F. Gobée: Den Haag, 20 december 1939*

Den Haag, 20 Dec.'39.

Geachte Heer Gobée,

Gisteren kreeg ik hier onverwacht bezoek van mevrouw Sjahrir,[1] die ik nog niet kende. U weet wel, die hollandsche vrouw die indertijd teruggestuurd is. Zij is later, bij volmacht van den kant van Sjahrir, hier in Holland nogmaals getrouwd en nu dus door huwelijk 'inlandsche'; en zij heeft gisteren van minister Welter de toestemming gekregen om naar haar man te gaan op Banda.

Alleen heeft zij geen geld, en daar zij met haar 2 kinderen daarheen wil, zal zij (zelfs als zij 4e klas gaat?) zooiets als f 1500. moeten hebben. Zij kwam mij nu vragen wat zij doen moest. Ik ken geen menschen met geld en kan zelf zoo goed als niets missen, helaas. Maar zij sprak van een 'comité'—en wie daarvoor te vragen; verder wilde zij weten aan wie zij iets kon hebben in Indië; of zij niet met den heer Pijper[2] kon gaan spreken; of er geen kans op zou zijn Sjahrir naar hier te krijgen, wat *hij* graag zou willen en wat natuurlijk veel minder kostbaar zou zijn; en nog andere vragen, waar ik weinig idee van heb.

Ik heb haar nu aangeraden zich tot u te wenden, daar een halfuur praten met u haar heel wat beter op weg kan helpen, op dit terrein, dan 2 uur met mij. Misschien zal zij u dus eerstdaags schrijven. Zou u haar dan willen ontvangen? Zij maakte op mijn vrouw en mij gisteren een zeer sympathieken indruk: eenvoudig, flink, eerlijk. De minister heeft haar gewaarschuwd dat Sjahrir haar nu op Banda 'verstooten' kon, enz., en zij heeft er ons met humor over gesproken. Zij is nu 6 jaar van haar man gescheiden en kende hem vóórdien al een paar jaar.

Met vriendelijke groeten van onsbeiden voor ubeiden, gaarne uw

EduPerron

1. Zie 3811 n 7.
2. Dr. G. F. Pijper (geb. 1893) adviseur voor inlandse zaken.

P.S. Ik zal u eerstdaags een art. in *Krit. en Opb.*[3] sturen van Soejitno Mangoenkoesoemo, over wien ik u sprak, en dat u misschien op sommige punten zal interesseeren.

3921. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 21 december 1939*

Den Haag, 21 Dec.'39.

Geachte Heer Ett,

Gelijk hiermee zend ik u de kranten met uw stuk over 'Moderne Jeugd' terug.[1] Ik heb dit stuk gewoon niet kunnen lezen, omdat iedere zin met een woord van een andere autoriteit gevuld is. En u bewondert Multatuli, die een *afschuw* ervan had een ander na te praten. Bovendien, past u op, als u autodidact bent, want dit is *het* zwakke punt van den autodidact, deze doorloopende etalage van belezenheid en permanente verzamelarij van andermans wijsheden. Als ik iets van ù lees, interesseert het mij oneindig méér de opinie van Henri A. Ett te kennen, hoe 'gering' misschien dan ook, dan te weten te komen wat Henri A. Ett allemaal gelezen heeft en bij anderen mooi of belangrijk heeft gevonden.

Ik zeg u dit zoo precies, omdat u gisteren vroeg u niet 'gerust te stellen', maar eerlijk te zeggen wat ik van uw Multatuli-ms. dacht. Daar vond ik dezelfde fout, hoewel daar natuurlijk, door het *soort* werk, meer 'verantwoord', en ook niet zoo mateloos (zou Dirk Coster zeggen) uitgeleefd als hier. U moet iets anders vergen van uzelf. Le style c'est l'homme, maar hoe kan men l'homme Henri A. Ett vinden, als zijn style zich haast uitsluitend beijvert om na te formuleeren wat àndere hommes uitdrukt?

Kortom, twijfel niet aan uw stijlmiddelen, maar gebruik ze om Henri A. Ett te zijn. Dat is *de* stap die u doen moet, en het wordt hoog tijd, want u bent niet 21 maar 31.

Ter Braak zal u zijn artikel zenden.[2] Ik sprak hem gisteravond nog (hij woont hier vlakbij) en vroeg hem ook naar die vacature bij *Het Vad.* in verband met u (ik heb hem u 'aanbevolen' maar *hij* heeft hier

3. 'Nogmaals over Indonesiërs'. In: *K & O* 2 (1939–1940) 20 (1 december 1939), p. 310–314.

1. Henri A. Ett. 'De moderne jeugd'. In: *De vrijdenker* 19 (1937) 32–37 (7, 14, 21 en 28 augustus, 4 en 11 september), resp. p. 1–2, 2, 2–3, 2–3, 2–3 en 2.

2. Zie 3918 n 1.

natuurlijk niets over te zeggen). Voorloopig gaat Van der Veen echter niet weg; het schijnt dat zijn verloofde[3] eerst iets voor hem moet vinden in Amerika. Zoodra ik hoor dat hij inderdaad weggaat, zal ik u waarschuwen.

Nu nogmaals wat dat werk van u betreft aan die multatuliana. Eenerzijds blijf ik het zelf vervelend vinden dat ik u zoo in den weg gekomen ben, anderzijds is ook waar dat u een beetje op mijn terrein bent gekomen; en u had op deze 'concurrentie' voorbereid moeten zijn na mijn 2 publicaties over Multatuli, zoodra ik in Holland terug zou zijn. Inplaats van uw volledig opgezet, maar daardoor voor ¾ dubbel, werk te doen (alweer: na mijn 2 publicaties) had u beter meteen moeten doen wat ik nu doe, dwz. al het nieuwe uitgeven, met verwijzing naar mij en anderen voor de rest. Ook bij een uitgever zou uw kans dan veel grooter zijn geweest, terwijl u nu aankomt met iets dat voor ¾ herhaling is van wat nog overal te krijgen is (mijn 2 publicaties). In mijn *Man v. Lebak* had het citeeren van al die dokumenten nog veel meer zin, omdat de boeken waarin men ze vinden kon (De Br. Prince 1e druk, pastoor Jonckbloet, Joost v.Vollenhoven[4] etc.) allang uitverkocht zijn, dus voor het 'groote publiek' gelijk aan onvindbaar. Maar nu kan ieder ze vrijwel compleet naslaan in *De M.v.L.* Dit sprong toch ook wel in het oog!

Laten wij nu dus zoo afspreken.

Ondanks uw eigen aanbod om mij uw gegevens dan maar af te staan, laat ik u geheel vrij. Mijn boek verschijnt pas over een maand of 3, misschien duurt het zelfs nog wat langer, dat weet je nooit. Ziet u nu kans om die dokumenten van u nog ergens geplaatst te krijgen, doet u dat. Maakt u bijv. iets over 'de figuur van den controleur': met dat angstige kattebelletje, de beantwoorde vragenlijst als contrôle op die aan den regent (daar kunt u dan die paar vertaalde vragen met antwoorden van-en-aan den regent zelf ook bij te pas brengen, *ik* nam daar niets van), de 'boodschap' aan den resident, een paar van de zg. *Vraagpunten*, liefst uit de niet door Mult. gepubliceerde, om te eindigen met de 3 brieven aan Dekker toen die al in Batavia zat, de verklaring aan den resident (uit 't boekje van De Br. Pr.) en tot besluit

3. De Amerikaanse Alvena Seckar, studente in de sociologie en communiste, die Van der Veen eind zomer 1939 op haar terugreis uit de Sovjet-Unie in Den Haag ontmoette.

4. *Multatuli en congé*, documents officiels inédits, publiés par Joost van Vollenhoven. Amsterdam 1909 (Vgl. *Vw* 7, p. 431–432).

die brief van Dekker over hem aan Roessingh v. Iterson.[5] Het geheel niet grooter dan 16 à 20 blzn. Geen stukken citeeren die al in andere gedrukten staan, tenzij uiterst kort; ernaar *verwijzen*, vooral naar *Max Havelaar*, een boek dat iedereen heeft of zóó halen kan. Het eenige wat u uit de *Hav.* zou kunnen citeeren, pro memento, is de beschrijving van den controleur zelf: dat hij al niet zoo jong meer was en zoo. Maar dan nog: zuinig! En commentaar van en uit uzelf!

Kunt u ook iets maken van het onderzoek in Lebak na Dekker's vertrek, ga uw gang.[6] Als u iets klaar hebt, gaan we samen naar dr. Stapel, dien ik a.s. Zaterdag al over u spreken zal. Laat uw copy wel *typen*, want u schrijft een regelmatige hand maar alsof u met een lucifer schreef inpl. v. met een pen. En ik weet bij ondervinding dat een al of niet prettig leesbare copy ook al van invloed kan zijn op de al of niet gunstige beslissing van een redactie.—Als u met mij naar den heer Stapel gaat, het is altijd op een Woensdag- of Zaterdagmiddag, tusschen 2 en 4.

Met vr. groeten,

EduPerron

P.S.—Ik kreeg eindelijk van Van Stockum een recensie-ex. van die fameuze *Waarheid* en zocht de passage erin op van het pak slaag dat Mult. van Edu zou hebben gehad.[7] Edu was toen ± 16, Mult. ± 50 jaar, geloof ik; zoekt u het eens op. Het is zoo weerzinwekkend, dat ik niet goed weet of ik, onder welke condities dan ook, nog iets terug kàn nemen over wat ik van dezen Edu zei. Hij lijkt mij nu een nog veel grootere rotzak. Enfin, ik zal het boek nu eerst heelemaal lezen.

3922. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 21 december 1939*

Waarde Aemilius!

Ik was al overpeinzende of je mij nu maar verder niet wenschte te frequenteeren, ook met het oog op de vele Argussen der Partij,

5. De in deze alinea bedoelde documenten werden door DP verwerkt in zijn herziene versie van *De man van Lebak*, de hoofdstukken 'Lebak 1856' en 'Laatste tijd in Indië 1856–1857' (*Vw* 4, p. 227–436).

6. Zie 3903 n 2.

7. Edu Douwes Dekker zou zijn vader zijn aangevlogen tijdens de zgn. ménage à trois in Den Haag (1869–1870), zie *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 255–257; zie ook *Multatuli en de luizen*, p. 54–55 (*Vw* 4, p. 605).

toen je beminnelijk poeziealbumachtig verzoek kwam. Hoe zoude ik zooiets kunnen weigeren aan Iemant wiens photografieque Arbeidskracht door mij sedert welhaast onheugelijke tijden wordt ge-exploiteerd? Hierbij het gevraagde,

Hierbij, mijn lief wichtjen,
't Gevraagde gedichtjen,[1]
Vermaakt er u meê!

En tot wederziens dan, als de photoos klaar zijn.
Met hartelijke groeten,

EduP.

Den Haag, 21 Dec.'39.

3923. *Aan J. Romein: Den Haag, 22 december 1939*

Den Haag, 22 Dec.'39.

Waarde Romein,

Om misverstand te voorkomen: natuurlijk denk ik allerminst dat je zoo'n scriptie 'een meesterstukje' vindt. Ik schreef je uitvoerig, gewoon om een praatje met je te maken en om je den indruk weer te geven die het geheel op *mij* gemaakt had, los van de relatieve waarde ervan. Vandaar 'de Huroon'. Je moet dezen Huroon later toch eens een scriptie laten zien, die wél goed is. In ieder geval: als ik nog eens bij je kom studeeren, reken ik op je om me genadeloos op mijn pochel te geven als ik zóóiets bij je indien, maar dat gebeurt wschl. ook wel zonder vooraanvraag. Deze heele scriptie-proef interesseert me op zichzelf, ook om wat ik nu bv. merk bij mijn 'jongen vriend' Batten.

Deze is 28 jaar en niet stom, vmdl. intelligenter en met heel wat meer 'heilig vuur' voor de letteren dan 99% van de studeerende jeugd. Welnu, hij *memt* over de *keuze* van zijn scriptie: weet nu weer niet of Van Woensel[1] (dat vertelde ik je, dat ik hem dien aangeraden had) hem wel voldoende 'aantrekt', of hij niet liever Bellamy nemen zal, of Nieuwland*... En als hij dan ook wèrkelijk op onderzoek uit-

* Alsof dat werkelijk van eenig 'hooger' belang was!

1. 'Somewhere' uit *Forum* 1 (1933) 1 (januari) p. 52 (*Vw* 1, p. 109).
1. Batten begon onder prof. Van Eyck aan een scriptie over Jan Baptista Wellekens, maar studeerde in 1965 bij prof. Zaalberg af op een scriptie over Jan ten Brink.

ging! Een vent van 28 zou althans het ja of neen dan toch in een week moeten weten! Maar neen, allerlei boeken worden thuisgehaald: Prinsen over den roman in de 18e eeuw, Kalff, de oude Theewinkel[2] etc.—met als resultaat hetzelfde quasi-verfijnde en gewetensvolle gemem. Als ik hoogleeraar was, zou ik zoo'n jongen de huid vol schelden; trouwens, hoe meer studenten ik zie, hoe meer ik begin te gelooven in de methode Bolland, terwijl ik dien man altijd een afschuwelijkerd gevonden heb, juist om die donderbasterij van hem.

Enfin, ik bèn eigenlijk een fascist die aan den anderen kant staat. Maar toch: toen jij 28 was, hoeveel had je toen al niet gedaan! Als je nu een stommeling vóór je hebt, dan is alles natuurlijk in orde, maar een jongen die je werkelijk tot de 'begaafden' moet rekenen als deze Batten zoo te zien klungelen tegenover zooiets eenvoudigs als een scriptie, geeft me zoo'n idee van: hoe moet het dan met 90% van *de* studeerende jeugd zijn? Dat gaat me ook niet an, zal je zeggen. Neen; maar toch heb ik lust om in één maand tijd zoo'n scriptie over Bellamy of Van Woensel of wien ook voor zoo'n vent in elkaar te zetten, eenvoudig om hem te laten beseffen wat een hulpeloos mannetje hij is. Dit is eigenlijk wat me het meest ergert: de *hulpeloosheid* van al deze studeerenden. Als ze dr. zijn, zijn ze au fond nog net zoo hulpeloos, niet?

Ik kan me voorstellen dat je die gecompliceerde kwestie van totalitairen en niet-totalitairen liever mondeling behandelt. En ongetwijfeld kan je me in dit opzicht op het eene punt na het andere wijzen dat ik niet ken of dat me ontgaan is. Maar wat mij puzzelt is: moeten wij de zaak òn-eenvoudig zien, inpl. v. juist de eenvoudige oplossing ervan te nemen, omdat die eigenlijk toch de ware is? Dat klinkt dwaas, zoo gezegd, maar je begrijpt wat ik bedoel: waar komt het *tenslotte* op neer? Voor jou, evenzeer als voor mij, in geen enkel opzicht minder, is een links-totalitaire oppermacht het eind van alles; dat wil er bij mij niet uit. Daar moeten we dus over praten. Ik blijf bereid de verschillen tusschen de Russen en de Duitschers te zien; het ellendige is alleen dat het *met* die verschillen voor alles wat je 'humanisme', 'vrijheid van den geest' enz. noemen kunt, *toch op hetzelfde* neerkomt. Dat een duitsche overwinning een ramp voor ons

2. J. Prinsen J. Lzn., *De roman in de 18e eeuw in West-Europa* (1925), G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (1906–1912, 7 delen) en Jan te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde* (2e druk, 1922–1927, 7 delen).

zou beteekenen en een russische niet, dat is toch iets dat iemand me bewijzen moet eer ik 't geloof.

Neem dezen brief voor wat het is: een gesprek dat ik met je zou hebben gehouden als ik je vandaag ontmoet had. Heb je geen tijd, antwoord er niet op en laten we 't gesprek voortzetten als we elkaar weer zien. Komen jullie nog in Den Haag en zoo ja, komen jullie dan bij ons theedrinken of eten?

Met beste groeten, je

EduP.

3924. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Den Haag, 22 december 1939*

Den Haag, 22 Dec. '39.

Beste Jit,

Allereerst van harte, en ook namens Bep, gelukgewenscht met het verkrijgen van je mr.-titel. Wij waren allebei wel erg blij, gisteren, toen een brief van Koch het ons meldde en ik begrijp alleen niet waarom je het ons zelf niet dadelijk schreef. Is dat omdat ik nog steeds niet antwoordde op je brief met dat artikel erin? Dat was inderdaad heel slecht—zóó voorzichtig hoef je zoo'n knul nu niet te antwoorden!—dus ik was het volkomen met Tis eens en heb het, zooals je me vroeg, in de prullemand gedeponeerd. Laat je overigens toch vooral *niet* weerhouden mij te schrijven, ook als ik niet direct antwoord. Jij hebt meer tijd dan ik. Bep en ik hebben het nu krankzinnig druk, want bij al het andere werk komt nu ook de vertaling van een dik boek van Souwarine voor Querido. Ik weet gewoon niet waar ik den tijd vandaan moet halen, doe alles even gejaagd en lijd weer stevig aan slapeloosheid. Bep helpt me met veel, maar is zelf nog steeds niet heelemaal de oude. Alijntje is zijn amandelen nu kwijt en knapt weer op. Dat is alles, wat 'familiebericht' betreft. En dat ik *geen* visum heb gekregen voor Parijs. Dus werk, werk, werk! Zoolang ik in Den Haag zit, zal dat zoo doorgaan. Gaan we eindelijk ergens *wonen*, dan hoop ik dat het wat rustiger word. Misschien in Bergen weer.

Schrijf mij altijd naar: fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag. Dat adres is *vast*. Hier zijn we wschl. over een maand weer weg.

Nu, om dan terug te komen op 't begin van mijn brief: gegeven de misselijkheid over diploma's etc., is het heerlijk dat je nu dien titel hèbt. Nu kan je erop gaan 'zitten', als je er verder niets mee 'doen'

wilt, maar je hebt de vijanden één argument uit de hand geslagen. Koch is in de wolken dat je nu ook redacteur v. *K. en O.*[1] bent. Mèt Gondo? Laat hij er ook in, als redacteur liefst; dus 3 Indonesiërs met Soebardja.

Gek, van Nining en Karim kregen we geen stukje brief sinds we in Europa zijn; toch schreef Bep al, van boord en later nogmaals. Ik zal nu gauw ook schrijven. Maar waarom dit zwijgen van hun kant? Ik denk dan altijd aan 'boos'!

Van Tjitjih en Gondo onlangs weer een lange brief. Wil je hun bedanken en zeggen dat ik antwoord, zoodra ik bericht van Querido heb over den roman. Dat heb ik over een week wel. Neemt Q. het boek niet, dan moet ik elders zoeken; maar het zou prachtig zijn als hij 't nam, want hij *is* een uitstekend uitgever, hoewel verder in optima forma een Jood, iets wat ik nu weer gemerkt heb met die vertaling.

Ik las met belangstelling je stuk tegen Walraven[2] en vind het op zichzelf een uitstekend artikel; jammer alleen dat het uitgerekend die toch werkelijk brave Walraven is, tegen wien je je eerste stuk keert. Hij begrijpt den Indonesiër niet, dat heb je voortreffelijk aangetoond, maar als iedereen den Indonesiër nog zóó'n goed hart toedroeg als hij, was de kolonie een paradijs. Wat zich in hem tegen 'inlandsche zeden' verzet, is de onuitroeibare totok, en tòch is hij een van de allergeschiktsten onder de 'Indischmannen'. Dit alles wil niet zeggen natuurlijk, dat je hem dus maar wat moet laten zwammen; maar je hebt hem wel *zeer* scherp geprikt, hier en daar; en het was ook beter geweest dan maar die passage over ongepoetst koper weg te laten, meenen zoowel Bep als ik, al begrijpen we dat dit weer je

1. In *K & O* 2 (1939–1940) 20 (1 december 1939) stond mr. Soejitno Mangoenkoesoemo als redacteur vermeld; Soegondo Djojopoespito trad niet tot de redactie toe, wel werd hij tot aan het staken van de verschijning van *K & O* bij de vaste medewerkers vermeld.

2. In zijn in 3920 n 3 genoemd *K & O*-artikel kritiseerde Soejitno Mangoenkoesoemo Walravens visie op de Indonesiërs zoals verwoord in Walravens artikelenreeks 'Europeesche vakbeweging' (zie 3891 n 2), waarvan deel IV (slot) in dezelfde aflevering van *K & O* stond. Walraven noemde de houding van Indonesiërs 'seigneuriaal', hij verweet hun een tekort aan proletarisch besef. Soejitno Mangoenkoesoemo bestreed dit op grond van het inheemse waardensysteem. De Indonesiër is seigneuriaal in die zin dat hij geen waarde hecht aan kleinburgerlijke opvattingen over stoffige meubels en ongepoetst koper. Zie ook Walraven, *Brieven*, p. 549–550, 559 en 602–603 en 3975 n 1.

eerlijkheid is en dat je Walraven hebt willen doen begrijpen dat je ook nog altijd dàt tegen hem hebt. Nu, als hij dat niet begrepen heeft,—en zelfs wat je zegt over zijn 'zondeval',—is hij 10 × dommer dan hij is, dus ik ben benieuwd hoe hij hierop reageert. Het zou mij toch spijten als door deze polemiek òf W. òf jij meteen in een valsche verhouding tot *K. en O.* als 'team' kwam te staan, en daar is groote kans op, na zoo'n uiteenzetting, zooals wij gezien hebben indertijd met Koets en Koch.[3] Misschien had je (voor *K. en O.*) beter gedaan je algemeen betoog in het publiek te doen, en aan W. 'ter toelichting en aanvulling' daarop een partikuliere brief te zenden met de meer persoonlijke grieven. Maar soedah, de zaak is nu gedaan, en hij weet nu dat je hem zijn onhebbelijke opmerkingen in de Tjiwaringinlaan[4] *niet* hebt kwijtgescholden.

Mij schrijft hij aardige lange brieven—te lang dan dat ik er ooit behoorlijk op kan antwoorden, helaas—en de manier waarop hij 'ad interim' voor me opkwam in *K. en O.* was toch alleraardigst en is ook door mijn vrienden hier bizonder geapprecieerd.[5]

Ik pen nu weer aan mijn stuk over Bousquet, waarvan Koch je nu misschien het begin al te lezen gaf. Ik vind dezen man onuitputtelijk, omdat hij tenminste in klare taal zijn V.C.-ers-'idealisme' uitspreekt en niet in Dalmeyers[6]-deftigheden als Colijn en Meyer Ranneft en dezulken, 'geleerde politieke denkers'. Ik heb altijd een idee dat ze me met hun 'stijl' al zitten te bedotten, die lui. Probeer van Koch gedaan te krijgen dat hij mijn stuk over Bousquet in *twee*, *desnoods* in *drie*, keer plaatst, al is het dan wat lang. Hierna zal ik weer kortere dingen maken, want zoo'n aanleiding als deze komt niet gauw terug!

D.D. zal nu wel met recht boos op je zijn.[7] Houd me op de hoogte

3. Zie 3611 n 1 en 2.

4. Walraven had met DP tijdens zijn eerste bezoek aan hem in Buitenzorg op 3 juli 1939 het gezin Soejitno bezocht.

5. W. Walraven, 'Ad interim' in: *K & O* 2 (1939–1940) 14 (1 september 1939), p. 219–221. Walraven bestreed W. Belonje, die in *NDNI* van 24 augustus 1939 DP verweten had aan politiek te doen en oneerlijk te zijn. DP schreef brief 3872 om Walraven hiervoor te bedanken (W. Walraven, *Brieven*, p. 537). Zie ook J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, p. 209–210.

6. Dalmeyers instituut voor zelfontwikkeling in Nederlands-Indië gaf ook tal van publikaties uit.

7. Soejitno Mangoenkoesoemo had in zijn artikel het door Walraven aan E. F. E. Douwes Dekker ontleende begrip 'seigneuriaal' overgenomen onder verwijzing naar 'een geleerde doctor wiens naam alléén al indruk zal maken'.

van een-en-ander, *vooral* van wat je nu doen gaat. Ga je in Bandoeng wonen? Waar? En blijft Tis in Buitenzorg? Zien jullie elkaar de week-enden? Vertel veel over jullie. Bep laat Tis alvast hartelijk danken voor het mooie kleedje en schrijft zelf binnenkort.

Heel veel hartelijks voor jullie van ons,

Je E.

P.S. Bij 't overlezen van dezen brief is het net alsof ik eigenlijk je stuk niet zoo erg goed vind, of zou willen dat je minder scherp schreef. Dat is natuurlijk allerminst het geval; integendeel, Bep en ik zeiden juist tegen elkaar dat dit stuk uitstekend was; trouwens, je weet dat ik ook uitstekende dingen van je verwacht. Mijn bedenkingen gelden dus niet je stuk, maar zijn puur opmerkingen daar *naast*, over 'Walraven als slachtoffer' zullen we zeggen. Was je stuk precies zoo, maar tegen den een of anderen Versteeg[8] gericht geweest, dan had ik alleen maar gejuicht. Laat je dus door dezen brief niet ervan afbrengen om 'scherp' te schrijven, word vooral niet weer 'indonesisch zacht'! Dit moet er nog bij, want ik weet hoe gevoelig je bent en je moet dus vóór alles stellen dat ik je artikel als artikel geen oogenblik aantast.

22-XII-'39.

Lieve Tis,

Ik ben echt achter met de correspondentie, ik kom gewoon niet meer tot brieven schrijven sinds ik in Holland ben. Maar nu moet ik je toch allereerst bedanken voor die mooie doek, die hier al over een tafeltje ligt in onze pension-kamer.

Wij zijn altijd zoo blij als we iets van jullie hooren. Schrijf weer eens over de kinderen. Alain spreekt nog geregeld over ze; hij zegt ook nog wel eens dat hij naar Indië terug wil, maar toch vindt hij het hier ook erg plezierig. Maar vooral buiten, in Bergen, waar we eerst zes weken gezeten hebben. Hier in den Haag vindt hij 't minder leuk, hij kent hier ook minder kinderen. De laatste dagen geniet hij echte winterpretjes, en staat op de schaats, op een ondergeloopen tennisbaan achter ons huis; dus heelemaal veilig. Hij komt er met roode wangen van thuis.

Wij vonden het trouwens allemaal buiten veel prettiger, en hopen er gauw weer naar toe te gaan, als Eddy weer stof heeft om thuis verder te werken.

8. Zie 3555 n 6.

Het is voor jou niet prettig dat Jit naarBandoeng gaat; jammer dat zulke dingen noodig zijn. Ik heb zijn artikel tegen Walraven met erg veel plezier gelezen en deel Eddy's bezwaren niet; W. is nu eenmaal begonnen. (Alleen ben ik het met hem eens dat het verzwijgen van de koper-poetserij *diplomatieker* geweest zou zijn—maar dit is misschien toch wel sympathieker!) Wat Jit's schrijverij betreft: hij heeft nòch de overbedachtzame pennewip-toon van Soebardjo, noch het accent van 'hoera-ik-kan-het-ook-al' van Soeroto. Hoe is het met de ABC.-cursussen?[9] Werk je er nog zoo hard aan? Doe onze groeten aan Artimah en haar man[10] en de Alwi's. En omhels de kinderen. Zelf veel hartelijks, jullie beiden,

van Bep.

3925. *Aan C. E. L. Batten-Beynon: Den Haag, december 1939*

Geachte Mevrouw Batten,[1]

Ik moet noodig naar de stad, vandaar dat ik u dit laatste stuk Bousquet door Alijntje laat brengen. Kunt u dit ook nog in 2 exx. typen? Hierbij carbon-papier. Heel veel dank bij voorbaat.

De boeken zijn voor Freddy om boven te zetten. Ik kom spoedig weer eens. Hartelijke groeten voor ubeiden,

EduP.

3926. *Aan J. Greshoff: Den Haag, 23 december 1939*

Den Haag, 23 Dec.'39.

Beste Jan,

Ook wij waren heel blij met je brief, dat spreekt vanzelf. Al hoorden wij van Menno en Jany natuurlijk vaak over je. Maar eerst moet ik even vaststellen dat er, misschien door onze wederzijdsche verplaatsingen, brieven van jou aan mij en van mij aan jou verloren moeten zijn gegaan, want je zegt dat je sinds Mei niets meer van me

9. Tis werkte mee aan een organisatie van alfabetiseringscursussen van de vrouwenbeweging Istri Sedar.

10. Niet achterhaald.

1. DP kende Christine Elisabeth Lucretia Batten-Beynon (1887–1951) al geruime tijd via haar zoon Fred. Zij typte regelmatig manuscripten uit voor DP. Meer brieven aan haar alleen zijn niet gevonden.

hoorde en ik weet *zeker* dat ik je tot het laatste oogenblik uit Indië geschreven heb, zelfs nog naar Kaapstad. En ik ben 12 Aug. uit Batavia gegaan, dus moet ik je eind Juli (uit Buitenzorg) nog geschreven hebben. En ik van mijn kant heb van jou, sinds je in Z.Afrika zit, precies *2* brieven gehad, nl. 1 bij aankomst, dat is nl. degene waar ik uit Bergen op antwoordde en daarna 1 via Menno, nu een dag of 10 geleden, waarop ik expres niet antwoordde, omdat ik begreep dat je den mijne kort daarop hebben zou. En nù, gisteren dus, kreeg ik een 3e: het antwoord op den brief uit Bergen.

We zitten nu in Den Haag, hier besteld door alarmeerende berichten v. Menno[1] in de 'spannende Novemberdagen'. Toen werd het in Bergen opeens niet prettig meer en zijn we haastig opgebroken. Nu zitten we hier bijna alweer 1½ maand, in pension, aan 't eind van de Laan v. Meerdervoort, dus den kant v. Kijkduin uit. Wij hebben Hein 's Gravesande en Jacques Bloem vlak bij ons, behalve Freddy Batten en natuurlijk Menno, om wien we ons hier gevestigd hebben. Ik werk hard, eig. tè hard, kom van het pennen haast niet af, lijd weer flink aan slapeloosheid, kortom begin alweer te verliezen wat ik door de zeereis en het verblijf in Bergen gewonnen had en Bep maakt zich alweer ongerust. Ik schrijf voor 't *Bat. Nwsblad* en voor de *N.R.C.* en voor *Gr. Ned.* en de kroniek v. *K.K.K.* enz., lees van allerlei dat me maar half interesseert, schiet lang niet zoo goed op als ik zou willen met die Dirk v. H.-paperassen, voltooide mijn nieuwe Multatuli-boek, waar ik op 't laatste nippertje nòg meer dokumenten voor vond en dat nu eindelijk wel 'definitief volledig' is, wil ik hopen; vertaal (geholpen door Bep) de *Staline* van Boris Souwarine voor Querido (hij wil er een pendant van maken van Menno's vertaling van Rauschning, maar de Russen zitten verder af dan de Duitschers, dus dat zal in 't verkoop-succes wel merkbaar zijn!) Enfin, nu ben ik—door flink 'vooruit te werken'—door de voornaamste rotzooi heen en hoop na de Kerstdagen flink met Dirk bezig te kunnen zijn.

Dat dus wat de pennerij betreft, maar dat is niet gering, want ik ben nu, sinds Indië, op-en-top een inktlastdier geworden, een schrijf-en-lees-beest, met maar verdomd weinig loisir! Als Jany dus vindt dat ik stiller en geposeerder ben geworden, zal dat vnl. moeheid zijn. Maar wie weet, misschien is deze 'mildheid', om een geliefd woord van Jany te gebruiken, wel gevolg van grootere wijsheid?

1. Zie 3866 n 1 en *Vw* 7, p. 393.

Hiernaast zien we, naar mijn zin, veel te veel menschen (hier in Den Haag althans), maar dat is half onvermijdelijk na die Indische tijd. Gisteravond hadden we Jacques en Claartje hier, wat heel gezellig was. Henri Mayer, zeer gegriefd door jouw onverschilligheid voor hem, is nu ook gegriefd door mij, geloof ik, omdat ik nog steeds niet met Bep bij hem ben komen eten, maar dat *is* dan ook een bezoeking, gezien de mevrouw die nu de zijne is. Den Haag heeft wel iets geschikts, maar Bergen beviel ons 10 × beter! En zoodra ik door 'Dirk' heen ben, gaan we dan ook weer weg, misschien terug naar Bergen.

Plannenmakerij is zoo steriel, in dezen tijd, met de bedreiging door die rotkerels voortdurend aan den grens. Soms denk ik erover dat het in België misschien nog veiliger is, maar dat zoeken van veiligheid bevalt me dan ook weer niet en goedkoopte is ook geen reden genoeg,—bovendien, in Bergen was het niet duur.

Het leven dat jullie daar leiden, lijkt me ook zoo gek nog niet. Ik kan er misschien tòch beter tegen dan jij; ik heb in Indië tenminste altijd best kunnen *werken*. Waarom sluit je je niet op in je verleden, met 'legendevorming' en al, voor die mémoires, en laat voor een tijdje verder alles stikken? Probeer het eens; het zou weleens *de* genezing kunnen blijken te zijn. Zoo schreef ik, in de débâcle na mijn moeders dood, het *L.v.H.*

Schrijf mij eens gedetailleerd op hoeveel het leven daar komt, —wat je als garantiefonds moet storten, hoeveel de reis kost, etc.,—misschien (wie weet?) komen we nog! Ik voel in principe wel iets voor dat 'paradijs Houtbaai'.[2] Stuur ook eens foto's. Maar zou je denken dat ik daar ook werk zou vinden, dwz. eenige vorm van verdiensten? Want iets vroeger of iets later *moet* ik daar toch aan denken.

Als de Moffen ons niet plotseling overstroomen en opruimen in dit landje, wil ik serieus de mogelijkheid overwegen van dààr te komen. Maar zijn er tijdschriften? of schrijf *jij* die nu al compleet vol? Stuur me eens wat artikelen van je in Z.Afrik. periodieken, vooral wat je daar over *Forum* vertelt en zoo, volgens Menno.[3] Ik ben daar zéér benieuwd naar!—Ik van mijn kant zal je mijn boekjes sturen (de 3e Multatuli dus) en af en toe een stuk, waarvan ik denk dat het je interesseeren kan (zoo moet ik bv. voor 't *B.N.* nog schrijven over je *Steenen voor brood*[4]).

2. Strand even ten zuiden van Kaapstad.
3. Niet achterhaald.
4. Er verscheen geen bespreking in het *BN.*

Bep zal een blaadje hierbij doen voor Aty, maar beklaagt zich dat ze dat al eerder deed, maar geen antwoord bekwam. Misschien dat Aty nu in Kaapstad meer tijd en correspondeerlust ook heeft? In ieder geval, voici.

Alleraardigst vind ik dat Jan Jr. zoo leest. Hoe oud is hij nu? 22? Ik herinner mij hem bizonder goed en heb nog altijd die foto[5] van hem met mij samen, waar hij bizonder goed op staat,—eig. sprekend Jan Sr. in diens jeugdjaren. Ik stuur hem, nu hij zoo 'perroneert' een ex. van *Schandaal in Holland* met inscriptie. Hij kan ook nog een stel *Cahiers v.e. Lezer* van me krijgen, of geeft hij daar niet om? De novelle van Kees zag ik met plezier in de vertaling v. Freddy B. terug,[6] maar het fransch was toch savoereuzer. *Jij* hebt je ex. v/h Schandaal toch allang gekregen, niet? Ik liet het je direct door Leopold zenden, zoodra ik hier was.

Mijn eerste maanden in Indië waren niet zóó leuk, omdat we toen zeer eenzaam in Tjitjoeroeg woonden en Bep eig. alles even naargeestig vond; bovendien was *zij* er toen fysiek het slechtst aan toe (later was *ik* dat). Maar 'hulpeloos' of 'losgescheurd' voelde ik me toch niet; ook dank zij Multatuli en *De Man v. Lebak*. Daarom dat ik ook voor jou eig. alleen iets werkelijk goeds verwacht van werk waar je zelf door gepakt wordt,—niet van het soort werk dat wij, al is 't dan niet *zonder* belangstelling, toch hoofdzakelijk doen voor de dubbeltjes in huis. Als ik nù heelemaal 'vrij' was, zou ik zóó een boek over Indië schrijven, een even dik 'vervolg' op het *L.v.H.* Maar helaas!

Hierbij wat foto's van me, een met een snor die ik in Indië liet groeien, een zonder en weer op z'n europeesch gefatsoeneerd. Als ik niet èrg veel schrijf, komt dat door de andere pen-arbeid, want van Jany, Menno en ik ben ik op 't oogenblik degene die het meest en hardst in de inkt ploeter, en ik kan daar werkelijk weleens genoeg van hebben. Laat je dààrdoor dus niet weerhouden als het hart joú tot spreken dringt. Is er wat goeds onder de Z.Afr. literatuur. Of is 't eig. in proza en poëzie Goha le Simple[7] = Ampie?[8] (En pis et tant pis!) Hoe zijn de verzen of andere werken van dien uitgescholden

5. Foto niet achterhaald.
6. Zie 3494 n 5.
7. A. Adès en A. Josipovici, *Le livre de Goha le Simple*. (Parijs 1919).
8. Jochem van Bruggen (1881–1957), *Ampie*-trilogie (1924–1942), waarvan DP de eerste twee delen *Die natuurkind* (1924) en *Die meissiekind* (1928) gekend kan hebben.

individualist Van den Heever?[9] (*niet* de professer). Vertel me daar ook eens wat van, nu je er toch tusschen zit.

Nu, heel veel hartelijks voor de gantsche famiglia van ons beiden, daar Alijntje nog van toeten noch blazen weet. Maar *als* we in Z.Afr. komen, zie je hem en wschl. ook Gille.

Een ferme hand van je

E.

Het allerbeste met 1940 gewenscht allemaal, ondanks 'de tijden', ach ach!

Eerste Kerstdag

Lieve Aty,

Nee, zoo kwaad meen ik het niet, hoor. Alleen: ik ben zoo'n sloome correspondent, dat ik de buitensporigste prikkelingen noodig heb om de pen op het papier te krijgen. Deze *natuurlijke lacune* wordt *natuurlijk* nog in *de hand gewerkt* doordat Eddy me altijd met ongeloofelijk vuur en miraculeuze snelheid al het gras voor de voeten wegmaait. Aan de wijze waarop de voorafgaande zin 'gestijld' is, kun je zien dat de gevolgen van de indische gâteusheid nog waarneembaar bij me zijn. Ik geloof trouwens niet dat ik daar ooit weer van herstel. En wat dat betreft, weten jullie je geluk niet dat jullie tenminste in een goed klimaat leven. Al de rest, het gevoel van geïsoleerdheid en van drooggelegd te worden, hebben wij net zoo meegemaakt, en dat kunnen we dus beter begrijpen dan wie ook. 't Is le calme plat, en hoe. Maar toch zou ik nu al af en toe wel eens een week in Indië willen zijn. Juist tegen dat we weggingen—misschien ook wel daaróm—begon ik er een beetje aan te wennen en voelde me physiek ook beter (betaald met de vele leverinjecties en andere items op doktersrekeningen)—we woonden toen ook wel aardig, met een mooi uitzicht, en dus kan ik me ook de prettige kant die er vooral voor jou aan Kaapstad zit, wel voorstellen. Een aardig huis, een tuin, en weer waarin je zoomaar naar buiten loopt, zijn tenslotte voor een vrouw toch wel belangrijke dingen! Als je 3 mannen nu maar een beetje wennen, zoodat je niet het gevoel hebt dat je er alléén plezier van hebt. Hoe wonen jullie eigenlijk? Gemeubeld?

9. Toon (François Petrus) van den Heever (1894–1956) publiceerde *Gedigte* (1919) en *Vir Eugene en andere gedigte* (1931).

Alain maakt het best, is alleen na die tonsillenoperatie wat onrustig. Hij heeft al echt de geneugten van een hollandsche herfst—in Bergen, met zakkenvol eikels en 'kastanja's'—en winter—hij heeft op een bevroren ondergeloopen tennisbaan hierachter al op de schaatsen *gehangen*, mag ik wel zeggen—genoten. Als er nu ook nog eens sneeuw komt, zijn alle beloftes van Europa-volgens-de-kinderboeken ingelost.

Pleeg je nog erg veel journalistiek? Dag, heel veel hartelijks voor alle vier,

je Bep

3927. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 26 december 1939*

Den Haag, 26 Dec.'39

Geachte Heer Ett,

In haast, en onder de drukte door, antw. op uw brief. 1° Ik ben Zaterdag bij dr. Stapel geweest, die meent dat hij wel wat van u plaatsen kan, als het goed is. Ik wacht dus gewoon af. 2°. Over Dirk v. H. zal ik u *complete* lijsten opgeven, ook van de gedrukte literatuur, zoodra u daaraan toe bent. Dat geeft u mij dus nog op. 3°. Ik lees met klimmende walging het schrijfsel van het wijf Leggeloo. 4°. Natuurlijk kunt u gerust een lezing[1] over me houden, als dat de huisvrouwen niet te veel dérangeert (het gros is Leggeloo-achtig, dat beseft u zelf). Maar ik kan helaas geen boeken sturen, omdat ik mijn boeken nog steeds niet heb uitgepakt; de heele boel zit in dichtgetimmerde kisten. Nu weet ik er iets op: in Amsterdam, *Prinsengracht 838*[III], woont een jong dichter, Pierre H. Dubois, die zich juist bezig houdt met een 'studie' over me[2] en die vmdl. ongeveer alles van me bezit. Gaat u eens met hem praten, hij kan u alle aanwijzingen geven, denk ik, en misschien ook wel voor een tijdje de noodige boeken afstaan. U zou hem kunnen schrijven en deze briefk. insluiten 'ter recommandatie'. Voor 't gevraagde lijstje met data moet ik iets meer tijd hebben; dat krijgt u dus eerstdaags nog. Beste groeten, uw dw.

EduP.

1. Lezing niet gehouden; zie 3946.
2. Zie 3901 n 2.

3928. *Aan C. de Hart: Den Haag, 26 december 1939*

Geachte Heer De Hart,

Ingesloten de foto's[1] voor het Multatuli-museum. Wie het allemaal voorstelt heb ik achterop geschreven. Ik lees nu met walging het roddelproduct van de burgermadam van Leggeloo. Wat een heerlijke lectuur voor het luizenvolk dat graag van een groot man eet.

Tot nader en tot ziens. Steeds uw

EduPerron

Citeeren kunnen zulke lieden als deze 'mevrouw', of degenen die de pen voor haar vasthielden, ook alleen met een maximum kwade trouw; dat hoort er bij!

Den Haag, 26 Dec.'39

3929. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 26 december 1939*

Den Haag, 26 Dec.'39.

Beste Moer,

Alle 'moderne vrouwen' vinden Mme de Rênal ongenietbaar en Mathilde[1] *je* ware! Misschien de moderne jongelingschap[2] dus ook. Ik, ouwerwetsch als immer, vind Mme de R. dus, evenals mama Léautaud, verrukkelijk, terwijl Mathilde met plezier een trap tegen d'r derrière van me te goed heeft. Zoo zie je...

Er is één ding dat niet klopt in je voorkeur voor Mathilde: je zou

1. Niet via het aanwinsten-register van het Multatuli-museum te identificeren; zie ook 3885.

1. Julien Sorel, de hoofdpersoon in Stendhals *Le rouge et le noir* (1830), heeft achtereenvolgens een verhouding met de knappe, kuise en zachte mw. De Rênal en met de hoogmoedige, sensuele en sterke Mathilde de la Mole (vgl. *De smalle mens*, *Vw* 2, p. 425). De vriendin van Van Moerkerken heette eveneens Mathilde (zie 3842 n 3).

2. Volgens Batten bedoelt DP Adriaan van der Veen, Rudie van Lier, Fred Batten, Henri A. Ett en Emile van Moerkerken (zie E. du Perron, 'Brieven aan de jongelingschap' in *Criterium* (1947) 3 (maart), p. 153–176, met een 'Ter inleiding' van F.B.).

bij deze leeuwerige juffrouw niet bang in het donker mogen zijn. Je zou haar af en toe moeten keelen.

Van die 'psychologische schets' van je[3] snap ik niet veel. Wel begrijp ik dat er een rouwrand om moest, gezien het abominabele franschje waarin de schrijver zich uitdrukt. Hierbij terug.

Terug ook een foto,[4] waarvan ik ontzettend graag zou willen dat je een scherper, althans donkerder afdruk maakte. Kan dat? En je had beloofd dat je van den regent een ouwerwetsche foto[5] zou maken, bruin afgedrukt. Kan je me ook het cliché van deze foto geven? van den regent bedoel ik.

Hierbij ook het papiertje. Geef me precies op wat ik je schuldig ben; dat is makkelijker. Er komt nu trouwens nog wat bij. Dank voor alle moeite.

Rouge et Noir: iedere tekst is goed, dus Pléiade, Cluny of Divan,—Cluny is verreweg de goedkoopste. Het boek is door Stendhal zelf uitgegeven, dus er was geen Martineau voor noodig om het in hs. goed te ontcijferen. Maar een uitgave door Martineau is altijd 'gegarandeerd'. Ik meen dat Cluny ook van M. is.

Iemand die *doorlopend* lucide is, zou weleens een soort superieure idioot kunnen zijn. Maar natuurlijk zijn er wel intelligente menschen die niet lucide zijn, en andersom *misschien* ook, hoewel moeilijker. Er komt natuurlijk een element van intuïtie bij die luciditeit. Maar als je erover doorpraat, kan je de gevalletjes flink varieeren. Intelligent en niet lucide zijn bv. vele Moffen; al zie ik niet direct voorbeelden; vele (desnoods fransche) vakfilosofen ook.

Ik scheid ermee uit, heb het weer flink druk. Hartelijk gegroet!
EduP.

Wat beteekent: Tilloesjka is van me af? Van je afgerùkt, of vrijwillig van je af-gegaan? Waarom dit laatste? Komt ze vast niet terug?[6]

3. Een ongepubliceerde, op briefpapier met rouwrand geschreven karakterschets van Van Moerkerken door Dolf Verspoor.

4. Niet achterhaald.

5. Zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* t.o.p. 32 (niet in *Vw*). De foto van de regent van Lebak, Raden Adipati Karta Nata Nagara, werd voor het eerst in Nederlands-Indië gepubliceerd in een prospectus voor een werkje over Multatuli van 'Hantoe', naar een foto in het bezit van L. H. Spook te Bandoeng (zie *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 131 (niet in *Vw*); zie ook 3473 n 1).

6. De relatie van Van Moerkerken met zijn vriendin was even uit en een week later weer aan.

3930. *Aan C. de Hart: Den Haag, 28 december 1939*

Den Haag, 28 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

Dank voor de foto. Het geld zal ik u vandaag of morgen sturen. Ingesloten de knipsels ook terug. Dit is dezelfde K.W(ybrands), die over deze dokumenten schrijft,[1] die dat grapje maakte over de zg. toespraak van Havelaar als ass. res. van Mr. Cornelis; de man schreef zijn leven lang als de aap van Multatuli maar heeft zich later prachtig aan den kant van de koloniale bezitters geschaard en in zijn krant laten schrijven dat 'de Inlander moest worden opgeheven tot de hoogte van den galg'. Voor mij (ik heb hem persoonlijk gekend) een onfrisch tropenverschijnsel met wat meer lef; verder niets.—De dokumenten zelf nam ik reeds over in *De Man v. Lebak.*

Wat is dat portret en face en met puntbaard dat u bedoelt? Dat droomerige, zoete, dat ook weleens Multatuli's 'jeugdportret' wordt genoemd?[2] Dat ken ik, maar daarvan zegt Mimi dat het een vervalsching moet zijn, want dat zij er Mult. niet uithaalt. Toch wil ik het nog weleens zien, want *als* het een ander is, is het misschien iets 'geweldigs'!

In ieder geval tot ziens, vroeger of later. Steeds gaarne uw

EduPerron

3931. *Aan C. de Hart: Den Haag, 29 december 1939*

Den Haag, 29 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

Ik zou graag een paar inlichtingen van u hebben nr aanl. van dat verrukkelijke werk van de 'lady' van Leggeloo.

Is het fransche origineel van 'Edu''s brief uit Saronno, van 8 Maart 1891 (bij Pée op blz. 340) voor mij te zien? Dwz. kunt er een afschrift

1. Niet achterhaald. K. Wybrands schreef o.a. 'Multatuli en Willem Royaards' en 'De toespraak tot de hoofden van Lebak'; in *Indische distels, Causeriën en opstellen.* 1901–1906. Eerste bundel. Batavia 1906, resp. p. 169–175 en p. 240–242; vgl. ook *Vw* 7, p. 147–148. Zie ook Ronald Spoor, 'Du Perron en de aap van Multatuli', in *Het oog in 't zeil* 1 (1983–1984) 6 (augustus 1984) p. 1–4.
2. Dit portret is als nr. 3 afgedrukt bij 'Multatuli's portretten', *Vw* 4, p. 665; zie ook p. 659 voor het citaat van Mimi.

van laten maken? Pée schrijft soms wel erg gebrekkig nederlandsch, dus ik zie liever het origineel.[1]

Is het waar dat in het Mult.Mus. (volgens den heer Tromp Meesters[2]) nog *een ander portret* voorkomt van dezelfde actrice[3] die zg. Tine in haar jeugd zou zijn geweest? Of liegt hij dat? Wie *is* die actrice dan? En als het een Fransche actrice was, waarom zou er nog een ander portret van haar in het M.M. zijn? (Zie de bewering bij de lady van Leggeloo op blz. 164).

Ik heb eenerzijds groote lust om dit boek *à fond* aan te pakken; anderzijds is dit nu toch werkelijk een wat al te laag peil, en geloof ik soms weer dat een zeer korte bespreking juist nog het beste ervoor is. Maar het mensch kan niet citeeren en redeneert zóó erg als een kip, een lady-kip dan, zonder kop, dat het verleidelijk wordt dat aan te toonen; vooral waar allerlei lieden nog vinden dat dit boek zoo 'waardig' geschreven is!—Zegt u mij: antwoordt de heer Pée erop? En zoo ja, op welke wijze? In boekvorm weer?[4]

Ik hoor dat aan *Het Vad.* alweer allerlei artikelen tegen het stuk van Ter Braak[5] ingekomen zijn, die door de hoofdredactie als 'anti-kritiek' geweigerd zijn. Ik vind dit eig. weer jammer—hoewel het 't gezond verstand zelf is en hoewel ik begrijp dat die krant nu liever

1. De bedoelde brief van 8 maart 1891, waarin Edu Douwes Dekker zijn vader een 'ellendeling' noemde, was gericht aan de hoofdredacteur van het weekblad *De tribune*. Pée publiceerde de franse tekst in zijn *Multatuliana*, Bij de vijftigste verjaring van Dekkers dood. Lokeren 1937, p. 36–38, en gaf een vertaling in zijn *Multatuli en de zijnen*, p. 340–342. DP citeerde het origineel in *Multatuli en de luizen*, Aantekeningen bij een nieuw waarheidsboek over Multatuli. Amsterdam 1940, p. 18–21 (*Vw* 4, p. 559–563).
2. Mr. S. Tromp Meesters (1890–1937), advocaat en procureur te Arnhem, had na lezing van de 'Open brief aan Dr. Julius Pée', ondertekend door Mevr. Ed. Douwes Dekker Jr., in *De Arnhemsche courant* van 21 april 1937 onder de kop 'Multatuli en zijn zoon' (opgenomen in *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 477–468) aan A. Douwes Dekker-Post van Leggeloo zijn diensten aangeboden. *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* is voor een groot gedeelte gebaseerd op door Tromp Meesters verzamelde gegevens en werd aan hem opgedragen.
3. De Franse schrijfster en actrice Juliette Lamber (Mme Edmond Adam, 1836–1936) (zie *Multatuli en de luizen*, p. 39–40 (*Vw* 4, p. 585–587)).
4. J. Pée, 'Edu' in *Revue des langues vivantes/Tijdschrift voor levende talen* 6 (1940) no. 2, p. 64–71.
5. Zie 3918 n 1.

geen eindelooze Multatuli-*familierel* in haar kolommen wil. Maar aan den anderen kant: deze vooropgezette ladies en gentlemen en soortgelijke fatsoensdienaren zijn zóó kwetsbaar, dat ik mij met plezier in dien strijd begeven zou.

Eén ding alleen is allernaarst: dr. Pée héèft inderdaad getuigenissen geciteerd—die van die frikken uit Gouda nl.[6]—die beneden alles zijn, van *het* type goedkoope verdachtmaking. (De brief van Edu zelf uit Soranno is heel wat beter 'bewijs'.) Het is dan ook allerellendigst om te zien, hoe al deze getuigers bakzijl halen, ook de heer Götze,[7] die voor mijn gevoel een poover figuur slaat. Je kunt hier natuurlijk nog verder op ingaan en weer nieuw bezwarend materiaal voor Edu aandragen, zooals dr. Pée misschien doen zal, maar dat maakt de zaak steeds onverkwikkelijker èn onbelangrijker; en wat heeft dit alles eig. nog met de figuur van Multatuli te maken?

Het is jammer dat deze mevrouw-van-Edu tegen Pée toch nog een paar zeer goede punten maakt, en dat eig. uitsluitend omdat *hij* de zaak op dit peil gebracht heeft door al dat geroddel van familie en kennissen op te nemen. Dat dit aan de qualiteit van zijn boek afbreuk deed, heb ik altijd gevonden, maar ik vond hemzelf zoo'n brave man, dat het er voor *mij* niet toe deed. Deze tegenaanval bewijst de zwakheid. Bijv. al dat gebazel over Wienecke[8] en Edu is van *beide* zijden idioot.

Enfin, het is een frissche stroom over het graf van Multatuli; de derde goot, na Marie Anderson en De Kock.[9] Ik slik met walging verder, iederen dag een blzij of honderd. Met vriendelijke groeten, uw

EduP.

6. Pée citeerde in *Multatuli en de zijnen* op p. 362–365 enkele getuigenissen van collega's over het leraarschap van Edu Douwes Dekker te Gouda (vgl. *Multatuli en de luizen*, p. 34–35 (*Vw* 4, p. 579–581)).

7. J. G. Götze (1862–1940), voorzitter van de Vereeniging 'Het Multatuli-Museum', beschreef in een brief van 17 april 1935 aan Pée een conversatie met Edu Douwes Dekker op 7 mei 1910 in Amsterdam na de Multatuliherdenking. Volgens Götze zei Edu: 'Dekker was een ploert en deze hulde onwaardig' (*Multatuli en de zijnen*, p. 361). In 1937 trok Götze die verklaring min of meer in (*De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 90–91). Vgl. DP, *Multatuli en de luizen*, p. 14–16 (*Vw* 4, p. 555–558).

8. C. A. Wienecke (1874–1948), achterneef van E. Douwes Dekker.

9. Zie voor Marie Anderson 3401 n 4 en voor W. H. W. de Kock 3106 n 2.

Den Haag, 29 Dec.'39.

Beste De Vries,

Met plezier vond ik in *K. en O.* de eerste causerie van Mult. uit *De Loc.* terug.[1] En met spanning wacht ik af wat je nu van dat Saïdjah-ding in T.B.G.[2] gemaakt hebt. Binnenkort zend ik je een overdruk van mijn Mult. art. in *Gr. Ned.*[3]

Het heerlijke geschrift van de schoondochter is uit. Hier en daar heeft het mensch gelijk, maar wàt een wijf! Intusschen, voor jouw *Locomotief*-collectie is één blzij van belang.[4] Die advocaat van haar, Tromp Meesters—de man is na een deurwaardersprestatie in Nieder-Ingelheim door den geest van Mult. met auto en al in den Rijn geduwd, verrukkelijk gewoon!—heeft de zaak nagegaan en ook waarom Mult. ermee uit is gescheden. Hij kreeg ruzie omdat hij altijd op De Waal wilde schelden, zooals ikke op den ouden schobber Z. Maar ziehier het lijstje volgens hem:

In De Loc. van 25 Mei 1869 de 1e causerie compleet.
N° 2 in 3 gedeelten, in stuk 1 scheldt M. op Lion, van stuk 3 is het begin weg. Van nr 4 ook het begin weg. Daarna geregeld tot 17 Aug. dat nog een vervolg van nr 6 bevat. Het slot echter volgt niet. Tot 21 Sept. dan een hiaat. Dan weer geregeld, maar niet meer genummerd, tot 2 Nov. Daarna pas weer 5 Dec. Van 24 Dec–31 Jan. '70 niets. Op 2 en 4 en 15 Februari weer een causerie, daarna houdt alles op.—In nr. v. 25 Maart wordt aangekondigd dat Mult. vervangen zal worden door Roorda v. Eysinga, wiens eerste stuk 30 Maart verscheen.

1. Multatuli, 'Causerie I' uit het Semarangse blad *De locomotief* van 25 mei 1869 is in *K&O* 2 (1939–1940) 19 (16 november 1939), p. 303–305 (Multatuli, *Volledige werken* IV, p. 103–108; de overige 'Causerieën' zijn volledig gepubliceerd op p. 109–306) afgedrukt in gemoderniseerde spelling met een inleiding 'Multatuliana' door De Vries op p. 302–303.
2. De Vries corrigeerde DP's artikel (zie 3786 n 2) en besprak het onder de kop 'Multatuliana' in *K&O* 2 (1939–1940) 23 (16 januari 1940), p. 363–364.
3. Zie 3747 n 2.
4. *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 105; de drukgeschiedenis van de 'Causerieën' in Multatuli, *Volledige werken* IV, p. 725–734. In dit deel zijn ook de vier niet in *De locomotief* gepubliceerde causerieën afgedrukt evenals een ontbrekend deel.

Heb je hier wat aan? Ik hoop van harte dat je, als je deze causerieën in boekvorm uitgeeft, Mult. zijn eigen spelling zult geven: y en 3 puntjes, nooit 4—en niet die Marchant-spelling die je in *K. en O.* zette.

Als ik hier voor je 't een of ander in die Loc. kan nakijken—blijkbaar moet hier ergens ook een compleet ex. zijn—beschik je natuurlijk over me.

Neem dit gekrabbel voor heden voor lief. Ik schrijf later beter, ook over onszelf, Den Haag enz. Het sneeuwt nu sinds 3 dagen. Het beste met jullie drie, ook met 1940. (Daar moeten we aan gelooven.)

Hartelijke groeten

EduP.

3933. *Aan J. Last: Den Haag, 30 december 1939*

Den Haag, 30 Dec.'39
(L.v.M. 835)

Beste Last,

Dank voor de aardige verrassing. Alijntje vindt dat die zeeroover *de Stoute* heet het allermooist, geloof ik; hij heeft tenminste zeer belangstellend geïnformeerd waaròm die zoo heette, waaròm? waaròm? en ik geloof niet dat ik er precies in geslaagd ben hem een bevredigend antwoord te geven.* Het gedicht[1] is zeer verkwikkelijk, ook beschouwd als niet-Nieuwjaarswensch. Het beste voor 1940 terug-toegewenscht, hoe idioot dit ook klinkt in dezen grootschen tijd, door ons alle drie.

Wanneer kom je weer eens hier? en zien we je dan weer eens? Vestdijk wil je verzen niet hebben voor *Gr. Ned.*; hij zal ze nog verder laten circuleeren, maar als Jan van Nijlen er ook tegen is, komt Greshoff niet meer in aanmerking (dat zou trouwens 3 maanden duren voor ze dan terug waren uit Kaapstad). Krijg je ze dus terug zonder dat het zoo lang duurt, dan beteekent dat dat Van Nijlen het met Vestdijk eens is.[2] Ik heb in dezen niets te zeggen; heb de verzen alleen bij Vestdijk gerecommandeerd.

* 'De schoone blank van keel' gaat nog boven zijn échelle de valeurs.

1. Niet teruggevonden.
2. In *GN* 1940 zijn geen verzen van Last opgenomen.

Van Querido kreeg ik dien roman van die Indonesische[3] terug, waar ik je over sprak, meen ik. Hij vond het 'onbelangrijk, pietepeuterig en allemaal klein gezeur' en geloofde dus dat het geen koopers zou vinden. Ik heb hem teruggeschreven[4] dat het mij om die redenen nu juist op verschrikkelijk véél koopers zou doen rekenen; maar daar schiet je natuurlijk niet mee op. Dus verder zoeken. Trouwens, een meesterwerk *is* het niet; het is alleen heel sympathiek, en als eerste bijdrage op romangebied uit Indonesië toch wel van zeker belang dacht ik.

Bij wie denk je dat ik probeeren kan? Maar de uitgever moet er wat geld voor over hebben, want die menschen zijn doodarm.

Veen heb ik nog steeds niet gezien en ik word zelfs een beetje aan 't lijntje gehouden met mijn nieuwe Multatuliana. Van Multatuliana gesproken, heb je 't walgelijke boek (520 blzn!) gezien, dat natuurlijk *De Waarheid* over M. en zijn gezin heet, en inderdaad *de* waarheid brengt voor de laagste burgerkliek die je in je booze droomen zien kan? Kortom, Mult. is de ergste ploert die ooit bestaan heeft en als de fussoensjabroer het nu nog niet weet, zal hij 't nooit leeren. Maar hij leert het 'als vanzelf'!

Berichten heb ik niet. Ik werk hard en raak er soms wat abruti van. Maar over 't algemeen gaat alles toch redelijk wel (mooie formule voor 't burgerhart). Wat wil een mensch méér? Jemoetookniette-veelwillen.

Ik zond[5] je brief-kritiek door naar De Kadt, die deze kritiek zoo 'compleet' vond, vanuit een andere dan de Ter Braak-hoek, dat hij dien brief graag in *De Nwe Kern* zou afdrukken, met in een volgend nr. een antwoord erop. Heb je daar iets op tegen of niet?[6]

Tot spoedig ziens, hoop ik. Een hand van je

EdP.

P.S. Heb je 't art. over Gide gekregen dat ik je zond?[7]

Alijntje vraagt ook nog of die stoute zeeroover nooit wil slapen. Wat antwoord je daarop? Gesprekken met kinderen beneden de 16 zijn niet mijn sterkste kant!

3. Zie 3750 n 1.
4. Brief niet teruggevonden.
5. Brief niet teruggevonden.
6. Niet in *De nieuwe kern* opgenomen.
7. Onder de kop 'Betrouwbaar, daar hij zich nooit vastlegt' besprak DP in *NRC* van 23 december 1939 (av.) Gide's *Journal 1889–1939* (*Vw* 6, p. 475–479).

Den Haag, 31 Dec.'39.

Geachte Heer De Hart,

Veel dank voor uw expresse-brief met portret erin. Ik kende dit (uit De Gruyter).[1] Ik had graag het andere willen zien, waarop dit dan minder zou hebben geleken dan op Tine!—Die mr. Tromp Meesters is een heerlijk klungeltje van een komedianterig Hallemannetje met zijn gejammer over het verloren 'idool'.[2] Ik ben nu al over blz. 350 en ben misselijk, niet van Multatuli, maar van dit ongemeen lage fussoenstuig,* dat hier voor rechtertje speelt en ondertusschen schuimbekt van rancune. Wat de lady van Leggeloo over 'mevrouw Mimi, de maîtresse' uitspuugt is vernietigend voor de 'lady' zelf; jammer voor haar dat ze dat niet beseft. Ze is zoo zeker van *haar* 'claque', dat ze zich voortdurend blootgeeft, hoewel rusteloos voor rechter spelend. Dit is *de* 'waarheid' voor *de* burgerij!

Nieuws, feitelijk nieuws over Mult. staat er jammer genoeg niet in.** Dat hij 'zoo was', weten de menschen wel die Marie Anderson lazen, en de *Brieven* waar mr.Tromp Meesters zoo van geschrokken is. Dwz. dat hij *ook wel zoo* was; de lafheid van zoo'n boek als dit is natuurlijk dat, volgens deze 'bloemlezing', men zou denken dat hij *altijd* zoo was, bijna uitsluitend zoo. Maar hij schreef toch wel prachtig, oreert de schoondochter. Jammer dat zulk fussoenstuig niet verklaren kan *waar* die mooie ideeën, gevoelens, waarheden etc., waar die mooischrijverij van vol staat, dan wel vandaan kwamen? Hoe werpt een zoo slechte boom zulke goede vruchten af? Voor deze lieden schijnt er geen verband te bestaan tusschen mensch en

* Dit is geen zeemansterm; het lijkt mij de juiste schrijfwijze voor het *fatsoen* van zulke menschen.

** O ja, ze insinueert dat hij zijn dochter heeft willen 'belagen'! Maar zooiets staat, meen ik, bij Marie Anderson ook al.

1. J. de Gruyter geeft in *Het leven en de werken van Eduard Douwes Dekker (Multatuli).* Amsterdam 1920, deel I, tegenover p. 136 als portret van Tine de afbeelding van de franse actrice Juliette Lamber (vgl. 3931 n 3).

2 Tromp Meesters schreef 15 november 1937 aan de weduwe van Edu, dat hij bijna geheel tot de opinies van 'De Kock en Saks, of nog erger' over Multatuli was gekomen: 'mijn idool was slechts een idool. Het gaat me meer aan mijn hart dan ik U zeggen kan', *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 82. Zie ook *Multatuli en de luizen*, p. 38 (*Vw* 4, p. 581–582 en 585).

auteur; alsof je als auteur er al komen zou als je maar een acteur was. Maar daar zit nu juist het verschil: de acteur kan in schijn voelen wat anderen hem voor-gevoeld hebben, volstaat dus met na te voelen; bij een auteur gaat dat niet op, als die iets *na*doet wordt het nooit eersterangs. En het typische van Multatuli is dat zijn stijl dat nu wèl was; waar haalde hij die eersterangs-stijl, die ook zoo eersterangs-*waar* klinkt, vandaan, zooniet *uit zichzelf*? De groote waarde van Mult.'s schrijverschap erkennen, is erkennen dat M. ook als mensch niet inferieur kòn zijn; maar dergelijke mevrouwen van de fussoenspparade geven zich daar geen moment rekenschap van, omdat ze geen moment beseffen wat schrijven beteekent; dus kakelen ze er maar op los van dat volmaakte onderscheid tusschen 'schrijver' en 'mensch'.

'Mensch' beteekent bovendien bij hen dan zooiets van: brave burger; Hallemannetje. Multatuli zou zelf gevoeld hebben dat Edu 'als mensch' zijn meerdere was! 't Is om je te bedoen! Alsof uit den mensch Mult. niet 10 Edu's gingen!

Het mensch—om het woord nog eens in een anderen zin te gebruiken—is overigens zoo door het dolle heen, dat ze den braven dr. Pée zelfs zoowat verwijt Tine in een slecht daglicht te hebben geplaatst, dat ze zèlfs tegen hem uitspeelt dat hij indertijd die brieven van haar heeft gepubliceerd (in 1895 al, meen ik),[3] en dat alleen... omdat Pée verzuimt Mimi zwart te maken. Dit mensch leeft zóó in de partijdige rancune, dat appreciatie van Mimi voor haar al gelijk staat met verguizing van Tine. En toch kakelt ze maar over 'eerlijke en objectieve literatuur-historie'!

Ze schrijft Ter Braak voor, dat het zoo mooi is als iemand ongelijk erkent en een meening herroept en dat hij 't dus óók *zou* moeten doen—maar als hij 't ergens gedaan *heeft*—zooals waar hij Pée een verwijt maakt van Edu weer te betrekken in een korte voorrede over Multatuli, dan schuimbekt ze nog eens van woede over zijn laaghartig loslaten van Pée![4] 't Is dus eenvoudigweg nooit goed bij deze razendgeworden schoondochter-weduwe-lady met eindelijk

3. *Tine*. Brieven van mevrouw E. H. Douwes Dekker-van Wijnbergen aan mejuffrouw Stefanie Etzerodt, later mevrouw Omboni, uitgegeven door dr. Julius Pée. 's-Gravenhage 1895.

4. Menno ter Braak, 'Multatuli in Vlaanderen' in *Het vaderland* van 7 februari 1938 (av.) over Julius Pée en L. Roelandt, *Multatuli de beeldenbreker*. Brussel (1938). Het commentaar van Annetta Douwes Dekker in *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 408–409.

losgebroken rancunes van 50 jaar oud,—o neen, pas op! van 1896 af misschien pas, dat is dan nog maar *43* jaar! (Ze is in 1896 nl. met Edu getrouwd, toen was ze 26 en hij 42, heb ik nagerekend; Multatuli heeft ze niet gekend, dus alles wat ze nu onthult, op 70-jarige leeftijd, komt van Edu.)

Ik hoop morgen met de lectuur van dit kwaadsappig gekwebbel klaar te zijn en hoop van harte dat Pée haar met bewijzen zal kunnen troeven. Want een feit *is*, dat zij hem op een paar punten wel heeft kunnen slaan: hij *heeft* dingen 'gecamoufleerd', zooals ze 't zegt, en inderdaad moet hij van Edu wel alle slechte inlichtingen geloosd hebben die hij vernomen heeft, terwijl hij met de goede geen rekening heeft gehouden. Pée's houding om *niets* goeds te willen erkennen in Edu *is* zwak, zelfs voor 'multatulianen', laat staan voor den 'objectieven', dwz. au fond onverschilligen, lezer. En ik moet zeggen—hoe ellendig ik het mensch dat de 'mevrouw' van Edu werd ook vind—dat de wijze waarop Edu nog terecht is gekomen, de wijze waarop deze jongen leeraar is kunnen worden, in de wiskunde eerst, later in fransch en italiaansch (die diploma-kwestie[5] kan me niet eens schelen) *wel degelijk voor hem pleit.* Normaliter had hij koetsier moeten worden of op zijn best gids bij Cook, met de opvoeding die hij als kind had. En deze kant van zijn karakter *is* door Pée als volkomen waardeloos behandeld, wat die lieden een troef in handen speelt.

Ik zou willen weten òf Pée zijn antwoord al voorbereidt en wanneer dat uitkomt,[6] omdat ik eig. niet op dit boek zou willen reageeren zonder eerst te weten hoeveel Pée er weer van kan logenstraffen.* Op het gebied van 'Lebak' kan ik dit gekwebbel op ieder punt tot nul reduceeren; maar deze familierel is èn onsmakelijker, èn

* Bovendien ben ik nu bepaald ongeduldig dat ze *gauw* haar antwoord krijgt.

5. Pée had van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen vernomen dat Edu aan de universiteit van Padua diploma's behaald had (*Multatuli en de zijnen*, p. 346), maar Edu was nooit ingeschreven bij deze universiteit (p. 349). Annetta Douwes Dekker drukte in *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 139–144 enkele getuigschriften af over aanstellingen van Edu als leraar in Italië.

6. De Hart informeerde bij Pée; deze stelde blijkens een brief van De Hart aan DP op 4 januari 1940 voor om gezamenlijk te antwoorden (zie ook 3931 n 4).

oneindig delicater, omdat eigenlijk *geen mensch* recht heeft daarover te oordeelen, zelfs niet—misschien *vooral* niet—zg. objectieve literatuur-historici. Waarom een vader en een zoon elkaar haten, waarom Mult. zich als man en vader misdroeg, hoe hij zich voelde, hoe werkelijk gemarteld die man was en in hoeverre hij toch weer komedie speelde, wie zal 't in godsnaam *werkelijk* kunnen uitmaken? Je kunt 't op zijn best zoo'n beetje benaderen, met heel veel tact,—en die tact is nu allang onmogelijk geworden, omdat alle kampioenen en advokaten van nù ook allang partij zijn geworden, en *elkaar* zijn gaan haten. Het is nu dus allang een kwestie geworden wie de beste advokaat zal zijn; en iedere partij luistert natuurlijk het graagst naar de advokaat die aan het woord is contra de tegenpartij.

Hier is een mooi kwatrijn van een perzisch dichter dat ik het fussoensrapalje à la de lady van Leggeloo wil 'toezingen':

'Wie nooit één nachtwaak naar de waarheid taalden,
Geen voetbreed buiten eigen kleinheid dwaalden,
Zij wandlen rond in zachte kleederen
En schimpen op hun meerderen die faalden.'[7]

Het zijn kalkoenen, kakelend tegen een gekwetste en gehavende adelaar. Als Multatuli maar geld gehad had, zouden al deze familiegrieven 80% minder zijn, omdat hij dan van allerlei had kunnen 'arrangeeren' wat nu, door zijn armoede, volkomen een hel geworden is. Maar dat zoo'n 'mevrouw' dat allemaal eventjes denkt te kunnen verklaren volgens *de* waarheid, en al schuimbekkend van beleedigd fussoen—voor de burgerwacht immers, vandaar dat ze Ter Braak haast nog erger haat dan Pée, want Pée deed 't maar in een boek, maar Ter Braak in een *krant*[8]—dat is eigenlijk hoogst koddig; 't is alleen jammer dat het nog veel walgelijker is.

Die Wybrands haalde bakzeil[9] (natuurlijk met een ei, deze malle verschrijving met ij overkomt me sinds ik met een uitgever te maken had die *Zijl*stra heette,—als ik nu Mult. was zou de dame van Leggeloo zeggen: 'dat liegt-ie!')—dat bakzeil halen dan van dien

7. Zie P. C. Boutens, *Rubaiyat*, honderd kwatrijnen van Omar Khayyam (1913) in *Verzamelde lyriek*, Tweede deel, 1922–1943. Amsterdam 1968, p. 936. Boutens heeft 'Die' voor 'wie' en 'hoe' voorafgaand aan 'die faalden'.

8. Menno ter Braak, 'Nieuwe publicaties over Multatuli's leven, De verhouding tot zijn kinderen, Geen schuld, maar fatum' in *Het vaderland* van 18 februari 1937 (av.).

9. De Hart had DP in zijn brief van 30 december 1939 op deze spelfout in brief 3931 geattendeerd.

Wybrands, was niet tegenover Multatuli, maar ten opzichte van de waarden waar hij eerst, à la Multatuli, in de koloniën voor vocht, recht voor den Javaan bijv. Later vond hij zijn bankboekje en de achting van de koloniale burgerij heel wat belangrijker om voor te vechten. Dàt bedoelde ik. De man komt in *Het Land v. Herk.* voor—nu u dat 'abjecte boek' toch leest—onder den naam Wouter Doornik, in het hfdstuk dat *De Maatschappij*[10] heet en waarin ik van den tijd vertel toen ik als jongmaatje onder dezen revolver-journalist diende. Toch had hij wel iets grappigs, een Hallemannetje was hij bijv. weer niet.

Ik wensch u het allerbeste met 1940. Steeds gaarne uw

EduP.

3935. *Briefkaart aan A. Greebe: Den Haag, 2 januari 1940*

Waarde Heer Greebe,

Dank voor uw goede wenschen en van harte de mijne terug. Wat Couperus en zoo betreft, het beste lijkt me dat u eens op de thee komt, dan praten we daarover en over andere dingen. Belt u mij op voor een afspraak, 's avonds ben ik meestal thuis; het nr. is 393741.

Met vriendelijke groeten uw dw.

EduPerron

3936. *Aan C. de Hart: Den Haag, 2 januari 1940*

Den Haag, 2 Jan.'39.

Geachte Heer De Hart,

Gisteren, 1 Jan.'40, het boek van mevr. Post v. L. uitgelezen. Hoewel ik haar objectief op een paar punten nog steeds gelijk moet geven, o.a. dat aan Edu wel degelijk onrecht is gedaan door de *gedeeltelijke* publicaties van dr. Pée, die inderdaad alleen alles naar voren gebracht heeft wat *tegen* dezen Edu getuigde, vind ik deze schoondochter, nu ik alles gelezen heb, een zoo *ignobel wijf*, dat ik nu vast besloten ben haar, zoo weduwe als ze dan is, te antwoorden. Ze zal plezier van haar 'waardig antwoord' beleven!

Jammer daarom dat zoovele dokumenten nu in dien kelder zitten.

10. *Het land van herkomst.* Amsterdam 1935, p. 294–301, (*Vw* 3, p. 327–335).

Van Edu's brieven uit Saronno zou ik ontzettend graag de origineelen zien. Kùnt u mij die niet bezorgen?

Wat is bovendien, in het Jaarverslag 1930, dat u mij toezendt, dat 'geheim-pakket' (zie blz. 5), door mr. Van Hall aan het M.M. gegeven, dat eerst na Edu's dood moest worden geopend en 'zeer onbelangrijk' bleek te zijn?[1] Is dat werkelijk zoo onbelangrijk?

In tegenstelling met dr. Pée wensch ik Multatuli's zoon allerminst coûte que coûte verder te 'bezwaren'. Ik ben geneigd alles naar voren te brengen wat *voor* hem pleit. Tenslotte wensch ik ook geen dupe te zijn van de voor hem onvoordeelige omstandigheid dat hij zóó'n wijf tot vrouw had, en nu door hààr verdedigd moet worden! 't Zal je, als lijk, overkomen!

Met hartelijke groeten uw

EduP.

3937. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 2 januari 1940*

Den Haag, 2 Jan.'40.

Beste Moer,

Met stoïcijnsche kalmte je beleedigingen van Mme de Rênal in Van Deyssel-stijl verorberd, mèt de nieuwjaarswenschen—o nee, die waren er niet. Tòch een gelukkig 1940! Ik geloof dat Mme de Rênal een za-alige vrouw was, warm en zacht en met een 'rijp' temperament, eenmaal de katholieke schroom voorbij, en met een verrukkelijke huid en ronde, net nog harde borsten, en dat ze heel wat beter (inniger) zoenen kon (en de rest) dan die priegelige parijsche Mathilde. Theatraal is die ook, ja, maar dat neem ik erbij. Mijn hoofdbezwaar tegen Mathilde is dat ik ruzie met haar zou krijgen *zonder* het in bed goed te willen maken. Je ziet dat er dan weinig plezier aan is te beleven. Kortom, *ik* geil met Julien mee op Mme de R., jij op M. Onmogelijkheid om elkaar te verstaan.

Dank voor de foto's. Ik zal Q. schrijven, maar wacht je éven, want hij zond me net een vette rekening. Ik wil dat boek[1] liever heelemaal

1. In het *Jaarverslag van de Vereeniging 'Het Multatuli-Museum'* 1930, p. 5. Dit pakket bevatte een 'tiental brieven', die niet nader geïdentificeerd kunnen worden.

1. Van Moerkerken wilde een tweede exemplaar van *Het land van herkomst* hebben; zie P.S.

met foto's verrekenen. Haast is er toch niet bij? Ik zal Q. niet vergeten; op een dag wordt het boek je thuisbezorgd.

Als ik weer in Amsterdam ben, gaan we naar je vader,[2] dat is goed. Maar ik weet niet wanneer ik naar A. kom, want ik zit hier, met al dat werk, goed vast. Misschien als ik toch Q. of Veen moet spreken.

Ik zal Stols vragen of ik dat portret van den regent niet in ieder geval kan publiceeren. Die meneer Spook heeft tenslotte het recht niet het uit de circulatie te houden, lijkt me. Als hij alleen maar te keer gaat, of als 't maar een snertprocesje wordt (hoe *anders?*) moet mijn uitgever het er maar op wagen. De man heeft het tenslotte zelf in een prospectus verspreid!

Wat allergekst is en wat je bepaald lezen moet, is de grondige bekladderij van Multatuli door zijn schoondochter. Iets walgelijkers is er na Jhr. de Kock niet geschreven, maar *dit* gebeurt nu allemaal uit beleedigd fussoen. Ik heb een onbedwingbare lust om die tante te antwoorden. Ik kàn het niet laten, hè? dit fussoensrapalje zou ik mijn leven lang willen pesten, hoonen en kwetsen. Wat natuurlijk verschrikkelijk *klein* is. En zoo tijdroovend! Ach, ach, waarom ben ik toch niet van een waardiger naturel?

Tot zoover. Ik verheug me bij voorbaat op je 'negatie van de functie van de (de?) orgasmus', maar misschien kan je daar één woord voor bedenken, 'nefuor' of zoo.[3]

Met hartelijke groeten,

EduP.

P.S. Ik schrijf vast niets meer in doorgeschoten exx. van het *L.v.H.*[4] Eéns is mooi genoeg! Morgen staan er allerlei idioten op om boeken van 200 blzn. over deze 'zelfcultus' van het arme Edje te schrijven! Denk toch aan de fussoensrakkerij! Daarbij is het stom vervelend om het te doen, zeker voor een 2e keer. Je moet later maar eens bij Greshoff copieeren, als het je dan nog iets kan schelen.

2. Zie 3941.

3. Tijdens een gesprek tussen DP en Van Moerkerken was diens sympathie voor Wilhelm Reich gebleken.

4. Vgl. 2489 n 1.

Den Haag, 2 Januari '40.

Waarde Heer Stuiveling,

Ik heb op uw laatsten brief niet meer geantwoord omdat het onderwerp van de opdracht wel uitgeput was. Wij bedreigen elkaar nu dus over en weer met zoo'n grapje,[1] al heeft het voor u, blijkens een opmerking in een van uw epistels, nog een bijsmaakje van feodale vleierij en al proef ik daar niets van. Ik vind een opdracht, voor mezelf, het allerprettigst als illuzie dat ik niet voor 'het publiek' gewerkt heb; dat dééd ik dan ook niet, ondanks alles wat men ervan zeggen kan; 'het publiek' voor oogen zou mijn pen doen stilstaan om dezelfde reden die maakte dat ik nog nooit één lezing hield: iets te gaan vertellen aan een verzameling menschen lijkt me zoo *absurd* dat ik er geen woord uit zou krijgen. Dit is een gevoel dat ù wel totaal vreemd moet zijn. Het doet er ook allemaal niet toe.

Ik schrijf u eig. om u te wijzen op een overheerlijk boekje dat onlangs verschenen is: *De Waarheid over Multatuli en zijn Gezin* door... de Schoondochter.* Ja, *de* Waarheid, en eilacy! *de* Schoondochter. Als u het boek van Pée las en tant soit peu interessant vindt, dan màg u dit niet missen. Het is, met jhr. De Kock, wel het ignobelste dat ooit over Mult. gepubliceerd werd, maar een prof. Kruisinga[2] alhier schreef aan *Het Vaderland* dat hij het een 'waardig' antwoord vond. Hier en daar heeft het mensch nog gelijk ook, dat is onmiskenbaar, en ze *is* er voor een groot deel in geslaagd 'Edu' te rehabiliteeren; ik moet erbij zeggen dat ik nooit goed begrepen heb waarom die Edu zóó door Pée vervolgd en afgemaakt moest worden (en later door Ter Braak).[3] Maar het mensch is van een *soort*, en heeft een *toon* en een ponteneurderige fesoenskliekgeest, om haar

* Bij van Stockum. Wschl. kent u het allang!

1. Stuiveling liet in zijn brief van 9 december 1939, waarin hij allerlei bedenkingen opsomde tegen literaire opdrachten in boeken, de mogelijkheid open, dat hij DP nog eens een boek zou opdragen; vgl. 3890 en 3896.
2. Prof. dr. E. Kruisinga, oud-collega van Edu in Sappemeer; brieven van hem aan Edu's weduwe in *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 40–43 en 431, zie ook *Multatuli en de luizen*, p. 49–50 (*Vw* 4, p. 599–600).
3. Zie 3934 n 8 en *Multatuli en zijn zoon*, brieven van Multatuli aan J. van der Hoeven, uitgegeven en ingeleid door Menno ter Braak. Amsterdam (1937).

zonder vorm van proces de trap af te smijten met haar weduwschap en al.

Misschien wilt u met dit geschrift niets te maken hebben, dat zou mij in uw plaats het verstandigste lijken. Van mij zegt ze op zekere blzij dat ze afwacht of ik me als 'een gentleman' gedragen zal; ik heb me nu voorgenomen haar iedere illuzie te ontnemen op dat gebied en dus zal ik reageeren.[4] Nu wilde ik u vragen: zit ik u in den weg als ik een bespreking ervan geef voor *Gr. Ned.* De kwestie is: wilt ù die bespreking geven, dan sta ik u met plezier die plaats af, want ik kan in ieder geval mijn recensie-exemplaar verdienen met een stuk in het *Bat. Nwsblad.* Is de karwei u te vies, dan doe *ik* het in beide organen.[5] (Maar bovendien zal ik er op de een of andere wijze ook nog 'grondiger' op ingaan.)

Graag dus antwoord hierover; liefst spoedig.

De heer Ett ontmoette en sprak ik nu. Hij had een ms. van 400 blzij af, de arme, over de complete Havelaarszaak, wilde alles wat ik gedaan had (inclusief de polemiek met De Kock en Saks) nog eens dunnetjes overdoen, etc. Bovendien was dit werk zeer zeer matig, hoewel het ook weer 'ermee door kon', de dwaze opzet daargelaten en het feit dat hij er zeker geen uitgever voor vinden zou. Wij hebben nu zoo afgesproken: hij probeert nog wat dokumenten (nieuwe) in losse hoofdstukken te ordenen en ik zal hem helpen die uitgegeven te krijgen, hetzij in *Gr. Ned.* hetzij in *Bijdragen Kon. Inst.* of zoo, door bemiddeling van dr. Stapel. Hij heeft daarvoor den tijd tot mijn boek verschijnt, dat ik precies zoo uitgeef als u het gezien hebt, behalve nog de paar wijzigingen waarover wij gesproken hebben, en een blz. of 20 die erbij komen uit een onuitgegeven boekje van De Bruyn Prince, waar Ett 'op zat' toen ik in het Mult. Mus. werkte, maar dat hij mij nu met alle vriendelijkheid gegeven heeft. In dat boekje staan nl. nog dokumenten over het 'naspel van Lebak'—het onderzoek na Dekker's vertrek. Zoo wordt mijn

4. 'Ik wacht met belangstelling af, of E. du Perron een gentleman is, want dan weet hij, wat hem te doen staat.', *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 112.

5. DP besprak het boek in beide bladen: 'Pro en contra Multatuli' in *BN* van 24 februari 1940 (av.) (niet in *Vw*) en 'De waarheid der wrekende schoondochters' in *GN* 38 (1940) 3 (maart) p. 340–348 in de rubriek 'Commentaren' (gedeeltelijk in *Vw* 4, zie 4032 n 1).

boekje dus aardig compleet. Deze dokumenten wil Ett ook nog zien te loozen vóór mijn boekje uit is.

Ik laat hem begaan, want 1° kan zijn manier van publiceeren me niet veel schelen,* 2° gun ik hem, na het harde werk dat hij eraan gehad blijkt te hebben, dat hij er zich een zekere bekendheid mee verwerft. Als hij met dit soort werk door wil gaan en het gaandeweg beter doet dan nu, kan het zelfs aardig worden en wil ik hem met plezier ermee helpen, waar ik dat kan; maar op dit terrein Multatuli behoud ik mij het recht voor, het werk dat ik ervoor gedaan heb toch uit te geven, onafhankelijk van hem. Hij had ermee klaar kunnen zijn, al lang zelfs, vóór ik uit Indië terugkwam, als hij 't goed had aangepakt en niet met deze dwaze opzet; hij werkt er al een jaar aan, meen ik,—of langer; in ieder geval was dat boekje van De Bruyn Prince sinds Maart 1939 bij hem thuis en heeft hij ook allerlei papieren meegekregen, terwijl ik alles in dat koude museum heb mogen doen. Toch had ik met hem te doen, toen ik dat enorme ms. zag! Hij heeft het me meegegeven om het te lezen; toen ik het gelezen had, was ik tenminste in zooverre gerustgesteld, dat ik niet een meesterwerk in de wielen gereden had. (Dàn had ik mijn publicatie misschien ook wel ongedaan gemaakt!)

Ik kreeg uw Briefwisseling Vosmaer-Kloos. Binnenkort ga ik nu schrijven èn over u als poëet[6] èn over u als uitgever[7] van deze dingen (ik kan er dan ook nog wat bij zeggen over uw *Nwe Gids als Geestelijk Brandpunt*, dat ik me heb aangeschaft). Het worden 2 verschillende artikelen. Maar, zelfs als ik ze deze maand nog wegzend, hebt u kans dat het April wordt vóór ze verschijnen, want er ligt nu een stapel van me bij 't *Bat. Nwsbl.* en ze komen er niet vlug doorheen, dwz. ze plaatsen minder dan ze wel konden en dan mij lief zou zijn.

Tot zoover; dat is weer veel bericht! Het beste met 1940, voor u en voor ons allen in dit bedreigde land. Gaarne uw

EduPerron

* In den zin van: dat hij me niet overbodig maakt. O, o! eens zal dit misschien ook nog eens met kommentaar tegen mij worden 'gebruikt'!

6. Zie 3890 n 1.

7. 'Literair historische opheldering' over *De briefwisseling Vosmaer–Kloos*, Uitgegeven en ingeleid door G. Stuiveling. In: *NRC* van 13 februari 1940 (av.) (*Vw* 6, p. 507–512).

Den Haag, 2 Januari '40.
('s avonds)

Geachte Heer De Hart,

Ik ben vandaag begonnen aan mijn 'antwoord'.[1] Als het 3 vel wordt, is het kort. Wordt het 4 vel, 5 vel, tant pis; ik *zal* het uitgegeven krijgen. Het gooit mij minstens 14 dagen uit al mijn andere werk, maar ik heb nu besloten mij zelf met die dame van het beleedigde fussoen bezig te houden, geheel onafhankelijk van dr. Pée, met wien ik nooit correspondeerde en nu ik begonnen ben, zal ik eindigen ook. Vanavond komt Ter Braak hier van wien ik allerlei inlichtingen noodig heb.

Zou u mij nu, *als het eenigszins kan*, uit dien kelder van de U.B. dien Franschen brief van Edu uit Saronno[2] willen bezorgen die bij Pée vertaald staat op blz. 340–342. Ik mag, om iedere nieuwe verdenking te ontgaan, want voor die lieden zijn wij nu *allemaal* even gemeene judassen, geen enkele vertaling gebruiken. Bezorgt u mij dus alstublieft dat oorspr. dokument. Kunt u het niet voor uzelf thuis halen en het mij aangeteekend opzenden. Anders wil ik er best voor naar Amsterdam komen om het zelf te copieeren op het M.M., maar dan moet het toch eerst uit den kelder zijn.

In afwachting van uw antwoord, steeds gaarne uw

EduP.

P.S.—Deze beleedigde weduwe zou mij minder hinderen—ondanks haar nare fussoensmentaliteit!—als ik niet overal allerlei lieden in haar opus voelde méédoen, en het heele kliekje (prof. Kruisinga, de von Wolzogen Kührs, die heer van Emden etc.)[3] dat erachter staat.

1. *Multatuli en de luizen*, zie 3931 n 1.
2. Zie 3931 n 1.
3. Prof. dr. E. Kruisinga, S. I. en zijn zuster A. J. A. von Wolzogen Kühr en F. J. G. van Emden treden in *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, passim, als critici van Douwes Dekker op.

3940. *Aan C. de Hart: Den Haag, 3 januari 1940*

Den Haag, 3 Jan.'39.

Geachte Heer De Hart,

Gisteren schreef ik u net. Hierbij de gezonden dingen terug. De knipsels[1] niet onaardig, maar die regels in het album amicorum (album *der vrienden*, voor zoover ik weet) zijn èrg aardig. Ik heb ze overgenomen voor mijn eventueele herdruk van mijn *Man van Lebak*, die wel erg 'compleet' zal worden![2]

Ditmaal kort. Ik wacht toch op nader bericht van u.

Met hartelijke groeten, uw

EduP.

Ik denk dat ik ook een cahier van de Vrije Bladen met mijn reactie op 'De Schoondochter' vul. Alleen moet ik mij dan beperken, omdat 32—zeg 36 blzn. maximum is. Zou je op alles willen ingaan, dan had je minstens 100 blzn. noodig! Enfin, ik zal zien hoe ik 't met mijn antwoord aanleg.

'Wijdenes' = Ter Braak, dwz. *min of meer* natuurlijk. Ik gaf hem dien naam omdat een jeugdvriend van mijn vader, iemand die nu dus bij de 80 zou zijn, zoo heette. *Jan* Wijdenes. Kan dat uw wiskunde-specialiteit[3] zijn?

3941. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 3 januari 1940*

Den Haag, 3 Jan.'39.

Beste Van Moerkerken,

Ik zou Zondagmiddag as. bv. tegen het theeuur met je naar je vader kunnen. Zou dat schikken? Schrijf omgaand. Laten we elkaar dan vinden op een plek, niet al te ver van je vaders huis[1] (je Vaderhuis!) verwijderd. Het is koud.

Met beste groeten,

EduP.

1. Een boekje knipsels (Lebak-Havelaar).

2. Afscheidsgroet op 22 september 1838 van Eduard Douwes Dekker aan zijn gymnasiumvriend P. G. te Winkel, opgenomen in diens album amicorum (Multatuli, *Volledige werken* VIII, p. 64 en in DP, *De man van Lebak, Vw* 4, p. 28–29).

3. Pieter Wijdenes, auteur van talrijke schoolboekjes over wiskunde; Jan Wijdenes niet geïdentificeerd.

1. Op 7 januari 1940 bezocht DP P. H. van Moerkerken in zijn huis Prinsengracht 396 te Amsterdam.

3942. *Aan C. de Hart: Den Haag, 3 januari 1940*

Den Haag, 3 Jan.'39
('s avonds)

Geachte Heer De Hart,

Daarnet uw telegram. Ik ben Zaterdag-Zondag a.s. in Amsterdam. Wilt u mij omgaand schrijven wanneer ik in de Harmoniehof komen mag?[1]

Tot ziens! Uw

EduP.

3943. *Aan C. de Hart: Den Haag, 4 januari 1940*

Den Haag, 4 Jan.'39.

Geachte Heer De Hart,

Ik moet Zaterdagmiddag tusschen 2 en 5 in Utrecht zijn, helaas. Ik kom dan pas vanuit Utrecht in Amsterdam, maar dan zou ik u daar pas 's *avonds*, dus na het eten, kunnen bezoeken. Of anders Zondag. Dit nog even in haast.

Gaarne uw

EduP.

Ik ben al goed opgeschoten met mijn 'antwoord'—of liever: met mijn 'beschouwing'.

3944. *Aan J. van der Woude: Den Haag, 4 januari 1940*

Den Haag, 4 Jan.'39.

Beste Van der Woude,

Op mijn expresse-brief[1] naar jou kreeg ik geen antwoord. Ik heb daarop, 30 of zelfs 29 Dec., een expresse-brief naar Veen zelf[2] geschreven om hem te vragen mij in ieder geval het ms. terug te sturen,

1. De Hart schreef: 'zaterdag half elf voormiddags of zaterdagavond half acht'; hij woonde Harmoniehof 44 te Amsterdam.

1. Niet teruggevonden; volgens aantekening van Van der Woude op deze brief door hem niet ontvangen.

2. Niet teruggevonden; directeur was R. van de Velde, die in 1941 door zijn medewerker L. J. Veen jr. werd opgevolgd.

omdat ik daar toch nog een en ander in veranderen moest, en mij dan te schrijven *of* hij het nu uit wilde geven of niet. Die brief moet, zelfs de nieuwjaarsdagen in aanmerking genomen, 2 Januari 's morgens in zijn bezit zijn geweest. Vandaag, 4 Januari, géén ms. en géén antwoord. Ik heb Veen nu opgebeld en gevraagd wat dit voor een manier van doen was en mijn ms. nòg eens gevraagd. Ik kreeg een knul aan de telefoon die me zei dat Meneer Veen (of VanderVelde) ziek was, dat hij wist dat er een ms. van mij in de prominentenserie was opgenomen, dat jij in militaire dienst was en meer zulke praatjes en toen ik hem nog eens precies wilde uitleggen hoe de zaak zat vond deze knul het veiliger de hoorn op te hangen.

Ik hoop dat ik het ms. nu morgen heb en in ieder geval wensch ik nu niets meer met dezen Veen te maken te hebben. Dit soort Amsterdamsche lompheid verdraag ik niet. Wil jij aan dien hoornophangenden meneer of aan Veen of aan wien ook dus zeggen dat ik die Multatuliana nu niet meer geef, en zou je dan ook zoo vriendelijk willen zijn zoo spoedig mogelijk de honorarium-kwestie voor het *Scheepsjournaal*[3] te regelen? Het spijt mij dat dit zoo geloopen is, maar ik heb van het begin af gezegd dat er haast bij was; het ms. is 27 November van hier naar jou toe gegaan, en na ruim een maand weet ik niet alleen niet *of* het ding wel is 'aangenomen', maar ik krijg geen antwoord op mijn brieven. Je zult moeten toegeven dat ik eenig geduld heb gehad.

Met beste groeten,

EduP.

3945. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 5 januari 1940*

B.E.

Zondag 3 uur ben ik bij je. Bep kan niet. Kan ik de portr. v. Vestdijk nog even zien?[1]

Gr.

EduP.

Vrijdag.

3. *Scheepsjournaal van Arthur Ducroo* verscheen eerst in 1943 bij L. J. Veen's uitgevers-maatschappij n.v. in de Prominentenreeks, waarvan Johan van der Woude redacteur was.

1. Zie 3882 n 4.

Den Haag, 5 Jan.'40.
('s avonds)

Geachte heer Ett,

Dank voor de berichten. Ik concurreer eigenlijk allergenoegelijkst met u, want eenerzijds spoor ik u aan tot werken—bijv. *nu* moet ik u zeggen dat u liever dien controleur en dat naspel het eerst moet maken, want die lijst van Lebak-literatuur heeft geen haast—en anderzijds heb ik net per telefoon ruzie gemaakt met Veen, omdat de man zoo teut met het nemen van een beslissing. Ik heb het ms. nu teruggevraagd—vanmorgen kwam het, en vandaag nog heb ik het aan mijn ouden vriend Stols geschreven,[1] die het morgen naar zijn drukker doorzendt en me garandeert dat het eind Maart begin April uit zal zijn. Dat weet u nu!

Dus: zoo gauw mogelijk die Lebak-artikelen[2] van u klaar.

Jammer dat de lezing over den auteur du Perron niet kon doorgaan, maar ja, dat is óók zoo'n onfussoenlijk heer, al is hij dan niet—nòg niet?—zóó'n ploert als Multatuli. Ik heb het boek van het wijf Annet uit, en nou, as-je-'t-noù-nòg-nie-weit wat die meneer Multatuli voor een gemeenert was,... Ik ga erop in. Het houdt me weer 14 dagen langer van Dirk v. Hogendorp af, maar Multatuli is dat wel waard en als ik dit fussoensrapalje iets kan aandoen mag ik het niet laten. Ik ben dus al bezig: het worden 'kantteekeningen' bij dit boek van de lady van Leggeloo en het zal heeten: *Multatuli en de Luizen*. Overigens, dat dr. Pée er hier en daar verdiend bekaaid van af komt, valt niet goed te praten. Zijn getuigenissen over Edu van al die goudsche frikken *zijn* volmaakt van dit peil; en welk behoorlijk mensch gelooft zelf nu aan dat soort getuigenissen? Het *is* een feit dat Pée, behalve braaf en toegewijd en wat kinderachtig Multatuli-bewonderaar, een beetje heel onnoodig Edu-bekladder is geweest; hij *heeft* inderdaad alles naar voren gebracht wat bezwarend voor dien Edu was—en met ijver!—en alles weggemoffeld wat voor dien Edu kon pleiten.

Er is iets weerzinwekkends, iets haai-achtig stompzinnigs in dit

1. Niet teruggevonden.

2. Henri A. Ett, 'De rol van de contrôleur Verbrugge in Lebak (onuitgegeven documenten betreffende de Havelaarzaak)' in *K&O* 3 (1940–1941) 4, 5 en 6 (resp. 1 april, 16 april en 1 mei 1940), p. 58–60, 73–75 en 93–95 en 'Het naspel van de Lebakzaak' in *De nieuwe kern* 6 (1939–1940) 7 (april 1940) p. 210–217.

bedrijf: dat Pée Edu en Annet Multatuli zoo zwart mogelijk maakt, eig. uitsluitend om ieder van zijn cliënt te kunnen vertellen dat-ie dan ook het rècht had om den ander zoo heel erg te haten. Multatuli's bezoek bij de politie om zijn zoon aan te geven,[3] zijn verlangen om hem via Harderwijk weg te werken (dat staat in een van zijn eigen brieven)[4]—prettig is 't allerminst.

Maar de waanzin begint natuurlijk met het fussoenswinkeltjespeil waarmee de zaak—waarmee een geval zoo bij uitstek 'moeilijk' als dit—'s effe zal worden rechtgezet. Denk u in: Edgar Poe, Baudelaire, Verlaine, Dostojevsky, ook allemaal door hun 70-jarige schoondochter gericht en geëxplikateurd! Het zou een fraaie collectie 'literatuur-historie' worden. Het wijf Anderson is werkelijk sympathiek hiernaast, omdat dit ponteneurige mevrouwschap van het wijf Leggeloo bij haar volkomen ontbreekt. Dat is *ronduit* een pekelteef die op sensatie uit is.

Ik hoop dat Pée zijn boek aan Mimi zal opdragen als aan 'de maîtresse voor mevrouwen'.

Van Duinkerken heeft in *De Tijd* van 4 dezer,[5] v. gister dus, een stuk gepleegd over dit Waarheidsboek, dat u bepaald lezen moet. Te stom en te gemeen om er in totaal op in te gaan, maar ik heb een ingezonden stuk gestuurd als correctie op één detail. Misschien leest u het. Plaatsen ze 't niet, bij die roomschen, dan komt het wschl. wel in *Het Vaderland*. In ieder geval geloof ik dat de anti-Multatulianen nog niet het laatst gelachen hebben.

Uren met Coster is op. Misschien heeft Dubois een ex. voor u.

Met vriendelijke groeten uw

EduPerron

3. Op 23 september 1880 is een 13-jarige jongen in de duinen bij 's-Gravenhage vermoord. Het handschrift van de brief waarin losgeld wordt gevraagd, lijkt op dat van Edu. Douwes Dekker deelde dit de politie mee. Zie *Multatuli en zijn zoon*, brieven van Multatuli aan J. van der Hoeven, Uitgegeven en ingeleid door M. ter Braak. Amsterdam (1937), p. 38–40.

4. Douwes Dekker aan J. van der Hoeven op 5 juli 1880, *Multatuli en zijn zoon*, p. 33. In Harderwijk werden recruten in het Nederlands-Indische leger opgenomen.

5. 'Multatuli als huisvader' in de rubriek 'Het boek van de week' in *De tijd* van 4 januari 1940 (av.). Zie *Multatuli en de luizen*, p. 46, 54 en 60 (*Vw* 4, p. 594–595, 604 en 612).

3947. *Aan De Tijd: Den Haag, 5 januari 1940*[1]

Den Haag, 5 Jan. 1940

Mijnheer de Hoofdredacteur,

In uw blad van 4 Jan. j.l. komt een artikel voor van den heer A. van Duinkerken over een boek, dat door de schoondochter van Multatuli geschreven heet te zijn, en waarin deze criticus zegt:

'Het fameuze document,[2] dat E. du Perron bekend maakte (in *De Man van Lebak* n.l.—E.d.P) is niet ontstaan op het tijdstip, waarop het door dezen wordt geplaatst, beweert mevrouw Douwes Dekker:

'Dit document is niet geschreven vóór, maar een paar weken na het aangekondigde ontslag, hetwelk Multatuli—zooals ik weet —niet verwachtte, doch tout court gewenscht heeft (blz. 85).'

Kan deze (in verband met nadere gegevens zeer geloofwaardige) bewering afdoend bewezen worden, dan is J. Saks gerehabiliteerd, die, dit document niet kennende, er ook geen rekening mee hield, in zijn rake karakter-analyse van Multatuli.[3] Deze arme Saks, door du Perron voor 'een deurwaarder' uitgescholden, omdat hij de blinde geestdrift voor den man van Lebak niet kon deelen, blijkt scherper te hebben gezien dan zijn onstuimige, maar slecht ingelichte beoordeelaar. Het Multatuli-boek van du Perron verliest hiermee een goed deel van zijn beteekenis.'

Ik vrees, dat de heer van Duinkerken, in deze positieve bewering, niet zonder onstuimigheid en althans zonder nader onderzoek zijn wensch voor de waarheid uitgaf. Hoeveel keeren de heer Saks scherper of minder scherp heeft gezien dan ik, is een kwestie, die ik hier niet kan behandelen, maar waarvoor ik verwijzen kan, niet alleen naar mijn *Man van Lebak*, maar ook naar een boek, dat ik daarop liet volgen: *Multatuli, Tweede Pleidooi*. Dat van de reconstructies van den heer Saks zoo goed als niets meer overblijft, omdat hij niet alleen dit eene document niet kende, maar nog vele andere niet, die toch sinds zeven jaar in het Multatuli-museum te Amsterdam te raadplegen

1. Deze ingezonden brief werd geplaatst in *De tijd* van 14 januari 1940 (ocht.) onder de titel 'Multatuli als huisvader' (met aantekening van Ronald Spoor herdrukt in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 192–193).
2. *De man van Lebak*, p. 272–289 (*Vw* 4, p. 352–368; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 604–617).
3. Zie 3142 n 1.

waren, zal ik binnenkort aantoonen in een ter perse liggend werkje, getiteld *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman.*

Ik houd mij hier dus bij het ééne geval, dat den heer van Duinkerken zoo heeft overtuigd. Nergens in mijn Man van Lebak staat, dat het document in kwestie vóór het ontslag geschreven werd, zooals Multatuli's schoondochter beweert. De opmerking van deze schoondochter, dat het document een paar weken na dat ontslag geschreven zou zijn, is overigens napraterij van een bespreking van mijn boek door dr. Noordenbos in de N.R.Crt.[4] en bewijst niet veel anders dan dat dr. Noordenbos niet tellen kan, dat de schoondochter òf zonder onderzoek overnam òf tot geen beter telprestatie in staat was. De assistent-resident Douwes Dekker vroeg zijn ontslag n.l. aan op 29 Maart 1856.

Het werd hem verleend op 4 April 1856.

Hij ontving het (gegeven den afstand Batavia-Lebak) twee of drie dagen later, dus op 6 of 7 April 1856.

Het concept van den brief, dien hij daarop schreef aan den G. G. Duymaer van Twist (het document in kwestie) is gedateerd 9 April 1856.

Dezen datum, als ook dien van aanvrage en verleening van het ontslag, gaf ik in De Man van Lebak.

Om de eenvoudige telprestatie dus voor u te volbrengen:

Het document werd geschreven 11 dagen na het aanvragen en 2 of 3 dagen na het ontvangen van het ontslag.

Het feit, dat de heer Saks een document niet kende, dat door mij gepubliceerd werd, en dat twee andere menschen slecht tellen, lijkt mij voorshands geen klemmend argument voor mijn slechtingelichte onstuimigheid.

Waar Multatuli's schoondochter haar 'paar weken' vandaan haalt is iets, dat de heer Van Duinkerken misschien nader kan aantoonen, als hij erop gesteld mocht zijn, dat *zijn* klakkeloos napraten in dezen niet eveneens bewezen wordt. Niet alleen de criticus Ter Braak zondigt blijkbaar door te groot 'autoriteitsgeloof'.

U dankend voor de verleende plaatsruimte,

E du Perron[5]

4. Zie 3365 n 3.
5. Zie voor het 'Naschrift' van A. van Duinkerken bijlage 3.

Den Haag, 6 Jan.'40.

Zeer geachte Heer Tielrooy,[1]

Van de *N.R.C.* kreeg ik uw brief doorgestuurd. Mijn adres is, tot ± 15 Februari Laan v. Meerdervoort (omineuse naam voor het fransche oor!) 835.[2]

Met genoegen wil ik, en wil mijn vrouw, aan *Elsevier's* meewerken. Ik las uw beginselverklaring[3] niet, maar uw 'rechtschapenheid', of hoe je 't anders noemen wilt, vertrouw ik ook zonder die te lezen.

Ingesloten een stuk dat ik over u schreef als kroniek van het *Bataviaasch Nieuwsblad*[4] en dat u onbekend schijnt te zijn, hoewel men bij die krant altijd verzekert dat de boekbesprekingen 'automatisch' naar de uitgevers gaan. Ik moet u dit ex. terugvragen voor mijn collectie van deze kronieken, maar desgewenscht zou ik dit nr. voor u kunnen nabestellen.

Hoe ik mij, 'van publicist tot publicist', tot u verhoud, kunt u in dat stuk lezen, dus ook mijn koppigheid inzake die 'vergissing'. Maar dit is ook voor mij geen bezwaar om mee te werken, zoolang u mij niet oplegt om een boek als *La C. Hum.* onvolwaardig en de werken van Robbers, Van Moerkerken, Coster, etc. belangrijk te vinden.

Bovendien wenscht u voor het oogenblik vooral recensies van indische boeken. In principe graag,—maar u geeft er zich natuurlijk zelf rekenschap van, dat dit in de praktijk neerkomt op: het eene prul na het andere te 'verslaan'? Zelfs als je voor Indië wat minder strenge criteria neemt, zooals Beb Vuyk mij—ja, mij!—al eens verweet in Indië. En u, ik lees dit in mijn bespreking van uw boek nu net over, want ik was het vergeten, wenscht zelfs Daum maar half te accep-

1. Prof. dr. J. B. Tielrooy (1886–1953) was met ingang van 1 januari 1940 redacteur van *Elsevier's maandschrift* geworden. Kennelijk had hij DP om diens medewerking verzocht.

2. Merdivore: dreketer.

3. Johannes Tielrooy, 'Aan de lezers'. In: *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) 1 (januari), p. 1–3.

4. In 'Onze letteren in het Fransch' (*BN* van 24 september 1938 (av.), *Vw* 6, p. 311–316) had DP Tielrooys *Panorama de la littérature hollandaise contemporaine* besproken. Daarin herinnerde hij aan de sportiviteit waarmee Tielrooy hem behandelde, ondanks zijn stuk 'Written in dejection' in *Forum* 2 (1933) 11 (november) p. 797–809 (*Vw* 2, p. 653–655) naar aanleiding van Tielrooys bespreking van *La condition humaine* in *De stem*.

teeren. Hoe moet het voor *Elsevier's* dan met de Tuinzings, Kleians, Székely-Lulofsen en mevrouwen Soewarno-van der Kaden?[5]

Hoewel ik dus uw principe uitstekend vind, óók om de 'grande puissance coloniale', die 'wij' nog zijn, komt het praktisch niet neer op tijdverlies en veel gelees om krakende recensietjes te schrijven? Maar u beslist.

Ik hoop u vroeger of later eens te ontmoeten. De heer Van Moerkerken—die persoonlijk een alleraardigst man moèt zijn, al ben ik erg bang dat ik met hem zal moeten spreken over... enfin—zie ik overmorgenmiddag,[6] voor het eerst; dat werd tenminste tusschen zijn zoon Emiel en mij afgesproken. Misschien kunt u dan ook komen? Ik geloof dat wij er tegen half 4 moeten zijn.

Geloof mij, na vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

Ik herinner me nu dat ik, in Indië zijnde, erover gedacht heb u zelf een ex. van mijn bespreking te zenden en het toen naliet uit vrees dat u het als een aanpapperijtje mijnerzijds zou beschouwen. Zoo word je, als strijdbaar pennist, als je zulke 'infame' boeken als *Uren met Coster* schrijft—en zoo argeloos als ik het deed, en in den grond niet begrijpt dat niet iedereen daarover op zijn kop staat van vreugde! Dan krijg je ook je ponteneurigheden.

3949. *Briefkaart aan J. van der Woude: Den Haag, 8 januari 1940*

Den Haag, 8 Jan. '40.

Beste v.d.W.,

Ik lig met griep in bed, vandaar deze kaart. Mijn expressebrief aan je was *niet* geadresseerd naar O. en O.[1] maar naar de Noordlaan; ik adresseerde later juist weer nr O. en O., omdat ik geen antwoord kreeg. Van Veen kreeg ik den volgenden dag (na dat telefoongesprek) het ms. terug, met een brief van v.d. Velde (die dus opeens niet meer ziek bleek te zijn) dat hij 't ook nog wel terug wilde hebben om het te lezen, maar dat hij 't in ieder geval pas dit najaar zou kunnen uitgeven. Dat maakt er dus so wie so een eind aan en ik heb 't ms. aan Stols gegeven. Als Veen deze manieren voortzet, voorspel

5. Zie *Vw* 6, p. 514–515.

6. DP bedoelt morgenmiddag.

1. De afdeling Ontwikkeling en ontspanning van de Koninklijke landmacht te Bergen, waarbij Van der Woude gedurende de mobilisatie was gedetacheerd.

ik je dat hij met iedereen ruzie krijgt, want ook Menno en Vestdijk beginnen zich af te vragen waarom ze van hùn mss.[2] niets hooren. Enfin, dat moet hij weten.

Ik zit zeker tot half Februari hier, misschien langer. Maar dan zien we elkaar weer in Bergen. Met beste groeten,

EduP.

3950. *Aan J. Pée: Den Haag, 10 januari 1940*

Den Haag, 10 Jan.'40.

Zeer geachte Heer Pée,[1]

Sinds lang had ik u behooren te schrijven. Ik ontving in Indië uw verschillende boeken, via D.D., en zond u mijn *Tweede Pleidooi*, dat u toch gekregen zult hebben, maar tot schrijven kwam het niet. Ditmaal wil ik niet dralen met antwoorden.

Allereerst: dank voor de tip betreffende dat Congo-boek.[2] Ik zal 't aanvragen, hoewel ik niet zeker ben dat ze 't zenden zullen.

Ingesloten ('t hoeft niet terug!) het concept[3] van een complete Multatuli-uitgave waarvoor dr. G. Stuiveling de W.B. tracht warm te maken. Daarvoor zouden wij graag ook uw medewerking hebben, om het zoo compleet mogelijk te maken. Met portretten ook en goed gedrukt op goed papier, en zonder drukfouten! Het zal een heel werk worden, als het doorgaat, maar ik vrees... Ik voor mij zou ook liever 12 dln. hebben van ± 300 blzn. elk inpl. van 5 dln. van 800 à 1000 blzn. Maar dat moet de W.B. beslissen. Als ze *willen*, en ze geven 3 dln. per jaar, zouden we in 4 jaar alles compleet hebben. Het moment lijkt me niet ongunstig, met al die razende schoondochters en zoo.

Ik schrijf, sinds een dag of 5, 6, een soort antwoord op dat fatsoensdirage, de lady van Leggeloo, en als ze niet uiteenspat van beleedigd mevrouwschap na lezing daarvan, zal 't niet *mijn* schuld zijn. Ik doe

2. In de Prominentenreeks van L. J. Veen's uitgevers-maatschappij n.v. te Amsterdam verscheen in 1940 van Vestdijk *De zwarte ruiter* en in 1946 de tweede druk (na een illegale uitgave in 1943) van *De duivelskunstenaar* van Ter Braak.

1. Dr. Julius Pée (1871–1951), oud-prefect van het koninklijk atheneum in Brugge. Hij gaf de brieven van Tine uit (zie 3934 n 3), *Multatuli en de zijnen* en bezorgde een bloemlezing uit Multatuli (zie 3934 n 4).

2. Niet achterhaald.

3. Zie bijlage 4.

dit minder tegen haar, dan tegen het soort menschen dat zij vertegenwoordigt. Hoewel ik haarzelf ook wel heel erg vind, zelfs in het soort. Alleen, ik kan niet ontkennen dat u, en ook Ter Braak, haar wel tot het uiterste gebracht hebben met dat 'portret' van Edu. Persoonlijk kan ik de behoefte om dien armen kerel, die 't in zijn jeugd toch inderdaad flink beroerd heeft gehad, zoo onbarmhartig te bezwaren, niet deelen, en een 'raté' is hij toch uitsluitend in het artistieke; maatschappelijk is hij juist bewonderenswaardig goed 'terechtgekomen'.

De getuigenissen, door u gepubliceerd, vooral van die Goudsche leeraren, waren altijd uiterst précair (op die manier kan je letterlijk iedereen als non-valeur en schavuit laten veroordeelen, want dit soort menschen en de lady van Leggeloo is één pot nat). De manier waarop ze u, na één sommatie van een advocaat, in den steek laten, is trouwens geheel logisch.[4] Het eenige getuigenis dat ik au sérieux nam, was dat van Götze,[5] en helaas, de man blijkt al niet veel flinker te zijn. Rest de brief van Edu zelf uit Saronno (dien ik dezer dagen in het oorspr. fransch ben gaan copieeren in Amsterdam) en die *is* wel raté-ig, dat valt slecht te ontkennen.

Ik heb over die verhouding Multatuli-Edu zoo mijn ideeën, —waar u 't wschl. niet, of niet geheel, eens mee zou zijn, maar als ik u die nu allemaal schrijven moest, schreef ik u een cahier inpl. v. 2 zijdjes. Dat moet u dan maar in mijn repliek op het waarheidsboek lezen. (Ik vraag me af waar ik die uit moet geven, maar dat komt terecht; voorloopig schrijf ik maar. De titel zal zijn: *Multatuli en de Luizen.*)

Ter Braak heeft er schoon genoeg van; ik ben 'versch', daar ik in Indië zat toen die rel in *Het Vaderland*[6] ging; bovendien is mijn positie in dezen iets sterker, omdat ik mij tot dusver met deze uiterst glibberige familiezaak niet heb ingelaten dan in één artikel, aan uw boek gewijd. Ik hoop overigens van harte dat de verdere strijd, ook tusschen u en die lady, niet bijna uitsluitend zal neerkomen op zwartmaken van den vader om den zoon witter te doen afsteken en andersom. Dat *is* natuurlijk te doen; maar is het mogelijk, dat iemand

4. Zie 3931 n 6.

5. Zie 3931 n 7.

6. Op Ter Braaks artikel in *Het vaderland* van 18 februari 1937 (av.) was een nasleep van ingezonden brieven gevolgd, o.a. van Annetta Douwes Dekker-Post van Leggeloo, Julius Pée en S. Tromp Meesters, zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 493–496 en *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 469–490.

gelooft dat in dit wit-zwart-contrast een waarheid, laat staan *de* waarheid, zou liggen?

U bent, hoop ik, nu toch niet bezig om dien mr. Tromp Meesters een werkelijke 'waarheidzoeker' te vinden? Ik voor mij geloof dat de geest van Multatuli, voorgoed gedégoûteerd van dat individu na zijn lijkschennerswerk met dat testament en zoo in Nieder-Ingelheim, hem met auto en al in den Rijn heeft geduwd; als het niet zoo was zou het jammer zijn, waar we te maken hebben met den geest van den man die Droogstoppel in koffie liet verdwijnen. Enfin... die mr. T.M. is voor mij een pias. Alleen 's mans proza over zijn verloren idool, nadat hij (n.b. als Multatuli-bewonderaar!) voor 't eerst M.'s *Brieven* gelezen had, zou me voorgoed van den man afkeerig maken. En dan dat gezwam nog over het portret van Mme Lamber (Adam) dat meer op het portr. v. Tine geleken zou hebben dan op een ander portret van die actrice zelf. Kom kom, zulke grappenmakers zijn bezig òf zichzelf òf anderen te bedotten.

Tot zoover. Ik geloof dat de zaak er 'netelig' uitziet, maar ben niet van plan die Multatuli-vreter het laatste lachen te gunnen. We zullen zien, over een maand of 3. Met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduP.

3951. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 10 januari 1940*

Den Haag, 10 Jan.'40.

Waarde Heer Stuiveling,

Ditmaal lig ik, stemloos en met andere grieperigheden, ter bedde neergesmakt. Vermoedelijk zult u mij dus Vrijdagavond as. niet onder uw gehoor waarnemen.[1] Maar ik hoop mij schadeloos te stellen met een lezing van Kloos-Vosmaer, dat mij, na wat Ter Braak erover schreef[2] en vertelde, ten zeerste lokt. Ik ben ook wel *zeer* benieuwd naar uw a.s. Perk-uitgave,[3] als het zoover komt, en hoop dat u dan toch één meer-of-min definitieve of 'standaard'-tekst zult kunnen puren uit al die lezingen, al of niet met de *Mathilde* van Perk-Kloos tot basis. Anders moet je 3 teksten tegelijk, dwz. vergelijkend, lezen, wat wel 'interessant' is, maar het tegendeel van 'genotrijk'.

1. Op vrijdagavond 12 januari 1940 hield Stuiveling een voordracht 'Nieuw licht op de voortijd van '80' voor de Volksuniversiteit in Den Haag.
2. Zie 3878 n 3.
3. Jacques Perks *Mathilde-krans*, naar de handschriften volledig uitgegeven door G. Stuiveling. Den Haag 1941 (3 delen).

Uw concept voor Van Suchtelen ziet er imposant en wat meer zegt vakkundig uit. Als hij nu nog niet toehapt! Onder ons, ik geloof dat we beter 6 dln. dan 5 kunnen nemen. Ik zou mij zelfs liever willen vertrouwd maken met 12 dln., maar, als de typographie het toelaat, worden die 12 dan 6; neemt u daarvoor dan op onderstaand lijstje telkens 2 bijeen. Ik dacht zoo:

De achterkant vul ik met het lijstje.

Tot vroeger of later. Steeds gaarne uw

EduP.

I. Oudste verzen
Bladen Dagb. Oud Man
Bruid Daarboven
Brieven tot Havelaar
Geloofsbelijdenis

II. Max Havelaar met aant.
Indr. v. d. Dag (Brief a/d G.G. in ruste)
Brieven tot Minnebrieven

III. Minnebrieven
Wijs mij de plaats
Over vrije-arbeid
Brieven

IV. Ideën 1
Brieven

V. Ideën 2
Brieven

VI. Ideën 3
Brieven

VII. Ideën 4
Brieven

VIII. Ideën 5
Brieven

IX. Ideën 6
Brieven

X. Ideën 7
Brieven

Hierover chronologisch verdeelen:
Verspreide Stukken (de rest)
Een en ander over Pruisen en Nederland
Divagatiën over Liberalismus
Specialiteiten
Nog eens vrije-arbeid
Aleid
Causerieën in De Locomotief
(daar heb ik den tekst al van)

XI. Millioenstudiën (dit niet hier, maar chronol. op zijn plaats) Brieven

XII. Brieven laatste tijd (1875–1887);
Briefwiss. met Sikko Roorda v. Eysinga, met de antwoorden

3952. *Aan L. P. J. Braat: Den Haag, 12 januari 1940*

Vrijdag 12 Jan. '40.

Geachte Heer Braat,

Ik lag eenige dagen met griep, vandaar de stilte. Nu nog ben ik maar half in orde. Kijkt u zelf hoe u 't inricht en stuurt u mij de proeven.[1] Ik kijk ze direct na en zend ze u omgaand terug.

Ingesloten nog een krabbel,[2] die u kunt gebruiken of weggooien.

Met vr. gr. uw dw.

EduPerron

3953. *Aan A. Greebe: Den Haag, 13 januari 1940*

Waarde Heer Greebe,

Dank voor de toegezonden *Eline*. Ik lag een paar dagen 'ter bedde neergesmakt', door griep, en kef nog maar wat zonder stem. Daarom bedank ik u nu eerst. Fred Batten heeft u mijn ex. van *Eline* gezonden.* Zou u, als u nu toch weer op jacht gaat, niet willen zoeken naar een *7e druk*? Ik vermoed dat die geheel conform is aan deze, maar op beter papier.

U bij voorbaat dankend voor alle moeite, gaarne uw dw.

EduPerron

Den Haag, 13 Jan.'40.

* De bedoeling is natuurlijk: dat u dit houdt inpl. van het andere, dat mij liever is omdat het omslag daarbij is.

1. Van 'Bij een handvol auteurstekeningen'. In: *Kroniek van kunst en kultuur* 5 (1939–1940) 4–5 (15 januari 1940), p. 55–60. (*Vw* 7, p. 352–358). Zie ook 3198 n 1.
2. Mogelijk de schets 'Krabbel' uit *Vw* 7, p. 508 (k).

3954. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Den Haag, 13 januari 1940*

Beste Sander,

Ik was een paar dagen ziek (griep) en ben nòg stemloos. Vandaar dat je niets van me hoorde.

Vandaag stuur ik je het portret van den G.-G. Duymaer van Twist.[1] Een ongepubliceerd, uit de Landsverzameling te Batavia. De oorspr. foto graag terug!

Tot nader en m.h.gr. 2 × 2, steeds je

E.

Den Haag, 13 Jan.'40.

3955. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 13 januari 1940*

Den Haag, Zaterdag.

Waarde Heer Stuiveling,

Precies zooals ik voorzag, heb ik gisteren in bed uw Vosmaer-Kloos-correspondentie liggen genieten. Ik ken wel mooiere, maar geen prettiger lectuur dan deze. Wat zie je die menschen leven en wat is dat allemaal boeiend, 10 × boeiender dan allerlei fraaie letterkunde! Kloos is een minder charmant, maar belangwekkender correspondent dan Perk. Ik ben nog niet eens tot op de helft, maar de beschr. v. Perk's dood is een van de aangrijpendste dingen op dit gebied die ik ooit las, en zijn uiteenzetting aan Vosmaer over het recht van een zeker soort polemiek is mij, zooals u wel begrijpen zult, uit het hart gegrepen[1]; ik geef Kloos daarin heel wat meer gelijk dan de ook wel sympathieke, maar wat flauwe 'gentleman'-tijdschriftleider Vosmaer. Wat een uitgesproken karakter was Kloos toen al, en Perk's 'ongelikte beer' is er een triviale opmerking over.[2] Het is ook verwonderlijk hoe vast en goed Kloos hier schrijft (al maakt hij dan af en toe een taalfoutje)—als je dat vergelijkt met het

1. Zie 3913 n 3.

1. Vgl. het in 3938 n 7 genoemde artikel (*Vw* 6, p. 511–512).

2. Perk schreef in een brief aan Vosmaer van 13 maart 1881 over Kloos: 'heel weinig kwam hij met menschen in aanraking, veracht derhalve het *savoir-vivre* en is een ongelikte goede kerel'; zie: Carel Vosmaer en Jacques Perk, *Briefwisseling*, p. 61; vgl. ook 3536 (DP, *Brieven* VII, p. 485).

gesabbel in de voorrede van de bloemlezing uit Bilderdijk bv.;[3] die heb ik laatst met afschuw teruggezien, met schrik zelfs, dat ik zulk geklets in zoo'n stijltje eens met eerbied tot me genomen heb, en me afvragend of Kloos dan toen ook al 'gaga' was. Is dat gaga-worden van hem eig. ook in zijn briefproza waar te nemen? Zoo ja, wanneer is hem dat dan zoowat overkomen?

In ieder geval, ik schrijf u om u mijn dankbaarheid te betuigen; voor *mij* bent u, als u zoo doorgaat, binnen een paar jaar, de leeuw van de nederlandsche literatuurhistorici. (De uitgave van Perk's gedichten wordt dan ook een heerlijke zet.) Gaat u voort, geeft u ons nog pakken van dit soort lectuur, met even rustige en zekere inleidingen als u tot dusver deed. Dat u het in zoo weinig blzn. klaarspeelt en toch al het essentieele aanstipt—in tegenstelling met de manier van Van Eyck bv., die het ook goed en knap zou doen, maar met 4 × zooveel omslachtigheid—vind ik ook geen geringe verdienste.

Enfin, ik ben 'in mijn sas' met dit boek en ga er vandaag mee door, en wou u dit even zeggen, anders niet. Met beste groeten, uw dw.

EduPerron

P.S. Als je nu net in zulke gepubliceerde correspondentie verdiept bent, kan je je als scribent niet heelemaal onttrekken aan de gedachte dat je eigen brieven later misschien ook nog eens zoo behandeld zullen worden. Van deze eigen brief schrijft een latere Stuiveling dan: toèn—wij veronderstellen 13 Januari 1940—noemde du P. Stuiveling nog 'de leeuw van de ned. lit. hist.'; dit zou later veranderen, toen hij aan (zeg Ter Braak) over hem schreef: '———'. Maar toen hadden ze ook al $1\frac{1}{2}$ maand ruzie of zoo.

3956. *Aan J. B. Tielrooy: Den Haag, 13 januari 1940*

Den Haag, 13 Jan. '40.

Geachte Heer Tielrooy,

Ik zal naar Batavia schrijven—vandaag of morgen—om dat artikel.[1] Zulke stukken schrijf ik sinds jaar en dag in 't *B.N.* en het schijnt

3. Bilderdijk, *Bloemlezing*, met inl. en opm. bij de gekozene gedichten door Willem Kloos. Amsterdam 1906 (Nederlandsche bibliotheek). De inleiding op p. 5–88.

1. Zie 3948 n 4.

dat ze druk worden gelezen, dat bij Kolff en Visser tegenwoordig zelfs andere boeken gevraagd worden; maar het grappige is dat geen van mijn hollandsche vrienden en lezers er iets van merken. Deze geheime kant van de zg. 'pionierstaak' is wel grappig.

Ik las met belangstelling uw beginselverklaring[2]—en met geboeidheid uw stuk over Racine.[3] Als ik èrg onbescheiden mag zijn: kunt u mij van dit laatste niet nog een overdruk sturen, maar dan niet dubbelgevouwen, bv. in groote envelop? Ik houd nl. bizonder veel van dat mooie jeugdportret van R. dat u, al zeer goed, hebt laten reproduceeren en door dat vouwen is dat lichtelijk verontramponeerd. Het andere stuur ik u dan terug.

Over uw al of niet costeriaan zijn kunnen we praten, als u vindt dat dat de 'kennismaking' bevordert. Natuurlijk is 'costeriaan' een oppervlakkig en gemakkelijk woord. Maar dat u meer bij Coster en Donker hoort—meer verwant aan ze bent, of hoe je 't noemen wilt, dan aan Ter Braak of mij, zult u zelf toch wel niet betwijfelen. Er is voor mij iets heel geks in: uw beginselverklaring, vooral die aardige opmerking over de vrijheid, onderschrijf ik volkomen, het is duidelijk dat wij tòch 'aan één front' staan, ook Coster en ik. Maar zoodra komen niet de individueele voorbeelden erbij, of ik ga me onbehagelijk voelen. Voor wat u aantoonen wilt, is het voorbeeld Claudel tegen Duhamel bv. opperbest, maar nooit en nooit zou ik Duhamel gekozen of gezegd hebben; het idee iets samen te doen met Duhamel zou niet in me opkomen. Ik las in Indië uw verdediging van D. tegen Greshoff.[4] In den vorm gaf ik u volkomen gelijk: het stuk van Gr. *was* onbillijk en onhebbelijk, maar m.i. vooral door den toon; *in wezen* geef ik hèm gelijk. Duhamel is voor mij het type van den 'middelmatig getalenteerden' auteur, grijs, vervelend, eigenlijk onbeduidend. Verder natuurlijk een bovenste beste man, een humanist om je hoed voor af te nemen. Maar hij is *de* fransche auteur voor Holland, en dat Donker verrukt van hem raakte en dat juffrouw Duys hem zoo innig bewondert, enz. enz.—wat klòpt dat allemaal griezelig!

Enfin, ik schrijf u dit natuurlijk allerminst om u te overtuigen.

2. Zie 3948 n 3.

3. 'Jean Racine I'. In *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) 1 (januari), p. 5–16.

4. 'Bijdrage tot de kennisse Greshoff's'. In: *De stem* 19 (1939) 4 (april), p. 400–408. Tielrooy nam Duhamels boek *Mémorial de la guerre blanche* in bescherming tegen Greshoffs opinie erover in 'Tegen de halven'. In: *Het Hollandsche weekblad* 7 (1939) 7 (18 februari), p. 7.

Mijn bedoeling is dat ik eraan hecht door menschen als Van Moerkerken—dien ik *inderdaad* alleraardigst vond—en u 'gekend' te worden zooals ik ben, en vergis u niet: au fond ben en blijf ik een verfoeilijk spelbreker, voor werkelijk-aardige menschen als u bent. Het is een kwestie van toon en 'temperament', meer dan van maatschappelijke of zelfs menschelijke idealen. Hoe kan ik het u *precies* zeggen? Kijk, ik geef 15 Romain Rollands voor een Multatuli, en 45 Duhamels voor een Tristan Corbière. Denk u dit op ieder terrein door, dan bent u er.

Dit brengt ons ook op dat 'halfzacht'. Weet u: in Indië ga je pas goed beseffen hoè 'n edele en voortreffelijke eigenschap die hollandsche halfzachtheid is. Alle menschen, of nagenoeg alle, van wie je in Indië gaat houden, hebben iets halfzachts in zich; degenen die het niet hebben, de hard boiled eggs, zijn meestal zonder meer abject. En deze halfzachtheid kan zelfs met groot talent samengaan, met 3 × zooveel talent als dat van een Duhamel bv., getuige 'onze groote dichter Leopold'. Daar is iemand dien ik zelf als groot dichter erken en wiens halfzachtheid de ziel zelf is van zijn mooiste taalmuziek. Ik word innig *wee* van Leopold, *terwijl* ik hem soms op zijn mooist vind. Iets hollandschers dan deze 'stille innigheid', dit 'bijna fluisteren', deze door-en-door vrouwelijke woordkeus en syntaxis, ken ik trouwens niet. Vandaar mijn onbevredigd-zijn met uw formule 'l'égal d'un Verlaine et d'un Valéry'—want *l'égal* is hij ongetwijfeld wel, maar wat heeft hij eigenlijk gemeen met wat door die 2 andere namen gesuggereerd wordt?* Het 'vloeiende' met Verlaine, het 'duistere' met Valéry?[5] Ja, maar het meest wezenlijke bij Leopold is wat bij de 2 V.'s ontbreekt en dat wezenlijke is: halfzachtheid.

Misschien vindt u dit vreselijk, en heiligschennend gedaas. Maar doordring u dan van deze waarheid: dat *ik* eenvoudig niet begrijpen kan hoe er iemand kan rondloopen die *niet* de halfzachtheid proeft en erkent bij de Leopolden en Duhamels.

* Uw *Panorama* is nog in een van mijn uit Indië meegebrachte en dichtgetimmerde kisten, uw verantwoording kan ik op 't oogenblik dus niet naslaan.

5. Johannes Tielrooy, *Panorama de la littérature hollandaise contemporaine*. Parijs (1938), p. 54–55. Hij vergeleek daarin Leopolds 'Oinou hena stalagmon' met 'Vin perdu' van Valéry voor wat de perfectie van hun vorm betreft. Zie ook *Vw* 6, p. 313.

Daar gaat het dus om, in onze 'kennismaking' met elkaar,—en niet om het feit dat u Nietzsche en Multatuli al bewonderend las eer u ooit van Ter Braak gehoord had. Ik neem zonder moeite aan dat er menschen waren die N. en M. al bewonderend lazen eer u zelfs geboren werd. Misschien is zelfs prof. Casimir een Nietzsche-bewonderaar; waarom niet?—Ik pretendeer verder ook niet dat wij, 'mauvais garçons', zulke ferme knapen zijn, die het bij het rechte eind hebben. Al wat ik doe, is u zonder schuilevinkje spelen vertellen waarom de Coster-Donker-kant van onze literatuur mij nooit 'liggen' zal, ook al hadden wij nog meer 'idealen' gemeen en al dienen wij elkaar onder het oog van de Hitlers te omhelzen, nu of spoedig.

Het boek dat u mij zond, gaat vandaag terug. Ik keek het in en bevond het van een sjovialerige goedkoopheid, die *de* vereischte qualiteit schijnt te zijn van dit soort boeken, dat den laatsten tijd bizonder 'gevraagd' schijnt te worden, nl. romans over plantersleven[6] en zoo. (Die planters hebben het hard, en leggen het erbij af of slaan zich er toch door heen, maar ze 'dispereeren niet', dat is het voornaamste.) Ik zag laatst een dergelijk boek liggen, van zekere Ems ik-weet-al-niet-meer-wat, *Theeland*[7] heette het; en dat leek me iets beter geschreven dan dit. Maar zelfs het peil van Beb Vuyk's *Duizend Eilanden* haalt geen van die boeken; en dat was toch ook al niet zóó prachtig als Donker[8] het vond. (Haar *Laatste Huis van de Wereld* vind ik zeer superieur.)[9]

Iets anders voor u maken? Graag; maar wat? Is—ik denk nu speciaal aan *Elsevier's* als geïllustreerd blad—een artikel over: 'Hoe Multatuli er uit zag'—iets? Maar daarbij zouden 12 clichés moeten, de 12 portretten die er van hem bestaan. Dit zou ik wel aardig kunnen maken: 1° door die portretten stuk voor stuk te verantwoorden en toe te lichten, 2° door ernaast de geschreven portretten te citeeren die Huet, d'Ablaing van Giessenburg, Swart Abrahamsz etc. van hem gaven. Maar het is maar een voorstel, en eigenlijk zou ik willen dat u maar neen zei, want ik begin nu meer dan genoeg te krijgen van Multatuli, en moet al die passages en portretten verzamelen, en er staat geen woord van dat artikel op papier. Maar zou u het aardig

6. Ton Vonk, *Op de kebon, Een greep uit het Indische plantersleven.* 's-Gravenhage (1936), zie *Vw* 6, p. 514–515.
7. Ems I. H. van Soest, *Theeland.* Baarn (1939), zie *Vw* 6, p. 514–515.
8. Antonie Donker, 'De laatste vrijen' in: *CB* 8 (1937) 4 (april), p. 101–104.
9. Zie *Vw* 6, p. 419–424.

vinden, dan wil ik het wel voor u 'componeeren'; dus hierover dan graag antwoord.

Ik zal u niet altijd zoo lang schrijven als vandaag. Beschouwt u dit als een poging mijnerzijds om niet sympathieker te schijnen dan ik—in uw oogen—verdien.

Met vriendelijke groeten, hoogachtend,

EduPerron

3957. *Aan J. Last: Den Haag, 14 januari 1940*

Den Haag, 14 Jan.'40.

Beste Last,

Zooals Van Lier je telefonisch al zei, ben ik met griep behept. Daarom kort, punt voor punt.

Gelijk hiermee mijn art.[1] over je *Hollander* dat gisteren uit Indië kwam. Verder je ms.[2] terug. Ik voel maar heel weinig voor dit werk, en het is zeker volstrekt niet wat ik bedoelde. De stukken over die gevangenis en die verhouding van dien jongen met de gevangenen is voor mij door-en-door 'kitschig'; als je je eigen leven vertelde, en veel eenvoudiger, zou mij dat 10 × meer boeien.

De Bevrijde Eros herlas ik. Ik begrijp wat je me in Parijs zei: dat je echt van dit werk houdt. Mij ligt het ver,—begrijpelijkerwijs; hoewel sommige van de kortere verzen mij wel goed lijken.

In *Bloedkoraal* een paar mooie dingen. Maar je *Spaansche Tragedie*[3] is en blijft het eenige ding waar ik een eenvoudig en echt contact mee heb. Het spijt me werkelijk dat ik je altijd zoo onbevredigend moet schrijven, maar jouw werk en mijn smaak—of hoe je 't anders zeggen wilt—loopen uiteen, dat is duidelijk. Ik zeg niet dat ik gelijk heb, maar van *mij* uit kan je niet anders verwachten dan wat *ik* vind, als 'oordeel'. De *Kruisgang* zal ik t.g.t. lezen (ik ben er nog steeds niet aan toe), maar ik schrijf er niet over, tenzij ik het werkelijk goed vind, want om weer zoo'n stuk te schrijven als over de *Vl. Hollander* is toch onnoodig.

Bloedbruiloft zeer goed; jammer dat het slot ontbreekt. *Don Q. in*

1. Onder de kop 'Een kruistocht tegen het onrecht' in *BN* van 2 december 1939 (av.) (*Vw* 6, p. 477–453) besprak DP van Last *De vliegende Hollander.* Amsterdam (1939) en *Zuiderzee*, Herziene uitgave met een voorwoord van André Gide. Amsterdam 1939 (De salamander).

2. Niet achterhaald.

3. Werd door DP besproken, zie 3554 n 3.

de Loopgraaf ook met plezier gelezen, maar vooral in de verhalende gedeelten, bv. over dien kapitein Pignatelli; de beschouwende, hoewel mij zeer juist voorkomende, zijn minder 'pakkend'.

Ik stuur je hierbij een en ander terug. Moet je *Eros* en *Bloedkoraal* terug hebben? Schrijf dat even.

De Kadt heb ik geschr.[4] dat hij je je brief moest terugzenden.

Zoodra ik tijd vind, ga ik naar je tentoonstelling.[5]

Ik heb die eene teek.[6] van je (die je mij gaf) ook nog naar *K.K.K.* gezonden, zoodat ze er 5 van je hebben. Maar van Braat kreeg ik een brief dat de clichés nu duurder werden en dat ze niet alles konden plaatsen. Wat er nu geplaatst wordt en wat niet wordt dus daar in Amsterdam beslist; niet door mij.

Dit is voor vandaag alles. Ik ben nog vrij beroerd van die griep; excuseer het korte stijltje.

Hartelijke groeten,

EduP.

O ja, hierbij ook nog je verzen, die ik van *G.N.* teruggestuurd kreeg. Geef ze aan Cola Debrot voor *Criterium*.[7] Zijn adres is: bij Molenijsen, Wouwermanstraat 21, Amsterdam. Hij heeft ook telefoon: 96409; misschien wil je hem eerst erover spreken. Noem gerust mij, als dat eenig nut voor je heeft; ik denk van niet.

In je ms. staat nog iets dat je veranderen moet: die executie met het zwaard waarbij die oogen nog 2 × knipperen. Waar kan dat gebeurd zijn? In Indië worden sinds jaar en dag de menschen *opgehangen*, in de Comp. tijd geradbraakt en gevierendeeld, soms, maar van hoofden afslaan weet ik niet. In Atjeh misschien? Maar dan moet je van den beul een 'masôsé'[8] maken en dan worden die doctoren weer onwaarschijnlijk.

3958. *Aan J. A. A. Engelman: Den Haag, 15 januari 1940*

Beste Jan Engelman,

Daar jij nog steeds de eenige katholiek bent die ik vertrouw, stuur

4. Brief niet teruggevonden. Zie voor de brief van Last 3933 n 6.
5. Niet achterhaald.
6. Bij DP's artikel 'Bij een handvol auteurstekeningen' (zie 3952 n 1) werden op p. 57 twee tekeningen van Last geplaatst, 'Haven' en 'Capitan Bodega'.
7. Gedichten van Last werden niet in *Criterium* opgenomen.
8. Marechaussee.

ik jou bijgaand schrijven.[1] Geplaatst zal het wel niet worden; maar als jij het leest, vind ik dat al aardig. Je kunt, als je het gevalletje van Van D.'s kritiek en mijn ingezonden stuk gevolgd hebt,[2] hieruit ook iets leren omtrent Van D.'s geleerdheid, waar *ik* nooit erg aan geloofd heb, maar toch nog altijd meer aan geloof dan aan 's mans eerlijkheid. Sedert het verleugende verslag[3] dat hij eens gaf over de opheffing van *Forum* is dit sjoviale biervat voor mij, op dit gebied, definitief geklasseerd. Het eenige wat ik mij afvraag is: of dit aangeboren oneerlijkheid is of jezuïtische vorming. Maar erg interesseert het me niet, gegeven het gelijke resultaat.

Jou hoop ik vroeger of later weer eens te ontmoeten, in Bergen misschien? Beste groeten van je

EduP.

P.S.—Ken je die opmerking van Gide: 'La foi tout court remplace la bonne'?[4] De Van D.'s zijn daar om dat telkens weer te bewijzen. Maar dan *dicht* zoo'n man: 'De waarheid hooger dan de leus'.[5] 't Schijnt allemaal te mogen, van God!

Den Haag, 15 Jan.'40.

3959. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 16 januari 1940*

Den Haag, 16 Jan.'40.

Geachte Heer De Hart,

Mijn brochure is af. Ik denk een vel of 4. Ik laat den tekst nu overtikken, in 2 exx. en zal 1 ex. ter lezing sturen naar dr. Pée, met wien ik nu in corresp. sta.

1. Dupliek op Van Duinkerken; niet teruggevonden.
2. Zie 3946 n 5 en 3947.
3. '"Forum" gaat verdwijnen. Welkom afscheid.' in *De tijd* van 10 oktober 1935 (av.).
4. 'Geloof maakt goede trouw overbodig'; André Gide, *Journal 1889–1939*. (Parijs 1939, Bibliothèque de la Pléiade), p. 974; zie ook 3933 n 7. Door DP ook geciteerd in zijn postuum gepubliceerde artikel tegen Van Duinkerken 'Kleine bijdrage tot de kennis van een katholieke voorlichting en strijdmethode' (*Vw* 6, p. 631–640).
5. Beginregel van 'De keuze'. In: Anton van Duinkerken, *Verzamelde gedichten*. Utrecht (1957), p. 107.

Zou u mij willen helpen aan een paar boekjes en brochures die ik nog even door wilde zien? nl.

x *Kermispret* door E.D.D. Jr.

E.B. Kielstra, *Bantam en de Max Havelaar* (Tijdspiegel 1893).

Dr.W. Meyer, *Heldendaad of Krankzinnigheid* (De Nwe Gids 1911).

S. Kalff, *Mult. als Ambtenaar.* 1920. (Brochure?)

x Prof. mr. P.A. Diepenhoek(?),[1] *Mult. en de Koloniale Politiek* (Stemmen des Tijds 1926).

x Dr. J.W. Meyer Ranneft, *Hollands fout in Indië* (De Gids 1937).

x En B. Damme, *Uit Multatuli's Nalatenschap*, 1933.

Ik denk dat het M.M. al deze dingetjes toch bezit? Zoo spoedig mogelijk krijgt u alles terug. Vooral die met een x ervoor zijn voor mij van belang.

U bij voorbaat dankend, steeds gaarne uw

EduPerron

3960. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 16 januari 1940*

Den Haag, 16 Jan. '40

Beste Emile,

Wanneer krijg ik van je: die 2 kieken van Vestdijk (*hij* heeft autorisatie al verleend!) en dat eene van Ter Braak dat *ik* nu zoo goed vond?[1] (Het beste dat je maakte. Ik bedoel dat eenige dat je niet eens 'inzond'!) Ik ben nu ook nieuwsgierig geworden naar de 2 of 3 'afgekeurde' foto's van mijzelf,[2] die je me ook nog steeds niet liet zien. Kan je me daar kleine afdrukjes van zenden?

Wij hebben het druk hier en ik had ± een week griep na Amsterdam. Van je vader heb ik werkelijk een allerprettigste indruk behouden, en 'Keetje' Serrurier[3] vond ik een snoes. Misschien valt het je tegen dat ik Eddeck[4] niet prefereer, maar ik mag er niet om jokken.

Daarna had ik nog een corresp. met Tielrooy. Ik geef me maar meteen zooals ik ben; dwz. zonder compromissen te maken, zoover

1. Bedoeld is P. A. Diepenhorst.

1. Zie resp. 3882 n 4 en 2.

2. Nummer (36) en (38), zie ook 3882.

3. Dr. Cornelia Serrurier (1879–1962), publiciste over Franse literatuur; zie voor haar portret *Reportages in licht en schaduw*, nr 33.

4. Hondje van E. van Moerkerken; zie voor zijn portret *Reportages in licht en schaduw*, nr 1.

dit samengaat met niet direct onhebbelijk worden. Kunnen 'ze' daar niet tegen, tant pis. (Zoo'n Duhamel bv. vind ik, literair en menschelijk, een lapzwans.)

Hartelijk groeten, ook aan Van Geel.—

EduP.

3961. *Aan J. H. Boeke: Den Haag, 17 januari 1940*

Den Haag, 17 Jan. '40

Hooggeleerde Heer,[1]

Hoewel gevleid door uw uitnoodiging, moet ik U teleurstellen. Spreken in het openbaar, zelfs voor een klein auditorium, heeft mij nooit aangetrokken. Bovendien is het onderwerp 'geestelijk leven in Indië', als men het een beetje grondig wil behandelen, heel wat gecompliceerder dan op het eerste gezicht lijkt. En een discussie erover zou òf oppervlakkig geschermutsel blijven òf leiden tot de kern van de zaak, die mij mijn verblijf in Indië grondig vergald heeft en waarover discussieeren mij dus nog minder aantrekt.

Ik heb in Indië nu drie jaar lang de grondige—zij 't vaak onbewuste—hypocrisie gevoeld, bij alle wèlwillende menschen juist, die graag deel hadden aan het 'geestelijk leven'. Dat komt: gegeven de koloniale verhouding, is dat geestelijk leven ook maar een wassen neus. Ik ken ook te goed het pro *en* contra, dat men in zoo'n discussie over geestelijk leven kan aanvoeren; tegen degeen die constateert dat dit geestelijk leven in Indië in de knel raakt of over het algemeen nog maar zeer oppervlakkig is, kan een ander immers altijd zeggen dat het, *over het algemeen*, in Europa net zoo is; en als je er dan nog de specialisten bij haalt, komt Indië er dan ook nog mooi van af. Iedereen kan er, voor de discussie, Rumphius en Snouck Hurgronje bij halen en aldus aantoonen dat juist Indië nog zoo gek niet is voor wie 'formaat' en 'karakter' genoeg hebben. En dat is dan nog waar ook.

1. Prof. dr. Julius Herman Boeke (1884–1956), hoogleraar tropisch-koloniale staathuishoudkunde te Leiden, was voorzitter van het in 1854 in Den Haag opgerichte Indisch Genootschap, dat beoefening en bespreking van economisch-politieke onderwerpen ten doel had. Hij behoorde tot de 'Leidse school', zie 3560 n 5. Deze brief werd eerder gepubliceerd in *De brug-Djambatan*, maandblad van de vereniging Nederland-Indonesië, 1 (1946) 8 (december), p. 19, in 'Brieven uit de oude doos', ingeleid door F. B[atten].

Maar de diepste waarheid wordt daarmee toch maar gecamoufleerd. En gaat men dààrover praten, dan houdt de discussie op discussie te zijn. Tenminste, dat zou ze dan behooren te doen, als de menschen eerlijk waren.

Na mijn interview in *Het Vaderland*[2] dat U misschien erop bracht mij te vragen, ben ik in vrijwel de heele indische pers uitgescholden voor iemand, die 'de kracht en het karakter' miste om daar te blijven en... specifiek-indisch auteur te worden! Dat is teekenend,—en eerlijk. D.w.z., niet de argumentatie op zichzelf, maar de houding. Deze pers-menschen beseffen heel goed waar het om gaat: *wat* ik afwijs als ik Indië verlaat, en waarom ik dus beter voor kracht- en karakterloos kan doorgaan.

Andere menschen, die in den grond precies dezelfde houding, d.w.z. hetzelfde standpunt innemen, maar die het beleefdheids- of fatsoenshalve, in een discussie bij vriendelijker termen zouden laten, trekken mij haast nog minder aan. D.w.z. de menschen zelf zijn meestal zeer sympathiek en zelfs respectabel, maar daarom juist lijkt mij de discussie met hen nog eens zoo nutteloos. Zelfs als ze in zekere mate gelijk hadden, zou hun betrekkelijk gelijk mij toch voorkomen een soort valsch spel te zijn, waarvan ik in Indië werkelijk te veel blijken heb gehad om het nog nader te willen leeren kennen, zij 't dan in hoogeren of alleen maar verwanten vorm.

Beschouwt U dezen brief als een gesprek tusschen u en mij, zonder dieper verband met het *Indisch Genootschap* en geloof mij, na vriendelijken groet,

Hoogachtend,

E. du Perron

3962. *Aan J. Pée: Den Haag, 17 januari 1940*

Den Haag, 17 Jan.'40.

Zeer geachte Heer,

Veel dank voor uw *Multatuliana*,[1] die ik daarnet ontving. Als ik geweten had dat u die fransche brieven van Edu daarin had gepubliceerd, had ik mij de moeite kunnen besparen het oorspr. document* in Amsterdam te copieeren, maar enfin, dat is nu gebeurd.

* van 8 Maart 1891

2. Zie 3780 n 3.
1. Zie 3931 n 1.

Die 40 brieven van Mult. aan Vosmaer (zijn het andere dan de door Mimi gepubliceerde, of *gedeeltelijk* andere?) moet u zeker publiceeren, en onafhankelijk van die complete Mult.-uitgave, die misschien nooit tot stand komt. Kunt u er geen uitgever voor vinden, ook als de W.B. niet wil? Mij dunkt, die is zeker te vinden. Hoeveel blzn. druks zouden die 40 brieven zoowat beslaan?[2]

Ingesloten mijn antwoord op het stuk van den heer Van Duinkerken.[3] Dit is maar een *voorloopig* antwoord. Die menschen weten niet wat 'waarheid' is, dus kan je ze met open oogen bedotten, zooals V.D. dan ook doèt. Zijn antwoord (naschrift)[4] zegt op dat punt genoeg. Leest u zelf. In zijn 1e zin staat inderdaad 'kan dat bewezen worden... dan,' maar in de 2e *blijkt* Saks al beter gezien te hebben dan ik, zonder 'dan', en in de 3e *verliest* mijn boek (nog veel meer zonder 'dan') goeddeels zijn waarde.—Maar wat zou je dat zitten uitleggen aan diè menschen? De zaak is trouwens nog veel gekker, want als je blz. 84-85 van de lady van Leggeloo erop naslaat, blijkt:

1° dat zij ook niet zegt dat ik dat document vóór het ontslag plaatste; op blz. 84 herhaalt ze zelf wat ik zei;

2° dat Van D. haar verkeerd citeerde en precies het tegendeel laat zeggen van wat ze zegt. Ze zegt nl. dat Mult. dat ontslag niet verwacht *noch* gewenscht heeft, en Van D. laat haar zeggen dat hij het niet verwacht *doch* gewenscht heeft! Ik heb dit nog even aan die heeren geschreven,[5] maar erbij gezegd dat het me al onverschillig liet of ze 't nog wilden plaatsen of niet.*

Het briefje van mevrouw Götze-Roetman in *Het Vaderl.*[6] doet ook niet veel goed aan de zaak van de lady. Maar... hoe je 't nu ook draaien wil, en of Götze nu ziek of 80 was of niet, een lamme houding blijft het. Waarom heeft Götze zich niet met u in verbinding gesteld, voor dat document van Meersmans bv.? Waarom deze angst voor zoo'n advokaat?

* Het praatje van den heer Van D. is nl.—ook zóó—wel uiterst zwak.

2. Multatuli, *Brieven aan mr. Carel Vosmaer, R. J. A. Kallenberg van den Bosch en dr. Vitus Bruinsma*, naar het oorspronkelijke uitgegeven door dr. Julius Pée. Brussel-Rotterdam 1942.

3. Zie 3947.

4. Zie bijlage 3.

5. Zie 3958 n 1.

6. M. S. Götze-Roetman, 'De "waarheid" over Multatuli en zijn gezin'. In: *Het vaderland* van 11 januari 1940 (av.); zie ook *Vw* 4, p. 556–557.

Wat ik van verschillende andere punten denk, kan ik u het best doen weten door u eerstdaags een afschrift te zenden van mijn brochure, die gisteren klaar kwam en nu wordt overgetypt. Op sommige punten (vnl. Edu) zal mijn zienswijze u wel niet behagen, maar andere bladzijden zullen u daarvoor schadeloos stellen, stel ik mij zoo voor. In ieder geval zie ik niet in waarom ik u dezen tekst niet zou laten lezen vóór hij in druk verschijnt. Ik weet nog niet welke uitgever hiervoor voelen zal, maar zal mijn best doen er spoedig een te vinden.

Tot zoover dan, voor heden. Ik reken erop dat u mij van uw kant even ronduit schrijft tot welke op- en aanmerkingen mijn brochure u aanleiding geeft.

Met vriendelijk groeten, uw dw.

EduPerron

Dat knipsel uit *De Tijd* graag bij gelegenheid terug. Je kunt niet weten waar 't nog nuttig voor is.

3963. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 19 januari 1940*

Den Haag, 19 Jan.'40

Geachte Heer Ett,

Kunt u mij helpen aan dat boekje van Damme, *Uit de Nalatenschap van Multatuli*[1] of zoo? De U.B. heeft het niet. Waar is 't eig. uitgegeven? Heeft die Damme niet dokumenten uitgegeven die wij ook willen uitgeven?

Hoe ver bent u met uw opstellen?

Ik hoor van Stols dat mijn boek ± 15 April klaar kan zijn. Reken dan maar eind April.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduP.

Ik ben klaar met mijn brochure *Multatuli en de Luizen* (± 3 of 4 vel, naar gelang de druk). Ik zoek een uitgever; 't zal nog niet zóó eenvoudig zijn.

1. *Uit Multatuli's nalatenschap*, De zaak de Vletter, alsmede de onuitgegeven briefwisseling tussen Multatuli en den heer Wintgens over koloniale staatkunde, Verzameld door B. Damme. Zandvoort (1933).

3964. *Aan Chr. J. van Geel: Den Haag, 19 januari 1940*

Den Haag, 19 Jan.'40.

Waarde Heer van Geel,[1]

Uw lange brief heb ik natuurlijk met belangstelling gelezen. Is het noodig dat u—zij 't dan voor uzelf—zóó met tusschenzinnen en haakjes werkt? Is dit *het* kenmerk van de tegenwoordige jeugd, om aan 3 dingen tegelijk te denken, zichzelf in de rede te vallen, allerlei bezwaartjes vooruit te ondervangen, etc.? Wat moet dat pestilent ongemakkelijk zijn! Ik zou 't toch maar zien af te leeren, als ik u was.

Veel van wat u over *La C.H.* en *L.v.H.* zegt, lijkt mij juist. Maar wanneer u niets geweten zou hebben van het verband tusschen de schrijvers, en dat Héverlé Malraux is en dat *la C.H.* aan mij was opgedragen en zoo, zou u van dit verband, door de boeken zelf, dan iets gemerkt hebben? Ik denk van niet. De vraag is dus of het een voordeel of een nadeel is om zooveel van de particuliere omstandigheden van de schrijvers af te weten. Maar aardig zal 't wel zijn.

Op een punt vergist u zich toch: *La C.H.* gaat *niet* over 'arbeiders'. De eenige werkelijke arbeider in de groep is Hemmelrich, en die heeft ook wel het levensdrama en de problemen van een bewust proletarisch arbeider. De anderen: Katov, Kyo, Tsjen zelfs, zijn intellectueelen; Tsjen is leerling van Gisors, dus te beschouwen als student, al is er daarnaast dan een arbeiderskantje aan hem. Het boek is dus niet zóó onrëel als het geweest zou zijn indien het de personages van Gladkov had behandeld of van Panferov.

Over de rest moeten we eens praten. Als ik op alles in uw brief op papier moest ingaan, schreef ik heele hoofdstukken en de tijd ontbreekt me. U weet niet hoeveel ik per dag al pennen moet en hoe'n afkeer ik soms hebben kan van papier en inkt. De schoone dagen waarin ik uren kon besteden aan correspondentie en 'cahiers van een lezer' zijn voorbij.

'Bewondert' u mij ook maar niet te veel, dat is nergens goed voor. Het versterkt uw onzekerheid en waarom? Wijd u zich met kracht aan de problemen die uw eigen belangstelling hebben; ik zeg u dit niet in den trant van 'Nathanaël, jette mon livre, et sors!'[2] maar

1. Chr. J. van Geel (1917–1974) nam als surrealist deel aan enkele groepstentoonstellingen. In 1946 werd zijn eerste poëzie in *Criterium* gepubliceerd. Hij was bevriend met E. van Moerkerken. De beide brieven aan Van Geel zijn alleen in afschrift bewaard gebleven.

2. André Gide, tekst vóór boek I van *Les nourritures terrestres*. Parijs 1897.

omdat het inderdaad en practisch de eenige weg is. Wat doet u eigenlijk? dat schrijft u niet en dat zou mij toch nog het meest interesseeren. Schrijft u? schildert u? Het surrealisme is heel aardig, maar een slechte 'school', geloof me. Onder het mom van vrijgevochtenheid is het een soort broeikas voor allerlei onzekerheid, vaak onbenulligheid; ik bedoel hiermee niet dat de jongelieden die eraan doen per se onbenullig zijn, maar dat deze quasi-moedige en o zoo vrije levenshouding de onbenullige en onzekere *kanten* van hun wezen aankweekt. Deze broeikas is heel mooi om de schimmel van de bourgeoisie erin kwijt te raken, maar er moet een tijd komen dat je die schimmel voor je eigen gevoel kwijt bent, anders word je een pittoreske hebephreen.

Laat u zich door Emile van Moerkerken ook niet te zeer in een hoek drukken. Hij is een aardige in de grond zeer eerlijke jongen, maar als u hem als zoo zelfverzekerd en moeilijk (lastig) en zoo ziet, moet ik er een beetje om lachen. Hij is iemand die, evenals u, nog alles moet *worden*, en dat is natuurlijk ook normaal op je 23e.

Maar zijn surrealisme is een 'methode om te worden' als een andere. En als hij van die cassante en sterke dingen zegt, irriteert hij me altijd een beetje—dwz. dat ik dan vaak een beroep moet doen op *mijn* goeïigheid en begrijpen van 'ouderen man', omdat ik natuurlijk net zoo geweest ben (al is 't op een beetje een andere manier) en omdat dit alles *niks* is, dan in lef omgezette onzekerheid, waarvan je maar een positief ding kunt maken: literatuur, of kunst, althans werk. Ik bedoel: deze rottijd bij mij leverde *Poging tot Afstand* op en *Bij Gebrek aan Ernst*. Bij Emile foto's en één verhaaltje[3] geloof ik. Bij u?

Met vriendelijke groeten, gaarne uw, E.duP.

3965. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 19 januari 1940*

Den Haag, 19 Jan.'40.

Beste v. M.,

Eindelijk aan Van Geel te schrijven volbracht. Hij scheen zéér

3. Van Moerkerken schreef 'Jeannine's luciditeit' (niet gepubliceerd, vgl. 3526 n 1), een voorstudie voor 'Anabels Heimkehr' in Eric Terduyn, *De ijsprinses*. Amsterdam 1982, p. 137–207; Van Geel had het opstel 'Surrealisme' gepubliceerd in *Boekcier* 8 (1939) 6 (1 juni), p. 25–27.

ongeduldig! Als jullie toch maar allebei inzien *dat* ik erg weinig tijd heb, met al dat vertalen + griep + verdere schrijverij. Enfin, ik heb een vaderlijk epistel geloosd, om in te lijsten zoo goed. Hoop dat jij 't ook uit je hoofd leert.

Als je schrijft dat je 'uit afkeer en verveling' *Armance* liet liggen, vind ik je weer zoo 'flink' dat ik er een beetje beroerd van word. Ik, moet je weten, lees de vervelendste blzn. van S. met geduld en vriendschap, omdat deze man behoort tot de vrienden die ik 100% accepteer,—die hebben ook hun goede en minder goede buien en zijn toch *altijd* welkom. Maar ga zoo voort...

Kan je me een vrij groot portret van den regent[1] zenden? Bijna 13 bij 18—of *groot* 9 × 12 (niet gesmokkeld). En zend je me die dan mèt T.Br. en V.? Dank.

Q. heb ik nu geschreven om dat ex.[2] Je zult het wel gauw krijgen. Dag-dag!

EdP.

3966. *Aan J. Pée: Den Haag, 19 januari 1940*

Zeer geachte Heer Pée,

Hierbij een *niet nageziene* copie van mijn brochure. Het zal, geloof ik, nog niet zoo makkelijk zijn er een uitgever voor te krijgen; en ik hoef er niet aan te verdienen, maar wil er ook niet voor betalen, zooals de lady ongetwijfeld bij Van Stockum deed.

Ik zal er stylistisch en uit andere overwegingen nog wel van allerlei in veranderen; beschouwt u dit geheel als een eerste redactie. De verbeteringen die erin staan zijn van de persoon die het overtypte, zelf zag ik deze getypte tekst nog niet door.

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

Den Haag, 19 Jan. '40.

3967. *Aan A. A. M. Stols: Den Haag, 19 januari 1940*

Beste Sander,

Pesterig dat jij ook griep hebt. Bel op, zoodra je weer beter bent,

1. Zie 3929 n 5.
2. Brief niet teruggevonden; zie voorts 3937 n 1.

voor een afspraak. Ik ging uit en viel allerberoerdst op de sneeuw, zoodat ik me weer wat invalide voel; maar het gààt toch wel.

Hierbij de afdrukken terug met onderschriften.

Laten we zeggen, voor dat boek van mij: uiterlijk 15 April, dat is ½ maand erbij. Het is nl. ook niet in ons voordeel als die meneer Ett ons vóór is.

Van Keuls geen asem op mijn brief.[1] Zullen we het er dan toch maar op wagen? Die oude heer Spook, over de 70, zal ons toch wel geen proces aan-doen, wel?

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Greet, steeds je

E.

Den Haag, 19 Jan. '40.

3968. *Aan J. A. A. Engelman: Den Haag, 19 januari 1940*

Den Haag, 19 Jan.'40.
('s avonds)

Beste Jan,

Dank voor je brief. Ik ben ziekig—griep, die niet weggaat met dit weer!—daarom kort. De schoone Eva[1] kwam, net den dag nadat ik je mijn brief gestuurd had. Ik zit niet in Bergen—wschl. niet vóór begin Maart—maar Laan v. M. 835, Den Haag. Kom je nooit dezen kant uit?

Zonder eenige jovialiteit nu: ik *meen* het, wanneer ik zeg dat het me niet schelen kan of dat 2e stuk[2] van me geplaatst wordt of niet. Ik vind het zelfs een beetje vervelend dat dit plaats vindt, juist nu, terwijl Van D. genoeg wordt aangevallen.[3] Mij te scharen bij de velen is niet mijn fort. Bovendien kan ik Van D. làter nog altijd 'te grazen nemen', wat zeker nog wel eens gebeuren zal, en dan valt dat niet zoo samen met van die eminente leidsche kwesties. (Van Eyck is overigens, naar 't weinige wat ik van hem ken maar ook naar Jany zegt, een door en door eerlijk man. En voor hoogleeraren *is* de zaak serieus.)

1. Brief niet teruggevonden.

1. Vermoedelijk een afbeelding op een prentbriefkaart.

2. Zie 3958 n 1.

3. Na het bericht dat Van Duinkerken in Leiden als bijzonder hoogleraar op de Vondelleerstoel benoemd zou worden, barstte een storm van kritiek los, die vooral werd verwoord door de Leidse hoogleraar Van Eyck en Ter Braak.

Wat ik zoo bewonder in de polemische stijl van Van D. is dat hij zoo goedsmoeds verwijst naar een voorbehoud, gemaakt in zin 1, terwijl zin 2 en 3 al positief doorhollen en van dat voorbehoud niets meer overlaten. Stel jij wordt (als Mult.!) aangevallen door iemand die zegt dat jij een rotvent bent omdat je je vrouw geslagen hebt. Nu heb ik beweerd dat jij 1° je vrouw hoogstwschl. *niet* geslagen hebt, maar 2° geen rotvent hoeft te zijn, al zou je je aan dat misdrijf schuldig hebben gemaakt. Volgen eenige getuigenissen. En dan komt Van D. aan 't woord:

'*Kan* bewezen worden dat du P. ongelijk heeft, *dan* zou X. wel degelijk gelijk hebben en Jan E. wel degelijk een rotvent zijn. Deze X. héeft toch maar een valkenoog gehad! Dat gezwam van du P. over het niet-zijn-vrouw-slaan van Jan E. is zoo goed als niets waard.'[4]

Wat hij gedaan heeft is letterlijk *dit*. Ik beloof hem in de toekomst eenige positieve uitspraken over hemzelf, gedekt door één zin met voorbehoud bovenaan. Na die ééne zin mag ik er op deze manier wel 20 positieve opmerkingen aan vastknoopen, lijkt me, want waar houdt het rayonnement van dien aanvangszin-met-voorbehoud op? Je veux me montrer grand, moi aussi, dans le style jésuite!

Maar welke lezers worden door zooiets bedot? Dat is nat. een andere vraag.

Pas op met één ding in dat boek van die schoondochter (ik heb al een brochure ertegen *klaar*): Mult.'s getuigenissen over Edu zijn niet betrouwbaar, door haat, maar Edu's idems over Mult. evenmin, door idem. En deze Schoondochter, van 70, uiterst gebelgd, (et pour cause!) heeft M. nooit gekend, was zelfs niet geboren toen die ménage à 3 van 1869 plaats had. Al wat zij vertelt, weet zij dus van Edu, onbetrouwbaar getuige in dit geval. Ik stel mij nu uitsluitend op litt. hist. standpunt, niet op dat van Pée, die volhoudt dat Edu so wie so een onbetrouwbaar heer is.

Zoo; dit is toch nog langer geworden dan ik dacht, gegeven mijn moeheid en het late uur. De limerick was mooi![5] Tot ziens.

Je EduP.

4. Zie bijlage 3.

5. In *DNE* van 25 januari 1940, p. 487, kwam een door Pythia (Jan Engelman) ondertekende limerick voor die luidde: 'Gevraagd een professor te Leiden / z.g.g.o.z.a.m. Heiden / of p.g. gewoon, / maar geen toffelemoon / die 't Vondelros paepsch wil berijden.'

P.S. Jany was laatst hier en we aten uitgebreid en aangenaam bij Van der Meulen. Wilde ganzen, bourgogne en een knappend haardvuur. En een mooi *sneeuwlandschap* van Van der Leck aan den muur!

3969. *Aan M. ter Braak: Den Haag, 20 januari 1940*[1]

Den Haag, 20 Jan.'40

Edje grijnst sadistisch over de Schoondochter[2]

Beste Menno,

Wat een uithuizig en uitstedig man! Ik heb je hulp noodig, want mijn brochure tegen de Schoondochter ligt nu getypt vóór me, maar hangt me onzegbaar den keel uit. Zou *jij* dit heele ms. willen lezen en alles aanstrepen wat volgens jou weg kan? Misschien kan wat overblijft dan toch nog als cahier van de *Vr. Bl.* uitkomen, wat die vervelende uitgeverskwestie zou settlen.

Ingesloten foto's van Vestdijk en dat eene van jou, dat ik het beste vind—en Bep ook.

Hoor ik gauw van je? want ik wou zoo gauw mogelijk klaar zijn met die brochure.

Hartelijk gegroet,

E.

3970. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 20 januari 1940*

Den Haag, Jan.20.
1940

Geachte Heer De Hart,

Gisteravond ± 7 uur het pak brochures van de U.B. ontvangen en vandaag ben ik er al mee klaar. Het heele 'zwikje' gaat gelijk hiermee terug. Moet ik nu die bons ook nog terug zenden of hoeft dat nu niet meer? Ik houd ze nog even aan; misschien mag ik ze zelf ook verscheuren.

Ik ben nog steeds ziekig van de kou, en viel bij mijn 1e uitgang—na griep—onbarmhartig op de harde sneeuw.

1. Deze brief komt in *Bw TB-DP* 4 na 1142.
2. Dit zinnetje verwijst naar een erboven geplakt contactafdrukje, waarop DP staat afgebeeld. Zie 3960.

Wat een geborneerd geklets over M. staat in een hoop van die brochures. Wat een ellendelingen zijn een hoop van die beoordeelaars a priori! Ik ben werkelijk even misselijk van al dit gepen, mijn eigen incluis! Enfin, 't is *klaar*. Ik stuur een afschrift naar dr. Pée.

Dank voor uw hulp en tot nader. Uw

EduP.

3971. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 22 januari 1940*

Den Haag, 22 Jan.'40.

Beste Miel,

Ik had er al zoo'n ideetje van, dat je nièt tevreden zou zijn! Nu, zeg dan maar aan V. Geel dat het allemaal moet zijn zooals jij het nu gezegd hebt. Dus niet 'aardig en in den grond eerlijk' maar 'eerlijk en onder den grond aardig' en zoo. Dat moet hij allemaal in dien brief van mij veranderen; zeg dat ik ook vind dat dat moet.

Met 'worden' bedoel ik: worden wat je in werkelijkh. bent. Emiel v. M. en Chris v. G. worden.[1] En nei, nei, niet arrivé worden, jesses nei!... En we worden *allemaal* ook nog wel een lijk. En als 't daar maar mee ophield, mon Dieu! Maar nei:

Kinderkoor:
We moeten altijd nog wat wo-orden,
We worden allemaal nog een lijk—
en was 't nou daarmee maar in o-orde,
Maar nei, zoo'n lijk dat wordt weer slijk!

Enz.—*De* honden zijn wschl. wel beter dan *de* menschen, maar *een* hond inpl. v. *een* vriend vergt toch een staat v. abruti-heid die ik vooreerst nog niet ambieer. Verder, natuurlijk, waarom zou je St. niet vervelend vinden? 't Is dan ook meer dat plezier van te schrijven: '*Met afkeer* en verveling St. weggelegd', waar ik 't over had; zoo schrijf *ik* over Duhamel. Verder moet je je natùùrlijk door St. (niet Stendhal maar Stalin) laten koejeneeren, want je geeft je heerlijk *geen* rekenschap van dien man en lijkt daarin precies op de 'intellectueelen' die je niet vertrouwt.

Heb je *Het L.v.H.* nu ontvangen?

Beste groeten, ook aan V. Geel en ga zoo voort (bis).

Hartelijke groeten van

EduP.

1. Vgl. 3964, voorlaatste alinea, en 3991 n 1.

Den Haag, 22 Jan.'40.

Zeer geachte Heer Tielrooy,

Dank voor uw stuk in de *Nouvelles Littéraires*[1]; ik kende het al, en zei al aan juffr. Serrurier, dien avond bij Van Moerkerken, hoe sympathiek ik het vond. U ziet, we zijn roerend in het stadium der sympathiek-vinderij geraakt...

Om u nu dus toch maar gauw weer tegen te spreken: ziet u wel hoe 't voor u altijd literatuur, en deugdelijk onderscheiden tusschen de genres, zijn moet? Om u op weg te helpen met uw kijk op *mij*, op mijn (al of niet redelooze) voorkeuren, zeg ik u: ik geef 45 Duhamels voor 1 Corbière. Als iemand tegen mij zei: 'kijk, hè, *ik*, ik geef je nou 50 Huxley's voor 1 *Moby Dick*', dan zou ik hem compleet begrijpen; dan zou ik niet tegen hem zeggen: 'aucun rapport'. Het rapport is niet tusschen Corbière en Duhamel, maar tusschen Corbière en mij, zooals het *niet*-rapport bestaat tusschen Corbière en Duhamel inderdaad, en naar ik hoop ook tusschen Duhamel en mij.

Overigens, van een 'bête noire' geen sprake! Zelden of nooit wordt Duhamel 'bij ons' ook maar genoemd. Hij komt pas ter sprake als Premsela of een ander van France-Néerlande ons weer wil doen gelooven dat het zoo'n groot schrijver is.[2] Dat hij 'klassiek' is, zegt me niets. Er zijn pittige en vervelende kerels die 'klassiek' schrijven, zooals er pittige en vervelende kerels zijn die 'romantisch' of nog anders schrijven. Wat ik tegen D. heb—van wien ik toch zeker wel 6 boeken las—is in één woord gezegd: ik vind hem *flauw*. U vindt

1. *Les nouvelles littéraires, artistiques et scientifiques*, had na het uitbreken van de tweede wereldoorlog een enquête gehouden onder buitenlandse schrijvers en geleerden om hen te vragen wat ze van Frankrijk dachten en wat het voor hen vertegenwoordigde in de strijd om de vrijheid van geest. Tielrooys antwoord werd in de aflevering van 18 november 1939 afgedrukt onder de kop: 'La Hollande est neutre, les Hollandais ne le sont pas'.

2. In een voetnoot van december 1930 bij zijn *Cahiers van een lezer* (*Vw* 2, p. 191) schreef DP: 'Men behoeft slechts te kijken naar de weeïge verering van sommige onzer z.g. intellectuele kringen (de akte frans in bijna alle zakken) voor de humanitaire Duhamel. [...] Duhamel is een franse Dirk Coster, een Coster met smaak en veel meer talent; iemand als de heer Premsela kan zijn naam dan ook niet meer schrijven zonder er het woord "bewonderenswaardig" voor te zetten; duizend maal zal hij schrijven: *de verrukkelijke Maurois* en *de bewonderenswaardige Duhamel*'.

hem zelfs geestig, merk ik nu. U ziet hoezeer we verschillen, want hoe zou u mij kunnen leeren geestigheden te proeven, waar ik geen zintuig voor heb; of ik u af-leeren flauwiteiten geestig te vinden, als uw zintuig er nu eenmaal zóó op reageert?—Wat nu de 'onrechtvaardigheid' betreft, wat geeft dat eigenlijk? Onrechtvaardig *en* eerlijk is beter dan je op te schroeven tot een soort edele rechtvaardigheid tegen heug en meug. Als Greshoff,* in een landje als Holland, waar bovendien iedereen Duhamel al herkend heeft (et pour cause!), kwaads van hem zegt,[3] welk kwaad wordt D. daarmee berokkend? (Dit zegt nat. niet dat ù niet Gr. te lijf moet, 'zoo u het hart tot spreken dringt',[4] ik zal de laatste zijn om dat te zeggen, getuige mijn botsing met u over *La C. Hum.*!)

Het is jammer dat u niet in Indië was bij die ruzie die ik met Zentgraaff had. De brave man heeft overal naar me 'geïnformeerd' en was verbluft dat hij 1° maar zóó weinig vond (bovendien had ik geen chef, op wien hij pressie kon uitoefenen), 2° zóó weinig wil had van wàt hij dan over me in de krant zette. Het is hoofdzakelijk gebleven bij ignobel commentaar naast citaten uit *Het Land van Herkomst*. Na mijn artikel heeft hij 2 × per deurwaarder een antwoord ingestuurd, waarop ik weer 2 × heb geantwoord. Toen was het zoo ver dat zijn beste persvrienden zeiden: 'laat-ie maar uitscheiden want du Perron spéélt met 'm'. Het heeft hem inderdaad een heele knak gegeven in zijn vechters- en bullebakken-prestige, en daarom alleen denk ik er nog met vreugd aan terug. Sindsdien heb ik hem nog wel 4, 5 × gehoond, beleedigd, als oud vuil behandeld, er kwam geen kik terug. Als 't u interesseert, kan ik u later het heele 'dossier'[5] nog eens laten zien, want als indische rel en indisch verschijnsel is 't heel geslaagd; iedereen deed er ook aan mee, dominees die kwamen getuigen dat als 't *L.v.H.* geen pornografie was, niets pornografie was, enz. Maar 't lamste van alles heb ik toen die lui gevonden die 't heerlijk vonden dat Z. werd afgetuigd maar toch smoezelden van 'een schrijver als du Perron had zich tot zooiets toch niet moeten

* (Gr. vindt *La Pierre d'Horeb* nog zoo mooi. Dat vind ik ook een heel vervelend boekje.)

3. Zie 3956 n 4.

4. 'Als u het hart tot spreken dringt, / Zoo spreek!', eerste regels van 'Aan iedereen' in P. A. de Génestet, *Complete gedichten* (enz.). Amsterdam 1934, 9e druk, p. 78–79.

5. Zie 3727.

verlagen', terwijl ze, bien entendu, van 'dien schrijver als du P.' geen letter gelezen hadden (buiten de krant).

Enfin, over al deze dingen kunnen we beter eens praten, want brieven zouden zóó ellenlang worden.

Ik zal dat stuk over Mult.'s uiterlijk voor u maken, maar belooft u me dan dat die 12 portretten erin komen? Dit is een unieke gelegenheid daarvoor, dus het zou jammer zijn als het maar half-goed gedaan werd.

Ik krijg een aanbieding van *Contact* om *Le Rouge et le Noir* te vertalen. Ik zou 't graag doen, maar 't is wel een heidensch werk. Heeft Coster indertijd niet zooiets gedaan? Waar is dat ms. dan gebleven?

Met vriendelijke groeten, hoogachtend,

EduPerron

P.S. Van 'miskennen' gesproken: indertijd zond ik Donker *Jean Barois*. Hij schreef terug dat hij 't een 'vervelend, *dik* boek' vond.[6] Toen zond ik hem *Barnabooth*. Dat vond hij 'wel aardig', maar hij had het toch maar doorgegeven aan een ander. Sindsdien gun ik hem Duhamel.

3973. *Aan J. A. A. Engelman: Den Haag, 23 januari 1940*

Den Haag, 23 Jan. '40.

Beste Joannes,

Een groot deel van wat je over die rel zegt, onderschrijf ik, maar onderschrijft Menno persoonlijk zeker ook. Je ziet hem hier te 'particulier',—hij zei laatst tegen me: 'als Van D. die stoel nu niet kreeg, zou me dat voor hem *persoonlijk* toch spijten', of zooiets. Hij is hier redacteur-letteren van *Het Vaderland*, en de strijdwijze van *De Maasbode is* om iemand duivelsch te maken. Dat hij Van Eyck gelegenheid gaf tot uiting, is in geen enkel opzicht onfatsoenlijk en Van Eyck, als hij eenmaal zooiets entameert, heeft geen enkele stimulans noodig om voort te zetten; dus als je dààr een veete Menno-Van D. achter ziet, is dat bepaald onjuist.

Afgescheiden hiervan is Menno inderdaad van opinie dat Van D.'s artikelen over hem[1] hoe langer hoe 'vuiler' worden; iets wat ik

6. Vgl. 670 (DP, *Brieven* II, p. 369).

1. Anton van Duinkerken, 'De nieuwe élite' in *De gemeenschap* 15 (1939) 10 (oktober), p. 465–487. Ter Braak werd 'valsche nederigheid, de hardnekkige dwarsigheid en het tekort aan oorspronkelijkheid' aangewreven.

geheel met hem eens ben, maar wat me niet in het minst verbaast omdat ik me alleen verbazen kan hoè Menno nog zoo lang aan *niet*-'vuilheid' bij iemand als Van D. heeft kunnen gelooven. Enfin, dit is een zaak die we beter bepraten kunnen dan per brief behandelen; want je kan natuurlijk zeggen dat zoo'n stuk als dat van Van D. in de *Gemeenschap* niet 'vuil' is maar 'de bonne guerre',—alleen: op wat voor generositeiten zou Van D. dan nog aanspraak mogen maken van Menno's kant? Ik denk dat Menno deze soort 'bonne guerre' voortaan ook met hem voeren zal; maar die Vondelstoel-historie is daarvan toch maar een 'zijverschijnsel' en komt tenslotte hierop neer: dat Menno Van Eyck niet heeft gedwarsboomd. Dat zou ook tè genereus zijn geweest, en er zijn andere belangen, die jij even goed als Van Eyck, als Van D., als Menno en als ik beseft: de kwestie van de 'pénétration pacifique' van de katholieken in 'wereldbeschouwelijke' (!) onderwerpen en dgl. Maar wat mij betreft, daar kan ik me nauwelijks warmer voor maken dan voor den leerstoel op zichzelf; ik zit dan ook niet bij de krant. Zat ik er, dan zou ik zeker door de hitte van de polemiek of zoo vervoerd worden, want 'te goed' daarvoor ben ik bepaald *niet*! (o Heere nee.)

Wil je me niet eens je stuk[2] sturen over het waarheidsboek van de Schoondochter? Dat interesseert me heel wat meer. Mijn brochure is naar een uitgever en ik zal zorgen dat die je ook 'gewordt'. Nu ben ik goddank alweer met kracht aan wat anders bezig. Weet je dat ik 'à mes heures' werk aan een lange novelle in dichtvorm, genaamd *De Grijze Dashond*? Vestdijk is er verrukt van, en Jany was niet, zooals ik dacht, vies ervan; hij zei zelfs dat hij 'zeer geboeid' was. Maar de helft moet er nog bij en ik word teveel door proza afgeleid!

Tot zoover voor heden. Stuur me af en toe eens een *Nwe Eeuw* met wat aardigs erin.

Hartelijk gegroet, ook door Bep,

je EduP.

Ik heb in mijn brochure gezet dat de 'vitaminen' die onze natie noodig heeft, Multatuli-vitaminen zijn en geenszins Vondel-vitaminen, zoodat er een Multatuli-stoel moet worden opgericht, die bezet moet worden, niet door Van D. maar door du Perron. Als ze 't nu maar niet echt gaan doen; stel je voor![3]

2. In *DNE* van 18 januari 1940, p. 456–457, besprak Engelman in 'Over Multatuli' *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* en schaarde zich aan DP's zijde.
3. *Multatuli en de luizen*, p. 61 (*Vw* 4, p. 613).

3974. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 24 januari 1940*

Den Haag, 24 Jan.'40.

Geachte Heer De Hart,

Kunt u mij dat art. van G. Kalff in *Eigen Haard*[1] nog eens opgeven, waarin sprake was van portretten v. Mult.? U gaf 't me indertijd op, maar ik ben de notitie kwijtgeraakt. Ik krijg nl. van *Elsevier's* een verzoek om over Mult.'s portretten en uiterlijk een artikeltje te maken (met foto's) en zou nu graag dat art. van Kalff opzoeken. Was 't niet in 1903?

Bij voorbaat dank, steeds uw

EduP.

3975. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Den Haag, 24 januari 1940*

Den Haag, 24 Januari '40.

Beste Jit,

Laat ons één ding *afspreken*: denk nooit dat ik op een dergelijke idiote manier (door plotseling te boudeeren of zoo) een vriendschap 'uit' maak. Tenzij wanneer een vriend werkelijk iets *beneden alles* gedaan had—en meestal weet je dan in je binnenste eig. allang dat hij je vriend niet meer is—verdient hij op z'n minst toch een uiteenzetting, al was 't er een vol boosheid en verwijten. Dus als je niets van mij hoort, is er een andere reden; op het oogenblik bv. drukte—ik moet zooveel per dag pennen dat ik soms gruw van papier en inkt —of ziekte of zoo. Bijv. nu net was ik een week grieperig en daarna, de 2e keer dat ik uitging, ben ik op de harde sneeuw gevallen, op rug en achterhoofd en met zoo'n smak (ik liep hard naar een autobus) dat ik werkelijk een oogenblik naar adem lag te snakken op die sneeuw als een visch op het droge. Mijn rug en borst hebben mij daarna dagen lang pijn gedaan, en ik herinner mij eig. niet dat ik ooit zoo'n ongelukkige tuimeling gemaakt heb. Op je 20e val je 2 × zoo zacht als op je 40e!

Van Walraven kreeg ik nu ook een brief. Hij voelt zich door iedereen verlaten, miskend, bitter. Het *is* een drama, met dezen man. Hij heeft het beroerder dan 90% van de 'Europeanen' in Indië. Enfin,

1. S. Kalff, 'Bij Multatuli's portret', in: *Eigen haard* 35 (1909) 18 (1 mei), p. 273–277.

ik vind het best dat jij voet bij stuk houdt, en als je eenmaal zóó voelt, valt er niets aan te doen en zou 't ook onzin wezen te huichelen dat je wat anders voelde. Alleen vind ik wèl dat Walraven's antwoord[1] behoorlijk in *K. en O.* moet staan, als 't er eenigszins mee door kan.

Ik vind het vreemd dat ik, na al mijn geschrijf[2] aan Koch van nr. 13, het nr. met mijn brief aan Sjahrir,[3] géén ex. meer kreeg. Zou *jij* een paar ex. (4 of 5) daarvan willen verzamelen en ze mij zenden? Ze kunnen toch niet telkens wegraken. En Koch zal ze toch zeker wel gestuurd hebben. Gek is dat! Maar doe jij 't dan nog eens, dan weet ik zeker dat ze althans in Indië op den 'postweg' gezet werden.

Van Koets hoorde ik dat hij iets voor je zocht of al open hield op 't Dep. v. Onderwijs. Mij lijkt dat geen slechte zaak, van hier gezien; zeker zoolang je 't rijmen kunt met je schrijven in *K. en O.* Je hebt kans dat dat best meevalt; vergeet niet dat menschen als Koets en Idenburg en Brugmans tot de fatsoenlijksten behooren die 'de Oost' aan Europeanen oplevert;* dat zij in staat zijn zeer genuanceerd te lezen wat je schrijft. En kepala-rampok-proza[4] verwacht zelfs ik niet van je! noch jij van jezelf...

Walraven's bezwaren tegen 'jullie' zijn niet au sérieux te nemen op 'ons' (jou-en-mijn) peil. Ik bedoel: *daar* zijn die bezwaren zelf allang uitgestorven en W. weet het drommels goed, in zijn binnenste, al zal hij 't niet toegeven. Zijn bezwaren zijn die van den oudindischgast-brombeer, erger bedoelt hij 't niet; het gaat in werkelijkheid tegen den kebon en de kokki en zijn vrouw Itih en haar familie. Op dat peil héέft hij natuurlijk ook wel gelijk; en 't mooiste is: hij héέft een vrij diepe wrok, maar hij meent het tòch niet erg. Zoodra jij er mij over schrijft breng je deze gevoelens op een soort sociologisch-philosofisch peil waar ze *uiteraard* niet thuishooren; een bladzij *Spectator*-gebrom, die heel amusant kan zijn om zijn betrekkelijke raakheid, is nu eenmaal uiteraard iets anders dan de veralgemeening vol *diepere* beteekenis die jij eraan geeft. Wat die controleur

(* dwz. ontvangt, om logisch te blijven!)

1. In *K&O* 2 (1939–1940) 21–22 (16 december 1939/1 januari 1940), p. 338–340, beantwoordde Walraven onder de titel 'Apologie' kritiek van Soejitno Mangoenkoesoemo (zie 3920 n 3) op zijn visie op de Indonesiër.
2. Niet teruggevonden.
3. 'P. P. C. (Brief aan een Indonesiër)' als 'Indies Memorandum XV' in *K&O* 2 (1939–1940) 13 (16 augustus 1939), p. 195–197 (*Vw* 7, p. 124–131).
4. Wildemansproza.

Batten betreft, die is weer specialistisch-adat-achtig, adat-kennerig bezig; die komt wéér op ander terrein. Natuurlijk kan je zoo heel best een discussie gaande houden, je kunt er zelfs serieus een ruzie van maken, maar au fond bedoelt elk van jullie 3 iets anders.

Die Batten is de oudere broer van mijn vriend F. Batten, de student in de letteren die mij met *De Muze van J. Comp.* hielp. Dezen controleur ontmoette ik nooit; hoewel hij een groot lezer van mij schijnt te zijn. Het is ongetwijfeld aardig bedoeld van hem dat hij je schreef; dwz. hij schreef je vmdl. minder om het art., dan om met jou in contact te komen. Zijn broertje Freddy kent je uit mijn verhalen en uit sommige brieven van je, en is ontzettend goed over je te spreken, wil vriendschap met je sluiten zoodra hij in Indië komt, etc.—en daar hij een fenomenaal briefschrijver is, eenvoudig omdat hij (nog) niets anders schrijft en toch al jaren door 'schrijversroeringen' gekweld wordt, is er veel kans op dat de broer-controleur via hem al veel van je gehoord heeft.—Natuurlijk is jouw verdediging van den koelie en de arme desa-mensch, *psychologisch,* volkomen juist.

Zoo'n lijst van werken die een overzicht van de europ. cultuur geven, krijg je van mij niet. Die kan iedereen je geven. Je blijft dan bij als 't ware *kaarten*, topografische plattegronden, meer of minder aardig—en daar komt het niet op aan, op 't *proeven* komt het aan. Je hebt meer kennis van Europeanen opgedaan door met mij werkelijk om te gaan, dan wanneer je van buitenaf 1 schrijver, 1 militair, 1 dokter, 1 ingenieur, enz. had zitten bekijken; met dat je-vertrouwd-maken met de europ. cultuur gaat het precies zoo. Heb je een paar handleidinkjes noodig, neem dan de kortste en meest overzichtelijke. Maar vergeet niet: je bent dan op 'volksuniversiteitspeil'. Vraag Koets dergelijke gidsen, en ook andere boeken; hij is het best in staat je te helpen, cultureel. Koch is te veel sociologisch georiënteerd, door zijn *eigen* belangstelling al; hij zou je te vaak, met de beste bedoelingen, in dit opzicht verkeerd begrijpen.

Lees een holl. vertaling van de *Ilias* en van de *Odyssee* (vraag aan Koets welke—*mij* lijkt Vosmaer beter dan Boutens, die in 't hollandsch te grieksch gebleven is!) en verder de *Verdediging van Socrates* (door Plato) en zoo, stap bij stap, de dingen zelf; dàt is cultuur. Je hebt heusch meer aan 10 dingen die je werkelijk zelf kent, dan aan 1000 dingen die je'weet' (uit gidsen), hoewel je dààr natuurlijk ook wel wat aan hebt. Maar toch meer gemak dan wat anders; en in ieder geval, laat de twee *direct* samengaan. Denk niet dat je *eerst* die gidsen

moet bestudeeren en daarna pas de dingen zelf gaan lezen. Bespreek dit maar met Koets; ik denk dat hij je 't zelfde zal zeggen.

Nu een boodschap voor Tjitjih en Gondo. Van Querido kreeg ik het ms. terug, met zeer afwijzende opmerkingen. Ik heb het nu naar De Haan gestuurd (dat is de uitgever van Beb Vuyk) en die wil wel, maar zegt dat het een heel 'experiment' is. Hij durft niet veel bieden en wil dingen anders hebben. Ik ben nu daarover in corresp. met hem[5] en zal dadelijk aan Tjitjih en G. schrijven, zoodra er iets beslist moet worden.

Bep werkt ook hard mee, tegenwoordig, maar schrijft hier nog wat onder. Veel hartelijks, ook aan Nining en Karim, en een hand van steeds je

E.

P.S. Wij blijven hier zeker tot eind Februari. Als wij weggaan, en waarheen, hoor je 't. Houd ons op de hoogte van jouw verplaatsingen: Bandoeng of Batavia?

Lieve Tis,

Voor jou ook een heele spanning: of Jit nu in Batavia of Bandoeng terecht komt. En als hij op 't Dept. is, hoe dan met jou? Laat maar gauw weer iets hooren.

Wil je gelooven dat ik nu al weer af en toe heimwee heb naar dat Indië waar ik me zoo beroerd heb gevoeld? D.w.z. ik zou er zoo af en toe eens een weekje willen logeeren om vrienden te zien en dan weer terugvliegen. En ik wou dat ik Tati en Tjonnie en Bolly[6] af en toe eens bij Alain op visite kon hebben...

Zeg aan Nining dat ik een sloome schrijfster ben van nature, dus dat ik de aansporing noodig heb van een brief af en toe om op te *antwoorden*!

Hoe is je gezondheid? Doe ook mijn groeten aan mevrouw Arttiah, en aan[7]

Bep.

5. Niet teruggevonden.
6. Tjonnie is de oudste zoon en Bolly een vriendje.
7. Gedeelte van het papier ontbreekt.

3976. *Aan F. E. A. Batten: Den Haag, 26 januari 1940*

Beste Freddy,

Zou je den heer Liefhebber[1] *alle* deelen van Stapel, *Gesch. v. N.I.*, die bij jou zijn, willen meegeven? Ze moeten allemaal worden overgedaan, bij gebrek aan één soort papier.

Wanneer zie ik je weer eens?

E.

Sportlaan 125

3977. *Briefkaart aan J. Pée: Den Haag, 26 januari 1940*

Den Haag, 26 Jan. '40

Zeer geachte heer Pée,

Ik zend u gelijk hiermee een envelop vol knipsels over laatst verschenen Multatuliana, bijna alles over de lady. U hoeft mij hiervan niets terug te zenden. Jan Engelman[1] (in *De Nwe Eeuw*) is ook een katholiek, dichter van talent overigens; wat hij schrijft is toch wel wat beter dan Van Duinkerken! *De Telegraaf*[2] is best, maar vergis u niet, die menschen hebben aan u en mij niet minder het land, en het 'drie-hoog' waar *zij* op leven is in heel den lande bekend! Ter Br. adviseert me, het in den Rijn duwen v. Tr. M.[3] te schrappen, als verzwakkend voor de rest van 't betoog. Het kan waar zijn; hoewel 't me aan het hart zou gaan, maar enfin, *zijn* weduwe en kinderen hoeven dat niet te lezen. Ik veronderstel dat u nu toch wel zoowat klaar bent met de lectuur. Ik veranderde hier en daar nog wat. Eig. heb ik er nu ook schoon genoeg van. Wat is dit land blij als 't mee op Mult. kan afgeven; het gaat er toch overal als koek in, wat de lady vertelt. Alleen het fatsoen eischt wat 'voorbehoud'. Vriend. gr.

EduP.

1. Boekbinder in Den Haag.

1. Zie 3973 n 2.

2. De niet ondertekende bespreking van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* in *De telegraaf* van 24 januari 1940 (av.) onder de kop 'Ruzie drie-hoog-achter' was negatief.

3. Mr. S. Tromp Meesters reed in december 1937, na een bezoek aan Nieder-Ingelheim, met zijn auto bij Rüdesheim in de Rijn en verdronk (Zie *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, p. 3–4). Door DP werd op dit feit niet gezinspeeld in *Multatuli en de luizen*, p. 39 (*Vw* 4, p. 585).

3978. *Aan A. E. van Rantwijk: Den Haag, 26 januari 1940*

835 Laan v. Meerdervoort, 26 Jan. '40.

Geachte Heer Van Rantwijk,

Van Vestdijk zult u een stuk van mij gekregen hebben voor *G.N.* over Multatuli.[1] Zoudt u mij dit stuk even terug willen laten zenden alvorens te laten zetten? Bij nadere bedenking wil ik er de passage over Van Deyssel, Couperus en zoo toch uit halen; die bewaar ik liever voor een later en grondiger beredeneerd stuk. –

Hoe staat het overigens met het honorarium? Ik kreeg 20 overdrukken van mijn art. over Van Twist en Mult., niet voor 10 ct. maar voor 20 ct. per overdruk (het waren nl. 2 cahiers, dus soit!) —maar met die f 4 is, hoop ik, toch niet mijn heele honorarium vereffend? Graag dus het ontbrekende, dwz. resteerende; of nader bericht.

Belt u eens op wanneer wij elkaar terugzien? In de loop van de volgende week zou ons schikken. Ik lag een week met griep.

Tot ziens en m. vr. gr. uw dw.

EduPerron

[2]Vervalt; daarnet krijg ik het geld!

3979. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 27 januari 1940*

Den Haag, 27 Jan. '40.

B.M.—Over je persoonlijkheid, tegenwoordige en toekomstige waarde, al of niet in verband met de tegenw. jeugd, maar eens mondeling weer; zoo op papier word ik er langzamerhand wat kregelig van. De tijd *is* beroerd, maar voor iedereen, ook voor de 'werkers' die weten waar ze op afgaan, dus neem dat niet als excuus speciaal voor de jeugd. En dan vooral niet als je bovendien niets beters gevonden hebt als 'redding' dan aan Djoegasjwili te gelooven! (dat is nog het mooiste).

Over een tijdje moet ik weer nr. Amst. en heb dan je hulp noodig,

1. 'De waarheid der wrekende schoondochters'. In: *GN* 38 (1940) 3 (maart), p. 340–348; niet in deze vorm in *Multatuli en de luizen* en *Vw.* 'De passage over Van Deyssel, Couperus en zoo' werd op p. 342–343 gehandhaafd.
2. Deze regel in margine naast de tweede alinea geschreven.

want dan moet ik alle nog niet gereproduc. port. v. Mult. even verzamelen en aan je meegeven voor een overneem-kiek. Het zijn er maar 2 of 3, schrik niet; de rest hèb ik. De kwestie is dat ik voor Tielrooy (*Elsev.*) een stuk moet maken over hoe Mul eruit zag,— wel aardig, met de beschr. van allerlei lui die hem gezien hebben, als Huet, d'Abl. v. Giessenb. en zoo,—maar dan moeten de 12 foto's (portretten) die er van hem bestaan erbij, anders is meer dan de helft v/d aardigheid er af.

Ik schrijf je dan tijdig.—Après tout, doet de jeugd *niets* anders dan zich aan ouderen staven en optrekken tot ze die ouderen kunnen 'overwinnen' en den nek omdraaien. Daarover ook mondeling meer. Beste groeten ook aan v.G.

EdP.

Opdracht komt erin.[1]

Graag die muziek![2]

3980. *Aan L. P. J. Braat: Den Haag, 28 januari 1940*

Den Haag, 28 Jan. '40.

Geachte Heer Braat,

Dank voor de nrs. van *K.K.K.* die ik behoorlijk kreeg. Hierboven een rondeel[1] dat ik u zend, in ruil voor het vervallen sonnet voor het schilderij van Willink,[2] maar wilt u dit dan publiceeren onder die teekening van 'Juana'[3] die ik u gaf en die niet gereproduceerd werd? Misschien is het zelfs aardig bovenstaand vers eronder te reproduceeren in hs.; is dat te duur, dan maar gedrukt. En wat denkt u, om als titel erboven te zetten: *Bij nog een auteurstekening?*

De verdere teekeningen, die u nu reeds benut hebt, zou ik graag

1. Zie 3991 n 1.
2. Van Moerkerken had muziek gecomponeerd bij het 'Kinderkoor' uit 3971.
1. Gedeelte van briefpapier ontbreekt, waarop de tekst van het rondeel, 'La véritable Manola'; niet gepubliceerd in *Kroniek van kunst en kultuur*, later opgenomen in *Parlando. Verzamelde gedichten*, Rijswijk 1941, p. 133 (*Vw* 1, p. 127).
2. Zie 3893.
3. Zie 3952 n 2.

binnenkort terugontvangen. De 5 of 6 teekeningen van Jef Last kunt u naar zijn persoonlijk adres zenden: Keizersgracht 326.

Tot nader en met vriend. gr.

EduP.

Dit rondeel is speciaal voor die teekening geschreven en niet andersom. De titel liegt dus niet.

3981. *Briefkaart aan J. A. A. Engelman: Den Haag, 28 januari 1940*

Den Haag, 28-1-'40.

Beste Jan E.,

Nu 't zoo lollig wordt in *De Nwe Eeuw*[1] over de fameuze leerstoel, bied ik je de volgende limerick aan voor dat blad.

Prof. Van Eyck spreekt:

'Uw eruditie, o Van Duinkerken,
Zal niet één students kruin sterken,
Maar uw vaerzen zijn waard
Dat mijn trap voor uw staart
U zonder proces gaat in puin werken.'

De prof. spreekt in 'n deftige taal. Je mag er—daar ongeteekende stukken mij tegen de borst stuiten—bij plaatsing[2] gerust mijn naam onder zetten.

Beste groeten, je

EduP.

3982. *Briefkaart aan A. F. E. van Schendel: Den Haag, 28 januari 1940*

Den Haag, 28-1-'40.

Beste Sjeu,

Ik ben zoo onvoorzichtig geweest mijn compl. werken v. Gide hier te laten binden door iemand[1] die het allerberoerdst heeft gedaan. Strookjes papier v. andere kleur ingeplakt etc. Ik wil ze nu

1. In *DNE* van 25 januari 1940, waarvan Jan Engelman redacteur was, waren behalve zijn eigen verzen (zie 3968 n 5 en 4032 n 2) nog twee andere spotverzen, onder initialen, gepubliceerd.
2. Niet geplaatst.
1. Zie 3976 n 1.

binnenkort laten overbinden (repareeren) door iemand die weet wat binden-met-fatsoen is. Ken jij een goede binder? (volgens fransche begrippen). In Amsterdam? En niet te duur. Zoo ja, kan je mij zijn adres opgeven?

Ik kom misschien over een tijdje weer in Amst., maar wanneer precies weet ik nog niet. Gaan je ouders nr Italië? Wanneer?

Heb je de *Kron. v. K. en K.* gezien met auteursteekeningen?

Hoe gaat het verder? Hoop je eerlang terug te zien. Als je hier komt, kom dan bij ons koffiedrinken of eten.

Hart. gr. voor allen,

je E.

3983. *Aan J. A. A. Engelman: Den Haag, 29 januari 1940*

Den Haag, 29 Jan. '40.

Beste Joannes,

Je wordt zelf een snoes van een briefschrijver! En wat meer zegt, je bent nu toch al een geïnteresseerd strijder in den stoelstrijd geworden, merk ik. Dit maak ik op: 1° uit het feit dat de *Nwe Eeuw* nu 'verzen' publiceerde, 2° uit de niet meer 'losse' betoogtrant van je brief zelf. Daar ik je gisteravond een limerick zond over den stoelstrijd, haast ik me je te antwoorden op het epistel dat ik vanmorgen kreeg, uit vrees voor misverstand.

Op je redeneering inzake Menno's houding kan ik niet serieus ingaan, omdat ik ... niet Menno ben. Ik kan je alleen zeggen dat hij een tijdje geleden tegen mij zei wat ik je schreef, en dat *ik* geen reden heb hem niet te gelooven. Moet ik nu een gewetensonderzoek instellen; hem diep in de oogen kijken en zeggen: 'Menno, en nu de waarheid en niets dan de waarheid, wil je V.D. dien stoel door den neus boren (fraai beeld!) of niet; *persoonlijk* ook?' Misschien dat hij hem nu wèl serieus naar de Mokerhei wenscht. Ik vind dit tenslotte al van even weinig belang dan het feit of V.D. erop gaat zitten of niet; want in tegenstelling met jou, en ondanks de limerick die ik je zond, laat de zaak me nog steeds vrij koud. Ik vind, dat al die insinuaties (in de stukjes in *De Groene*[1] enz.) dat de booze Ter Braak hier achter

1. In het niet ondertekende stuk 'De Leidsche Vondelleerstoel' in *De groene Amsterdammer* van 27 januari 1940 werd verondersteld dat Ter Braak de motor achter het protest tegen Van Duinkerkens benoeming was. De sterkste bezwaren leefden bij Van Eyck, die Van Duinkerken niet naast zich duldde.

zit, een beetje vuns zijn, omdat jullie allemaal—jij nu dus ook!—niet schijnen rekening te houden met den wil en het strijderstemperament van Van Eyck in dezen, die heusch geen Menno noodig heeft om hem aan te wakkeren. De lezing 'Van Eyck is op het oorlogspad gebracht door Ter Braak' is absurd. Van Eyck wenschte het oorlogspad te betreden en wendde zich tot *Het Vaderland*; de rest is een kwestie van polemiek. Ik geef je dit als mijn persoonlijke opinie, na wat ik je al eerder schreef over die polemiek zelf, eenmaal begonnen. En jij zult daarover ook wel geen toelichting behoeven, nu je me eerst schreef dat je je er niet dik over kon maken en later in (of met) *De Nwe Eeuw* er zoo krachtig aan deelnam.[2] Ik neem overigens nog aan dat je dit wel moest, maar ... morgen komt iemand vertellen dat *jij* eig. de man bent die altijd achter V.D. gestaan heeft. Die psychologische interpretaties zijn er altijd een beetje naast, zoodra er partijen zijn; het boek van de Schoondochter kan ons daarin tot leering strekken.

Zaterdagavond waren hier bijeen—eerst bij Riche, later in een javaansch restaurant[3]—en ter eere van Jany: Van Eyck + vrouw en zoon, Jacques en Claartje, Jany, Gisèle Waterschoot van der Gracht, Elisabeth en ikke. Er is toen veel over de stoel en de Verzen in de *Nwe Eeuw* en alle andere ongeteekende stukjes in *Groene, Holl. Weekblad*[4] en zoo gepraat, gelachen, geschermutseld. Ieder was tegen V.D. in dit gezelschap; ieder gaf Van Eyck a priori gelijk. Jany zei dat, als V.D. deze stoel nog wèl kreeg, de medische faculteit beslag moest leggen op zijn lijk om de dikheid van de huid ervan te analyseeren. Ik maakte die limerick.—Wat is de psychologische interpretatie daarvan? Dat een partijtje Judassen daar gecomplotteerd heeft en dat elk van ons V.D. dien stoel misgunt? Wat mij betreft, Joannes, ik kan 80 limericken op dien man schrijven en hem dan zijn Vondel-katheder nòg gunnen. Als dit dubbelhartig is—ainsi soit-il! Roomsch? Ook goed.

Maar voor jou schijnt de zaak ernstiger geworden. Wie weet zullen we elkaar nog in druk bestrijden, als deze razernij voortwoedt. Ik heb alleen de pest aan al die anonieme worstelaars. Kan bv. die

2. In *DNE* van 25 januari 1940 werd in 'De Leidsche Vondel-leerstoel. Het geheiligd specialisme' gesuggereerd dat Ter Braak door persoonlijke rancune tegen Van Duinkerken werd gedreven.

3. 'Boeatan', hoek Kneuterdijk-Heulstraat in Den Haag.

4. *Het Hollandsche weekblad* werd geciteerd in het in noot 2 genoemde artikel.

idioot, die Menno nu Vondel een 'puber' deed noemen (in *De Groene*)—1° zou 't nooit zóó mal zijn geweest maar 2° was Vondel voor Menno immers nu juist de typische 'senex'!—zijn naam er niet onder zetten? Op 't oogenblik denkt iedereen dat V.D. zelf al die stukken en vaerzen geschreven heeft en dat hij dus een drukke week heeft gehad. Een van 't gezelschap veronderstelde dat *jij* die verzen in de *N. Eeuw* kon hebben gemaakt; ik heb dit tegengesproken (wat misschien dom van me was). De verzen in *K.K.K.*[5] waarin V.D. Arenosius wordt genoemd (ik zou Asinorus verkozen hebben) schrijf *ik* toe aan V.D.: ze zijn rijkvloedig, 'gelijkend' naar den vorm en volkomen leeg en zouteloos; typische kenmerken van dit poëtisch talent. En de vaerzen in mijn limerick bedoeld zijn eig. diè.

Ziedaar voor ditmaal. Je stukje over de Schoondochter (dat ik van iemand anders kreeg)[6] was best.—Hartelijk gegroet toch, zelfs bij den stoel,—je

Ed.

[7]Heb je mijn stukje over auteursteek. gezien in de *K.K.K.*? Vind je dat niet veel aardiger dan die heele Asinorus-stoelbeweging?

3984. *Aan de heer J. Pée: Den Haag, 29 januari 1940*

Den Haag, 29 Jan. '40.

Zeer geachte heer Pée,

Met belangstelling las ik uw brief. Ik wacht nog steeds op bericht van de uitgeverij *Contact* te Amsterdam over de uitgave van die brochure.[1] Willen ze daar niet—en elders ook niet— dan kan ik eens aan Angèle Manteau, thans mad^me^ Closset, schrijven of zij er iets voor voelt.

Uw theorie dat Edu zijn vader niet meer opgezocht zou kunnen hebben als dat pak slaag[2] waar was, lijkt mij zwak. Nà dat pak hebben vader en zoon zich uiterlijk verzoend en werden uiterlijk alle relaties

5. In de *Kroniek van kunst en kultuur* 5 (1940) 4/5 (15 januari), p. 49–53, stond het parodistisch toneelstukje 'Arenosius of moordende onnozelheit. Interlocaal treurspel niet van J. van den Vondel'.
6. Zie 3973 n 2.
7. Op achterzijde van de envelop geschreven.
1. *Multatuli en de luizen.*
2. Zie 3921 n 7.

dus weer mogelijk. De onherstelbare haat zat binnenin. Dat is zeer wel mogelijk, en zelfs waarschijnlijk. Maar daarmee wil ik niet zeggen dat ik *niet* aan de waarheid van dat pak slaag twijfel. Als Edu het op z'n mooist aan Annette had verteld, na x jaar, en Annette het voor deze gelegenheid op z'n allerprachtigst had naverteld, zou ook mij dat allerminst verbazen! Ik zeg alleen: *als* het waar is, verklaart het van alles en nog wat.

Aan u om de schoondochter op deze punten te antwoorden. U beschikt over alle gegevens, die ik niet heb. En als u werkelijk feiten kunt aantoonen en leugens weerleggen, *moet* u dat natuurlijk doen. Alleen geloof ik dat u de waarschijnlijkheid van uw betoog[3] of voorstelling verzwakt, wanneer u Edu *niets* goeds toekent; dat zult u zelf inzien. Ik bedoel nu: met het oog op het publiek dat uw antwoord lezen gaat. Tusschen u en mij is het verschil van instelling t.o.v. Edu in één woord gezegd: u denkt, wanneer u hem ziet: 'die rotjongen'; ik denk, voor 50%, ook zoo, maar daaronder zie ik voor 50% 'die arme jongen'. Want het wàs dan toch om den dood geen pretje, zoon van Multatuli te zijn! (Evenmin als het voor Tine een pretje was om Mimi als huisgenoote te moeten slikken. *Onze* sympathie voor Multatuli en Mimi hoeft ons hierin toch niet te verblinden!)

Eerlijk gezegd: Multatuli's charmeerderij van al die diverse juffrouwen vind ik zelf zijn vervelendste kant. Zoo'n briefje[4] als hij aan Stefanie Omboni schrijft onder een brief v. Tine (in uw bundel van 1895) geeft ten voeten uit dàt beestje in hem. Daar raakt hij een beetje Raspoetin en soortgelijke biologeerende charmeurs; die kant van 'Dek' om zich te omringen met toegewijde vrouwmenschen en daar een soort chapelle van te maken, heeft hij ook gemeen met le Sâr Péladan[5] en zoo. Hij had een paar hoogst vervelende dingen in zich: rhetoriek, sentimentaliteit en de *exploitatie* daarvan, profeterigheid, een zekere mythomanie. Maar dit wordt alles goedgemaakt door de kanten die zijn vijanden niet willen zien, omdat ze geborneerde burgertjes zijn: door zijn menschelijkheid, zijn eenvoud in veel dingen, zijn oprechtheid (quand même!), zijn humor en zijn geest, zijn rustelooze intelligentie ook. Het *was* een 'vat vol tegenstrijdigheden'; de

3. Zie 3931 n 4.

4. Douwes Dekker schreef voor de eerste maal aan haar op 30 maart 1863, zie *Tine* (3934 n 3), p. 2–3 (Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 131).

5. Joséphin Péladan (1858–1918) was de Sâr (leider) van de Franse Ordre de la Rose-Croix.

vraag is maar wat overweegt! De theorie dat deze man een komediant was, die alleen echt was in zijn slechte eigenschappen en acteur in zijn goede, is zóó idioot, dat ik die niet zou willen hebben als ik de grootste vijand van Mult. was.

Leest u Marie Anderson eens, na de schoondochter. Het is ongelooflijk, zoo sympathiek als 't mensch dan wordt! Zij is tenminste niet een opgeprikte mevrouw, zij heeft nog merkbaar plezier in haar gescharrel met 'Dek', zij geeft zichzelf royaal bloot en ze heeft zelfs een zekere humor, al is ze alles bijeen een goedkoope vrije-vrouw v. 1890.

Tot zoover. Geloof mij met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

3985. *Aan Chr. J. van Geel: Den Haag, 30 januari 1940*

Den Haag, 30-1-'40.

Waarde Heer Van Geel,

Dank voor uw uitgebreide brief, het portret en het p.s. van Emile. Hoe 'wesperiger' deze brieven worden, hoe 'aardiger jongens' ik de schrijvers vind. Maar u bent nu eenmaal gesteld op zeer genuanceerde brieven, waarin alle woorden, opmerkingen, inzichten nog eens getoetst en heronderzocht worden, het losse vastgemaakt en het vaste weer los, wat ook wel iets aardigs heeft, maar wat op papier nog heel wat meer moeite en tijd vergt dan in een gesprek. En al zou ik de lust hebben, de tijd ontbreekt me. We zullen het vereischte antwoord op uw brief dus mondeling behandelen, als u het goedvindt, wanneer we elkaar in Amsterdam terugzien. Ik zal Emile tijdig waarschuwen, want zijn fotokunst moet noodig weer eens de wespensteken afwisselen. Beste groeten voor ubeiden en tot ziens

E.duP.

3986. *Aan C. de Hart: Den Haag, 30 januari 1940*

Den Haag, 30 Jan. '40.

Geachte Heer De Hart,

Veel dank voor het gezonden nr. *Eigen Haard*.[1] Ik kan nu goed

1. Zie 3974 n 1.

opschieten. Binnenkort kom ik in Amsterdam om 3 Mult. portretten van u te leenen (½ dag) om ze te laten overfotografeeren. Het zijn:

1. dat eene zittende,[2] pendant v/h portret dat vergroot werd en waarvan ik de vergrooting liet fotografeeren, dus dat klein formaat portretje. Hij heeft daar het hoofd op de borst. Hebt u daar het origineel van, of is dat naar de kelder der U.B.?

2. het zittende en opkijkende met de jas van Bekking aan, het z.g. Sjaalman-portret[3]; dat hebt u in fototypie of zoo, mooi ingelijst, u liet het mij eens zien;

3. het origineel van dat portret waar u nog veel *her*drukken van hebt, die u wel eens uitdeelt. (Dit is het portret dat Ter Braak publiceerde in zijn brochure *Mult. en Douwes Dekker.)*[4] Het oorspr. portret hebt u opgeplakt met 3 andere portretten, maar *daar* wou ik een foto van laten maken.

4. de litho van Mitkiewicz[5] die u bij u thuis ook hebt. Daar kunt u mij misschien gewoon een ex. van leenen, dan kan de clicheur daar direct een cliché van maken. U gaf mij, toen ik u voor 't eerst bezocht, het profielportret (litho) door Allebé[6]; maar ik bedoel nu het andere.

Wanneer zou u dit bijeen kunnen hebben (alleen nr 1 op dit lijstje is misschien niet zoo makkelijk te vinden)? Als u een middag met mij afspreekt in het M.M., kom ik speciaal ervoor nr Amsterdam.

Met vriendelijke groeten steeds gaarne uw

EduPerron

3987. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Den Haag, 30 januari 1940*

Den Haag, 30-1-'40

Beste Sander,

Gisteravond zag ik toevallig een paar blzn. van de serie waarin

2. Zie DP, 'Multatuli's portretten' (zie 3818 n 1 en ook 3401 n 4), *Vw* 4, p. 668, nr. 12.
3. Idem, *Vw* 4, p. 665, nr. 4.
4. Idem, *Vw* 4, p. 665, nr. 2.
5. Idem, *Vw* 4, p. 665, nr. 7.
6. Idem, *Vw* 4, p. 667, nr. 9.

mijn Multatuliana komen (bij Salden).[1] Daar de letter vrij klein is, ben ik bang dat de dokumenten niet goed zullen uitkomen als ze in kleinere letter gedrukt worden, zooals ik op de copie aangaf. Wat is daaraan te doen? Bij die dok. inspringen en gewone letter? Of mijn tekst kleiner en de dok. juist grooter? Bedenk daar iets op voor ze drukken gaan, of laat eerst even een proefje maken.

Wanneer hoor ik je door de telefoon?

Hartelijk gegroet,

EdP.

3988. *Briefkaart aan L. P. J. Braat: Den Haag, 31 januari 1940*

Geachte heer Braat,

Dank voor de gezonden teekeningen. Van Jef Last kreeg ik vanmorgen een briefk. dat hij noch een bewijsnr.[1] noch zijn teekeningen terug kreeg. Zou u er *vooral* voor willen zorgen dat dit gebeurt? Zijn adres is Keizersgracht 326.

Vr. gr.

EduPerron

Den Haag, 31-1-40.

3989. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 31 januari 1940*

Den Haag, 31 Jan. '40

Geachte Heer De Hart,

Wat bedoelt u met 'het briefje van de N.G.'?[1] Ik heb hier nu alleen *Mult.'s Nalatenschap* en *Eigen Haard* en stuurde gisteren de bons daarvan. Het andere pak stuurde ik al dagen geleden compleet terug en ik kreeg al op mijn beurt een briefk. dat het terecht was en de bons vernietigd waren. Daar ik die bons—omdat de boeken zelf toch

1. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* werd niet in een reeks van Stols opgenomen. De typograaf Helmut Salden (geb. 1910), een Duitse vluchteling en vriend van Ter Braak. Hij ontwierp op diens verzoek sinds enige tijd de omslagen voor de schriften van *De vrije bladen*; vgl. 3687 n 4, zie ook *Bw TB-DP* 4, p. 415.

1. Vgl. 3957 n 6.

1. Het uitleenbriefje voor W. Meyer, 'Heldendaad of dolzinnigheid?', in *De nieuwe gids* 26 (1911) 9 (september), p. 335–346; vgl. 3959 en 3993.

terug gingen—hier gehouden had, heb ik ze toen zelf verscheurd. Mocht dat niet? Ik bedenk nu dat ik misschien ook postzegels had moeten zenden; maar ik meen dat het pak ongefrankeerd was. In ieder geval hoop ik dat het niet erg is en de fout gerepareerd kan worden. Mocht ik de U.B. nog geld voor porto schuldig zijn, laat u mij dat dan even weten?

Met vriendelijke groeten steeds gaarne uw

EduP.

3990. *Briefkaart aan H. A. Gomperts: Den Haag, 1 februari 1940*

B.G.[1]

Afgesproken: Vrijdag 12 uur bij ons en natuurlijk blijf je koffiedrinken.

Tot ziens.

EdP.

Den Haag, Donderdagmorgen.

3991. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 2 februari 1940*

Den Haag, 2 Febr. 1940

Beste v. M.,

Ik kom Maandag a.s. in Amsterdam en ben van 2–3 uur, denk ik, in het Mult. Mus. Zou je me dan daar willen opzoeken? Ik wil proberen van De Hart de origineele foto's te leenen, maar mag dat absoluut niet, dan moeten 2 of 3 ervan overgekiekt worden.

Mondeling kunnen we dan nog van allerlei afdoen en als je *L.v.H.* meeneemt, schrijf ik er wat in.[1]

Tot ziens!

EduP.

1. Henri (Hans) Albert Gomperts (geb. 1915), toen student en dichter, had in 1939 via Ter Braak DP leren kennen, zie *Bw TB-DP* 4, p. 556–557. In de korte tijd tot DP's dood ontmoetten zij elkaar herhaaldelijk. Twee brieven van een omvangrijker correspondentie werden teruggevonden.

1. 'Voor Emile van Moerkerken / die het ook zo moeilik / vindt mens te worden. / E. du Perron / Februari 1940.' In Riche, Den Haag, 7 februari.

Den Haag, 2 Febr. '40.

Zeer geachte heer Pée,

Heel veel dank voor uw brief. Het is heel boeiend, al die details,* en ik kan niet anders zeggen dan wat ik u al zei: u moet dit alles natuurlijk behandelen. Dat zou u trouwens zonder aansporing van mij ook wel doen. Maar hoe 'nuchterder' u de *feiten* laat spreken, hoe beter. Die dagboekblzn. van Mimi[2] zijn zeker een sterk argument tegen de pak-slaag-scène, veel sterker dan de (oogenschijnlijke) verzoening Multatuli-Edu.

Ik schrijf dezer dagen voor *Elsevier's* een stuk over 'hoe Multatuli eruit zag', met alle portretten erbij.[3] Volgens mij 12; kent u er andere? Ik bedoel deze:

1 portret met puntbaardje en hand a/d wang, door Overman
2 idem, maar dan de foto (vmdl. naar de oorspr. daguerreotype) die door het Mult. mus. gratis wordt uitgedeeld.**
3. portr. met puntbaardje meer en face (valsch volgens Mimi)
4. zg. Sjaalman-portret met grijze pèlerine, zittend (Br. IV).
5. portret door Séverin (in Brieven deel 5)
6. foto door Mitkiewicz (zeldzaam)
7. litho naar deze foto (zeer bekend).
8. profielportret, foto
9. litho door Allebé naar het vorige, maar den anderen kant uitkijkend, (zéér bekend).
10. opkijkend ouder portret, buste (o.a. door Ter Braak gepubl. in *Mult. en D.D.*).
11–12, twee zittende portretten van denzelfden dag als het vorige (door mij gepubl. in *Mult. tweede pleidooi*).

Kent u er nu nog andere? *Elsevier's* wil alles reproduceeren, dus profitons de l'occasion; dat wordt een aardige reeks, en ik zoek naar

* die zoon van Nonnie is overheerlijk! alleen maar *due mila*?[1]
** op 't M.M. weet niemand wie die foto maakte en naar wat!

1. Everdine (Nonnie) Douwes Dekker, gehuwd met Francesco Bassani, had twee zonen: Guido (geb. 1881) en Mario (geb. 1887). Publicatie van Pée over hen niet achterhaald.

2. Zie 3921 n 7 en 4063 n 4.

3. Zie 3818 n 1. De portretten werden in de hier genoemde volgorde opgenomen.

de beste origineelen die ik vinden kan. Kunt u mij misschien helpen aan een goede afdruk van de *foto* van Mitkiewicz? In 1895 schijnt een heer Jos. Judels te Antwerpen daar nieuwe foto's naar te hebben gemaakt. De oorspr. zijn nl. zeer verbleekt; het Mult. mus. bezit er 2 exx. van, maar het eene nog slechter dan het andere, sommige trekken zijn uitgewischt.

U zou mij zeer helpen als u mij aan een goede afdruk van dat portret kon helpen—niet de litho dus, die heb ik!—en u krijgt het ex. natuurlijk zoo gauw mogelijk terug. Mocht u nog een ander portret bekend zijn dan de 12 die ik bijeen bracht, dan zou dat wel héél mooi zijn!—

Mijn brochure komt vrijwel zeker uit bij *Contact*. Ik schrijf u binnenkort beter; deze brief moet weg omdat er eenige haast is met dat artikel.

Met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

3993. *Aan C. de Hart: Den Haag, 3 februari 1940*

Den Haag, 3 Febr. '40

Geachte Heer de Hart,

Afgesproken: Maandag om 2 uur op de U.B.

Ingesloten het N.G.-briefje. Dat het doorgescheurd is, komt door een zonderling staaltje van beseflоosheid. Ik had dit briefje al dien tijd op mijn schrijftafel liggen, juist omdat ik dacht dat u het misschien nog noodig zou hebben; toen uw briefkaart kwam, dàcht ik er gewoon niet aan, en gisteravond verscheurde ik het, omdat het toch wel niet meer noodig zou zijn en gooide het in den prullemand. Vanmorgen kwam uw nieuwe briefkaart en gelukkig kon ik het nog opvisschen. Maar is 't niet op verdwazing af?—Enfin, gelukkig dat u het zelf 'het prul' noemt.

Tot ziens en steeds gaarne uw

EduPerron

3994. *Aan A. C. Willink: Den Haag, 4 februari 1940*

Beste Carel,

Gelijk hiermee stuur ik je mijn stukje over auteursteekeningen. Schrijf eens of je vindt dat ik 'gelijk' heb.

Het vers voor de 2 dames Estelle-Wilma staat in het nr. van Februari van *G.N.*[1] Jammer dat het niet bij de reprod. v/h portret zelf kon staan, maar waar zou dat kunnen?—*G.N.* geeft geen reproducties, helaas.

Verder kreeg ik een brief van een meneer Smeding, wiens adres ik intusschen kwijt ben, om een verhaal te schrijven, in competitie met vele anderen, bij jouw *Gele Huis*.[2] Ik wil dat wel probeeren, maar moet dan minstens een foto ervan vóór me hebben, 'om bij te droomen'. Kan je me zoo'n foto bezorgen?

Mocht je 't adres weten van dien heer Smeding (toch niet een zoon van Alie?) geef me dat dan ook.

Veel hartelijks van ons 2 voor jullie 2 en tot ziens.

Je E.

Den Haag, 4 Febr. '40.

3995. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 6 februari 1940*

Waarde Heer Ett,

Ik zit inderdaad nog steeds diep in 't werk. Dank voor uw stuk, dat ik vandaag nog doorzend aan den heer Stapel. Dank ook voor de inlichtingen betr. Damme. Ik las dat boekje nu en vond het bizonder dunnetjes. Mijn boek over Lebak komt half April uit.

Wschl. komt mijn brochure over de *Luizen* bij *Contact* uit. Gaat dat toch niet door, dan kan ik nog elders probeeren.

Adriaan van der Veen zit er nog, maar het is toch zoo goed als zeker dat hij weggaat. Misschien doet u dus beter nù al te solliciteeren bij Schilt.

Tot zoover voor vandaag. De rest beter mondeling—over die jongeren van *In Aanbouw* en zoo—als u hier bent. Het beste, ook voor Dubois (zegt u hem dat ik hem natuurlijk schrijven zal, *als*[1] ik van plaats verwissel), en vriendelijke groeten van uw dw.

EduPerron

Den Haag, 6 Febr. '40.

1. Zie 3911 n 2 en 3893 n 1.
2. Het aan DP gevraagde verhaal is niet tot stand gekomen; zie voorts 4010 n 1–3.
1. De a is dubbel onderstreept.

Den Haag, 6 Febr. '40.

Geachte Heer Pée,

Ik was werkelijk zeer getroffen door uw prompte toezending van die 2 portretten,[1] die mij beide uitstekend van pas kwamen en dat niet alleen, maar die op zóó'n goed moment arriveerden dat ik ze met de andere mee kon nemen naar Amsterdam. De post bracht ze om 10 uur en om 11 zat ik in den trein. Alles is nu naar prof. Tielrooy, redacteur van *Elsevier's Maandschrift*. Zoodra ik de photo's terug heb (ik heb gevraagd haast te maken met het clicheeren), zend ik ze u terug, mèt de passe-partouts, die ik hier bij mij thuis bewaard heb. Ik hoop van harte dat dit u en uw huisgenooten geen te groote moeite gekost heeft; maar in ieder geval, ik dank u er zeer hartelijk voor.

Ik geloof dat ik alles nu au grand complet heb. Van het artikel stuur ik u natuurlijk een overdruk.

Ingesloten nog 2 stukjes over de schoondochter.[2]

Die brief van Nonnie aan 'Dek' van *na* de z.g. poging tot incest,[3] is zeker ook een uitnemend argument voor u. Ik spits me er werkelijk al op, uw contra-betoog[4] te lezen. Maar u en ik zullen door de pers hier heel wat minder 'begrepen' worden dan deze dame, die immers haar overleden en belasterde man verdedigt. Wij zijn maar vreemdelingen, die nu *voortgaan* met ruzie-maken; zoo zullen deze brave journalisten het voorstellen. Met-dat-al, wij zijn het Multatuli verschuldigd en er zijn gelukkig ook nog wel menschen, zelfs in de pers, die onze betoogen weer met vreugde zullen hooren.

Dat medaljon van Mult. (gips)[5] ken ik en is inderdaad in 't M.M. aanwezig. Maar ik neem alleen de portretten die bij zijn leven gemaakt werden, of de teekeningen en litho's dàárnaar. Alle posthume bustes, meestal zeer leelijk bovendien, laat ik maar weg. Er is één buste bij, die niet slecht is, die van dien Italiaan (Ersanelli?)[6] die

1. Twee van de in 3992 genoemde portretten; niet geïdentificeerd.
2. Niet achterhaald.
3. Zie 4063 n 2 en 3.
4. Zie 3931 n 4.
5. Mogelijk bedoelt DP een wit gelakt portret in houten lijst, ca. 14 cm. hoog, door H. Smit te Amsterdam.
6. Afbeelding van de buste van Multatuli door Ersanilli in Julius Pée, *Multatuli en de zijnen*, p. 95.

door u ook gepubliceerd werd, maar de man zag Mult. nooit en volgens Mimi was die buste niet gelijkend.

Tot zoover voor heden. Steeds gaarne de uwe,

EduPerron

Als het geen oorlogstijd was, zou ik u eerstdaags eens opzoeken. Nu graag wat later, als het u schikken zou. Dan kunnen we inderdaad praten.

Van strafport geen sprake!

3997. *Aan H. A. Gomperts: Den Haag, 7 februari 1940*

Beste Gomperts,

Hierbij dat stuk over Barnabooth,[1] in een mooie ronde hand voor waalsche zetters door mij overgeschreven in 1926 of 200. Ik kwam er helaas nooit toe, het in 30 exx. te laten drukken, zooals ik van plan was.

Bewaar het goed voor me, het is nagenoeg onvindbaar.

Beste groeten,

EduP.

Den Haag, 7 Febr. '40.

3998. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 7 februari 1940*

Den Haag, 7 Febr. '40
('s avonds)

Geachte Heer Ett,

Met bliksemsnelheid kreeg ik—per expreszending nog wel—uw artikel van dr. Stapel terug, samen met een art. van den heer De Hart dat ik hem ook aangeboden had. Blijkbaar vindt hij het niets voor de *Bijdragen Kon. Inst.* Hierbij zijn brief, met 2 andere adressen.

Wat wilt u nu dat ik doe? Zal ik het stuk naar prof. Gonggrijp zenden? M.i. maakt u daar weinig kans, maar het zou kùnnen... Naar Vestdijk voor *Gr. Ned?* Ik ben bang dat hij het niet literair genoeg vindt, maar het is ook te probeeren. M.i. maakt u in de *Indische Gids* een goede kans; of is die Nypels een soort fascist? Daar heb ik geen

1. Niet bewaard gebleven. Gomperts herinnert zich niet meer om welk stuk het gaat.

relaties mee, dus daar zou u het even goed heen kunnen zenden; misschien zelfs met meer kans van slagen (nl. als die N. maar een béétje fascist zou zijn).[1]

Schrijf mij omgaand. Vrijdag a.s. komen Jan en Annie Romein hier—dus overmorgen—en dan zal ik vragen of *zij* nog iets weten. Uw na-onderzoek in Lebak maakt beter kans voor 't *Kol. Tijdschrift*, als u het 'zakelijk-historisch' houdt.

Eerlijk gezegd viel uw stuk over den controleur mij heelemaal niet mee. Het zit vrij rommelig in elkaar, is nòch werkelijk interessant als 'bronnenpublicatie' nòch overtuigend als 'artikel' (essay kan je 't niet noemen). Maar ik wil wel probeeren het Vestdijk aan te praten, hoewel ik denk dat hij 't weigeren zou, zelfs als het van mij was.

Met vriendelijke groeten, uw

EduP.

P.S. Zou *De Stem* inderdaad niet iets zijn? Als ù 't daarheen zendt en aan D. Coster schrijft dat u mij vóór moet zijn, mij dunkt dat u dan een prachtige kans maakt!

3999. *Aan C. de Hart: Den Haag, 8 februari 1940*

Den Haag, 8 Febr. '40

Geachte Heer De Hart,

Van den heer Stapel hier kreeg ik de volgende adressen op:

De Indische Gids, Redacteur G. Nypels, Van Bleiswijkstraat 153, Den Haag.

Koloniaal Tijdschrift, Redactie-adres: Prof. G. Gonggrijp, Sijzenlaan 44, Den Haag.

Voor de *Bijdragen Kon. Inst.* waarvoor ik het bestemd had, vindt hij het niet geschikt. Zendt u een ex. aan elk van bovengenoemde 2 tijdschriften met verzoek om u spoedig te doen weten of ze 't op willen nemen of niet.

Ingesloten 1 afschrift terug. Het andere ïs naar Indië en wordt vrij zeker geplaatst in *Kritiek en Opbouw*.[1]

Met vriendelijke groeten, steeds gaarne uw

EduPerron

1. George Nypels, journalist en reiscorrespondent van het *Algemeen handelsblad*, was redacteur van *De Indische gids*.

1. Zie 3885 n 3.

4000. *Briefkaart aan J. van der Woude: Den Haag, 8 februari 1940*

Den Haag, 8 Febr. '40

Beste v.d. Woude,

Hoe staat het nu toch eig. met dien Veen? Hoewel de revisie van mijn *Scheepsjournaal* al maanden geleden werd teruggezonden, merk ik nòch iets van het boek, nòch van 't honorarium. Kan je hem niet vragen mij een soort contract of brief te zenden, conform aan den brief dien ik in Indië van jou kreeg, en hem nogmaals aanporren om dat honorarium te zenden. Ik wil—als 't moet— ook wel nr Amsterdam gaan om hem op zijn bureau op te zoeken hiervoor, maar wacht daar toch *liever* mee, tot ik zie dat jij er zelf niets meer aan doen kunt. In ieder geval is 't een raar heer, lijkt mij.

Hoe gaat het verder daar in Bergen? Wij gaan wschl. 15 Maart erheen; ik ben hier nog steeds niet klaar.

Beste groeten,

EduP.

4001. *Briefkaart aan J. van der Woude: Den Haag, 8 februari 1940*

Den Haag, 8 Febr. '40.

Beste Van der Woude,

Daarnet kreeg ik een postchèque van Veen groot f 120. Ik heb niet nagerekend of dit uitkomt met het aantal blzn. van *Scheepsjournaal*, dat ik trouwens niet meer weet, maar hoop dat het in orde is.

Benieuwd nu het boekje te zien.

Beste groeten,

EduP.

P.S. Ik vind daarnet jouw eigen briefje terug, waarin je zegt dat het honorarium f 120. zal zijn. Dat *is* dus in orde!

4002. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 9 februari 1940*

Den Haag, 9 Febr. '40.

Geachte Heer Ett,

Van mijn vrouw hoorde ik dat u toch nog gekomen bent. Op het R.A. moet u mij misgeloopen zijn. Intusschen zult u mijn brief en

dien v. Stapel gevonden hebben. Zooeven waren de Romeins hier, en om tijd te winnen heb ik uw stuk aan mevrouw Romein meegegeven, die het aan Donkersloot zal geven (met aanbeveling) voor *De Stem*. Goed? Zooniet, belt u haar dan op of gaat u er even heen. Telefoonnr. weet ik niet, maar 't adres is Dan. Willinkplein 21a. Misschien wilt u zelf aan Coster of Donker nogeens uitleggen hoe de zaak staat, hoewel ik dit aan Mevr. R. gedaan heb en waarom er dus haast bij is.

Hoor ik nog wat van u? Hartelijk gegroet,

EduP.

4003. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Den Haag, 11 februari 1940*

Den Haag, 11 Febr. '40

Waarde Heer Dubois,

Nog steeds moet ik op uw kaart antwoorden. Ik vroeg den heer Ett al, u te zeggen dat ik zeker tot 15 Maart nog hier bleef. Daarna wschl. Bergen, maar dat schrijf ik u dan wel. Over Hoornik heb ik nog steeds niet geschreven, maar als dat stuk klaar[1] is zal ik het u zenden en dan kunt u het na lezing aan hem doorgeven. U zult hem nu wel vaak zien als mederedacteur van *Criterium*. Dit blad lijkt mij, zoo gezien, heel wat meer belovend dan dat andere,[2] op touw gezet door den schoonen Hanno. Ieder wacht in spanning het 1e nummer af.

Het beste met uw werk en uzelf, en tot ziens!

Steeds gaarne uw

EduP.

4004. *Aan E. Gobée: Den Haag, 11 februari 1940*

Den Haag, 11 Febr. '40.

Geachte Heer Gobée,

Veel dank voor uw vriendelijk schrijven. Dat Van Hogendorp-archief, waar ik nu in ploeter, is onuitputtelijk en wij moèten van hier

1. Volgens een aantekening van F. E. A. Batten in de 'Bibliografie' (*Vw* 7, p. 582) is een artikel van DP over de Amsterdamse school, een bespreking van de poëzie van Ed. Hoornik, in de Duitse bezettingstijd verloren gegaan (vgl. *Vw* 6, p. 544).

2. Zie 3898 n 1.

weg, zoodat wij nu afgesproken hebben dat mijn vrouw in ieder geval 15 Maart naar Bergen gaat en daar alvast naar een woning gaat zoeken, terwijl ik zoo noodig tot begin April hier blijf doorwerken. Dus druk. Toch willen wij graag probeeren 2 of 3 Maart samen naar Leiden te komen. Lukt dat niet—met het oog op het kind of omdat mijn vrouw dan al teveel in de voorbereidselen voor haar vertrek zou zitten—dan kom ik alleen. Schrijft u mij hierover dan nader, voor een ontmoeting?

Ook den heer Damsté zou ik nog steeds *graag* willen zien en spreken. Ook zonder zijn bewerking van dien Atjèhschen tekst[1] te kennen, waardeer ik hem om zijn geschriften, bv. het voortreffelijke levensbericht van Westenenk, dat hij schreef achterin *Bittertong*.[2] Maar ik moet werkelijk op 't oogenblik woekeren met den tijd dien ik heb. Valt het werk op 't R.A. mee, dan bereid ik mij voor op een bezoek aan den heer Damsté en kom u dan ook graag opzoeken. Gaat dat op één middag-en-avond? Wat mij er eig. van terughoudt, is de noodzakelijke oppervlakkigheid van één zoo'n bezoek. Om er echt wat aan te hebben, zou ik in de buurt moeten zijn en meer tijd hebben; misschien gebeurt dit later nog. Kon ik u en den heer Damsté gemakkelijk opzoeken, dan zou ik ubeiden misschien vervelen door de gretigheid van mijn belangstelling. Er zijn duizenden dingen die ik van u zou willen weten. Die verhalen over Hatta en Darmawan[3] zijn er maar 2 op die duizenden. Op het oogenblik raak ik door mijn werk wat van Indië los. Maar zoo'n contact zou me weer heelemaal ervoor 'inpakken'.

Ik geloof dat ik die juffrouw Toetie[4] weleens ontmoette. Is ze na ons uit Indië vertrokken?

Soewarsih's roman wordt hoogstwschl. door den uitgever De Haan uitgegeven, in Utrecht. Maar hij wil eenige dingen verzacht

1. Van de Atjeh-kenner Henri Titus Damsté (1874–1955) kende DP de publicaties in het *Koloniaal tijdschrift* (zie 3902 n 1). Voor zijn bewerking van Atjehse teksten zie 4015 n 4.
2. L. C. Westenenk, *Het rijk van Bittertong*, Met een biografie van den schrijver door H. T. Damsté. 's-Gravenhage 1932.
3. Verhalen niet achterhaald. Mohammed Hatta (1902–1980), zie 3828 n 11, was na de tweede wereldoorlog vice-president van Indonesië; Darmawan Mangoenkoesoemo (geb. 1901), broer van Soejitno, ambtenaar van economische zaken, was na de tweede wereldoorlog minister.
4. Niet achterhaald.

hebben, en hoewel dat wel kàn, wil ik eerst de schrijfster daarover hooren. Ook moet ik een inleiding en een naschrift ervoor leveren (conditie van hem), waartoe ik op het oogenblik eig. heel slecht gedisponeerd ben. Het ms. ligt nu dus bij mij. Maar de uitgever heeft zich in contact gesteld met Soewarsih zelf, dus wij zijn niet meer in het vage.

Ik zend u eerstdaags de maleische Saïdjah,[5] waarin u genoemd wordt en uw uitspraken in voetnoten worden geciteerd, maar bescheiden en niet *precies*, omdat ik niet wist of u dat wel wilde. Verder een nr. van *K. en O.* waarin ik riposteer[6] op de walgelijke (maar in geen enkel opzicht verrassende!) houding van een deel van de Indische pers na mijn interview in *Het Vaderland*. Achteraf had ik er spijt van; vooral omdat ook Beb Vuyk, heelemaal uit Boeroe, die ze nog wel hadden willen gebruiken om als witte engel mijn zwartheid te doen uitkomen, allersympathiekst en flink gereageerd heeft (u vindt haar antwoord[7] in hetzelfde nr.). Dit ex. kunt u na lezing weggooien. Binnenkort zend ik u mijn stuk over Bousquet, zoodra het 2e deel hier is,—ik zend het u liever in zijn geheel. Ik denk dat het den heer Pijper hier en daar plezier heeft gedaan.

Mevrouw Sjahrir hoop ik eerlang weer eens te zien. Zij zou hier komen.

Veel vriendelijke groeten van onsbeiden voor ubeiden; steeds gaarne uw

EduP.

P.S.—Leeft Darmawan nog? Is hij niet een van de 2 broers van Soejitno, die onlangs overleden? Ik hoor overigens dat S. naar Makassar is, of moest, om nu voor 't laatst Tjipto te zien, die daar stervende schijnt te zijn. Maar ik wacht op bericht van Jitno zelf; dit hoorde ik van Koch.

5. Zie 3786 n 2.

6. Zie 3836 n 1.

7. Beb Vuyk, 'Een open brief' in *K&O* 2 (1939–1940) 21–22 (16 december 1939/1 januari 1940), p. 342–343, waarin zij protesteerde tegen het uitspelen door Veersema (Jordens jr.) van het vertrek van DP tegen haar blijven. De brief werd ook gezonden naar *De ochtendpost* en gepubliceerd op 19 december 1939 in de rubriek 'Bataviase nouvelles'.

Den Haag, 11 Febr. '40.

Beste P.J.,

Je weet niet hoe blij ik was met je gezellige brief, die juist kwam toen ik mijn offer aan den nederlandschen griepgod lag te brengen, en terwijl ik den vorigen avond sterk aan jullie gedacht had. Als wij aan jullie denken of over jullie praten, zien we jullie altijd terug als stuk voor stuk èn als familie gaaf, dus 'en détail et collectivement'. Hugo Sk. en jij—onderling toch zoo verschillend—zijn wel de meest afgeronde persoonlijkheden die we in Indië onder de Europeanen ontmoet hebben (Nining Pringgodigdo mag er anders óók zijn!), en het zou mij werkelijk spijten als we voorgoed van elkaar raakten. Daarom begon ik me ongerust te maken over je zwijgen. Toen kwam die brief, waarop ik direct uitvoerig geantwoord zou hebben als ik gekund had. Maar toen de griep over was, lag er zoo'n hoop onafgemaakt werk op me te wachten dat ik het telkens uitstelde, juist omdat ik er goed op wilde antwoorden. Daarna kwam je 2e brief, met bericht over het portret van D. v. Twist,[1] waarna Bep wel 4 dagen angstig rondliep, zich afvragend wàt ze toch over 't detectiveverhaal kon hebben geroddeld, en of er niet een andere E.d.R. aan de N.R.C. werkte, en zich onderwijl steeds maar herinnerend dat ze de heele reis door zich aan detective-verhalen ongansch gegeten had. Enfin, ze is geëindigd met de beschuldiging als ongegrond te verwerpen,—of te refouleeren, wie weet?[2]

Wij hebben 't werkelijk mallootig druk. Dat *B.N.* vergt toch nog heel wat aandacht en gelees; verder is 't Hogendorp-archief eenvoudig onuitputtelijk,—en als ik me liet gaan en een uitgever er voor vond, zou ik er stof uit halen voor 6 dikke deelen. Nu moet ik keuren en puren om kort te maken, wat ook veel tijd en inspanning kost. En dan komen er telkens bestellingen. Voor Tielrooy, die nu leider is geworden van *Elsevier's*, een stuk over 'Multatuli par ceux qui l'ont vu', beschrijvingen door tijdgenooten en commentaar op al zijn portretten die bij dat art. gereproduceerd worden, dus echt wel aardig; van de uitgeverij 'Contact' een best. om *Le Rouge et le Noir* te

1. Koets had toestemming voor DP verzorgd om het portret uit 's Lands schilderijenverzameling in Batavia te reproduceren (zie 3913 n 3).
2. Naar aanleiding van een recensie van Elisabeth de Roos in *NRC* had Koets gevraagd of zij het genre verwierp.

vertalen[3] (en ik ben nog lang niet klaar met het Stalin-boek van Souwarine); van W. de Haan, die die indonesische roman van Soewarsih Djojopoespito wil uitgeven, de conditie dat ik een voorwoord ervoor schrijf plus een naschrift dat tevens zoo'n beetje slothoofdst. zal zijn; van de Slauerhoff-commissie om de inleiding te schrijven voor Sl.'s proza (4 dln.)—Henny deed het voor de poëzie, die spoedig in 2 dln. verschijnt. En allemaal hebben ze haast, die lieden! Ik word er suf en naar van, van al dat gewerk met woordjes, vooral na 't noteeren en overschrijven dat ik 's morgens dan al op 't R.A. gedaan heb. Ik word er ook krom en vadsig van; en de winter is zóó ijzig en glad en nat en modderig en sneeuwrijk en oorafbijtend en neusvitrioleerend, dat je er ook niet toe komt—tenminste ik niet—om je bv. door een flinke lange wandeling te 'restaureeren', zooals ik dat in Bergen deed. Met de gezondheid gaat het gelukkig behoorlijk.

Ik was blij te lezen dat je je op 't Dep. steeds meer als een visch in eigen water voelde. Is 't plan nog doorgegaan met Soejitno?[4] Ik hoorde laatst van Koch dat hij naar Makassar moest, waar zijn broer Tjipto nu op sterven lag; van hemzelf hoorde ik sinds eenigen tijd niets meer.[5]—Las je mijn art. over Bousquet? Entre nous: als 'wij Hollanders' er inderdaad zoo lustig op los brouwen met de Indonesiërs, zal er al spoedig niets hollandsch meer aan zijn, maar ik gebruikte het program dan ook alleen als bewijs tegen dat hàlf doordenken van al die enthousiastelingen. Overigens, het ernstigste en raakste in 't betoog van B. lijkt mij die vergelijking van de dam van den P.G. en de sluizen van den Dir. v. O. en E.[6]; hoe sta jij daar tegenover? Geloof je werkelijk, eerlijk, aan een bevredigende oplossing

3. Deze vertaling is niet gemaakt; in 1949 verscheen *De chartreuse van Parma*, vertaald en ingeleid door Elisabeth de Roos bij Contact.

4. Een eventuele aanstelling van Soejitno Mangoenkoesoemo bij het departement van onderwijs en eredienst ging niet door; in mei 1940 kreeg hij een aanstelling als adjunct-referendaris bij het zojuist gevormde kabinet van de gouverneur-generaal.

5. Over zijn bezoek aan de nationalistische voorman en arts dr. Tjipto Mangoenkoesoemo, die een gedwongen verblijfplaats op Banda had toegewezen gekregen, maar voor een tandheelkundige behandeling naar Makassar op Celebes was overgebracht, schreef Soejitno Mangoenkoesoemo aan DP op 22 maart 1940. Zijn brief in *Criterium* 5 (1947) 8/9 (augustus-september), p. 489–502, ingeleid door R. Nieuwenhuys.

6. DP voegde in zijn artikel hieraan toe: 'Het beeld is werkelijk aardig', *Vw* 7, p. 428.

voor beide partijen, als dit onderwijs doorgaat en vermeerderd wordt? Nu je er middenin zit, zie je misschien punten die de redeneerder-van-buitenaf niet ziet; die is misschien te vooropgezet logisch. Maar ik zou zeggen dat B. gelijk heeft, dat Holland hierin òf cynisch moet zijn en in zijn eigenbelang die heele onderwijshistorie stopzetten of bewust voorgaan de indonesische natie steeds bewuster tegen zich te krijgen. Debatten als laatst op 't Ind. Gen. hier tusschen Brugmans (I. J.) en Meyer Ranneft over de *taal* (holl. of maleisch)[7] lijken me van zeer ondergeschikt belang. Voor hun bewust gevoel van onafhankelijkheid, van niet langer door Hollanders geregeerd willen zijn, is 't van heel weinig belang, of zij hollandsch of maleisch als 'voertaal' krijgen, lijkt me.

Ik zag Brugmans hier terug, met zijn vrouw, en geef me steeds meer rekenschap van een tekort in hem. Hij is àl te voorzichtig; hij durft zich tè weinig blootgeven. Een fijnzinnig mensch, maar toch in ieder opzicht een kamerheer. En een steêvast besef van er te moeten komen onder al die voorzichtige keurigheid. Tòch een aardige kerel, maar je voelt jezelf zoo slordig met jezelf omspringen in zijn aanwezigheid en tegenover dit soort 'levensstijl',—en je weet telkens pijnlijker tot hoever hij *niet* gaan zal. Zij is een druk accompagnement, zeer eender gericht, voor deze kamerzanger, om het nu eens met een muzikale vergelijking te zeggen. Ik hoop dat hij, al of niet met haar steun en medewerking, de literaire faculteit van Batavia tot een fijn instituut zal weten te maken; dat meen ik oprecht en daar heb ik ook wel vertrouwen in. Maar een gewoon indonesisch student,—nog niet eens Soejitno,—*voelt*, voelt precies en scherper dan allerlei redeneering, dat hij 10 x liever onder jouw leiding bv. zou staan dan onder die van Brugmans, die overigens toch werkelijk 'adil' en 'aloes' is, ook volgens 'oostersche' opvatting.[8] Rara, hoe zit dat?

7. Op de algemene vergadering van het Indisch genootschap hield I. J. Brugmans op 2 februari 1940 een voordracht over 'Oostersche en westersche elementen in het Nederlandsch-Indische onderwijs' (zie het verslag, 's-Gravenhage 1940, p. 34–52). Brugmans ging op het verwijt van Bousquet in, dat Nederland zijn taal aan Indië onthouden had, zodat het Maleis zich tot algemene verkeerstaal kon ontwikkelen. In de daarop volgende discussie toonde J. W. Meyer Ranneft zich een voorstander van het gebruik van het Nederlands, mits de kennis ervan niet als strijdmiddel tegen de Nederlandse invloed wordt gebruikt (p. 54–55).

8. 'Rechtvaardig en beschaafd', de kenmerken van een Javaanse edelman volgens de adat.

O ja, schrijf me bij gelegenheid eens of mijn stuk over Bousquet Pijper hier en daar niet plezier gedaan heeft. Hoewel hij 't verder wel niet juist zal hebben gevonden en misschien ook weer niet zoo netjes als wel gekund had.—Ik zie Gobée soms. Er *zit* toch wel een 'half-zacht' kantje aan, maar ik ben toch dol op hem. Van hem proef je zóó tot hoever hij *wel* gaan zal.

Ik raak overigens op 't oogenblik met mijn aandacht een beetje van Indië af; vandaar ook dat het niet vlotten wil met die inleiding enz. voor Soewarsih, waar De Haan zoo op aandringt. Den Haag is een slechter oord voor de noodige 'inkeer' dan Bergen; we zien hier ook zooveel menschen voor wie Indië gewoon niet bestaat. Alleen bij de Gobées waren we weer even terug. Schrijf me daarom veel over indische dingen, als je weer schrijft, en zeg erbij als er wat bij staat dat 'geheim' moet blijven (ik heb daar niet altijd het juiste gevoel voor, misschien).—Maar nu eerst een heeleboel over het nieuwste Koetsje.[9] Wij zijn ook in spanning of het jullie Rhynvis zal zijn! En misschien *is* hij er nu al!

Het beste met jullie 8. Een hartelijke hand van je

E.

4006. *Aan F. R. J. Verhoeven: Den Haag, 11 februari 1940*

Den Haag, 11 Febr. '40.

Beste Bob,

Dank voor je gezellige brief en voor het aangenaam uitgegeven boekje over de Harmonie.[1] Het *Schandaal* zal intusschen bij je zijn gearriveerd. Ik las de *Jonge Jaren* gisteravond meteen uit. Het is wat van den hak op den tak springend en evenals het Van Haren-verhaal alweer, waarmee het immers al den inzet met een citaat van den geleerden Huizinga gemeen heeft,[2] wat droog in het begin. Tegen

9. Daniël Pieter Koets, geboren 27 januari 1940, eerste zoon na vijf dochters evenals Rhynvis bij de met Koets bevriende familie Feith. DP wist bij zijn vertrek dat de beide moeders in verwachting waren.

1. Zie 3714 n 1.

2. DP begon zijn *Schandaal in Holland* op p. 1 (*Vw* 3, p. 545) met een citaat uit *Erasmus* van J. Huizinga; de eerste zin van het artikel van Verhoeven luidde: 'Hoe gaarne zou men de geschiedenis geschreven zien van de Herberg in haar cultuurfunctie, schreef Huizinga een tiental jaren geleden', waarbij hij in een noot verwees naar J. Huizinga, *Cultuurhistorische verkenningen*. Haarlem 1929, p. 70.

het eind komt het tenminste heel wat meer los en de vergelijking van de Harmonie met de Ku Klux Klan was bepaald pirouetachtig; hebben *ze* dat wel 'historisch verantwoord' gevonden, zoo'n grapje? Toch heb ik ook in het begin een angstig oogenblik beleefd, toen ik las van dien armen chineeschen aannemer die 'tot wanhoop zou overslaan' en dat werk half geacheveerd zou laten liggen. Verbeeld je dat dat gebeurd was!!

De 2 gekleurde platen[3] zijn alleraardigst, vooral de tweede met die ruitertjes erop. Verder heb ik natuurlijk met plezier de biljardtafelhistorie van Multatuli ontmoet en zelfs nòg een verwijzing naar *De Man v. Lebak*.[4] Toch zou ik, als ik jou was, een van deze teksten bewaren om, beetje bij beetje, aan te vullen. Over een paar jaar heb je dan wschl. een heeleboel méér materiaal, en kun je alles losser herschrijven (of liever bijwerken), om nog eens uit te geven, samen met andere studiën over indische dingen.[5] Weet je nog dat we dachten over een geïll. boek bij Tjeenk Willink of Querido, in den trant van *Onvoltooid Verleden*?[6]

Van Joke Welter kregen we laatst een lange brief met een werkelijk enthousiast en gedetailleerd verslag van alle veranderingen die je op 't Landsarchief bewerkstelligd had. Is 'me man' daar niet zeer van ontdaan? Of is het feit dat hij nu, zooals Joke schreef, zoo'n beetje als juffrouw van de retirade bij het gebeente van Coen zit, hem tot Overdadige Troost geworden?[7] Van Hugo hoorde ik dat Mansvelt, groot veldheer der V.C., een mystisch-vaderlandsch zwijgen van twee volle minuten bij voornoemd Gebeente in collectieve betrachting gerealiseerd had. Hulde! Men kent de geboren leiders toch altijd aan de diepe oorspronkelijkheid van hun vondsten.

Er is hier groot gedoe geweest om den specialen Vondelleerstoel,

3. In het in 3714 n 1 genoemde artikel, resp. t.o.p. 529 en 544. De eerste afbeelding stelt 'De Harmonie' voor in 1829, Rijswijkzijde, de tweede 'Het Sociëteits-gebouw de Harmonie' in de jaren veertig der vorige eeuw, gezien van Molenvliet West, naar een tekening van C. W. M. van de Velde.

4. Verhoeven verwijst in zijn artikel voor de biljarttafelhistorie naar *De man van Lebak*. Amsterdam 1937, p. 30 e.v. (*Vw* 4, p. 33–37) en voor Douwes Dekkers plan om te gaan studeren naar p. 167 (*Vw* 4, p. 201).

5. Niet gerealiseerd.

6. Jan Romein, *Het onvoltooid verleden, Kultuur-historische studies*. Amsterdam 1937. Met platen.

7. Zie over mw. M. H. Ph. Bloys van Treslong Prins-Callenfels DP *Brieven* VII, passim; vgl. voor 'me-man' en 'het gebeente van Coen' 3429.

waarop Van Duinkerken moet komen te zitten en waar Van Eyck niet van weggeschoven wilde worden—van Vondel dan, want een stoel heeft-ie al. Het is spannend voor wie de menschen van dichtbij kennen en meemaken; overigens nogal grotesk. Bep en ik werken hard; het 'literair bedrijf' dreigt ons soms te verstikken; 'bestellingen' van alle kanten, en vaak nogal aardig, maar o, o, wat hebben die uitgevers en tijdschriftleiders allemaal haast. En dat terwijl iedereen denkt dat we dit voorjaar de Moffen in huis krijgen! Eén van de bestellingen is: *Le Rouge et le Noir* te vertalen. Dat trekt me aan en schrikt me af tegelijk, want Dirk moet ook nog gebaard worden.

Bep gaat een vel vullen voor Ellen. Ik moet hierna weer aan andere pennerij. Zend me vooral je Van Hoëvell,[8] maar schrijf er dan iets in. Ik schrijf later eens beter, hoop ik; misschien als we weer in Bergen zitten, want 15 Maart moeten we toch van hier. Het Hogendorp-archief is zóó rijk, dat ik er vast voor terug moet komen. Ik hoor van verschillende kanten dat er nazaten zijn van de Van Hogendorpen, die al erg geschrokken zijn van mijn Van Haren-historie en zich nu weer danig ongerust maken over wat ik op het archief zit uit te broeden. Als het geen kinderlijke spekburgers zijn, zal 't resultaat hun nog meevallen.

Heel veel hartelijke groeten en het beste.

Je E.

Schrijf altijd: p/a Batten, Sportlaan 125, Den Haag—tot we een *vast* adres hebben.

11-II-'40

Lieve Ellen,

Vergeef me maar dat ik je nooit eerder schreef. In het begin moest ik aan iedereen hetzelfde vertellen—van de rare reis, de eerste indrukken, het acclimatiseeren—en als ik dat dan aan diverse oudtantes en een schoonzuster afgeschilderd had, gaf ik er de brui van. Bovendien is het voor een weinig epistolair temperament als ik ben, gevaarlijk om naast een zoo onblusbaar schrijver als Eddy te leven: ik denk altijd: 'Eddy schrijft toch wel alles'.

Maar wat me soms uit mijn tent lokt is de hoop op een wederwoord, en ik zou het bepaald erg prettig vinden om eens iets van jou

8. Het artikel zou pas in december 1940 verschijnen, zie 3537 n 2.

te hooren, hoe jezelf het maakt en hoe de kinderen.[9] En je moeder,[10] zit die in Duitschland, en kun je geregeld bericht van haar krijgen? Een nare toestand, als ze nog daar is.

Jij bent blijkbaar aan het werk, want Joke schreef dat je de Makassarsche Valentijns[11] zoo mooi gerestaureerd had. Dat zal wel een heel werk geweest zijn, want Eddy zegt dat ze gelijk vodden aangekomen waren. En heb je dat allemaal in het oor van die doove Smit[12] moeten brullen?

Ik ben gelukkig nu ook weer aan de gang, voornamelijk door Eddy aan een dikke vertaling te helpen. 't Bekomt me goed, maar ik moet toch nog dagelijks vele lepels gemalen rails eten om de meegebrachte bloedarmoede te bestrijden. Voor de bloedtransfusie, de laatste rage hier, hoef ik me nog niet op te geven. Overigens heeft de dokter van 't gemeente-ziekenhuis die aan 't hoofd van deze beweging staat (iedereen gaat, voor geval van nood, vast zijn bloedgroep laten inschrijven), onlangs in een privé-gesprek onthuld dat het nog heelemaal niet bewezen was dat je niet evengoed zout water in kon spuiten!

Zou je gelooven dat ik af en toe naar Indië verlang? D.w.z. als ik zoo voor een week-end heen en weer kon, om eens even op een 'platje' thee te drinken of op Glodok[13] te eten. Hier bevalt het ons eigenlijk erg goed—als we maar niet zoo op die invasie zaten te wachten—veel beter dan ik van te voren dacht, al missen we de mogelijkheid van Parijs en oude vriendjes daar terug te zien, natuurlijk wel. Ik denk dat we eind Maart weer naar Bergen gaan. Benieuwd of we Hugo binnenkort zien verschijnen.[14]

Eddy heeft op het bibliotheekje van Prof. Posthumus in de weduwe Adema van Scheltema de hollandsche Kraspoekol ontdekt.[15] Alle geruchten bevestigen dit.

9. Walter Rijndert (geb. 1929), Joan Wilina (geb. 1931) en Frances Eleanor (geb. 1934).
10. Mw. W. E. Mingram-Tollik (1888–1955).
11. François Valentijn, *Oud en nieuw Oost-Indiën*. Dordrecht 1724–1726, 5 delen in 8 banden. Ellen Verhoeven-Mingram had zich in Londen en Den Haag verder bekwaamd in de materiële verzorging van archiefstukken on haar man bij zijn werk op het Landsarchief te Batavia te kunnen adviseren.
12. G. P. Smits, chef-boekbinder bij het Landsarchief.
13. Wijk in Batavia, waar veel restaurants gevestigd waren.
14. Zie 4108.
15. Annie Adama van Scheltema-Kleefstra (1884–1977) was werkzaam bij de

Lezen jullie niet wel eens Henry James? (In de Creepy stories *The Turn of the Screw?*) Lees ook *The Aspern Papers*, een alleraardigst verhaal, en veel leesbaarder dan *The Sense of the Past* dat ik bij jullie vergeefs aansneed.[16] Veel hartelijks voor alle vijf,

je Bep

4007. *Aan D. de Vries: Den Haag, 11 februari 1940*

Den Haag, 11 Febr. '40.

Beste De Vries,

Dank voor je brief en de uitnemende correctie en verdere verzorging van de maleische Saïdjah,[1] waarvan ik de overdrukken en het honorarium gisteren ontving. Wat wordt men goed behandeld bij 't Bat. Gen.—als je die keurige overdrukjes vergelijkt met de slordige losse caternen van *Gr. Ned.* bijv.! Ik zal het stuk als bijlage opnemen in mijn *Pak van Sjaalman*, maar bekort en zonder die vertaling in de 'beverige hand' erbij, die inderdaad van Wiersma is. Dit bleek mij later uit een briefwisseling tusschen Mimi en een malaïcus, in een apart envelopje dat ik ook nog in het M.–M. vond.[2]

Je stuk in *K. en O.* las ik.[3] Heel aardig, en ik denk dat Mult. inderdaad op Sumatra's Westkust aan zijn 'grondtekst' gekomen is (wschl. toen hij in de kampong leefde, bij Padang), maar of hij zijn gedicht ook toen geschreven heeft, weet ik niet. Hij zegt ergens—of Mimi vertelt het—dat hij het lied van Saïdjah gedicht heeft voor Ottilie Cos,[4] maar of het in 't maleisch was (dat kàn: hij noemde haar 'loe-

Economisch-historische bibliotheek (zie 3778 n 3). Met de Indische Kraspoekol, hoofdfiguur uit de gelijknamige novelle en het toneelstuk, bedoelt DP mw. Bloys van Treslong Prins-Callenfels.

16. Elisabeth de Roos was ten huize van de familie Verhoeven, tijdens haar verblijf van 5 tot 12 augustus 1939, aan *The sense of the past* begonnen, maar had het boek door tijdgebrek niet uitgekregen.

1. Zie 3786 n 2.

2. Niet gepubliceerd, vgl. *Vw* 4, p. 652.

3. Zie 3932 n 2.

4. Volgens M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel in Multatuli's *Brieven* III, tweede herziene uitgave, p. 8. Zij noemt niet de naam van Ottilie Coss, met wie Douwes Dekker tijdens zijn verblijf in Kassel (1858–1859) bevriend was. Volgens het commentaar in Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 680 was het gedicht al in Menado geschreven.

tjoe-koe'. mijn aardigje) of in het hollandsch, en of misschien het andere gedicht bedoeld wordt ('ik weet niet waar ik sterven zal') blijkt niet. Ik zal 't nog eens voor je opzoeken, als 't je interesseert. Maar in ieder geval is je hypothese over de oepi's poëtisch en intelligent; dus eig. wil ik het maar zoo lang mogelijk zoo laten, ook als het niet zoo mocht blijken te zijn.[5]

Ik schreef—op bestelling, min of meer—voor *Elsevier's* een art. over hoe Mult. eruit zag; met de volledige portrettenreeks erbij en hoopen getuigenissen van de menschen die hem zagen, als tekst ernaast. Niet onaardig, lijkt me. Maar zal 't nog verschijnen? Iedereen verwacht nu een aanval in 't voorjaar. Het schijnt dat Duitschl. er treurig aan toe is en dat ze geen andere kans meer hebben dan deze,—maar 't kan zijn dat ze België eerst aanvallen, om ons later op te slokken, als ze 't winnen, waar ook weer niemand aan gelooft. Sinds het sovjet-leger een sof blijkt te zijn,[6] is het moreel van Engeland-Frankrijk zeer gestegen. Maar we zullen nog wel andere verrassingen beleven in 1940.

Ondertusschen sjouw je dan maar weer voort. Ter Braak zei me laatst dat hij niet in staat was iets anders dan krantenwerk te doen in dezen tijd. Hij heeft allang een roman in zijn hoofd,[7] maar kan die eerst beginnen met een andere horizon vóór hem. Ik ga ijverig door op 't R.A. Dirk te bestudeeren, hoewel dat archief me onuitputtelijk lijkt. En dan zijn daar de vele bestellingen: zoo wil de Slauerhoff-commissie bv. dat ik de inleiding schrijf voor het proza (Marsman deed het voor de poëzie), en weigeren gaat in 't gegeven geval zeker niet. Zoo houd je je bezig met de illuzie dat het allemaal nog wel voor elkaar komt, terwijl je misschien over een maand met vrouw en kind aan flarden ligt.

Ik werk ook werkelijk om niet aan den 'toestand van Europa' te moeten denken. Dat is nog het nuttigst, in ieder opzicht; ook als afleiding-op-zichzelf het meest probate bedoel ik.

Wat in 't *B.N.* van me verschijnt, komt zoo langzaam en ongeregeld tot me terug, dat ik ieder overzicht erop verloren heb. Zou

5. De Vries had erop gewezen, dat er aan de oorspronkelijke Maleise versie een voorzang voorafging, waarin Upi Adinda voorkwam. Zijn hypothese is dat met Upi Adinda wellicht Si Oepi Keteh, Douwes Dekkers vriendin in Natal, bedoeld kon zijn.

6. Het Sovjet-leger, dat eind november 1939 Finland was binnen gevallen, ontmoette krachtige tegenstand.

7. 'Het plagiaat', fragment in: Menno ter Braak, *Vw* 4. p. 828–851.

je niet een lijstje voor me willen maken van wat er alzoo verscheen (vanaf Beb Vuyk) met de datum er telkens bij?[8] Dan kan ik 'nabestellen' wat wegbleef!

Het beste met jullie, ook de kleine meid. Ik hoor, hoop ik, nog van je. Adresseer Sportlaan 125, want 15 Maart gaan we zeker van hier weg; het wordt te duur.

Hartelijk gegroet door je

EduP.

P.S. O ja, die Slauerhoff-deelen komen dit jaar uit: 2 dln. poëzie in 't voorjaar en 3 dln. proza in de herfst.[9] Altijd als we dan nog bestaan! De 'mannen van tachtig' werkten goddomy in een prettiger sfeer ...

4008. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Den Haag, 13 februari 1940*

13 Febr. '40

Beste Freddy,

Wil je me omgaand het stuk uit het *Bat. Nwsbl.* over Willem v. Hogendorp (niet over Dirk) zenden?[1] Ik heb 't even noodig. Je krijgt het terug. Ik heb het zeer druk op 't Archief. Bep is nr Bergen, ook om naar een huis te zoeken voor half Maart.

Tot ziens!

E.

4009. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 13 februari 1940*

Den Haag, 13 Febr. '40.

Geachte Heer Ett,

Neen, er was een veel beter artikel te maken geweest met nòg minder citaten uit den *Havelaar* dan u nu gebruikte, met daarentegen

8. D.w.z. vanaf 28 oktober 1939. Het postverkeer tussen Nederlands-Indië en Nederland liep via Engelse (lucht)havens; daar werd de post gecensureerd en enige tijd opgehouden.

9. Het zetsel werd vernietigd bij het Duitse bombardement op Rotterdam.

1. DP, 'Willem van Hogendorps Indische jaren' in *BN* van 12 augustus 1939 (av.) (enigszins gewijzigd in *Vw* 7, p. 188–194 en 224–225 ('Morgengroet aan mijn vrouw')).

volledige weergave van de 3 partikuliere brieven naar Batavia, enz.[1] Gek, ik zie dat art. zóó voor me. Maar ieder pakt het natuurlijk anders aan, dus het heeft geen zin hierover lang te discussieeren.

Eerlijk gezegd, ik zelf had den indruk dat dr. Stapel dat stuk vast wel ergens onder zou brengen, in de *Bijdragen* of elders. De promptheid waarmee hij 't mij terugzond, doet mij denken dat hij er volstrekt niet mee ingenomen was, na kennismaking. Maar dit is maar een suppositie, want ik ben nog steeds niet persoonlijk naar hem toe gegaan, ik heb het nu *te* druk. Mijn vrouw is al naar Bergen om naar een huis uit te kijken voor ± 15 Maart en het Hogendorp-archief is onuitputtelijk! (Ik moet vmdl. een juffrouw aanstellen om over te schrijven.)

Het kan ook best zijn dat Stapel, dat stuk lezend, het naar den *aard* niet geschikt vond voor de *Bijdragen K.I.* (wat hij eerst niet weten kon) en het mij alleen maar zoo gauw heeft teruggestuurd omdat ik hem gezegd had dat er haast bij was. Ik ben benieuwd wat Donker ervan zegt. Belt u hem eens op en vraagt u hem persoonlijk erover te mogen spreken. Hij is après tout een zeer vriendelijk, rechtschapen mensch, die graag jongeren helpt, waarom zou hij u niet ontvangen? Dan weet u althans gauw waar u aan toe bent.

Ik vrees dat uw houwen op Saks in deze kring weinig goedkeuring zullen vinden. Och, houwt u dan maar wat minder. Ook Saks—dat zegt iedereen die hem kende—was een 'schat van een man'; dus...

Wil Donker niet, dan probeer ik nog bij Vestdijk (weinig kans, want de secretaris van *G.N.*, mr. A. van Rantwijk, zei me gisteren net door de telefoon dat *G.N.* eig. al voor 2 jaar vol is!) en bij Gonggrijp. Maar het zou een oplossing zijn als *De Stem* het nam. Moet u mij daarvoor wat antipathiek voorstellen, ga uw gang; je weet nooit of zulke dingen niet helpen bij deze goede harten.

In ieder geval zal ik dat stukje over u in mijn boek behouden.[2] Een voorwoord voor uw brochure[3] met overzicht Mult. literatuur wil ik ook voor u schrijven; in den vorm van een brief aan uzelf dan wschl., dat is wel aardig en niet zoo voogdachtig, vindt u niet?

Met Ter Braak heb ik al over u gesproken. Hij zegt dat u 't toch

1. De particuliere brieven van de controleur Langevelt van Hemert aan Douwes Dekker in Batavia van 26 april, 6 en 10 mei 1856 (*De man van Lebak* in *Vw* 4, p. 379–383; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 629–632) (Vgl. 3921 n 5).
2. *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 84–85, niet in *Vw*.
3. Niet verschenen.

maar probeeren moet. Maar eerlijk gezegd, ik geef u geen kans. Ik hoor nl. dat een jongeman, Max Nord, die al heel wat meer gepubliceerd heeft dan u, nu al ± 2 jaar bij *Het Vad.* werkt op een 'volontair'-loon van f 19.50 's maands. Als hij dus geen volmaakt prul of dito sul is, zullen ze toch wel verplicht zijn Van der Veen door hèm te vervangen, vooral waar hij een goed vriend van v.d. V. is. Dus m.i. nemen ze òf hem, òf het een of andere 'keiïge' personage dat plotseling opdaagt en hun in ieder opzicht preferabel lijkt; zulke dingen gebeuren natuurlijk ook weleens.

Op 22 Febr. ben ik niet vrij. Precies op dièn dag niet. Wel op 21 of 23. Kunt u dat niet omzetten?

Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

P.S. De *Luizen* komen bij Contact uit. Schreef u mij niet dat die Balkema u gezegd had dat ik mij met hem in verbinding had gesteld? Daar is niets van aan; àl wat ik van hem weet, komt van u.

4010. *Aan A. C. Willink: Den Haag, 13 februari 1940*

Den Haag, 13 Febr. '40.

Beste Carel,

In haast dit,—ik heb 't nu èrg druk met het Archief, want het is onuitputtelijk en Bep is al nr Bergen om naar een goedkoope woning uit te kijken. Ingesloten het verhaal v. B.[1] terug, dat ik wel erg poovertjes vind; alsof 't zelf niet 'geïnspireerd' was maar op bestelling geschreven. Ik heb de foto bekeken, maar kan daar niets van maken. Niets *goeds* tenminste, en als ik wat bij een schilderij van jou schrijf, wil ik toch dat het iets goeds wordt. Bovendien ben ik van een misverstand uitgegaan, want ik dacht dat 'ons' (oude) gele huis[2] bedoeld werd, en *daar* geloofde ik wel een 'juiste' tekst bij te kunnen verzinnen. Over dat mannetje! in verband met *dat* huis. *Dit* huis doet me niet veel, vooral niet omdat ik me niet herinner het

1. F. Bordewijk, 'Het gele huis, Een verhaal voor De groene'. In: *De groene Amsterdammer* van 9 december 1939. Hierbij was een foto geplaatst van Willinks schilderij 'Het gele huis' uit 1934. (Zie H. L. C. Jaffé, *Willink*, p. 77, cat. nr. 159).

2. 'Het gele huis' van Willink uit 1928 (Zie H. L. C. Jaffé, *Willink*, p. 42, cat. nr. 110).

schilderij zelf ooit gezien te hebben. Was 't bij Booymans? In ieder geval zou ik alleen iets behoorlijks kunnen fantaseeren —misschien—als ik 't schilderij, mèt de kleuren, zag. Nu waag ik er me niet aan. Een bundeltje min of meer bestelde, wel aardige verhaaltjes bij dit schilderij, door een mij onbekenden heer Smeding op touw gezet,—*wie* zijn bovendien de anderen?[3]—dat pakt me ook als competitie niet. Ik zou er een belabberd figuur in slaan, en nogmaals, als ik een verhaal uitgerekend bij een stuk van *jou* lever, moet er iets van den ouden band in zijn, iets echts, waardoor het vanzelf al op een ander peil kwam te staan. *Wil je dit aan den heer Sm. zeggen?*—Later meer en hopelijk tot gauw ziens.

Je E.

P.S. Misschien schrijf ik, in Bergen, als ik van 't archiefwerk[4] ben dat me nu opvreet, heelemaal apart—voor *Gr. Ned.*—een verhaal bij dat andere gele huis.[5] Stuur me daar de foto dan[4]

4011. *Aan G. Stuiveling: Den Haag, 16 februari 1940*

Den Haag, 16 Febr. '40.

Waarde Heer Stuiveling,

Dank voor Simon Gorter.[1] En toe, nòg veel meer! Ik zal dit, samen met Vosmaer-Kloos en zelfs Vosmaer-Perk, bespreken voor 't *Bat. Nwsbl.* Die bespr. in de *N.R.C.*[2] was toeval, omdat Korteweg mij opeens dat ex. zond. Vindt u dat ik Kloos genoeg gespaard heb?*

* Ik vind hem in menig opzicht een burgerlijke rotzak: een caricatuur haast van Multatuli in de bazigheid met niets van het drama van M., dat deze karaktertrek aannemelijk maakt. Maar nu ja, ik *houd* nu eenmaal van den dichter Kloos!

3. *Het gele huis te huur en verhuurd aan tien schrijvers*: F. Bordewijk, Elisabeth Zernike, H. J. Smeding, Anna Blaman, Gerard Walschap, Henriëtte van Eyk, Jef Last, Anne H. Mulder, Antoon Coolen, Emmy van Lokhorst. Verzameld en ingeleid door H. J. Smeding. Amsterdam [1940].
4. Gedeelte van het papier ontbreekt.
5. Niet gerealiseerd.
1. Simon Gorter, *Brieven*, uitgegeven en ingeleid door G. Stuiveling. Amsterdam 1940. DP heeft dit boek niet in *BN* besproken.
2. Zie 3938 n 7.

Wat doet u eig. op 't oogenblik met de 3 hss. Perk?[3] Hoewel de 'natuurlijkheid' waarom u zegt ze *niet* te zullen uitgeven mij allesbehalve begrijpelijk voorkomt, mag ik geen oordeel hebben voor ik weet waar u ze dàn voor bestudeert. Als het is om de Perk van Kloos uit te geven met achterin een prachtige lijst van varianten volgens hs. A, B, C, is dat alleen van eminent wetenschappelijk belang voor een paar ingekankerde bibliotheekratten; de normale lettré leest van die varianten geen tien regels. Maar wat u niet doet, doet Van Eyck dan misschien nog? want ik meen dat het vroeger een wensch van hem was om nog eens de meest-waarschijnlijke Perk van Perk wereldkundig te maken, in de meest-waarschijnlijke volgorde en zoo. En ik moet zeggen, vooral sinds ik de door u gepubliceerde correspondenties las (want vroeger kon het me geen haar schelen), dat dit de eenige uitgave is, die ik met werkelijke belangstelling lezen zou. Maar misschien is al wat ik u hier zeg onzin, voor iemand die de 3 hss. open vóór zich heeft.

In ieder geval: uw aesthaetische bewondering voor de Perk van Kloos lijkt mij geen serieus beletsel. U kunt dit boek uitgeven, al jubelend dat *dat* toch de eenige mooie en Nederland waardige dichter Perk blijft. Ik meen toch ook niet met *De Man van Lebak* enz. afbreuk te hebben gedaan aan den *Havelaar*, noch aan schoonheid noch aan waarheid ervan.

Maar dit alles is maar voorloopig gepraat natuurlijk; eerst moet ik weten wat u zich wèl voorneemt te doen.

Jammer dat Van Suchtelen niet durft. Misschien vinden we nog weleens een ander, als de tijden wat minder onrustbarend zijn. Die boekhandelaarswinsten zijn so wie so een ellende, maar die beletten toch niet dat de eene complete (of nagenoeg complete) Vondel-uitgave na de andere verschijnt. Dezelfde W.B. durft wèl een kanjer van een Vondel-uitgave aan. Waarom dan niet *één* definitieve uitgave van Multatuli?—Misschien moeten we probeeren met een uitgever die eerst met een intekenlijst werkt. Kunt u Van S. *dat* niet nog eens voorstellen?

Ik heb uw verzen nu alle gelezen, uw *Erasmus* rustig herlezen (en zeer geboeid). Eerstdaags schrijf ik mijn stuk erover voor 't *B.N.*[4]; het is alleen vervelend dat ik haast tegelijk daarmee over uw brievenedities moet schrijven, en ik geloof dat ik de verzen toch maar laat voorgaan. *Thuisreis* vind ook ik uw poëtisch meesterwerk. Uw

3. Zie 3951 n 3.
4. Zie 3890 n 1.

Vondel is voor mij voor 9/10 ongenietbaar; uw vertalingen laten mij koud, maar dat doen vertalingen mij meestal. In *Zeeschuim*, *Springvloed* en *Golfslag* vind ik echter nog een paar zeer appreciabele verzen; hoewel niets, als geheel, mij zoo inneemt als *Thuisreis*. Als geheel vind ik uw bundel *Tegen de Stroom* trouwens 2 x zoo goed als *Elementen*. Ik zal probeeren al het voor en tegen, dat ik bij uw verzen in me voel opkomen, menschwaardig in mijn rapport te zetten. Misschien zal mijn artikel u dan nòg een amusement bezorgen, maar zoo gaat het nu eenmaal in het Letterkundig Leven en onder de Dienaren in het Rijk der Gedachte. Wat ik het meest tegen u heb, is een soort uiterlijke vaardigheid, een soort reëele redenaarskunst-op-rijm, die u voorwaar met Beversluis gemeen hebt. Maar als u dat niet hebt, bent u 6 x beter dan B. en uw *Erasmus* vind ik in menig opzicht zeer gelukkig, in de keuze van de momenten èn in wat de diverse personages zeggen, en juist vaak heel sober en beheerscht. Enfin, dit is maar een vóórschetsje.

Tot zoover voor vandaag. Het Van Hogendorp-archief lijkt mij dagelijks rijker en, helaas, onuitputtelijker, maar ik zwoeg, ik zwoeg, tegen barre sneeuwval en halfverwarmde zalen op! Met vriendelijke groeten, uw

EduPerron

P.S.—Het speet mij dat in uw *Erasmus* niet een scène met Ulrich von Hutten[5] voorkwam. Uw oplossing van dat contrast had ik, in dit ensemble, graag bijgewoond.—Verder moet ik u vragen waarom u zoo kwistig strooit met die leelijke apostrophes, terwijl iedere H.B.S.er weet dat een toonlooze e samenvalt met de klinker die volgt. Het geeft sommige verzen een brokkelig aanzien, en voor welk soort lezers wordt dit offer gebracht? Het doet denken aan hiaten, waar er juist geen zijn!

4012. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Den Haag, 17 februari 1940*

Den Haag, 17 Feb. '40

Beste Freddy,

Hogendorp heb ik je teruggestuurd. Ik heb het nu werkelijk erg

5. DP had een scène tussen Erasmus en de Duitse humanist Ulrich von Hutten (1488–1523) gewenst in Stuivelings verzendrama *Erasmus*; vgl. 'De poëzie van Garmt Stuiveling', *Vw* 6, p. 525.

druk, omdat ik voortdurend op het Archief zit, meestal tot 5 uur 's midd.—Wil je in de herziene *Uren met Coster*, in het hfdst. over de bloemlezingen, citaat over de poëzie v. Boutens, een drukfout herstellen die Menno toevallig ontdekt heeft, nl. zooiets als een 'Dyonische' schreeuw (of kreet of zoo) inpl. v. 'Dionysisch'?[1] Ik hoop dat je 't gauw vindt.

Er kwam gisteravond telefonisch bericht dat je komen zou met de leege valiezen, maar meer niet. Daar jij geen telef. hebt, kon ik niet terug opbellen.

Er ligt hier nog een tasch met boeken, die ook nr je toe moet. Als je niet hier komt, zal ik die misschien Zondag even brengen, maar het is niet zeker, omdat ik me deze eenige dag dat ik thuis ben ook ten nutte moet maken (brieven beantwoorden bv. of weer eens een stuk voor 't *B.N.* schrijven).
Hart. groeten, je

E.

4013. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Den Haag, 18 februari 1940*

Den Haag 18 Febr. '40.

Waarde Heer Stuiveling,

Ik heb Simon Gorter gelezen, en vind het een allervriendelijkst man, maar mag toch niet zeggen dat ik door deze brieven erg geboeid was. Zoowel literair als menschelijk is het van het gemoedelijke en wat saaie soort. Herman G. als kind en Arcachon (een beetje) zijn m.i. het aardigst. Het bloedopgeven en verder geschrijf over de ziekte vond ik nogal vervelend, zeer in tegenst. met Perk. Van alles wat u tot dusver uitgaf, is dit toch verreweg het minste. —Hoewel ik toch wel begrijpen kan dat u ze de moeite waard vond; ik zie den man als geheel natuurlijk lang niet zoo goed als u. *Een Praatje* vond ik als jongen nogal aardig.[1]—Pée heeft 40 onuitgegeven brieven v. Mult. aan Vosmaer en schreef daarover aan Van Suchtelen, maar over een uitgave werd nog niets beslist. Moet ù die

1. *Uren met Dirk Coster, (Een tegenstem).* Amsterdam 1933, hoofdstuk 5, 'Twee bloemlezingen en een overzicht', p. 96. De bedoelde passage uiteindelijk niet in de verkorte versie in *Vw* 2.

1. Simon Gorters novelle 'Een praatje' in zijn *Letterkundige studiën.* Amsterdam 1891, derde druk, p. 202–229.

brieven niet zien? Pée is zeer vriendelijk. Zijn adres is: Lokeren (België), meer niet.
Met vriendelijke groeten, uw dw.

EduPerron

4014. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 19 februari 1940*

Den Haag, 19-2-40

Geachte Heer Ett,

Woensdagmiddag tot ± 3 uur ben ik vmdl. op het Rijksarchief. Soms valt het zoeken mee omdat ik minder vind en dus minder moet opteekenen en dan knijp ik direct uit, want het R.A. is ijskoud! Maar van 't R.A. ga ik deze keer eindelijk nr. Stapel, tot ± 4 uur: Van Galenstr. 14 (Bibl. Kon. Inst.) Dus, gaat u daar tusschen 3 en 4 heen, dat is veiliger. Na 4 u. (het kan ook half 5 worden) ga ik naar huis. Dus tuss. half 6 en 6 thuis. Nu kan u me niet misloopen. Tot ziens. Rest mondeling. Uw

EdP.

Die corresp. van Mimi over het mal. Saidjah-lied heb ik later ook nog gevonden, in een apart envelopje. Van geen belang. Alleen blijkt eruit dat die eene vert. inderdaad van den zendeling Wiersma is.

4015. *Aan E. Gobée: Den Haag, 20 februari 1940*

Den Haag, 20 Febr. '40.

Geachte Heer Gobée,

Veel dank voor uw uitnoodiging en de inteekenlijst.[1] Ik vrees echter dat ik er inderdaad van zal moeten afzien. Voor ons beiden wordt het te duur; bovendien zou mijn vrouw het kind hier toch niet alleen kunnen laten. Nu zou ik nog alleen kunnen komen, maar de zaak is dat ik den laatsten tijd zooveel van mezelf verg dat ik voortdurend moe ben. Misschien is het dus nog het eenvoudigste als wij gewoon hier bleven.

1. Op 2 en 3 maart 1940 werd te Leiden de 6e Indische Studenten-conferentie gehouden.De kosten van inschrijving bedroegen f 4,–, f 3,– (alleen verblijfkosten) of f 2,25.

Zouden wij bij een latere gelegenheid nog eens bij u kunnen logeeren, of een dag doorbrengen en 's avonds weer teruggaan (altijd met het oog op het kind), dan zouden wij dat zeer prettig vinden. Het ziet er niet naar uit dat ik ook maar de helft van het V. Hogendorp-archief uitgeput zal hebben als wij 15 Maart van hier gaan. Mijn vrouw stelt mij voor om nu eerst met haar mee te gaan en 10 dagen Bergen door te maken alvorens weer aan het werk te gaan; daarna kom ik dan alleen terug, en daarna—*zoonoodig*—zouden we hier gezamenlijk bijv. nog een maand terug kunnen komen. Er is dus zeker nog gelegenheid voor een langer bezoek aan Leiden. Vóór wij (15 Maart dus) van hier gaan, zouden wij u trouwens in ieder geval een middag willen bezoeken. Maar dan liever als de drukte voorbij is.

Ik hoop eigenlijk voortdurend op 'rustiger dagen', maar als die zich voordoen, dan is 't juist in Bergen; niet in de stad—Den Haag of Amsterdam—waar allerlei kennissen beslag op den vrijen tijd leggen, dien mijn werk mij overlaat.

Zou ik bv. nog één lezing kunnen bijwonen—bij voorkeur die van prof. Drewes[2] op Zondagavond—dan zou ik dat graag doen. Maar misschien gaat dat slecht?

Uw bespreking van Bousquet heeft mij allerminst 'geërgerd',[3] bovendien besprak u vnl. zijn vakmanschap inzake de Islam, waar ik mij allerminst een oordeel over zou aanmatigen. U hebt hem, vriendelijk en correct, als collega gegeven wat hem toekwam. Ik sta geheel anders tegenover hem, en hoewel ik zijn 'frankheid' zeer apprecieer en hem op menig punt gelijk geef, staat zijn 'enthousiasme' van Franschen V.C.-er, waar hij zoo prat op gaat, mij tegen. Ik zal u trouwens binnenkort mijn bespreking van zijn boek, of liever, mijn artikel nr aanl. ervan, zenden.

Zeer benieuwd ben ik naar de bevindingen van den heer Damsté over de maleische Saïdjah. Ik vond later nog een envelopje met een correspondentie van Multatuli's weduwe over een eventueele uitgave van dien tekst; daaruit blijkt dat die eene vertaling inderdaad van den zendeling Wiersma was.

2. Op 3 maart 1940 hield prof. dr. G. W. J. Drewes op de in n 1 genoemde conferentie de voordracht 'Wat leest de Indonesiër?'.

3. In de rubriek 'Literatuur' van het *Koloniaal tijdschrift* 28 (1939) 3 (mei-juni), p. 325–335 besprak Gobée *La politique musulmane et coloniale des Pays-Bas* door G. H. Bousquet.

De zeven slapers heb ik in de vert. van den heer Damsté,[4] die inderdaad zeer aangenaam is (soepel en vaak kernachtig) nu gelezen; met groote belangstelling; en de andere kleine legenden niet minder. Wat moet ik met deze overdruk doen? houden of terugzenden? Als het uw eigen ex. is, natuurlijk het laatste; maar u hebt mij niet geschreven of de bedoeling was dat ik uw eigen ex. even zou lezen dan wel of u mij een ander ex. had toegedacht.

Tot slot een verzoek. Het ms. van Soewarsih is door De Haan nu aangenomen; zij heeft het contract geteekend en mij volmacht gegeven on de heele uitgave voor haar te regelen; proeven nazien en alles. Ik verander zoo weinig mogelijk, laat zelfs veel incorrects staan, als het verdedigbaar lijkt; verder is De Haan uiterst geschikt en heeft me nog eens verzekerd dat ik niets hoefde te veranderen als het tegen de bedoelingen van de schrijfster zou ingaan. Ik heb in dat hfdst. over het bezoek van de P.I.D. dus alleen de felste *termen* verzacht, maar de sfeer van dat bezoek, en de gevoelens erdoor gewekt, vrijwel zoo gelaten. Alles bij elkaar genomen, vrees ik dat het boek toch wel in Indië verboden zal worden, hoewel het toch werkelijk niet verwoed revolutionair of zelfs maar 'oproerkraaierig' is. Maar het is eerlijk, ook tegenover de Indonesische vrienden, die soms zeer kritisch worden bezien,—het geeft dus trouw weer wat in deze kringen gevoeld wordt voor de blanda's.

Ik stuur u hierbij de inleiding die ik ervoor heb geschreven. Zou u die—liefst binnenkort—mij terug willen zenden met uw op- en aanmerkingen? Doet u dat volkomen eerlijk, volkomen 'onder ons', dwz. zonder eenige vrees mij te kwetsen. De kwestie is: dat Soewarsih erg graag zou willen dat haar boek *niet* in Indië werd verboden (dat is begrijpelijk), en dat ik dus mijn best moet doen om haar althans haar maximum kans te laten. De slotzinnen van mijn voorwoord—die ik tusschen vierk. haakjes gezet heb—zullen dus wel moeten vervallen, maar misschien raadt u mij aan nog andere dingen te schrappen of anders te zeggen. Zou u zich even met dit probleempje bezig willen houden? Het boek mag voet bij stuk houden, in zooverre het een oprechte weergave is van een stuk Indonesisch leven van nu; het moet niet uitdagend zijn; en zeker mag *ik* dat niet zijn. Dus graag,—en veel dank bij voorbaat!

4. H. T. Damsté, 'De legende van de heilige zeven slapers in het Atjèhsch' in *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 98 (1939) p. 407–488, gevolgd in 101 (1942) p. 403–404 door 'Nog iets over de zeven slapers'.

In deze historie noem ik uw naam natuurlijk *niet*. Zoudt u ook de drukproeven willen lezen en mij daarover uw meening zeggen? Ik stuur u die dan later, naarmate ze bij mij zelf binnenkomen.

Ik hoop dat ik u niet te veel last bezorg, en blijf steeds gaarne uw dw.

EduPerron

Wilt u mij ook zeggen of u vindt dat mijn voorwoord, als uiteenzetting, juist en duidelijk genoeg is?

4016. *Aan E. van Moerkerken: Den Haag, 21 februari 1940*

Beste Emiel,

Wil je bijgaand portret—de beste afdruk die ik nog ooit zag—van Bakhuizen van den Brink voor me overkieken? Er is haast bij; de foto moet terug nr het Rijksarchief. Wil je dan een afdruk voor me maken van 13 x 18 en een van 18 x 24? Kan dit laatste niet, dan 2 van 13 x 18, maar een zoo groot *mogelijk*.

Misschien kan je den regent[1] er dan bij maken, als je toch bezig bent. Bij voorbaat hartelijk dank.

Hoe gaat het verder? Kom je nog eens hier? Hartelijk gegroet,

EduP.

Den Haag, 21 Febr. '40.

Hoe gaat het met je photo-uitgave? De juffr. in het bad moet erbij![2]

4017. *Aan A. A. J. Stols: Den Haag, 21 februari 1940*

Den Haag, 21 Febr. '40

Geachte Heer Stols,[1]

Na overleg met Sander, zou ik u het volgende willen vragen:

Zou het u mogelijk zijn, mij het ms. (al wat u er nog van hebt) van mijn *Pak van Sjaalman* terug te zenden, en mij daarna de druk-

1. Zie 3929 n 5.

2. Etalagepop in een leeg bad; onder de titel 'Grote verwachtingen' opgenomen in E. van Moerkerken, *Reportages in licht en schaduw*, nr. 62.

1. Alphonse Auguste Jean Stols (geb. 1901), een broer van A. A. M. Stols, toen firmant en sinds 1942 directeur van de drukkerij en uitgeverij Boosten en Stols te Maastricht.

proeven in slips te doen toekomen? Ik plak dan zelf in de juiste volgorde op wat in groote en wat in kleine letter moet.

Ik vraag u dit zoo, omdat Sander mij zei dat de heele tekst vmdl. al afgegoten is.

Zou u mij dan van het reeds gedrukte eerstdaags revisie kunnen zenden? Het is zoo veel niet, geloof ik.

Mijn bedoeling hiermee is niet: u te haasten, maar zelf aan één complete tekst te komen; omdat ik *geen* copie heb van het ms. dat bij u ligt. Dit in verband met alle geruchten over een mogelijke aanval in Maart. Wilt u mij, kortom, helpen om—over een paar dagen—aan één complete tekst van dit werk te komen? De manier die ik u hierboven voorstel, lijkt mij voor u de gemakkelijkste, en het extra-knip- en plakwerk heb *ik* er graag voor over.

U bij voorbaat dankend, en mij excuseerend voor de last die ik u bezorg, teekent hoogachtend

EduPerron

P.S. Sander zei me nog dat ik u kon schrijven dat, zoonoodig, de bundel van Vestdijk[2] even kon wachten.

4018. *Aan E. Gobée: Den Haag, 22 februari 1940*

Geachte Heer Gobée,
Hartelijk dank voor uw prompte reactie. Ik heb het slot gewijzigd in den zin dien u aangaf, en het stuk is nu naar De Haan. De proeven zend ik u dan, beetje bij beetje.

Goed, laat ons dus afspreken dat ik Zondagavond 3 Maart in Leiden kom. Maar waar vind ik u dan en op welk uur kan ik u ontmoeten? De rest spreken we mondeling dan beter af.

Het stuk van den heer Damsté[1] zend ik gelijk hiermee naar het door u opgegeven adres.

Met vriendelijke groeten, ook aan mevrouw Gobée en van mijn vrouw, steeds gaarne uw dw.

EduPerron

Den Haag, 22 Febr.'40.
('s avonds).

2. De eerste druk van S. Vestdijk, *Water in zicht*, gedichten, werd op 11 mei 1940 bij het Duitse bombardement op Maastricht vernietigd. De bundel verscheen in: *Helikon* 10 (1940) 7 (september). Rijswijk: Stols.
1. Niet achterhaald.

Den Haag, 25 Febr.'40.

Beste Jan,

Gebruik makend van dezen Zondag schrijf ik je. Je allerhartelijkste brief kreeg ik nu alweer een paar dagen geleden; ik had toen direct willen antwoorden, maar de stapels drukproeven die binnenliepen verstikten elk élan. Gisteravond nog stuurde ik een heel pak nr Maastricht van *De Bewijzen uit het Pak v. Sjaalman*, dat bij Sander uitkomt. Bij 'Contact', Amsterdam, komt nog eerder uit: *Multatuli en de Luizen*, een brochure waarin ik Multatuli's schoondochter antwoord, maar in haar de heele burgerpeeër-fussoenskliek van Nederland. Verder komt er wschl. een boekske van me uit bij de *Vr. Bladen*, over Willem v. Hogendorp (vader van Gijsbert Karel en Dirk, de driftige schoonzoon uit *Schand. in H.*, je weet wel!) met authentieke brieven van denzelven aan Diderot, met wien hij ruzie krijgt, en aan Marmontel,—en met de antwoorden erbij. Voor *Elsevier's* schreef ik een groot stuk (op bestelling) over hoe Mult. eruit zag: 'Mult. par ceux qui l'ont vu' met àl zijn portretten erbij, ten getale van 12. Verder bestelde de Slauerhoff-commissie de inleiding bij mij voor Sl.'s Proza. Dan is het *Scheepsjournaal van Arthur Ducroo*, indertijd door jou afgekeurd, op het punt van verschijnen, bij Veen; ik krijg daar f 120. voor,—voor ons niet te versmaden;—ik werkte er nog wat aan en kan het maar niet zoo beroerd vinden als jij. Maar natuurlijk, dit *alles* is 'bijwerk'! Ik geef verder nog een in 't hollandsch geschreven roman uit van een Javaansche mevrouw, *Buiten het Gareel*, door Soewarsih Djojopoespito, bij De Haan, uitg. van Beb Vuyk; met inleiding en vmdl. naschrift van het Edje. Maar mijn hoofdwerk is en blijft het Hogendorp-archief, waar ik dagelijks uren lees en 'aanteeken', soms tot ik er suf en duizelig en slaperig van ben, maar waar ik maar niet echt opschiet, omdat het zoo'n ongelooflijk rijk archief is, quasi-onuitputtelijk. Dat is dan misschien wel heerlijk voor later, maar ondertusschen is het *niet* zoo leuk. Ik heb Van Rantwijk nu beloofd dat hij in ieder geval een paar hfdstn. van me zal hebben zoodra hij plaats heeft (in Juni of Juli, geloof ik)[1]; dat kan best, en aan-

1. 'De slechte dochter' in *GN* 38 (1940) 10 (oktober) p. 833–854 en 'Zich doen gelden' in *GN* 38 (1940) 11 (november) p. 893–907 (*Vw* 5, p. 511–522). Twee hoofdstukken van een onvoltooide roman over Dirk van Hogendorp in de reeks 'De onzekeren'.

gezien dit verhaal uit 'aparte' stukken bestaat, riskeert G.N. niets. Bovendien kan ik natuurlijk met schrijven enorm opschieten, als ik de buit v/h Archief binnen heb.

Wij gaan 15 Maart in ieder geval van hier, naar Bergen. Maar een huis dat ons echt bevalt, hebben we daar nog niet. Voorloopig gaat het dus weer bij juffr. Meuter; waar ik mijn boeken niet kan uitpakken (te klein). Van gaan naar Kaapstad komt niets, na de berichten die we van jullie kregen; we hebben het geld daar niet voor, en als je bovendien dààr niets erbij verdienen kunt, is de zaak al gauw beslist. Hier verdienen we tenminste nog ièts. Bep vertaalt *Staline* van Souwarine, en ik kijk de vertaling na, maar dit is een geheim, want voor *mijn* naam wordt door den pingelsmous Querido betaald, dus diè zal erop staan! (het heele grapje is bedoeld als pendant van Menno's Rauschning).[2] Ik ben zeker niet klaar op 't Archief als we op 15 Maart van hier gaan, maar dat is nu eenmaal noodig, want zooals nu is het ons te duur. Wschl. ga ik dus over een tijdje alleen naar Den Haag terug, om nog meer op te graven.

Verder wil 'Contact' dat ik *Le Rouge et le Noir* zal vertalen, iets wat ik toch ook niet met goed fatsoen weigeren kan, na zooveel voor Multatuli te hebben gedaan vooral, want als *ik* Stendhal voor deze nederl. vertaling in den steek laat, wie verdietscht hem dàn? Dus dat komt erbij; maar ik begin pas in April en heb een jaar tijd gevraagd. Het mooiste van dit alles is, dat je eigenlijk niets doet zonder het verlammende gevoel van: komt het nog wel uit? en à quoi bon? want het edele heir van Germannje staat, zegt men, klaar voor een bezoek in Maart. Eigenlijk is een groot deel van het halfbezeten werken dat ik doe, een soort vrijwillig abrutissement, om me maar geen volledig rekenschap te geven van de rotzooi waarin we leven. En dan deze schaapskooi Holland daarin! Het schijnt toch dat 'we' de Grebbelinie prachtig versterkt hebben; om van de waterlinie nog te zwijgen. Ja, maar spionnen bij de vleet! En dan: het heerlijke bombardeeren dat ze achter die linies kunnen doen, speciaal op de burgerij, en tegen een luchtafweergeschut dat eenvoudig niet bestaat... Ik schrijf je dus hoopen plannen, maar als dit de laatste brief was die je van ons kreeg (het is over 4 dagen Maart), zou dat niets verwonderlijks hebben.

Wij zien hier, in Den Haag, de Van Eycks weleens, en ook Jacques

2. *Hitlers eigen woorden*, Politieke gesprekken met Hitler over zijn werkelijke bedoelingen, vertaald door Menno ter Braak en Max Nord, met een inleiding van Menno ter Braak. 's-Gravenhage 1940.

en Claartje.[3] Van Eyck is een alleraardigste man, maar er *is* een onoplosbaar misverstand: hij neemt zichzelf als schrijver en dichter au sérieux, voelt zich eig. mijlen verheven boven zulke... tenslotte maar begaafde-letterkundigen-in-het-journalistieke-genre als Menno en ik; en als ik hem nu eens precies ging uitleggen hoe volkomen onleesbaar ik zijn proza en hoe onbenullig ik zijn poëzie vind, ja, wat zou er dàn nog te praten vallen? Het is gek, maar zoo'n omgang boven een leugen lukt toch lekker niet. Dat Menno, ook als 'kunstenaar', hem 3 x uitpoept, is voor Van Eyck volmaakt onbegrijpelijk, en helaas *is* het toch zoo! Hij stuurde je *Herwaarts*, dat voor zijn doen een goede bundel moet zijn—er staan, geloof ik wel 6 dragelijke verzen in, hoewel 4 daarvan weer erg 'kleintjes'—en hij verwondert zich erover dat hij niets van je hoort. Doe dus je best en schrijf hem, want het is toch werkelijk een bovenste brave, een door-en-door goed mensch, hoewel een beetje professoraal querulanterig = eigenwijs-gelijkhebberig over 1001 vlooitjes van het weten, vrees ik (als je hem beter kent). Ik schreef voor 't *Bat. Nwsbl.* een volkomen komisch stuk over zijn *Hermingard*-uitgave[4] en ben benieuwd hoe hij dat pruimt. Hij loopt nl. ook rond met de typische illuzie der miskenden dat hij alles het eerst en het best gezegd heeft: *hij* heeft het eerst ernstig over Marsman, Slauerhoff en Engelman[5] geschreven, enz.—die lieden zijn ook altijd voortgegaan hem om raad te vragen; degenen waar hij *niet* over schreef, zijn dat eig. ook niet waard, enz. In deze opzichten lijkt hij een beetje op Van Wessem, zonder wien Slauerhoff eig. ook niet bestaan zou hebben, zooals je weet. Maar summa summarum, ik vind hem te echt en te aardig om werkelijk eens principieel op dit alles in te gaan. Schrijf hem toch vooral iets aardigs over *Herwaarts*.

Ja, die bloemlezing van je was een prul.[6] Achteraf hoor ik trouwens dat hij vnl. op jouw orders door Lekkerkerker en Dubois in elkaar is gezet. Of is dat ook een legende?—*Catrijntje Afrika*[7] daarentegen is alleraardigst. Bep, Jany, Menno en iedereen die ik er verder over sprak (dwz. de echte 'jongeren') hebben ervan genoten. Hier en daar iets te nadrukkelijk in het grappige, dwz. insisteerend

3. Vgl. 3983.
4. Zie 3816 n 1.
5. Van Eyck had o.a. in *De gids* en *Leiding* diepgravende beschouwingen aan hen gewijd; zie ook 4036 n 5.
6. Zie 3672 n 1.
7. In *GN* 38 (1940) 1 (januari) p. 49–66.

op een leutige opmerking, maar als geheel zéér goed. Ga hier vooral mee door; je hebt hier een prachtige weg ingeslagen en als je zoo verder gaat, schrijf je misschien je allerbeste boek zonder dat speciaal te beseffen. Zooals het ook behoort.

Ach, Gistoux! (ik antwoord nu op je briefconversatie) had ik dat—mèt wat geld—kunnen behouden! Wat hadden we 't daar prettig kunnen inrichten, zonder mevrouwen Van Gogh,[8] en zonder mijn Mama! Dan had je misschien ook niet naar Afrika hoeven te gaan, en ik niet naar Indië.

Ik heb je, na je eerste klacht, onmiddellijk een ex. gebonden *Sch. in Holl.* laten sturen, op je verzoek via De Bussy. Dat moet je nu dus al hebben. Kreeg Jan Jr. het ex. nog dat ik hem zelf zond?

Vraag niet te veel voor *G.N.*, want Rantwijk jammert dat het tijdschr. eig. al voor *2 jaar* propvol is! Ik zal zorgen voor, in ieder geval, een paar hfdstn. *Dirk*. Bep wil in principe graag, maar heeft de juiste draai nr de literatuur nog niet teruggevonden.[9]—Ik zal Jacques eens vragen of hij je brieven kreeg en waarom hij niet terugschrijft, maar van Van Eyck krijg je zeker omstandig bericht als jij op *Herwaarts* reageert; hij verlangt er, geloof ik, zeer naar.—Waarom Chevasson bij de *N.R.F.* weg is, weet ik ook niet; ik hoor trouwens niets v. Parijs.

Zend mij vooral wat van je schrijverij in Z.-Afrik. periodieken, niet alleen over mijzelf, maar ook over Menno en alle andere jongere en niet-meer-jongere en reeds oudere Nederlanders. Dat interesseert me erg! *Bat. Nwsbl.* krijg ik zelf zoo maar eens bij toeval; ik heb nu geschreven dat het zoo niet kon doorgaan en verwacht daar wel eenig resultaat van, maar niet veel. Ik zal iemand in Indië moeten schrijven, dat hij een collectie voor me aanlegt en, buiten de krant om, ervoor zorgt dat ik die krijg. Over jou schreef ik nog niet, maar *Steenen voor Brood* las ik met zeer veel plezier (het meeste kende ik al). Vooral de korte notities voorin, het 'blocnote klein formaat' vond ik boeiend. Voor *mijn* blocnote kl. form. kan ik intusschen maar geen uitgever vinden[10] en je zult zien dat ik eindigen zal met te mokken als Van Wessem.

8. Marie van Gogh, een vriendin van mevrouw Du Perron, die tijdelijk op Gistoux verbleef; zie 85 en 233 n 3.

9. Van DP verscheen poëzie, proza, essay en commentaar (ten dele postuum) in *GN* 38 (1940); Elisabeth de Roos werkte niet mee.

10. In september 1938 had DP in Bandoeng een definitieve uitgave van *Blocnote klein formaat* en *Graffiti* gemaakt, aangevuld met soortgelijke notities

Nu, tot de volgende keer, als we dan nog bestaan. Bep doet hier een blzij bij[11]; meer gaat niet vanwege de zwaarte. Heel veel hartelijks voor jullie allen van je

E.

4020. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 26 februari 1940*

26-2-'40.

Beste Moer,

Als je berekening goed is, krijg je f 3.63 - f 1.88 (*L.v.H.*) = f 1.75. Ik geef je die als ik in Amsterdam kom, waar ik toch binnenkort heen moet.—Het is overigens een plezier het geurm aan te hooren waarvan je goede diensten gepaard gaan. Maar fotografeeren kan je: dus toch heel veel dank. Ik hoop je *iets* van je zorgen en moeiten te kunnen vergelden met mijn inleiding[1] voor je foto-collectie. Werk dus hard daaraan, bel faccin'.[2] Ik schreef eens aan Tielrooy dat je in fotogevallen als mijn reddende engel optrad[3]; als ik hem zie zal ik hem zeggen dat het een pruilengeltje van groote luiheid is. Moet ik intusschen niet meekijken in je collectie voor de keuze, voor 't geval je 2 of 3 dingetjes zou afkeuren die mij misschien juist zouden inspireeren? Maar het hoèft niet. (Zet je V. Deyss.[4] er niet bij? dàt zou me een boeiende halve blzij kunnen ontlokken!)

Mijn teek. van de 'groote man' is toch veel mooier dan die van 'de Holl. in Indië'.[5] Wil je het origineel van die laatste hebben? Dan zend ik je die, omdat je me zoo gracieus hielp.

Hartelijk gegroet,

EdP.

T. is dus terug. Groet haar en zeg dat ze beter verdient.

uit de jaren 1932–1938. *In deze grootse tijd* verscheen postuum bij Stols te 's-Gravenhage in 1946 (*Vw* 5, p. 47–286).

11. Niet teruggevonden.

1. Niet gerealiseerd; vgl. 3842 n 3.

2. Bekorting van bel faccina = knap gezichtje.

3. Niet teruggevonden.

4. Zie E. van Moerkerken, *Reportages in licht en schaduw*, nr. 10.

5. Zie DP, 'Bij een handvol auteurstekeningen' (zie 3952 n 1), p. 60 en 59 (*Vw* 7, p. 508 p en 508 o). Volgens mededeling van Van Moerkerken in 1983 heeft hij de tekening '*De* Hollander in Indië' die DP in zijn bijzijn vervaardigde (zie 3882), nooit ontvangen en berust de desbetreffende mededeling in de 'Verantwoording', *Vw* 7, p. 521, op een vergissing.

4021. *Aan A. H. M. Romein-Verschoor: Den Haag, 28 februari 1940*

Den Haag, 28-2-'40.

Waarde Mevrouw Romein,[1]

Wilt u mij, als u ermee klaar bent, die 2 stukken van Indonesiërs terugsturen?[2]—Dank voor het bezorgen van het stuk van Ett bij Donkersloot.[3]—Ik laat u binnenkort mijn 'beschouwingen' over het werkje van de Schoondochter sturen; het mensch zelf kan mij betrekkelijk weinig schelen, maar het soort, waartoe ze behoort en dat nu heerlijk gesterkt is door al deze 'onthullingen', heeft toch nog iets van me te goed—dat zal ook wel altijd zoo blijven, al *is* het dan dwaas en al *kan* ik mijn tijd beter gebruiken (dat doe ik dan ook, ondanks zulke brochures).—Het was prettig ubeiden hier te zien, maar het duurt ons altijd te kort, juist met menschen als u zouden we altijd beter willen praten! Tot ziens later. Steeds gaarne uw

EdP.

4022. *Aan A. A. M. Stols: Den Haag, 28 februari 1940*

Den Haag, 28 Febr.'40.

Beste Sander,

Vergeet je niet me Franquinet's *Ravel* te zenden?

Ingesloten een foto van den regent,[1] beter dan die ik eerder gaf: dwz. die was te klein en is door den clicheur te sterk vergroot. Kan je dat cliché niet laten overmaken? Ik wil het wel betalen, als het niet te duur is. Dit portret is nl. heel bizonder,* dus graag zoo mooi mogelijk.

In ieder geval zou ik graag de foto terug hebben.

De engelsche gedichten van Robbie van Eyck heb ik vanmorgen

* dwz. 'zeldzaam', onbekend

1. Anna (Annie) Helena Margaretha Verschoor (1895–1978), in 1920 getrouwd met Jan Romein, studeerde Nederlands en geschiedenis aan de universiteit te Leiden, waar zij in 1935 promoveerde op *De Nederlandsche romanschrijfster na 1880, Een literair-sociologische studie*. Utrecht 1935.
2. Niet achterhaald.
3. 'Het naspel van de Lebakzaak', zie 3946 n 2.

1. Zie 3929 n 5.

gelezen. Ze zijn m.i. heel goed; een paar zeer mooie, één slecht (die moet eruit), het ensemble werkelijk behoorlijk en, hoewel niet 'modern', dus met niets van proefneming erin, heel zuiver en *echt*. Mettertijd kan je er misschien toch wel iets van maken,[2] maar dan moet het toch ook naar de engelsche kritici gestuurd worden. M.i. is 't 10 x poëtischer dan Pa.

Zag je *Criterium* al?[3]

Tot ziens; hartelijke groeten ook van Bep en aan Greet. Je

E.

Vanmorgen kreeg ik de laatste blzn. vuile proef uit Maastricht. Alles is nu opgeplakt en terug.

4023. *Aan F. E. A. Batten: Den Haag, vermoedelijk 1 maart 1940*

Een heel aardige brief. In dank terug.—Het vers is zéér matig, vind je niet?[1]

E.

Ik ga morgen nr Leiden voor een indonesisch soort congres.[2]

4024. *Aan A. A. M. Stols: Den Haag, 1 maart 1940*

Beste Sander,

Hierbij de tekst van het 'praatje'. Kijk even hoeveel plaats dit

2. Robert van Eyck, *Endless interval, Poems.* Rijswijk: Stols 1941.

3. Aflevering 1 en 2 (maart en april 1940) van het tijdschrift *Criterium* werden door DP besproken in *BN* van 11 mei 1940 (av.) onder de kop 'Nieuw tijdschrift der jongeren' (*Vw* 6, p. 526–532).

1. Bijschrift op de achterkant van een brief in de Franse taal van Kees Greshoff, jongste zoon van Jan Greshoff, uit Kaapstad van medio december 1939 aan Batten, aan welke brief een eveneens in het Frans geschreven gedicht, *Départ*, van 19 december 1939 was gehecht [aantekening van F. E. A. Batten, 25 oktober 1978].

2. Zie 4015 n 1.

inneemt en hoeveel citaten je hierna dus nog stouwen kunt en schrijf me dan even.

In haast, je

E.

Zend mij nog even proef van dit prosp.[1]

1 Maart '40.

4025. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 2 maart 1940*

Den Haag, 2 Mrt '40.

Waarde Heer Ett,

Ik heb mijn Multatuli-brochure aan u opgedragen.[1] Dat komt dan ook nog bij de reclame, en situeert u, wat uw 'kant' aangaat. Leest u vooral het net-verschenen Maart-nr. van *De Nwe Gids*, waarin Haighton aankondigt dat al dit rumoer om Mult. niets te beduiden heeft en ... 42 blzn. eraan wijdt, en ... een ander art. aankondigt waarin het 'voortreffelijk artikel' van het mensch v. Leggeloo zal worden bekranst.[2] Het stuk zelf is als Goebbels-prestatietje ook heel savoereus en in edel-nationaalpatsers-dietsch gekleed.

Ik hoor niets van u over de 2 stukken. Wil dat zeggen dat *De Stem* ze opnam? Het wordt anders hoog tijd er werk van te maken voor die andere tijdschriften.[3]

Hartelijk gegroet,

EduP.

4026 *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 2 maart 1940*

Den Haag, 2-3-'40.

Geachte Heer De Hart,

Leest u eens—bestelt u het maar voor het M.M!—het juist verschenen Maart-nr. van *De Nwe Gids*, waarin een stuk—van even 42

1. Voor zover bekend werd de tekst van dit prospectus voor *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* niet gedrukt; zie bijlage 5.

1. *Multatuli en de luizen.* Amsterdam, 1940, p. 2. 'Aan Henri A. Ett'.

2. Alfred A. Haighton, 'Multatuli & Cie' in: *De nieuwe gids* 55 (1940) 3 (maart), p. 313–354; 'Multatuli zonder masker', naar aanleiding van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* in: *De nieuwe gids* 56 (1941) 8 (augustus), p. 150–162.

3. Zie 3946 n 2.

blzn.—van het heerschappie Haighton over *Multatuli et Cie*. Dan zal u duidelijk worden, waarom ze op uw bijdrage over Mult. en D. v. Twist nu niet zóó gesteld waren! Het is een fraai geschrift, in fraai nationaalpatsers-dietsch, zeer de moeite waard, ook als tijdsverschijnsel. En hij kondigt nog een stuk aan, over het 'voortreffelijke boek' van de Schoondochter. O, men is erg ijverig en pent naar behooren in die Lotisico-zaak.[1] Bij gebrek aan—zelfs *niet*-toonbare—medewerkers, moet Haighton bijna alles alleen volpennen, maar sinds hij zoo'n beetje uit de politiek gezet is, heeft hij er allen tijd voor, dus...

Tot later. Steeds uw

EduP.

Ik kom binnenkort in A'dam de foto's terugbrengen.

4027. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Den Haag, 2 maart 1940*

Den Haag, 2 Mrt. '40

Beste Sander,

Vraag ergens eens *De Nuwe Gids* van Maart (juist verschenen) en lees daarin het heerlijke stuk van den voortzetter-van-de-zaak exgarçon Haighton getiteld *Multatuli et Cie*. Dan kan je zien hoè Mult. nog leeft en al deze heeren dwars zit. Hij kondigt een vervolg aan, voor April dus. En stukken van 40 blzn! *Het Pak v. Sjaalman* komt wel prachtig uit; stuur hem vooral een ex., dan maakt hij een 3e stuk van 40 blzij. En wat schrijft die man een verrukkelijk dietsch!

Ik heb zoo'n idee dat dat boek, mits goed aangepakt, behoorlijk gaan zal; ook in Indië. Laat het zoo gauw mogelijk verschijnen in April; dat is dan ook zoo prettig voor zoo'n Haighton, als hij net alles gezegd heeft wat hij op het gemoed had.

Dag!

E.

1. In 1919 was Alfred A. Haighton (1896–1943) zijn vader opgevolgd als directeur van de zeer winstgevende onderneming Lotisico = De eerste Nederlandsche maatschappij tot verzekering van risico in loterijen. Na het overlijden van Willem Kloos in maart 1938 kocht hij *De nieuwe gids* en werd zelf hoofdredacteur. Hij behoorde achtereenvolgens tot allerlei fascistische partijtjes.

4028. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 5 maart 1940*

Den Haag, 5 Mrt. '40.

Geachte Heer Ett,

Donderdag 14 Maart zal ik zeker geen tijd hebben, daar we hoogstwschl. 15 Mrt. van hier gaan. Zend u dus uw ms.[1] naar Bergen; ik geef u mijn adres op, zoodra ik daar weer eenigszins thuis ben. Misschien kunt u mij ook eens in Bergen opzoeken. Haast is daar* niet bij.

Wel met die 2 stukken. Stuurt u mij die zoo gauw mogelijk, als ik er moeite voor moet doen bij prof. Gonggrijp. Voor *Krit. en Opb.* gaat het makkelijker.

In haast en tot nader.

EduP.

Meulenhoff zou nat. prachtig zijn en 100 x beter dan B.[2] Maar doet hij het?

Ik zag *Criterium* en las het met veel genoegen, maar miste Dubois in de redactie. Hoe komt dat? ze hadden hem toch gevraagd?[3]

4029. *Aan L. P. J. Braat: Den Haag, 6 maart 1940*

Waarde Heer Braat,

Ik kom voorloopig niet in Amsterdam en ga 15 dezer naar Bergen terug. Kunt u mij dus niet schrijven wat u mij te zeggen had?

Met vriendelijken groet,

EduPerron

Den Haag, 6 Maart '40.
(In haast, ik heb het druk in verband met mijn a.s. vertrek.)

* (Bij dat overzicht).

1. Niet achterhaald.
2. Vermoedelijk de uitgever A. A. Balkema; vgl. het post-scriptum bij 4009.
3. Dubois was nog betrokken bij de oprichtingsplannen voor het niet gerealiseerde tijdschrift 'Vlam '40'.

4030. *Aan J. Pée: Den Haag, 6 maart 1940*

Den Haag, 6 Maart '40.

Zeer geachte Heer Pée,

Vanmorgen kreeg ik van *Elsevier's Maandschrift* de twee portretten terug en stuurde ze meteen door naar u. Vmdl. krijgt u ze gelijk hiermee. Mag ik u nogmaals hartelijk danken voor uw spontane vriendelijkheid?

Multatuli en de Luizen wordt afgedrukt en verschijnt dus binnenkort.* In de *Nwe Gids* van Maart verscheen van den fascist Haighton, een politicus die probeert het levende lijk van Van Deyssel[1] als schild en uithangbord te gebruiken, een bizonder ignobel artikel over Multatuli (van 42 blzn.), en hij kondigt een dito art. aan over het 'voortreffelijke boek' van mevrouw Annette. En dit alles, al verzuchtend dat Mult. volstrekt de moeite niet waard is en in ieder opzicht een prul is geweest. Het stuk is overigens bizonder onthullend voor het soort schoelje-uit-de-politiek dat de schrijver is,—die verder door geen kip au-sérieux genomen wordt, noch als schrijver, noch, meen ik, als politicus. Wat overblijft is dus een schoelje tout court, maar dat zich den tijd met schrijven kort: on fait ce qu'on peut.

Uw artikel[2] las ik met belangstelling. Dat eene portret van u[3]—en profil—deed me denken aan Flambeau uit *L'Aiglon*. Ziet u er soms zóó martiaal uit?

Met hartelijke groeten, steeds uw dw.

EduPerron

4031. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Den Haag, 7 maart 1940*

Den Haag, 7 Maart '40.

Geachte Heer Douwes Dekker,

Dank voor uw brief. Het deed mij genoegen dat u mijn artikel

* Ik heb den uitgever nu al gevraagd u een ex. te zenden.

1. Van Deyssel was ere-redacteur van *De nieuwe gids*.
2. Niet achterhaald.
3. Sergeant Jean-Pierre Séraphin Flambeau, personage uit *L'Aiglon* (1900) van Edmond Rostand; DP had in 1922 een voorstelling van dit toneelstuk in Parijs gezien, zie *Vw* 2, p. 568. Zie voor een portret van Pée met martiale snor: Julius Pée en L. Roelandt, *Multatuli de beeldenbreker*, t.o.p. 48.

goed vond.[1] Ik ben overigens nog lang niet aan het eind van mijn bataille voor Multatuli, want het fatsoenscanalje heeft de gelegenheid aangegrepen en met lust overal geblazen van: zie je nou wel wat een rotvent het was. U krijgt binnenkort dus meer,—als de Duitschers ons vóórdien niet platloopen. U krijgt mijn antwoord aan de Schoondochter, getiteld *Multatuli en de Luizen*, en mijn 3e boek inzake Lebak: *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman*. De 2 lijken niets op elkaar wat toon betreft, want zoo polemisch als het eerste is, zoo 'wetenschappelijk' het tweede.

U vraagt hoe wij het maken? Betrekkelijk goed, maar ik stik alweer onder het werk. Deze Multatuli-activiteit van me is er maar een klein onderdeel van; mijn hoofdarbeid bestaat op het oogenblik uit bestudeering van de Van Hogendorp-paperassen op het Rijksarchief hier, waar ik nog lang niet mee klaar ben, omdat deze dossiers een ongelooflijk rijk materiaal bleken te zijn. En dan de artikelenschrijverij—voor 't *Bat. Nwsbl.* en voor de *Nwe Rott. Crt.* enz. enz., omdat dàt eig. het geld in 't laadje brengt (optimistische uitdrukking!). Een beetje in deze lijn schreef ik voor *Elsevier's Maandschrift*, op bestelling, een stuk over hoe Mult. eruit zag, waarbij alle van hem bekende portretten worden gereproduceerd. Ik zal u een overdruk daarvan zenden, altijd wanneer de Duitsche wereldveroveraars (zie boven)....

Ik hoop dat ik zoo langzamerhand de publikatie van dat Dokument van u heb goedgemaakt; ik herinner me nog hoe wantrouwend u tegenover mij stond, op een gegeven oogenblik.[2] Nu heb ik voor het *Pak v. Sjaalman* een reproductie laten maken van het portret van den regent dat de heer Spook in zijn prospectus openbaarde. Ik vraag hem geen toestemming, want die geeft hij toch niet, maar ik noem hem als eerste uitgever en bezitter van het orig. portret; wordt hij daar toch sikkeneurig bij, dan moet hij me in godsnaam maar 'aanklagen'. Het lijkt mij toch geen opvatting dat hij dat portret min of meer geheim zou houden, alleen omdat hij het toevallig in een *Max Havelaar* vond, en omdat hij 't *misschien* nog eens publiceeren zou in een volslagen onbenullig boekje met overschrijfsels van andermans opinietjes, terwijl nagenoeg gebleken is dat niemand dat

1. 'Duymaer van Twist geeft Multatuli gelijk', zie 3747 n 2. DP had dit met enkele krantenknipsels betreffende *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* toegezonden.
2. Zie 3202 en 3206.

boekje wil uitgeven. Mijn uitgever riskeert het erop, van meening zijnde dat het portret van vóór 1870 dateeren moet en de heer Spook er geen recht op heeft, zijnde niet de regent van Lebak zelf. Maar je kan nooit weten, met Indische oude heeren die veel tijd hebben.

En hoe maakt u het zelf? En uw broer, die mij ook niet schreef, hoewel ik hem—van boord—het laatst schreef en verder hem ook zoo'n overdruk uit *Gr. Ned.* zond.[3] Zegt u hem dat zijn uitgever Tom Rot, de man die *Siman* zou drukken, volgens ingewonnen informaties er erg slecht voor staat en dat hij, naar Last mij zei, niet voortgaat met drukken omdat een geldelijke steun die Sneevliet hem had toegezegd, op het laatste oogenblik wegviel. Ik schreef hem zelf,[4] om hem tot uitgave aan te sporen, maar hij kikte geen letter terug. Wilt u dit D.D. even zeggen en verder dat ik steeds met vriendschap aan hem denk? Heusch, als ik niet meer schrijf, is het omdat ik soms wee ben van woordjes vormen en zien; men kan van de liefde zelfs te veel krijgen.

Ik gaf u toch mijn adres op: c/o fam. Batten, Sportlaan 125, Den Haag—vóór wij weggingen? Dat is nog steeds het eenige veilige huis-adres. (Overigens ziet u dat *Gr. Ned.* heeft gedaan naar uw verlangen.)[5] Wij wonen nog steeds niet; ook nu zit ik in een pension dat wij over een week verlaten. Als ik een vast adres heb, in Bergen wschl., waar wij nu een huis gaan zoeken, hoort u het. Maar het adres van Batten is altijd goed.

Het beste met u en mevrouw—rust u nu? Vindt u er baat bij?—Ik ben door de zeereis goed opgeknapt, en zelfs de emoties van het opgebracht worden door engelsche oorlogsschepen (want in Port Saïd moèsten we op een holl. boot overgaan) en van het mijnengevaar hebben daar niets aan veranderd. Maar het werken zooals ik het nu doe, wel. Ik ben alweer aan den rand van surmenage; vandaar ook Bergen over een week—met een program om daar veel te wandelen tusschen het gepen door. Wel te verstaan: als de Duitschers, enz. Hartelijk gegroet, ook door mijn vrouw, en steeds gaarne uw

EduP.

3. E. F. E. Douwes Dekker; brief van DP niet teruggevonden.
4. 3887.
5. De plaatsing van het in n 1 genoemde artikel in de januari-aflevering.

Den Haag, 8 Maart'40.

Beste Joannes,

In haast even een woord van dank voor het compliment. Ja, ik begrijp dat jij deze kwestie heel wat beter vatten kan, en de luis-achtige bijtzucht van een bepaald soort lieden tegen wat Multatuli beteekent, dan de opgeruimd verassureerde Van D. Overigens is dit stuk zelf maar een fragment[1]—het beste, geloof ik—uit *Mult. en de Luizen*, dat je binnenkort door 'Contact' zal worden gezonden. (Ik gaf het bon à tirer een week geleden.) De rest is meer op het peil van de lady van Leggeloo, waartoe ik heb moeten afdalen om mij door het *soort* te doen begrijpen—enfin...; maar misschien zal je ook daar af en toe tot een lachje gekitteld worden. Achteraf beschouwd, *is* het overigens zonde van de moeite!

Ik ben blij dat ik van de kakkestoelemeierij[2] den laatsten tijd niets meer hoorde. Maar als we erover praten kunnen—en hopelijk een beetje erbij lachen—hoor ik graag wat je me nog verder daarover had willen openbaren. Wij gaan 15 dezer wschl. van hier weg—het kan ook 18 of 20 worden, en trekken dan voorloopig weer in het huisje van juffr. Meuter, tot we iets beters gevonden zullen hebben, in Bergen. Misschien zullen we elkaar dus daar weerzien. Ik hoop daar ook weer eens verzen te schrijven—hoe is 't mogelijk, nietwaar?—dwz. een verhaal in verzen af te maken dat ik in Indië begon en dat *De Grijze Dashond* heet. Maar eerst moet ik ook door zeeën van proza waden, dus mijn ziel begrijpt je journalistensmarten.

Ook ik heb hier af en toe het authentieke dichterpaar Bloemeggink mogen bezoeken, en het bleek mij dat Claartje, die mij in iedere conversatie dichteres-achtiger toespreekt over de tekorten van *Forum*, werkelijk poëtische tagliatelle (= platte macaroni, op z'n dietsch uitgedrukt) wist te bereiden. Hetgeen ik met zorg genoteerd heb, om in de weegschaal van haar verdiensten, alswanneer ik weer over haar verzen rapporteeren zal aan Batavia's lezersschare,[3] ter dege mee te doen wegen.

Verder geen bericht. Het beste en tot ziens! tt.

EduP.

1. Zie DP, 'De waarheid der wrekende schoondochters' in *GN* 38 (1940) 3 (maart), p. 343–346 (*Multatuli en de luizen*, p. 60–63; *Vw* 4, p. 612–615).

2. Toespeling op 'kakkestoelemeie' in het gedicht 'Stoelgang' van Pythia (Jan Engelman) in *De nieuwe eeuw* van 25 januari 1940, p. 487. Zie ook 3983 n 1 en 2.

3. Niet gerealiseerd.

4033. *Aan C. de Hart: Den Haag, 8 maart 1940*

Den Haag, 8 Maart'40.

Geachte Heer De Hart,

Dank voor uw schrijven en voor het stuk in *De Tijd*[1] dat ik met belangstelling las. Het quasi-waardige en 'zakelijke' antwoord van Van Duinkerken was weer prachtig. Maar zoo'n ploertje als Haighton spant toch de kroon. Ik heb bij die katholieken altijd zoo'n gevoel van: nou ja, wat *wil* je dan ook anders?—Maar ik kreeg gisteren van een katholiek dichter, Jan Engelman, een compliment over mijn stuk in *Gr. Ned.*, dat volgens hem 'vol waarheden' stond.

Ik heb het erg druk met een vertaling die af moet, daarom kwam ik nog niet in Amsterdam. Ook moeten wij binnenkort naar Bergen. Ik zal kijken hoe ik dit probleempje oplos. Mijn brochure komt al gauw uit; ik gaf het fiat al voor alles; ik gaf u aan mijn uitgever op voor 2 present-exx.

Tot nader. Steeds gaarne uw

EduPerron

4034. *Aan H. A. Ett: Den Haag, 9 maart 1940*

Den Haag, 9 Maart 1940.

Geachte Heer Ett,

Gelijk hiermee zend ik het eene stuk (controleur) naar *Krit. en Opbouw*, Java, en het andere naar *De Nieuwe Kern*,[1] Haarlem, onder redactie van J. de Kadt. Die persklaarmakerij, met kleine letter en zoo, en die paar correcties, waren niet van Donker maar van mij. Misschien vindt u het nu minder gek dat ze 'niet zoo gek' uitvielen.

Eerlijk gezegd, het 2e stuk voldoet me al evenmin als het eerste. Toen ik het 'naspel van Lebak' noemde, bedoelde ik: iets aparts over het *onderzoek te Lebak* door B.v.K. na Dekker's vertrek, dus de inhoud van dat kleine boekje van De Br. Prince.[2] Dat zou werkelijk nieuw zijn geweest, en zeer onthullend voor de 'geest des goevernements'

1. Ingezonden stuk van De Hart in *De tijd* van 18 februari 1940 onder de kop 'Multatuli als huisvader', met een naschrift van Anton van Duinkerken, naar aanleiding van diens bespreking van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*, zie 3946 n 5.

1. Zie 3946 n 2.

2. Zie 3903 n 5.

in Indië. Had u daaraan de nieuwe redactie van Dekkers brief aan Van Twist en de onbekende brief aan Pahud laten voorafgaan,[3] des te beter, maar als *bij*zaak.

Nu hebt u van het onderzoek nagenoeg niets genomen; dus het *nieuwe* verwaarloosd, om de al vrij bekende Dekker-historie na Lebak nog eens te vertellen, met alleen maar een paar nieuwe bijkomstigheden. Dat is jammer.

Ik hoop dat De Kadt het niet zoo inziet en het stuk plaatst. (Ik heb hem nat. niets van wat ik hier schrijf gezegd, en *hij* kent tenslotte het boekje van De Br. Prince niet, dus misschien is hij best hiermee tevreden.) Ik heb hem gezegd dat het in het April-nr. moest, of dat hij het mij anders moest retourneeren. Dan kan ik nog eens probeeren bij prof. Gonggrijp, maar dien ken ik niet en die zit in de red. v. *Kol.Tijdschrift* met Meyer Ranneft, en dezen ontmoette ik nu onlangs op de 'Indische Conferentie' in Leiden;[4] met het gevolg dat ik niet veel van dit tijdschrift verwacht. (M.R. leek mij zeer reactionnair, zal wel vinden dat Multatuli-gelijk-geven uit den booze is.)

Donker's brief gaat hierbij terug. Wat hij zegt over dat 'algemeen literair' tijdschrift is op zichzelf natuurlijk juist. Maar *De Stem* neemt allerlei sociologische artikelen op, die heel wat minder nog te doen hebben met literatuur.

Tot nader. Vriendelijk gegroet,

EduP.

4035. *Aan H. Marsman: Den Haag, 9 maart 1940*

Den Haag, 9 Maart 1940

Beste Henny,

Ik antwoord op je berijmde noodkreet, 1° om je te zeggen dat ik je adres kwijt was, want je gaf me opeens een plaats op aan de Côte d'Azur (meen ik) zonder te zeggen of je er bleef. Maar 2°, ik weet niet wàt ik je schrijven moet, en Menno zei precies hetzelfde. Het is niet een kwestie van vriendschap, want als we elkaar terugzagen zouden we wschl. meteen 1000 dingen te bepraten hebben; maar op

3. Beide brieven in *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*, p. 79–82 (*De man van Lebak* in *Vw* 4, p. 385–386 en 392–393; Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 634–635 en 637–638).

4. Zie voor J. W. Meyer Ranneft 3276 n 6 en 3327 n 7 en voor de 'Indische Conferentie' 4015 n 1.

het oogenblik is het door de situatie of *niets* zin heeft. Ik zit hier, en overwerk me, grootendeels om me geen rekenschap te geven van de 'catastrofe', die van overal dreigt: om te doen *alsof* alles rustig was. Fysiek voel ik me weer allerberoerdst, deels tengevolge hiervan: Mijn heele karkas doet me pijn en de dokter kan niets vinden, schrijft rust voor. Wij gaan 18 dezer nr Bergen, maar ik heb van alles te doen (kronieken *Bat. Nwsbl.*, maar ook hoopen andere dingen, waar ik niet van af kan), alleen hoop ik daar door wandelen en zoo mogelijk goed slapen me te herstellen. Het werk op het Rijksarchief, aan die Van Hogendorp-documenten, die eenvoudig onuitputtelijk zijn, breek ik af. Over een tijdje moet ik dat hervatten, dus weer naar Den Haag terug; maar Bep en ik willen nu probeeren in Bergen een huisje te vinden dat niet duur en toch ruim genoeg is en waar ik dan eindelijk mijn boeken weer uitpakken kan. Vinden we dat *niet*, of valt Bergen ons ditmaal toch niet mee, dan gaan we misschien maar weer in of bij Den Haag wonen, in Wassenaar of zoo.

In ieder geval: mijn boek over Dirk v. Hogendorp komt zeker niet voor volgend voorjaar uit.[1] De stof is *te* rijk! en ik ben geen Slauerhoff die er maar naast fantaseert, ik moèt weten wat daar in al die paperassen aan waarheid ligt. Had ik maar wat anders aangepakt, maar daarvoor is het nu te laat. Voor nog 2 jaar, denk ik, zit ik vast aan dezen Dirk—die wel 10 x meer de moeite waard is dan de costerlijke.

Binnenkort komt van allerlei uit: *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman* (nieuwe dokumenten over de Lebakzaak); *Multatuli en de Luizen* (een brochure die ik hier schreef); *Scheepsjournaal van Arthur Ducroo* (herzien); een boekje bij de Vr. Bladen over Willem van Hogendorp als 18e-eeuwsch lettré (dit is de papa van Dirk); een groot stuk in *Elseviers* over de portretten van Multatuli, zooiets als 'Mult. par ceux qui l'ont vu' (met zijn complete portrettenreeks erbij gereproduceerd). Dan een roman door een Javaansche geschreven, met een inleiding en wschl. naschrift van mij, en dien ik compleet 'bezorg'. Verder moet ik een inleiding schrijven voor het *Proza* van Slauerhoff. Dit geeft je zoo'n beetje een idee van wat ik hier uitspookte sinds mijn terugkeer—ongerekend de kronieken voor het *Bat. Nwsbl.* en het werk op 't Archief,—dus geen wonder als ik er beroerd van ben!

Wat zegt dit alles je? Kom hier en we kunnen praten. Kom ook in Bergen wonen, jouw werk ligt toch ook in Holland.

1. Zie 4019 n 1.

Enfin, binnen een week kan alles naar het weerlicht zijn, de Moffen hier, de verbindingen afgesneden. Maar daarom juist, tegen de misselijkheid in die je bevangt als je daaraan denkt, je turft maar verder. Heusch, ik ben er wee van, ik zou in geen jaar letters willen zien, en brieven schrijven kost me ook moeite, al geloof je dat misschien niet.

Laat wat hooren, maar komen is beter.

Die inl. van je voor Sl.'s *Poëzie*[2] valt me bij herlezing niet mee. Goed; zéér behoorlijk; maar meer als artikel, dan als inleiding bij dit definitieve werk. Ik zou in ieder geval, als ik jou was, die geciteerde verzen laten vervallen, als je inl. in het boek zelf komt; het is toch eig. mal om verzen te citeeren, waarnaar je, *in* het boek zelf, verwijzen kan? Dit staat ook zoo slordig, zoo nonchalant tegenover wat volgt: de poëzie van den 'ingeleide' zelf. Zet den titel en desnoods, tusschen haakjes daarachter, den eersten regel, als het titels zijn die niet veel zeggen, maar schrap de verzen. In *G. Ned.* was het natuurlijk best.

Je kunt dit nog aan Menno opgeven, die de revisie krijgt voor het fiat. De boel is nog niet afgedrukt. Als je hier was, zouden we nog samen wat aan je inleiding kunnen doen, ook in verband met *mijn* inl., die er toch mee moet 'accordeeren'; maar met die afstand tusschen ons wordt alles daas.

Nu, het beste. Houd je taai, wees met Rien hartelijk gegroet, ook door Bep, geloof me werkelijk steeds van harte je

E.

Dat gaan nr Parijs is mislukt. Geen visum.
Schrijf p/a Jany als je antwoordt.

4036. *Aan P. N. van Eyck: Den Haag, 11 maart 1940*

's Gravenhage, den 11. Maart 1940.

Beminde Professor,

Ik had het plan u nog te ontmoeten bij de Schrijfselen van Slauer-

2. 'Bij Slauerhoff's poëzie' in *GN* 38 (1940) 1 (januari), p. 2–15. Deze inleiding met de citaten ook in J. Slauerhoff, *Verzamelde werken* I, *Gedichten* I, Rotterdam 1940, p. V–XVII.

hoff,[1] maar een wreed opkomende griep heeft mij ter bedde neergesmakt en zie, ik lig er nog. Tusschen de nasale en gutturale explosies door, waaraan ik nu onderhevig ben, heb ik nagedacht over onze conversatie, en met de helderheid van een halve koorts vastgesteld dat het Geheugen ons over en weer parten heeft gespeeld, dermate, dat wij elkander feitelijk in menig opzicht hebben misleid. De eerlijkheid die altijd gebiedt, gebood mij heden U rapport daaromtrent uit te brengen.

Onderscheiden wij:

I. Misleidingen uwerzijds.

Gij hebt mij gezegd dat tusschen Jehan-Baptista Houwaart en Dito-dito Wellekens alleen maar 250 jaren lagen. Heden, in mijn bedstede, het poëtisch verzamelwerk van den uw haat zoozeer verdiend hebbenden Heere van Vriesland naslaande,[2] vind ik tusschen deze 2 Dooperjohannessen slechts een écart van ten hoogste $1\frac{1}{2}$ eeuw, zoodat Gij mij, en dat nog wel ten overvloede van uw middagdisch, een eeuw te veel hebt toegereikt.

Wijders moet ik U meedeelen dat het werk van Uw collega den hooggeleerden Heer Huizinga op alle exemplaren die ik, na onze voorlaatste ontmoeting, ontmoette, getiteld is: *In*[3] *de schaduwen van morgen*. Ik voege erbij: helaas, maar mijn schuld is deze fout tegen de goede smaak niet. Ook ik zoude *De Schaduwen* alleen veel omineuzer en adembeklemmender geacht hebben.

II. Misleidingen mijnerzijds.

Behalve de ongetwijfeld vele andere die mijn halve koorts niet achterhalen kan, en zonder er het boekwerk des edelen Beyle-Stendhal op geconsulteerd te hebben, meen ik thans te weten dat ik een misleidende geheugenfout beging toen ik U zeide dat gezegde auteur bijna een duel had om deze frase uit Chateaubriand: 'la cime indéterminable des montagnes'. Ziet mijn halve koorts en de daarmee gepaard gaande situatie van kwelling des lichaams doch rust des geheugens goed, dan dient dit aldus te worden gecorrigeerd: 'La cime *indéterminée* des montagnes'. Het was de positieve onbepaald-

1. Ter gelegenheid van de boekenweek werd in n.v. Magazijn De Bijenkorf te Den Haag van 2–9 maart 1940 een tentoonstelling van de werken van J. Slauerhoff gehouden.

2. In Victor E. van Vriesland, *Spiegel van de Nederlandsche poëzie door alle eeuwen*. Amsterdam 1939, p. 88, Jehan Baptista Houwaert (1533–1599), en p. 275, Jan Baptista Wellekens (1658–1726); zie ook 3923 n 1.

3. Dubbel onderstreept.

heid veeleer dan het niet te bepalene van de betreffende bergkimmen of transen, dewelke den heer Beyle-Stendhal tot pistoolafschietens toe irriteerde.[4]

Tenslotte nog een misleiding geenerzijds, dwz. geheel voortspruitend uit een toevallige samenloop van omstandigheden, te weten:

Gij hebt mij, beminde Professor, gezegd dat gij een lang vertoog over wijlen J. J. Slauerhoff hadt gepubliceerd, eer een zijner tijdgenooten dit verricht hadden, dezelven zich nog slechts hebbende overgegeven aan ontucht ten aanzien van Denzelfden Dichter heden overleden, en kennelijk aan *korte* ontucht-plegingen. Uit het telefoongesprek daarop volgende, heb ik echter moeten ontwaren—want de mij daarbij in uitzicht gestelde losse vellen zijn mij tot heden onthouden gebleven!—dat voorzegd vertoog verschenen is in den loop van den jare MDCCCCXXXI.[5] Echter is in November van het jaar daaraan voorafgaande een *lange* dialoog (wellicht vol ontucht) over den nu verscheiden Heere Slauerhoff geschreven en, meene ik, in December MDCCCCXXX in de *Vrije Bladen* geopenbaard,[6] van de hand van uw onderdanigen en gehoorzamen dienaar thans met griep beladen u deze regelen schrijvend.

Ik schrijve U dit alles slechts om tot nederigheid te stemmen ten opzichte van het geheugen en om te waarschuwen tegen de kwellingen des gewetens die van een te groot vertrouwen op dit geheugen gevolg kunnen zijn, althans in het ware wetenschappelijke gemoed.

4. Van Eyck vergeleek in zijn inleiding bij *Hermingard van de Eikenterpen* door Aarnout Drost (Amsterdam (enz.) 1939, Bibliotheek der Nederlandse letteren; door DP besproken, zie 3816 n 1 en *Vw* 6, p. 495–497) dit boek met *Les martyrs* van Chateaubriand. In 1840 schreef Stendhal aan Balzac, als antwoord op diens bespreking van *La chartreuse de Parme*, een brief waarvan alleen de kladjes werden teruggevonden. Hij zegt daarin: 'Je n'ai jamais pu, même en 1802 (j'étais alors officier des dragons en Piemont, à 3 lieues de Marengo), je n'ai jamais pu lire 20 pages de M. de Chateaubriand; j'ai failli avoir un duel parce que je me moquais de la *cime indéterminée des forêts*.' (Stendhal, *Correspondance* III, *1835–1842*. Parijs 1968, Bibliothèque de la Pléiade, p. 399).

5. P. N. van Eyck, 'J. Slauerhoff I en II' in de rubriek 'Verschijningen en verschijnselen' in *Leiding* 2 (1931) afl. 1 (15 januari), p. 84–93 en afl. 2 (15 maart), p. 173–195 (vgl. 718 n 1).

6. DP, 'Gesprek over Slauerhoff' in *DVB* 7 (1930) 12 (december), p. 337–362 (niet volledig in *Vw* 2, p. 240–262) (vgl. 537 n 1).

Met vele groeten en respecten, mede aan uw Vrouw en Zoon, verblijve ik, uw onderdanige enz. enz.

EduPerron

P.S. Nog moet mij van het gemoed dat ik, in den keurbundel des heeren Van Vriesland het ééne verkoren vers van den heer Wellekens[7] geproefd hebbende, dezelve naar mijn smaak een grouwelijk snertpoëem bevonden heb. Maar wellicht draagt de keurbundelmaker van dit feit de grootste verantwoordelijkheid.

4037. *Aan E. Gobée: Den Haag, 11 maart 1940*

Den Haag, 11 Maart 1940.

Zeer geachte heer en mevrouw Gobée,

Dank voor uw brieven. Ik antwoord kort, omdat ik evenals u, mevrouw, door griep bezocht ben; ik heb geprobeerd dit bezoek te negeeren, maar vanaf eergisteravond ben ik daar niet meer in geslaagd. En Donderdagavond a.s. moet ik (met Ter Braak) naar de jongelui van *Roepi*.[1]

Het deed mij groot plezier te lezen dat de Muze van Jan Compie in uw smaak viel, dank zij hond-achtige tijgers en zoo ook, die ik trouwens speciaal daarvoor erin heb gezet. Het geheel is een bloedig drama, maar niet zonder heel wat komische en nog meer belachelijke kanten. Ik had nog 2 exemplaren van Nix over (beide ingenaaid, helaas); het eene is nu bij u, het andere bij den heer Damsté, en het doet mij oprecht genoegen dat deze exx. zoo'n goed tehuis vonden, allebei.

Het bezoek bij den heer Damsté vond ook ik allerprettigst en boeiend. Als mijn vrouw en ik later in Leiden komen, gaan we daar zeker ook nog onze opwachting maken. Grappig was dat de heer D. Hugo Samkalden als kind gekend heeft. En wat een mooie verhalen over Atjeh weet hij!

Nu nog iets, dat u ernstig moet doen: nl. mijn excuses aanbieden aan uw dochtertje, omdat ik weggegaan ben zonder afscheid meer

7. 'Ter bruilofte' (enz.) in *Spiegel van de Nederlandsche poëzie door alle eeuwen*, p. 275–276.

1. Roekoen Peladjar Indonesia, een vereniging van jonge Indonesische nationalisten.

van haar te nemen. Dat kwam doordat de heer Gobée mij met mijn eigen jas de deur heeft uitgelokt;—maar toen ik buiten was, merkte ik het en ik heb er den heelen dag aan teruggedacht. Kinderen voelen zoo'n verzuim soms erg diep. En uw dochtertje is een allerliefst kind; zelden heb ik een kind gezien dat op zoo'n natuurlijke manier het geluk uitstraalde. Bij zooiets geloof je niet meer aan het effect van opvoeding en gelukkig huisgezin alleen; je gaat gelooven dat er een bizonder gesternte aan te pas moet zijn gekomen. Enfin, maakt u het goed voor mij bij haar!

Mijn vrouw zendt u haar hartelijke groeten. Tot weerziens dus, later.

Steeds gaarne uw

EduPerron

4038. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 11 maart 1940*

Den Haag, 11-3-'40

Beste v. M.,

Heb je mijn andere briefk. ontvangen? Ik stuur je vandaag f 1.75, omdat ik zeker vooreerst *niet* in Amsterdam kom. Op 't oogenblik lig ik trouwens met griep in bed. Deze laatste dagen zullen erg druk zijn, ook al door de 4 à 5 dagen die ik door deze rotgriep verlies. Wij gaan vmdl. 18 dezer naar Bergen, tenzij het iets later wordt (20 of 21 of zoo). Dat hoor je nog van daar.

Hoe gaat het met je plan om foto's uit te geven? Hàd je er eig. al iemand voor?

En is de schrijver du P. nu al gewurgd en bij den 'ex-rooden kefkwast' in één laadje gelegd?[1]

Tot ziens, later!

EduP.

4039. *Aan L. J. Welter: Den Haag, 12 maart 1940*

Den Haag, 12 Maart 1940.

Beste Kriek en Joke,

Jullie beide brieven zijn terecht gekomen, zelfs kort achter elkaar.

1. Toespeling op een niet gepubliceerde scabreuze limerick op Jef Last door Van Moerkerken.

Dat ik niet eerder terugschreef komt door de drukte, en vooral door de pen-arbeid; er zijn werkelijk dagen dat ik snak naar een jaar zonder één letter voor oogen, gedrukt of gepend! Nu lig ik met mijn 2e griep van dezen winter en profiteer van de gedwongen vakantie om even te antwoorden. Later schrijf ik beter en Bep ook.

Eerstens de zaken dan. Heel veel dank voor alle moeite die je al deed en je onverzwakte aandacht hiervoor, Kriek.[1] Ik hoorde dat Ben longontsteking had en dat hij nu Kastelijn[2] erin zou halen. Misschien is dat inderdaad nog het beste; maar, entre nous, en al zal hij veel vertellen van zijn oude vriendschap voor me en dat hij mij als jongen gekend heeft enz., pas op voor Kastelijn. *Wil* hij de boel voor mij ook 'redden', dan is er geen handiger dan hij, maar blijf bedacht op trucage. Jij kunt altijd zeggen dat je de verantwoording om dit of dat te beslissen niet op je durft nemen of zoo. Ik wantrouw Ben niet, maar, vooral gegeven de situatie (zijn eigen verliezen elders) kan het zijn dat hij mij liefst met zoo weinig mogelijk afscheept. Ik meen dat 'officieel' mijn moeder nog ± fl.20.000 moest hebben. Maar zet niets scherp, vooral niet zoolang de oude vrouw Crone leeft. Voor de rest ben ik het hartgrondig met de redeneering eens die je me schreef, Ben en Freddy[3] hebben wat, hoe dan ook; ik heb *niets*.

Doe verder—voor de details—in dit geval alles wat je zelf het beste lijkt. Ik weet er immers toch niets van af, zeker niet van hieruit; speculaties met het oog op de gemeente en zoo kan jij van B.zorg uit 100 x beter beoordeelen. Maar laat die schuldhistorie wèl afgeloopen zijn met de verkoop van dezen grond. Dwz. zie toe dat je niet bedot wordt wat die verkoop zelf betreft, maar gaat het *vrij* eerlijk toe en krijg ik er f 12.500 voor—f 1000. kreeg ik al, voor de terugreis!—dan ben ik best tevreden, heusch. Tenminste, als de grond dan achteraf niet blijkt f 40.000 te hebben opgebracht voor Ben!

Jullie brieven gaven weer een flinke vleug Indië en daar zijn we —in zoo'n brief—dol op, daar praten we een heele avond over na. Maar Bep en ik zijn er echt naar van, dat Joke nu eventjes 3 maanden in het geniep door malaria tropica geteisterd werd. Zooiets moest toch niet kunnen voorkomen! Die malaria heeft jullie huis wèl bezocht, dat is zeker. Hoe gaat het er nu mee? Heeft de behandeling succes gehad? Wie van jullie is er nu al het best van af?

1. Zie 3779 n 1 en 3829.
2. Mr. L. J. C. Kastelijn, advocaat in Bandoeng.
3. Broer van Ben Crone.

Dat jij nu ook al in het journalistieke bent![4] Dat had ik nooit achter je gezocht, dat je dat ook nog eens zou entameeren; maar enfin, als het zijn nut heeft... Mijn artikelenschrijverij houdt me van allerlei beter werk af, en het *moet* ook. En als ik dan net wil doen alsof die artikelenschrijverij niet meetelt, begint het lieve gevoel van overwerking, waar ik nu weer mee rondsukkel. Enfin, er komen binnenkort eventjes 4 boekjes van me uit, 1 in de *Vr. Bladen* vmdl., dat zie je dus vanzelf. En dat Hogendorp-archief is zóó rijk en boeiend, dat ik er nog op stukken na niet mee klaar ben; dat is dus een geluk en een ongeluk tegelijk.

Wij gaan over een week van hier, omdat Den Haag te duur voor ons wordt. Wij gaan nu in Bergen—ik om weer wat te rusten en te wandelen—en hm ja, artikelen te schrijven, ja dàt wel, natuurlijk—en daar gaan we dan probeeren een huis te vinden dat ruim en goedkoop genoeg is. Vinden we dat, dan is er groote kans dat we daar gaan wonen. Vinden we 't niet, dan?... Wassenaar of Scheveningen dan misschien? In ieder geval moet ik naar hier terug, over een tijdje, voor dat Archief. Zijn we dan al in Bergen 'gevestigd', dan ga ik alleen en logeer hier dan bij Ter Braak bv., maar mislukt het bergensche probeersel, dan gaat de heele famiglia weer mee terug naar hier en dan moeten we zoo gauw mogelijk zien ons hier in de buurt ergens te 'vestigen'. Dat hoor je dus allemaal nog wel, hoe dat alles precies loopt of geloopen is.

Schrijf ons tot half April weer naar: Nesdijk 19, Bergen (N.H.) of naar Batten, Sportlaan 125, Den Haag, als je onzeker bent,—want dit laatste adres is altijd goed.

Hugo[5] heb ik, naast zijn vader staande, nog even door de telefoon gehoord, zooals je weten zult. Hij *klonk* goed, in die halve minuut. Hoe *was* hij? hoe vonden jullie hem? Welke berichten hoor je nu over hem? Ik heb nog steeds geen brief van hem zelf, hoewel dat nu alweer 20 dagen geleden is.

Dat rapport van Joke over het archief van Bob[6] was knallend. Ik vertel hier—op het R.A. en zoo—ook met kracht rond dat hij het zoo prachtig voor mekaar krijgt. Maar de collega's vinden het toch

4. Welter was correspondent voor Buitenzorg van het *Bataviaasch nieuwsblad.*

5. Hugo Samkalden was op 21 februari 1940 ontslagen uit de strafgevangenis Soekamiskin te Bandoeng.

6. Het Landsarchief te Batavia, waarvan dr. F. R. J. Verhoeven hoofd was.

niet te pas komen dat 'men' daar in Indië zulke baantjes krijgt zonder de juiste diploma's.—Ik zond Bob een foto van Bakhuizen van den Brink, naar het ex. in het R.A. hier, dat het scherpste is, dat ik ken. Bij het vergrooten is het waziger geworden, maar toch nog goed duidelijk, lijkt me. Vraag hem er bij gelegenheid eens naar. Maar dat Schilder[7] weg is, is een verlies dat Bakhuizen niet zal weten weg te schilderen—portret voor portret, bedoel ik. Verder is dat mopje over de Gravenkrabber[8] als juffrouw van de r. bij ons in bizonder dankbare aarde gevallen, Joke, dat begrijp je!

Van Van de Wetering[9] heb ik nooit gehoord. Als hij in *K. en O.* schreef, moet dat van vóór mijn tijd zijn geweest. Overigens hoor ik—van Walraven—dat Z. tegenwoordig erg mak is.

Nu zou ik jullie nog hoopen moeten vertellen van hier, maar gegeven de nasale en gutturale explosies waaraan mijn griep mij onderhevig maakt, stel ik dat uit tot een volgende keer. Schrijf gauw eens naar Bergen, dan krijg je van daar een hupscher brief, met medewerking van Bep. Die verd... *Stalin*-vertaling is dan ook af. Nu is Maart een kritieke maand voor deze schaapskooi waarin we zitten, zegt iedereen, dus dit alles natuurlijk onder voorwaarde dat we dan niet door de moffenbommen tot potaard zijn omgeschapen.

Heel veel hartelijks 2 x 2, een hand van jullie

E.[10]

Beste lieden, we hebben veel plezier van jullie brieven. Stuur ook eens kiekjes; vooral Trui moet zienderoogen veranderen. Wat een ellendig gesukkel hebben jullie gehad; gaat het nu beter? Alain is mooi geacclimatiseerd; Eddy en ik griepen nogal eens, en ik eet doozen vol gemalen rails en zie er niettemin nog steeds uit als de dood van Yperen. Maar ik bemin Holland toch meer dan ik gedacht had, hoewel ik het nog steeds een pietsie melancholiek vind, en in 't voorjaar het heimwee naar Parijs nogal sterk begint te prikken. Ik heb, al zeg ik het zelf, Eddy krachtig met vertalen geholpen—dat is dus al een vooruitgang op Indië—en ben er zeer algemeen ontwikkeld

7. H. A. Schilder, volontair op het Landsarchief.
8. P. C. Bloys van Treslong Prins, vgl. 4006 n 7.
9. Waarschijnlijk F. H. van de Wetering, hoofdambtenaar op het departement van binnenlands bestuur; er verscheen geen artikel van hem in *K & O*.
10. DP had op een apart velletje papier de ligging van zijn geboortehuis Gedong Menoe in Meester Cornelis aangegeven; zie bijlage 6.

door geraakt... *Le Rouge et le Noir* is naar jullie afgezonden—vindt het mooi!
Veel hartelijks, en spoedig meer,

je Bep

Wordt er iets aan de Bogors malariamoerassen *gedaan*?

4040. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 13 maart 1940*

Geachte Heer Ett,

Vanmorgen bericht dat *De Nwe Kern* uw stuk opneemt en in het April-nr., zooals ik bedongen heb. Het andere is nr Indië en komt zeker in *Krit. en Opbouw*. Dat is dus een afgehandelde historie, voorloopig.

Wij gaan 19 dezer naar Bergen. Adres: Nesdijk 19, Bergen (Z.H.).

Tot nader. M. vr. gr. uw

EduP.

Den Haag, 13 Maart'40.

4041. *Aan P. N. van Eyck: Den Haag, 13 maart 1940*

's Gravenhage, 13. Maart 1940.

Beminde en geëerde Professor!

Groote vreugd deden mij Uw letteren, hedenmorgen ontvangen, en met den inhoud waarvan ik mij grootendeels t'accoord verklaren kan, jazelfs tot in het 'uilskuiken' dat mijn vriend de Heer en Dichter H. Marsman zich tot vertooningsvorm uitverkoor,[1] hoezeer mij daarbij voorkomt dat dezelve aangelegenheid hoofdzakelijk veroorzaakt werd door het onberaden gebruik van de woorden 'betere verzen', waar de Heer Marsman 'correcter verzen' of 'fraaier getourneerde' moet hebben beoogd.

Hoezeer overigens nog niet ganschelijk verrezen uit de lakens des krankbeds, zij het mij toch veroorloofd U hiernevens een bulletin te doen geworden, door mij voor de Bataviasche Gemeinte opge-

1. Marsman sprak in 'Bij Slauerhoff's poëzie' (zie 4035 n 2) over 'dozijnen onvolwaardige verzen' en 'een aantal mislukte verzen'.

steld en, zij het in den mij eigen ondeugdelijken courantiersstijl, bedoeld te zullen dienen als kritische aankondiging van de tusschen U en mij reeds meermalen besproken kunstdichtverzameling des Heeren Van Vriesland,[2] inderdaad, als door U gestipuleerd, eertijds Redacteur in de vervaljaren van het tijdschrift *Forum*.

Niet onmogelijk zal grooter geleerdheid een niet gansch onwelgevallig oog op deze pennevrucht mijner werpen, zijnde dezelve in algemeene strekking wellicht niet algeheel van geleerder meening afwijkend.

Echter zoudt Gij mij ten zeerste verplichten indien Gij, na dusdanige handelwijze, mij het bulletin in kwestie zoudt willen retourneeren; dezelve slechts in één enkel exemplaar toebehoorend aan

Uw zeer onderdanigen en gehoorzamen dienaar

EduPerron

Wat aangaat den Heer Pomme, zoo blijve ik immer van meening dat ZEd. is geconstrueerd uit: $\frac{1}{4}$ Dichter $\frac{1}{4}$ Man van Letteren $\frac{1}{4}$ Lieutenant en $\frac{1}{4}$ Comédienne met alle Bijbehooren.

4042. *Briefkaart aan A. Greebe: Den Haag, 13 maart 1940*

Den Haag, 13-3-'40.

Waarde Greebe,

Dank voor het portret van De Br. Prince.[1] Ik zal het in zijn boek leggen, als bewijs waarom hij zoo omgedraaid is en met jhr. De Kock is gaan meedoen, zooals je zult gewaarworden in *De Bewijzen u/h Pak v. Sjaalman*.[2] Kennelijk seniliteit.

Een *Odyssee* v. Vosmaer heb ik al, en in voortreffelijke druk (de 1e). Rest dus *Ilias*.

Wij gaan 19 dezer nr Bergen en hopen daar een huis te vinden.

Tot nader. Vr. groeten v.

EduPerron

2. DP besprak Victor E. van Vriesland, *Spiegel van de Nederlandsche poëzie door alle eeuwen*, in *BN* van 3 februari 1940 (av.) onder de titel 'Nieuwe "Poëziebijbel" verschenen' (*Vw* 6, p. 500–506).

1. Portret niet achterhaald.

2. Zie 3903 n 5, laatste zin.

4043. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 14 maart 1940*

Geachte Heer De Hart,

Mijn brochure is uit. Ik heb den uitgever gezegd u 2 exx. te zenden, 1 voor u en 1 voor het M.M. Wilt u anders reclameeren?

Contact, Prinsengracht 795, Amsterdam.

Dit in haast! Uw

EduP.

Den Haag, 14 Maart '40.

4044. *Aan D. de Vries: Den Haag, 14 maart 1940*

Den Haag, 14 Maart 1940.

Beste De Vries,

Hartelijk dank voor je stuk over *Schand. in H.*,[1] en je brief, en voor de moeite die je deed om al die data's na te zien.[2] Ik schreef Ritman[3] juist gisteren, aangeteekend, om mij wat van die art. te zenden.—Je stuk is, voor zoover ik zelf erover oordeelen kan, erg aardig—zeker is het dat voor mij! en ik bewonder je moed om mij zooveel lof toe te zwaaien onder den nuchteren blik der Van der Hoopen en Bernet Kempersen. Hoe gaat het overigens met dezen? En met Patah? zie je dien nog wel? En zie je Koets weleens? Vertel in je volgende eens wat van Batavia.

Wij gaan over een paar dagen weg van hier en dan probeeren we een vrij ruim en toch goedkoop huis te vinden in Bergen. Lukt dat, dan gaan we daar wonen. Zoo niet, dan komen we hier terug, maar gaan dan meteen iets in de buurt zoeken: Rijswijk, Wassenaar, Scheveningen?—Met het Van Hogendorp-archief ben ik nog lang niet klaar, maar je weet dan ook niet hoè rijk het is! Er ligt o.a. een heele correspondentie van Dirk met Gijsbert Karel over zijn Indische èn zijn Britsch-Indische jaren. De verhouding van de broers in hun jeugd ken ik nu als mijn zak. Toch zijn er overal gapingen aan te vullen. Maar het is een bizonder boeiende stof, dus ik beklaag mij niet over de 3 à 4 mnd. extra die dit archief me zeker kost.

1. In *BN* van 27 februari 1940 (av.) onder de kop 'E. du Perron en zijn werk'.
2. Zie 4007 n 8.
3. Brief niet teruggevonden.

Tusschen haakjes: je hebt een gekke fout gemaakt,[4] je hebt *Dirk* als schoonzoon van Onno Zwier naar Indië laten gaan. Er is een tusschenschakel: Willem v. Hogendorp. Dit komt nat. doordat èn Willem èn zijn zoon Dirk een *Kraspoekol* geschreven hebben. Over Willem maakte ik—in margine van mijn a.s. 'roman'—een klein documentair boekje voor de *Vrije Bladen*, dat in April as. uitkomt; nogal gek, geloof ik; het zit vol met 18e-eeuwsche literaire kwesties en o.a. een correspondentie met Diderot (die hem een beetje voor den gek houdt en op wien hij heel kwaad wordt!) en met Marmontel (die eig. Diderot ongelijk moet geven maar zich diplomatiek aan die taak onttrekt.) Ik zal zien je een ex. te sturen. In ieder geval zend ik je een overdruk van *Multatuli's Portretten*, dat ook in het April-nr. van *Elsevier's* uitkomt, denk ik, want ik kreeg de proeven al. Het is eig. een stukje van niets, maar wel aardig voor iemand die het zoo bijeen ziet, denk ik, en vooral nogal praktisch om te hebben.

Die meneer Van der Kop *is* een licht. Eerst uitvinden dat Mult. geen *dichter* is—stel ik me zoo voor—en daarna dat hij geen echt *maleisch* dichter is.[5] Dat zouden wij nu toch, zonder 's mans rake kijk en feilloos oordeel, niet weten!—Als ik die plaats over Ottilie terugvind, zal ik je die opgeven.

Gisteren werd de vrede tusschen Rusland en de Finnen geteekend.[6] We wachten nu maar af wat de volgende prettige gebeurtenis in Europa zal zijn, en of wijzelf April nog wel halen. Die vertaling van dat boek van Soewarin over *Stalin* heeft me hier flink geremd. Het kreng moèt deze maand af; vandaar dat ik den laatsten tijd niets meer schreef voor 't *Bat. Nwsbl.* en ook op het Archief niet meer opschoot. En deze laatste week heeft mijn 2e griep van den winter ook nog van allerlei in de war gestuurd. Ik hoop in Bergen een en ander op te halen, maar vooral veel te wandelen, als het weer beter wordt. Op het oogenblik ben ik weer zoo ver, dat ik physiek niet veel beter ben dan ik in Indië was. Op het archief na, zou Bergen in ieder opzicht beter voor ons zijn dan Den Haag.

4. In zijn in 4044 n 1 genoemde artikel schreef De Vries: 'Een pikante bizonderheid daarbij is, dat een der schoonzoons, Dirk van Hogendorp, later in Indië met "Kraspoekol" opnieuw de zedemeester zou spelen.'

5. Een artikel van de journalist G. G. van der Kop over Multatuli niet achterhaald.

6. Bij de vrede van Moskou (13 maart 1940) moest Finland grondgebied afstaan aan de Sovjet-Unie; vgl. 4007 n 6.

Nix stuurde eindelijk weer eens een plukje van mijn boek.[7] Het 4e vel, dwz. het 2e vel na 6 maanden! (want vel 1–2 waren al klaar toen ik nog in Indië was). We zijn nu aan Helmers toe. Als het zóó door moet gaan!...

Art. over Augusta de Wit voor *G.N.*? Het is altijd te probeeren, maar ik hoor dat *G.N.* eig. al voor 1 à 1½ jaar vol is, zoodat ze alleen plaats maken voor 'actueele' stukken. Maar stuur het maar, als je 't klaar hebt; misschien kan ik het ook elders geplaatst krijgen. Tenzij jij zelf al iets positievers weet.

Dit is een slap briefje, maar ik ben moe, en extra-schrijven vooral is me vaak te machtig. Ik hoop toch je uit Bergen eens op wat pittiger boeljon te vergasten. Schrijf mij af en toe; het doet me altijd genoegen wat van je te hooren. Dat zinnetje over de tandjes van Marian[8] die tegen haar kroesje tinkelen is alleraardigst. Alijntje is op het oogenblik bezeten van Robinson, doet niets dan met stokken loopen die geweren voorstellen, wilden doodschieten (mij o.a.), op de knieën vallen en roepen: 'Vader, ik ben terug!' enz. Bij de passage als Robinson geweren, sabels, zagen en zoo uit het wrak haalt, heb ik hem voorzichtig verteld dat het was om boomen te kappen en geiten te schieten, waarop hij stralend tegen Bep: 'En toen heeft hij geweren eruit gehaald, en sabels, en messen en alles wat pijn doet!' Het sadisme kruipt waar het niet gaan kan. Of is het[9] gezondheid?

Hartelijke groeten v.h.t.h., steeds je

EduP.

4045. *Briefkaart aan J. F. Otten: Den Haag, 15 maart 1940*

Den Haag, 15-3-'40.

Waarde Otten,[1]

Dank voor je waardeerend briefje. Ik lig op 't oogenblik met griep en vertrek Maandag as. naar Bergen, waar ik misschien ga wonen (als ik een huis vind). Mijn voorloopig adres is: Nesdijk 19, Bergen

7. 'Van Kraspoekol tot Saïdjah'.
8. Dochter van De Vries.
9. Gedeelte van het papier ontbreekt.
1. DP kende dr. J. F. (Jo) Otten (1901–1940) al geruime tijd via Ter Braak, Ottens zwager. Hij schreef modernistische verhalen gebundeld in *Bed en wereld* (1932) en *Angst, dierbare vijandin* (1935); medewerker van *De vrije bladen*.

(N.H.); misschien kan je je stuk over *Machiavelli en Multatuli*[2] daarheen sturen? Je krijgt het na lezing direct terug. Het herdenkingsart. in '37[3] meen ik in Indië gelezen te hebben; is dat hetzelfde waarin je zegt dat Ter Braak's essay over M. zoo'n eenzijdige indruk van hem geeft? (wat nat. waar is, hoewel ook uitstekend zooals het is).—Mijn brochure *Mult. en de Luizen* (Contact, Amst.) komt Maandag a.s. uit; misschien kun je een recensie-ex. vragen. Ik denk dat het je hier en daar amuseeren zal; het stuk in *G.N.* was er een fragment uit. Lees verder ook wat de nationaalpatser Haighton over Mult. gedirkt heeft in het Mrt.-nr. van *De Nwe Gids*[4] (als op bestelling); dat is héél geslaagd in het drekkige. Verder komt bij Stols van mij binnenkort: *De Bewijzen uit het Pak v. Sjaalman* met hoopen nieuwe documenten. Ziedaar. Beste groeten,

EdP.

4046. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 21 maart 1940*

Bergen, 21 Maart '40.

Beste Freddy,

Dank voor kaart. En wees met je moeder, en ook door Bep, nog hartelijk gedankt voor de bloemen. We zitten hier nog niet echt betah,[1] kijken ook uit naar ander huis.

Gelukkig dat die arme Frans gered is![2]

Vergeet je niet de 3 dln. V. Hogend. naar de Van Galenstraat[3] te brengen? Ik ben daar niet gerust op. En heeft Otten zijn Mult.-ex.?

Het is hier koud, 's avonds. 's Middags verrukkelijk,—vooral van zonlicht.

Dat Van Eyck nu opeens iets[4] te làng vindt! Die goeie professor! Als *ik* nu ook eens iets degelijk en historisch en kritisch-volledig

2. 'Machiavelli en Multatuli'. In: *De stem* 9 (1939) 10 (oktober), p. 1005–1013.
3. 'Bij den vijftigsten sterfdag van Multatuli'. In: *Haagsch maandblad* 27 (1937) 3 (maart), p. 267–278.
4. Zie 4025 n 2.

1. Plezierig.
2. Het schip waarop Frans Schamhardt voer, liep in maart 1940 in Het Kanaal op een mijn en werd met zware averij naar de omgeving van Dover gesleept (Zie W. Walraven, *Brieven*, p. 610–612).
3. Zie 3877 n 3.
4. *Multatuli en de luizen.*

behandelen wil! Mon Dieu, mon Dieu, comment faire pour bien faire?

Hart. groeten, je

E.

4047 (1143). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 21 maart 1940*

4048. *Briefkaart aan P. N. van Eyck: Bergen, 21*[1] *maart 1940*

Bergen, 22-3-'40

Waarde Van Eyck,

We zitten hier nu en genieten van het zonlicht in onze eetkamer. Jany verheugt ons met vele bezoeken. Verder zoeken wij een ander huis.

Zou je zoo goed willen zijn mij mijn stukje over Van Vriesland terug te zenden, vooraleer jij en ikzelf het zullen hebben vergeten?

Adres: Nesdijk 19, Bergen (N.H.).

Met hartelijke groeten, ook van Bep (en Alanus) en aan Nelly en Robert, gaarne je

EduP.

P.S.—Batten schreef me dat je mijn brochure te lang vond. Hè—als ik nou ook eens iets degelijk en volledig wil afdoen! Mon Dieu, mon Dieu, comment faire pour bien faire?... Maar je hebt natuurlijk gelijk.

4049. *Briefkaart aan H. Marsman: Bergen, 21*[1] *maart 1940*

Bergen (N.H.) 22 Mrt. '40
Nesdijk 19.

Beste Hennie,

Sinds 2 dagen zitten we hier en moeten weer echt wennen. We zoeken bovendien nr een ander huis.—Ik zend je gelijk hiermee een ex. *Mult. en de Luizen*, dat je wel niet bevallen zal; maar misschien

1. Afgestempeld op 21 maart 1940.

1. Afgestempeld op 21 maart 1940.

amuseert het je hier en daar. De rest zal ik je ook zenden, al wordt het wel een regen v. Multatuliana.—Nu je vragen. Neen, die Nerval van mij[2] is een *keuze*. Er bestaat een goedkoope complete Nerval-uitgave (Garnier of Flammarion of zoo, geel omslag en krantenpapier) waarin alle jeugdgedichten ook staan en de vertalingen van Bürger's *Lenore* etc.—Menno zal je schrijven of heeft je nu al geschreven. Ik hoop toch erg dat je binnen afzienbaren tijd 'in het volle leven' terugkeert, vóór we allemaal gaga zijn bv. Overigens heb je gelijk als je je houdt bij wat het meest profitabel is voor je werk. Jany is mat maar niet ongezellig; verder is alles hier (nog) heerlijk rustig.

Houd je goed, heel veel hartelijks ook van Bep en voor Rien en wees ervan overtuigd dat we veel goeds voor jullie voelen. Je

E.

4050. *Briefkaart aan P. H. Dubois: Bergen, 22 maart 1940*

Bergen, 22 Maart '40.

Waarde Heer Dubois, Juist gister zond ik u zelf een ex. v/de *Luizen*. Als Contact er u ook een zond, zend u er mij dan 1 van terug. *Vaarwel dan* van Walschap, dat ik erbij deed, kunt u houden.—Ik vind *Criterium* (et pour cause!) zeer sympathiek, en hoe het worden zal moet nog blijken. Uw stuk[1] las ik met heel veel instemming (alweer: pour cause!) en genoegen; ook dat van Cola.[2] Ik vroeg Cola mij nog een paar nrs. te zenden, dan maak ik een groot stuk erover voor Batavia.[3]—Van D. staat in betere verhouding tot God dan ik, dat moet wel, maar hij liegt zoo (wat ik zelden of nooit doe) en màg dat dan maar van God?—Uw bundel bij de *Vr.Bl.* komt in Mei uit, hoor ik. Is 't waar dat u al een anderen bundel[4] uitgaf? Zoo ja, stuurt u mij dien dan, ook voor een 'kroniek' voor Batavia. —Contact zoekt iemand voor een Mult.-bloemlezing en ik heb er geen tijd voor,—ben fysiek weer eens allesbehalve goed. Ik gaf u op èn Ett;

2. Zie 3622 n 1.

1. 'De fictie van het dogma'. In: *Criterium* 1 (1940) 1 (maart) p. 20–26. Dubois accepteert de erfenis van *Forum* en haalt met instemming DP's *De smalle mens* aan.

2. Cola Debrot, 'Tegenstellingen'. In: *Criterium* 1 (1940) 1 (maart) p. 1–5.

3. Zie 4022 n 3.

4. Zie 3914 n 1. Dubois had nog geen verzenbundel gepubliceerd.

verstaan zij zich met u, dan kunt u prachtig de complete Mult. lezen (ook de *Brieven*!) en er meteen wat aan verdienen.[5] Daar praten we dan nog over, als ik de inleiding moet schrijven, zooals Contact nu wil. Maar misschien komt er niets van.

Hartelijk gegroet door uw

EdP.

4051. *Briefkaart aan R. van Eyck: Bergen, 22 maart 1940*

Bergen, 22 Mrt '40.

Beste Robert,[1]

Het beste is dat je zelf Stols opbelt en hem vraagt wat hij van die gedichten denkt en of je die eens bij hem zult terughalen of zoo. Zijn telefoon is: 18.19.64 en na 6 uur 's avonds is hij meestal thuis. Ik geloof dat het beter is dat ik hem *niet* schrijf, omdat hij nu juist een aanbevelende brief van Jany kreeg, en omdat 'le trop nuit', zooals je weet. (Ik zou hem geschreven hebben, als Jany hem wel de gedichten gestuurd maar niets erbij geschreven had.) Je maakt verreweg de beste kans als je hem nu zelf aanvat; het is nu het moeilijkst voor hem om te weigeren tegenover *jou*. Dus: bel hem op en spreek hem lief, en als het kan ingénu, toe, en ik verwacht heel veel van het resultaat.

Hartelijk gegroet, ook door mijn vrouw Bep, en een hand van je

EduP.

Kom je ons niet eens hier opzoeken, later?

4052. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 22 maart 1940*[1]

Bergen, 22 Maart'40.

B. M.

Met genoegen dit stukje gelezen. Ik mis er toch wat in, een 'achtergrond' of zooiets. Maar het is heel vlot. De alleraardigste passage over de herfstblaren heb je volkomen verloederd, jammer. Stylis-

5. Bloemlezing niet gerealiseerd.

1. Robert van Eyck (geb. 1916) leerde via zijn vader DP kennen. Bij Stols zou behalve *Endless interval* (zie 4022 n 2) ook *Perpetual treason* (1944) verschijnen.

1. Deze brief is geschreven op de achterzijde van het typoscript van een onuitgegeven verhaal over honden door Van Moerkerken.

tisch zou er heel wat te verbeteren zijn, maar dat moet je zelf doen. Als je 't ervoor over hebt, zie je 't zelf ook; anders, laat maar.

We zijn bezig met *in*huizen en kijken uit om te *ver*huizen.

Ik ontmoette in Den Haag, bij juffr. Serrurier, Tielrooy—geschikt, maar je vader is 10 x aardiger.

Tot later. In *haast.*

EduP.

4053. *Briefkaart aan J. van der Woude: Bergen, 23 maart 1940*

Bergen, 23 Mrt. '40.

Beste Van der Woude,

Ik ben physiek vrij beroerd, na nog een griep, een paar dagen geleden hier teruggekomen; en in afwachting van een ander huis (àls we dat vinden) zit ik weer in Nesdijk nr. 19. Iederen morgen ± 12 uur kan je mij in den Ouden Prins aantreffen, tenminste *vrijwel* iederen morgen. Ik weet niet wat jouw vrije uren zijn en hoor van R.H. dat hij je allang niet zag, maar mocht je ± 12 uur in den O.Pr. kunnen komen, doe dat dan. Dan spreken we beter af.

Met beste groeten, steeds gaarne je

EdP.

4054. *Briefkaart aan J. Pée: Bergen, 27 maart 1940*

Bergen, 27 Maart 1940

Zeer geachte Heer Pée,

Dank voor uw briefkaart. Het doet mij genoegen dat het boekje u ook bij herlezing niet tegenvalt. Ik hoop dat 'mevrouw' er de pip van krijgt.—Over een paar dagen stuur ik u een overdruk van mijn stuk in *Elsevier's* over Multatuli's portretten. Ik ben zoo vrij geweest u[1] dit op te dragen, 1° omdat ik u nog steeds dankbaar ben voor de spontane (de onhollandsche) manier waarop u mij direct die 2 portretten van uw wanden gestuurd hebt; 2° omdat ik 'naar buiten' wil aantoonen dat ik u niet 'loslaat', al zijn we het over Edu als mislukkeling niet eens. Daar ook de redacteur van *Elsevier's*, prof. Tielrooy, zoo'n beetje tegen u en Ter Braak, dwz. pro 'mevrouw' geschreven

1. 'Aan Dr. Julius Pée' (*Vw* 4, p. 656).

heeft—hoewel zeer gematigd![2]—vond ik dit extra aardig, nu dit artikel in zijn blad verschijnt. Ik hoop dat u de opdracht aanvaarden wilt. Ter Br. kijkt met spanning uit naar ùw antwoord op 'mevrouw'; hij zou uw en mijn antwoord liefst samen voor *Het Vad.* bespreken.

Met vriendelijke groeten, gaarne uw

EduPerron

4055. *Aan P. N. van Eyck: Bergen, 28 maart 1940*

Bergen, 28 Maart '40.

Waarde Van Eyck,

Dank voor teruggezonden stuk en schrijven. Allereerst: het doet mij oprecht genoegen dat de verzen van Robbie een uitgever gevonden hebben, want nu doèt Stols het natuurlijk ook. Zeg hem dat hij mij overigens werkelijk geen 'dankbaarheid' verschuldigd is voor deze weinige bemoeienis en dat ik zeer blij zal zijn als hij mij een ex. met opdracht stuurt, waarin hij mij mag eddyën, meneeren of misteren, precies zooals hem dat zelf het beste uitkomt.

Zooals ik je al schreef: je zult wel gelijk hebben over die te groote lengte van mijn ontluizingsarbeid, maar weet je wat het is met me? ik geloof aan de *lust* die achter de schrijverij zit en die duurde bij mij blijkbaar niet korter. Ik geloof dat wanneer je over een dubbele moord niet meer dan 2½ blz. maximum kunt pennen, je er dan vooral geen 3 maken moet, maar heb je lust om 95 blz. over een neusverkoudheid te schrijven, doe het dan geen 94½. De rest gaat de proevers aan, die natuurlijk weer het volste recht hebben het schoteltje niet lekker te vinden. Wat het 'nut' betreft, ik ben volmaakt tevreden als het *soort* waartoe het dirage Van Leggeloo behoort, de pest ingejaagd krijgt, en je zult—neen, je zou, àls je erop lette—uit de krantenrecensies zien, dat *dit* doel wel bereikt wordt.

Verder moet zoo'n brochure iets actueels en voorbijgaands zijn; over een paar jaar al een curiosum voor Multatuli-maniakken, zooals de brochures van Loffelt,[1] Van der Goes,[2] etc. Ernstiger be-

2. 'Over Menno ter Braak' in: *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) 2 (februari), p. 84–90, met name p. 86; zie ook 'Menno ter Braak en de rechtvaardigheid' in: *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) 3 (maart), p. 237–238.

1. A. C. Loffelt, *Jupiter van Vloten en zijn kritiek.* 's-Gravenhage 1876.

2. F. van der Goes, *Dr Swart Abrahamsz over Multatuli.* Amsterdam 1888.

schouwingen verdient zooiets niet, en 'heeft het je verveeld of onderhouden?' is de belangrijkste kwestie die ik erover aan de orde zou stellen.

Met vreugd hoor ik dat je aan het boek over Gorter bent begonnen.[3] Dat zal nog eens iets anders zijn, dat betwijfel ik geenszins! 'Als *ik* iets in *De Gids* publiceer, is dat héél iets anders dan wanneer *jij* iets in *Forum* publiceert', zei Huizinga eens tegen neefje Ter Braak. Maar jij bent, geloof ik, te vriendelijk of te bescheiden om zulke dingen zoo te zeggen.—Ken je overigens, in deze lijn, de conversatie tusschen Mirabeau en Rivarol? Nr. 2 had nr. 1 wagen tegen te spreken en nr. 1 zei op een gegeven moment verstoord:—Monsieur, vous n'êtes qu'une autorité plaisante, et vous n'auriez jamais dû oublier la différence qui existe entre la vôtre et la mienne!—Waarop Rivarol beminnelijk antwoordde:—J'étais trop poli pour vous la faire remarquer.[4]

Dit mopje geloosd hebbende, wensch ik niet van het begonnen Gorter-boek af te stappen, zonder je te zeggen dat het mij hartelijk welkom zou zijn, zoodat je aan mij nu ook al verplicht bent het af te maken. Laat je niet door vervolledigings- en vervolmakings-cultus stuwen naar mis- of ongeboorte en denk nu al aan de opdracht die je er voor mij in schrijven zal. Doe er een paar mooie portretten van Gorter in en vergeet niet te vertellen dat hij Multatuli zoo hoog schatte, tot zeer laat in zijn leven en niet alleen als student.

Wij zoeken naar een definitiever woonsteê, maar die vereischt moeite en aandacht. Physiek voel ik me nog allerbelabberdst en zelfs een krantenstuk schrijven kan ik niet. Beklaag mij dus ook.

Tot ziens, over 1 of $1\frac{1}{2}$ maand, denk ik nu, en veel hartelijke groeten, ook van Bep en Alijn en aan Nelly en den jongen dichter. Jany zag ik nu in 2 dagen niet, maar ik neem toch maar op me om zijn groeten erbij te doen. Geloof mij steeds gaarne je

EduP.

Over Van Vriesland durf ik je geen raad geven. Voel je je bloeddorstig, zoo vlieg hem naar de strot en verscheur hem (per advocaat,

3. Van Eyck had in februari 1940 zijn Inleiding op Gorters *Mei* (Bibliotheek der Nederlandse letteren, Amsterdam 1940, p. I–LVIII) voltooid. Daarna begon hij aan 'Herman Gorter 1883–1897', dat onvoltooid bleef (zie P. N. van Eyck, *Verzameld werk* 7, Amsterdam 1964, p. 69–475).

4. Zie Louis Latzarus, *La vie paresseuse de Rivarol*. Parijs (1926), p. 148.

want zijn bloed zal wel niet goed smaken). Word je, door werklust afgeleid, onverschilliger gestemd, zoo laat hem zijn bloed met alcohol en poëzie rustig verder bederven.[5]

4056 (1144). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 29 maart 1940*

4057. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 29 maart 1940*

Bergen, 29 Maart '40.

Zeer geachte Heer De Hart

Even kom ik u mededeelen dat mijn adres nu weer is: Nesdijk 19, Bergen (N.H.). Dan kom ik u vragen: hebt u 2 exx. van mijn brochure ontvangen, van de uitgeverij *Contact*? Ik gaf op, u 1 ex. voor het Mult. mus. te zenden en 1 ex. voor uzelf; is dat gebeurd? Dan een mooi bericht: deze uitgeverij voelt ervoor de 'definitieve' Mult.-editie te brengen, in 12 dln. wschl., onder redactie van Stuiveling en mij. Als dat doorging!... Dan moeten wij ook alle onuitgegeven multatuliana erbij doen, van de oudste af (zooals dat albumblaadje,[1] dat u mij te zien gaf). Kunnen wij dan ook op uw medewerking rekenen?

Ik heb een vers van Mult. genaamd *Toen en Thans*[2]; weet u ook waar dat verschenen is, en vooral van wanneer het is? Het ex. dat ik heb, is door iemand overgetypt, die later niet meer wist uit welk periodiek hij het gehaald had of wat er verder bijstond. Er schijnen méér oude versjes van M. te bestaan dan Mimi in de *Brieven* uitgaf,[3] en zijn er misschien ook ongepubl. brieven uit zijn jeugdjaren, aan zijn ouders of zoo? Enfin, daarover nader.

Hartelijke groeten en als steeds uw

EduPerron

5. Mogelijk een conflict over de opname van gedichten van Van Eyck in Van Vrieslands *Spiegel der Nederlandsche poëzie door alle eeuwen.*

1. Zie 3940 n 2.

2. Multatuli, *Volledige werken* IX, p. 186–188.

3. 'Eerste gedichten' in Multatuli, *Brieven* I, tweede herziene uitgave, Amsterdam 1912, p. 17–25 (*Volledige werken* VIII, p. 50–54, waar Multatuli's vertaling, 'De molenaar van Sans-Souci', ontbreekt; andere vroege gedichten op p. 58, 87 en 285–286); brieven aan zijn ouders niet in Multatuli, *Volledige werken.*

4058. *Briefkaart aan J. Pée: Bergen, 29 maart 1940*

Bergen, 29 Mrt.'40.

Zeer geachte Heer Pée,

Ik heb goed bericht: de uitgeverij *Contact*, die mijn 'luizen' uitgaf, voelt er alles voor om de 'definitieve' Mult.-editie uit te doen komen, vmdl. in 12 dln. Stuiveling en ik zouden die dan bezorgen. Als dit doorgaat, zou het wel heerlijk zijn, en de uitgever zou het in 3 à 4 jaar klaar willen hebben. Wat zegt u ervan?—Ik heb uit Indië de causerieën van Mult. in de *Locomotief*,[1] die komen er dan ook bij. Maar zouden we dan ook de brieven die u uitgaf (aan Funke in *Mult. en de Zijnen*, en de aangekondigde 'reisbrieven', en die aan Vosmaer[2]) erbij kunnen krijgen? Ik bedoel: ook van de W.B.? Als niet iedereen meewerkt, wordt die uitgave natuurlijk ook niet heelemaal compleet, en daar zouden we toch allemaal naar moeten streven. Is u uit den oudsten tijd van M. iets bekend? Brieven aan zijn ouders en dgl., van tot zijn 21, 22c, bedoel ik. Ik wou ook van zijn dienstbrieven de meest karakteristieke opnemen, bv. die aan Michiels.[3]

Over een paar dagen stuur ik u een overdruk van het portrettenartikel. Met vriendelijke groeten, steeds gaarne de uwe,

EduPerron

4059. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 29 maart 1940*

Bergen, Nesdijk 19.
29 Mrt.'40.

Waarde Heer Stuiveling,

We zijn een heel eind opgeschoten: *Contact* wil de volledige Multatuli-uitgave tot stand brengen.[1] Ingesloten den brief, maar krijg ik dien spoedig van u terug?

Ik zal hun die Mult.-bloemlezing, vooral nu, afraden.[2] Die zou nl. heelemaal geen 'gangmaker' zijn, vrees ik.

1. Zie 3932 n 1.
2. Zie 3885 n 2 en 3962 n 2.
3. Brieven van Douwes Dekker aan A. V. Michiels in P. M. L. de Bruijn Prince, *Officiële bescheiden* (enz.), tweede verm. druk, zie 3903 n 5 (Multatuli, *Volledige werken* VIII).

1. Stuiveling antwoordde op 29 maart: 'Knap van U, dat U een uitgever hebt gevonden!'
2. Zie 4050 n 5.

Wilt u mij schrijven hoe u hierover denkt en wat wij als honorarium moeten vragen? Erg rijk zijn ze, geloof ik, niet. Maar blijkbaar willen ze het toch liever niet in combinatie met een andere uitgever doen. Ik heb gezegd dat er ook portretten en andere illustraties in moesten, maar zeker één portret per deel.

Voor het 1e deel heb ik hier thuis een gedetailleerd overzicht, in Indië al gemaakt. Als ze 12 dln. willen, komt de *Havelaar* dus pas in deel 2. Laat ons 'het ijzer smeden enz.?' Hoe gauwer ze deel 1 uitgeven, hoe beter. Kunt u een dag opgeven om deze zaak met die menschen van *Contact* te bespreken, in Amsterdam? Het hangt van u af, want ik kan altijd. Graag dus zoo gauw mogelijk, maar laten u en ik dan eerst eerder samenkomen, een uur voor we naar die uitgever gaan.[3]

Met beste groeten, uw

EduPerron

Kunt u Maandagmiddag tusschen 2 en 4? Ik moet nl. dien avond in Amsterdam zijn. (Op 1 April dus.)

4060. *Briefkaart aan D. de Vries: Bergen, 29 maart 1940*

Bergen, 29-3-'40.

Beste De Vries,

Goed bericht: de uitgeverij *Contact* (die mijn *Mult. en de Luizen* uitgaf) wil de 'definitieve' Mult.-uitgave brengen, onder redactie van Stuiveling en mij, vmdl. in 12 dln. Alle brieven er ook bij, alles op de goede teksten nagezien, enz. enz. en met korte inleidingen en toelichtende noten. Wat zeg je ervan? Als het nu maar niet afspringt op honorariumkwesties! Krijgen we jouw causerieën uit de *Locomotief* er dan ook voor? Pée is uiterst geschikt en schreef dat hij ons alles ervoor geven zou wat hij nog heeft: o.a. 40 onuitgegeven brieven van M. aan Vosmaer. Als iedereen meewerkt, krijgen we een heerlijke uitgave, en dan zal ik ook nog zorgen voor wat 'illustratiemateriaal'. *Contact* wil alles in 3 à 4 jaar klaar hebben. Wij moeten er nu over beraadslagen: Stuiveling en ik eenerzijds, de heeren van *Contact* anderzijds. Dus...

3. Stuiveling stelde voor: Maandagmiddag 1 april, 2 uur in de 2de klas wachtkamer Niet Roken op het eerste perron van het Centraal Station te Amsterdam.

Ik houd je op de hoogte. Over een paar dagen stuur ik je een overdruk van het portrettenartikel in *Elsevier's*.

We zitten nu weer in Bergen, maar nog niet 'vast'.

Hartelijk gegroet door je

EdP.

De complete Slauerhoff heeft véél belangstelling en komt wschl. dit jaar nog uit (alle deelen).

4061. *Aan J. van der Woude: Bergen, 29 maart 1940*

Bergen, 29 Maart '40.

Beste Van der Woude,

Ingesloten de opinies van den heer Pareau terug. Het zg. interview vind ik, op de boutade na over de *Winden*, nogal goedkoop lollig, maar de recensie van Vestdijk's poëzie heb ik met veel plezier gelezen.[1] Ik ben het er zelfs voor een groot deel mee eens, dwz. ik heb net als hij die behoefte aan één kleine plaquette, als ik met V.'s verzen worstel. Toch zal jij wel moeten vinden dat ook deze heer Pareau, precies als Hoornik etc., met al zijn geschriften niet opweegt tegen een paar goede blzn. van V. ('in het absolute'). Of maak je voor hem een uitzondering? Bezit je zijn werken?

Ik keek *Claudius* door. Wel boeiend, lijkt me, maar de flauwekul om het boek door Claudius zelf te laten schrijven en dan... in diên stijl, met al die moderne dialoog erdoor, hindert me erin. Rider Haggard liet een boek over Cleopatra schrijven[2] door een Egyptenaar die haar bemind zou hebben en die schreef als een feuilletonist van het victoriaansche tijdperk. Dat slik je natuurlijk zóó, maar een ernstiger auteur moest toch beter willen. Overigens zal je wel gelijk hebben dat dit boek V. 'inspireerde'[3]; dat hij het nageschreven zou hebben, heb ik niet kunnen zien. Overigens, èn V. èn Graves ontleenen natuurlijk het noodige aan de *Twaalf Caesars* van Suetonius.

Ik heb mijn 'Multatuli 1e deel', dus de omgewerkte *Man van Lebak*, klaar. Zoowat 450 blzn. Over een paar jaar beschikbaar voor

1. Niet achterhaald.
2. Robert Graves, *I, Claudius* (1934); Sir Henry Rider Haggard, *Cleopatra* (1889).
3. *De nadagen van Pilatus*. 's-Gravenhage 1938.

een uitgever die het restant van de 1e druk bij Querido 'afkoopt'. Zelf hoef ik er niets voor te hebben, bij vooruitbetaling; alleen percentage v/d verkoop achteraf. Maar mijn 2e deel wordt zeker dikker: ik denk toch zeker 550 à 600 blzn. Daarvoor zou ik minimum f 500. moeten hebben, liefst meer. Maar voor minder begin ik er maar niet aan.

Tot ziens, in de Oude Prins of elders. Beste groeten,

EduP.

4062. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 30 maart 1940*

Waarde Heer Stuiveling,

'Voor alle zekerheid' bevestig ik u even dat ik ervoor zorgen zal Maandagmiddag 2 uur in die wachtkamer niet rooken aanwezig te zijn.

Tot ziens dus! Uw

EduP.

Bergen, Zaterdag.

[1]Ook op Zondag bestellen

4063 *Aan J. Pée: Bergen, 31 maart 1940*

Bergen(N.H.), 31 Mrt.'40.
Nesdijk 19.

Zeer geachte Heer Pée,

Morgen ga ik naar Amsterdam om met Stuiveling en die heeren van 'Contact' over de complete Mult.-uitgave te spreken, en zal hun dan vragen u die 12 brochures[1] te zenden. Als ze het doen, komt het u op ± 60 ct. per ex. (de 'gewone' prijs is 90 ct.), dus f 7.20 voor het dozijn. In belgisch geld wordt dat misschien nog een heel bedrag, niet?

Ik hoop dat de verdere besprekingen een goed resultaat zullen opleveren.

Uw brief las ik met genoegen. Ik zie Ter Braak ook morgen en zal hem zeggen dat uw antwoord nog zoo gauw niet verschijnt. In verband daarmee nog een en ander:

1. Tekst op adreszijde briefkaart.
1. *Multatuli en de luizen.*

Dat Mimi Edu 'avances'[2] zou hebben gemaakt, in 'onoirbaren' zin, staat er niet. Sietske kan bedoeld hebben dat Edu haar op een afstand hield, toen zij trachtte zich hem te vriend te maken. Ik zeg dit, omdat men anders zeggen zal dat 'wij' ook venijn-zuigen.

Die brief van Nonnie uit Potok[3] is natuurlijk prachtig.

Publiceert u ook passages uit het dagboek van Mimi?[4]

Is u zeker dat *Edu* al het gemeens verzonnen heeft? Die tante Annetta ziet eruit alsof ze zelf tot indrukwekkende prestaties op dit gebied in staat is. Haar heele toon is daar garant voor, haar portret (door u geopenbaard)[5] al niet minder.

Het fransch van Edu was in die brieven uit Saronno inderdaad nogal treurig; ik zag ook die 'appâs' en die mooie vorm 'faire retour en Hollande', en '*si* je demand*erai*', maar het staat zoo frikkig om overal *sic* achter te zetten. Bovendien, elke vreemdeling schrijft slecht fransch, als je erop letten gaat, en het fransch van Multatuli is ook verre van vlekkeloos; en Edu *was* op dat oogenblik nog geen leeraar fransch, later zal hij die fouten wel niet meer gemaakt hebben.('Com*m*édies' is natuurlijk typisch 'italiaansch'.) In Holland vindt men dat iemand perfect fransch kent, als zijn uitspraak dragelijk is; Edu zal ook wel beter fransch gesproken hebben dan die heeren van Sappemeer en Gouda, die zijn 'rivalen' waren. Ik vind dit heele leeraarsgedoe een beetje zwak; als Edu's ergste fout was dat hij een slecht leeraar was, zou het een sympathiek personage kunnen zijn zonder moeite. Zijn meedoen aan herdenkingen van den vader dien hij zoo haatte vind ik zijn naarsten kant.

Haighton is een notoire ploert, zegt iedereen, en André Billy, dien u met hem vergelijkt, zeker 10 x behoorlijker. Die heeft tenminste een zeer leesbaar boek over Diderot geschreven[6] en af en toe geest

2. Op p. 368–369 van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin* gaf Annetta Douwes Dekker een uitvoerig citaat uit een brief van Sietske Swart Abrahamsz aan Edu Douwes Dekker. Sietske vond de pogingen van Mimi om toegang tot Edu's hart te krijgen tactloos en gaf haar neef Edu gelijk dat hij afstand had bewaard.

3. Julius Pée publiceerde in 'Nonnie' in: *Onderzoek* 2 (1940) 1, p. 1–7 een briefje van Nonnie aan haar vader van begin februari 1880 uit Potok bij Krosno in het destijds Oostenrijks-Hongaarse Galicië. Zij schreef daarin: 'Vraiment, on ne peut pas compter sur Ed.'.

4. Pée citeerde in zijn artikel 'Edu' (zie 3931 n 4) op p. 67–70 uitvoerig uit Mimi's dagboek (Multatuli, *Volledige werken* XV, p. 276–277, 279–281 en 301).

5. *Multatuli en de zijnen*, p. 350.

6. *Diderot*. Parijs 1932.

betoond—al is het van de parijsch-journalistieke soort—terwijl Haighton *niets* presteerde, behalve den ouden Van Deyssel opkammen, en een paar politieke brochuretjes waarin hij vertelt dat het een zegen voor Holland zou zijn als Duitschland het won.[7] En o ja, hij heeft ook nog een boekje volgeschreven om te vertellen dat Jeanne Reyneke van Stuwe een van onze grootste schrijvers is, wat zelfs de H.B.S.-ers doet lachen.[8]

Bent u zoo dol op Zola? Ik ben het over hem vrijwel met Billy[9] eens; ik heb het al een vervelend auteur gevonden toen ik hem als jongen inkeek 'om de gemeenigheid', en ik vind hem nog altijd even vervelend. Dat *Le Rêve* en de *Contes à Ninon* zoo licht en mooi zijn, is ook een bakerpraatje, en alleen *relatief* waar; als ik lichte mooie dingen wil lezen vind ik in de fransche letteren gemakkelijk 10 x betere, vooral èchtere, dingen. Kortom, die bewondering voor Zola, die typisch ook uit de dagen van 'tachtig' is, heb ik nooit kunnen deelen, en ik geloof dat mijn heele generatie—ook in Frankrijk—volkomen onverschillig tegenover Zola staat, de socialisten natuurlijk uitgezonderd, die hem niet afvallen om andere dan literaire redenen.—Dat grapje van de *Canard* dat ze liever het werk van Zola lezen dan het werk van Billy is natuurlijk wel erg faciel; ik zou daarop antwoorden dat Billy tenslotte niet bestaat, maar dat ik voor het ééne boekje *Adolphe* van Constant bv. het heele oeuvre van Zola cadeau geef,—of voor *Candide*, of voor *Le Rouge et le Noir*,—en dat zou dan weer mijn goed recht zijn. Het is toch wel typisch dat men vanaf de generatie van Bourget wèl Stendhal verslindt, wèl Balzac nog steeds (en ondanks alle langdradigheid), terwijl Zola zoo onverteerbaar lijkt. Wat Zola misschien voor u is,—wat hij althans voor Van Deyssel en zoo was, is Stendhal voor ons.

Daarom is het ook zoo typisch dat van Multatuli zoo'n herleving plaatsheeft, bij de 'oudere en jongere Jongeren', zooals Ter Braak het noemt.

Ik zou u afraden uw strijd met de Schoondochter in het fransch

7. O.a. *Waarheen voert Mussert?* Oisterwijk (1937) en *De crisis ontmaskerd.* Oisterwijk 1939.

8. *Over Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe.* 's-Gravenhage 1938. De nieuwe gids bibliotheek 1 (eerst verschenen in *De nieuwe gids* 1929).

9. André Billy liet in zijn kroniek van 23 maart 1940 'Le centenaire de Zola et celui d'Alphonse Daudet' in *Propos du samedi* (Parijs Mercure de France 1969, p. 162–163) een voorkeur blijken voor Daudet boven Zola zonder evenwel een duidelijke keuze te maken.

te leveren, omdat juist zeer veel Multatuli-liefhebbers menschen zijn die geen of slecht fransch lezen.[10] Die missen het dan, en degenen die u er als lezer voor in de plaats krijgt, 'gelooven' het, zonder werkelijk te kunnen oordeelen. Hoogstens zou u de heele zaak in een fransch artikel kunnen resumeeren, maar als u op de verschillende details van die familie-historie ingaat, zou dat m.i. toch in dezelfde taal moeten, waarin zoowel *Mult. en de Zijnen* als het boek van tante Annette verschenen zijn. Daarmee kunt u ook veel meer Mult.-haters de pest injagen, en dat is toch een belangrijk deel van het plezier van onze Mult.-verdedigingen. Zonder dat zou men op de 'reputatie' van Mult. als schrijver kunnen wijzen en ze verder laten praten.

Ik sluit hierbij een brief in, die een typisch-hollandsche reactie geeft op mijn brochure; van het intelligent-hollandsche soort. De schrijfster is dr. Annie Romein-Verschoor, vrouw van prof. Jan Romein, die het trouwens geheel met haar eens is. Beiden zéér verdienstelijke historici, zooals u wschl. weten zult, en Annie heeft nu juist het portret van Multatuli gemaakt voor het 4e deel van hun *Erflaters van onze Beschaving* (een voortreffelijk werk). Dergelijke reacties kreeg ik ook van prof. P. N. van Eyck, van J. de Kadt, schrijver van *Het Fascisme en de Nieuwe Vrijheid* en een zeer goede studie over Georges Sorel, uitnemend socioloog en groot bewonderaar van Multatuli. Volgens De Kadt bv. was Haighton nog een trap waard, maar de Schoondochter niet meer dan een voetnoot en een verachtelijk gebaar.*

Al deze menschen hebben zich schijnbaar best geamuseerd met mijn brochure, maar vinden het verder... jammer. Ik begrijp dat wel, maar het is mijn standpunt niet. Ik schrijf zoo'n ding met een soort 18e-eeuwsch plezier in het pamfletteeren, en het duurt zoolang de lust duurt. En als die menschen er door geamuseerd worden, vraag ik me af waarover ze verder zitten na te denken. Dat de Schoondochter, de D. Hansen en Van Duinkerkens en zoo er weer flink kwaad om worden, staat vast. Verder is zoo'n brochure uiteraard iets *voorbijgaands*; over 5 à 6 jaar een curiosum voor Multatuli-bestudeerders, zooals de brochures van Van Vloten, van Loffelt, van Swart

* Inderdaad juist overigens, als ik een Multatuli-biografie schreef; maar dat is hier toch het geval niet?

10. Pée publiceerde 'Edu' in *Revue des langues vivantes / Tijdschrift voor levende talen* in het Nederlands.

Abrahamsz,[11] van Frank van der Goes etc. etc. De Hollander heeft het altijd noodig zijn 'gravité' erbij te halen, zelfs als zijn lever gekitteld wordt. Maar daar moet men, in dit land, rekening mee houden, en veel van wat mevr. Romein zegt, *is* waar. Alleen ziet zij de opinie van wat zij 'denkend Holland' noemt over Multatuli, veel te optimistisch.

Ik eindig voor heden en houd u verder op de hoogte na de bespreking in Amsterdam.

Met vriendelijke groeten steeds uw dw.

EduPerron

4064. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 2 april 1940*

Bergen, Nesdijk 19.
2 April 1940.

Beste Freddy,

Wil je aan J. de Kadt, Verspronckweg 21, Haarlem zenden: 1 ex. *Voorbereiding* en 1 ex. *Bij Gebrek a. E.?* Dank.

Wij hadden—wij = Stuiveling en ik—gisteren uitvoerige besprekingen over de definitieve Multatuli-uitgave bij *Contact*. Die menschen waren zeer geschikt en vol goeden wil, maar ze moeten eerst probeeren een prospectus te zenden aan inteekenaren. Als ze er 300 à 500 krijgen, kan de zaak beginnen. Dan wordt het een geheel complete, goed gedrukte uitgave, met 12 platen per deel, in 12 deelen; het geheel binnen 5 jaar te voltooien. Prijs als het kàn ± f5. per deel (dus ± f60.).

Ken jij menschen die er zich voor zouden interesseeren? Zoodra dat prosp. klaar is, zend ik een pak aan C. de Hart en een pak aan Julius Pée en een pak aan Guido Douwes Dekker voor Indië. Wat duivel, 300 inteekenaren voor 'Mul' moèten er toch zijn!

Verder hoorden we Menno spreken voor de Joden.[1] Een nog-

11. J. van Vloten. *Onkruid onder de tarwe*, Letterkundige karakterstudie. Haarlem 1875; Th. Swart Abrahamsz. *Eduard Douwes Dekker (Multatuli)*, Eene ziektegeschiedenis. Amsterdam 1888.

1. Menno ter Braak sprak op 1 april 1940 in Bellevue te Amsterdam op een openbare vergadering onder de leuze 'In Nederland geen rassenhaat' van de Stichting tot verdediging van de culturele en maatschappelijke rechten van de Joden (zie *Bw TB-DP* 4, p. 557).

al leelijk-uitziend maar sympathiek menschensoort in de zaal, en—gek, hè?—niet erg hollandsch.

Ik zond je gister wat kranten. Het gaat hier rustigjes, goddank.

Hartelijke groeten van je

E.

Groet ook Rudie en vraag hoe het met Line[2] gaat. Groeten, van Bep en Alijn ook, aan je moeder. Gomperts en Van Leeuwen[3] waren een dag hier. Wel aardig, maar ik word oud en de voortdurende discuteerlust van G. vermoeit me tenslotte een beetje. Ik moet met hem op een voet zien te komen waarop praten met elkaar niet noodwendig een debat hoeft te worden. Je kunt niet menschelijk omgaan met een *debater*. Maar het was toch heel aardig en hij heeft voor Alijntje een mooi prentenboek[4] meegebracht, een beetje à la jij.

4065. *Aan M. ter Braak: Bergen, 2 april 1940*[1]

Bergen, 2 April 1940.

Beste Menno,

Ik heb alle korte verhalen nu gelezen die ik nog niet kende. Dus hierbij mijn 'rapport' voor de Slauerhoff-commissie.

Schuim en Asch is natuurlijk goed, *Lente-eiland* ook. Bij het laatste komen 2 verhalen die allebei uitstekend zijn (*Uitgewischte Handschrift* en *Verzuimde Liefde*). De volgorde moet zijn: eerst *Sch. en Asch*, dan *Lente-eiland*, als we niet àlles chronologisch ordenen.

Dit laatste gaat niet: 1° omdat we de door Sl. gevormde geheelen zoo moeten laten; 2° omdat de Po Sju I-verhalen in ieder geval bijeen moeten blijven; 3° omdat we de jaartallen niet precies weten.

De Erebos, *De Dood van Dutrou Bornier* en *Cherchez la Femme* hooren eig. bij *Schuim en Asch*. Maar het is beter ze bij de reeks *Verspreide Verhalen* te zetten, omdat ze 1° minder goed zijn (zelfs *Dutrou B.*, het beste van de drie, is m.i. slordiger verteld en minder van 'beteekenis') en omdat 2° de reeks *Verspr. Verhalen* anders al te magertjes wordt.

2. Pauline (Line) Jeanne van Lier (geb. 1922), de jongste zuster van R. van Lier. Het gedicht van DP 'Eens een jong meisje' is op haar geïnspireerd en aan haar opgedragen; in *GN* 38 (1940) 4 (april), p. 386 (*Vw* 1, p. 125).

3. W. F. van Leeuwen, vriend van Gomperts en later redacteur van *Libertinage*.

4. Niet achterhaald.

1. Deze brief komt in *BW TB-DP* 4, na 1144.

Dit zijn mijn bevindingen van de *Verspreide Verhalen*: *De Amphoor* en *De Tweede Keuze van Paris* zijn de oudste (ik meen zelfs ouder dan *De Erfgenaam*). Ik vind ze geen van beide erg goed, maar ze moeten erbij, al was het maar als min of meer 'jeugdwerk'. Sl. zelf vond ze nogal goed; hij sprak er altijd over ze te bundelen. Beide van 1926.

In *De Tweede Keuze* schrijft Sl. overal 'Afrodite', wat door den heer Lekkerkerker in 'Aphrodite' verbeterd is. Ik ben zoo vrij geweest de f te herstellen, omdat men het met een f màg schrijven (ik meen dat Van de Woestijne het ook deed) en omdat Slauerhoff geen goede leerling in klassieke spelling hoeft te zijn.

Verder heeft de heer L. overal de genitief-s aan het woord zelf vastgezet, wat ook 'klassiek' is, maar wat Slauerhoff *niet deed*, en wat wij hem dus ook niet hoeven te laten doen. Velen, waaronder ik, schrijven: "s', wat oncorrect mag zijn, maar duidelijker is. Ik stel dus voor, overal die "s' te herstellen. Zoonoodig óók in de poëzie.

Na deze 2 verhalen komt *De Erebos*, meen ik. (Uit de verhalenbundel door Van Wessem samengesteld.)[2] Dit verhaal heeft Sl. zelf weggelaten uit *Sch. en Asch*, omdat hij vond dat het te veel leek op *De Nyborg*, maar, hoewel hij het zwakker vond, hij keurde het niet geheél af. M.i. moet het hierbij, *juist als variant*. Het vormt dan de overgang naar *Cherchez la Femme*, etc. Ik meen dat dit verhaal van 1928 of 1929 is.

Dan komt het éénactertje *Escale*. Dat is 'licht', maar aardig; geeft ook heel goed een kantje van S. Dit werd gepubliceerd 1931,[3] is dus van dat jaar of ouder. Dan komt *De Geschiedenis van het Paarlensnoer*, dat niet al te best is. (Ook van 1931.)

Dan komen, uit één tijd (ik denk 1933–34): *Cherchez la Femme*, *De Dood van Dutrou Bornier* en *Kolibris*. Het 1e vind ik erg magazine-achtig en zwak; het 2e, hoewel zwakker dan het goede in *Sch. en Asch*, in deze afdeeling een van de 'echtste'; het 3e is 'gek', maar moet daarom, vind ik, worden opgenomen. Het is te curieus, als schrijfsel van Sl., om het weg te laten.

Dan: *Waar de Levensvreugde vandaan komt*. Hij zelf was zeer gesteld op dit verhaal, en terecht. Ik vond er vroeger niet veel aan, omdat ik het vooral onslauerhoffsch vond. Ik acht het nu onmisbaar en van het grootste belang voor wie Sl. compleet kennen wil. Bovendien is het, ook als verhaal, in deze reeks eig. een van de beste.

2. *Twintig Noord- en Zuid-Nederlandsche verhalen*, samengesteld en ingeleid door Constant van Wessem. Utrecht 1930, p. 185–204.

3. *De groene Amsterdammer* van 1 augustus 1931.

Tot slot: *Een Dubbele Vergissing*, wat ik complete snert vind, een stuk slechter nog dan het *Paarlsnoer*, en dat op een mislukte grap lijkt. En *De Cognacflesch en het Bed van de Keizerin*, eigenlijk van hetzelfde soort, maar minder oppervlakkig en in zijn gekkigheid meer typisch-Slauerhoff.

Zou men dus willen gaan schiften, dan kreeg je volgens mij:

Nogal goed: *Dutrou Bornier, Waar de Levensvreugde...*

Nogal slecht: *Amphoor, Paris, Erebos, Escale, Cherchez la Femme, Cognacflesch & Keizerin, Kolibris.*

Slecht: *Paarlsnoer, Dubbele Vergissing.*

(Op het *soort* lette ik hierbij niet. *Escale* is, in zijn soort, eigenlijk goed; *Kolibris* valt eig. buiten beschouwing.)

Werkelijk verantwoord om 'af te keuren' is men dus eig. alleen de 2 laatste verhalen. Nu zijn het verhalen van een paar blzij elk, die duidelijk geschreven zijn met 'lichtere' bedoelingen. Ik zou er dus voor zijn, ze óók op te nemen, als staaltjes van Slauerhoff als amusementsschrijver. Als zoodanig kan ik ze ook in de inleiding verantwoorden.

De Amphoor is eig. ook een verhaaltje van niks, dat curieus wordt omdat het een beetje een 'voorstudie' lijkt van zekere avonturen van Camoëns in *Het Verboden Rijk*.

Ik heb *niet* opgenomen, in bovenstaand lijstje: *Laatste Ontmoeting met Camoëns*, dat de heer L. had 'goedgekeurd' en bij de goedgekeurde verhalen wilde zetten. Dit *is* nl. geen verhaal, maar een losgeraakt hoofdstuk van *Het Verboden Rijk*. Het moet m.i. dus achter dien roman worden gezet, als 'appendix'; of beter nog: tusschen dien roman en *Het Leven op Aarde*, als overgangsstuk.

Op een apart blaadje schrijf ik de volgorde, zooals die volgens mij zou moeten zijn.

O ja, in *Cherchez la Femme* veranderde de heer L. 'de Racan' in 'De Racan'. Dit is onjuist; daar die Racan een Franschman was; wiens kleine d dus een beteekenis heeft. Ik heb deze aanwijzing van den heer L. op zijn papiertje doorgeschrapt.

Als de Commissie dit 'rapport' bestudeerd heeft, zou ik het graag terug hebben voor mijn inleiding.

Tot nader; hartelijke groeten,

E.

P.S.—Ik geeft dit 'rapport' maar eerst aan Jany, die het je met zijn 'advies' zal doorzenden, zijnde hij het lid van de Commissie dat ik het dichtst bij mij heb.

Ik zou nog willen weten:

a) Waar het verhaal van *Rudolf de Mepsche*[4] is, waarover Van Wessem mij sprak en dat hij gezien heeft. Dat moet de Commissie toch lezen! Ik zelf zou 't in ieder geval willen lezen voor ik mijn inleiding schrijf.

b) Is het *zeker* dat er geen fragmenten bestaan van dat verhaal uit de Russisch-Jap. oorlog of uit de revolutie van 1905, waaraan S. begonnen was?[5] Zoo ja, dan zou ik die fragmenten ook willen zien.

Dan nog iets:

c) Zou het niet goed zijn een paar fragmenten uit zijn kritisch proza te verzamelen en erbij te doen? Niet die besprekingen over Jan Alleman in dat arnhemsche blad,[6] maar wel bv. wat hij schreef over Corbière (in *De Witte Mier*)[7] en wat jij laatst nog aanhaalde.[8] Zoo is er nog wel wat, geloof ik. Al was't alles bijeen maar 2 vel. Moet dat toch niet onderzocht worden? Heeft de heer L. niet een plakboek of een portefeuille met die stukken gevonden? Het was er vroeger wèl. Ik heb het in handen gehad, toen S. mij vroeg een kritischen bundel voor Stols te maken. Voor een krit. bundel zou het onvoldoende zijn geweest. Maar voor een paar voorbeelden van wat hij op deze manier uitte, was er zeker 'materiaal'.

Verhalen[9]

Schuim en Asch:

De Erfgenaam.
Het Eind van het Lied.
Laatste Reis van de Nyborg.
Larrios
Such is Life in China.

Het Lente-Eiland:

Het Lente-Eiland en andere Chineesche Verhalen:
Legende van de Zee.
De Doodsstrijd van den Dwazen Oude...

4. Jeugdverhaal; zie 'Drie fragmenten uit een onvoltooid prozawerk' in *Proloog* 1 (1946) 10/11 (oktober/november), p. 452–473.
5. Niet gepubliceerd.
6. *Nieuwe Arnhemsche courant.*
7. 'René Martineau over Tristan Corbière' in *De witte mier*, nieuwe reeks, 2 (1925) 4 (april), p. 145–169.
8. Niet achterhaald.
9. Dubbel onderstreept.

Uit het leven van Po Sju I.
Po Sju I en Yuan Sjen bij de Yang Tse.
Verspreide Verhalen:
De Amphoor.
De Tweede Keuze van Paris.
De Erebos.
Cherchez la Femme.
Escale.
Geschiedenis van het Paarlsnoer.
De Dood van Du Trou Bornier
Kolibri's.
Waar de Levensvreugde vandaan komt.
Een Dubbele Vergissing.
De Cognacflesch en het Bed van de Keizerin.
Jan Pietersz. Coen.
De Opstand in Guadalajara.
Rest:
Het Verboden Rijk;
Het Leven op Aarde;
eig. één roman in 2 dln. dus tot één deel terug te brengen.

Kan het niet, in 3 dln., zóó?
I Schuim en Asch—Coen—Guadalajara.
II Het Lente-Eiland—Verspreide Verhalen
III Het Verboden Rijk—Laatste Ontmoeting met Camoëns—Leven op Aarde. Daarbij dan nog: Rudolf de Mepsche en Stukken kritisch proza.[10]

4066 (1145). *Aan M. ter Braak: Bergen, 2 april 1940*

4067. *Briefkaart aan J. Otten: Bergen, 2 april 1940*

Bergen, 2 April '40.

Waarde Otten,
Dank voor *De Stem* mèt je stuk over de 2 M.li's erin.[1] Wat je over

10. Deze indeling komt vrijwel overeen met die in de *Verzamelde werken* IV–VIII, *Proza* I–V. Rotterdam (enz.) 1941–1958.
1. Zie 4045 n 2.

nr.2 schreef heb ik met instemming gelezen. Je zult je theorie bevestigd vinden zoowel door wat ik als door wat Haighton over hem schrijft. Voor dezen H. is *Pruisen en Nederland*[2] het beste wat de 'volslagen prul'-schrijver ooit ten beste gaf.—Ik las in dit nr. van *De Stem* met buitengewoon genoegen het besprekinkje van *Hier is Indië* door Beb Vuyk.[3] Die Beb Vuyk is een bovenste brave.—Heb je het ex. *Tweede Pleidooi* gekregen? Ik liet het achter in Den Haag, toen ik naar hier vertrok, met verzoek het bij je thuis af te geven. De *Luizen* zal je van Contact hebben gekregen. *Pak v. Sjaalman* zou half April verschijnen, maar zal wel een week later uitkomen; ik kreeg nog steeds geen 2e revisie. Dat vraag je dus aan Stols.

Verder geen nieuws. Het is hier nogal veranderlijk wat het weer betreft.

Beste groeten,

EduP.

4068. *Aan G. Stuiveling: Bergen, 3 april 1940*

Nesdijk 19, Bergen (N.H.)
3 April 1940.

Beste Stuiveling,

Ik heb hier in Bergen al 3 inteekenaren op de Mult.-uitgave gevonden. Het kan best heel goed gaan! Ik wacht met spanning op de volgende stappen.

Maar dit keer schrijf ik je om iets anders:

Ingesloten een gedicht van dien Willem van Hogendorp, dat ik nog achter de Deducties van O. Z. v. Haren vond.[1] Ik vind het nogal grappig, Jany heeft er erg om gelachten, en het geeft weer een ander kantje van hem. Alleen dat woord 'poepen' is vervelend, maar niet

2. Multatuli, *Een en ander over Pruisen en Nederland.* Amsterdam 1867 (Multatuli, *Volledige werken* IV, p. 7–100).

3. 'Een "zonnig" boek over Indië'. In: *CB* 10 (1939) 10 (oktober), p. 1030–1032 over G. A. van Bovene, *'Hier is Indië...!'*. Utrecht 1939.

1. Satyrisch vers, 'Haar tanden, wyde mont en opgespalkte kaeken', dat Willem van Hogendorp schreef op zijn aanstaande schoonzuster Betje van Haren. DP gaf, mede op advies van Stuiveling, 'poepen' als 'p-pen' weer. Het gedicht is opgenomen als bijlage I achter Onno Zwier van Haren, *Deductie voor J' Onno Zwier van Haren* (...). (Z.pl. 1761); zie DP, *Een lettré* (enz.), p. 28 ('Van Kraspoekol tot Saïdjah' in *Vw* 7, p. 219).

onoverkomelijk, lijkt me. Kan vervangen worden door 'p...', of p—', of '—'.

Achter zijn Verdediging vond ik een gedrukte lezing (een beetje anders dan die van het ms. dat ik afschreef) van het gedicht waarin hij zijn deïsme verklaart.[2] Aan dien dominee Superville; je weet het misschien nog? Die blijkt 'predikant der Walsche gemeente te Rotterdam' te zijn geweest, en het gedicht is van vóór 1762, dus van lang vóór zijn vertrek naar Indië.

Ik wou dus het gedicht op Betje erbij doen (in de bijlagen) en het andere dateeren en er direct op laten volgen. Dit heeft ook het voordeel dat er nog een hollandsch vers bij komt, tusschen al het fransch. Als je er vóór bent (Menno vindt het allang prachtig!) meld me dan nog even hoe ik volgens jou het gevoeglijkst kan omspringen met dien huiselijken term van het laatste rijmwoord.

Hartelijk gegroet door je

EduP.

Graag spoedig terug met het oog op de proeven.

4069 (1146). *Aan M. ter Braak: Bergen, 4 april 1940*

4070. *Briefkaart aan E. Gobée: Bergen, 5 april 1940*

Bergen, 5 April 1940

Geachte Heer Gobée,

Gelijk hiermee zend ik u, als afgesproken, de drukproeven van het boek van Soewarsih. Wilt u ze mij wel spoedig terugzenden? Dan kan ik van eventueele opmerkingen van u nog gebruik maken op de revisie. Ze schijnen er vaart achter te willen zetten, bij De Haan, want ik kreeg 's morgens een vel en 's avonds nog een. De titel schijnen ze te houden.

Wat is 'kaoem boeroeh'? Zie blz. 16 onderste regel. Daar moet een verklarende voetnoot[1] bij, vind ik, omdat de beteekenis voor de rest

2. 'Sage et pieux Docteur, éloquent Superville' in Willem van Hogendorp, *Verdediging van Mr Wilhem van Hogendorp* (...). Rotterdam 1762, p. 17–18; zie DP, *Een lettré* (enz.) p. 28–29 ('Van Kraspoekol tot Saïdjah' in *Vw* 7, p. 220–221).
1. De voetnoot in *Buiten het gareel*, p. 23, luidt: 'spreektaal voor "beter bezoldigden"'.

van den tekst van belang is. Kunt u die voetnoot invullen? Graag en dank.

Sinds 2 weken zitten wij hier en ik ben nog steeds slap van dat 2e griepje, dat ik nog even vóór ons vertrek uit Den Haag opliep. We zoeken een huis, maar ook dat valt niet mee; ze willen hier fancy-prijzen voor de twee zomermaanden.

Tot 20 dezer zijn wij zeker hier. Hoe gaat het u en uw vrouw en dochtertje? Hartelijke groeten aan allen van ons twee, steeds gaarne uw

EduPerron

4071. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Bergen, 5 april 1940*

Bergen, 5 April 1940

Beste Sander,

Gelijk hiermee zend ik je de laatste revisie v. *Sjaalman*. Is het nog in orde gekomen met dat portret van dien regent?[1] Je zou mij toch groot plezier doen als je een betere reproductie kon geven, wat met die andere foto zeker *kan*. Komt dit boek nu inderdaad nog ± 15 April uit?

Ik zal je een lijst opgeven van lieden aan wie het te zenden, ook in Indië.

Het is hier prettig, maar het weer is nog niet zóó. Hart. gr. ook van Bep en aan Greet, je

E.

In haast.

4072. *Aan A. A. M. Stols: Bergen, 5 april 1940*

Beste Sander,

Dit zend ik nog achter de proeven aan. Nog 2 kleine fouten in het maleisch waren mij ontgaan; wil je deze 2 blzn. dus in de plaats van de 2 ongecorrigeerde doen? (128 en 129).

Hartelijke groeten,

E.

Bergen, 5 April '40.

1. Zie 3929 n 5.

4073. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Bergen, 5 april 1940*

Bergen, 5 April

Beste Sander,

Ik merk nog iets: op de boven de blzn. herhaalde titels is *Het Ontslag* (blz. 49, 51, 53, 55, 57, 59) overal tusschen aanhalingsteekens gezet, die er natuurlijk niet bij hooren. Misschien zou je 't zelf gezien hebben (ik keek deze titels niet na) maar ik waarschuw toch even.

Iets anders is dat de voetnoten soms *met* een haakje en soms *zonder* werden gezet. Als je dat laat veranderen, zet er dan bij dat ze extra goed erop letten dat ze geen nieuwe fouten maken, want juist in die voetnoten staan verwijzingen naar blzn. etc. die nauwkeurig moeten zijn.

Groeten voor de 3e maal vandaag, je

E.

P.S. Bij nader inziens nog dit: kun je op de proeven v. hfdst. IV *Het Ontslag* hfdst. V maken en v. hfdst. V *Dekker's Notities* hfdst. IV, dus omzetten. In de Inhoudsopgave (blz. 133) ook. Maar dan moet er één dingetje bij: de laatste alinea op blz. 46 die begint met: 'De volgende dokumenten' en eindigt met 'verzoek om ontslag' moet dan *vervallen*. Het is zóó gedaan! Dank.

4074. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 6 april 1940*

Bergen, 6 April '40

Beste Freddy,

Hoe gaat het nu met je? Alweer overeind?

De Kadt kreeg zijn boeken en die papiertjes v. Stapel ontving ik ook; veel dank.

Wil je mij haastig het ex. Beb Vuyk *Laatste huis v/d wereld* opzenden, dat bij jou staat? Er is haast bij; er is nl. een 2e druk van in voorbereiding en op verzoek van haar moet ik den tekst daarvoor nakijken.

Tot nader. Hart. gr. je

E.

Binnenkort zend ik 2 exx. Melis Stoke aan je moeder.[1] Als zij ze versmaadt, mag zij ze terugzetten bij mijn boeken. We hebben hier een huis gevonden voor 1 Mei. Het heet 'De Kouw' en ligt Doorntjes 32.[2] Het is een aardig huis, dus we voelen ons zeer opgelucht!

Daarnet je brief: Natuurlijk, neem een *B. G. aan E.*—Alle corresp. is terecht. Dank voor het fraaie rapport over de Z.-opruiming.[3]

Later meer.
In haast, dit moet weg.

4075 (1147). *Aan M. ter Braak: Bergen, 7 april 1940*

4076 (1148). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 9 april 1940*

4077. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 10 april 1940*

Bergen, 10 April '40.

Beste Freddy,

Dank voor cadeautjes voor den zeer-verwende, die een zoon van Buning zou kunnen zijn want hij zegt den heelen dag door: 'vieze Die' en 'vieze dat',[1]—verder voor Beb Vuyk en knipsels. Melis Stoke is ook zeer amusante ziekenlectuur, deze 2 zijn de allerbeste die hij ooit schreef, ook in verband met Indië.

Als alles doorgaat (zachte formule gezien den tijd!) kom ik 21 dezer in Den Haag en logeer bij Ter Braak. Tot ± 5 Mei. Dan wou ik eind April op een middag die boeken weer bij je inpakken en daarna de heele rotzooi hierheen zenden, zóó dat het ± 2 Mei hier

1. Melis Stoke (ps. van H. Salomonson), *Zoutwaterliefde, kroniek van een reis per mailboot*. 's-Gravenhage 1929 en *De razende berg*. 's-Gravenhage 1939 door DP besproken in 'Melis Stoke als Indisch auteur' in *BN* van 27 april 1940 (av.) (*Vw* 6, p. 513–519).
2. Zie voor een foto van dit huis van David Kouwenaar *E. du Perron*, Schrijversprentenboek 13, p. 46, nr. 123.
3. Op 22 maart 1940 was H. C. Zentgraaff overleden.
1. J. W. F. Werumeus Buning noemde *Schandaal in Holland* in zijn recensie in *De telegraaf* van 4 oktober 1939 een onsmakelijk boek. Hij vond het beangstigend dat DP 'nog een heele trommel vieze geschiedenissen in petto' had.

aan is. Dus als je al vooruit kisten bestellen wilt, graag: 2 of 3 zullen er wel noodig zijn, of zelfs 4? Misschien heeft je moeder daar kijk op.

Léautaud was ± 30, ja, toen hij *Le Petit Ami* schreef. Je mag ook 33 of 35 zijn, weet je, om zoo'n boek te schrijven, dus haast je maar niet. Eerst Van Eyck en die Wellekensvaêr.[2]

Het nihilisme van Gomperts biedt weinig vat, want hij torpedeert graag iedere positieve overtuiging ermee—dat is trouwens kinderspel—maar is ook bereid te zeggen: waarom niet? als iemand agressief-positief is. Het is heel slim en klopt altijd.

Het stuk over Mul's verschijning stuurde ik je vanmorgen; het zal nog wel bij je aankomen vóór de moffen er zijn. *Scheepsjournaal* komt eind April, hoor ik, wordt alleen tegelijk verkocht met de 3 andere boekjes, tenminste aan den boekhandelaar. Die mag de boel weer verkoopen zooals *hij* wil. Het wachten was op een novelle van Vestdijk (*De Zwarte Ruiter*) die in de plaats komt van zijn 'opera',[3] omdat Pijper op het laatste nippertje vroeg den tekst voorloopig nog weg te houden van het publiek.

Menno's art. over de *Luizen*[4] gelezen. Politiek en diplomatiek wijsgeerig omzeilend gesteld, zooals ook wel moést in het gegeven geval, maar toch wel de moeite waard en in zijn vergelijking Goethe-Mul zeer stichtelijk en leerzaam voor Den Haag.

Bezit je eig. een ex. *Laatste Huis*? Zoo niet, dan krijg je over een tijdje een geb. ex. van mij.

Bep schrijft hier nog wat onder. Beterschap! en hart. groeten ook aan je moeder, van je

E.

Als er dus niets tusschenkomt, zien we elkaar over 10 dagen in Den Haag.

Beste Mevrouw Batten

Hartelijk dank voor uw gelukwenschen, en voor de dolfijn, die met groot gejuich ontvangen is. Het is dan ook een prachtig beest

2. Zie 3923 n 1.

3. Vestdijks *De zwarte ruiter* verscheen in 1940 in de Prominentenreeks van L. J. Veen's uitgevers-maatschappij n.v.; *Merlijn, een drama in verzen* verscheen in Den Haag, 1957.

4. 'Schrijver en mensch'. In: *Het vaderland* van 7 april 1940 (ocht.).

en zal hier zeker uitstekend als strijdros voor Alijntje kunnen dienen. Het joch schooiert hier de heele dag buiten met kinderen uit de buurt, wat niet bevorderlijk is voor zijn manieren, maar verder toch een gezonder bestaan dan in den Haag. Sedert twee dagen gaat hij ook naar school, wel met eenig protest, maar het ziet eruit of hij dat meer uit principe doet.

Ondertusschen zal hij de Robinson Crusoe-middagen op de Sportlaan wel niet gauw vergeten.

De dank voor de dolfijn en de prentbriefkaart is ook aan Freddy gericht, en verder zenden we veel wenschen voor beterschap, en Alijntje vele dààg's.

Hartelijke groeten, uw

E. duP-de R.

4078 (1149). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 10 april 1940*

4079. *Briefkaart aan C. de Hart: Bergen, 10 april 1940*

Bergen, 10 April 1940.

Geachte Heer De Hart,

Neen, die corresp. Mimi-Mult.-Marie A.[1] ken ik *niet*. Trouwens veel méér ongedrukte corresp. niet. Die moet nu maar in de 'definitieve editie' komen! Stuiveling heeft alles nagerekend en raamt op 12 dln. v. 480 blzn. elk. De uitgever is bereid er 12 à 16 illustraties (facsimiles, portretten, photos, etc.) in te doen, *per deel*; dat kan dus al heel smakelijk en gezellig worden. Als nu maar iedereen meewerkt!

Ik zond u vanmorgen (Ik kreeg ze zelf pas gisteravond!) 2 overdrukken van het portretten-artikel, 1 voor het Museum, 1 voor uzelf. Van de plannen houd ik u nat. op de hoogte; ik hoop zelf spoedig iets naders erover te hooren van *Contact*. Ook dr. Pée schreef ik erover. Binnenkort verschijnt nu nog *Het Pak van Sjaalman* (bij Stols).

Tot verdediging v. Kloos moet ik opmerken dat hij 1° zoowat 75

1. In Multatuli, *Reisbrieven aan Mimi en andere bescheiden*. Amsterdam 1941, p. 301–307 publiceerde Pée tien brieven van Mimi aan Marie Anderson uit de jaren 1880–1887. Douwes Dekker heeft bij één brief een regel toegevoegd.

was toen hij dat stuk[2] schreef, 2° niet zegt dat hij dat alles zelf ook al wist, maar dat hij wat Mult. op die eene lezing beweerde allemaal al in Mult.'s eigen werken gelezen had. Nu, dat zal wel! Verder vind ik dat toontje toch ook nogal irriteerend. Ik schrijf dit dan ook maar voor de rechtvaardigheid!

Hartelijk gegroet en steeds gaarne uw

EduP.

4080. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Bergen, 10 april 1940*

Bergen, Woensdag.
10-4-'40.

B.v.M.,

Neen, liever niet deze Zondag. Ik moet hoopen inhalen, omdat ik zoo gammel was toen ik nr hier kwam. Tegen 20 dezer dacht ik nr Den Haag terug te gaan en daar te blijven tot ± 5 Mei; p/a Ter Braak. Heb je *haast*, kom dan op een middag in Den Haag voor die foto's. Anders ± 15 Mei, dan zijn we hier geïnstalleerd in een 'eigen huis' dat we met 1 Mei kunnen betrekken. Adres: Doorntjes 32, Bergen; noteer 't maar vast.

Dus: òf in Den Haag na 21 dezer, liefst 25 of 26 of zoo (hangt nog van andere dingen af die ik doen moet), of Bergen na 15 Mei. Laat hooren wat je kiest.[1]

Beste groeten,

EduP.

4081. *Briefkaart aan H. A. Ett: Bergen, 11 april april 1940*

Bergen, 11 April '40

Geachte Heer Ett,

Vanmorgen uw brief. Ik zond een paar dingetjes nr Amst. en ver-

2. 'Een uiterst belangrijk want objektief boek over den merkwaardigen Multatuli'. In: *De nieuwe gids* 52 (1937) 4 (april), p. 361–372, door DP aangehaald in zijn 'Multatuli's portretten' in *Elsevier's maandschrift* 50 (1940) 4 (april), p. 288–289 (*Vw* 4, p. 676–677). De Hart had DP hierover op 8 april 1940 geschreven: 'Dat gezeur van Kloos (toen hij de lezing van M. heeft bijgewoond) irriteerde mij. Hij wist "dat alles" reeds.'

1. Deze ontmoeting is niet doorgegaan. Van Moerkerken zag DP voor het laatst op de vergadering in Bellevue te Amsterdam op 1 april 1940 (zie 4064 n 1).

wonderde me al dat ik niets hoorde.(Het laatste was een overdruk van mijn art. over Mult.'s portretten in *Elsevier's*.) Ook uw stuk heeft in *De Nwe Kern* gestaan;[1] bewijs-nrs. zullen naar uw amsterd. adres gestuurd zijn.

Ik ga 20 dezer van hier naar Den Haag, tot ± 5 Mei, p/a Ter Braak, Kraaienlaan 36. Het beste is dat u mij daar opzoekt; anders hier na 15 Mei, als ik geïnstalleerd zal zijn. Adres: *Doorntjes 32, Bergen* (N.H). noteert u het vast?

Het beste met uw physieken toestand. Voor de voorrede[2] zal ik wel geen tijd hebben vóór 15 Mei ook.

Vr. gr. van uw

EduP.

4082. *Briefkaart aan J. van Nijlen: Bergen, 11 april 1940*

Beste Jan, Ik heb zoo ontzettend veel te pennen, dat je me niet kwalijk moet nemen als ik ook per briefk. antwoord. Wij zitten nu hier in Bergen en hebben vanaf 1 Mei een definitiever huis: Doorntjes 32, Bergen (N.H.). Noteer dat alvast. Tegen 20 dezer ga ik, tot 5 Mei ongeveer, weer naar Den Haag, werken op het Archief voor de gegevens van mijn 2e deel *Onzekeren*, en logeer dan bij Menno. Tegen 5 Mei ga ik naar hier terug en hoop mijn boeken te kunnen uitpakken—eindelijk, na Indië! En verder is alles hetzelfde: onzekerheid en toch maar pennen alsof 's Werelds bestaan ervan afhing. Ik heb eig. meer dan mijn bekomst van dat artikelen-geschrijf, maar het moèt. Vanmorgen stuurde ik je nog een stuk dat ik op bestelling min-of-meer voor *Elsevier's* schreef, maar dat misschien toch wel gezellig is, voor wie er het gevoel voor heeft. Binnenkort volgt het *Pak v. Sjaalman* (bij Sander) en een dingetje en passant in 't Rijksarchief opgedaan, en marge van Dirk v. Hogendorp en betreffende zijn papa (dat komt bij de *Vrije Bladen*). Verder tracht ik met wandelen weer fit te worden, want de 2 × griep van dezen winter hebben me goed slap gemaakt. Bep en Alain zijn best. Jan schrijft ons ook lange brieven en ik weet haast niet hoe hem even lang te antwoorden. Hartelijke groeten ook voor Griet en v. Bep en aan Sofie en Ch. Steeds van harte je

E.

1. Zie 3946 n 2.
2. Zie 4009 n 3.

4083. *Briefkaart aan S. Vestdijk: Bergen, 11 april 1940*

Beste Simon, Ik denk dat ik binnenkort ruzie krijg met die 'Amsterdamer Schule' die door jou en door Henny wel erg uitvoerig is vertroeteld.[1] Ik lees nu het werk—eindelijk methodisch en compleet—van V. Hattum, Hoornik, Den Brab. Met nr 1 ben ik klaar: welnu, het is voor mijn gevoel een rijmende burgerman, met een soms niet onvermakelijke zuurheid. Als hij van mij 'geleerd' heeft (het is après tout mogelijk), van jou heeft hij 3 x zooveel gegapt. God, God, de daimonie van dien schoolmeester! zoomaar van roode frik tot daimonoloog. Ik zou een stuk of 20 verzen van dezen heer 'wel goed' hebben gevonden, maar een dichter ziet er, zelfs voor mijn gevoel, anders uit, en Boutens zou gelijk hebben[2] als hij alleen maar op de V. Hattums schold. Die lieden zijn krachtig over het paard getild; ik baseer dit nu niet op roddelpraat, maar op *dit werk*. Misschien vallen Hoornik en Brabander mee, anders zal ik over ze allemaal maar zeggen wat ik er precies van denk.[3] Wat zullen ze dàn boos zijn!

Hartelijk gegroet en tot nader,

je E.

4084. *Aan E. van Moerkerken: Bergen, 12 april 1940*

Beste Van Moerkerken,

Neen, ik ben ook niet te fotografeeren momenteel, want ik heb een snor—een echte—in aanbouw. Ik wil wat meer lijken op dien ploert van een Dzjoegasjwili, maar je mag me eerst fotografeeren als dit vijfjarenplan gerealiseerd zal zijn (hopelijk beter dan dat van de Sowjet-bedriegers). Tegen dien tijd heb je misschien ook wel weer

1. S. Vestdijk schreef drie stukken over Van Hattum en twee over Hoornik, opgenomen in *Muiterij tegen het etmaal*. Deel II, poëzie en essay, 's-Gravenhage 1947, p. 96–114; Marsman had in 1938 *Drie op één perron* besproken, in 1939 besprak hij driemaal Hoornik en eenmaal Van Hattum en Morriën (in één artikel).

2. Niet achterhaald.

3. DP schreef over hen 'Poëzie op Amsterdamsch peil' in *BN* van 18 mei 1940 (av.) en 'Dichters van het berijmd cynisme' in *BN* van 25 mei 1940 (av.) (*Vw* 6, p. 533–546). Het slotartikel is verloren gegaan, zie ook 4003 n 1.

een donkere kamer, want ik mag niet aannemen dat deze foto van me je allerlaatste camera-prestatie zou zijn.

Met beste groeten,

EduP.

Bergen, 12 April '40.

4085. *Aan J. Greshoff: Bergen, 15 april 1940*

Bergen, 15 April 1940

Beste Jan,

Ik heb 3 brieven van je te beantwoorden: 1 die ik kreeg toen ik op het punt stond van Den Haag naar hier te gaan en 2 tegelijkertijd, nu een paar dagen geleden. De laatste is van 26 Maart, de twee andere van 9 en 20 Maart. Ik ben dus nog niet èrg ten achter!

Physiek gaat het hier nu weer wat beter. Maar ik *moet* artikelen schrijven voor *Bat. Nwsbl.* en zoo en dit kost me steeds meer wilsinspanning. 1° omdat ik voortdurend het gevoel heb dat ik mijn werklust en energie voor wat belangrijkers kan gebruiken, 2° door de algemeene toestand hier. Sinds de Duitschers hun schoftenstreek—een beetje wanhoopsdaad wschl. óók!—in het Noorden[1] hebben uitgehaald, is iedereen hier ook weer in angstige spanning. Zoo word je uit alle concentratie gehaald die je toch al met inspanning bereikt had; soms verlang je ernaar dat de bommenregen dan maar begint, dat er in dit landje ook wat 'gedaan' wordt. (Ik ga ook praten van wat 'doen', als de energiekelingen van geef-mij-maar-een-borrel.) *Ons* 'doen' (schrijven) komt in ieder geval wel erg in het nauw. Hoe wil je iets goeds maken, in zoo'n situatie en met zoo'n horizon?

Jany is geheel de oude, politiseert wat met ons, leest de *Telegraaf*, schudt pessimistisch het hoofd over de duitsche successen, kijkt zijn verzen na voor een uitgaaf bij Sander[2] die beraamd wordt. In de Oude Prins of hier thuis zitten we vaak met ons 3en, met Bep.—Wij, de Perronen, hebben verder hier een zeer geschikt huis gevonden voor 11 maanden, waarvan we er 1 weg moeten als de eigenaars hier komen (Augustus). Missch. ken je dezen eigenaar: de journalist Van

1. Op 9 april 1940 was Nazi-Duitsland Denemarken en Noorwegen binnengevallen.
2. *Onderweg.* Maastricht: De Halcyon Pers (A. A. M. Stols) 1940.

Kouwenaar, Amsterdam-corresp. v/d *N.R.C.*[3] Zijn huisje heet 'De Kouw' en is werkelijk erg aantrekkelijk; het ligt schuin achter Jany, vrij ver achter, want niet aan de Nesdijk, maar daar er geen huizen vóór zijn, kijken wij toch ook over de Nesdijk uit en zien zelfs nog een goed stuk vliegveld; en verder hebben we een heerlijk grasveld tot tuin, waar we genoegelijk zullen theedrinken, als die verdommelingen van moffen het ons niet al te onrustig maken. Ik kan daar dan ook eindelijk mijn boeken weer uitpakken, waar ik wel zeer naar verlang.

Bevalt Bergen ons nog steeds—na een jaar—of doen zich geen verdere perspectieven voor, dan krijgen we volop gelegenheid om iets anders te zoeken. Anders gaan we weg—waarheen is nat. bij benadering niet te zeggen.

Dit huren van dat huis is eig. de voornaamste gebeurtenis, voor zoover het onszelf betreft. Ik ga nu op al je vragen antwoorden. Maar noteer het adres. Vanaf 1 Mei as. dus: *Doorntjes 32, Bergen (N.H.)* Bep had zoo gehoopt dat ik, met mijn reputatie, in het Droomlaantje zou zijn terechtgekomen, waar ook een huis in te huur stond, en je ziet...

Studieplannen? Ja, ik dacht daar in Indië sterk over,—om te promoveeren in geschiedenis. Maar het zal niet gaan. De kans op een 'baan', zelfs mèt drs.-titel, is uiterst gering voor iemand voorbij de 40, en met het oog *daarop* zou ik die studie toch vooral begonnen zijn. Ik heb er met Stapel (onze historicus over Indië) over gesproken en hij (die mij zeer genegen is en aan mijn 'gaven' voor het vak niet twijfelt) ried het me af, juist om de practische kant. (Als ik 30 was en niet 40, zei hij, had hij het me met kracht aangeraden.) Romein is blanco, durft geen raad geven. Arthur v. S. en Jany zijn tegen, vinden het jammer, al die tijd ontroofd aan mijn eigen soort werk. Zooiets zei Stapel ook trouwens. Enfin, ik heb er, 'na rijp beraad', van afgezien.

Met Van Eyck kan ik goed opschieten; het is een door-en-door eerlijk en prettig iemand. Ook wel de professor toch, met typische maniakkerigheidjes,—maar die heb ik ook, dus... Er is maar één ding dat hinderlijk is, in deze omgang: V. E. is als Van Wessem iemand die zich eig. doorloopend miskend voelt en dat tracht terug te koo-

3. David Kouwenaar (1876–1957) was van 1915–1941 Amsterdams redacteur van de *NRC*. Elisabeth de Roos zou er na de dood van DP nog tot april/mei 1941 blijven wonen.

pen met opmerkingen over alles wat hij eig. vroeger al gedaan had vóór wij er allemaal aan dachten (èn hij èn V.W. hadden Dirk Coster eig. al afgemaakt; *hij* heeft de eerste serieuze studie over Slauerhoff geschreven enz.)[4] Dat is ook nog niet erg. Vervelender is, dat je 't van je eigen kant niet goed kunt maken, omdat je hem nooit *oprecht* kunt zeggen wat je denkt van zijn poëzie. Hij *is* de professor, en als zoodanig een bovenste beste èn aardige; hij *wil* de kunstenaar zijn, de poëet. Als Jany of Jacques dingen zeggen die mij onjuist lijken, denk ik onderin: het doet er niet toe, want ze hebben toch verdomd goede verzen geschreven. Dit ontbreekt—en op den duur merk je dat het gemis van *die* basis van aanvaarding pijnlijk is—bij Van Eyck.

In Den Haag zagen we Menno en Ant heel vaak. Nu niet meer, en het *is* een gemis! Met Jany kun je nu eenmaal nooit helemààl je laten gaan; daar wordt hij zoo moe van. En hoewel Jany ongetwijfeld sommige 'levensdingen' beter begrijpt dan Menno, zoo voor de gewone belangetjes hebben de Perronen meer met de Menno's gemeen.

De Van Rantwijks zagen we ook een paar keer, bij hen en bij ons. Wij vinden ze heel aardig, volkomen van het goede soort, maar krachtige uitwisseling is er niet. Wij zien ze altijd met plezier, maar als we bij elkaar zitten, 'gaat het best' en daarbij blijft het. Ik heb altijd het gevoel dat V. R. loskomt of komen wil, tegen dat je afscheid nemen moet. Maar hij *kijkt* heel guitig en alsof hij met volstrekte instemming al mijn praatjes begrijpt. Nike is ook erg aardig, en wat ziet ze er sensueel uit. (Entre nous: belooft dit uiterlijk te veel, of zooniet, krijgt ze dan wel waar ze recht op heeft van V. R.?) De manier waarop dit echtpaar met de losloopende jongeren omgaat is ook èrg aardig. Ik kan dus zeer goed begrijpen wat jullie in ze appreciëert. Maar wij zijn of te oud of zagen ze nog te weinig voor een contact dat tot méér dan appreciatie lijdt.

Ik benijd je één ding: dat je zooveel goeds kunt lezen. Ik lees alleen nog maar wat ik moet. Zoodra ik iets grooters begin voor mezelf, moet ik na 1/3 alweer uitscheiden om ander gelees! Soms valt het samen. Maar hoè zelden!

Aad v.d.Veen mag ik bizonder graag. Op het oogenblik een door-en-door aardige jongen. Hij is naar Amerika, *in* Am. zelfs, zooals je

4. P. N. van Eyck liet zich in zijn artikel 'De gids en onze dichterlijke beweging' in *DVB* 3 (1926) 2 (februari), p. 29–39 o.a. kritisch over Coster uit. Zie 1194 n 2 en 4036 n 5.

nat. weet. Hoe komt hij daar vandaan, dat is de vraag. Hij heeft ons allemaal bezworen dat hij geen toffe American guy zou worden. We zullen zien.[5]

Je vraagt om mijn schrijfselen. Ik laat je alles zenden. Primo: *Mul en de Luizen*, dat allang onderweg moet zijn. Dan: *Mul z'n portretten*, dat zond ik je zelf, een paar dagen geleden. Dan: *Mul z'n pakkie v. Sjaalman*, dat krijg je binnenkort van Sander. En mijn cahier over *W. v. Hogendorp* bij de *V. B.*; komt eerstdaags uit, en ik heb je opgegeven. Reclameer als iets je niet bereikt.—Maar zend me vooral een paar stukken van je, *en zeker wat je over mij schrijft*. Bij Veen komt *Scheepsjournaal A. D.*, maar die man wil de vier 'prominenten'(godbetert!) tegelijk uitgeven en het wachten is op een novelle van Vestdijk, die op 't laatste moment geschreven moest worden (*De Zwarte Ruiter* heet dat) omdat Pijper plotseling vroeg den tekst van de 'opera' *Merlijn* nog wat geheim te houden. Toch moet dit ook gauw op komst zijn. En *Stalin* zal ook wel tusschen 21 en 30 April verschijnen.

Wat ik van *Catrijntje* denk (stuk 1) heb ik je uitvoerig geschreven. Het andere stuk,[6] waarin o.a. Van Hecke bejubeld werd, beviel me veel minder; was veel minder geestig en meer bavard. Maar hoort dat erbij of is dat een apartigheidje? Ik verwacht heel veel van *Catrijntje*, als je haar met plezier en lust verder maakt. Over de rest nader dus.

Die *Blocnote* van me—neen, ik geloof niet dat één uitgever er aan wil. Over een tijdje wil ik wel eens probeeren er 'Contact' voor op te warmen. Deze man overweegt op 't moment *serieus* de mogelijkheid een definitieve Multatuli-uitgave te brengen, te bezorgen door Stuiveling en mij (wij zijn al bij hem geweest en er wordt nu krachtig 'geraamd'). Het zouden worden 12 dln. van ± 480 blzn. elk, met brieven en inedita en alles, en elk deel geïll. met 12 à 16 illustraties (photo's, facsimile's, etc.). Het is nog *geheim*; maar stel je voor dat het lukt! Maar dat is dan óók een werkje meer. Het 1e deel—Indische tijd—doe *ik* vnl., het 2e—*Havelaar* met bijbehooren—Stuiveling. En dan zouden er 2 dln. tegelijk volgend voorjaar moeten uitkomen.

5. Van der Veen vertrok eind februari 1940 naar New York, waar hij op 12 maart aankwam en scheepte zich op 5 februari 1946 weer in voor de terugreis.

6. 'Waarom – daarom' in *GN* 38 (1940) 3 (maart), p. 252–271; geschreven op een kaapse kerstavond.

En hij wil probeeren eerst inteekenaren te vinden, 300 à 500 moet hij vast hebben. Ik geloof dat er veel kans is op succes!

Over een week ga ik naar Den Haag, bij Menno logeeren, om weer wat te Hogendorpen in het Rijksarchief. Dat is voor het Dirkboek. Ik kan V. R. ongetwijfeld vóór Sept. de eerste hfdstn. geven en dan doorgaan. Aangezien dit boek overal kan worden afgebroken, zoo noodig, en iedere episode in zichzelf compleet is, is het risico niet groot. Ik zal dus met V. R. afspreken dat we 't daar op houden.

Mijn inleiding voor Sl.'s proza[7] is op 'losse schroeven' gekomen, sinds Menno mij de revisie stuurde van *Poëzie* deel I. Dat is zoo idioot in elkaar gezet door Lekkerkerker, die zich als eenige Sl.-autoriteit van een onduldbare en groteske importantheid is gaan voelen, dat ik gezegd heb: komt deze editie zóó uit, dan schrijf ik niet alleen geen inleiding voor het proza, maar ik wensch er verder niets mee te maken te hebben, omdat ik de volle vrijheid wil behouden die editie met alle scherpte aan te vallen. Ik ben er 2 dagen werkelijk beroerd van geweest, eindelijk een uitgave naar ons hart—en dan zoo! Het is serieus, want de drukker is zoo goed als klaar en alles moet herordend worden, wil deze uitgave niet een beleediging zijn van Slau en van de verantwoordelijke Commissie tegelijk. Men heeft dien Lekkerkerker zóó zijn gang laten gaan, dat de arme zijn tramontane kwijt is. Menno, die de zaak zeer pijnlijk vindt, wil nu probeeren L. en mij samen te brengen in Den Haag en de zaak onder ons drieën te schikken. Misschien lukt dat. Details kan ik je hier niet geven, want die zouden 6 blaadjes vullen. Betoont L. zich inschikkelijk, dan komt alles misschien nog in orde. Zooniet, dan bemoei ik mij verder niet met dit geknoei en beloof L. een kastijding waar die van jou voor dien namaak-Van Schendel[8] (hoe heette die knul ook weer?) 'model' van zal lijken, want het is een equivalent geval.—Maar *stil nu eerst*, want als alles in orde komt, is het dwaasheid er over te praten. Behalve met Menno, Jany en nu jij, heb ik er met niemand over gepraat. Wacht dus op nader bericht eer je hierover aan anderen schrijft. Menno of ik houden je wel op de hoogte van het verloop.

Weet je wat één van de fouten is: wij (ouderen) zijn veel te wegwerpend hartelijk met zulke Lekkerkerkers, Van den Borghen en dito knullen. Achteraf vràgen ze om een pak slaag. Die L. denkt nu

7. Niet geschreven.
8. Niet achterhaald.

dat niemand iets van Slau weet, behalve hijzelf, omdat hij zoveel regeltjes uit zijn hoofdje heeft geleerd. We zullen zien, als ik hem ontmoet heb, of ik zelfs hèm zijn smakeloosheden en stommiteiten niet waar maken kan. Ik ben er in ieder geval hartelijk toe gedisponeerd.

Over een tijdje krijg je kiekjes, maar dan moeten we eerst geïnstalleerd zijn. Dus wacht de schoone maand van Mei af. Vóórdien hoop ik alweer een brief van je te hebben.

Nu Jan, het beste met jullie allen, met de studie van Jan en Kees. Heb veel liefs met de jongens en Atie, ook van Bep. Alijntje wordt een flink lastig bergensch schooiertje. Van Gille weet ik niet veel, omdat ik niet naar België ben gegaan behalve één keer. Zijn 'bulletins' zijn goed; als hij vakantie heeft en wij hier een huis hebben, kan hij bij ons komen, maar er is één vervelend ding: hij is nu door Jean de Sturler zoo'n beetje als Belg in Morlanwelz gehouden en als ze, door paspoorthistories voor de reis over de grens, gaan merken dat hij eig. Hollander is, zouden ze hem misschien niet terug willen nemen en dan is zijn laatste jaar lagere school verpest. Ik wil hem—dit na beraad met Jean—in ieder geval die lagere school dààr laten afloopen; dan verder zien of ik hem voor de H.B.S. naar Holland haal. Jean en Pepi schrijven soms een briefje, maar daar blijft het bij; teruggezien heb ik ze ook maar die ééne keer. Die Gille-kwestie moet dus worden opgelost als hij met de lagere school klaar is; ik ga dan weer naar Brussel daarvoor. Simone zag er toen goed uit, was overigens net ziek geweest, is het later weer geweest enz.; lastig en zielig en alleen met geld te helpen, en dat ontbreekt mij zelf. Het beste lijkt mij *nu* dat ik Gille voor de H.B.S. naar Holland haal; dan krijgt hij eerst extra-lessen voor 't hollandsch, maar daarna kan ik zelf toezicht op hem houden, wat nu niet gaat. Daarvoor moet ik eerst ook een betrouwbaar nederlandsch paedagoog opscharrelen, die hem 'testen' kan etc. Dat schrijf ik je later dus ook nog, in September of zoo. Ook voor deze dingen is die oorlogstoestand één rem.

Ik heb geprobeerd met Gille te correspondeeren,[9] maar zijn brieven zijn nog wel heel kinderachtig. Praten gaat beter; daarom ook is het beter dat hij in mijn buurt komt.

Nogmaals veel liefs v.h.t.h., een hand van je

E.

9. Niet bewaard.

P.S. Wat worden die Van Hattums, Den Brabanders etc. door Vestdijk, Henny en iedereen overschat! Ik ga over die heeren ook eens schrijven.

4086. *Aan J. Pée: Bergen, 15 april 1940.*

Bergen, 15 April 1940

Zeer geachte Heer Pée,

Het spijt mij, te moeten lezen dat u ongesteld bent. Ik hoop dat u mij spoedig schrijven zult dat dit leed weer geleden is.—Daarnet kreeg ik de 3 exx. overdruk van *Nonnie.*[1] Hebt u Ter Braak ook een overdruk gezonden? Anders doe ik het. Verder wilde ik er een zenden aan Stuiveling. Deze brief uit Potok is inderdaad een zeer sterk argument tegen die incest-historie. U bent in ieder geval nu begonnen met weerleggen, en als de *Reisbrieven*[2] uitkomen, is daar vanzelf weer een groote portie weerlegging mee gepubliceerd. Toch zijn er nog heel wat punten, denk ik, waar u op in kunt gaan, als u dat nu eenmaal wenscht en het materiaal ervoor tot uw beschikking hebt.

Op blz. 6 van deze overdruk staat (in den brief van Mult.): 'Ge weet dat we 'n aangenaam kind bij ons hebben'. Dit zal toch wel zijn: een aangenomen kind'? (vooral omdat er nog op volgt dat het een engel is).

Hebt u de Schoondochter ook een ex. gestuurd, bij Van Stockum? Ik liet haar door 'Contact' een ex. sturen van mijn brochure. Ik gun haar veel van deze cadeau's.

Nu antwoord ik op uw vragen op de briefkaart. Ja, liefst *alles* moet in die definit. uitgave komen, dus ook wat nu weggelaten werd. (Tenzij dit werkelijk overbodige *herhalingen* zijn.) De brieven aan Roorda ook, die aan Houwink, die aan Funke,[3] en zoo mogelijk nog andere, ongepubliceerde. Ik zal me ook tot Guido Douwes Dekker en de familie van Hugo wenden voor eventueele andere. Als die uitgever nu maar eerst besluit. We kunnen dan ook een soort oproep in de kranten zetten. Alleen de multatuliana van Annette zullen ons wel niet verstrekt worden![4] En die van mej. Everts? Wat is dat toch

1. Zie 4063 n 3 en vgl. voor de incest-historie 4063 n 2.
2. Zie 3885 n 2.
3. Zie Multatuli, *Volledige werken*, vanaf deel XIII, passim.
4. Zie 3809 n 1.

voor een verhaal dat er in 't Gemeentelijk Archief in Den Haag een kist staat met papieren van Mult. (of Mimi) die niet geopend mag worden dan in bijzijn van juffr. Everts?[5] En de heer Ett vertelde mij dat hij in 't Mult. Museum een pakje had gezien (verzegeld) waarop stond: *eerst te openen in 1950.*[6] Zulke dingen zijn dan wel vervelend.

Chronologisch? Ja, zooveel mogelijk. Maar toch niet rigoureus; anders worden heele pakken brieven die een gesloten geheel vormen en die door Mimi uitstekend zijn geordend, voor den lezer versnipperd. Vindt u zelf niet? Wij hadden gedacht het commentaar van Mimi ook op te nemen, als bij de brieven hoorend.

De raming is op 't oogenblik zoo: 12 dln. van 480 blzn. elk. In elk deel komen 12 à 16 illustraties: photo's, facsimile's, etc. De uitgever is daar erg op gesteld. Prijs, zoo mogelijk, f 4.90 per deel. Als hij 300 à 500 inteekenaren kan krijgen met een proef-prospectus, doet hij het. Ik hoop nu maar dat hij dat proef-pr. spoedig van zich geeft. Ik wacht nu af tot ik weer van hem hoor; Stuiveling heeft onlangs op spoed bij hem aangedrongen.

Nu nog iets dat hier niets mee te maken heeft. Ik sprak onlangs Jef Last, die een vriend is van Harry Domela, die in Spanje gevochten heeft onder de naam Victor Zsjaka(?) of zooiets[7]; *dat* staat ook op zijn paspoort. De arme kerel is, na een ongelooflijke lijdensgeschiedenis, volkomen behoeftig in Antwerpen beland en daar nu in de gevangenis gezet in de Begijnestraat. Zijn weinigje boeken etc. is nog in het hotel waar hij zat en waar hij niets meer betalen kon: Oude Korenmarkt 16-5, Vlaaikensgang, Antwerpen. Niemand doet iets voor dien jongen en zijn vrienden in Holland zijn te arm en te weinig invloedrijk om te helpen. Last vroeg mij u te schrijven om dit alles te vertellen aan uw zoon, dr. Willem Pée, professor in Gent, meen ik, die Domela kent en zich voor hem interesseert. Hij denkt dat uw

5. In december 1931 werden door Aleida Catharina Everts (geb. 1879), die 26 jaar met Mimi Douwes Dekker-Hamminck Schepel had samengewoond, in het Gemeente-archief van 's-Gravenhage twee gesloten koffers in bewaring gegeven, die daar tot nader order zouden worden bewaard. De inhoud daarvan, 15 brieven van Douwes Dekker en een ongeteld aantal andere documenten, is in 1953 overgedragen aan het Letterkundig Museum.

6. Bij het Multatuli-museum niet meer te identificeren.

7. Zie over de Baltische avonturier Harry Domela, schuilnaam Victor Zsajka, auteur van *Der falsche Prinz* (Ned. vertaling *Van paria tot prins van Pruisen* (enz.) 1928): Jef Last, *Vingers van de linkerhand.* Bussum 1947, p. 63–102.

zoon iets ten gunste van D. zou kunnen bereiken, als hij den heer Anseele,[8] senator en redacteur van *Vooruit* die in Spanje was, zich hiermee liet bemoeien. Ik schrijf u dit alles zonder verdere kennis van zaken, want behalve Last, dien ik vrij goed ken, zag ik Domela ééns in Parijs, voor hij naar Spanje ging, terwijl ik van uw zoon en den heer Anseele eerst nu, van Last, hoorde. Maar u kunt uw zoon allicht de boodschap overbrengen. Het adres van Last is: Keizersgracht 326, Amsterdam.

Geloof mij met vriendelijke groeten, steeds gaarne uw

EduPerron

Nogmaals beste wenschen voor uw beterschap!

4087. *Aan A. A. M. Stols: Bergen, 15 april 1940*

Bergen, 15 April 1940.

Beste Sander,

Dank voor diverse zendingen. Ja, als het boek nu maar gauw komt, vóór de duitsche inval bijv. Dan krijgen de Hitler-schobbejakken dàt tenminste ook nog te verbranden.

Is het nieuwe cliché van den regent beter geworden? Kan je me niet een afdruk sturen?

Hieronder een lijst van lieden die een recensie-ex. zouden moeten hebben:

J. Greshoff, Kaapstad. (Gebonden!) Kloofnekweg, Wyllie Sidiag.

J. van Nijlen, 436 Chaussée d'Alsemberg, Ukkel-Brussel.

S. Vestdijk, Parklaan 6, Doorn.

M. ter Braak, Kraaienlaan 36, Den Haag.

G. H. 's Gravesande, Irisstraat 68, Den Haag.

Dr. A. Romein-Verschoor, Daniel Willinkplein 21$^{a}_{=}$, Amsterdam.

Dr. G. Stuiveling, Fabritiuslaan 5, Hilversum.

Dr. F. W. Stapel, Faisantplein 7, Den Haag (voor *Bijdragen Kon. Inst.*)

H. T. Damsté, Koninginnelaan 11, Oegstgeest (voor *Koloniaal Tijdschrift.*)

8. Edward F. R. Anseele jr (geb. 1902), socialistisch politicus.

Indië

D. de Vries, Garoetweg 37, Batavia (voor *Tijds. Bat. Genootschap.*)
J. H. Ritman, hoofdredacteur *Bataviaasch Nieuwsblad,* Sluisbrugstraat, Batavia.
Mr. C. Binnerts, Koningsplein Zuid 15, Batavia (voor '*Nederlandsch Indië*')
D. M. G. Koch, Papandajanlaan 51 (voor *Kritiek en Opbouw*)
W. Walraven, Blimbing-bij Malang (voor de *Indische Crt.*)
Dr. E. F. E. Douwes Dekker, Lembangweg Paal $4\frac{1}{2}$, Bandoeng (voor '*Nationale Commentaren*').
C. de Hart, conserv. Multatuli-Museum, Harmoniehof 44, Amsterdam (voor *Jaarbulletin Mult.-Vereeniging*).
Dr. Julius Pée, Lokeren (België).
Jef Last, Keizersgracht 326, Amsterdam.
J. de Kadt, Verspronckweg 21, Haarlem (voor De Nieuwe Kern).
H. Marsman, Saint-Romains (par Meursault), Côte d'Or. Frankrijk.
Beb Vuyk, p/a Meisjeshuis Soekab. Opv. Gest., Soekaboemi (Indië).

Dat is alles wat *ik* zie; jij zult natuurlijk speciale kranten voorzien. Stuur je Kelk ook voor zijn provinciaal blad?[1]

In Indië kun je nog zenden aan:
den heer Sluimers, red. *Algem. Indisch Dagblad,* Bandoeng.
Redactie de *Java-Bode*, Molenvliet Oost, Batavia.
Redactie *Soerabajaasch Handelsblad*, Soerabaja
Redactie *De Locomotief*, Semarang.

Maar ik verwacht daar niet veel van. Hoewel Zentgraaff nu dood is; zoodat die kwezels nu weer misschien durven gunstig te recenseeren—op hun manier.

Je vriend Besnard, red. *Sumatra Post,* Medan, en zijn concurrent W. Klooster, red. *Deli Courant*, Medan—kàn je ook zenden. Ik laat dit geheel aan jou over. Ik denk dat zulke lui wel een ex. koopen, als ze recenseeren willen.

Je kunt Cola Debrot, Wouwermanstraat 21 Amsterdam nog een ex. zenden voor *Criterium.*

En Haighton voor *De Nieuwe Gids*!
En D. Hans voor *De Avondpost.*
En Buning voor *De Gids.*

1. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant.*

En Engelman voor *De Nieuwe Eeuw*.
Reactie komt daar wschl. wel van.

O ja, Otten, Boschbesstraat 105, Den Haag, heeft speciaal een ex. gevraagd voor bespr. in het Haagsche Maandschrift. Dat lijkt me best; die komt dus bij de 'positieven'.

Helman (in *De Groene*) *onnoodig*. Dat is een eigenwijs stuk stront, dat alleen nog maar voor romans leeft. Maar 'verbieden' doe ik niets; voor mijn part stuur je een gebonden ex. aan mevrouw Douwes Dekker-Post van Leggeloo, p/a Van Stockum.

Zend je mij dan bv. *12 auteurs-exx.*? Bij voorbaat dank. Jany, Van Schendel, het Mult.-Museum, Van Eyck, krijgen dan een auteurs-ex.

Hartelijk gegroet en misschien tot gauw ziens—van 20 dezer tot 5 mei ben ik bij Menno—je

E.

4088. (1150). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bergen, 16 april 1940*

4089. *Aan P. H. Dubois: Bergen, 16 april 1940*

Bergen, 16 April '40.

Waarde Heer Dubois,

Ik antwoord direkt op uw schrijven, maar vrees dat ik weinig positiefs voor u kan doen, in dit geval. En dat hoewel ik uw situatie toch zeer levendig begrijp.

Uw stuk over Willink vond ik heel goed.[1] Vooral wat u zei over die landschappen die zoo lieflijk lijken, maar waar je voor moet oppassen omdat er iets in 'loert'. Willink is een buitengewoon sympathiek mensch, wat je noemt een 'fijne kerel'; Wilma is alleraardigst en heeft humor. Ze is verder een betrouwbare vrouw, bij al haar scherpte, en dat is veel gezegd, vindt u niet?

Voor uw essay over mij[2] kan en wil ik niets doen, om begrijpelijke redenen. Ieder ander, zou ik zeggen, kan u daarvoor aanbevelen, maar nu juist niet ik. Bovendien vraag ik mij af of het u succes zou brengen, die studie, en van pecuniairen aard nog wel. *Alle* essaywerk is niet aan te raden in Holland; alléén *romans*. Als je er wat mee

1. 'Over den schilder A. C. Willink'. In: *Criterium* 1 (1940) 2 (april) p. 110–116.
2. Zie 3901 n 2.

verdienen wilt tenminste. Als u nagaat dat ik, mèt mijn 'bekendheid' dus, zoowel *Mult. en de Luizen* bij 'Contact', als *Pak v. Sjaalman* bij Stols, gratis heb ingeleverd, dus zonder een cent voorschot en alleen met 10% royalty *na* verkoop; en dat ik *Blocnote klein formaat* (de complete reeks) zelfs op die manier niet uitgegeven kan krijgen, omdat het 'te dik' is! Ik zie dus niet goed wat ik anders kan doen dan u zeggen: essayeer zooveel u wilt, maar als het op geldverdienen aankomt, probeert u dan alles behalve dat. Tenzij u uw 'essays' als krantenartikel verkoopen kunt, wat natuurlijk iets anders is. In boekvorm is het het minst gewilde artikel bij uitgevers; ze nemen nog liever een bundel poëzie.

Maar misschien vindt u tòch iemand, die het doen wil en er u zelfs een kleinigheid voor geeft. Vraagt u aan Ter Braak of aan Debrot om een 'introductie' voor dat essay over mij, als u dat per se doen wilt. Maar acht u niet verplicht t.o.v. mij om dat te schrijven, als u uw tijd beter gebruiken kunt, bv. voor dien roman.[3] Die is toch èn belangrijker voor uzelf èn geeft heel wat meer kans op verkoop.

'Contact'—maar het is nog geheim!—overweegt de mogelijkheid van een definitieve Mult.-uitgave in 12 dln., met illustraties, brieven en inedita, te bezorgen door Stuiveling en mij, en dan vervalt misschien die bloemlezing. Misschien—want het ziet ernaar uit dat ze die tòch willen maken. In dat geval staat u als nr. 1 op de lijst, *tenzij* ze een oude bloemlezing nemen: die van Mimi (en eig.van Multatuli-zelf).

Nu hoop ik u te hebben ingelicht 'naar beste weten en geweten'. Ik zou zeggen: zet alles op *Venus in het Vaticaan* en bied dat aan, aan Querido, Meulenhoff, Nijgh, Leopold. U hebt daarmee overal kans, vooral als een fragment ervan in *Criterium* heeft gestaan bv.

Met hartelijke groeten en beste wenschen voor uw plannen en voor de gezondheid van uw meisje,[4] gaarne uw

EduPerron

Ik heb vanaf 1 Mei een zeer geschikt huis hier gevonden: genaamd 'De Kouw', en gelegen Doorntjes 32. Onheilspellend, niet? maar voor een polemist toch wel waardig. Komt u mij eens opzoeken als ik daar zit. Maar eerst *na* 15 Mei, want van Zaterdag a.s. tot ± 5 Mei ben ik in Den Haag, bij Ter Braak.

3. Niet gepubliceerd; er verscheen geen fragment in *Criterium*.
4. Josje Bouma.

4090. *Briefkaart aan J. van der Woude: Bergen, 16 april 1940*

Bergen, Dinsdag

Beste v.d. W.,

Ik moet Zaterdagmorgen naar Den Haag. Kan je dus Vrijdagavond komen? Anders moeten we 't uitstellen tot we in 't andere huis zijn, maar ik ben wschl. pas tegen 5 Mei hier terug. Probeer dus 'ernstig' Donderdag of Vrijdag.

Schrijf me even; je kan ook een briefje afgeven als je langs de Oude Prins komt.

Hartelijk gegroet,

EduP.

Breng je Bierce[1] mee, als je komt. Ik wou hem naar Den Haag meenemen.

4091. *Aan F. E. A. Batten: Bergen, 17 april 1940*

Beste Freddy,

Bliksemsnel bericht, want ik kom spoedig in Den Haag, misschien Zaterdagavond of Zondag; ik zie je dus gauw.

Dank je moeder voor de moeite van de kisten. Ik kom zelf inpakken, maar wil dan wel graag geholpen worden. Sâm-sâm.

Geen Meyer deel I voor mij! Deel II trouwens ook niet.[1]

Heb je gezien dat Willem v. Hogend. (Vrije Bladen) uit is? Daarvan heb ik helaas geen ex. voor je. Ze zijn karig en mijn kleine voorraad is habis.[2]

Vond je Sjeu over Breitner[3] zoo vervelend? Ik heb juist den tekst met plezier gelezen. En hij *schreef* het, terwijl ik mijn portretten v. Mul maar 'gearrangeerd' heb, met veel overgeschrijf.

Inderdaad mooie beurt, je professor te betrappen op zulk een omissie. Ik las de inleiding—half.[4] Als ik me niet vergis wordt Gorter er wel copieus in schoongewreven aan Verwey. Maar 't gaat allemaal

1. Ambrose Bierce, *In the midst of life*. Tales of soldiers and civilians (1893). (Zie DP's lectuurlijst in *Bw* TB-DP IV, p. 439.)
1. H. A. Meijer, *Gedichten*, 2 dln. (1860–1861).
2. Op.
3. Zie 3824 n 2.
4. Zie 4055 n 3; niet achterhaald welke omissie Batten gesignaleerd had.

nog bewezen worden, zie ik. De uitgave is heerlijk, en dank zij juffr. Clinge D. in Gorter's en niet in Marchant's spelling. Jeugdportret alleraardigst.

Tot gauw ziens! je

E.

Dank voor Henkenshage[5] en Bousquet.

17 April '40 ('s avonds).

4092 (1151). *Aan M. ter Braak: Bergen, 17 april 1940*

4093. *Aan J. E. van der Meulen: Bergen, 17 april 1940*

Beste Van der Meulen,[1]

Dank voor Henkenshage, maar wat naar bericht verder. Ik heb Jany op de hoogte gebracht en hij heeft me van je vader verteld. Wij hopen allebei toch dat het *niet* erg zal blijken te zijn, want bij zooveel gezondheid kan dit toch best met een voorbijgaande depressie afloopen. Waarom namen jullie hem niet mee naar Den Haag in de auto? kòn hij dat niet? Misschien is gezelschap en afleiding wat hij het meest noodig heeft. En dit nu juist terwijl de Duitschers het wschl. flink raar gaan krijgen!

Ik zend je gelijk hiermee een kleine vrucht van het archiefwerk, in afwachting van Dirk.[2]

Vermoedelijk zie ik je gauw. Vanaf Zondag a.s. ben ik bij Ter Braak in Den Haag tot ± 5 Mei, denk ik. Bep komt ook nog even, maar voor één dag. We hebben een heel geschikt huis hier, te betrekken met 1 Mei: 'de Kouw', Doorntjes 32.

5. Zowel de *NRC* als *Het vaderland* van 16 april 1940, beide in het avondblad, brachten het nieuws van de aankoop van kasteel Henkenshage door de gemeente Sint-Oedenrode. Henkenshage was in het bezit van Willem van Haren geweest, die er in 1768 zelfmoord had gepleegd. (Vgl. DP, *Schandaal in Holland, Vw* 3, p. 583 e.v.).

1. Mr. J. E. van der Meulen (1890–1968) was aanvankelijk vice-president van de arrondissementsrechtbank te Utrecht, waar hij al met Marsman, Engelman, Du Perron, Slauerhoff en Roland Holst bevriend was. Vanaf 1936 maakte hij deel uit van de Hoge Raad der Nederlanden in Den Haag.

2. Zie 3699 n 2 en 4019 n 1.

Tot ziens en het beste met je vader! Groeten v.h.t.h. en verder liefs onder de vrouwen, een hand van je

EduP.

Bergen, 17 April '40
('s avonds)

4094. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Bergen, 18 april 1940*

Bergen, 18 April '40.

Beste Stuiveling,

Ik ben van 20 dezer t/m 5 Mei bij Ter Braak, Den Haag. Na 1 Mei hebben we hier een 'vaste' woning, Doorntjes 32, Bergen, N.H. Noteer je 't even?—Ik heb *Contact* gister geschreven om aan te dringen op bericht; ik moet weten wat ze beslissen met het oog op andere plannen. Ze hebben nu jouw berekeningen lang genoeg kunnen bestudeeren. Of hoorde jij iets van hen?

Hogendorp is nu uit, dat zal je gezien hebben, als redacteur. Er staan 2 drukfouten; op blz. 8: Onno Z.van Hagen[1] (dat zie je zóó), en op blz. 16, in de datum van den brief: 1771, wat 1772 moet zijn.[2] Wil je 't in jouw ex. veranderen, voici.

Zie ik je misschien nog in Den Haag? Anders tot vrij spoedig in Amsterdam hoop ik,—als die Mult.-uitg. doorgaat.

Beste groeten, tt.

EduP.

Mult. portretten heb je, hoop ik, ook ontvangen.

4095. *Aan D. de Vries: 18 april 1940*

Bergen, 18 April 1940.

Beste De Vries,

Daarnet kreeg ik je brief van 3 April. Ik ben hier in Bergen weer wat opgeknapt en ga overmorgen naar Den Haag, voor 14 dagen, om daar weer wat te 'archieven'. Ik zal me dan ook bezighouden met

1. De g is dubbel onderstreept.
2. In *Vw* 7 op p. 193 en 208 gecorrigeerd.

de *Locomotief* voor je *Causerieën*,[1] en het nieuwe dat ik vind laten overtikken.

In verband hiermee: Stuiveling en ik hebben een uitvoerige bespreking met 'Contact' gehad, waarbij ons bleek dat die heeren daar (ze heeten Blom en De Neve) eig. warm voelen voor het plan v/d definitieve Mult.-uitgave. Ze willen zelfs *graag* illustratie-materiaal verwerken: 12 à 16 illustr. (portretten, facsimile's) per deel. Het zou 12 dln. worden van een kleine 500 blzn. elk. Alles komt erin; volledige correspondentie, ook alles wat verspreid is, aanvulling van wat weggelaten werd in de briefuitgave van Mimi, inedita. Bid dus dat het lukt. Als ze met een proefprospectus dat ze willen lanceeren (en waarvan ik je wat exx. zal laten zenden als het zoover is) een 300 à 500 inteekenaren krijgen, doen ze het. Ik wacht nu af wat ze verder beslissen. Er is heel wat werk aan, voor St. en voor mij, maar we hebben het er graag voor over. Ook de medewerking aan de *Oprechte Haarlemmer*[2] komt erin, als die aardig is; anders fragmenten.

Ik zond je een week geleden, van hieruit en eigenhandig, een overdruk van *Multatuli's portretten* (uit *Elsevier's.*) Ik liet je door Leopold zenden: een boekje over *Willem van Hogendorp*, in de *Vrije Bladen* (gisteren verschenen), dat je makkelijk bespreken kunt voor 't Bat. Genootschap, vanwege de relaties van dien heer èn met het Bat. Gen. zelf èn met Indië. Tusschen haakjes: er staan 2 drukfoutjes in, op blz. 8: Onno Zwier van Hagen, op blz. 16: in den datum van den brief daar, 1771, wat 1772[3] moet zijn. Ik schrijf je dit nu alvast, dan kan je 't in je ex. verbeteren. Over een paar dagen krijg je van Stols: *De Bewijzen uit het Pak van Sjaalman*, dat nu gauw uitkomt, vóór eind April denk ik. Ik laat je telkens voor recensie-exx. opschrijven, 1° omdat je in *Bat. Nwsbl.* of *Bat. Gen.* of *K. en O.* altijd wel een recensietje erover loozen kan, 2° omdat ik nooit auteurs-exx. genoeg heb, dus zooveel mogelijk vrienden op de recensentenlijst zet. Heb je *Mult. en de Luizen* gekregen? Besteld?

Van Beb Vuyk's *Laatste Huis* komt binnenkort een 2e druk, die ik op haar verzoek van drukfouten en een paar verschrijvingen heb gezuiverd (dit in verband met mijn bespreking in *B.N.*). Ik schrijf je

1. Vgl. 3932 n 1.

2. Multatuli's rubriek 'Van den Rijn' in de *Opregte Haarlemsche courant* (Multatuli, *Volledige werken* XI–XIII).

3. De g van Hagen, de 1 van 1771 en de 2 van 1772 zijn dubbel onderstreept. *Een lettré* enz. werd niet door De Vries besproken.

dit voor den tekst in je boekje met Ind. literatuur.[4] Natuurlijk kan je uit *L.v.H.* nemen wat je wilt; zou je het aardig vinden, zend mij dan proef, dan kijk ik die na op mijn herziene tekst,[5] en kan je dat erbij vermelden. Of is dat tè mooi, voor het beóogde doel?

Van Koch kreeg ik een brief, zeer geladen tegen Thier.[6] Ik moet je trouwens zeggen dat ik—geheel afgescheiden van deze ruzie—de 2 laatste nrs. van *K. en O.*, zonder Koch's toezicht dus, abominabel vind. Heb je ooit zóó'n kulkoek gezien, inept van 'geest' en beneden alles van 'voorstelling', als die plaat die ze hebben ingelegd? Als deze imitatie van *De Groene* er zoo uit gaat zien, is het tijdschrift meteen op het meest authentieke Indische knudde-peil beland. Ook vind ik het niet bepaald netjes of aardig dat ze mij[7] van 'redacteur in Nederland' tot 'vaste medewerker' maken zonder me met één woord daarin te kennen of me dat zelfs per brief mee te deelen. Wel kreeg ik een dringende brief van Thier om medewerking, zg. alleen omdat Koch ziek lag. Van Koch zelf hoorde ik toen niets.—Nu ik de laatste nrs. gezien heb, wacht ik af. Wordt het wat jij het 'salonblad' noemt, en wordt Koch eruit gepest,[8] dan heb ik er natuurlijk ook mee afgedaan en zal ik ze vragen mij te schrappen op hun grasgroene omslag. Wacht, dat schrijf ik nu al aan Koch.[9]

Dan is diè 'beweging' er ook geweest. Maar Zentgraaff heeft ze dan toch overleefd—dat is iets!

Ik schreef op Z. het volgende, ietwat vondeliaansche, grafschrift (maar gepubliceerd zal het wel niet worden, hoewel iedere gegadigde 'welcome is to it' en mèt mijn naam eronder):

Zentgraaff, de oude Judas ook,
moest naar Andere Gewesten,
en zijn onwelriekend spook
komt nu bij Hel's allerbesten.

4. Zie 3669 n 1.
5. Verscheen in *Vw* 3, p. 5–541.
6. H. B. M. Thier (geb. 1892), leraar aardrijkskunde aan de gouvernements h.b.s. in Bandoeng, nam tijdens de ziekte van Koch de eindredactie van *K&O* waar. Beve tekende in een bijlage van *K&O* 3 (1940–1941) 3 (16 maart 1940) illustraties van de diverse in Nederlands-Indië wonende volken met als onderschrift 'De Volkenbond die wèl goed gaat'.
7. Op het omslag van *K&O* 3 (1940–1941) 3 (16 maart 1940).
8. Koch hervatte enkele nummers later de eindredactie.
9. Brief niet teruggevonden.

Leg zijn resten bij Coen's resten,
maar zeg zonder valsch respect:
Een van Indië's grootste pesten
is goddank verrekt![10]

Je ziet dat ik nog steeds niet te veel last heb van fussoen. Mogen de geallieerden daar óók geen last van hebben, want anders leggen ze het àf tegen de Duitschers! Op het oogenblik is heel Holland in spanning, zooals je natuurlijk weet. Ja, en Indië ook. Maar dat de Engelschen beginnen op te treden in het Noorden geeft velen weer moed.

Grappig dat je nu ook voor Roorda bent gaan voelen. Maak daar eens iets over! Ik heb een portret van hem voor je, een foto, niet erg scherp, maar toch aardig, met een kind (misschien zijn jongste spruit?) op schoot.[11] Maar de houtsnede die ook in Pée staat 'doet' het veel beter, en blijkt trouwens zeer gelijkend te zijn.[12]

Waar is de foto van Marian? Ik zocht die vergeefs in je envelop. Gaat ze apart?

Ik zal je ook eens foto's sturen van hier,—later. Eerst geïnstalleerd zijn. We hebben nu, met 1 Mei, een allergeschiktst huisje hier gevonden, gemeubileerd-en-al voor f 50. (dat is, in dezen tijd waarin iedereen geld met zijn huisje tracht te maken, voor niets). Twee groote kamers beneden, waarvan 1 héél groot en, de 2e, veel kleiner, mijn werkkamer; boven: 5 kamers; 1 ruime, 3 gewone, 1 kleintje. Samkalden kan dus logeeren, als hij komt. Het huis heet 'De Kouw' en is gelegen *Doorntjes 32*, Bergen (N.H.). Noteer dat dus als 'vast adres'—tot 1 April 1941, dan moeten we eruit. Al deze plannen, literaire en andere... nu ja, àls enz.

Je hoort dus nader over de *Loc.* uit Den Haag. Maar ik zal het daar druk hebben op 't archief; moet verder meubels koopen, wat uitgepakte dingen weer inpakken, al ons hebben en houden hierheen dirigeeren. Ook moet ik naar Leiden,—bij de Indones. studenten van 'Roepi', zegt je dat iets?—ik neem Ter Braak mee—en verder ben ik groote vrienden geworden met den oud-resident v. Bali H. T. Damsté.

10. Gepubliceerd in Fred Batten, 'De koloniale samenleving op heterdaad betrapt' in *De brug-Djambatan* 1 (1946) 6 (oktober), p. 12 (niet in *Vw*).

11. Foto niet achterhaald; in Hans Vervoort en Maja Indorf, *Sicco Roorda van Eysinga, zijn eigen vijand*. Amsterdam 1979, op p. 184 een familieportret van Roorda met kind op schoot.

12. Julius Pée, *Multatuli en de zijnen*, p.323.

Groet Nieuwenhuys heel hartelijk van me. Heel veel hartelijks v.h.t.h., een hand van je

EduP.

4096. *Briefkaart aan H. A. Ett: Bergen, 19 april 1940*

Bergen 19 Aug. '40.

Geachte Heer Ett,

Ik ga morgen van hier naar Den Haag, p/a Dr. M. ter Br. Kraaienlaan 36. Ik vergat nog steeds u iets te zeggen: uw lijst v. publicaties over Mult. zou erbij winnen wanneer u, bijwijze van parallel, een lijst erbij deed (8 blzn. maximum) van de voornaamste jaartallen in Mult.'s leven. Zoowel biografische als literaire gebeurtenissen: dus 'werkt aan Minnebrieven', 'Minnebr. verschijnt', etc.—'Vlucht v. Tine nr Italië'. Kijkt u eens in een boekh. in de Nonesuch-press-editie van Thomas de Quincey,[1] daar voorin staat zoo'n lijst die u als model kan dienen. Het zou werkelijk de waarde van uw boekje *verdubbelen*.

Bent u weer in Amsterdam?

Vriendelijke groeten,

EduP.

4097. *Briefkaart aan J. Pée: Bergen, 19 april 1940*

19/IV/1940

Zeer geachte Heer Pée,

Veel dank voor de moeite die u, en ook uw zoon, zich gaven. Ik dank u vast uit naam van Last aan wien ik de laatste helft van uw brief doorzond. Ikzelf moet nu naar Den Haag.

Ik meen dat de heer De Hart zich voor die papieren met juffr. Everts in verbinding heeft gesteld, maar dat zij hem gezegd heeft niets met de ruzie te maken te willen hebben of zooiets. En zij schijnt de Cerberus van die kist te zijn. Informeert u over een en ander zelf bij den heer De Hart of den heer Ett.

Adres van Ter Braak is: Kraaienlaan 36, Den Haag. Dat is ook mijn adres van 20 dezer tot 4 of 5 Mei a.s. Vanaf 1 Mei is mijn *vast* adres echter: Doorntjes 32, Bergen (N.H.)

1. Thomas de Quincey, *Selected writings*. Londen: The Nonesuch Press, New York: Random House (1939). Deze uitgave bevat op p. 27–35 een chronologie en aantekeningen over de tekst.

Ik stuur 1 ex. *Nonnie* aan Stuiveling en neem het andere mee naar Ter Braak.

U ontving toch het overdrukje van Mult.'s Portretten? Je kunt nooit weten, in dezen tijd. Ik zond het u 11 of 12 April, van hier—dit ter contrôle.

Met vriendelijke groeten en beste wenschen, gaarne uw

EdP.

4098. *Aan A. A. M. Stols: Bergen, 19 april 1940*

Bergen, 19 April '40.

Beste Sander,

Ik ga morgen naar Den Haag, waar ik een dag of tien bij Menno logeer. Bel eens op voor een ontmoeting.

Stuur je me het nieuwe portret v/d regent daarheen? Graag.

Wanneer komt *Sjaalman* uit?

Nu ik wschl. in Den Haag zal zijn, als dat gebeurt, mag ik jou nu vragen om ook mijn 12 auteursexx. te versturen. Dan moet er maar niets ingescript worden!

Hier is het lijstje:

1. C. de Hart, Harmoniehof 44, Amsterdam—of als die al een recensie-ex. krijgt (ik denk van wèl) dan een auteurs-ex. aan denzelfden voor het *Multatuli-Museum*. Deze man is nl. conservator daarvan en schrijft in het Jaarbulletin v/d stichting, dus dat bereikt allerlei 'multatulianen'. Maar tevens moet ik een ex. cadeau geven aan het M.-M. voor de dokumenten die ik daar bekeek. Dus, hoe dan ook: *2 exx.* naar De Hart, en een papiertje erbij, dat 1 voor het Museum is.—Dat is lang! excuus.
2. Prof. P. N. v. Eyck, Hertelaan 12, Wassenaar.
3. F. Batten, Sportlaan 125, Den Haag.
4. E. Gobée, Witte Singel 20, Leiden.
5. Dr. J. C. van Leur, Parkweg 7, Buitenzorg (Java).
6. D. Klomp, Nesdijk, Bergen (N.H.)
7. Dr. Jean de Sturler, 92 avenue de la Floride, Ukkel-Brussel.
8. J. C. Bloem, Hoek v. Hollandlaan 4, Loosduinen.

En de 4 andere dan naar mij: p/a Menno, Kraaienlaan 36, Den Haag.

Heel veel dank voor alle moeite en hartelijke groeten ook van Bep en aan Greet,—tot ziens,

E.

O ja, ook 1 naar *Van Schendel*, Sestri-Levante (precies adres weet ik niet).

4099. *Briefkaart aan H. A. Ett: Den Haag, 23 april 1940*

Den Haag, 23 April '40.

Waarde Heer Ett,

Ik moet u noodig *spoedig* spreken in verband met de Van Hogendorp-paperassen. Kunt u dezer dagen in Den Haag komen? Hoe gauwer hoe liever, want ik ben hier zelf nog maar een paar dagen. Neemt u de Mult.-lijsten dan mee,—wat er van klaar is.

Afspraak liefst op 't Rijksarchief, waar ik van half 11 af meestal zit, tot 4 à 5. Schrijft u mij p/a Batten, Sportlaan 125, Den Haag of p/a Ter Braak, Kraaienlaan 36.

Tot ziens, uw

EdP.

4100. *Briefkaart aan C. de Hart: Den Haag, 24 april 1940*

Den Haag, Woensdag.
23-4-'40.

Geachte Heer De Hart,

Dank voor uw kaart. Mooi dat Ett in het bestuur M. M. komt.[1] Waarom *hij* niet secretaris? hij zou vol ijver zijn. En waarom ù niet voorzitter? Ik zou niet zoomaar een buitenstaander kunnen aanwijzen; dat heeft m.i. ook niet veel zin. Je kunt beter iemand nemen die er allang in gezeten heeft, lijkt mij.

Is het u om een 'naam' in de literaire wereld te doen, neemt u dan Ter Braak. Maar die woont niet in Amsterdam. Ik weet ook niet of hij ervoor zou voelen, dwz. hij heeft het zeer druk, dus meer doen dan af en toe vergaderen zou hij wschl. niet kunnen. Maar ik ben er veel meer voor dat ù het wordt. En kunt u niet tegelijk voorz. en conservator zijn, maak dan iem. anders conservator. Of vindt u dàt juist het aardigste? Als voorz. bent u toch even goed in het eig. museum thuis?

Hartelijk gegroet door uw

EduP.

1. Ett werd bestuurslid, maar trok zich terug toen de voorzitter C. de Hart zich bij de NSB bleek te hebben aangemeld.

Is dr. Stuiveling ook niet iemand voor Bestuur M.M.?[2]

(p/a Batten, Sportlaan 125, Den Haag; tot 5 Mei.).

4101. *Briefkaart aan E. van Moerkerken: Den Haag, 24 april 1940*

Den Haag, Woensdag.

B.M.—

Ter Br. gaat accoord met opname v. poes-foto.[1] Kan je spoedig hier komen voor de keuze? Schrijf maar wanneer,—liefst 's *middags* na 4 uur. In Riche bv.—Goed, graag felicitaties voor het verlaten van de knoeiboel onder Dsjoegasjwili. Mijn snor is er alweer af, omdat ik met alle macht toch niet zóó'n ploertenbakkes kon krijgen, en wat heb je er dan aan? *dat* is mode!—Lees jij Soewarin maar eens, ventje, met of zonder nonchââlance...—Jammer, werkelijk jammer, dat je je camerakunst en zwarte kamer opgeeft, want ik had een prachtplannetje voor je. Daarover mondeling. Schrijf dus wanneer je komt met je prestaties.

Hartelijk gegroet,

EdP.

4102. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Den Haag, 24 april 1940*

Den Haag, Woensdag,
23 April.

Beste Stuiveling.

Primo, nog wat foutjes in Hogendorp: blz. 9 regel 7: 1874 moet nat. 1784 zijn. Blz. 6 juiste titels zijn: 'Sophronisba, of de Gelukkige Moeder door de Inëntinge *van haare* Dochters' en 'Redevoering der Inentinge (tot de Ingezetenen van Batavia)'—wat tuss. haakjes staat kan je er nog bij zetten, zònder haakjes dan.[1]

Van *Contact* een uitvoerige brief gekregen, jij ook natuurlijk. De 1e 'mogelijkheid' heet 'practisch onuitvoerbaar', wat er dus meer een *on*mogelijkheid van zou maken. Maar waarom?? Ik zou graag je

2. Stuiveling kwam in 1945 in het bestuur.

1. *Reportages in licht en schaduw*, nr. 5; zie 3882 n 2.

1. In *Vw* 7 op p. 194 en p. 190 gecorrigeerd.

oordeel over dit alles hooren.—Kijk, ik ben bereid ze zooveel mogelijk tegemoet te komen, alleen al omdat zij dit tenminste aandurven, maar die 1e mogelijkh. is verreweg de aantrekkelijkste, dus waarom niet eerst met dat proefprosp. probeeren of het zoo heusch niet ook kan? Die groote gevulde blzn.—hm, ik zou de 'letterteekens' eerst willen *zien*! Het honorarium is overigens lang niet karig. Zoo noodig kunnen wij daarop laten vallen,—als 't belang v/d uitgave dat vordert.[2] Enfin, ik doe niets voor ik van jou gehoord heb. Zet jij dat prosp. in elkaar? Bezie Vondel-prosp. daarvoor; jij kunt dat zeker 10 × beter dan ik. Ik ben tot 5 Mei bij Menno. Schrijf gauw,—t.t.

EduP.

In haast.

4103. *Briefkaart aan G. Stuiveling: Den Haag, 27 april 1940*[1]

Beste Stuiveling,

Daarnet je brief, die mijn briefkaart van vanmorgen kruiste. Ik ga geheel met je accoord. Zou jij met die heeren verder willen onderhandelen en ook voor mij precies willen beslissen wat je goed dunkt? M.a.w. carte blanche mijnerzijds wat betreft voorwaarden, betaling enz. Maak dan wel het 'proefprospectus' en zend mij een doorslag. Misschien suggereert het me nog 1 of 2 'trekjes'. Eén ding: ik geloof niet dat 500 inteekenaren onmogelijk zijn; van 300 voel ik me zoowat *zeker*. Kan er dus niet nog wat beslist worden nà die proefne-

2. DP had in antwoord op zijn niet teruggevonden brief van 16 april 1940 aan uitgeverij Contact over de uitgave van Multatuli's 'Volledige werken' een brief van 22 april 1940 ontvangen, die ook aan Stuiveling gericht was. Contact noemde als eerste mogelijkheid: '1) een uitgave van 12 deelen van 480 pagina's ieder, 2600 teekens per pagina, tegen een prijs van ± f. 4,90 per deel of ± f. 60.– totaal. Formaat $14\frac{1}{2} \times 23$ cm.' De tweede mogelijkheid was een uitgave in zes delen met elk 800 blz.; de derde idem, maar met een 25% hogere prijs. De vierde mogelijkheid was een uitgave in acht delen van elk 700 blz. Financieel was de eerste mogelijkheid praktisch onuitvoerbaar, de tweede alleen als er vijfhonderd rechtstreekse intekenaren waren. De derde en de vierde als er driehonderd rechtstreekse intekenaren waren. De strikte chronologie zou bij de laatste twee mogelijkheden niet vol te houden zijn. Contact voegde hieraan toe: 'Bij alle 4 opzetten calculeerden wij f. 4800.– totaal voor de eerste druk als honorarium voor U beiden, terwijl wij bovendien met een flink bedrag voor reclame rekening hielden.' Contact vroeg ook om de tekst voor een proefprospectus van 4 à 8 pagina's.

1. Geschreven op 23 april 1940, maar later gepost.

ming m/h prosp.? 't Idee van 6 dln. naast je uitgave v. 12, op dunner papier, lijkt mij ook best.

Schrijf dus aan C.—Me dunkt, als we ze ieder f 1000. cadeau doen staan ze er weer anders voor!

Hartelijke groeten, tt.

EduP.

4104. *Aan E. Gobée: Den Haag,*[1] *27 april 1940*

27 April 1940.

Geachte Heer Gobée,

Ik had u al veel eerder willen schrijven, maar wachtte op de nieuwe proeven van De Haan, en die kwamen eerst gisteren. Ik dacht dat ze vlugger op zouden schieten! Enfin, hier zijn ze dan. Wilt u ze terugzenden p/a dr. Ter Braak, Kraaienlaan 36, Den Haag? Ik zit daar tot Zondag a.s.

Ja, Soewarsih gebruikt vaak hollandsche woorden een beetje ernaast. Dat kon niet anders, maar dat is ook zoo erg niet, aangezien iedereen weet dat zij geen Hollandsche is. Bovendien wordt veel goedgemaakt door het echte van haar toon. Ook die sentimentaliteit van hfdst. 1 is echt. Die komt gelukkig verder maar een heel enkel keertje terug, en nooit meer zoo lang achter elkaar.

Ik verbeter alleen maar fouten en slordigheden; wat haar eigen is, laat ik. Overigens kreeg ik van den uitgever al een gealarmeerd briefje omdat ik nog zooveel op de proeven veranderde.

Of het geheel als *roman* den menschen hier bevallen zal, kan ik niet zeggen.[2] Erge dramatische spanningen komen er niet in voor; maar praktisch komt het er ook op neer dat ieder boek, door een Indonesiër geschreven, waar zóóiets in zou voorkomen, in Indië verboden zou worden, geloof ik. Bovendien is het boek, als geheel, weer beter dan bij losse stukken gezien, juist omdat het niet sterk geschreven, maar nogal genuanceerd is. (Bijv. als je het vergelijkt met *Lajar terkembang* van Takdir,[3] dat vaster is, maar eig. veel grover. Ik verwacht dus toch wel wat van den 'eindindruk'.

1. Briefhoofd: Café-Restaurant 'Riche' te Den Haag.
2. Vgl. de inleiding van DP bij *Buiten het gareel*, p. 9 (*Vw* 7, p. 143).
3. Soetan Takdir Alisjahbana, *Lajar terkembang*. Batavia 1936. Deze tendensroman ('Met volle zeilen') handelt over een jonge Indonesische vrouw, die zich emancipeert onder invloed van Westerse normen en waarden.

Het gaat overigens voortdurend zoo'n beetje zoo door; een climax of zoo komt niet. Het zijn 'scènes uit het leven van onderwijzers aan de wilde scholen' rondom het huwelijksleven van Soedarmo en Soelastri. Maar het geeft wel een aardig beeld van een bepaalde indonesische wereld en ik vrees dat vooral haar landgenooten haar flink kritisch zullen vinden. Vandaar dat ze er ook op gesteld is haar nationalistische gevoelens op andere plaatsen niet onder stoelen of banken te steken.

U schreef mij dat u mij 2 artikelen van u uit *De Groene* zond.[4] Die waren echter niet in de enveloppe, en later zijn ze ook niet gekomen. Krijg ik die toch nog? Graag!

Zondag a.s. dacht ik naar den heer Damsté te gaan, voor bespreking van een event. uitgave van zijn Atjeh-artikelen.[5] Maar het staat nog niet heelemaal vast, want ik kom tijd te kort met alles wat ik hier op het Archief nog moet doen, waarbij dan komt: koopen van meubels, inpakken van boeken die tòch uitgepakt zijn, opsturen van alles naar Bergen enz. Vanaf 1 Mei hebben we een vast adres: Doorntjes 32, Bergen (N.H.).

Ik hoop u toch eerlang te zien. Met vriendelijke groeten, ook aan uw vrouw en dochtertje, steeds gaarne uw

EduPerron

4105. *Aan K. Lekkerkerker: Den Haag, 27 april 1940*

Den Haag, Zaterdag.

Geachte Heer Lekkerkerker,

Ter Braak verzoekt mij even op uw brief[1] te antwoorden, wat ik dus op dit aangenaam en gedistingeerd gekleurde papier doe.

Het is in geen enkele mate 'onzinnig' de e vóór vrouwelijke woorden te laten staan en vóór mannelijke niet. Vóór vrouwelijke is het normaal, en 'z'is' is idioot. Naar idiote mogelijkheden hoef je dus niet meer te kijken. Poëzielezers zijn geen kinderen, zegt u, en kinderen moesten al weten dat in de poëzie 'ze is' = 'ze is'. Vanzelf.

4. E. Gobée, 'De Indische nationalistische beweging' en 'Op weg naar zelfbeschikking. Beschouwingen over de Indische politiek der Nederlandsche regeering' in *De groene Amsterdammer* van 30 maart en 6 april 1940, resp. p. 3 en p. 5.

5. Zie 4107 n 1.

1. Over de uitgave van de *Verzamelde werken* van Slauerhoff.

Bij 'den arm', uit te spreken als 'de arm', *moet* echter iets worden geschrapt, voor kinderen of niet. Was dat niet het geval of waren de poëzielezers knap genoeg, dan liet je 'den arm' staan en ze zouden tòch weten dat ze 'de arm' lezen moeten. Maar dat doen ze niet.

Nu is in zoo'n geval 'de' arm' schoolmeesterachtig èn leelijk. Terwijl 'd'arm' alleen maar leelijk is. Schoolmeesterachtig en leelijk = gewoon *dubbel* leelijk. Dus schrappen wij alsjeblieft éénmaal het leelijke; zooals afgesproken. De leelijke apostrophe vermijdt u immers tòch niet?

Moet het daarentegen om *rijm*kwesties 'de'' zijn, zet daar dan gerust 'den', omdat die knappe en niet-kinderlijke poëzielezer gecenseerd mag worden daar wèl de 'n' te kunnen inslikken, ook als die gedrukt staat. Dus daar de ook voor u zoo leelijke apostrophe wèl weg. Waarom weifelt u dan opeens en wilt u daar liever wel een apostrophe voor een n, terwijl de n in het hollandsch toch al zoo weinig uitgesproken wordt?

Ons punt van uitgang is: zoo min *mogelijk* apostrophes, en vooral zoo min mogelijk 'e'' 's. Laat ons dus zonder verder geharrewar ons aan die afspraak blijven houden.

Veel succes met uw verder werk en met vriendelijke groeten, ook van Ter Braak, uw dw.

EduPerron

[2]Ik ben het hier mee eens, h. gr.

M.

4106. *Aan D. de Vries: Den Haag, 28 april 1940*

Den Haag, 28 April '40.

Beste De Vries,

Ik schrijf met deze rotpen, omdat mijn vulpen weg—althans zoek—is. Excuseer dus het schrift.

Ingesloten de 4 Mult. causerieën die ik nog voor je vond. Het ex. *Locomotief* van de Koloniale Bibliotheek (Kon. Inst.) is ook verre van volledig; zoo was hier een wak, waarin wel 5 causerieën die *jij* wèl hebt. Maar gelukkig hadden ze hier weer alle nrs. die jij opgaf en die jou ontbraken. Kijk eens of het nu 'klopt'.

In het nr. van 16 Nov., 23 Nov., 23 Dec. 1869, niets van Mult.

2. In handschrift van Ter Braak.

Je raadsel *is* hier geen raadsel, want Woensd. 26 Jan. 1870 = nr 19, maar Woensd. 9 Febr. is hier niet nr. 20, zooals jij zegt dat het in Indië is, maar nr. 30. Daartusschen dus inderdaad tien nrs., en in die tien nrs. even 3 causerieën.[1] De data zie je wel op de copy zelf.

Het grapje kost je 30 ct. per getypt vel, dus 19 × 30 = f 5.70.– Ik heb het voorgeschoten, zoodat je me dat nr Bergen terug kan zenden: Doorntjes 32.

Ik heb het hier rommelig druk gehad: te weinig geld om alles te koopen wat noodig was: kasten enz. en een heel geschipper daardoor, wat mij erg slecht afgaat. En door al dat gedoe, slecht en onderbroken werk op het Archief. Over een 10 dagen hoop ik verder te zijn!

Excuseer dit gekrabbel. Hartelijke groeten van je

EduP.

Die mevr. die getypt heeft, liet de Locomotief jrgn. thuis. Ze bezweert dat ze alles precies gedaan heeft, tot de drukfouten toe, en dat er afwisselend ij en y stond. Hier en daar heeft ze een potloodkrabbeltje gezet om erop te wijzen. Ik heb vooreerst geen tijd hier terug te komen, maar mocht iets je verdacht voorkomen, schrijf, en ik zal het later voor je nazien.

4107. *Aan E. Gobée: Bergen, 5 mei 1940*

Bergen, 5 Mei 1940.

Zeer geachte Heer Gobée,

De heer Damsté zal u verteld hebben dat ik nog een avond bij hem logeerde. Den volgenden dag had ik naar u toe willen gaan, maar zag er toch van af: 1° omdat de dingen die ik met den heer D. te bespreken had meer tijd vergden dan ik aanvankelijk gedacht had (het gaat om *twee* uitgaven, waarvoor ik wil probeeren uitgevers warm te maken: een bundel Atjeh-herinneringen etc. van den Heer D. zelf,[1]

1. De drie causerieën genummerd XVII, XVIII en XIX vormen gezamenlijk één Causerie, gedateerd Den Haag, 16 december 1869, zie Multatuli, *Volledige werken* IV, p. 276–296.

1. De bundel, waarvoor Damsté ten behoeve van DP een lijst van zijn geschriften had opgesteld, is niet gepubliceerd. Volgens V. E. Korn in zijn artikel 'In memoriam Henri Titus Damsté, 28 Januari 1874–6 Januari 1955' in *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde* III (1955), p. 129, zou DP hiervoor reeds een uitgever gevonden hebben (vgl. ook de bibliografie achter genoemd artikel en de aanvulling, p. 132–136 en 308).

en—iets wat ik niet voorzien had—een groot boek over Atjeh en de rol van Snouck Hurgronje, van den heer Van der Maaten[2]); 2° omdat verschillende bezoeken mij afleiden en het gevoel geven iedereen te hebben tekort gedaan. Ik zie u liever prettiger en langer, als ik weer bij u kom. Wij zijn niet vergeten, mijn vrouw en ik, dat u ons uitnoodigde bij u te logeeren. In Juni misschien? Als het u schikken zou ons 2 of 3 dagen te herbergen, zou ik het zoo willen schikken dat ik dan ook de jongelui van 'Roepi' zag, want ook daarvoor heb ik nog steeds den tijd niet gevonden.

Ik heb het roezemoezig druk gehad den laatsten tijd: het eene zat het andere in den weg, ik bedoel het archiefwerk èn het overhuizen. Alles is nu hier, maar we zitten nog midden in den rommel. Morgen ga ik weer voor 2 of 3 dagen papierbesnuffelen in Den Haag. Ik was Donderdag zoo moe en *naar*, physiek, dat ik 's avonds nog naar Bergen ben gegaan (uit Den Haag, nà Leiden); maar door die verhuistoestand hier heb ik toch niet kunnen rusten zooals ik het mij voorgenomen had. In Juni hoop ik wat op orde te zijn, ook met het werk, vandaar dat ik aan Juni dacht om bij u te komen. Schikt het u niet, dan hoor ik het wel van u.

Ik stuur u de proeven van Soewarsih naarmate ze binnenkomen.

Met vriendelijke groeten v.h.t.h., steeds gaarne uw

EduPerron

4108. *Aan H. Marsman: Bergen, 5 mei 1940.*

Bergen, 5 Mei 1940.

Beste Henny,

Neem dit weinige voor lief. We zitten midden in de verhuisdrukte. Vanaf 1 Mei is ons adres: Doorntjes 32, Bergen (N.H.) Het is een allerprettigst huis.

Wanneer ik tot het 'vervolg' v/h *L.v.H.* kom, weet ik niet. Misschien veel later. De tijden zijn zoo, dat ik aan zooiets groots liever niet begin; ik ben er ook te onrustig voor, kan tot zulke dingen nu de noodige afstand niet nemen. Dirk v. H. *loopt* nu; maar voor nieuwe dingen kan ik mij nauwelijks concentreeren. Dat het zoo beroerd gaat in het Noorden[1] zit me ook dwars. Als de Moffen het

2. K. van der Maaten, *Snouck Hurgronje en de Atjeh oorlog* (Rotterdam 1948, 2 delen) werd door Damsté uitgegeven met een 'Portret van den auteur'.
1. Zie 4085 n 1.

winnen, hoeven we over een paar maanden niets meer te doen, dan worden we wel opgeruimd.

Vind je Willem v. H. zoo vervelend? Het is geen aardig iemand, maar boeiend is hij toch wel, in zijn soort. En opentop de papa van Dirk, die zijn karakter heeft, maar met een heeleboel genialiteit meer. Enfin, ik hoop ook dat de rest je boeien zal. Ik kom langzaam maar zeker tot de Onzekeren, waar we 't over hadden, gun me den tijd!

Tempel en Kruis ontving ik, maar ik herlas het nog niet, door de drukte, en omdat ik dat goed wil doen. Ik bespreek het dan voor Indië.[2]

Het beste. Je zit daar prettiger verwijderd van de stank, après tout, dan hier. Heel veel hartelijke groeten, ook voor Rien en van Jany en Bep, een hand van je

E.

Hartelijke groeten ook van mijn vriend Hugo Samkalden, je weet wel, die in Struiswijk (gev.) zoo van je Verzamelde Werken genoot en die *vandaag* hier opdaagde. Hij is nu 3 dagen in Holland—net uit Indië gearriveerd.

4109. *Aan Mevr. M. W. Stols-Kroesen: Bergen, 5 mei 1940*

Bergen (N.H.), 5 Mei '40.
Doorntjes 32.

Beste Greet,[1]

Hoe gaat het nu met Sander? Ik heb je wel 4 × opgebeld, eens heb ik Eva en eens de meid aan de telefoon gekregen, 2 × geen antwoord. Donderdagavond ben ik—zelf ziek, althans naar—van Den Haag naar hier teruggereisd. Het gaat nu iets beter, maar door de verhuisdrukte kon ik toch niet echt rust nemen. Morgen ga ik —voor 3 dagen wschl.—naar Den Haag terug. Als ik kàn, wilde ik Sander opzoeken. De zaak is alleen dat ik in race-tempo door 2 dikke dossiers op het Archief heen moet en dan 's avonds òf moe ben òf meestal nog iets heb. Maar bel je eens op; dan spreken we wat af. Als ik er niet mocht zijn, wil je Ant ter Braak dan opgeven waar ik je bereiken kan?

2. Niet meer geschreven.

1. Margaretha (Greet) Wilhelmina Kroesen (geb. 1908) was sinds 7 augustus 1928 gehuwd met A. A. M. Stols.

Ik wou Sander ook wat boekjes zenden, maar weet niet in *welk* ziekenhuis hij ligt. Hoor ik dat dan ook nog?

Het beste, en hartelijke groeten aan Sander, ook van Bep. Ik hoop gauw wat te hooren. Jany zendt ook veel goede wenschen.*

Eddy

4110. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Den Haag, 7 mei 1940*

Den Haag, Dinsdag.

Beste Sander,

Ik had je morgenavond willen opzoeken, maar ga ziek naar Bergen. Het gaat niet,—ik zal eenige tijd rust moeten hebben. Van Greet hoorde ik dat het je veel beter gaat; gelukkig!

Ik wensch je het beste toe. Uit Bergen zal ik je binnenkort twee boekjes sturen die ik in Indië liet drukken[1] en die ik nu net uitpakte.

Nu, het beste. Tot ziens, later. Hartelijk gegroet,

Eddy

4111 (1152). *Aan M. ter Braak: Bergen, 8 mei 1940*

4112. *Briefkaart aan R. A. J. van Lier: Bergen, 9 mei 1940*

Bergen, Woensd.av.

Beste Rudie,

Ik ben vaag onder doktersbehandeling en hoop dat ik, met de komende (?) mooie dagen, gauw op dreef zal zijn. Zeg eens welke uitgaafjes je *niet* van me bezit; ik pakte nu nl. alles uit en kan je dus zenden wat je ontbreekt. *Cortège Priapique* van Pia heb je toch? Levet? Nerval? Frédéric Paulhan? Schrijf, en ik stuur wat je ontbreekt.—Van Moerkerken schreef me daarnet dat hij 'veel moois' had gevonden in *Praehistorie* en dat het hem 'heel wat meer zei' dan *Dingtaal*. (Dat hij overigens óók mooi vond, dus hoè mooi moet *Praeh.* dan niet zijn?) Ik hoop dat het je hartje even verkwikt. Heb

* Hij zal S. schrijven, als hij het adres heeft.

1. Vgl. 3651 n 1.

je Sk. teruggezien. Terwijl ik je dit schrijf, zit hij te genieten van Hauptmann in de body odour van Melsert.[1]

Wij schenen zeer bedreigd, maar het drijft weer af, zou je zoo zeggen.

Tot later. Hartelijke groeten, ook van Bep, een hand van je

E.

De kakemono en kaart liet ik in Haarlem in den trein liggen maar ik schreef nu aan den stationchef v. Amsterdam.[2]

4113. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Bergen, 9 mei 1940*

Bergen, 9 Mei '40.

Beste Freddy,

Er ontbreekt één ding aan de bagage: nl. een veldbed ingepakt in tikars.[1] Zou die nog in de garage staan? Het is een vrij plat pak, denk ik, je kan er niet zoo maar aan zien dat het een veldbed is. Misschien staat het tusschen wat andere dingen.

We komen *langzaam* op orde maar er ontbreekt nog van allerlei, o.a. een schrijftafel.

Ik ben vrij beroerd, hoewel het niets ernstig is. De dokter hier heeft mij een soort kuur voorgeschreven, die vrij precies is wat ik mij al had voorgenomen: wandelen, veel buiten, goed slapen, tonicum, en allerlei hulpmiddelen van niks, maar tenslotte: rust, d.i. licht werk. Ik hoop dat een maand van dit regiem me heelemaal opknapt.

Dit in haast en staande op een keukentafel geschreven. Het beste, hart. groeten ook v. Bep en aan je moeder.

E.

1. Op woensdagavond 8 mei 1940 werd in de Koninklijke Schouwburg te Den Haag een opvoering gegeven van Gerhart Hauptmanns *Voor zonsondergang* met Cor van der Lugt Melsert in de rol van Matthias Clausen.
2. Niet teruggevonden.
1. Gevlochten matjes.

B.v.M.,

Ik ben ziek en moet wat kuren. Krijg bovendien, dwz. desalniettemin, met de Pinksterdagen allerlei menschen. Als ik het overleef, kom dan bv. Zaterdag 18. Maar schrijf nog even vooruit, wil je?

Tot zoover voor heden, beste groeten,

EdP.

De Nervals zijn allemaal echt; het is een keuze uit de gedichten v. N. in de bestaande (slechtgedrukte) uitgaven.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Bij brief 3646 aan D. de Vries
uit: *Kritiek en opbouw* 2 (1939–1940) 2 (1 maart 1939) p. 32.

Rectificatie

Het is ons gebleken, dat ons naschrift onder de aankondiging van het maandblad *Sin Tit Po* door onzen medewerker D.d.V. in *Krit. en Opb.* van 1 Febr. jl., aanleiding kon geven tot misverstand. Geenszins bedoelden wij met die aanvulling iets onheusch tegen *Sin Tit Po*, dat wij, zelfs al werd haar inhoud voor een deel 'overgenomen', nog volop een goed en lezenswaard blad achten, waar een groot deel van de Indische samenleving heel wat aan hebben kan. Daar naast werd de redactie van ons naschrift wellicht onbedoeld kwetsend, ook voor onzen gewaardeerden medewerker D.d.V.; indien hij zelf dit zoo mocht hebben opgevat, vinde hij hier onze van harte aangeboden excuses.

Red. K. en O.

3726. *Aan J. Paulhan: Bandoeng, 4 juni 1939*

Bandoeng, 4 juni 1939.

Beste Paulhan,

Zojuist ontving ik de nieuwe aforismen van je vader. Bedankt; en ook bedankt voor het bijzonder mooie portret dat je me gestuurd hebt. Ik heb de nieuwe aforismen aan de drukker gegeven; ik ben van plan het volgende te doen. Ik heb hier nog 14 exemplaren van het eerste uitgaafje; ik zal daar de nieuwe aforismen aan laten *toevoegen*, ongeveer 28 bladzijden, en de titelpagina laten veranderen—er komt nu Frédéric op te staan in plaats van François. (Aan dat François kwam ik door de Hollandse vertaling van de *Mensonges du Caractère*, waarin ze hem klakkeloos zo hebben genoemd.) Als alles klaar is, zal ik je 5 *complete* exemplaren sturen, en bovendien nog 6 exemplaren van de nieuwe aforismen met 6 nieuwe titelpagina's.* Wat deze laatste 6 betreft, kun je een boekbinder het werkje laten doen. Geloof je niet dat het zo 't beste is? Dan krijgen we één boekje van ongeveer 60 bladzijden; wat, lijkt me, beter is dan twee kleine boekjes van 32 bladzijden. En elk exemplaar heeft dan een portret. (Je ziet, hoe ik in mijn schik ben!)

Ik denk dat ik hier niet lang meer blijf. Als alles goed gaat, vertrekken we in augustus of september naar Europa. Ik hoop je heelhuids in Parijs terug te zien.

Nogmaals dank; hartelijk je

EduPerron

(Ik vraag je niet hoe het met Pia, Malraux en Chevasson gaat, omdat ik iedereen op zijn laatst in oktober hoop terug te zien.)

* Vermoedelijk stuur ik je dit pakje over een dag of veertien.

BIJLAGE 3

Naschrift van Anton van Duinkerken bij brief 3947 aan *De tijd* van 5 januari 1940 (ocht.)

Naschrift: Opnieuw toont E. du Perron zich meer onstuimig dan overtuigend. Immers er wordt in het citaat, dat hij aanvalt een voorbehoud gemaakt: '*Kan* deze bewering afdoend bewezen worden... dàn... etc. Met dit voorbehoud houdt Du Perron geen rekening; hij wil ons bovendien den bewijslast opdringen, verwijt ons 'klakkeloos napraten' en een te groot 'autoriteitsgeloof'... maar verzwijgt dat wij de bewering van mevrouw Douwes Dekker als een voorshands niet bewezen bewering qualificeerden. Het is niet onze taak, de bewijzen te zoeken. Voor wat het document en zijn waarde in verband met *andere gegevens* betreft, zij de belangstellende lezer verwezen naar de geschriften van J. Saks, E. du Perron en mevrouw Douwes Dekker.

A. v. D.

BIJLAGE 4

Bij brief 3950 aan J. Pée.

CONCEPT
voor een volledige Multatuli-uitgave, bewerkt door E. du Perron en Dr. G. Stuiveling.

De omvang van de tien delen Elsevier (vierde druk), van de vier delen Meesterwerken (Gebr. Cohen) en van de tien delen Brieven (W.B.) is naar schatting aldus:
310 + 132 + 100 + 48 + 336 + 320 + 336 + 330 + 310 + 314 + 308 + 72 + 80 + 92 + 56 = 3144 bladzijden.
206 + 190 + 180 + 96 = 672 bladzijden.
220 + 164 + 100 + 180 + 100 + 160 + 120 + 210 + 240 + 270 = 1764 bladzijden.
Op een bladzijde uit de Brieven staat ongeveer 5/6; de 1764 bladzijden kunnen dus gelijkgesteld worden aan rond 1500 andere pagina's. In totaal zijn er dan ongeveer 5300 pagina's van 40 regels van 50 letters.

Hierbij dient te worden opgeteld de reeks brieven en documenten die in andere uitgaven (Pée, etc.) zijn gepubliceerd, alsmede ruimte voor commentaar, hoewel de commentaar in de Brieven is meegerekend. Men zal dus het veiligst gaan, als men de totale uitgave, een biografische inleiding inbegrepen, schat op 6000 bladzijden.

De bladspiegel kan stellig groter worden genomen; bladzijde 67 van de Vondeleditie deel V bevat 42 regels van ruim 60 letters, en dan nog een 'kopje' daarboven. 40 × 50, en 45 × 64, oftewel 2000 en 2880 geeft een verhouding als ongeveer 5:7.

Met een vergrote bladspiegel zou een volledige Multatuli komen op ongeveer *4300* bladzijden.

M.i. moet deze stof verdeeld worden over VIJF delen, en wel aldus:

I. Inleiding. Brieven tot en met 1859. Max Havelaar. Minnebrieven.
II. Ideën eerste en tweede bundel, bijbehorende brieven.
III. Ideën derde en vierde bundel, bijbehorende brieven.
IV. Millioenenstudiën en Ideën vijfde bundel, met brieven.
V. Ideën zesde en zevende bundel, met bijbehorende en latere brieven.

Kleiner werk: Indrukken van den dag; Wijs mij de plaats; Japansche gesprekken; Gebed van een onwetende; enz. komen tusschen de andere door, op de plek waar ze chronologisch behoren; misschien moeten ook de Millioenenstudiën in deel III, vóór Ideën III, dat zou afhangen van de precieze data, die ik momenteel niet tot mijn beschikking heb. Ik geloof, dat aldus in vijf delen van 800 à 1000 bl. alles kan worden samengevat.

Op afzonderlijk vel bij 4024 aan A. A. M. Stols. Tekst door Du Perron voor het niet verschenen prospectus van uitgeverij A. A. M. Stols (Rijswijk ZH) voor *De bewijzen uit het pak van Sjaalman.*

In dit boek publiceert E. du Perron een aantal documenten betreffende de 'Havelaarzaak', die tot dusver, zonderling genoeg, onbekend bleven. Multatuli zelf heeft in de *Max Havelaar* en elders vaak genoeg naar de bewijsstukken verwezen die hij, omtrent zijn optreden te Lebak, nog immer ter beschikking van belangstellenden hield, maar deze stukken, die—zooals Du Perron zegt—tot het befaamde 'pak van Sjaalman' behoorden, dat Droogstoppel in den *Max Havelaar* mee naar huis krijgt—zijn door Multatuli zelf, op een enkele uitzondering na, als de 'Lijst van gestolen buffels' en de 'Vraagpunten aan den Kontroleur', niet gepubliceerd. Na zijn dood berustten zij bij zijn weduwe, mevrouw M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel, die in 1930 eerst overleed. Uit den boedel van deze werden zij in September 1932 aan de Vereeniging het Multatuli-Museum te Amsterdam afgestaan door Mejuffrouw C. Everts, zoodat zij nu sinds ruim zeven jaar aldaar zijn te raadplegen. Ondanks de hernieuwde Multatuli-belangstelling en de heftige polemieken zelfs, bij de herdenking van de 50e verjaardag van zijn sterven, heeft niemand eraan gedacht deze documenten in het geding te brengen. Du Perron was toen in Indië. In Oktober 1939, nauwelijks vandaar teruggekeerd, stelde hij zich met het Multatuli-Museum in verbinding; met het resultaat dat men in dit boek aantreft.

Du Perron wenscht dit beschouwd te hebben als een supplement op zijn boek betreffende Multatuli's Indische tijd *De man van Lebak.* Een onmisbaar supplement, meenen wij: vele punten immers, die daar nog onduidelijk waren, worden door deze nieuwe publicatie in een scherp licht gesteld. Zoo wordt de Lebak-zaak, die niet opgehouden heeft den Nederlandschen lezer te interesseeren en die een zoo belangrijk element vormt in de kennis van de figuur van Eduard Douwes Dekker, volgens velen de grootste prozaschrijver dien wij bezitten, eerst nu volledig bekend, hoe vreemd dit ook moge toeschijnen aan hen die meenden dat over Multatuli wel alles gezegd was. Du Perron vervolgt hiermee zijn in Indië begonnen pleidooi voor Multatuli niet alleen, maar voor den ambtenaar Douwes Dekker; hij doet het met de hem eigen vasthoudendheid, maar ook met

de scherpzinnigheid die vriend en vijand in hem hebben willen erkennen en zonder de bizonderheden goed te praten die tegen zijn 'held' pleiten.

Men vindt in deze verzameling: de conduitestaten van de Inlandsche hoofden van Lebak, door het Europeesch bestuur opgemaakt vóór Dekker's komst; de dienstbrieven van Dekker's voorganger den assistent-resident Carolus aan den resident van Bantam en aan den regent, een briefwisseling die de opvatting dat Dekker voorbarig gehandeld zou hebben ernstig aantast; een zeer onthullend getuigenis van den regent van Lebak zelf omtrent zijn verhouding tot Dekker; niet minder onthullende briefjes van den controleur Van Hemert over de 'sfeer' in Lebak; een particuliere briefwisseling tusschen Dekker en den resident Brest van Kempen die het 'menschelijk accompagnement' vormen van het officieele conflict; tot slot uiterst belangrijke stukken betreffende het onderzoek naar de knevelarijen, dat na Dekker's ontslag en vertrek, in de afdeeling Lebak plaats vond.

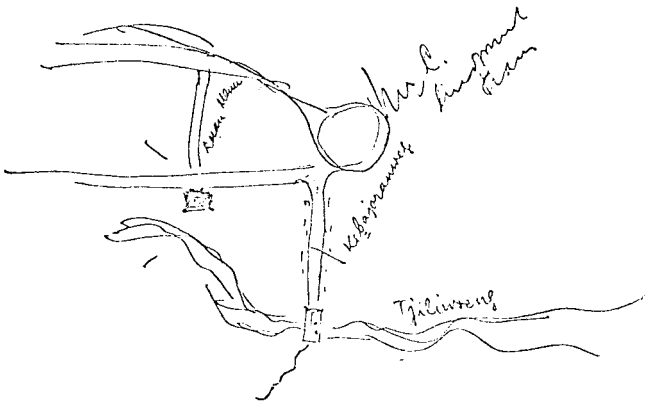
De illustratie bestaat uit 4 portretten, zijnde dat van Dekker zelf als assistent-resident; dat van den regent van Lebak, naar een nagenoeg onbekende photo; dat van den controleur Van Hemert (Verbrugge uit *Max Havelaar*) naar een onbekend schilderij in het bezit van het Bataviaasch Genootschap; en dat van den G.-G. Duymaer van Twist, naar een tot dusver ongepubliceerd schilderij van H. A. de Bloeme uit de Landsverzameling van het Gouverneurspaleis te Batavia.

Wij meenen met dit boek, dat niet alleen *De Man van Lebak* aanvult en corrigeert, maar zelfs voor kenners van Multatuli geheel apart een *openbaring** zal zijn, een documentair getuigenis te brengen van zeer groot belang: niet alleen als bijdrage tot de kennis van de figuur van Multatuli als geheel, maar van Indische bestuurstoestanden, die thans nog in den kern actueel zijn.

* onthulling?

BIJLAGE 6

Situatieschets door DP van zijn geboortehuis Gedong Menu in Laan Menu te Meester Cornelis, op een apart vel bij 4039 aan L. J. Welter.

bij ondergaande zon, open auto langs Gang Petasan, naar oude stad blijven rijden in *chineesche wijk.*

Jacatraweg bij maanlicht, klimmen op fort Culemborg (vlakbij de oude Uitkijk).[1]

1. Dit was een bekend avondritje in Batavia.

COLOPHON

In opdracht van G. A. van Oorschot, Uitgever te Amsterdam, werd E. du Perron «Brieven» gezet uit de Bembo en gedrukt door de Koninklijke drukkerij G.J. Thieme bv te Nijmegen. Het bindwerk werd verzorgd door Boekbinderij van Rijmenam te 's-Gravenhage.